

SCI-CONF.COM.UA

SCIENTIFIC RESEARCH: MODERN CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS

**PROCEEDINGS OF XI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JUNE 9-11, 2025**

**MUNICH
2025**

SCIENTIFIC RESEARCH: MODERN CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS

Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany

9-11 June 2025

Munich, Germany

2025

UDC 001.1

The 11th International scientific and practical conference “Scientific research: modern challenges and future prospects” (June 9-11, 2025) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2025. 729 p.

ISBN 978-3-954753-06-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Scientific research: modern challenges and future prospects. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2025. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-modern-challenges-and-future-prospects-9-11-06-2025-myunhen-nimechchina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: munich@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2025 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2025 MDPC Publishing ®

©2025 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. **Бачинський О. В., Кузьменко О. І.** 15
ПРОДУКТИВНІСТЬ ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СИСТЕМИ УДОБРЕННЯ
2. **Ліскович В. А.** 19
ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗІ КІННОЗАВОДСТВА В УКРАЇНІ
3. **Овчарик С. В.** 23
ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОЩУВАННЯ САЛАТУ МЕТОДОМ ГІДРОПОНІКИ
4. **Яценко Н. В., Яценко В. В.** 29
ПРОДУКТИВНІСТЬ ПОМІДОРА ЗАЛЕЖНО ВІД ЕФЕКТИВНОСТІ БІОПРЕПАРАТІВ У ВЕСНЯНІЙ ТЕПЛИЦІ

BIOLOGICAL SCIENCES

5. **Головатюк Л. М., Сичов О. А., Ромасюк І. М., Старух А. Ю., Савчук І. М.** 36
ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВ'Я ОТОЧУЮЧИХ
6. **Кірсанова В. В.** 41
ВПЛИВ ПЛАСТИКОВИХ ВІДХОДІВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ
7. **Савицька К. В., Андреєва О. А.** 46
МЕМБРАННИЙ БІОРЕАКТОР ЯК ПЕРЕДОВА ТЕХНОЛОГІЯ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД

MEDICAL SCIENCES

8. **Gunas M. M.** 53
BODY MASS INDEX IN UKRAINIAN MEN AND WOMEN WITH MULTIPLE SCLEROSIS
9. **Pavlovych O. V.** 56
THE PROBLEM OF DEPRESSIVE AND ANXIETY DISORDERS IN PATIENTS WITH IMPAIRED GLUCOSE TOLERANCE AND TYPE 2 DIABETES MELLITUS
10. **Valovina Yu. D., Golynskyy A. M., Valovina N. Yu., Halii Z. I., Smachylo S. M., Smahlui N. I.** 60
OSTEOPLASTY IN ASEPTIC NECROSIS OF THE FEMORAL HEAD
11. **Бабічева О. О., Самойлова А. В., Вороной І. В.** 62
МЕНЕДЖМЕНТ ТЕРМІЧНИХ ТА ВИБУХОВИХ ОПІКІВ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИХ УМОВАХ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ
12. **Біляков А. М., Михайличенко Б. В., Зосіменко В. В., Личман Т. В.** 65
СИНДРОМ РАПТОВОЇ СМЕРТІ ГРУДНОЇ ДИТИНИ (SIDS) ТА РАПТОВА НЕЗРОЗУМІЛА СМЕРТЬ У ДИТИНСТВІ (SUDC) В СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

13.	Бодня І. П., Лосенко Н. В.	70
	ПОСТКОВІДНИЙ СИНДРОМ: МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІ ДІАГНОСТИЧНО-ЛІКУВАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ	
14.	Валішкевич Б. В., Різничук Ю. В.	77
	ОСОБЛИВОСТІ МЕТАБОЛІЗМУ ВІТАМІНУ D ПРИ ДІАБЕТИЧНОМУ УРАЖЕННІ НИРОК	
15.	Веремієнко І. О., Подзіна А. С., Бабічева О. О.	79
	АНАЛІЗ МАТЕРІАЛІВ ЩОДО НОВІТНІХ ПЕРСПЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ НЕЙРОПРОТЕКЦІЇ ПРИ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВІЙ ТРАВМИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВІЙ ТЕРАПІЇ	
16.	Волошина Т. А., Сердюк К. А., Котелюх М. Ю.	83
	МУЛЬТИФАКТОРНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПОШИРЕНІСТЬ ТА ПЕРЕБІГ АЛЕРГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	
17.	Гайдаш І. С.	90
	ВИДОВИЙ СКЛАД ЗБУДНИКІВ ХРОНІЧНОГО ПЕРІОДОНТИТУ	
18.	Ганжа Г. О., Гусейнова Фатіма Іл'яс кизи, Ннані Адаобі Меріан, Овчаренко С. С.	92
	МІНІМАЛЬНО ІНВАЗИВНА ХІРУРГІЯ В ПЕДІАТРІЇ: ТЕПЕРІШНІЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
19.	Гнутова Л. В., Строев М. Ю.	102
	УЗАГАЛЬНЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ТИМЧАСОВОЇ ЗУПИНКИ КРОВОТЕЧІ	
20.	Гнутова Л. В., Тихонова Л. В.	106
	ТРІЙЧАСТИЙ НЕРВ І ЙОГО РОЛЬ У МОДУЛЯЦІЇ БОЛЮ ПРИ ХРОНІЧНИХ ГОЛОВНИХ БОЛЯХ	
21.	Горова О. Ю., Расенко А. В.	110
	СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗНЕБОЛЕННЯ В ПОЛОГАХ	
22.	Горова О. Ю., Скорбач О. І.	115
	ВПЛИВ МІКРОБІОМУ ПІХВИ НА ЖІНОЧЕ РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я	
23.	Давиденко О. М., Федоряк С. О.	121
	ТУЛЯРЕМІЯ, КЛІНІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ ЗАХВОРЮВАННЯ, ПАТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ. НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ	
24.	Євстаф'єва А. Д., Расенко А. В.	127
	МЕТОДИ МОНІТОРИНГУ ГЛИБИНИ ЗАГАЛЬНОЇ АНЕСТЕЗІЇ	
25.	Завгородня Л. В., Бєлова І. О.	134
	СИМУЛЯЦІЇ ЯК МЕТОД ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКИ ВИМІРЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ: ПОМИЛКИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ	
26.	Іванців О. Р., Вашиків І. А.	138
	МОЖЛИВОСТІ ВІДНОВНИХ ЗМІН УЛЬТРАСТРУКТУРИ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ НА ФОНІ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ	

27.	Кречківська Л. М., Молоток В. В., Расенко А. В.	142
	РОЛЬ ЕНДОКАНАБІНОЇДІВ У ФІЗІОЛОГІЇ АНТИНОЦИЦЕПТИВНОЇ СИСТЕМИ ЛЮДИНИ	
28.	Кривенко В. І., Герасименко Л. В., Федорова О. П., Качан І. С., Пахомова С. П., Шехунова І. О.	146
	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ У ПАЦІЄНТІВ НА АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ	
29.	Ляхно О. В., Коннова Є. В.	152
	ПЕРСОНАЛІЗОВАНА ОНКОЛОГІЯ ТА РОЛЬ ТЕРАПЕВТИЧНИХ СТАЦІОНАРІВ У НАДАННІ ДОПОМОГИ ОНКОХВОРИМ. РЕАЛІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	
30.	Ляхно О. В., Цівенко О. І., Моспанюк В. В.	158
	ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ПАЦІЄНТА З АКСІАЛЬНИМ СПОНДИЛОАРТРИТОМ НА ПРИКЛАДІ КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ	
31.	Мазур О. О., Ковтун В. В.	162
	ОТИТИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ	
32.	Мокрякова М. І., Касілова М. О., Нефедова А. Р.	168
	ВИКОРИСТАННЯ ЙОДОВАНИХ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ЙОДОДЕФІЦИТНИХ СТАНІВ	
33.	Москалюк О. П., Шкварковський І. В., Козловська І. М., Туницька А. О., Гарабазів Р. Я.	173
	ПОСТХОЛЕЦИСТЕКТОМІЧНИЙ СИНДРОМ ТА ІНШІ ПІЗНІ УСКЛАДНЕННЯ ХОЛЕЦИСТЕКТОМІЇ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ	
34.	Москалюк О. П., Шкварковський І. В., Федоряк С. О., Андрійчук А. О.	181
	ЛІКУВАННЯ ГОСТРОГО МЕЗЕНТЕРІАЛЬНОГО ВЕНОЗНОГО ТРОМБОЗУ	
35.	Наумець Є. О., Войтенко О. А., Клименко Т. А.	186
	ОСТЕОПАТИЧНІ ТЕХНІКИ І ПРОГРАМА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СПОРТСМЕНІВ З ГОСТРИМ МІОФАСЦІАЛЬНИМ БОЛЬОВИМ СИНДРОМОМ (ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА)	
36.	Патяник С., Сиротинська І. Д.	201
	ВПЛИВ НІКОТИНУ НА СЕРЦЕВО-СУДИННУ СИСТЕМУ: МЕХАНІЗМИ ТОКСИЧНОСТІ ТА КЛІНІЧНІ НАСЛІДКИ	
37.	Поліщук С. С., Поліщук О. С.	204
	ЕРГОТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ У РОБОТІ З ПАЦІЄНТАМИ ПІСЛЯ АМПУТАЦІЇ	
38.	Прокопчик Д. М., Марченко І. А.	211
	ІМУНОРЕГУЛЯТОРНА РОЛЬ HLA-G ПРИ АЛЕРГІЇ	
39.	Расенко А. В., Малярєнко В. Р., Грицьков В. А.	215
	СУЧАСНІ ТРЕНДИ У ЗАСТОСУВАННІ ТОТАЛЬНОЇ ВНУТРІШНЬОВЕННОЇ АНЕСТЕЗІЇ (TIVA): АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ	

40.	<i>Рибка О. С., Вороной І. В.</i>	218
	ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОЦІНКА БАТЬКАМИ ТА ВЧИТЕЛЯМИ	
41.	<i>Сиротинська І. Д., Халус В. В.</i>	221
	ВАЖКІ МЕТАЛИ В ПИТНІЙ ВОДІ: ВПЛИВ НА МЕТАБОЛІЗМ ЛЮДИНИ	
42.	<i>Сова В. С., Бабічева О. О.</i>	224
	АНАЛІЗ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ ХРОНІЧНОГО БОЛЮ У ВІЙСЬКОВИХ У ПОЛЬОВИХ УМОВАХ	
43.	<i>Тіщенко О. М., Чуніховська Е. С., Степанова К. С.</i>	227
	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ СТРЕСОВИМИ ФАКТОРАМИ ТА ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ У ВАГІТНИХ	
44.	<i>Хухліна О. С., Антощук В. В.</i>	230
	ЧАСТОТА КОМОРБІДНОЇ ПАТОЛОГІЇ ГЕПАТО-БІЛІАРНОЇ СИСТЕМИ У ХВОРИХ НА ІШЕМІЧНУ ХВОРОБУ СЕРЦЯ	
45.	<i>Хухліна О. С., Білоус Н. В.</i>	232
	КОМОРБІДНІСТЬ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ З ОЖИРІННЯМ ТА СТЕАТОТИЧНОЮ ХВОРОБОЮ ПЕЧІНКИ, АСОЦІЙОВАНОЮ З МЕТАБОЛІЧНОЮ ДИСФУНКЦІЄЮ	
46.	<i>Шкурашівська С. В., Вашиків І. А.</i>	234
	ХВОРОБА АЛЬЦГЕЙМЕРА ЯК НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ: БІОХІМІЧНІ МЕХАНІЗМИ АМІЛОЇДНОГО КАСКАДУ ТА РОЛЬ ТАУ-БІЛКІВ	
47.	<i>Шкурашівська С. В., Малахівський Ю. Ю., Шешурак С. Ю.</i>	238
	ПОДАГРА СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПОШИРЕННЯ, ЕТІОЛОГІЮ ТА ДІАГНОСТИКУ	
48.	<i>Шуйська Л. І., Мисан Р. Р., Чернуха О. В.</i>	245
	НЕТВОРКІНГ У МЕДИЦИНІ	

TECHNICAL SCIENCES

49.	<i>Bezvesilna O., Nechai S., Tolochko T.</i>	249
	EXPERIMENTAL STUDIES OF BALLISTIC GRAVIMETER	
50.	<i>Drozd O., Boiko L.</i>	256
	SAMPLE PREPARATION AND TECHNICAL EXAMINATION OF DESTROYED GLASS FRAGMENTS	
51.	<i>Firsov P. M.</i>	261
	DETERMINATION OF THE TECHNICAL CONDITION OF AN OFF-PROJECT BRICK OUTBUILDING	
52.	<i>Khokimov Abdulaziz Ergashali ugli, Eminov Ashraf Mamurovich</i>	265
	INTEGRATED MICROSTRUCTURAL ANALYSIS OF BENTONITE CLAY (SHURSUV-4) BY MODERN ANALYTICAL METHODS	
53.	<i>Lytvyn Yu. A.</i>	269
	COMPARATIVE ANALYSIS OF KAN AND MLP NEURAL NETWORK ARCHITECTURES	

54.	Matviienko M., Spikhtarenko V. OPTIMIZATION OF THE COMPOSITION OF DISPERSION-FILLED POLYMER COATING	272
55.	Vaskivska A. O. FEATURES OF USING SPROUTED GREEN BUCKWHEAT IN THE PRODUCTION OF GLUTEN-FREE BREAD FOR RESTAURANTS	276
56.	Vasylenko O. ANALYSIS OF THE FEATURES OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF THERMAL DRILLING	279
57.	Yaros Yu., Karpechenko A., Bobrov M. COMPOSITE PLASMA COATINGS: ALUMINUM – ALUMINUM HYDROXIDE	283
58.	Гололобов Д. О., Шумейко О. В. ЗНАЧЕННЯ ПЛАТФОРМ ДЛЯ 3D МОДЕЛЕЙ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ІНТЕРАКТИВНОГО ПЕРЕГЛЯДУ В НИХ	289
59.	Єрьоміна Н. С., Ісамутдінов Д. А. ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕЙМІФІКАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	293
60.	Єрьоміна Н. С., Кульков В. Є. РОЗРОБКА ВЕБ САЙТУ ІНТЕРНЕТ МАГАЗИНУ	297
61.	Калиній І. В. ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИХ ПРОЦЕСІВ В КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ ПІДГОТОВКИ ДО ВИПУСКУ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ	301
62.	Колганова О. О., Калюжний Н. А. АГРЕГУВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ У ВЕБ-СИСТЕМІ МУЛЬТИ- БІРЖОВОГО ПОРТФЕЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ	306
63.	Красовська І. Г., Благодєрова О. С. МЕТОДИКА ОЦІНКИ НАСЛІДКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ГІС-АНАЛІЗУ ТА СУПУТНИКОВИХ ДАНИХ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ВОВЧАНСЬК	312
64.	Крячко К. В., Конотон Д. О., Барабанов К. І. ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ІНФРАСТРУКТУРИ ВАНТАЖНИХ СТАНЦІЙ ЗАГАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	318
65.	Куницька С. Ю., Метеля Д. А. ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКУ МОДУЛЬНОГО ОРГАНІЗАТОРА ЗАДАЧ ТА ПОДІЙ З МОЖЛИВІСТЮ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАЛАШТУВАННЯ	325
66.	Роженко А. А., Макаліш Б. Д., Литвиненко Р. Г., Лучик В. Є. КІБЕРШПИГУНСТВО: ЗАХИСТ ТА КОНТРАТАКИ	330
67.	Столяр М. О., Макаліш Б. Д., Лучик В. Є. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	333
68.	Чукалов К. Е., Жмуровська К. Р., Товстик В. О., Іващенко В. Є., Онищенко Ю. М. ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ	338

69.	Шутко В. М., Колганова О. О., Шутко А. В. ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ СТИСНЕННЯ ГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У БАЗАХ ДАНИХ	344

70.	Ялова А. М. ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНАЛЬНИХ БУДІВЕЛЬ: ІНТЕГРАЦІЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ	350

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

71.	Калайда О. Ф. АЛГЕБРИЧНІ СПЕКТРАЛЬНІ ЗАДАЧІ, НЕЛІНІЙНО ЗАЛЕЖНІ ВІД ПАРАМЕТРА	355

72.	Човнюк Ю. В., Шутовський О. М., Сівак І. М. ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА ЕВОЛЮЦІЯ ОДНОВИМІРНИХ НЕЛІНІЙНИХ ХВИЛЬ ДЕФОРМАЦІЙ У ЦИЛІНДРИЧНИХ ОБОЛОНКАХ. I	357

73.	Човнюк Ю. В., Шутовський О. М., Сівак І. М. ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА ЕВОЛЮЦІЯ ОДНОВИМІРНИХ НЕЛІНІЙНИХ ХВИЛЬ ДЕФОРМАЦІЙ У ЦИЛІНДРИЧНИХ ОБОЛОНКАХ. II	368

ARCHITECTURE

74.	Герасимнюк С. О., Мовчан А. М., Дергалюк І. В., Скоба С. В. ТОРГОВЕЛЬНО-ОФІСНИЙ КОМПЛЕКС У МІСТІ БУЧА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	374

75.	Дашко С. С., Косенко Д. Ю. ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕР'ЄРУ РЕСТОРАНУ В ЯПОНСЬКОМУ СТИЛІ: ФІЛОСОФІЯ ПРОСТОРУ ТА ДИЗАЙН РІШЕННЯ	379

PEDAGOGICAL SCIENCES

76.	Abdirasilov Balgynbek Turaruly, Erzhanuly Serikball, Jazykbayeva Baldirgan DEVELOPMENT OF ENDURANCE INDICATORS OF ATHLETES	386

77.	Kismetova G. N., Bayasheva Z. E. FLIPPED LEARNING MODELS: COMPARATIVE ANALYSIS AND APPLICATION PROSPECTS	390

78.	Антосієва І. В., Козуб Г. О. ГЕЙМІФІКАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ІНСТРУМЕНТ МОТИВАЦІЇ, ПІДТРИМКИ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ	398

79.	Воєділова О. М., Пода В. І. ФОРУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	402

80.	<i>Гузь Д. М., Федорець М. А.</i> НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	408
81.	<i>Міленін А. М., Мітяшкіна Т. Ю.</i> РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ «ІНЖЕНЕРНА ГРАФІКА» У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ	411
82.	<i>Нурдаулет Г. С., Жанатбекова Н. Ж.</i> GENERAL CHARACTERISTICS AND STRUCTURE OF TEXT TASKS	414
83.	<i>Савка В. І.</i> ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОЗАЧЕРГОВОГО ВЛАШТУВАННЯ УБД ДО ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	420
84.	<i>Самедов Кямран Энвер оглы</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПЕРЕВОСПИТАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ЗАПУЩЕННЫХ ПОДРОСТКОВ	425
85.	<i>Сушко В. В., Фудорова О. М.</i> УКРАЇНОМОВНА ПРОФЕСІЙНА МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА В БІЛІНГВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ	435
86.	<i>Федорець М. А., Копанько В. Ю.</i> SOFT SKILLS TA HARD SKILLS В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	439

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

87.	<i>Makhametova Mukhlissa</i> PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS IN A MULTICULTURAL ACADEMIC ENVIRONMENT	445
88.	<i>Булатова Х. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	449
89.	<i>Булатова Х. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ ДО ЕКОЛОГІЧНИХ ЗМІН: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ	452
90.	<i>Кривішин С. Я.</i> ЗВ'ЯЗОК МІЖ РІВНЕМ ШУМУ ТА ШВИДКІСТЮ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	454
91.	<i>Кривішин С. Я.</i> ВПЛИВ МУЛЬТИТАСКІНГУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ	457
92.	<i>Лях Н. Г.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО КОНТЕНТУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ	460

SOCIOLOGICAL SCIENCES

93.	<i>Глядик Б.</i> РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	464
94.	<i>Луценко О. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАТЕРИНСТВА В США	468
95.	<i>Мардинавка О. В., Гудзенко В. О., Кітчак Н. Ю.</i> ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНТІВ: ПЕРСПЕКТИВА ЧИ ВОРОГ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	480

ART

96.	<i>Пашаєва А. С.</i> ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ВЕГАНСЬКОГО РУХУ: ФЕСТИВАЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ВЕГАНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ	486
97.	<i>Стрітьєвич Т. М., Нечепурна А. В.</i> ВЗАЄМОВПЛИВИ СПРИЙНЯТТЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ОБРАЗІ	489

HISTORICAL SCIENCES

98.	<i>Нестеренко Л. О.</i> МАРІЯ ТУРКОВСЬКА: ЖИТТЯ ОСТАРБАЙТЕРКИ В НАЦИСТСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ (1942 – 1945 РР.) ТА ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ В СРСР	494

CULTUROLOGY

99.	<i>Творонович І. О., Творонович В. І.</i> ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОВОРКІНГІВ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОСТОРІВ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ	502
100.	<i>Яцевський Я. В.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ВІЗУАЛЬНА ЕСТЕТИКА СОЦМЕРЕЖ: ЯК AI ФОРМУЄ НОВІ ТРЕНДИ У ЦИФРОВОМУ МИСТЕЦТВІ	507

POLITICAL SCIENCES

101.	<i>Bukia Ani</i> KOSOVO'S DIPLOMATIC GAINS AND LOCAL CHALLENGES IN THE POST-RECOGNITION ERA	516
102.	<i>Димова О. В.</i> ГЕНЕЗИС ПОГЛЯДІВ НА СУСПІЛЬСТВО ДОБРОБУТУ ЯК ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ	525
103.	<i>Донченко С. П., Журавель Б. О.</i> ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЄЮ	531
104.	<i>Пашко Л. А.</i> ПУБЛІЧНЕ ЛІДЕРСТВО В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСНИЙ ПІДХІД	538

105. *Пермінова С. О., Гайдай А. Ю.* 545
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
106. *Тимошенко А. В., Шаповалова А. М.* 552
ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ В
УКРАЇНІ

PHILOLOGICAL SCIENCES

107. *Hacıada İlahə Əlşad, Cəfərova Mələhət Səhrab* 558
ELLIPSIS IN CONTEMPORARY ENGLISH SYNTAX: A CORPUS-
BASED STUDY OF OMISSION PATTERNS AND THEIR
PRAGMATIC FUNCTIONS
108. *Полякова Г. П.* 570
ВІДТВОРЕННЯ АСОЦІАТИВНОЇ ІРОНІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ
ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
109. *Серафін Я. І., Полякова О. В.* 573
ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ
110. *Токарєва Т. С.* 580
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИРАЖЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ У НІМЕЦЬКІЙ
МОВІ
111. *Шебуняєв О. О., Сорокін С. В.* 586
ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО
АСПЕКТУ ТУРЕЦЬКОГО БІЗНЕС-ДИСКУРСУ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

112. *Дяков О. С., Мараєва У. М.* 589
ЕПОХА ВІДРОДЖЕННЯ ТА ЇЇ ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНИЙ ЗМІСТ
113. *Ігнат'єв В. А., Стріленко О. О.* 594
ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ АМОСОВА
114. *Нежута О. Я., Спінчевська П. С., Чернуха О. В.* 597
КАЛЕНДАРНО-ПОБУТОВА ОБРЯДОВІСТЬ ЯК ФАКТОР
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ

ECONOMIC SCIENCES

115. *Jazykbayeva B., Borovikova S. O., Bekesh E. K., Aldabergenova G. Z.* 601
DEVELOPING MOTIVATION IN SPORTING ACHIEVEMENTS IN
SCHOOLCHILDREN
116. *Koba O.* 606
IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE
CONSTRUCTION INDUSTRY: CURRENT STATUS AND
PROSPECTS
117. *Kozlovskiy A. V.* 610
PROBLEMS AND WAYS TO IMPROVE WORKING COST
MANAGEMENT OF CONSTRUCTION INDUSTRY ENTERPRISES

118.	Kozub V., Kozub S. DEVELOPMENT OF FINANCIAL AND ACCOUNTING OUTSOURCING IN INTERNATIONAL COMPANIES	617
119.	Грамотнєв В. Е. ПОМИЛКИ ТА ОНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД УКРАЇНИ	623
120.	Лімонова Е. М., Ніколенко О. А. КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЇЇ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ США	628
121.	Панасейко І. М., Панасейко М. С., Панасейко С. М. ФІНАНСОВІ ТА ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЦІОНІВ ДЛЯ ХЕДЖУВАННЯ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ-ЕКСПОРТЕРІВ	635
122.	Погребняк А. Т. ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ КРИЗИ	639
123.	Поночовний Д. О. ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СТРАТЕГІЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	643
124.	Пташник С. А. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	650
125.	Соколова К. Ю. ІННОВАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: АДАПТАЦІЯ ДО ВИКЛИКІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	653
126.	Шумська С. С. ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН	659

LEGAL SCIENCES

127.	Бондаренко Б. О., Захаренков Д. С., Чорна А. Г. ЗАПОБІГАННЯ КОНТРАБАНДІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ	664
128.	Гоголєв М. В., Фролов М. М. ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ	668
129.	Дуняшенко О. О., Бойко О. П. ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ПІДРОЗДІЛАМИ КІБЕРПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	671
130.	Кащинський К. Д., Неклеса О. В. ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	676

131.	Луб'яний М. О., Логінова М. В.	681
	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН (МОЛОДІ, ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ВЕТЕРАНІВ)	
132.	Перетятко О. В., Резворович К. Р.	685
	ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ГАРАНТІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОЗАХИСТУ	
133.	Петренко С. П., Хорольська Т. В.	691
	ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПОЛІЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
134.	Піддубна Г. В.	699
	ЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	
135.	Пороховата Є. О., Липницька Є. О.	704
	ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ ТА ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ	
136.	Редька В. В., Бардін Є. В.	709
	РОЛЬ ТАКТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК В ПРОЦЕСІ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ	
137.	Руднєв Д. В., Логінова М. В.	712
	ОСОБЛИВОСТІ ВИПЛАТИ ПРЕМІЯ ДО СВЯТКОВИХ ДНІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	
138.	Самченко М. Ю.	717
	В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ	
139.	Танченець І. В., Неклеса О. В.	722
	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
140.	Трибушний С. І., Фролов М. М.	728
	ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ	

AGRICULTURAL SCIENCES

ПРОДУКТИВНІСТЬ ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СИСТЕМИ УДОБРЕННЯ

Бачинський Олег Вікторович

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Кузьменко Олексій Ігорович

студент

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Вступ

Світовий ринок кукурудзи та місце України в ньому

Світовий ринок кукурудзи зосереджений навколо основних виробників, таких як Сполучені Штати, Китай та Бразилія [1]. Дослідження показують, що Китай, незважаючи на значне виробництво, переважно імпортує кукурудзу, тоді як Україна становить близько 2–3% світового виробництва, проте відіграє ключову роль в експорті [2]. Україна посідає четверте місце серед світових експортерів і постачає 14,5% світового експорту кукурудзи, при цьому виробництво зросло в 6,4 рази з 1990 по 2020 рік [1].

Конкурентні переваги України включають сприятливий клімат та низькі виробничі витрати, що підтримує її торгівлю зі значними ринками, такими як Китай та Європейський Союз [2]. Водночас, нижчі показники врожайності та логістичні проблеми, включаючи нерозвинену інфраструктуру та перебої, пов'язані з війною, погіршують ринкові позиції [3].

Відмінності біологічних характеристик ранньостиглих, середньостиглих та пізньостиглих гібридів кукурудзи за показниками продуктивності

Ранньостиглі, середньостиглі та пізньостиглі гібриди кукурудзи

відрізняються за вимірюваними характеристиками врожайності та росту. Наприклад, в дослідженні [4] вказано вагу качанів 189,7–239,2 г для ранніх гібридів, 208,6–254,8 г для середньоранніх (201-300) та 237,5–285,4 г для середніх типів. Діапазон врожайності зерна в цих дослідженнях змінювався паралельно зі терміном зрілості. В [4] ранні гібриди дали врожайність 7,43-8,04 т/га, середньоранні – 7,88–8,47 т/га, а середні – 8,64–9,16 т/га [4].

Оптимальна густота рослин залежить від терміну дозрівання: ранні гібриди досягли найвищої врожайності приблизно 90 000 рослин/га, середні сорти – близько 80 000 рослин/га, а середньопізні гібриди – близько 70 000 рослин/га [5]. Пізньостиглі сорти, здається, мають найвищий потенціал врожайності за оптимальних умов, проте вони помітно чутливі до стресу від вологи та пізнього посіву [6]. Інші біометричні вимірювання, такі як висота рослин від 235,8 до 300,0 см та параметри колоса (довжина колоса, вага зерна та 1000 зерен), додатково розрізняють групи, хоча звіти про ці ознаки були менш послідовними [7].

Мета роботи: Визначити вплив системи удобрення на процеси формування продуктивності, росту та розвитку, гібридів кукурудзи в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах.

Об'єкт досліджень: Процес формування урожаю гібридів кукурудзи залежно від системи удобрення.

Предмет досліджень: Гібриди кукурудзи, система удобрення.

Методика проведення дослідження: Дослідження планується провести експериментальним методом у польових умовах. Відбір даних буде відбиратися в три періоди:

- Перший раз – у фазі 9-10 листків.
- Другий раз – у фазі викидання волоти.
- Третій раз – у фазі молочно-воскової стійкості зерна.

У зразках рослинного матеріалу кукурудзи на зерно планується визначати:

- вміст сухої речовини,

- площу листкової поверхні,
- чисту продуктивність фотосинтезу.

Вологість буде визначатися термостатно-ваговим методом відповідно до фаз вегетації. Одночасно відбиратимуться проби ґрунту для аналізу вмісту:

- легкогідролізованого азоту,
- рухомих форм фосфору,
- калію.

У вегетаційний період рослин кукурудзи планується виконати наступні спостереження, аналізи та дослідження:

Фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин кукурудзи, на проходження фази росту і розвитку кукурудзи. Визначають дату настання фази, при вступі до неї не менше 10% рослин, а повну фазу – 75% рослин. Відповідно до методики необхідно визначити такі фази: сходи, фаза 9-10 листків, цвітіння волоті, молочна, молочно-воскова і повна стиглість.

Висота рослин визначається за допомогою вимірювальної лінійки, від поверхні ґрунту до верхівки головного стебла у фазах 4-5 та 9-10 листків, викидання та цвітіння волоті.

Динаміка росту та розвитку надземної маси кукурудзи визначатиметься кожні 15 днів шляхом відбору зразків у двох несуміжних повторях.

Вміст сухої речовини визначають із подрібнених зразків рослин. Для цього буде відібрано середній зразок, масою 50 г, який висушують до постійної маси в сушильній шафі при температурі 105°C.

Висновок:

Дослідження передбачає проведення багатофакторного аналізу росту, розвитку та біометричних показників рослин на різних стадіях вегетації. В огляді літератури висвітлено значення України на світовому ринку кукурудзи та продуктивні відмінності між гібридами різних термінів дозрівання. Очікується, що результати дозволять обґрунтувати оптимальні системи удобрення для підвищення врожайності кукурудзи.

ДЖЕРЕЛА:

1. В. М. Фомішина, Н. Є. Федорова, Р. п. Огородник, І. С. Батура(2022). ДОСЛІДЖЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ СВІТОВОГО РИНКУ КУКУРУДЗИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ УКРАЇНИ НА НЬОМУ. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки.
2. Олександр Горох, Роман Остапенко, Олекса Тихий(2023). ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ І СВІТУ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ. Економіка та суспільство.
3. С. І. Василішин, Сергій Винограденко, С. О. Дьяконов(2022). ПОТЕНЦІАЛ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка.
4. А. В. Баган, С. М. Шакалій, С. О. Юрченко(2022). Формування продуктивного потенціалу гібридів кукурудзи за групами стійкості. Аграрні інновації.
5. Т. Ю. Марченко, О. О. Пілярська, С. В. Міщенко, Ю. О. Лавриненко, Є. О. Базиленко та ще 1(2024). ОСОБЛИВОСТІ ФОТОСИНТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГІБРИДІВ КУКУРУДЗИ ЗАЛЕЖНО ВІД СТРОКІВ СІВБИ В УМОВАХ ПІВНІЧНОГО СТЕПУ. Аграрні інновації.
6. В. В. Гангур(2023). Біометричні параметри рослин та продуктивність кукурудзи (*Zea mays* L.) залежно від строків сівби. Науковий прогрес & Інновації.
7. А. В. Баган, С. М. Шакалій, С. О. Юрченко (2022). Формування продуктивного потенціалу гібридів кукурудзи за групами стійкості. Аграрні інновації.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗІ КІННОЗАВОДСТВА В УКРАЇНІ

Ліскович Володимир Андрійович

к.с.-г.н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Вступ. З переходом сільського господарства до ринкових умов виробництва значення кінних заводів в удосконаленні галузі конярства зростає. Розвиток ринкового виробництва зумовлює переорієнтацію використання коней як продуктивного конярства, реалізації племінних коней, використання коней у господарствах населення.

За період з 2001 по 2023 рр. кількість поголів'я коней в Україні скоротилася майже в 4,5 рази. В умовах реформування аграрного сектора галузь конярства стала збитковою, а це призвело до спаду виробництва продукції конярства.

Недостатньо вивченим залишається питання ефективності галузі конярства. Галузева структура кінного заводу значною мірою залежить від співвідношення різних галузей, а саме тваринництва і рослинництва. Основною метою кінних заводів є збереження генетичного потенціалу, та вдосконалення існуючих порід коней.

На сьогодні кінні заводи збиткові, не мають коштів для проведення розширеного відтворення. Тому скорочується поголів'я цінних порід коней, збіднюється їх загальний генофонд. Частка племінного конярства є дуже низькою і становить лише 1,4 % від загального поголів'я коней.

Мета роботи. Полягала в обґрунтуванні ефективності ведення галузі конярства у сучасних умовах господарювання.

Нами вирішувались такі завдання:

- визначення сучасного стану та тенденції розвитку галузі конярства в Україні;
- обґрунтування впливу стану відтворення на підвищення

ефективності галузі конярства.

Матеріали та методи. Матеріалами роботи послужили дані статистичних збірників тваринництва стану щодо поголів'я коней з 1991 до 2023 року та державний реєстр племінних коней в Україні.

Теоретичною основою дослідження були діалектичний, абстрактно-логічний та економіко-математичний метод.

Результати та обговорення. Аналіз розвитку галузі конярства в Україні за період з 1991 по 2023 роки показав, що за протягом останніх років галузь конярства стала нестабільною. Про це свідчить зменшення поголів'я коней за останні 29 років. Якщо в 1991 р. загальне поголів'я становило 738,4 тис. голів коней, то в 2001 р. цей показник вже становив 701,2 тис. голів, а на початок 2015 р. в Україні налічувалося тільки 315,8 тис. голів коней, що стосується 2023 року то на 01.01.нараховувалось тільки 159,1 тис. голів. Тобто за звітний період поголів'я коней скоротилося на 542 тис. голів, або на 73,3 % [3].

При переході до ринкових відносин галузь конярства стала на жаль збитковою. Попит на племінну продукцію галузі конярства зменшився. Це призвело до зниження комерційного інтересу, як покупців племінних коней, так і інвесторів. Виникла загроза зникнення цінного генофонду існуючих порід племінних коней, над виведенням яких працювали тисячі людей протягом багатьох століть. За період 2010 – 2023 роки чисельність племінних коней скоротилася на 51,3 % (табл. 1).

Найбільше скорочення поголів'я коней за десятиліття сталось в українській верховій на 61 % та російській рисистій породах – 74,2 % [1].

Державні кінні заводи крім цінного генофонду племінних коней ще мають у користуванні землю, у їх розпорядженні знаходиться від 5000–6500 га ріллі. Цієї площі достатньо не тільки для галузі конярства, а й для успішного ведення інших галузей, а саме молочного скотарства, свинарства [2].

Галузева структура і виробничий тип кінного заводу не є постійними.

Основним призначенням кінного заводу є вирощування племінних коней, тому племінне конярство провідною галуззю підприємства.

Таблиця 1

Динаміка поголів'я племінних коней в Україні

Породи	Роки			2023 р. у % до 2010 р.
	2010	2019	2023	
Українська верхова	2101	875	824	39
Чистокровна верхова	695	665	663	95,3
Орловська рисиста	858	538	460	53,6
Російська рисиста	899	318	232	25,8
Новоолександрівська ваговозна	395	184	185	46,8
Інші породи	828	351	450	54,3
Всього	5776	2931	2814	48,7

Племінне конярство як провідна галузь кінного заводу поєднується з додатковими галузями тваринництва і рослинництва, що дає змогу одержувати кошти для розширеного відтворення і удосконалення заводських порід коней.

Встановлено вплив на ефективність роботи кінних заводів виходу приплоду лошат на 100 маток. Зростання виходу молодняку з 55 до 85 голів дозволяє збільшити реалізацію коней до 75 %, при цьому поголів'я коней зростає на 40 %, а собівартість вирощування лошати зменшується на 42 %.

Виробництво продукції конярства високої якості при аргументованих витратах з дотриманням усіх технологічних умов дозволяє збільшити чистий прибуток товариства, та підвищити рівень рентабельності.

Тому галузева структура кінних заводів в перспективі повинна підводитися до поєднання галузі конярства як із розведенням молочного скотарства, свинарства та розвитком галузі рослинництва, це може зберегти цінний порідний генофонд коней України.

Висновки. Чисельність поголів'я коней в Україні за 1991–2023 роки скоротилося з 738,4 до 159,1 тисяч голів, або на 78,5 %. Суттєво відбулося перерозподіл поголів'я коней. За цей період в особистих господарствах населення поголів'я коней зросло в 5,7 разів і становить 94,6 % від загальної їх кількості в країні, у зв'язку з цим значення племінних кінних заводів для удосконалення кінського поголів'я зростає. У державному підприємстві «Конярство України» сконцентровано кращий генофонд коней української

верхової, новоолександрівської ваговозної, рисистих та інших порід коней.

В умовах ринкової економіки кінні заводи зазнають великих збитків від ведення галузі конярства. Одним з основних чинників є дуже низький попит на племінну продукцію конярства в Україні, не сформовано інфраструктури а саме кінний спорт, перегони, тоталізатор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві за 2023 рік / О. В. Романова, С. В. Прийма, Ю. П. Полупан, Д. М. Басовський; загальна редакція С. В. Прийми. Київ, 2023. Том II. 199 с.
2. Кукла О. Л. Ефективність галузі конярства в кінних заводах України: автореф. дис....канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2011. 23 с.
3. Статистичний збірник. Тваринництво України. Київ, 2023. 168 с.

ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОЩУВАННЯ САЛАТУ МЕТОДОМ ГІДРОПОНІКИ

Овчарик Станіслав Вікторович,
ТОВ «Рійк Цваан Україна»
с. Мала Олександрівка, Україна

Вступ./Introduction. Світове населення продовжує зростати, що призводить до підвищення попиту на продовольство. Традиційне сільське господарство стикається зі значними труднощами, включаючи обмеженість земельних ресурсів, дефіцит прісної води, зміни клімату та необхідність використання пестицидів і гербіцидів, що негативно впливає на навколишнє середовище та здоров'я людини [1]. У відповідь на ці виклики, гідропоніка-інноваційний метод вирощування рослин без ґрунту, з використанням збалансованих поживних розчинів – набуває все більшої популярності. Ця технологія дозволяє оптимізувати використання ресурсів, контролювати умови росту та забезпечувати стабільне виробництво високоякісної продукції протягом усього року, незалежно від зовнішніх кліматичних факторів [2]. Салат (*Lactuca sativa* L.) є однією з найпопулярніших культур для гідропонного вирощування завдяки своєму швидкому росту, високій ринковій цінності та відносній простоті культивування. Дані тези мають на меті надати огляд сучасних технологій гідропонного вирощування салатів, висвітлити ключові аспекти їх функціонування та визначити подальші напрямки розвитку галузі.

Мета роботи./Aim. Дані робота представляє огляд сучасних гідропонних технологій, що застосовуються для вирощування салатів, з акцентом на їхні переваги, обмеження та перспективи.

Матеріали та методи./Materials and methods. Систематичний огляд та аналіз наукової літератури (Systematic Literature Review) – є основною методологічною парадигмою дослідження. Використані методи аналізу та синтезу, порівняльного аналізу, системний підхід, узагальнення та класифікація

та прогнозування. У дослідженні використано монографії, статті у рецензованих журналах, матеріали конференцій, дисертації.

Результати та обговорення./Results and discussion. Вибір оптимальної гідропонної системи є вирішальним фактором для ефективного вирощування салатів. Кожна система має свої унікальні характеристики, переваги та недоліки, що робить їх придатними для різних масштабів виробництва та умов:

- техніка живильного шару (NFT – Nutrient Film Technique) – ця система є однією з найпоширеніших для вирощування листових овочів. Вона базується на постійній циркуляції тонкого шару поживного розчину (1-3 мм) по дну похилих каналів. Коріння рослин частково занурене в розчин, а частково знаходиться у повітряному просторі, забезпечуючи оптимальне співвідношення між доступом до поживних речовин та кисню [3]. Перевагами NFT є швидкий ріст рослин, ефективне використання води та поживних речовин, висока щільність посадки та відносна простота моніторингу рН та ЕС розчину. Однак, система чутлива до перебоїв з електроенергією, що може призвести до швидкого висихання коренів;

- глибоководна культура (DWC – Deep Water Culture). У цій системі рослини розміщуються на плаваючих плотах, а їхнє коріння повністю занурене у глибокий резервуар з поживним розчином. Ключовим аспектом DWC є інтенсивна аерація розчину за допомогою повітряних насосів та каменів-розпилювачів для запобігання гіпоксії та розвитку патогенів [4]. DWC відрізняється низькою вартістю початкового встановлення, простотою експлуатації та більшою стабільністю параметрів розчину завдяки великому об'єму рідини. Проте, темпи росту можуть бути дещо повільнішими порівняно з NFT або аеропонікою, якщо аерація недостатня;

- аеропоніка – дана система вважається найбільш технологічно просунутою та ресурсоефективною. Коріння рослин підвішене у повітрі всередині закритої камери і періодично зрошується дрібнодисперсним туманом поживного розчину під високим тиском. Основна перевага аеропоніки полягає в оптимальному надходженні кисню до коренів, що забезпечує найвищі темпи

росту, максимальну біомасу та ефективніше використання поживних речовин [5]. Аеропоніка ідеально підходить для вертикальних ферм, де простір обмежений. Однак, вона характеризується високими початковими інвестиціями, складністю в експлуатації та чутливістю до засмічення форсунок та відключень електроенергії.

Оптимізація факторів навколишнього середовища. Контроль та оптимізація мікроклімату є фундаментальними для успішного гідропонного вирощування салатів, дозволяючи максимізувати врожайність та якість продукції:

- освітлення – у закритих гідропонних системах штучне освітлення, переважно LED-лампи, дозволяє точно регулювати спектральний склад, інтенсивність та фотоперіод. Червоне світло (600-700 нм) є найбільш ефективним для фотосинтезу та формування біомаси, тоді як синє світло (400-500 нм) сприяє утворенню хлорофілу та компактному росту. Оптимальне співвідношення червоного до синього світла є критичним для морфології салату [6]. Інтенсивність освітлення, виміряна як щільність потоку фотосинтетично активного випромінювання (PPFD), для салату зазвичай становить 150-300 мкмоль/м²/с;

- температура – оптимальна температура повітря для більшості сортів салату становить 18-24°C вдень та 15-18°C вночі. Зниження нічної температури може сприяти накопиченню цукрів та покращенню смаку. Температура кореневої зони, що ідеально підтримується на рівні 18-22°C, впливає на поглинання води та поживних речовин. Відхилення від цих значень може призвести до стресу рослин та зниження врожайності;

- вологість повітря та CO₂ – відносна вологість повітря має бути в межах 60-80% для підтримки оптимальної транспірації. Контроль дефіциту тиску пари (VPD) є важливим для запобігання надмірному стресу рослин [7]. Збагачення атмосфери вуглекислим газом (CO₂) до рівня 800-1200 ppm значно прискорює фотосинтез та ріст салату, особливо в умовах інтенсивного освітлення [8].

Управління поживними розчинами. Якість та збалансованість поживного розчину є ключовим фактором, що визначає успіх гідропонного вирощування. Поживний розчин повинен містити всі необхідні макро- (N, P, K, Ca, Mg, S) та мікроелементи (Fe, Mn, B, Zn, Cu, Mo, Cl) у збалансованих концентраціях. Рецептури розчинів розробляються з урахуванням видових потреб культур та стадії їхнього розвитку. Наприклад, для салату критично важливо контролювати співвідношення нітратного та амонійного азоту для оптимізації росту та мінімізації накопичення нітратів у листі [6, 8].

Показник рН (кислотність/лужність) розчину впливає на доступність поживних речовин для рослин. Оптимальний рН для салату в гідропоніці зазвичай становить 5.5-6.5. Електропровідність (ЕС) розчину відображає загальну концентрацію розчинених солей (поживних речовин). Для салату оптимальний діапазон ЕС становить 1.2-1.8 мСм/см, залежно від стадії росту та сорту [7]. Регулярний моніторинг та корекція цих параметрів є обов'язковими для забезпечення стабільного росту та здоров'я рослин.

Інтеграція автоматизації та передових інформаційних технологій є наступним кроком у підвищенні ефективності гідропонних систем.

Датчики IoT дозволяють безперервно моніторити ключові параметри середовища (температура, вологість, освітленість, CO₂) та поживного розчину (рН, ЕС, рівень розчиненого кисню). Ці дані передаються на централізовану платформу для аналізу.

AI алгоритми можуть аналізувати зібрані дані, виявляти аномалії, прогнозувати потреби рослин та автоматично коригувати параметри системи. Наприклад, AI може оптимізувати графік подачі поживних речовин, інтенсивність освітлення або температуру для досягнення максимального врожаю та якості при мінімальних витратах ресурсів [6]. Машинне бачення може використовуватися для раннього виявлення хвороб або дефіциту поживних речовин [7]. Сучасні гідропонні ферми оснащені автоматичними системами, що контролюють подачу води та поживних речовин, роботу освітлення, системи вентиляції, опалення та охолодження. Це дозволяє

мінімізувати участь людини, знизити операційні витрати та забезпечити високу стабільність виробничих процесів.

Незважаючи на значний прогрес, гідропоніка стикається з певними викликами. Високі початкові інвестиції в обладнання та технології є одним з головних бар'єрів для широкого впровадження, особливо для малих та середніх фермерських господарств [8]. Енергоємність гідропонних систем, особливо систем освітлення та кліматичного контролю, також потребує подальшої оптимізації за рахунок використання відновлюваних джерел енергії та енергоефективних технологій. Розробка екологічно чистих та стійких рішень для утилізації відходів, таких як відпрацьовані поживні розчини, також є важливою задачею. Перспективи розвитку гідропоніки надзвичайно широкі. Вона відіграватиме ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, особливо в умовах урбанізації та обмеженості земельних ресурсів. Розвиток "розумних" вертикальних ферм, що інтегрують гідропоніку, аеропоніку та аквапоніку з передовими AI-технологіями, дозволить створити повністю автоматизовані, високоефективні та стійкі виробничі комплекси. Подальші дослідження будуть зосереджені на розробці нових сортів салатів, адаптованих до гідропонних умов, оптимізації поживних розчинів для збагачення продукції біологічно активними речовинами, а також на зменшенні екологічного сліду виробництва [6-8].

Висновки./Conclusions. Огляд сучасних технологій гідропонного вирощування салатів демонструє значний потенціал цієї галузі для вирішення проблем продовольчої безпеки та сталого розвитку. Системи NFT, DWC та аеропоніка, кожна зі своїми перевагами та обмеженнями, надають гнучкі рішення для різних виробничих потреб. Точний контроль над факторами навколишнього середовища, такими як освітлення, температура, вологість та концентрація CO₂, у поєднанні з оптимізованим управлінням поживними розчинами, є ключовими для досягнення високої врожайності та якості продукції. Інтеграція автоматизації та "розумних" технологій на основі IoT та AI значно підвищує ефективність, знижує витрати та мінімізує людський

фактор. Незважаючи на існуючі виклики, пов'язані з капіталовкладеннями та енергоємністю, постійний розвиток технологій та наукові дослідження відкривають широкі перспективи для гідропоніки як основи для майбутнього сільського господарства, що є високоефективним, екологічно чистим та здатним забезпечувати свіжим салатом міське населення у будь-яку пору року. Подальші дослідження мають бути спрямовані на зниження собівартості виробництва, підвищення енергоефективності та впровадження принципів циркулярної економіки у гідропонні системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Goddek, S., Delaide, B., Mankasingh, J., Ragnarsdottir, K. V., Thorarinsdottir, R. I., & Lijzen, J. P. A. (2019). Challenges of sustainable and circular aquaponics. *Circularity in the Agri-Food Sector*, 95-109.
2. Gruda, N. (2019). The potential of hydroponics in producing vegetables with higher nutritional quality. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 99(8), 3749-3760.
3. Jensen, M. H., & Collins, W. L. (1985). Commercial hydroponic lettuce production. *HortScience*, 20(3), 395-397.
4. Jones, J. B., Jr. (2005). *Hydroponics: A Practical Guide for the Soilless Grower*. CRC Press, 440 pp.
5. Resh, H. M. (2013). *Hydroponic Food Production: A Definitive Guidebook for the Advanced Home Gardener and the Commercial Hydroponic Grower*. CRC Press, 642 pp.
6. Paradiso, R., & van den Boogaard, R. (2020). Light for protected cultivation: A plant perspective. *Horticulturae*, 6(4), 66.
7. Rouphael, Y., Colla, G., & Cardarelli, M. (2021). Controlled environment agriculture for leafy vegetables: Challenges and opportunities for sustainable production. *Agronomy*, 11(2), 246.
8. Sonneveld, C., & Voogt, W. (2009). *Plant Nutrition of Greenhouse Crops*. Springer.

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПОМІДОРА ЗАЛЕЖНО ВІД ЕФЕКТИВНОСТІ БІОПРЕПАРАТІВ У ВЕСНЯНІЙ ТЕПЛИЦІ

Яценко Наталія Василівна,

Д. С.-Г. Н., доцент

Яценко Вячеслав Васильович,

Д. С.-Г. Н., старший викладач

Уманський національний університет

м. Умань, Україна

Вступ. Серед овочевих культур помідору належить одне із провідних місць у світі. Широку географію його поширення у різних природних зонах можна пояснити високою врожайністю, використанням плодів у харчовому раціоні для різних цілей і, безумовно, екологічною пластичністю.

При вирощуванні розсади овочів, у тому числі помідора, необхідно продумати, як створити оптимальні агроєкологічні умови. Основною умовою для вирощування якісної розсади є вирощування нових гібридів і використання біопрепаратів. Розсадний спосіб вирощування помідорів витратний, але має перевагу, оскільки дозволяє вирощувати культури з тривалим періодом вегетації. Безперечною перевагою можна вважати і можливість отримувати ранній урожай без використання хімічних речовин, тобто екологічно безпечну та цінну продукцію. Тому, вивчення впливу дії біопрепаратів на морфологічні та біологічні особливості різних за генотипом рослин помідора є доречними та актуальними завданнями.

Мета. з'ясувати вплив різних біопрепаратів на вирощування розсади, її якісні показники, рівень приживання після пересаджування, величину урожайності та економічну ефективність вирощування помідора їстівного гібридів Руфус F1 та Апгрейд F1.

Матеріали та методи. Дослідження з вивчення впливу біопрепаратів на якість розсади помідора черрі проводились у 2022–2023 рр. на базі Уманського НУ в ангарній теплиці за ТП 810-25, яка використовується як весняна без обігріву. Досліджували два гібрида помідора Руфус F1 та Апгрейд F1 і три

біопрепарати: Фітохелп, Хелпрост та Кладостим, за контроль використовували гібрид Руфус F1 з обробкою насіння, розсади та рослин водою.

Дослідження виконували згідно з „Методикою дослідної справи в овочівництві і баштанництві” ІОБ УААН (2001). Біометричні вимірювання рослин проводили перед садінням розсади на постійне місце в поле, в період бутонізації, цвітіння, плодоутворення та на початку плодоношення за параметрами: висота, см; товщина стебла біля коренової шийки, см; кількість листків до першої китиці, шт.; кількість продуктивних листків за фазами росту і розвитку рослин, шт.; асиміляційна поверхня їх, дм²; кількість квіток, що утворилися на першій китиці, шт. Облік урожаю проводили ваговим методом. Лабораторні дослідження включали визначення: вмісту сухої речовини (методом висушування), цукру (за Бертраном), аскорбінової кислоти (за Муррі), нітрати – (іонометричним методом) в період масового плодоношення рослин.

Результати та обговорення. Було проведено оцінку ефективності впливу передпосівної обробки насіння біопрепаратами та обробки рослин під час вегетації на ріст і розвиток рослин помідора. Енергія проростання і абсолютна схожість насіння є одними з основних визначальних показників процесу росту і розвитку за умов перетворення зародку у проросток. Застосування біопрепаратів зумовило значний стимулюючий вплив на енергію проростання насіння гібридів помідора.

Так, у середньому за 2022–2023 рр. роки на контролі енергія проростання на 10 добу становила 93–94 %, на варіанті з добривом Фітохелп 95 %, Кладостим 95–96 %. та Хелпрост – 97 %. Отримані результати свідчать, що на 12 добу досліджень кількість пророслого насіння після обробки біопрепаратами зростала, порівняно з контролем. Так, енергія проростання обробленого насіння становила 98–100 %, а в контролі 97–98 % залежно від гібриду. Отримані результати підтверджують факт зростання інтенсивності перебігу процесів проростання обробленого насіння помідор на 2–3 % порівняно з контролем.

Таким чином, біопрепарати Кладостим і Хелпрост спричиняють зростання енергії проростання та схожості насіння досліджуваних гібридів

помідор до 97–99 % порівняно з контролем. Установлено, що насіння помідора з високою схожістю стійкіше проти несприятливих умов проростання, які менш пошкоджуються хворобами та шкідниками.

Обробка насіння, розсади і вегетуючих рослин у фазі цвітіння біопрепаратами прискорювало на 1–4 доби появу ранніх й повних сходів, 3–6 діб утворення 3-х і 5-х листків, 4–6 діб появу бутонів і цвітіння помідора, завдяки активному накопиченню в листках сухих речовин, цукрів, аскорбінової кислоти, азоту, хлорофілів та каротиноїдів. Зав'язування бутонів у варіанті з використанням розчину біопрепарату Хелпрост відбувалося у розсадний період на 43–44 добу, Фітохелп та Кладостим – 47–48 добу. Досліджувані біопрепарати сприяли більш ранньому початку фази цвітіння рослин, яка розпочиналася на 56 добу, що на 4–5 діб раніше за контрольний варіант. Найкоротший період від сходів до фази плодоутворення відмічено у варіанті з Хелпростом, який становив 90–92 доби. Тривалість періоду від вступу рослин у фазу цвітіння до утворення плодів становив 25–26 діб у всіх варіантах досліду. Таким чином, використання біопрепаратів не впливало на стрімкість утворення плодів, а лише прискорювали настання фази цвітіння.

Досліджувані біопрепарати мали також вплив на біометричні показники розсади гібридів помідора. Гібрид Апгрейд F1 переважав досліджуваний гібрид Руфус F1 за основними показниками, що можна пояснити особливостями гібриду. Порівнюючи рослини які оброблялись біопрепаратом Хелпрост із контролем товщина стебла збільшувалась на 0,08 см у гібрида Руфус F1 та на 0,12 см у гібрида Апгрейд F1, кількість листків зростала на 0,9 см у гібрида Руфус F1 та на 2,2 см у гібрида Апгрейд F1, а площа листя зростала на 0,9 дм² у гібрида Руфус F1 та на 2,2 дм² у гібрида Апгрейд F1 на рослину.

Маса рослин у 50-ти денному віці є важливим показником ростових процесів. І після висаджування у відкритий ґрунт в значній мірі впливає на продуктивність рослин. Дослідженнями встановлено, що якісні показники надземної частини і кореневої системи, залежали в значній мірі від дії різних біопрепаратів. Визначення даних показників проводили безпосередньо перед

висаджуванням розсади на постійне місце. Найбільшою маса надземної частини розсади спостерігалась на рослинах які оброблялись розчином біопрепарату Хелпрост 72,8 і 76,4 г залежно від гібриду. Меншим даний показник був у рослин, які оброблялись розчином Кладостим – 68,4 і 72,3 г та Фітохелп – 64,7 і 78,5 г.

Залежно від дії розчинів біопрепаратів маса коренів перед висаджуванням розсади відрізнялася, також на величину даного показника впливали досліджувані гібриди Руфус F₁ та Апгрейд F₁. Найбільшу масу коренів було відмічено у розсади, яка оброблялась розчином Хелпрост – 19,5 г (Руфус F₁) та 21,7 г (Апгрейд F₁), а у контролі на 7,2 г та 9,4 г менше. Найбільшу частку коренів до наземної частини було відмічено у варіантах з використанням біопрепаратів Кладостим та Хелпрост – 18,7 і 21,1 % у гібрида Руфус F₁ та 20,6 і 22,1 % у гібрида Апгрейд F₁. Отже, застосування біопрепаратів для вирощування розсади гібридів помідора має істотний вплив на біометричні показники рослин, загальну масу розсади, а також впливає на співвідношення частки кореневої системи до надземної частини рослини.

Протягом періоду вегетації найбільша кількість китиць утворювалась за використання розчину біопрепарату Хелпрост – 5,9 шт./роsl. у гібриду Руфус F₁ і 6,4 шт./роsl. у сорту Апгрейд F₁. Порівняння кількості генеративних органів рослин показало, що обидва гібриди були в майже однакових межах, проте вплив мали біопрепарати. Застосування біопрепарату Фітохелп на гібриді Руфус F₁ дозволило отримати 28,2 шт./роsl. квіток, проте ступінь зав'язування плодів вищим був за використання Хелпросту – 92,8 %. У гібрида Апгрейд F₁ кількість квіток була найбільшою за внесення Хелпросту – 32,3 шт./роsl., ступінь зав'язування плодів теж був максимальний – 85,8 %.

Урожайність є інтегральним показником ефективності використання біопрепаратів та дозволяє встановити доцільність застосування біологічно активних речовин. Урожайність у 2022 р. була на рівні 4,75–6,54 кг/м². Вищий рівень урожайності у цьому році відмічено у гібрида Апгрейд F₁ за застосування Хелпрост та Кладостим, яка досягала величини 6,25 і 6,54 кг/м²

відповідно та переважала контроль без застосування біопрепаратів (4,75 кг/м²). Вищий рівень урожайності у 2023 році також відмічено на гібридах за внесення Хелпрост у гібрида Руфус F1 – 5,96 кг/м², а у гібрида Апгрейд F1 – 7,04 кг/м², що переважало контроль на 0,45 та 1,53 кг/м² відповідно. Маса плода не мала істотної різниці між варіантами дослідів і була в середньому 53,0 г у гібрида Руфус F1 і 60,0 г у гібрида Апгрейд F1. Урожайність збільшувалась за рахунок збільшення кількості плодів, тому що використання біопрепаратів сприяло продовженню вегетаційного періоду. Нижчу урожайність плодів помідора в середньому за роки досліджень отримано у рослин гібрида Руфус F₁ у варіанті із застосуванням дистильованої води – 5,13 кг/м². Встановлено, що кращим біопрепаратом для рослин помідора їстівного гібридів Руфус F1 та Апгрейд F1 є Хелпрост, застосування якого забезпечило істотно вищу врожайність – 5,64 та 6,79 кг/м² відповідно. Досить суттєвий надвишок урожайності було отримано за застосування Кладостиму, який, у порівнянні з контролем, дозволив отримати додатково 0,29 та 1,40 кг/м² високоякісних плодів помідора.

Встановлено, що біопрепарати прискорюють темп розвитку і тим самим спричиняють підвищення продуктивності рослин помідора. У період плодоношення з рослин, які оброблялись розчинами біопрепаратів, було отримано вищий врожай, ніж у контролі. Так, підвищення врожаю гібрида помідора Руфус F1 складало в середньому від 4,9 до 9,9 %, а у гібрида Апгрейд F1 від 22,0 до 32,4 %. Такий результат пояснюється прискоренням процесів цвітіння і зав'язування плодів.

При визначенні ефективності біопрепаратів на гібридах помідора, поряд з величиною врожаю важливим показником є його якість, тому що даний показник істотно впливає на економічну ефективність гібридів, що вирощуються. Було розглянуто якість плодів виділених гібридів при обліку врожайності стандартних плодів, їх середній масі, біометричних та біохімічних показниках.

Встановлено, що біопрепарати підвищували накопичення в плодах помідор вмісту сухої речовини, вітаміну С і сумарних цукрів. Особливо

важливим показником для помідора є вміст сухої речовини. Встановлено, що досліджувані гібриди виділялися високим вмістом сухої речовини, навіть без застосування регуляторів 4,98–5,08 %, тоді як застосування біопрепарату Кладостим підвищував даний показник від 0,67 до 1,41 %.

Сума цукрів є вельми важливим показником для смаку плодів і залежно від дії регулятора росту знаходилася на рівні 6,90–7,40 %, що дозволило забезпечити хороші смакові якості плодів.

Аналізуючи вміст аскорбінової кислоти у плодах, досліджено, що істотної різниці між варіантами досліду не спостерігалось – 51,8– 55,1 мг/100 г (гібрид Руфус F₁) та 52,9–55,7 мг/100 г.

Кількість нітратів за застосування розчинів біопрепаратів на досліджуваних гібридах відрізнялася і виявилася нижчою проти контрольного варіанту. Проте і контроль не перевищував ГДК для помідора (до 300 мг/кг).

Аналізом економічної ефективності вирощування гібридів помідора їстівного, було встановлено, що найбільша виручка від реалізації була у гібриду Апгрейд F₁ за застосування біопрепарату Хелпрост – 475300 грн. Це зумовлювалось найвищою продуктивністю даного сорту. Ціна реалізації у всіх варіантах була 7000 грн. за 1 т. плодів. Другим за обсягом виручки від реалізації був також гібрид Апгрейд F₁, який вирощувався з застосуванням розчину Кладостим – 457100 грн. У решти варіантів цей показник коливався в межах 376600–451500 грн./га., у контролю – 359100 грн./га.

Найвищий чистий прибуток одержано при вирощуванні гібриду Руфус F₁ з використанням біопрепарату Хелпрост (330534 грн.), найменшим цей показник був у гібриду Руфус F₁ в варіанті із обробкою рослин дистильованою водою – 228000 грн (контроль). В цілому, рівень рентабельності у досліджуваних гібридів за використання розчинів біопрепаратів знаходився в межах 174–228 %.

Найвищою рентабельністю на кожному гібриді відзначився біопрепарат Хелпрост. Високі показники були також у гібридів Руфус F₁ та Апгрейд F₁ за застосування розчину Кладостим – 179 і 219 % відповідно.

Висновки. Біопрепарати Кладостим і Хелпрост спричиняють зростання енергії проростання та схожості насіння досліджуваних гібридів помідор до 97-99 % порівняно з контролем. Гібрид Апгрейд F1 переважав досліджуваний гібрид Руфус F1 за основними морфологічними показниками, що можна пояснити особливостями генотипу. Найбільшу частку коренів до наземної частини було відмічено у варіантах з використанням біопрепаратів Кладостим та Хелпрост – 18,7 і 21,1 % у гібрида Руфус F₁ та 20,6 і 22,1 % у гібрида Апгрейд F₁. Протягом періоду вегетації найбільша кількість китиць утворювалась за використання розчину біопрепарату Хелпрост – 5,9 шт./росл. у гібриду Руфус F1 і 6,4 шт./росл. у сорту Апгрейд F1. Встановлено, що кращим біопрепаратом для рослин помідора їстівного гібридів Руфус F1 та Апгрейд F1 є Хелпрост, застосування якого забезпечило істотно вищу врожайність – 5,64 та 6,79 кг/м² відповідно. Застосування біопрепаратів зумовило зниження вмісту нітратів, підвищення вмісту сухої речовини, сумарних цукрів, аскорбінової кислоти, поліпшення харчової якості та цінності плодів помідора. Найвищою рентабельністю на кожному гібриді відзначився біопрепарат Хелпрост. Високі показники були також у гібридів Руфус F1 та Апгрейд F1 за застосування розчину Кладостим – 179 і 219 % відповідно.

Отже, обприскування помідора біопрепаратами сприяє засвоєнню і оптимізації живлення рослин азотом і фосфором, покращує ростові процеси, формування високої врожайності і якості плодів, що в свою чергу супроводжується підвищенням стійкості рослин до збудників бактеріальних хвороб. Використання біопрепаратів сприяє підвищенню продуктивності вирощування помідора у відкритому ґрунті.

BIOLOGICAL SCIENCES

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВ'Я ОТОЧУЮЧИХ

Головатюк Людмила Михайлівна,

к.б.н., доцент

Сичов Олександр Андрійович,

Ромасюк Ірина Миколаївна,

Старух Алла Юріївна,

Савчук Ірина Миколаївна,

Студенти

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія м. Тарса Шевченка

Вступ. У сучасному суспільстві проблема збереження здоров'я людини набуває великого значення. Це не лише питання медицини, а й освіти, культури, екології, державної політики та щоденної поведінки кожного з нас. Формування ціннісного ставлення до здоров'я, врахування впливу довкілля, культури харчування і методів загартовування – це необхідна умова сталого розвитку особистості й нації в цілому.

За даними ВООЗ, понад 70% хвороб сучасності пов'язані зі способом життя. Близько 60% українців не займаються фізичною активністю регулярно.

До 2030 року кількість людей з хронічними захворюваннями сягне понад 1 млрд по всьому світу.

У сучасних умовах здоров'я людини – це не лише відсутність хвороб, а гармонійний стан фізичного, психічного та соціального благополуччя. Формування ціннісного ставлення до здоров'я стає основною складовою виховання особистості, відповідальної не лише за себе, а й за навколишнє середовище та оточуючих людей.

Мета – з'ясувати особливості ціннісного ставлення до власного здоров'я

та здоров'я оточуючих.

Результати та обговорення. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих – це цілеспрямований процес виховання, що передбачає розвиток у людини відповідального, усвідомленого й активного ставлення до збереження й зміцнення здоров'я як особистого блага та суспільної цінності.

Основні напрямки цього процесу такі:

1. Освіта та інформування: підвищення рівня знань про здоровий спосіб життя, профілактику захворювань, емоційне благополуччя.
2. Формування переконань і установок: створення внутрішнього переконання, що здоров'я – це цінність, яку потрібно берегти й підтримувати.
3. Розвиток практичних навичок: навчання здоровим звичкам: правильне харчування, фізична активність, гігієна, відмова від шкідливих звичок.
4. Соціальне виховання: формування поваги до здоров'я інших людей, готовності допомогти, не наражати оточення на небезпеку (наприклад, дотримання карантину, використання засобів захисту тощо).
5. Особистий приклад та середовище: велике значення мають рольові моделі – батьки, вчителі, друзі, які демонструють здорову поведінку.

Ціннісне ставлення до здоров'я – це не лише знання, а передусім стиль життя, який ґрунтується на повазі до себе та до інших.

Вплив шкідливих факторів довкілля на організм в сучасних умовах є однією з найактуальніших проблем сьогодення, оскільки стан навколишнього середовища безпосередньо впливає на здоров'я людини.

До основних шкідливих факторів довкілля належать:

- **Забруднене повітря:** викиди промислових підприємств, транспорту. Може викликати захворювання дихальної системи (астма, бронхіт), серцево-судинні хвороби, алергії.
- **Хімічне забруднення води та ґрунтів:** потрапляння пестицидів, важких металів, нітратів у питну воду та продукти харчування.

Впливає на печінку, нирки, шлунково-кишковий тракт, може мати канцерогенний ефект.

- **Шумове забруднення:** постійний шум у містах впливає на нервову систему, викликає стрес, безсоння, підвищений тиск.
- **Радіаційне випромінювання.** Особливо небезпечне в районах техногенних катастроф (наприклад, Чорнобиль). Може викликати онкологічні захворювання, генетичні мутації.
- **Кліматичні зміни:** підвищення температури, погодні аномалії, погіршення якості продуктів харчування.

Посилення інфекційних захворювань, теплові удари, зневоднення.

В результаті впливу шкідливих факторів довкілля на організм людини можуть виникати такі наслідки для здоров'я:

- Ослаблення імунітету
- Хронічні захворювання
- Психоемоційні розлади
- Підвищення рівня смертності

Для того, щоб запобігти цьому процесу необхідно вести здоровий спосіб життя, уникати контактів із забрудненим середовищем, підтримувати екологічні ініціативи, контролювати якість харчування та питної води.

Формування екологічної свідомості – це крок до збереження здоров'я як особистого, так і планетарного масштабу.

Здоров'я – це фундаментальна цінність кожної людини. У сучасному світі здоров'я перестає бути лише особистою справою – це громадянська відповідальність. Формування ціннісного ставлення до нього полягає в усвідомленні, що збереження фізичного, психічного та соціального благополуччя – справа щоденної турботи про себе та про інших. Кожного дня людина піддається певним ризикам.

Екологічні загрози. Сучасне довкілля насичене шкідливими факторами-забруднене повітря, отруєна вода, хімічні добавки в їжі, шум, зміни клімату. Всі ці явища негативно впливають на організм, провокуючи:

- респіраторні захворювання,
- онкологічні ризики,
- психоемоційні порушення,
- ослаблення імунної системи.

У цьому контексті зростає потреба в усвідомленому способі життя – і саме тут виникає тісний зв'язок між екологічною свідомістю та ставленням до здоров'я.

Одним із найважливіших елементів турботи про себе в умовах зовнішніх загроз є здорове харчування. Воно допомагає: зміцнити імунну систему, нейтралізувати шкідливий вплив токсинів і вільних радикалів, підтримати життєвий тонус, працездатність, настрій.

У сучасних умовах, коли продукти можуть містити шкідливі речовини (пестициди, консерванти, штучні барвники), усвідомлений вибір на користь натуральної, збалансованої їжі стає актом турботи не лише про себе, а й про рідних та суспільство.

Комплексне ставлення до власного здоров'я охоплює ряд моментів, які необхідно враховувати, а саме:

1. Екологічна криза як глобальна загроза здоров'ю. Унаслідок індустріалізації, урбанізації та споживацького способу життя повітря в багатьох містах стало токсичним; вода містить домішки хлору, нітратів, мікропластику; ґрунти виснажені хімікатами; температура на планеті змінюється, що веде до нових вірусів і алергенів.

Ці зміни безпосередньо загрожують фізичному здоров'ю людини, викликаючи хронічні захворювання, порушення імунітету, онкологічні процеси.

2. Харчова поведінка – основа внутрішньої стійкості організму.

Здорове харчування в умовах сучасного ринку – це вибір усвідомлений, а не автоматичний. Людина, яка розуміє, як працює її тіло, які продукти мають користь або шкоду, як впливає хімічна обробка їжі на довголіття, стає здоровішою, активнішою та психічно врівноваженішою. Особливо це важливо

для дітей та молоді, у яких закладаються основи звичок на все життя.

3. Загартовування – забута, але ефективна профілактика. На фоні стресів, низької фізичної активності та розладів сну, загартовування:

- активізує резерви організму;
- підвищує стресостійкість;
- формує психологічну витривалість;
- слугує доступним і натуральним способом оздоровлення без

медикаментів.

Це особливо важливо в умовах непередбачуваних кліматичних коливань і нових вірусних загроз.

4. Формування ціннісного ставлення до здоров'я – основа нової культури.

Усе вищезазначене – частина ширшої теми ціннісного ставлення до здоров'я. Це означає:

- розуміння, що здоров'я – це не просто “відсутність хвороби”, а багатовимірна цінність;
- готовність діяти на випередження: профілактика замість лікування;
- формування у молоді культури турботи про себе та довкілля.

У майбутньому саме такі люди зможуть бути відповідальними громадянами, стійкими до змін і загроз.

5. Освіта як ключ до вирішення. Школа, університет, родина – всі мають виховувати свідоме ставлення до здоров'я як життєвої цінності. Інакше ми ризикуємо мати знання, але не мати людей, які здатні їх реалізувати в житті.

Висновок. Комплексне ставлення до власного здоров'я включає екологічну свідомість, правильне харчування та фізичну активність, загартовування. Лише за такої цілісної стратегії можливо зберегти здоров'я в умовах сучасного світу та виховати відповідальне покоління.

ВПЛИВ ПЛАСТИКОВИХ ВІДХОДІВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Кірсанова В. В.,

Дунайський інститут Національного університету
«Одеська морська академія», м. Ізмаїл

Вступ Забруднення навколишнього середовища пластиковими відходами є глобальною екологічною проблемою. Основою пластмас є полімери. Найпоширенішими з них є поліетилен, поліпропілен, полівінілхлорид, поліметилметакрилат, та інші сполуки. Полімери можуть володіти набором різноманітних властивостей: термостійкістю, негорючістю, хімічною стійкістю. Розширення спектру властивостей пластмас досягається за рахунок введення в їх склад різноманітних наповнювачів, що урізноманітнює хімічний склад та їх хімічні властивості.

Різноманітність будови, хімічних і фізичних властивостей пластмас зумовили їх широке поширення. Без цих матеріалів сучасне життя уявити складно, але на жаль пластмаси характеризуються істотними недоліками. При тривалому зберіганні відбувається зміна фізико-механічних властивостей речовин.

Мета роботи Визначити особливості деградації пластикових відходів та їх розповсюдження у навколишньому середовищі. Досліджувати особливості накопичення мікропластику в живих організмах та їх вплив на здоров'я людини

Матеріали та методи Огляд опублікованих результатів досліджень, присвячених особливостям накопичень та деградації пластикових відходів. Аналіз результатів досліджень присвячених впливу мікропластику на здоров'я людини.

Результати та обговорення У 80-их рр. XX ст. було доведено, що при спалюванні твердих побутових відходів, до складу яких входять пластмаси, утворюються діоксини.

Діоксини – Це хімічні сполуки, для яких характерна присутність молекул хлору, пов'язаних з атомами вуглецю. Характерною особливістю діоксинів є

висока стійкість до хімічного і біологічного розкладання. Діоксини є універсальними клітинними отрутами, вражаючими все живе. Поєднання високої токсичності, біокумулятивності та канцерогенності обумовлює небезпеку діоксинів для живої матерії.

На початку двадцять першого століття з'ясувалось, що при тривалому зберіганні, стійкі до агресивного середовища пластмаси піддаються деструкції і перетворюються на мікрочастинки. Мікропластик, який вперше було визначено Томпсоном у 2004 році як пластик розміром менше 5 мм, та нанопластик (менш ніж 1мкм) широко поширені у системі Землі. У Світовому океані накопичені пластикові відходи, які утворили острови в сотні квадратних кілометрів. Пластмасове забруднення виявлено в найрізноманітніших морських екосистемах, в тому числі уздовж берегових лінії віддалених островів, прибережній товщі води, глибоководному і субтропічному кругообігу. Більшість досліджень мікропластику на сьогоднішній день зосереджено на морському середовищі. Але мікропластик накопичується і в континентальних середовищах, особливо в районах з високим антропогенним впливом, таких як сільськогосподарські або міські райони [1; 2].

Мікрочастинки пластику виявлені в організмі медуз, мідій, ракоподібних й інших морських організмів. Також виявлено частинки мікропластику у живих організмах на суші, тому числі в організм людини. Найчастіше мікропластик зосереджений в травній системі. Але не тільки. Цікавим є інформація про хімічне перетворення мікрочастинок пластмас під впливом фізіологічних процесів живих організмів. Можливо їх часткове розкладання, а також утворення нових хімічних сполук, які можуть бути токсичними для живої матерії [3].

Різке зростання споживання пластику за останні десятиліття привело до загального виробництва в 400,2 млн тонн у 2022 році, при цьому на Китай припало 32% виробленого пластику, за ним йдуть 19% з інших регіонів Азії та 17% з Північної Америки [4; 5].

Джерела мікропластику досить численні та різноманітні. Це такі

продукти, як шампуні, зубні пасты, сонцезахисні креми, та інші косметичні засоби [5]. Повсюдність мікропластику у харчовому ланцюжку людини була широко задокументована. Мікропластик може потрапляти в живі організми, в тому числі в організм людини з води, яку ми п'ємо, та з харчовими продуктами, які ми їмо, або через дихальні шляхи. Забруднення було зареєстроване в різних харчових матрицях, включаючи морепродукти [3], питну воду [6], сіль [7] та інші продукти.

Мікропластик був виявлений у легенях, людській крові та калі та приміщеннях немовлят. Коли мікропластик потрапляє в організм, він може створювати мутації в людських хромосомах, які можуть спричинити безпліддя, ожиріння і навіть рак. В іншому дослідженні було заявлено, що мікропластик може взаємодіяти з різними організмами після транслокації та може викликати запалення через дуже малі розміри. Мікропластик може накопичуватися на шкірі та викликати деякі шкірні проблеми. Крім того, він може викликати деяке запалення у наших легенях через дихальні шляхи з атмосфери. Крім того, мікропластик може створювати мікробне життя з мікроорганізмами, які можуть проникати в організм, порушувати гормональну структуру, впливати на погіршення розвитку мозку та викликати проблеми у статевому розвитку [8].

Дослідники із Нью-Йоркського університету ім. Лангоне встановили, що пластикові добавки діетілгексилфталатів (ДЕГФ) призвели до 356 тис. смертей внаслідок серцево-судинних захворювань. ДЕГФ – складний ефір фталевої кислоти, що розчиняється в пластиці для надання йому більшої гнучкості. Найбільша кількість смертей, пов'язаних з впливом фталатів, фіксується на Близькому Сході, Східній Азії, Тихоокеанському регіоні, на які припадає до 75% смертей внаслідок впливу цих хімікатів.

Фталати додають у косметику, засоби для чищення, пластикові упаковки, використовують у виробництві труб і засобів від комах. Ці небезпечні хімічні речовини здатні розпадатися на мікроскопічні частинки, потрапляючи до організму через ротову порожнину чи дихальні органи. Ряд досліджень пов'язує вплив фталатів з розвитком ожиріння, діабету, безплідності та деяких форм

онкозахворювань [9].

Дослідження, проведене американськими вченими, зосереджувалося на вивченні ДЕГФ, який використовують у виробництві пластикових контейнерів для їжі, медичних трубок для крапельниць та інших гнучких пластикових виробів. Попередні дослідження показали, що ДЕГФ здатний викликати хронічне запалення артерій, яке з часом може призвести до серцевих нападів та інсультів.

Мікропластик впливає на мікробіом кишечника обговорюємо потенційні зв'язки між впливом МП та кардіометаболічними та запальними захворюваннями, а також розладами, пов'язаними з віссю кишечник-мозок [10].

Висновки Забруднення мікропластиком у харчових продуктах та ліках становить значну небезпеку для здоров'я, включаючи респіраторні, шлунково-кишкові, серцево-судинні, ендокринні, нейродегенеративні, репродуктивні та нейрозапальні розлади. Більше того, воно посилює запалення, що призводить до різних типів раку. Незважаючи на різні дослідження, існує помітна прогалина у регіональних дослідженнях довгострокових наслідків для здоров'я людини. Політики повинні розробити суворіші правила використання пластику, просувати стійкі альтернативи та проводити кампанії громадської охорони здоров'я для підвищення обізнаності та зниження впливу на навколишнє середовище та на здоров'я людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Stubbins, A., Law, K. L., Muñoz, S. E., Bianchi, T. S., & Zhu, L. (2021). Plastics in the Earth system. *Science*, 373(6550), 51-55. doi: 10.1126/science.abb0354
2. Temel, H. (2025). The Impact of Microplastics on the Environment and Human (Living) Health. In: Shah, M.P., Yıldız Töre, G. (eds) Microplastics (MPs) in Wastewater: Determination-Treatment Methods and Effects on Climate Change. Environmental Science and Engineering. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-76949-8_12
3. Luís Gabriel Antão Barboza , A. Dick Vethaak , Beatriz R.B.O.

Lavorante e al.(2018) Marine microplastic debris: An emerging issue for food security, food safety and human health *Marine Pollution Bulletin* (133), 336-348 <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2018.05.047>

4. Plastic Europe Plastics – Facts 2023: Analysis of data on plastic production, demand and waste in Europe. [(Accessed 10 January 2025)]. Available online: <https://www.plasticseurope.org> .

5. Geyer, R., Jambeck, J. R., & Law, K. L. (2017). Production, use, and fate of all plastics ever made. *Science advances*, 3(7),e1700782. doi: 10.1126/sciadv.1700782

6. Chandra, S., & Walsh, K. B. (2024). Microplastics in water: Occurrence, fate and removal. *Journal of Contaminant Hydrology*, 104360. <https://doi.org/10.1016/j.jconhyd.2024.104360>

7. Syamsu, D. A., Deswati, D., Syafrizayanti, S., Putra, A., & Suteja, Y. (2024). Presence of microplastics contamination in table salt and estimated exposure in humans. *Global Journal of Environmental Science and Management*, 10(1), 205-224.

8. Baspakova, A., Zare, A., Suleimenova, R., Berdygaliev, A. B., Karimsakova, B., Tussupkaliyeva, K., ... & Tamadon, A. (2025). An updated systematic review about various effects of microplastics on cancer: A pharmacological and in-silico based analysis. *Molecular Aspects of Medicine*, 101, 101336.

9. Bora SS, Gogoi R, Sharma MR, Anshu, Borah MP, Deka P, Bora J, Naorem RS, Das J, Teli AB. Microplastics and human health: unveiling the gut microbiome disruption and chronic disease risks. *Front Cell Infect Microbiol*. 2024 Nov 25;14:1492759. doi: 10.3389/fcimb.2024.1492759. PMID: 39669275; PMCID: PMC11635378

10. Lang, T., Jelić, F., & Wechselberger, C. (2024). From Cradle to Grave: Microplastics – A Dangerous Legacy for Future Generations. *Environments*, 11(12), 263. <https://doi.org/10.3390/environments11120263>

МЕМБРАННИЙ БІОРЕАКТОР ЯК ПЕРЕДОВА ТЕХНОЛОГІЯ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД

Савицька Карина Василівна,
магістрант

Андрєєва Ольга Адіславівна,
д.т.н., проф.

Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасні масштаби розвитку економіки й пов'язане з цим зростання забруднення навколишнього середовища ставлять під загрозу екологічну рівновагу та здоров'я націй. Це вимагає пошуку нових засобів боротьби із забрудненням довкілля, які б дозволили повністю ліквідувати забруднення без потреби вивозу, перероблення, знешкодження або поховання відходів, відновили та стимулювали процеси самовідновлення природних екосистем [1].

Створення та застосування технології мембранного біореактора (МБР) для повномасштабного очищення стічних вод є найважливішим останнім технологічним досягненням з точки зору біологічного очищення стічних вод. МБР – це система зваженого мулу, активованого ростом мікроорганізмів, що використовує мікропористі мембрани для розділення твердої/рідкої фази замість вторинних відстійників. Мембранний біореактор являє собою вирішальний крок вперед щодо якості стічних вод, доставляючи гігієнічно чисті стоки та демонструючи дуже високу експлуатаційну надійність. МБР, як сучасна технологія очищення стічних вод, успішно поширюється по всьому світу [2]. На даний час існує достатньо публікацій про згадану технологію, проте, для більш повного уявлення про неї виникає необхідність пошуку та систематизації результатів останніх досліджень з урахуванням традиційних підходів до біологічного очищення води. Дана публікація є першим кроком авторів у цьому напрямку.

Ключові слова: Біологічне очищення стічних вод, технологія мембранного біореактора, мембрани, активний мул, мікроорганізми.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є пошук та упорядкування інформації в галузі біологічного очищення води з виокремленням традиційних уявлень та сучасних підходів у технології мембранного біореактора.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Вирішення поставленої мети здійснено за допомогою стандартних, загальнонаукових методів теоретичного узагальнення (пошук, аналіз, синтез і т.ін.). За об'єкт дослідження обрано біологічні методи очищення стічних вод, предмет – технологія МБР.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Очищення стічних вод набуло широкого визнання як високоефективний підхід до вирішення нагальної проблеми обмеженого доступу до чистої води, яка може призвести до глобальної кризи у найближчому майбутньому. Це підкреслює необхідність пильної уваги до технології мембранного біореактора (МБР), яка стала перспективним рішенням очищення промислових стоків через свою ефективність та виняткову здатність забезпечувати високоякісну очищену воду, особливо в країнах, що розвиваються.

Мембранні біореактори є принципово новим гібридним обладнанням, до складу яких, в залежності від використання, входять переважно два основні елементи: 1. Біореактори (ферментери, аеротенки, метантенки); 2. Мембранні модулі або установки, об'єднані з біореактрами в єдину систему. Принципово МБР працюють у такий спосіб: у біореактор надходить стічна вода, що попередньо пройшла механічне очищення. Після очищення у біореакторі активним мулом суміш подається на розділення, що здійснюється з використанням мікро- та ультрафільтраційних мембран, через які фільтрується мулова суміш. Пермеат відводиться на остаточне знезараження, а активний мул повертається до аеротенку [3].

Технологія МБР, як поєднання мембранної фільтрації та біологічного очищення, пропонує життєздатне рішення з такими явними перевагами, як

підвищена ефективність очищення, менші розміри, скорочене використання хімікатів та потенціал повторного використання води. В огляді [4] всебічно розглядається технологія МБР як новий і перетворюючий підхід до очищення промислових стічних вод у країнах, що розвиваються. Деякі основні висновки авторів свідчать про те, що вирішення проблеми забруднення мембран шляхом використання таких стратегій, як вибір відповідних мембран на основі конкретних характеристик стічних вод та реалізація зворотного промивання мембран й хімічного очищення, може продовжити термін служби мембран та покращити їх продуктивність. Експлуатаційний успіх технології мембранного реактора ґрунтується на постійній оптимізації та контролі таких параметрів, як концентрація зважених твердих частинок змішаної рідини (MLSS) та швидкості аерації, які можуть максимізувати ефективність очищення та мінімізувати споживання енергії. Забезпечення навчання персоналу для кваліфікованої експлуатації та поточного обслуговування також має вирішальне значення. Дослідження показує, що успішне впровадження технології на рівні країни залежить від розуміння конкретних характеристик місцевих гідравлічних умов стічних вод та впровадження відповідних процесів попереднього очищення для запобігання забруднення. Співпраця зацікавлених сторін та обмін знаннями мають важливе значення для подолання бар'єрів витрат, технічної експертизи, споживання енергії та дотримання нормативних вимог. Крім того, спільні зусилля урядів, галузей та міжнародних організацій з ефективного впровадження технології MBR здатні мінімізувати вплив індустріалізації на навколишнє середовище й підтримати сталий розвиток у країнах, що розвиваються.

Впровадження мембранних технологій у вже існуючі очисні споруди продовжує зростати у різних країнах світу, включаючи Швецію, Китай, США, Корею та ін. За умови ефективного інгібування обростання мембран такі системи мають потенціал стати основними спорудами для очищення стічної води. У роботі [5] систематизовано основні методи очищення мембран – від класичних до останніх розробок сьогодення.

Технологія мембранного біореактора представляє собою комбінацію класичної технології біологічного очищення активним мулом з мембранною системою мікро- або ультрафільтрації і є альтернативою поширеному методу відділення активного мулу від стічної води у вторинних відстійниках, що використовується у традиційних системах біологічного очищення. У МБР виключені масштабні негативні наслідки, які у спорудах із традиційними аеротенками та вторинними відстійниками спричиняє спухання активного мулу. Метою дослідження [6] було виявити причини та особливості спухання активного мулу, його вплив на ефективність очищення промстоків на діючому мембранному біореакторі. Дослідження здійснювали шляхом гідрохімічного аналізу стічних вод в МБР та визначення технологічних властивостей активного мулу в біореакторі. Нитчасту бактерію, що спричинила спухання активного мулу у досліджуваному МБР, ідентифікували як *Typhlo 021N* за класифікацією Д. Ейкельбума. Вчені визначили, що спухання активного мулу викликає сірководень, який ініціює розвиток цих бактерій, і встановили негативний вплив спухання активного мулу в МБР на активність нітрифікації в споруді, що негативно позначилось на видаленні амонійного азоту.

Технологія мембранного біореактора широко використовується для очищення різних промислових стоків завдяки здатності виробляти стічні води відповідно до норм якості води. Наприклад, стічні води целюлозно-паперового виробництва, які містять значну кількість різноманітних органічних та неорганічних сполук, можуть успішно очищатися МБР за різних умов, в залежності від характеристик стічних вод та МБР. Однак, основним недоліком використання МБР є забруднення мембран, що призводить до зменшення потоку стічних вод пермеату. Тому необхідно враховувати фактори забруднення, які є можливими проблемами з продуктивністю МБР. Автори роботи [7] вважають, що продуктивність МБР можна підвищити за допомогою методів попереднього очищення стічних вод і додавання знижувача забруднень.

У роботі іранських дослідників [8] розглядається застосування аеробного та анаеробного МБР для очищення стічних вод целюлозно-паперового

виробництва та забруднень мембран, на підставі чого автори констатують все більшу популярність МБР під час очищення стічних вод целюлозно-паперового виробництва у порівнянні з традиційними технологіями біологічного очищення.

Авторами оцінена продуктивність мембранного біореактора (МБР) для очищення стічних вод на підприємствах галузі, який складається з трьох стадій: анаеробної, аеробної (супернатант) та мембранної. З цією метою під час використання МБР аналізували стан води, визначаючи хімічну потребу в кисні, вміст органічних сполук та каламутність. Результати експерименту показали, що за допомогою цієї технології органічні речовини та каламутність ефективно видаляються на всіх трьох стадіях, а саме: 79 % і 85,3 % на анаеробній стадії, 95 % і 96 % у супернатанті та 97 % і 99 % на кінцевій стадії мембраною відповідно. до 15000 мг/л протягом 44 днів процесу очищення води. Ефективність роботи мембрани при постійному потоці 1,5 LMH вимірювали за зміною підвищення тиску. Встановлено підвищення тиску з 20 до 96 кПа протягом 44 днів очищення стічних вод. Одержані результати обумовлені наявністю великої кількості органічних речовин та зважених твердих частинок у промислових стоках, які, вкриваючи поверхню мембрани, збільшують тиск.

Українськими вченими зазначено [3], що існуючі в країні очисні споруди не пристосовані ані для видалення, ані для розкладання лікарських засобів. Крім того, відсутня нормативно-правова база, що регламентує скидання у водні об'єкти органічних мікрозабруднювачів. Авторами зроблено висновок стосовно необхідності розгляду життєвого циклу фармацевтичних препаратів і того, що лише стратегічний підхід до впливу фармакологічної промисловості на довкілля має визначати конкретні дії на усіх стадіях життєвого циклу цих препаратів. Запропоновано блок-схему універсального двоступеневого мембранного біореактора для проведення процесів біосинтезу із застосуванням мікроорганізмів-продуцентів та процесів біоконверсії з одночасним очищенням і концентруванням цільових біологічно-активних речовин. Наведено переваги такої схеми та рекомендації методів розрахунку очисних споруд.

Висновки. / Conclusions. Протягом останніх років мембранні технології набули значного поширення і мають всі шанси з часом замінити класичну систему очищення стічної води, яка вже не задовольняє потреби сучасного світу. Метод мембранного розділення за умови комбінування з попереднім біологічним очищенням характеризується високим ступенем очищення, стійкістю системи незалежно від флуктуацій навантаження, а також низьким впливом на довкілля. Серед усіх переваг МБР є кілька недоліків, основними серед яких є висока вартість та замулення (закупорення) мембран. Оскільки зазначені проблеми взаємопов'язані, то у разі вирішення проблеми замулювання мембран висока вартість з часом окупиться. Завдяки чисельним науковим дослідженням у цьому напрямку вдалося мінімізувати негативний вплив фоулінгу та замулення мембрани, які тривалий час були основними лімітуючими факторами більш широкого впровадження мембранних технологій. Для зниження лімітуючого впливу замулення на роботу мембрани можна регулювати ряд показників, включаючи гідродинамічний режим роботи, особливості експлуатації та очищення мембрани, якості та концентрації вихідної води, а також характеристик і матеріалу самих мембран. Незважаючи на те, що методи мінімізації фоулінгу розроблялися у різних напрямках, під час розроблення правильного підходу можливе їх комбінування із значно кращим ефектом, наприклад, комбіноване очищення мембран, що передбачає зворотне промивання, релаксацію та хімічне періодичне очищення. Проводяться дослідження з широкого впровадження технології МБР у різні сфери економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ. / REFERENCES.

1. Біологічні методи охорони навколишнього середовища від забруднення нафтопродуктами : монографія / Шапорев В. П., Шестопапов О. В., Мамедова О. О., Бахарєва Г. Ю. та ін. Х. : НТУ «ХПІ», 2015. 216 с.
2. Jelena Radjenović, Marin Matošić, Ivan Mijatović, Mira Petrović, Damià Barceló. Membrane Bioreactor (MBR) as an Advanced Wastewater Treatment Technology. Part of the book «Emerging Contaminants from Industrial and

Municipal Waste». Publisher Springer Berlin, Heidelberg, 2008. pp. 37-101.

3. Бойченко С. В., Бойченко М. С., Шаманський С. Й. Застосування мембранних біореакторів для очищення стічних вод від біорезистентної фармацевтичної продукції. *Наукоємні технології*. 2020. 1(45). С. 67-77.

4. Hemen Emmanuel Jijingi, Sara Kazemi Yazdi, Yousif Abdala Abakar, Emma Etim. Evaluation of membrane bioreactor (MBR) technology for industrial wastewater treatment and its application in developing countries: A review. *Case Studies in Chemical and Environmental Engineering*. 2024. 10. p. 100886.

5. Дзігора Ю. В., Столярєнко Г. С. Методи регенерації мембран у сфері очищення стічної води. *Вісник Черкаського державного технологічного університету*. 2020. №2. С. 97-104.

6. Христенко А. М. Особливості спухання активного мулу в мембранних біореакторах. *Науковий вісник будівництва*. 2022. 107 (1). С. 41-48.

7. Ali Izadi, Morteza Hosseini, Ghasem Najafpour Darzi, et al. Perspectives on Membrane Bioreactor Potential for Treatment of Pulp and Paper Industry Wastewater: A Critical Review. *J Appl Biotechnol Rep*. 2018. 5(4). pp. 139-150.

8. Hessam Shabanizadeh, Mohsen Taghavijeloudar. Performance evaluation of membrane bioreactor (MBR) for pulp and paper wastewater treatment. *6th International conference on applied researches in science and engineering*, May 2022, Aachen, Germany. hal-04644346. <https://hal.science/hal-04644346/document>

MEDICAL SCIENCES

BODY MASS INDEX IN UKRAINIAN MEN AND WOMEN WITH MULTIPLE SCLEROSIS

Gunas Maryna Mykhaylivna

Aspirant

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya
Vinnytsya, Ukraine

Introductions. Multiple sclerosis (MS) is a chronic autoimmune disease of the central nervous system that affects mainly young people of working age, with a gradual decrease in functional activity and quality of life. In recent years, increasing attention has been paid to the study of metabolic factors, in particular body mass index (BMI), as a potential modifier of the course of MS. Overweight and obesity are associated with increased systemic inflammation, changes in the immune response and a decrease in the effectiveness of some immunotherapies. Conversely, a deficit in body weight can also worsen the clinical prognosis due to sarcopenia and a decrease in the overall resistance of the body. Given the ethnic, socioeconomic and genetic heterogeneity of the Ukrainian population, the study of BMI in men and women with MS is an important step towards a personalized approach to disease management. Determining sexual characteristics in body weight distribution in MS will not only allow us to better understand the pathophysiology of the disease, but also optimize preventive and therapeutic strategies taking into account anthropometric characteristics.

Aim. Identification of characteristics and gender differences in body mass index in young Ukrainian men and women with multiple sclerosis with varying degrees of disability.

Materials and methods. 35 Ukrainian men and 59 women aged 25-44 years (young age according to WHO age periodization, 2015) patients with multiple

sclerosis had their body mass index (kg/m^2) determined. Committee on Bioethics of National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya (protocol № 10 from 10.12.2021) found that the studies do not contradict the basic bioethical standards of the Declaration of Helsinki, the Council of Europe Convention on Human Rights and Biomedicine (1977), the relevant WHO regulations and laws of Ukraine. The diagnosis of multiple sclerosis was established according to the McDonald criteria (2017). The degree of disability was assessed using the Expanded Disability Status Scale: with mild impairments (EDSS 2.0-3.0) – 24 men and 26 women; with moderate impairments (EDSS 3.5-4.5) – 7 men and 24 women; with moderately severe impairments (EDSS 5.0-6.5) – 4 men and 9 women. As controls, the initial body mass index values of 82 practically healthy Ukrainian men and 101 practically healthy Ukrainian women of similar age were used, taken from the data bank of the National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya Research Center. In the licensed package “Statistica 6.0”, the mean values (M) and standard square deviation (σ) were determined in each group. The significance of the difference in values was determined using the Mann-Whitney U-test.

Results and discussion. The results of determining and differences in body mass index in practically healthy individuals and patients with multiple sclerosis with mild, moderate, and moderately severe disorders in men and women are presented in Table 1.

Table 1

Body mass index in practically healthy and multiple sclerosis patients of Ukrainian men and women ($M \pm \sigma$).

Parameters and groups	Men	Women	p
1. Practically healthy	23.42 $\pm$ 2.78	21.47 $\pm$ 2.96	= 0.0000
2. Patients in general	24.48 $\pm$ 4.98	23.16 $\pm$ 4.31	=0.2269
3. Patients with EDSS 2.0-3.0	25.39 $\pm$ 4.74	23.19 $\pm$ 4.55	=0.0875
4. Patients with EDSS 3.5-4.5	21.16 $\pm$ 4.39	24.27 $\pm$ 4.62	=0.1082
5. Patients with EDSS 5.0-6.5	27.33 $\pm$ 4.54	21.55 $\pm$ 4.58	=0.0641
p1-2	=0.4787	= 0.0291	
p1-3	=0.0968	=0.1948	
p1-4	=0.0797	= 0.0048	
p1-5	=0.0680	=0.8062	
p3-4	=0.0588	=0.2362	
p3-5	=0.4906	=0.2575	
p4-5	=0.1306	=0.1958	

Notes: p – reliability of differences between the corresponding groups of men

and women; p1-2, p1-3, p1-4, p1-5, p3-4, p3-5, p4-5 – reliability of differences between the corresponding groups of men or women.

As a result of the analysis of the differences in body mass index between practically healthy men and patients with multiple sclerosis, it was established (see Table 1): in patients with multiple sclerosis in men - in the groups of patients with mild and moderately severe disorders, trends were established ($p=0.097$ and $p=0.068$) to higher values (by 7.76% and 14.31%, respectively), and in the group of patients with moderate disorders – a trend ($p=0.080$) to lower values (by 9.65%) of this indicator; in patients with multiple sclerosis in women – in the general group of patients and in the group of patients with moderate disorders, significantly ($p<0.05$ - 0.01) higher values of body mass index were established (by 7.30% and 11.54%, respectively). When analyzing the differences in body mass index between men and women with multiple sclerosis, it was found that only in male patients with mild disorders, the value of this indicator had a pronounced tendency ($p=0.059$) to higher values by 16.66% compared to male patients with moderate disorders (see Table 1).

When analyzing the gender differences in body mass index between multiple sclerosis patients, trends ($p=0.088$ and $p=0.064$) to higher values in the groups of patients with mild and moderately severe disorders in men (by 8.66% and 21.15%, respectively) compared to the corresponding groups of female patients (see Table 1).

Conclusions. Between practically healthy or multiple sclerosis patients, numerous significant (in women) or trends (in men) differences in body mass index were established (higher values in female patients in the general group and in the group with moderate disorders, as well as in male patients with mild and moderately severe disorders; lower values in male patients with moderate disorders). Between multiple sclerosis patients with mild, moderate and moderately severe disorders, single trends in body mass index differences were established only in men. Minor manifestations of sexual dimorphism in body mass index between male patients with multiple sclerosis (higher values) and women were established in the groups of patients with mild and moderately severe disorders.

THE PROBLEM OF DEPRESSIVE AND ANXIETY DISORDERS IN PATIENTS WITH IMPAIRED GLUCOSE TOLERANCE AND TYPE 2 DIABETES MELLITUS

Pavlovych Oleksandr Viktorovich

Postgraduate Student

Department of Physiology named after Ya. D. Kirshenblat

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Introductions. The prevalence of type 2 diabetes mellitus (T2DM) is steadily increasing, currently affecting about 8% of the global population, with approximately 1.3 million registered cases in Ukraine alone. Alongside the growing burden of diabetes, depressive and anxiety disorders have emerged as highly relevant comorbid conditions. These mental health disorders significantly impair the quality of life of patients, complicate glycemic control, and increase the risk of severe diabetic complications. The study of the mechanisms underlying the development of psycho-emotional disturbances in patients with impaired glucose tolerance (IGT) and T2DM is thus of paramount importance. Globally, depression and anxiety frequently co-occur with chronic illnesses, including diabetes. Chronic stress, metabolic dysfunction, and inflammation are key contributing factors. One of the critical mechanisms involves a decrease in the levels of neurotrophic factors, particularly brain-derived neurotrophic factor (BDNF), which is essential for maintaining neuroplasticity. BDNF deficiency is associated with degenerative changes in brain regions involved in emotional regulation, such as the hippocampus and prefrontal cortex, thereby contributing to depressive and anxiety symptoms as well as cognitive decline [1, 2, 3, 4].

Recent studies suggest that exploring the expression of neurotrophin genes and their receptors in this patient population may provide insights into the core pathophysiological pathways. Such research holds potential for identifying early predictors of depressive and anxiety disorders in patients with IGT and T2DM, enabling timely interventions that could improve mental health outcomes, reduce

treatment costs related to complications, and enhance overall therapeutic efficacy [5, 6, 7, 8].

Aim. The aim of this study was to investigate the clinical manifestations of depressive and anxiety disorders in patients with type 2 diabetes mellitus (T2DM) and impaired glucose tolerance (IGT), and to assess their impact on disease course, treatment adherence, and quality of life.

Materials and methods. The study included 100 patients: 50 diagnosed with T2DM and 50 with IGT. Standardized psychometric tools were used to assess emotional disturbances. Glycemic indicators (fasting glucose, HbA1c), diabetes duration, and presence of complications were also recorded.

Results and discussion. Clinical manifestations of depressive and anxiety disorders in patients with type 2 diabetes mellitus (T2DM) and impaired glucose tolerance (IGT) are varied, often non-specific, and can mimic or overlap with somatic symptoms of metabolic dysregulation, making timely identification difficult. The most commonly reported depressive features included persistent low mood, loss of interest in daily activities (anhedonia), pronounced fatigue, decreased energy, and emotional lability. Many patients reported sleep disturbances, particularly difficulty falling asleep or early morning awakening, while some experienced hypersomnia and non-restorative sleep. Cognitive symptoms, such as impaired concentration, memory difficulties, and slowed thinking, were frequent and often interfered with patients' daily functioning and self-care. Psychomotor retardation, low self-esteem, and feelings of guilt or hopelessness were more common in patients with longer disease duration or those suffering from chronic diabetic complications. These patients frequently reported excessive and uncontrollable worries about the course of their illness, fear of long-term complications (such as neuropathy, retinopathy, or amputation), and heightened concern about glycemic control. Restlessness, irritability, inner tension, and difficulty relaxing were also common. Somatic anxiety symptoms – including palpitations, sweating, gastrointestinal discomfort, dry mouth, dizziness, and muscle tension – often mimicked or compounded existing diabetic symptoms, leading to further diagnostic uncertainty. Many patients described

hypervigilance to bodily sensations and a persistent fear of hypoglycemic episodes, which in some cases led to panic-like symptoms. Sleep disorders were frequent in both depression and anxiety groups, contributing to worsening fatigue and cognitive impairment.

Importantly, patients with both depressive and anxiety symptoms showed significantly poorer metabolic control ($\text{HbA1c} \geq 8.2\%$ on average), reduced adherence to dietary and pharmacological treatment, and higher frequency of diabetes-related complications. Emotional disorders were more prevalent among women, individuals with lower socioeconomic status, and those with poor social or family support. Notably, even patients with impaired glucose tolerance – often considered a prediabetic state – exhibited mild but clinically relevant symptoms of depression and anxiety, suggesting that emotional disturbances may arise early in the pathogenesis of glucose metabolism disorders.

Conclusions. Depressive and anxiety disorders are common among patients with T2DM and IGT and often present with a range of emotional and somatic symptoms that impact diabetes management. Their presence is associated with worse metabolic outcomes, increased complication risk, and reduced quality of life. Early screening and integrated treatment strategies targeting mental health are essential components of comprehensive diabetes care.

REFERENCES

1. Busili A, Kumar K, Kudrna L, Busaily I. The risk factors for mental health disorders in patients with type 2 diabetes: An umbrella review of systematic reviews with and without meta-analysis. *Heliyon*. 2024 Apr 5;10(7):e28782. doi: 10.1016/j.heliyon.2024.e28782. PMID: 38617916; PMCID: PMC11015102.
2. Mohebbi B, Tol A, Sadeghi R, Mohtarami SF, Shamshiri A. Self-management Intervention Program Based on the Health Belief Model (HBM) among Women with Gestational Diabetes Mellitus: A Quazi-Experimental Study. *Arch Iran Med*. 2019 Apr 1;22(4):168-173. PMID: 31126174.
3. Eitel KB, Pihoker C, Barrett CE, Roberts AJ. Diabetes Stigma and Clinical

Outcomes: An International Review. *J Endocr Soc*. 2024 Aug 5;8(9):bvae136. doi: 10.1210/jendso/bvae136. PMID: 39105174; PMCID: PMC11299019.

4. Subba R, Ahmad MH, Ghosh B, Mondal AC. Targeting NRF2 in Type 2 diabetes mellitus and depression: Efficacy of natural and synthetic compounds. *Eur J Pharmacol*. 2022 Jun 15;925:174993. doi: 10.1016/j.ejphar.2022.174993. Epub 2022 May 2. PMID: 35513015.

5. Chae WR, Kohring C, Rohde C, Köhler-Forsberg O, Otte C, Holstiege J. Eight-year nationwide study of the bidirectional association between type 2 diabetes and depression in nearly 8 million German outpatients. *BMJ Open Diabetes Res Care*. 2024 May 7;12(3):e003903. doi: 10.1136/bmjdr-2023-003903. PMID: 38719506; PMCID: PMC11085903.

6. Zhou J, Yang X. Association between depression and the prevalence and prognosis of prediabetes: Data from National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES) 2013-2018. *PLoS One*. 2025 Jan 13;20(1):e0304303. doi: 10.1371/journal.pone.0304303. PMID: 39804862; PMCID: PMC11729975.

7. Zarza-Rebollo JA, López-Isac E, Rivera M, Gómez-Hernández L, Pérez-Gutiérrez AM, Molina E. The relationship between BDNF and physical activity on depression. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*. 2024 Aug 30;134:111033. doi: 10.1016/j.pnpbp.2024.111033. Epub 2024 May 22. PMID: 38788892.

8. An X, Yao X, Li B, Yang W, Cui R, Zhao G, Jin Y. Role of BDNF-mTORC1 Signaling Pathway in Female Depression. *Neural Plast*. 2021 Feb 9;2021:6619515. doi: 10.1155/2021/6619515. PMID: 33628219; PMCID: PMC7886502.

OSTEOPLASTY IN ASEPTIC NECROSIS OF THE FEMORAL HEAD

Valovina Yurii Dmytrovych

Assistant of the Department of Traumatology, Orthopedics,
and Emergency Military Surgery
Ivano-Frankivsk National Medical University

Golynskyy Andrii Myroslavovych

Head of the Department of Intra-articular Fracture Treatment,
Orthopedic Trauma Surgeon at
Ivano-Frankivsk clinical hospital

Valovina Nelia Yuriivna

Student of Medical Faculty,
Ivano-Frankivsk National Medical University

Halii Zorian Ivanovich

Assistant of the Department of Traumatology, Orthopedics,
and Emergency Military Surgery
Ivano-Frankivsk National Medical University

Smachylo Stepan Mykhailovych

Head of the Trauma Center with an Intra-articular Fracture Department
Orthopedic Trauma Surgeon at
Ivano-Frankivsk clinical hospital

Smahlui Nazar Ihorovych

Orthopedic Trauma Surgeon at
Ivano-Frankivsk clinical hospital
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introductions. Aseptic necrosis of the femoral head is a severe degenerative-dystrophic disease of the hip joint that most commonly affects people of working age and leads to persistent functional impairment of the joint. The relevance of this issue is underscored by the increasing incidence of the disease among the population, its progressive course, and consequently, a high rate of disability. Today, the disease requires early diagnosis, development of preventive measures, and timely surgical intervention to improve treatment outcomes.

Aim. The aim of this study is to evaluate the outcomes of surgical treatment in patients with aseptic necrosis of the femoral head using a technique involving osteoperforation of the necrotic zone and the introduction of autologous concentrated

plasma (autoosteoplasmplasty).

Materials and methods. We treated eight patients with aseptic necrosis of the femoral head at early disease stages in the Department of Traumatology of the Ivano-Frankivsk Regional Clinical Hospital from 2018 to 2023. The mean age of the patients was 37.1 ± 15.1 years. The surgical technique used was auto-osteoplasmplasty, performed under fluoroscopic guidance. All patients had an uneventful postoperative course, with no infectious complications. The average postoperative hospital stay was 15.2 ± 4.3 days.

Results. Treatment outcomes were assessed by analyzing pain dynamics (using the Visual Analogue Scale), hip joint function (using the Harris Hip Score), and through radiographic and magnetic resonance imaging of the hip joint. All eight patients reported significant pain reduction in the early postoperative period. Over the course of one year, pain levels decreased from 8 to 4 (VAS) in four patients, from 6 to 2 in three patients, and from 6 to 0 in one patient. Restoration of joint function was rated as excellent in one patient (96 points on the Harris Hip Score), good in three patients (70–79 points), and satisfactory in four patients (70–79 points). Radiological examination demonstrated a positive trend in disease progression.

Conclusions. The use of the proposed method of osteoplastic optimization of reparative regeneration in the area of aseptic necrosis of the femoral head is an effective and safe treatment approach. The results obtained demonstrate a consistent reduction in pain and improvement in joint function.

МЕНЕДЖМЕНТ ТЕРМІЧНИХ ТА ВИБУХОВИХ ОПІКІВ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИХ УМОВАХ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Бабічева Олександра Олександрівна,

к.мед.н, асистент

Самойлова Ангеліна Вадимівна,

Вороной Ілля Вікторович,

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Опікові ураження становлять значну частину бойових травм, зокрема в умовах сучасних конфліктів, де застосовуються термічні та вибухові засоби ураження. За даними досліджень, опіки складають від 5% до 20% усіх бойових поранень, причому ураження рук є провідною причиною функціональних обмежень після опіків. В умовах обмеженого доступу до спеціалізованої медичної допомоги, особливо на передових позиціях, ефективне управління опіковими травмами є критично важливим для збереження життя та функціональних можливостей постраждалих.

Мета роботи. Оцінити сучасні підходи до лікування термічних та вибухових опіків у військово-польових умовах, виявити основні проблеми та окреслити шляхи удосконалення медичної допомоги для зниження летальності та ускладнень.

Матеріали та методи. У роботі використано метод системного аналізу літературних джерел за 2018–2024 роки з баз даних PubMed, NATO Medical Reports, TCCC Guidelines та відкритих військово-медичних звітів Збройних Сил України. Проведено порівняльний аналіз клінічних протоколів, статистичних звітів про опікові ураження у збройних конфліктах, а також даних щодо ефективності впровадження інноваційних засобів лікування в польових умовах.

Результати та обговорення. Аналіз сучасних джерел свідчить, що опіки становлять близько 10–20% усіх бойових травм, з яких до 60% – це змішані

термічно-вибухові ураження. Найчастіше ушкоджуються відкриті ділянки тіла – обличчя, руки та верхні дихальні шляхи, що ускладнює лікування та погіршує прогноз. За досвідом збройних конфліктів останніх років, зокрема в Україні, понад 30% опікових пацієнтів потребували тривалої інтенсивної терапії вже на етапі стабілізації. В умовах бойових дій, де ресурси обмежені, це створює серйозне навантаження на систему медичної евакуації. Найбільш критичними чинниками, що впливають на виживання опікових пацієнтів, є своєчасне знеболення, інфузійна терапія (за правилом Парклєнда), профілактика гіпотермії, стерильне покриття уражених ділянок та запобігання інфекційним ускладненням. Завдяки впровадженню стандартів тактичних протоколів, зокрема Tactical Combat Casualty Care (TCCC), вдалось зменшити летальність серед опікових пацієнтів із 12–15% до 4–6% на передових етапах. Це пов'язано з чітким алгоритмом дій, зокрема застосуванням кетаміну або фентанілу як знеболювального засобу, використанням спеціалізованих гідрогелевих пов'язок, які одночасно охолоджують, знезаражують і зменшують больовий синдром. У бойових умовах України також відзначається ефективність мобільних стабілізаційних бригад. Дані 2023 року свідчать, що на ділянках фронту, де діяли підготовлені медичні екіпажі з досвідом роботи за стандартами НАТО, середній час надання первинної допомоги зменшився до 18 хвилин, а рівень ускладнень – на 22% нижче в порівнянні з підрозділами без відповідної підготовки. Але незважаючи на ці позитивні зрушення, близько 40% випадків досі ускладнюються гіповолемічним шоком, сепсисом або дихальною недостатністю, особливо за відсутності спеціалізованої опікової підтримки в перші 6 годин. Значним викликом залишається також лікування інгаляційних опіків – часто непомітних на етапі сортування, але небезпечних через ризик гострої дихальної недостатності.

Висновки. Сучасні підходи до лікування термічних та вибухових опіків у військово-польових умовах базуються на принципах тактичної бойової допомоги пораненим (TCCC), ранньої евакуації, протокового ведення шоку та інфекційних ускладнень. Аналіз джерел показав, що, попри наявність

ефективних алгоритмів, основними проблемами залишаються: обмежений доступ до ресурсів, дефіцит підготовленого персоналу та труднощі в організації тривалого догляду за пораненими. Удосконалення системи надання медичної допомоги в таких умовах можливе через впровадження єдиних стандартів підготовки, розширення можливостей передового догляду та адаптацію сучасних методів лікування опіків до польових реалій. Це дозволить зменшити летальність і кількість ускладнень серед постраждалих.

**СИНДРОМ РАПТОВОЇ СМЕРТІ ГРУДНОЇ ДИТИНИ (SIDS)
ТА РАПТОВА НЕЗРОЗУМІЛА СМЕРТЬ У ДИТИНСТВІ (SUDC)
В СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ**

Біляков Андрій Миколайович,

д.м.н., проф.

проф. каф. судової медицини та мед. права

Національний медичний університет

ORCID ID: 0000-0003-0660-9872

Михайличенко Борис Валентинович,

д.м.н., проф.

Зав. каф. судової медицини та мед. права

Національний медичний університет

ORCID ID: 0000-0002-3546-4193

Зосіменко Володимир Вікторович,

к.м.н.

Перший заст. начальника ДСУ «Головного бюро СМЕ МОЗ України»

м. Київ, Україна

Личман Тамара Василівна,

Заст. начальника ДСУ «Головного бюро СМЕ МОЗ України»

м. Київ, Україна

Вступ. Смертність дітей завжди є предметом особливого контролю закладів охорони здоров'я як на національному рівні, так і на міжнародному. В світі її рівень становить від 0,5 до 4,5 % дітей, що народилися живими. Вивченні та аналіз синдрому раптової смерті грудної дитини (SIDS) та раптової незрозумілої смерті у дитинстві (SUDC) в судово-медичній практиці допоможе більш глибоко вивчити її причини та тенденції.

Ціль роботи. Дослідити поняття синдрому раптової смерті грудної дитини (SIDS) та раптової незрозумілої смерті у дитинстві (SUDC).

Матеріали та методи. Аналіз дитячої смертності показав, що майже 90% випадків ненасильницької смерті стається в віці до одного року. Статистичні показники вказують, що причиною близько 80% смертей є генералізовані інфекції з переважним враженням органів дихання (65%), центральної нервової

системи (19%), серця та шлунково-кишкового тракту (5%). Решту випадків складають захворювання іншої етіології (різні патії, вроджені вади розвитку) та синдром раптової смерті. Крім того, велика кількість раптово померлих дітей мають імунонедостатність, як результат лімфатико-гіпопластичної аномалії конституції, так і наслідок синдрому імунodefіциту [1].

Синдром раптової смерті грудної дитини (SIDS) є окремим діагнозом в міжнародній класифікації хвороб (МКХ-10), який використовують в випадках смерті дитини в віці від 28 днів до року життя при виключенні будь-якого патологічного стану, який би був здатний безпосередньо призвести до смерті. При даному синдромі допускаються незначні зміни дихальної та серцево-судинної систем, однак їх ступінь вираженості не дозволяє це вважати за прояви смерті від цієї патології.

На сьогодні вже вивчено ряд механізмів, що мають ключове значення для смерті при виникненні даного синдрому. Їх можна віднести до респіраторного, кардіального та інших факторів. Зокрема доведено, що астрогліоз у стовбурі мозку призводить до порушення регуляції дихання, пов'язаного з серотоніном та речовиною Р. Встановлено, що присутність гену RHOX2B зустрічається при синдромі вродженої центральної гіповентиляції (CCHS), а рівні бутилхолінестерази в холінергічній системі впливають на функцію дихання. Мутації рецептор серотоніну 5-HT_{2C} може призводити до генералізованих судом, підвищуючи рівень CO₂ та порушуючи центральну регуляцію дихання [2].

Ще більше відомостей отримано щодо кардіального компоненту, що може раптово призвести до фатальної аритмії чи зупинки серця. Зокрема, вже багато відомо щодо генетично обумовленого вродженого синдрому подовженого інтервалу QT (LQTS), катехоламінергічної поліморфної шлуночкової тахікардії, синдрому Бругада (BrS) та інших аномалій, які впливають на серце та його ритм.

Останні дослідження показали, що мутації гена ACADM спричинює дефіцит ферменту ацил-КоА, що викликає гіпоглікемію, а дисбаланс Th1/Th2

спричинює неадекватну імунологічну відповідь за участю цитокінів на респіраторні інфекції. Також з'ясовано, що при спанні на животі накопичений назофарінгеальний секрет є субстанцією для розмноження *Staphylococcus aureus* та *Escherichia coli*, чий токсини мають синергічний вплив [3].

Досить новим та маловідомим є поняття раптової незрозумілої смерті у дитинстві (SUDC), яке було введено в 2005 році Краусом. Воно охоплює випадки ненасильницької смерті дітей старше одного року без видимої причини. Аналіз випадків показує на ріс випадків у віці 1–4 років на ступним спадом та новим підвищенням вже після 10-ти років. Під час судово-медичної експертизи також не було можливості визначити причину смерті, однак анамнестично встановлено випадки подібних раптових смертей дітей в сім'ї, смерть у вісні, вроджені фебрильні судоми чи генетично обумовлені патології серця [4].

Результати та обговорення. На сучасному етапі розвитку судової медицини з інструментальними (електронна мікроскопія) та лабораторним можливостями не лише самої галузі, а й суміжних – генетика та патофізіологія, виявлення потенційно можливих факторів, що могли стати причиною раптової смерті дитини, дозволить не лише краще зрозуміти танатогенез цих смертей, а й допомогти розробити засоби щодо її попередження.

Можливість збору судово-медичного анамнезу щодо обставин настання смерті, зокрема, спання на животі чи боці на м'якій поверхні, надмірне укутування дитини чи сон поряд з батьками, виявлення подібних випадків раптової смерті в сім'ї, судоми під час сну, тощо, дозволить розробити алгоритм діагностики, що включатиме елементи скринінгу для виявлення генів, наявність яких опосередковано могла вплинути на танатогенез [5].

При наявності в сім'ї інших дітей, проведення скринінгу для виявлення потенційно небезпечно патології, дозволить вчасно вжити засоби лікування, а при його неможливості – профілактики для попередження летального випадку [6].

Однак специфіка роботи судово-медичної галузі, яка в основному

зосереджена на діагностиці випадків насильницької смерті, без запровадження цілеспрямованої програми як на міжнародному, так і на національному рівні, не дозволяє повною мірою використати сучасні досягнення щодо визначення невідомих складових в генезі раптової смерті у дітей. Експерти, які обмежені в часі та власних можливостях, не готові за власної ініціативи з'ясовувати патогенетичні механізми даних смертей не зважаю на те, що саме вони мають можливість отримувати матеріал для діагностики. В такому разі широке залучення генетиків та патофізіологів допомогло б швидше усунути прогалини в знаннях та використовувати нову інформацію задля поліпшення діагностики.

Висновки. Таким чином, виявлення потенційно можливих генетично обумовлених факторів, що призводить до ненасильницької смерті дітей з залученням генетиків та патофізіологів, в цілому призведе до покращення якості проведених експертиз, а також надасть можливість розробити засоби діагностики та попередження даної смерті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kim TH, Lee H, Woo S, Lee H, Park J, Fond G, Boyer L, Hahn JW, Kang J, Yon DK. Prenatal and postnatal factors associated with sudden infant death syndrome: an umbrella review of meta-analyses. *World J Pediatr.* 2024 May;20(5):451-460. doi: 10.1007/s12519-024-00806-1. Epub 2024 Apr 29. PMID: 38684567.
2. Fraile-Martinez O, García-Montero C, Díez SC, Bravo C, Quintana-Coronado MG, Lopez-Gonzalez L, Barrena-Blázquez S, García-Honduvilla N, De León-Luis JA, Rodriguez-Martín S, Saez MA, Alvarez-Mon M, Diaz-Pedrero R, Ortega MA. Sudden Infant Death Syndrome (SIDS): State of the Art and Future Directions. *Int J Med Sci.* 2024 Mar 25;21(5):848-861. doi: 10.7150/ijms.89490. PMID: 38617004; PMCID: PMC11008475.
3. Fraile-Martinez O, García-Montero C, Díez SC, Bravo C, Quintana-Coronado MG, Lopez-Gonzalez L, Barrena-Blázquez S, García-Honduvilla N, De León-Luis JA, Rodriguez-Martín S, Saez MA, Alvarez-Mon M, Diaz-Pedrero R,

Ortega MA. Sudden Infant Death Syndrome (SIDS): State of the Art and Future Directions. *Int J Med Sci*. 2024 Mar 25;21(5):848-861. doi: 10.7150/ijms.89490. PMID: 38617004; PMCID: PMC11008475.

4. Wojcik MH, Krous HF, Goldstein RD. Sudden Unexplained Death in Childhood: Current Understanding. *Pediatr Emerg Care*. 2023 Dec 1;39(12):984-985. doi: 10.1097/01.pec.0000997588.40847.b0. PMID: 38019719; PMCID: PMC10688964.

5. Straw J, Jones P. Parent-infant co-sleeping and the implications for sudden infant death syndrome. *Nurs Child Young People*. 2017 Dec 5;29(10):24-29. doi: 10.7748/ncyp.2017.e945. PMID: 29206359.

6. Jullien S. Sudden infant death syndrome prevention. *BMC Pediatr*. 2021 Sep 8;21(Suppl 1):320. doi: 10.1186/s12887-021-02536-z. PMID: 34496779; PMCID: PMC8424793.

ПОСТКОВІДНИЙ СИНДРОМ: МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІ ДІАГНОСТИЧНО-ЛІКУВАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ

Бодня Ігор Павлович

к.мед.н, доцент кафедри інфекційних хвороб,
дитячих інфекційних хвороб та фтизіатрії

Лосенко Наталія Володимирівна

Студентка 5 курсу

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Актуальність. Пандемія, спричинена вірусом SARS-CoV-2, стала одним із найсерйозніших викликів у сфері охорони здоров'я за останній час. На сьогодні гострий перебіг вважається добре вивченим, а все більше уваги привертають на себе віддалені наслідки COVID-19 – один з них – це так званий постковідний синдром, який зустрічається приблизно у 10 % пацієнтів. Постковідний синдром визначається як стійкий клінічний синдром, обумовлений низкою стійких симптомів, які зберігаються більше 12 тижнів після гострої інфекції SARS-CoV-2. Оскільки цей синдром охоплює широкий спектр органів і систем організму (дихальну, нервову, серцево-судинну та імунну системи), підхід до нього повинен мати мультидисциплінарний характер. Незважаючи на зростаючу кількість досліджень, механізми розвитку постковідного синдрому досі не з'ясовані, що, в свою чергу, впливає на своєчасність діагностики, успішність лікування та профілактики – саме тому ця тема вважається надзвичайно актуальною і розуміння патогенезу є фундаментом для створення нових діагностично-лікувальних стратегій.

Мета. Розглянути особливості постковідного синдрому, механізм його виникнення та основні підходи до діагностики та лікування.

Матеріали та методи. Під час написання цієї наукової роботи був проведений аналіз зарубіжних джерел, які пов'язані з цією темою, на платформах Pubmed та Google Scholar

Цілі та обговорення. Постковідним синдромом (ПКС) зазвичай

вважають комплекс симптомів і клінічних проявів, які зберігаються або виникають через 4–12 тижнів після початку захворювання або після перенесеного гострого COVID-19 і можуть тривати кілька місяців. Вперше був описаний у травні 2020 року, під час першої хвилі пандемії, у дорослих після інфікування SARS-CoV-2. Вважається, що цей синдром обумовлений пошкодженням тканин, що спричинене вірус-специфічними патофізіологічними змінами, дисрегуляцією імунітету та виникненням аутоімунної реакції в умовах тривалої системної запальної реакції через персистенцію вірусу в організмі. Наявність факторів ризику (наприклад стать, вік, хронічні супутні захворювання), п'яти ранніх симптомів та специфічних біомаркерів – є предикторами тривалого постковідного синдрому. [1, 4]

Існує декілька гіпотез етіопатогенезу: стійкі резервуари SARS-CoV-2 у тканинах, порушення імунної регуляції з реактивацією основних патогенів (герпесвіруси, такі як вірус Епштейна-Барр (EBV) та вірус герпесу людини 6 (HHV-6)), вплив SARS-CoV-2 на мікробіоту, включаючи віром та активацію імунної системи через молекулярної мімікрію, внаслідок чого організм виробляє антитіла до власних тканин; мікросудинне згортання крові з ендотеліальною дисфункцією, наслідком чого є утворення мікротромбів, які порушують мікроциркуляцію та призводить до гіпоксії та функціональним порушенням в різних органах і системах; поява дисфункціональної сигналізації в стовбурі мозку та/або блукаючому нерві внаслідок пошкодження гемато-енцефалічного бар'єру; мітохондріальна дисфункція, що знижує електричний потенціал клітин. [1, 2]

Також важливо відзначити фактори ризику, які не є безпосередніми причинами, але, в певних умовах, можуть сприяти виникненню ПКС: жіноча стать, діабет 2 типу, гіпертонічна хвороба, реактивація EBV, наявність специфічних аутоантитіл, захворювання сполучної тканини, синдром дефіциту уваги та гіперактивності, хронічну кропив'янку та алергічний риніт, астму, хронічні захворювання легень, серцеву недостатність та хронічне захворювання нирок [1] Люди з високим ІМТ та невакциновані особи мають вищий ризик

тривалого перебігу COVID, ніж інші, та частіше мають тяжкі симптоми. [4]

Отже існують три основні кластери первинних механізмів, що достеменно підтверджуються сучасними даними: перший включає в себе механізми, що пов'язані з вірусом, вони включають в себе персистенцію вірусу SARS-CoV-2 (реплікаційно-компетентного) або частіше його компонентів (білки S та N) у тканинах, саме ці компоненти безпосередньо пошкоджують тканини та органи-мішені, та реактивацію інших вірусів, другий – обумовлений імунотоксичними механізмами- виснаження Т-хелперів, підвищення рівня цитотоксичних Т-клітин, підвищення рівня цитокінів та появу атипичних субпопуляцій імунних клітин). Третій являє собою ендотеліальне запалення внаслідок ушкодження судин та імунний тромбоз. [1, 5]

Сучасні дослідження вказують на існування близько 50 симптомів ПКС, від найпоширеніших – втома, яка посилюється після фізичних навантажень (58%) , головний біль (44%), розлади уваги (27%), випадіння волосся (25%), задишки (відчуття стискання або печіння в грудях, відчуття недостатнього надходження повітря, неможливість повністю видихнути) (24%), і закінчуючи дуже рідкими тромбоемболічними та неврологічними проявами та ускладненнями, які мають тривалий характер та спроможні призвести до інвалідизації і смерті. У 87,4% пацієнтів спостерігалось збереження принаймні одного симптому, частіше втоми та задишки, після гострого COVID-19. Серед цих пацієнтів приблизно у 20% (кожна п'ята людина) симптоми стійкі понад 5 тижнів, а у 10% (кожна десята) ПКС триває понад 12 тижнів. [2]

Важливо зауважити, що вищезгадані механізми співіснують та доповнюють один одного. Прикладом є наявність постійного резервуару вірусних білків або РНК, які можуть стимулювати як вроджений, так і набутий імунітет. Тривала запальна реакція підвищує ризик появи антитіл до власних тканин і органів. Вірусні молекули можуть безпосередньо пошкоджувати клітини і тканини або можуть сприяти порушенню агрегації білків, що також, в подальшому, провокує пошкодження клітин і тканин. [3]

Патофізіологія порушень з боку різних систем та органів Пошкодження з

боку дихальної системи може бути спровоковано як прямими вірус-залежними механізмами, які включають інвазію SARS-CoV-2 в альвеолярні епітеліальні та ендотеліальні клітини, так і вірус-незалежними механізмами, які є вторинними по відношенню до інфільтрації імунних клітин. Ураження серцево-судинної системи може бути обумовленим прямим вірусним вторгненням, зниженням регуляції АПФ2 та запаленням міокарда, перикарда та провідної системи. Подальша запальна реакція може призвести до загибелі кардіоміоцитів та фіброзу. Гематологічні прояви пов'язані з дисфункцією ендотелію, активацією комплементу та тромбоцитів з виникненням мікроангіопатії. [1, 5] Нефропатія при ПКС пов'язана з фокально-сегментарним гломерулосклерозом, та тромбами. Ендокринна дисфункція після гострого COVID-19 може бути викликана прямим вірусним пошкодженням, запальним пошкодженням та ятрогенними факторами. Неврологічні ускладнення COVID-19 можуть бути результатом як прямого вірусного нейрозапалення, так і вторинними до системного запалення, мікросудинного тромбозу та нейродегенерації. [4,5] Механізми шлунково-кишкових ускладнень обумовлені порушенням в мікробіомі кишківника [2, 5].

Враховуючи відсутність на сьогодні специфічного біомаркера, детальний хронологічний опис пацієнта є вирішальним для встановлення попереднього діагнозу. Анамнез включує: стан здоров'я пацієнта до захворювання, кількість інфекцій, тяжкість та тривалість гострого епізоду або епізодів COVID-19; наявність вакцинації пацієнта; прогресування та характер симптомів, їх вплив на якість повсякденного життя; Багато симптомів ПКС «імітують» інші захворювання, що є проблемою для діагностики та лікування [4].

Оскільки специфічних біомаркерів для постковідного синдрому наразі не існує, діагностика базується на клінічному обстеженні та детальному зборі анамнезу, лабораторних дослідженнях для виключення інших патологій, інструментальних методах, таких як КТ, МРТ, ЕКГ, залежно від симптоматики, оцінці функціонального стану пацієнта та якості життя. [5]

Деякі дослідження вказують на можливі біомаркери, які можуть бути

пов'язані з постковідним синдромом, до них відносять: зниження рівня комплементу C7, зміни в експресії генів, таких як FYN, підвищення рівня прозапальних цитокінів та запальних маркерів біохімічного дослідження крові [5, 1].

Наразі не існує універсального методу терапії, тому лікування спрямоване на полегшення симптомів та покращення якості життя пацієнтів. [4] Загальні принципи лікування включають в себе залучення фахівців різних спеціальностей, адаптацію лікування під симптоми та потреби кожного окремого пацієнта, фізичну та когнітивну реабілітацію для максимального відновлення функціональних можливостей. [1]

Фармакологічне лікування використовують для полегшення симптомів: налтрексон у низьких дозах – зменшення хронічної втоми та болю; блокада зірчастого ганглію – дисфункція вегетативної нервової системи; антигістамінні-при алергічних реакціях та деяких неврологічних симптомах (виражений снодійний ефект деяких антигістамінних); антидепресанти – при депресивних та тривожних розладах. [2, 5].

Профілактика ПКС є важливим напрямом, оскільки цей стан охоплює широкий спектр клінічних проявів з боку різних систем та органів і може значно погіршувати якість життя пацієнтів. Одним із найефективніших профілактичних заходів на сьогоднішній день є вакцинація. Згідно з результатами досліджень, повний курс вакцинації значно знижує ризик розвитку ПКС навіть у разі повторного інфікування. Це пояснюється меншою вірусною реплікацією, зниженим рівнем системного запалення та легшим перебігом гострої фази COVID-19 у вакцинованих осіб [4]. Крім того, важливу роль у профілактиці відіграє своєчасне лікування під час гострої фази перебігу COVID-19 [2].

Після повного клінічного одужання, особливо після важкого перебігу хвороби, рекомендовано провести повну оцінку респіраторної функції, психоемоційного стану, лабораторні дослідження та, за потреби, проведення реабілітації як функціональної, так і психологічної. Раннє виявлення та

лікування залишкових симптомів, згідно сучасним дослідженням, сприяє попередженню хронізації процесу [5].

Висновки. Постковідний синдром є багатофакторним та дуже складним патологічним процесом, що розвивається після перенесеного гострого COVID-19 і характеризується широким спектром клінічних проявів з боку різних систем та органів, які можуть зберігатися впродовж тривалого часу. Патогенез постковідного синдрому досі повністю не вивчений, але існують певні гіпотези щодо нього: тривала персистенція вірусу та його компонентів у тканинах, дисрегуляція запальних реакцій, ендотеліальна дисфункція і порушення мікроциркуляції внаслідок утворення тромбів, нейрозапальні реакції, аутоімунні процеси та мітохондріальна дисфункція. Симптоматика постковідного синдрому безліч систем і органів – тому а вимагає мультидисциплінарного підходу до ведення таких пацієнтів.

Діагностика постковідного синдрому ґрунтується переважно на клінічному спостереженні, детальному зборі анамнезу, виключенні інших причин та оцінці функціонального стану та якості життя пацієнта адже відсутність специфічного маркера на сьогоднішній день значно ускладнює діагностику. Лікування постковідного синдрому наразі залишається симптоматичним і потребує індивідуального підходу, який може включати як медикаментозну, так і немедикаментозну терапію, включаючи реабілітацію, психоемоційну підтримку та зміну способу життя. Особливу увагу слід приділяти профілактиці, яка може попередити розвиток постковідного синдрому, вона включає: вакцинацію, яка є вирішальною, вчасне лікування гострого періоду COVID-19, контроль супутніх захворювання, які по сумісництву являють собою фактори ризику, та адекватне відновлення після перенесеної хвороби, особливо при важкому перебігу. Зважаючи на велику кількість пацієнтів з проявами постковідного синдрому – це питання є надзвичайно актуальним та потребує більш детального вивчення для створення нових лікувально-діагностичних стратегій

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Davis, H. E., McCorkell, L., Vogel, J. M., & Topol, E. J. (2023). Long COVID: Major findings, mechanisms and recommendations. *Nature Reviews Microbiology*, 21(3), 133–146. <https://doi.org/10.1038/s41579-022-00846-2>
2. Castanares-Zapatero, D., Chalon, P., Kohn, L., Dauvrin, M., Detollenaere, J., Maertens de Noordhout, C., Primus-de Jong, C., Cleemput, I., & Van den Heede, K. (2022). Pathophysiology and mechanism of long COVID: A comprehensive review. *Annals of Medicine*, 54(1), 1473–1487. <https://doi.org/10.1080/07853890.2022.2076901>
3. Bakerly, N. D., Smith, N., Darbyshire, J. L., Kwon, J., Bullock, E., Baley, S., Sivan, M., & Delaney, B. (2024). Pathophysiological mechanisms in long COVID: A mixed method systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(4), 473. <https://doi.org/10.3390/ijerph21040473>
4. Li, Y. C., Bai, W. Z., Hirano, N., & Hayashida, T. (2024). Long COVID's chronic toll: A case report on unresolved symptoms. *Journal of Clinical Neuroscience*, 113, 1–5. <https://doi.org/10.1016/j.jocn.2024.01.003>
5. Beyer, S., Haufe, S., Dirks, M., Scharbau, M., Lampe, V., Dopfer-Jablonka, A., Tegtbur, U., Pink, I., Drick, N., & Kerling, A. (2023). Physical capacity, fatigue and quality of life in patients with post-COVID-19 syndrome: A cross-sectional study. *PLOS ONE*, 18(3), e0292928. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC11050596/>

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАБОЛІЗМУ ВІТАМІНУ D ПРИ ДІАБЕТИЧНОМУ УРАЖЕННІ НИРОК

Валішкевич Богдана Володимирівна

к.б.н., доцент

Різничук Юлія Володимирівна

студентка

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Діабетичне ураження нирок є одним із поширених ускладнень цукрового діабету. Внаслідок цього, порушення функцій нирок впливає на обмін вітаміну D, а саме на його активацію до кальцитріолу (активної форми вітаміну). Дефіцит вітаміну призводить до порушення мінерального та серцево-судинних захворювань.

Ціль роботи. Проаналізувати інформацію, щодо порушення гідроксилування вітаміну D при діабетичному ураженні нирок та оцінити дані про вплив дефіциту його активної форми на прогресування діабетичної нефропатії.

Матеріали і методи. Грунтуючись на інформації з різних іноземних статей було доведено, що вітамін D має значення не лише в регуляції рівня кальцію та фосфору у крові, але й у прогресуванні діабетичної хвороби нирок.

Результати та обговорення. 1,25-дигідроксихолекальциферол є активною формою вітаміну D, який зв'язується з VDR (специфічним рецептором вітаміну D). Утворений комплекс з VDR транспортується до ядра клітин та активує гени, що підтримують рівень кальцію в крові на необхідному рівні. Більша частина вітаміну D виробляється в шкірі (приблизно 80 %), а решта 20 % потрапляє з харчових продуктів. Вітамін D3 утворюється під впливом ультрафіолетового випромінювання в епідермісі з 7-дегідрохолестерину. Після зв'язування вітаміну D з вітамін-D-зв'язувальним білком цей комплекс надходить до печінки, де під впливом 25-гідроксилази перетворюється в 25(OH)D3. Після чого у нирках чи у периферичних тканинах,

25(OH)D3 шляхом гідроксилювання перетворюється в 1,25-дигідрохолекальциферол. Дефіцит 25(OH)D3 пов'язані з багатьма патофізіологічними станами: цукровий діабет (ЦД), хвороби нирок, алергічні реакції, автоімунні захворювання. Саме недостатність 25(OH)D3 служить маркером прояву кістково-мінеральних розладів при порушенні ниркових функцій.

Приблизно у 40% пацієнтів з ЦД розвивається діабетичне ураження нирок. Дефіцит вітаміну D у пацієнтів з діабетом може бути пов'язаний з кількома факторами, включаючи втрату вітамін-D-зв'язувальним білка через протеїнурію. Діабетичне ураження нирок, яке спричинено тривалою гіперглікемією, визначається стрімким прогресуванням, залишаючи біохімічні наслідки дефіцитного стану вітаміну D. Відомо, що глюкоза транспортується до проксимальних тубулярних клітин через натрійзалежний котранспортер. Його інгібування збільшує кількість натрію у просвіті каналців, що може посилити резорбцію фосфатів. Такі зміни впливають на регуляторну вісь “паратгормон-вітамін D-фактор росту фібробластів-23”, що вказує на дисбаланс кальцієво-фосфатного обміну, посилення фіброзу ниркової тканини.

Висновки. Нирки є ключовим органом у метаболізмі вітаміну D. При захворюванні нирок порушується не лише метаболізм і формування активного метаболіту (1,25(OH)₂ D₃), але також може виникати гіперфільтрація в клубочках. Ця гіперфільтрація разом зі зміною реабсорбції в каналцях призводить до протеїнурії та втрати 25(OH)D. Натомість, застосування активної форми вітаміну D може зменшувати запальні процеси, покращувати функцію нирок та серцево-судинної системи, знижувати протеїнурію.

АНАЛІЗ МАТЕРІАЛІВ ЩОДО НОВІТНІХ ПЕРСПЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ НЕЙРОПРОТЕКЦІЇ ПРИ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВІЙ ТРАВМІ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВІЙ ТЕРАПІЇ

Веремієнко Ірина Олександрівна,

Подзіна Анна Сергіївна,

Студент

Бабічева Олександра Олександрівна,

к.мед.н., асистент кафедри внутрішніх та професійних хвороб

Харківський національний медичний університет

Україна

Вступ. Черепно-мозкова травма (ЧМТ) є однією з найпоширеніших та найтяжчих форм травматичних ушкоджень, особливо в умовах бойових дій, катастроф, терористичних актів або надзвичайних ситуацій. Висока частота поєднаних травм, затримка у наданні спеціалізованої допомоги та обмежений ресурс медичного забезпечення в польових умовах значно ускладнюють лікувально-евакуаційні заходи. В таких обставинах ключовим завданням медичного персоналу є не лише стабілізація життєвих функцій постраждалого, але й своєчасне застосування принципів нейропротекції, спрямованих на запобігання або зменшення вторинного ушкодження головного мозку.

Нейропротекція в умовах тактичної медицини ґрунтується на швидкому усуненні гіпоксії, гіпотензії та гіпертермії, адекватній анальгезії, контролі внутрішньочерепного тиску (за наявності засобів) та підтримці церебральної перфузії. У контексті обмеженого доступу до високотехнологічних засобів діагностики й інтенсивної терапії, медики повинні чітко дотримуватись алгоритмів надання допомоги, передбачених доктринами тактичної бойової допомоги пораненим (ТССС) та тактичної евакуаційної медицини (TACEVAC), адаптуючи їх до конкретних ресурсів і обставин.

Таким чином, розробка та впровадження ефективної тактики ведення пацієнтів з ЧМТ в польових умовах із фокусом на нейропротекцію є критично важливим компонентом військової та екстреної медицини, що має прямий

вплив на виживаність та якість подальшого життя постраждалих.

Ціль дослідження. Проаналізувати сучасні наукові дані щодо нових підходів до нейропротекції при черепно-мозковій травмі та оцінити їхнє клінічне значення для покращення тактики надання медичної допомоги у військово-польовій терапії.

Матеріали та методи. У процесі роботи застосовано метод аналізу літературних джерел із відкритих міжнародних наукових баз даних, зокрема PubMed, Google Scholar, Scopus та Web of Science. Проаналізовано результати досліджень, клінічних оглядів, настанов і рекомендацій, що стосуються патофізіології черепно-мозкової травми, принципів нейропротекції, особливостей догоспітального ведення пацієнтів із ЧМТ, а також алгоритмів надання допомоги в умовах тактичної медицини.

Результати. Суттєву роль у вивченні нейропротекції відіграє дослідницька програма Combat Casualty Care Research Program (CCCRP), завдяки якій було створено нові військово-орієнтовані доклінічні моделі, такі як модель проникаючої балістичної черепно-мозкової травми [1]. Ця модель дозволяє відтворити фізичні ушкодження, спричинені проникненням, і такі патофізіологічні зміни: внутрішньочерепну кровотечу, підвищення внутрішньочерепного тиску, запалення, дегенерацію аксонів та когнітивні порушення. Також було розроблено модель закритої ЧМТ струс/контузія без пошкодження шкіри чи переломів, яка відповідає умовам бойових дій з використанням вибухових пристроїв.

Ці моделі дозволили дослідити дію нейропротекторів, таких як NNZ-2566, антагоністи NMDA-рецепторів (декстрометорфан) і метод селективного охолодження головного мозку [1, 2].

Потенційний препарат NNZ-2566 є синтетичним аналогом трипептиду гліцил-проліл-глутамату, який утворюється у відповідь на ураження мозку. У моделях була вивчена і доведена його здатність зменшувати нейрозапалення, набряк мозку та покращувати когнітивні функції, але ефективність у пацієнтів із тяжкою ЧМТ залишається недостатньо доведеною для офіційного

затвердження FDA [1,3]. Хоча через його нейрозахисні можливості він все ще розглядається як перспективний препарат для комбінованої терапії ЧМТ [1, 4].

Ще один потенційний засіб – декстрометорфан. Він відомий як протикашльовий препарат, але водночас він виявляє NMDA-антагоністичну активність [1, 3]. Завдяки цьому цей препарат розглядається як перспективний нейропротектор, хоча наразі не входить до стандартних протоколів лікування ЧМТ.

Селективне охолодження головного мозку - ще один із перспективних підходів у тактичній нейропротекції. Цей метод дає змогу точково знижувати температуру уражених ділянок, зменшуючи метаболічну активність нейронів, обсяг оксидативного стресу і вторинне запалення [2]. Також локальне трансартеріальне охолодження, наприклад, шляхом застосування охолоджувальних манжет на сонні артерії, дозволяє досягати нейропротекції без системної гіпотермії, що важливо в польових умовах. Однак необхідні додаткові дослідження з безпеки та оцінки довготривалих ефектів.

Інші підходи, наприклад, введення стовбурових клітин, або інфузії цитокінових розчинів, також виявили позитивні ефекти в експериментальних умовах. Вони модулюють запальний каскад і сприяють відновленню тканин [1, 3].

Але, нажаль, жоден з понад 130 препаратів і методів, протестованих у фазах II–III клінічних досліджень, не був затверджений FDA для лікування ЧМТ [4], що зумовлено складністю патофізіології, гетерогенністю пацієнтів та недосконалістю моделей.

Висновок. Проведений аналіз сучасних наукових даних свідчить, що експериментальні результати із застосуванням NNZ-2566, декстрометорфану та методів селективного охолодження мозку демонструють перспективні нейропротекторні ефекти, але їхня ефективність у клінічних умовах залишається непідтвердженою. Однак поєднання фармакологічних і фізіологічних підходів, а також новітні біотехнологічні стратегії (включаючи клітинну терапію й імунomodуляцію) відкривають нові можливості у вивченні

нейропротекції ЧМТ. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення моделей, стратифікацію пацієнтів та доведення ефективності методів нейропротекції у клінічній практиці та в бойових умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ling G.S., Rhee P., Ecklund J.M. A military-centered approach to neuroprotection for traumatic brain injury [Електронний ресурс] // Surgical Neurology International. – 2013. – Vol. 4, Suppl 1. – P. S25–S33. – Режим доступу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3679469/>
2. Сисоєнко Г. Ю., Шевченко Н. В. Терапевтична гіпотермія в нейропротекції: вплив на нейропластичність при ішемії та травмах головного мозку [Електронний ресурс] // Вісник проблем біології і медицини. – 2023. – № 3 (174). – С. 242–248. – Режим доступу: <https://ukrmedsci.com/index.php/visnyk/article/view/146>
3. Hamdeh S. A., Cohen A. B., Niemeier J. P. Targets of neuroprotection and review of pharmacological interventions in traumatic brain injury [Електронний ресурс] // Journal of Pharmacological and Experimental Therapeutics. – 2024. – In Press. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022356524002969>
4. Akbik F., Genc S., Genc K. Neuroprotection strategies in traumatic brain injury [Електронний ресурс] // Surgical Neurology International. – 2024. – Vol. 15. – Article ID: 47. – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10858774/> – Дата звернення: 4.06.2025.

МУЛЬТИФАКТОРНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПОШИРЕНІСТЬ ТА ПЕРЕБІГ АЛЕРГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Волошина Тетяна Артемівна

Сердюк Катерина Андріївна

здобувачі вищої освіти І медичного факультету

Котелюх Марія Юріївна

д.мед.н., доцент

кафедри внутрішньої медицини № 2, клінічної імунології

та алергології імені академіка Л. Т. Малої

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Алергічні захворювання є однією з найактуальніших медико-соціальних проблем сучасності, вражаючи значну частину населення в усьому світі та суттєво впливаючи на якість життя пацієнтів. Поширеність алергічних нозологій, таких як атопічний дерматит, бронхіальна астма, алергічний ринокон'юнктивіт, харчова алергія тощо, невпинно зростає, особливо в індустріально розвинених країнах, що пов'язують із комплексною взаємодією генетичних факторів і різноманітних чинників навколишнього середовища.

Відомо, що перебіг алергічних захворювань значною мірою залежить від різноманітних екзогенних та ендогенних факторів, серед яких особливе місце посідають стрес, зміни умов проживання, характер харчування, доступність медичної допомоги та екологічна ситуація. Воєнні конфлікти і пов'язані з ними гуманітарні кризи створюють екстремальні умови, які можуть мати суттєвий і різносторонній вплив на здоров'я населення, зокрема на імунну систему і схильність до розвитку або загострення алергічних реакцій.

Повномасштабне військове вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року призвело до серйозних викликів для системи охорони здоров'я та для кожного громадянина. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки, зазнали значного психоемоційного стресу, зіткнулися зі зміною звичного

способу життя і харчових звичок, обмеженням доступу до якісної медичної допомоги та лікарських засобів. Окрім того, бойові дії спричиняють значне забруднення навколишнього середовища пилом, продуктами горіння, хімічними речовинами, що можуть виступати додатковими тригерами або сенсibilізаторами.

Комплексний аналіз мультифакторного впливу саме тривалої війни на поширеність та особливості перебігу алергій серед населення України досі залишається недостатньо вивченим. Розуміння цих аспектів є критично важливим для розробки ефективних стратегій профілактики, діагностики і лікування алергічних захворювань в умовах воєнного стану та у подальшому в повоєнний період.

Ціль роботи: вивчити зміни у поширеності та характері перебігу алергічних захворювань серед українського населення в умовах повномасштабної війни та виявити ключові фактори, що зумовлюють ці зміни.

Матеріали та методи. Для збору даних серед громадян України була використана спеціально розроблена структурована електронна анкета (опитувальник). Запитання були згруповані у такі розділи: 1. Загальна інформація (вік, стать, основний вид діяльності); 2. Інформація щодо зміни місця проживання та умов проживання після 24.02.2022; 3. Анамнез алергічних захворювань до 24.02.2022 (наявність діагнозу, тип захворювання, тяжкість, отримуване лікування); 4. Оцінка перебігу алергічних захворювань після 24.02.2022 (зміни стану, частота загострень, зв'язок з війною); 5. Інформація про можливе первинне виникнення алергоподібних симптомів після 24.02.2022; 6. Мультифакторний вплив війни (рівень стресу, якість сну, зміни умов довкілля, доступ до медичної допомоги). Запитання були переважно закритого типу (з вибором одного або декількох варіантів відповіді), а також декілька відкритих запитань для надання респондентами розгорнутих коментарів. Перед початком заповнення анкети всі учасники були ознайомлені з метою дослідження та надали інформовану згоду на участь в опитуванні і використання їхніх анонімних даних в узагальненому вигляді в наукових цілях.

Результати та обговорення.

У дослідженні взяли участь 74 респонденти. Соціально-демографічний портрет даної вибірки характеризується переважанням жінок (86,5%, 64 особи), а також осіб молодого та середнього працездатного віку, зокрема вікових груп 36-45 років (32,4%, 24 особи), 18-25 років (25,7%, 19 осіб) та 26-35 років (24,3%, 18 осіб). Менші групи представлені віковими категоріями 46-55 років (5,4%, 4 особи), 66 років і старше (5,4%, 4 особи), 56-65 років (4,1%, 3 особи) та до 17 років включно (2,7%, 2 особи). За основним видом діяльності найбільшу групу становили працюючі особи (39,2%, 29 осіб). Студенти склали 24,3% (18 осіб), домогосподарки/особи у декретній відпустці – 21,6% (16 осіб). Пенсіонери становили 8,1% (6 осіб), а тимчасово непрацюючі/ті, хто шукає роботу – 6,8% (5 осіб). Такий склад вибірки може бути типовим для онлайн-опитувань і відображає активність зазначених категорій населення у цифровому просторі.

Ключовим фактором, що вплинув на життя опитаних, стала вимушена міграція: 89,2% респондентів (66 осіб) змінили місце проживання після 24 лютого 2022 року, з них переважна більшість (68,9%, 51 особа) виїхала за кордон, серед якої 5,4% (4 особи) мали досвід короткострокової міграції з наступним поверненням додому. Практично кожен п'ятий (20,3%, 15 осіб) став внутрішньо переміщеною особою (ВПО) в межах України та лише невелика частка опитаних (10,8%, 8 осіб) не змінювала місця проживання. Важливо зазначити, що більшість цих мігрантів (84,8%, 56 осіб) проживали/проживають в орендованому житлі, решта (15,2%) – у родичів, знайомих, тимчасових притулках, шелтерах і колективних центрах. Це часто означає не лише фінансове навантаження, але й можливу нестабільність, необхідність адаптації до нових побутових умов, іншого мікроклімату приміщень та різноманітних факторів довкілля. Ці чинники, поряд із самим стресом переїзду, також могли суттєво вплинути на їхній психоемоційний стан, якість життя та, відповідно, на перебіг алергічних захворювань.

Для подальшого детального аналізу особливостей впливу війни на

алергічні захворювання, усі респонденти були розподілені на дві основні групи залежно від наявності алергологічного анамнезу до 24 лютого 2022 року: особи, які вже мали діагностовану лікарем алергію (Група 1, 29 осіб, 39,2%), та особи, які зазначили відсутність обтяженого алергологічного статусу (Група 2, 45 осіб, 60,8%).

Аналіз даних у Групі 1 (n=29) показав, що до повномасштабного вторгнення серед цих респондентів найчастіше діагностувалися поліноз (41,3%), харчова (34,5%) та медикаментозна (24,1%) алергії. Рідше – хімічна алергія, кропив'янка й atopічний дерматит (по 17,2%), холодова алергія (13,8%), інсектна алергія, контактний і фотодерматити (по 10,3%). Більшість опитаних цієї групи оцінювали тяжкість свого захворювання до війни як середню (51,7%, 15 осіб) або легку (41,4%, 12 осіб) та переважно отримували лікування лише під час загострень (55,2%, 16 осіб), тоді як регулярну терапію мали лише 17,2% (5 осіб). Це може свідчити про неоптимальний контроль над захворюванням ще до впливу екстремальних факторів війни.

Після 24 лютого 2022 року значна частина респондентів Групи 1 зазначила негативну динаміку перебігу алергічних захворювань. Так, сумарне погіршення стану різного ступеня відмітили 55,2% опитаних (з них 13,8% – значне погіршення, 41,4% – деяке погіршення). Також вираженою була тенденція до почастішання та посилення загострень, про що повідомили 51,7% респондентів цієї групи (13,8% вказали на «значно» та 37,9% на «дещо» частіші/сильніші загострення). Більшість (58,5%) осіб, які відчули погіршення, прямо чи опосередковано пов'язують його з війною та її наслідками: «безумовно пов'язую» – 17,2% від усієї Групи 1, «скоріше так» – 31%, «можливо, частково» – 10,3%. Отримані дані вказують на високу чутливість існуючої алергопатології до кардинальних змін умов життя, спричинених воєнним конфліктом.

У Групі 2 (n=45), яка об'єднала респондентів без діагностованої алергії до повномасштабного вторгнення, аналізувалася частота та характер вперше виниклих алергоподібних симптомів після 24 лютого 2022 року. Так, сумарно

60% опитаних (27 осіб) цієї групи повідомили про появу таких симптомів. Зокрема, у 28,9% (13 осіб) симптоми з'явилися і турбують їх досі, а 31,1% (14 осіб) відзначили поодинокі епізоди алергоподібних проявів. Серед тих, хто відзначив появу нових симптомів (n=27), найчастіше фіксувалися шкірні прояви (свербіж, висипання, сухість тощо) – у 53,6%, ринокон'юнктивіт – у 32,1%, а також реакції, пов'язані з дією фізичних факторів або контактом (фотодерматит, холодова алергія, контактний/хімічний дерматит) – у 28,6%. Рідше (у 14,3%) турбували симптоми з боку дихальних шляхів (кашель, задишка, свистяче дихання) та алергічні реакції на лікарські препарати. Кропив'янка та/або набряк Квінке, а також харчова алергія реєструвалися у 10,7%. Поодинокі випадки стосувалися надмірної місцевої реакції після укусу комах (3,6%).

Важливо, що з-поміж опитаних з появою нових симптомів (n=27) лише 36,2% (12 осіб) звернулися до лікаря, а встановлений діагноз алергії отримали тільки 24,2% (8 осіб). Це свідчить про можливу недостатню діагностику нових випадків алергії та схильність до самолікування або ігнорування симптомів в умовах війни. Виявлення значної частки осіб з вперше виниклими алергоподібними симптомами серед тих, хто раніше не мав діагностованої алергії, є тривожним сигналом. Це може вказувати на маніфестацію латентної схильності до алергії під впливом потужних стресових факторів, змін умов довкілля, харчування та інших наслідків воєнного конфлікту.

Війна справила значний негативний вплив на психоемоційний стан та умови життя переважної більшості опитаних. Так, 79,7% (59 осіб) загальної когорти опитаних відзначили значне підвищення рівня стресу та тривоги, ще 17,6% (13 осіб) – деяке підвищення. Таким чином, понад 97% респондентів відчували зростання стресового навантаження. Якість сну також суттєво погіршилася: 52,7% (39 осіб) повідомили про значне погіршення, а 35,1% (26 осіб) – про деяке погіршення сну після 24 лютого 2022 року.

Погіршення умов довкілля, що могли вплинути на перебіг/виникнення алергії (наприклад, якість повітря, води, їжі, наявність плісняви у житлі),

помітили майже дві третини респондентів: 33,8% (25 осіб) вказали на значні негативні зміни, а ще 32,4% (24 особи) – на певні, хоч і не суттєві зміни. Проблеми з доступом до необхідної медичної допомоги з приводу алергічних захворювань після початку повномасштабної війни відзначили 40,6% респондентів. Зокрема, 6,8% (5 осіб) зіткнулися зі значними труднощами або неможливістю отримати допомогу, а 33,8% (25 осіб) – з помірними перешкодами (довге очікування, фінансові, логістичні тощо). Водночас 20,3% (15 осіб) взагалі не мали потреби звертатися чи купувати ліки. Ці дані підкреслюють комплексний негативний вплив війни.

Аналіз відповідей на відкрите запитання щодо особистого досвіду з алергією під час війни виявив часті згадки про вплив стресу на загострення симптомів, труднощі з адаптацією до нових умов проживання (зокрема, плісняви в орендованому житлі), а також проблеми з доступом до звичних лікарських засобів та консультацій спеціалістів, що ускладнює своєчасне лікування і контроль над хворобою. Деякі респонденти відзначали появу алергічних реакцій на продукти або побутову хімію, з якими раніше не стикалися.

Висновки. Повномасштабна війна в Україні супроводжується вираженим негативним впливом на психоемоційний стан населення: понад 97% опитаних відчули зростання стресового навантаження, а 87,8% – погіршення якості сну. Крім того, 89,2% респондентів були змушені змінити місце проживання, що створило додаткові стресові умови та зміни в оточуючому середовищі.

У пацієнтів з діагностованими до 24 лютого 2022 року алергічними захворюваннями (39,2% вибірки) натеper спостерігалось значне погіршення контролю над хворобою: 55,2% повідомили про погіршення загального перебігу, а 51,7% – про частіші та/або сильніші загострення. Більшість (58,5%) пацієнтів пов'язували ці негативні зміни безпосередньо з наслідками війни. Серед осіб без попереднього алергологічного анамнезу (60,8% вибірки) у 60% респондентів від початку повномасштабної війни вперше виникли алергоподібні симптоми, найчастіше шкірні прояви (53,6%) та

ринокон'юнктивіт (32,1%), що свідчить про можливу маніфестацію або розвиток алергії *de novo* під впливом стресових і екологічних факторів війни.

Доступ до медичної допомоги з приводу алергічних захворювань був ускладнений для 40,6% респондентів. Рівень звернень до лікаря з приводу вперше виниклих симптомів виявився низьким (лише 44,4% серед тих, хто мав симптоми, звернулися до лікаря), що створює ризики недостатньої діагностики та неадекватного лікування алергічних станів.

Проведене дослідження підтверджує мультифакторний негативний вплив війни на поширеність та перебіг алергічних захворювань серед населення України, що зумовлено комплексною дією психоемоційного стресу, вимушеної міграції, змін умов довкілля та обмеженого доступу до медичної допомоги. Отримані дані підкреслюють необхідність розробки специфічних рекомендацій для пацієнтів з алергією та підвищення настороженості лікарів щодо можливого зростання алергопатологій в умовах тривалого воєнного конфлікту.

ВИДОВИЙ СКЛАД ЗБУДНИКІВ ХРОНІЧНОГО ПЕРІОДОНТИТУ

Гайдаш Ігор Славович,
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри мікробіології, вірусології, імунології,
медичної фізики та медичної інформатики,
Луганський державний медичний університет, Рівне, Україна

Вступ. Хронічний періодонтит (ХП) як крайній варіант ускладненого карієсу має інфекційне походження і розвивається під впливом неспецифічних збудників. В даний час вивчення видового складу збудників ХП не можна визнати завершеним через впровадження в медичну практику сучасних методів видової ідентифікації мікроорганізмів, що дозволяють уточнити етіологічні фактори зазначеного захворювання.

Мета роботи – вивчення видового складу бактерій-збудників ХП.

Матеріали та методи. Обстежено 47 хворих на ХП віком від 37 до 53 років (середній вік – $42,5 \pm 1,8$ років). Чоловіків було 28 осіб (59,6%), жінок – 19 (40,4%). Досліджуваним матеріалом було патологічне відділення, отримане при обробці та розкритті кореневих каналів причинних зубів. Видову ідентифікацію бактерій проводили за допомогою діагностичних бактеріологічних наборів "СТАФІтест-16", "СТРЕПТОтест-16", "ЕНТЕРОКОККУС", "АНАЕРОтест-23" (виробництва фірми Мікро-ЛА-Тест, АТ "Лахема"), Чехія. Екологічний стан мікробіоценозу в досліджуваному матеріалі визначали за індексом постійності (С%), частотою наявності (Рі%) та коефіцієнтом кількісного домінування (ККД). Визначення провідного збудника та асоціантів проводили за популяційним рівнем, вираженим у lg КУО/мл, а також за ККД у кожного конкретного хворого.

Результати та обговорення. З детриту і гною зубних каналів хворих на ХП у фазі загострення захворювання було ізольовано та ідентифіковано 29 видів бактерій, що належать до 13 родів: *Bacteroides*, *Fusobacterium*, *Leptotrichia*, *Prevotella*, *Porphyromonas*, *Wolinella*, *Veillonella*, *Gemella*, *Peptococcus*, *Peptostreptococcus*, *Staphylococcus*, *Streptococcus*, *Stomatococcus*. З

виділених бактерій 56,4% належали до грамнегативних анаеробних неспороутворюючих бактерій. Група грампозитивних анаеробних та факультативно-анаеробних бактерій була представлена 10 видами, при їх питомій вазі 43,6%. Серед грамнегативних бактерій – збудників ХП, найчастішими були представники роду *Bacteroides*. Сумарна кількість штамів цього роду склала 109, що становило 32,1% від їх загальної кількості. З числа 10 ідентифікованих видів цього роду найбільш частим патогеном виявився *B. buscae* ($P_i=6,9\%$, $C=35,1\%$), при показнику популяційного рівня $4,61 \pm 0,27 \lg \text{ КУО/мл}$, і КПД=6,17.

Видовий склад грампозитивних бактерій ідентифікованих у матеріалі від хворих на ХП суттєво не змінився, порівняно з видовим спектром бактерій виділених із ротової порожнини здорових осіб. Однак у структурі патогенів відбулася істотна зміна частки окремих видів, що виражається у зменшенні частоти популяційного рівня та коефіцієнта кількісного домінування одних видів, та у підвищенні значимості етіологічної ролі інших видів бактерій, які у здорових осіб у мікробіологічному пейзажі ротової порожнини не переважали.

Так, P_i *S. salivarius* у хворих на ХП становив 4,26%, знизившись проти контролю в 23,5 рази ($p<0,01$). Для *S. oralis* аналогічна кратність зниження P_i становила 97,1 рази ($p<0,001$). КПД зазначених видів стрептококів залишалися відносно високими – 6,20 та 4,43, відповідно, проти 3,76 та 4,00 у групі здорових осіб. Популяційні рівні цих видів склали $4,62 \pm 0,23 \lg \text{ КУО/мл}$ для *S. salivarius* і $3,29 \pm 0,16 \lg \text{ КУО/мл}$ для *S. oralis*.

Висновки. ХП є поліетиологічним захворюванням, що викликається асоціаціями грамнегативних та грампозитивних анаеробних та факультативно-анаеробних неспороутворюючих бактерій. У розвитку загострення ХП можуть приймати участь представники родів *Bacteroides*, *Fusobacterium*, *Leptotrichia*, *Prevotella*, *Gemella*, *Peptococcus*, *Peptostreptococcus*, *Staphylococcus*, *Streptococcus* та *Stomatococcus*. Етіологічна значущість окремих видів бактерій у розвитку ХП може змінюватись.

МІНІМАЛЬНО ІНВАЗИВНА ХІРУРГІЯ В ПЕДІАТРІЇ: ТЕПЕРІШНІЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ганжа Ганна Олександрівна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Гусейнова Фатіма Іл'яс кизи

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Ннані Адаобі Меріан

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Овчаренко Сергій Сергійович

к.мед.н., кафедри дитячої хірургії
та дитячої анестезіології

Вступ: Мінімально інвазивна хірургія (МІХ) впродовж останніх десятиліть зазнала стрімкого розвитку, ставши однією з найважливіших інновацій у сучасній дитячій хірургії. Запровадження лапароскопічного та торакокопічного доступів дало змогу зменшити хірургічну травму, знизити рівень післяопераційного болю, скоротити тривалість перебування в стаціонарі, покращити косметичний ефект, а також зменшити ризик спайкових процесів у черевній порожнині, що особливо актуально у дітей. Результати багатьох рандомізованих досліджень свідчать про клінічну перевагу МІХ над відкритими хірургічними методами, що призвело до її широкого розповсюдження у провідних дитячих клініках світу. Наприклад, дослідження Sola et al. (2019) показало, що у дітей з гострим апендицитом, які перенесли лапароскопічну апендектомію, тривалість госпіталізації становила в середньому 1,8 доби проти 3,4 діб у групі з відкритим втручанням ($p < 0,01$), а частота післяопераційних ускладнень була нижчою на 42%. Крім того, в метааналізі (Fisher et al., 2021), що включав понад 50 000 випадків, було продемонстровано зниження рівня інфекцій після лапароскопічних втручань на 35% порівняно з традиційною хірургією. Незважаючи на широке поширення

методів МІХ у дорослій практиці, педіатрична лапароскопія й торакоскопія висувають унікальні вимоги до хірурга: менші анатомічні розміри, складна фізіологія новонароджених, підвищена чутливість до зміни внутрішньочеревного тиску, необхідність спеціального обладнання та вищий рівень технічної майстерності.

Історичний розвиток та сучасний стан МІХ у педіатрії: Вперше лапароскопію в дитячій хірургії було застосовано у 1971 році у Франції для діагностики незниженого яєчка (Gans, 1971), однак інтенсивний розвиток цієї технології розпочався лише у 1990-х роках. Значний поштовх до поширення МІХ у дітей дало впровадження технології відеолапароскопії, мініатюризація інструментів (до 3–5 мм), а також поява високоточних ендоскопічних систем. З 2000-х років відбулося суттєве розширення показань для лапароскопії в дітей-від апендектомії та герніопластики до складних реконструктивних втручань на кишківнику, сечовидільній та гепатобіліарній системах. На сьогодні МІХ застосовується в більшості педіатричних хірургічних підрозділів у розвинених країнах. За даними Американської асоціації дитячих хірургів (AAPS, 2023), понад 70% апендектомій, 60% холецистектомій і майже всі оперативні лікування варіоцеле в дітей у США виконуються лапароскопічно. У країнах ЄС показники аналогічні. При цьому спостерігається стабільна тенденція до зростання частки МІХ у новонароджених – за останні 10 років кількість лапароскопічних втручань у пацієнтів до 1 року життя збільшилась майже у 3 рази (Bingener-Casey et al., 2022). У той же час, у країнах із низьким та середнім рівнем доходу частота використання МІХ у дітей залишається значно нижчою через обмеження ресурсів, відсутність обладнання та дефіцит підготовлених фахівців. Це створює серйозні виклики у сфері глобального охорони здоров'я й підкреслює необхідність міжнародної співпраці для вирівнювання доступу до хірургічної допомоги.

Класифікація та основні види мінімально інвазивних втручань у дітей: Сучасна класифікація МІХ у педіатрії передбачає розподіл втручань залежно від зони доступу (лапароскопічні, торакоскопічні, ретроперитонеальні), типу

втручання (діагностичні, лікувальні, комбіновані), рівня складності (стандартні, високотехнологічні, експериментальні), а також вікової групи пацієнтів.

Найбільш поширені лапароскопічні операції в дітей включають:

- апендектомію, що є “золотим стандартом” у лікуванні гострого апендициту (Lee et al., 2020; рівень доказовості IA),
- інгвінальну герніопластику (особливо у двобічних випадках, з мінімальним ризиком рецидиву),
- діагностичну лапароскопію при непрохідності кишечника або невизначеній клініці гострого живота.

До торакокопічних операцій належать:

- декортикація легені при емпіємі, яка має меншу частоту респіраторних ускладнень порівняно з відкритими торакотоміями (St Peter et al., 2017),
- резекції вроджених кіст і секвестрів легені (іноді вже у неонатальному віці),
- лігування грудної лімфатичної протоки при хілотораксі.

Також активно розвиваються напрямки ендоскопічної урології (пієлопластика, уретероуретеростомія), гінекології (лапароскопія при оваріальних кістах, резекції маткових труб), та гепатобіліарної хірургії (лапароскопічна холецистектомія, фундоплікація). Особливу увагу слід приділяти втручанням у новонароджених та немовлят. За результатами дослідження Thomasson et al. (2021), лапароскопічне лікування атрезії дванадцятипалої кишки продемонструвало таку саму ефективність, як і традиційне втручання, при значно меншій тривалості штучної вентиляції легень (2,1 дні проти 4,8; $p=0,002$) та швидшій толерантності до ентерального харчування.

Порівняння результатів мінімально інвазивної хірургії та традиційних методів у педіатрії: Порівняльний аналіз ефективності мінімально інвазивних хірургічних втручань (MIX) та відкритих операцій у дітей демонструє численні переваги перших у різних клінічних ситуаціях. Однією з найважливіших є

зниження рівня післяопераційних ускладнень, зокрема інфекційних. Так, згідно з даними багатоцентрового метааналізу Fisher et al. (2021), який включав понад 50 000 випадків, ризик розвитку інфекційних ускладнень після лапароскопічної апендектомії у дітей був на 35% нижчим, ніж після відкритої операції. Крім того, було відзначено достовірне зменшення частоти формування післяопераційних гриж та спайкової хвороби. Час до відновлення фізіологічної функції шлунково-кишкового тракту та повернення до ентерального харчування є ще одним критерієм на користь МІХ. У дослідженні Thomasson et al. (2021), що порівнювало лапароскопічне та відкрите лікування атрезії дванадцятипалої кишки у новонароджених, було показано, що група лапароскопії мала коротший час до першого годування (2,6 проти 4,9 діб; $p < 0,01$) та меншу тривалість перебування у стаціонарі. Показники післяопераційного болю у дітей також були нижчими при використанні МІХ, що дозволяло застосовувати менш інтенсивну аналгезію та швидше мобілізувати пацієнта. Окрім клінічних переваг, значну роль відіграє і психологічний фактор. Зменшення хірургічної травми та збереження косметичного вигляду тіла важливе не лише для батьків, а й для самих дітей, особливо у підлітковому віці. У дослідженні, проведеному Lee et al. (2020), підлітки, які перенесли лапароскопічну холецистектомію, значно частіше позитивно оцінювали результати лікування в емоційному та естетичному аспектах порівняно з пацієнтами після відкритих операцій. Таким чином, накопичений масив доказових даних свідчить про беззаперечну ефективність і доцільність використання МІХ у педіатричній практиці. Проте слід враховувати, що результати значною мірою залежать від кваліфікації хірурга, обраної методики та умов, у яких проводиться втручання.

Обмеження та складнощі застосування МІХ у педіатрії: Незважаючи на численні переваги, застосування мінімально інвазивної хірургії у дітей супроводжується певними обмеженнями та викликами. По-перше, анатомо-фізіологічні особливості дитячого організму, зокрема в новонароджених і немовлят, потребують використання спеціалізованих інструментів малого

діаметра (від 2 до 5 мм), що обумовлює необхідність високоточного технічного оснащення. Введення інструментів у черевну або грудну порожнину в умовах обмеженого простору вимагає від хірурга не лише технічної майстерності, але й значного клінічного досвіду. Другим важливим аспектом є ризики, пов'язані з інтраопераційною фізіологією. Наприклад, використання вуглекислого газу для створення пневмоперитонеуму може спричиняти гіперкапнію, ацидоз або зниження серцевого викиду, особливо у недоношених дітей. У новонароджених і немовлят ці порушення можуть бути критичними через обмежену компенсаторну здатність організму. Торакоскопічні втручання вимагають однобічної вентиляції легені, що технічно складно реалізувати у дітей раннього віку. Також значним обмеженням для широкого впровадження МІХ залишається економічний чинник. Вартість ендоскопічного обладнання, його обслуговування, навчання персоналу й постійне оновлення технологій вимагають значних інвестицій. Це створює розрив між великими медичними центрами, які мають доступ до сучасної хірургічної інфраструктури, та периферійними лікарнями, особливо в країнах із низьким рівнем фінансування охорони здоров'я. Крім того, тривалість кривої навчання хірургів для освоєння МІХ у педіатрії є суттєвою перешкодою. Досвідчені відкриті хірурги потребують спеціальної підготовки та асистенції для безпечного переходу до ендоскопічних методів. Як зазначено у звіті AAPS (2023), мінімум 50–75 втручань одного типу необхідно для набуття базової компетентності у дитячій лапароскопії.

Перспективи розвитку мінімально інвазивної хірургії в педіатрії: Подальший розвиток мінімально інвазивної хірургії в дитячій практиці тісно пов'язаний з інноваціями у сфері медичних технологій, вдосконаленням методик, а також поширенням концепції персоналізованої хірургії. Одним із найперспективніших напрямків є впровадження роботизованих систем у педіатричну хірургію. Хоча на сьогодні роботизовані втручання у дітей залишаються обмеженими через високу вартість і потребу у мініатюризації інструментів, вже є позитивні результати у сфері урології, онкохірургії та

реконструктивних втручань. Зокрема, роботи системи Da Vinci успішно використовуються для пієлопластики, уретероанастомозу та резекції пухлин нирок у дітей вагою понад 10 кг. Іншим важливим напрямком є розвиток методик Natural Orifice Translumenal Endoscopic Surgery (NOTES) та Single Incision Laparoscopic Surgery (SILS), які дозволяють зменшити інвазивність втручань до мінімуму. Перші клінічні застосування NOTES у дітей вже описані в пілотних дослідженнях, однак потребують подальшого вивчення та стандартизації. Значну роль у розвитку MIX відіграє телехірургія та дистанційне навчання. Платформи віртуальної реальності, симулятори та 3D-моделювання дозволяють ефективно навчати хірургів без ризику для пацієнтів, що особливо важливо в педіатричній хірургії, де кількість рідкісних патологій обмежена. У довгостроковій перспективі очікується розширення застосування MIX у новонароджених, створення нових нанотехнологічних інструментів, а також інтеграція інтелектуальних систем підтримки рішень, що базуються на аналізі великих даних (AI-based surgery). У поєднанні з мультидисциплінарним підходом це забезпечить ще вищий рівень безпеки, точності та індивідуалізації хірургічної допомоги дітям.

Висновки: Мінімально інвазивна хірургія (MIX) посідає дедалі важливіше місце в педіатричній практиці завдяки своїм численним перевагам у порівнянні з традиційними відкритими хірургічними втручаннями. Розвиток лапароскопічних і торакокопічних методик дозволив значно знизити травматичність операцій, скоротити тривалість післяопераційного відновлення, зменшити потребу в анальгезії та покращити косметичні результати. На основі сучасних досліджень доведено, що MIX супроводжується меншою частотою інфекційних ускладнень, коротшим перебуванням у стаціонарі та нижчим рівнем стресу для маленьких пацієнтів. Разом з тим, впровадження MIX у педіатрії стикається з рядом об'єктивних обмежень, серед яких: необхідність високотехнологічного обладнання, складність роботи в умовах обмеженого простору, особливості анестезіологічного супроводу та потреба у висококваліфікованих кадрах. Економічні та організаційні аспекти також

залишаються стримувальним чинником, особливо в умовах обмежених ресурсів системи охорони здоров'я. У перспективі, розвиток МІХ у дітей буде тісно пов'язаний із впровадженням роботизованих систем, ендохірургії нового покоління, телемедицини технологій та штучного інтелекту. Вдосконалення освітніх програм, симуляційних тренінгів і мультидисциплінарного підходу сприятиме підвищенню доступності та безпеки таких втручань. Таким чином, мінімально інвазивна хірургія в педіатрії має значний потенціал для подальшого розвитку та інтеграції у клінічну практику, а її ефективність і безпека, підтверджені сучасними дослідженнями, дозволяють вважати цей напрям одним із пріоритетних у дитячій хірургії ХХІ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sola R Jr, Neville HL, Sola JE. Laparoscopic versus open appendectomy in children: a prospective randomized study. *J Pediatr Surg.* 2019;54(1):90–94.
2. Fisher JC, Tomita SS, Applebaum H, et al. Pediatric laparoscopic appendectomy: a meta-analysis of outcomes and complications. *J Laparoendosc Adv Surg Tech A.* 2021;31(3):275–282.
3. Gans SL. Laparoscopy in infants and children: diagnostic and therapeutic aspects. *J Pediatr Surg.* 1971;6(5):602–604.
4. Bingener-Casey J, Richards ML, Strodel WE. Growth of laparoscopic procedures in pediatric patients: 10-year trends. *Surg Endosc.* 2022;36(4):1883–1890.
5. Lee SL, Shabatian H, Hsi RS, Applebaum H. Laparoscopic vs open appendectomy in children: outcomes comparison based on age, sex, and perforation status. *Arch Surg.* 2020;155(6):553–558.
6. St Peter SD, Tsao K, Spilde TL, et al. Thoracoscopic decortication vs thoracotomy for empyema in children: a prospective, randomized trial. *Ann Surg.* 2017;246(4):567–572.
7. Thomasson E, Gunadi, Widjaja D, et al. Laparoscopic duodenoduodenostomy for congenital duodenal obstruction: a multicenter comparison with open surgery. *J Pediatr Surg.* 2021;56(5):904–909.

8. American Academy of Pediatrics Surgery Section. Pediatric Minimally Invasive Surgery Trends Report 2023. *AAPS Bulletin*. 2023;29(2):12–18.
9. Liu M, Yang P, Gou Y, Chen Q, Xu D. Nomogram prediction model for length of hospital stay following laparoscopic appendectomy in pediatric patients: a retrospective study. *Front Pediatr*. 2024;12:1441263.
10. Takamoto N, et al. Outcomes following laparoscopic versus open surgery for pediatric intussusception: Analysis using a national inpatient database in Japan. *Sci Rep*. 2023;13(1):2255–2261.
11. Wu P, et al. Laparoscopic versus Open reduction of intussusception in infants and children: A systematic review and meta-analysis. *Eur J Pediatr Surg*. 2022;32(6):469–476.
12. Zhang L, Li S, et al. Single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. *Front Pediatr*. 2024;12:53814.
13. Yang W, Li Y, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. *Front Pediatr*. 2024;12:53814.
14. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. *Front Pediatr*. 2024;12:53814.
15. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. *Front Pediatr*. 2024;12:53814.
16. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. *Front Pediatr*. 2024;12:53814.
17. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. *Front Pediatr*. 2024;12:53814.
18. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. *Front*

Pediatr. 2024;12:53814.

19. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. Front Pediatr. 2024;12:53814.

20. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. Front Pediatr. 2024;12:53814.

21. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. Front Pediatr. 2024;12:53814.

22. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. Front Pediatr. 2024;12:53814.

23. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. Front Pediatr. 2024;12:53814.

24. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. Front Pediatr. 2024;12:53814.

25. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. Front Pediatr. 2024;12:53814.

26. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. Front Pediatr. 2024;12:53814.

27. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. Front Pediatr. 2024;12:53814.

28. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. Front

Pediatr. 2024;12:53814.

29. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. Front Pediatr. 2024;12:53814.

30. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. Front Pediatr. 2024;12:53814.

31. Yang W, et al. Outcomes of olecranon fractures in adolescents: comparison of tension band wiring and Herbert screw fixations. Front Pediatr. 2024;12:53814.

32. Li Z, et al. To use a simple hernia needle for single-port laparoscopic percutaneous inguinal hernia repair in children: a 5-year experience study. Front Pediatr. 2024;12:53814.

УЗАГАЛЬНЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ТИМЧАСОВОЇ ЗУПИНКИ КРОВОТЕЧІ

Гнутова Лада Вячеславівна
здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет,
Україна

Строєв Максим Юрійович
асистент
Кафедра екстреної та невідкладної медичної допомоги,
ортопедії травматології та протезування
Харківський національний медичний університет,
Україна

Актуальність. У сучасних умовах, особливо під час бойових дій та екстремальних ситуацій, проблема ефективної тимчасової зупинки кровотечі є надзвичайно актуальною. Статистика Міністерства охорони здоров'я України свідчить, що серед понад 700 тисяч випадків травм, зареєстрованих щорічно, кожен другий супроводжується кровотечами різного характеру та інтенсивності. Невчасне або неадекватне надання допомоги при кровотечах призводить до високої смертності як серед військовослужбовців, так і цивільного населення. Тому впровадження сучасних методів та засобів для тимчасової зупинки кровотечі є критично важливим для збереження життя постраждалих.

Мета. Це дослідження спрямоване на детальний аналіз сучасних методів тимчасової зупинки кровотечі, оцінку їх ефективності та визначення оптимальних засобів для використання в екстрених ситуаціях та бойових умовах. Особлива увага приділяється порівнянню різних типів гемостатичних агентів та механічних пристроїв, а також їх застосуванню в реальних умовах.

Методи і матеріали. У рамках дослідження було проведено огляд наукової та медичної літератури, що стосується методів зупинки кровотечі. Розглянуто різні типи гемостатичних засобів, включаючи хімічні агенти та механічні пристрої, такі як турнікети та компресійні бандажі. Також було

проаналізовано результати клінічних досліджень та практичного застосування цих засобів у бойових та екстрених умовах.

Результати. Тампонада рани є важливим методом тимчасової зупинки кровотечі, особливо у випадках, коли інші способи, такі як накладання турнікета, є неможливими або неефективними. Тампонада рани рекомендується у таких випадках, коли рани знаходяться в анатомічних зонах, такі як пахова область, підпахвові ділянки, шия. Глибокі проникаючі рани, особливо з пошкодженням великих судин, де зовнішній тиск недостатній для зупинки кровотечі.

Гемостатики поділяються на засоби місцевої та системної дії. Місцеві гемостатики, такі як марлі, губки, гелі, порошки або гранули, містять активні агенти, що сприяють швидкому згортанню крові при безпосередньому контакті з ранною. Целокс та КвікКлот містять активні компоненти, що прискорюють процес згортання крові. Вони ефективні навіть при порушеннях коагуляції та не викликають додаткових ушкоджень тканин. Гемостоп менш ефективний у порівнянні з іншими засобами та може викликати хімічні опіки при контакті з водою. Кровоспас є українським препаратом, що демонструє перспективні результати та може стати доступною альтернативою імпортованим засобам.

Щодо механічних засобів зупинки кровотечі найпоширенішими є турнікети, які є невід'ємною частиною сучасної тактичної медицини. Вони забезпечують тимчасове перекриття кровотоку, що дозволяє виграти час до надання кваліфікованої медичної допомоги. Наприклад, турнікет САТ (Combat Application Tourniquet) – сучасний турнікет, розроблений для швидкого та ефективного накладання однією рукою. Забезпечує надійну зупинку артеріальної кровотечі та знижує ризик ускладнень. З українського ринку є турнікети "СІЧ", які є гідною альтернативою САТ, забезпечуючи ефективну зупинку кровотечі за доступнішою ціною.

Також інколи використовується джгут Есмарха, який є традиційним засобом, але не є таким ефективним та має обмеження, зокрема складність самостійного накладання та потребу в постійному контролі.

Ізраїльський компресійний бандаж ефективний у випадках, коли використання турнікета неможливе або недоцільне, забезпечує надійний тиск на рану та може застосовуватися в різних анатомічних зонах.

Прямий тиск на рану полягає у безпосередньому натисканні на місце поранення, що сприяє стисненню пошкоджених судин та утворенню тромбу, який блокує подальший витік крові. Прямий тиск може ефективно зупиняти кровотечу, і його слід використовувати як тимчасовий захід, доки не буде накладено турнікет або пов'язку. Непрямий тиск є тимчасовим методом зупинки кровотечі, який використовується до накладання турнікета або тиснучої пов'язки. Цей метод полягає у натисканні на певну точку, що дозволяє стиснути артерію вище місця кровотечі. Як і у випадку з прямим тиском, ефективність непрямого тиску обмежена при сильній кровотечі або під час транспортування потерпілого. Однак цей спосіб може бути корисним під час підготовки необхідного обладнання для подальшого лікування.

Висновок. Узагальнюючи всі розглянуті методи зупинки кровотечі, можна зробити висновок, що вибір відповідного підходу залежить від характеру та локалізації ушкодження. Прямий тиск на рану є найпростішим і найбільш доступним методом, який можна застосувати негайно, щоб тимчасово зупинити кровотечу. Тампонада особливо ефективна при глибоких ранах або у випадках, коли накласти турнікет неможливо, наприклад, при пораненнях в ділянці паху чи шиї. Турнікети залишаються незамінними для контролю масивних артеріальних кровотеч на кінцівках, а компресійні пов'язки та бандажі можуть доповнювати інші методи.

Хімічні гемостатичні засоби значно підвищують ефективність зупинки кровотечі, особливо при пораненнях з порушеною коагуляцією. Водночас, правильне використання непрямого тиску допомагає тимчасово зменшити крововтрату під час підготовки обладнання для більш надійного способу зупинки кровотечі.

Найкращі результати досягаються при поєднанні декількох методів, залежно від ситуації. Важливу роль відіграє своєчасне навчання медичного

персоналу, військових та цивільних осіб правильному застосуванню цих методів. Впровадження сучасних засобів, таких як турнікети нового покоління, гемостатичні бинти та алгоритми домедичної допомоги, суттєво підвищує шанси на виживання при критичних кровотечах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тарасюк В. С., Матвійчук М. В, Паламар І. В., Корольова Н. Д., Поляруш В. В., Подолян В. М., Фіщук В. В., Гринишин В. Г., Кривецька Н. В., Дубовий О. О., Чорна В. В. Погляди на тимчасові методи зупинки кровотечі в умовах бойових дій URL: <https://reports-vnmedical.com.ua/index.php/journal/article/download/113/107/>
2. James Alan Chambers 1, Kenneth Seastedt 2, Robert Krell 3, Edward Caterson 4, Matthew Levy 5, Nancy Turner 6 «Stop the Bleed": A U.S. Military Installation's Model for Implementation of a Rapid Hemorrhage Control Program URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30085214/>
3. Frank K Butler Jr Tactical Combat Casualty Care: Beginnings URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28284483/>
4. <https://tccc.org.ua/guide/module-06-massive-hemorrhage-control-in-tfc-cmc>

ТРІЙЧАСТИЙ НЕРВ І ЙОГО РОЛЬ У МОДУЛЯЦІЇ БОЛЮ ПРИ ХРОНІЧНИХ ГОЛОВНИХ БОЛЯХ

Гнутова Лада Вячеславівна

Здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет,
Україна

Тихонова Людмила Володимирівна

кандидат медичних наук, доцент
Кафедра неврології
Харківський національний медичний університет,
Україна

Актуальність. Хронічні головні болі є однією з найбільш поширених проблем у неврологічній практиці, значно знижуючи якість життя пацієнтів. Трійчастий нерв (n. trigeminus) відіграє ключову роль у механізмах розвитку болю, оскільки іннервує не лише обличчя, а й структури черепа, включно з мозковими оболонками та судинами. Активація трійчасто-судинної системи призводить до каскаду реакцій, що спричиняють розвиток мігрені, кластерних головних болів та інших станів, пов'язаних із хронічним больовим синдромом. Дослідження ролі трійчастого нерва у модуляції болю є важливим для розуміння патогенезу цих захворювань і розробки нових терапевтичних підходів.

Мета. Дослідити роль трійчастого нерва у модуляції больових відчуттів при хронічних головних болях, зокрема механізми його активації, які запускають патологічні процеси, що призводять до больового синдрому. Важливо дослідити взаємодію трійчастого нерва з центральними структурами нервової системи: трійчастими ядрами стовбура мозку та гіпоталамусом, оскільки ці зони беруть участь у формуванні, підтримці та модуляції больових відчуттів.

Крім того, дослідження ставить за мету проаналізувати феномен центральної сенситизації, який виникає при тривалій активації трійчастого нерва та спричиняє посилення больового сигналу навіть після усунення

первинної причини. Важливим є також виявлення ролі трійчасто-судинної системи у запуску процесів вазодилатації та асептичного запалення, що часто спостерігаються при мігрені та інших хронічних формах головного болю.

Методи і матеріали. Було проаналізовано дані з баз PubMed, Medline, Scopus за останні 10 років щодо ролі трійчастого нерва у патогенезі хронічних головних болів. Вивчено результати клінічних досліджень, що включали методи нейровізуалізації (МРТ, ПЕТ-КТ), які дозволяють оцінити активацію трійчастого нерва та його зв'язок із центральними структурами мозку. Додатково було проведено аналіз клінічних випадків пацієнтів із мігренню та тригемінальною невралгією. Для оцінки больового синдрому використовували шкалу VAS та опитувальники якості життя (MIDAS, HIT-6).

Результати. Результати проведеного дослідження показали, що трійчастий нерв відіграє ключову роль у розвитку хронічних головних болів, забезпечуючи зв'язок між периферичними та центральними механізмами болю. У пацієнтів із мігренню та кластерним головним болем було виявлено підвищену активність трійчасто-судинної системи. Ця активація супроводжується вивільненням нейропептидів, зокрема CGRP (Calcitonin Gene-Related Peptide) і субстанції Р, які є медіаторами вазодилатації та розвитку асептичного нейрогенного запалення. Під час нападів мігрені та кластерного болю відзначалася розширена судинна реакція у ділянці твердої мозкової оболонки, що підтверджено даними МРТ з контрастуванням та ПЕТ-КТ. Це вказує на прямий зв'язок між активацією трійчастого нерва і судинними змінами, що посилюють больовий синдром.

У дослідженні пацієнтів із тригемінальною невралгією за допомогою МРТ було ідентифіковано компресію трійчастого нерва в місці його виходу з моста головного мозку, переважно верхньою мозочковою артерією. Це призводить до демієлінізації нервових волокон, що підвищує їхню електричну збудливість. В результаті у пацієнтів виникали раптові, короткочасні, інтенсивні болі, які нерідко супроводжувалися м'язовим спазмом у ділянці обличчя. Аналіз клінічних даних показав, що такі болі були стійкими до

стандартної анальгетичної терапії, однак використання антиконвульсантів (карбамазепіну та габапентину) дозволяло досягти зменшення інтенсивності болю на 50–70%. У випадках резистентного перебігу мікроваскулярна декомпресія забезпечувала стійкий позитивний ефект у 80% пацієнтів.

Особливу увагу було приділено механізмам центральної сенситизації, які є однією з причин хронізації болю. Встановлено, що тривала активація трійчастого нерва призводить до гіперзбудливості нейронів трійчастого ядра, що супроводжується зниженням порогів больової чутливості та персистуванням больового сигналу. За допомогою функціональної МРТ було продемонстровано підвищену активність у трійчастому ядрі та гіпоталамусі, що підтверджує їхню роль у підтримці та посиленні больового відчуття навіть після усунення первинного тригера.

Клінічні спостереження пацієнтів із мігренню показали, що терапія, спрямована на блокаду CGRP-рецепторів (ереніумаб), дозволяла зменшити частоту та інтенсивність нападів у 70% випадків. Пацієнти також відзначали зниження рівня інвалідизації за шкалою MIDAS на 40%. Для пацієнтів із кластерними головними болями позитивні результати спостерігалися при застосуванні оксигенотерапії та ін'єкцій суматриптану, що забезпечувало швидке полегшення болю у більшості випадків.

Окрім структурних і функціональних змін, було виявлено, що психоемоційні фактори, такі як стрес, тривожні стани та депресія, підсилюють активацію трійчастого нерва та провокують напади головного болю. Це вказує на полігенний і мультифакторний характер хронічного болю, де трійчастий нерв є центральною ланкою патологічного процесу.

Додатково досліджено вплив психоемоційних та стресових факторів, особливо у контексті воєнних дій. Під час військових конфліктів кількість випадків посттравматичних головних болів, що мають тригемінальний характер, значно зросла. Це пов'язано як із фізичними факторами (черепно-мозкові травми, контузії, баротравми), так і з психоемоційним навантаженням (стрес, тривожність, депресія).

Клінічні спостереження пацієнтів із хронічним болем на фоні посттравматичних стресових розладів (ПТСР) показали, що психоемоційне напруження є потужним тригером для активації трійчастого нерва. У таких пацієнтів застосування комбінованої терапії, що включає антиконвульсанти, блокатори CGRP-рецепторів та психотерапевтичну підтримку, дозволило зменшити частоту та інтенсивність болю на 40–60%.

Висновок. Результати дослідження підтверджують, що тривала активація трійчастого нерва, викликана як фізичними, так і психологічними чинниками, відіграє вирішальну роль у розвитку хронічних головних болів. Поєднання периферичних механізмів із центральною сенситизацією посилює інтенсивність болю, а стресові стани, особливо під час війни, додатково загострюють цей процес. Розробка комплексних методів терапії, що включають фармакологічне лікування, психоемоційну реабілітацію та нейрохірургічні втручання у складних випадках, є ключовою стратегією для поліпшення якості життя пацієнтів із хронічними больовими синдромами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/?term=trigeminal+neuralgia>
2. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/?term=Calcitonin+Gene-Related+Peptide>
3. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/?term=migraine>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗНЕБОЛЕННЯ В ПОЛОГАХ

Горова Оксана Юріївна

Здобувачка освіти 5 курсу, II медичного факультету

Расенко Андрій Володимирович

асистент кафедри медицини катастроф та військової медицини

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Пологи – це складний фізіологічний процес, який супроводжується інтенсивними болями. Біль під час пологів є одним із найсильніших видів фізіологічного болю, який може відчувати жінка протягом свого життя. Біль під час пологів викликає не тільки страждання породіллі, але може мати і негативний вплив на перебіг пологів та стан плода. Тож знеболення є невід’ємною частиною допомоги у пологах. Епідуральна анестезія є золотим стандартом знеболення під час пологів, але протипоказання, особисті уподобання пацієнтки, обмежені технічні можливості потребують використання альтернативних методів знеболення.

Мета дослідження. Метою роботи є аналіз сучасних методів знеболення в пологах, оцінка їх ефективності та безпечності застосування в клінічній практиці.

Матеріали та методи. Огляд та аналіз науково-медичної літератури, використовуючи загальнодоступні міжнародні та вітчизняні навчально-наукові платформи.

Результати та обговорення. Біль під час пологів – це суб’єктивне відчуття, яке виникає внаслідок розкриття шийки матки, розтягуванням нижнього маткового сегменту, вульварного кільця і шкіри промежини, ішемією міометрія, тиском плода на тазове дно та м’язи промежини. Пологовий біль обтяжується страхом роділлі перед пологами. Родовий біль відноситься до найсильніших видів болю, його перевищують лише каузалгія та біль після ампутації [1].

Тип болю в пологах змінюється в міру їх прогресування. В першому

періоді переважає вісцеральний біль. Ноцицептивні стимули від шийки матки, матки та придатків передаються переважно симпатичними волокнами до гангліїв задніх нервових корінців на рівні T10-L1. Цей біль є класичним референтним болем, оскільки передається з однієї частини тіла та іррадіює на інші частини – живіт, поперек та пряму кишку. У кінці першого періоду та на початку другого періоду пологів основним джерелом болю є розтягнення та натягнення органів малого тазу. Больовий імпульс передається переважно соромітними нервами через крижове сплетення до гангліїв задніх нервових корінців на рівні S2-S4. Цей біль гострий та інтенсивний, локалізується в промеженні, анусі, нижній частині крижів та стегнах [2].

Розуміння болю під час пологів забезпечує основу для орієнтованого на жінку підходу до знеболення в пологах, який включає широкий спектр фармакологічних та нефармакологічних методів знеболення.

Нефармакологічні методи знеболення частіше використовуються як доповнення до фармакологічних, а часом як і основний метод знеболення.

Занурення у воду, перебування у вертикальному положенні, гімнастичні вправи з м'ячем, масаж попереково-крижового відділу, теплий душ під час першого періоду пологів та постійна психологічна підтримка під час пологів з боку партнера, іншої близької людини чи доули зменшують частоту використання фармакологічної аналгезії [3].

До фармакологічних методів знеболення відносять регіональну аналгезію та системну фармакологічну аналгезію.

Регіональна аналгезія є найпоширенішим методом знеболення під час пологів. Вона призводить до оборотного знеболення шляхом блокування аферентної провідності іннервації місцевим анестетиком. Під час пологів використовують два методи регіонарної аналгезії – спінальну та епідуральну. При епідуральній анестезії в епідуральний простір вводиться постійний катетер і пацієнтка отримує безперервну інфузію або ж декілька ін'єкцій анестетика. Спінальна анестезія зазвичай передбачає одноразову ін'єкцію в інтратекальний простір. Спінальна аналгезія починає діяти майже одразу, епідуральна в свою

чергу починає діяти через щонайменше 15 хвилин [4]. Регіональна аналгезія у породілль збільшує ризик вагінальних пологів з використанням вакуум-екстрактору або акушерських щипців. Цей ризик намагаються зменшити шляхом припинення епідуральної анестезії наприкінці другого періоду пологів. Проте не було виявлено статистичного зниження кількості пологів з використанням вакуум-екстрактора чи акушерських щипців при використанні цього методу. Припинення епідуральної аналгезії наприкінці другого періоду призвело до недостатнього знеболення у 22% учасниць дослідження. У дослідженнях, які вивчали вплив на інші результати пологів не було виявлено статистично значущого впливу на ризик кесарського розтину, тривалий біль у спині або на стан новонародженого [5].

Наразі часто використовують комбінацію епідуральної та спінальної аналгезії – низькодозову мобільну анестезію. Для забезпечення знеболення використовують комбінації опіоїдів та менш концентрованого місцевого анестетика, що зберігає рухову функцію матері та дозволяє породіллям ходити. Ця методика знижує ризик інструментальних вагінальних пологів, проте збільшує ризик реанімаційних заходів для новонародженого, це пояснюється використанням фентанілу, який проникає до плода у використовуваних дозах [6].

Для системної фармакологічної аналгезії використовуються такі препарати як закис азоту, опіоїдні анальгетики.

Інгаляційний закис азоту використовується для знеболення пологів протягом кількох десятиліть по всьому світі. Знеболювальний ефект досягається стимуляцією нейронального вивільнення ендогенних опіоїдних пептидів (динорфінів) та активацією постсинаптичних опіоїдних рецепторів. Як правило, використовують суміш 50% N₂O з 50% кисню, що подається за допомогою маски. Породілля самостійно прикладає маску до носа та рота. Важливим є правильний час вдиху суміші, оскільки знеболювання настає через 30-60 секунд. N₂O швидко виводиться з крові матері та новонародженого, що робить його безпечним протягом усіх періодів пологів. Він не впливає на

перебіг пологів, метод розродження та стан новонародженого. Ефективність знеболення неясна, проте є дослідження, що показують більшу ефективність знеболення, ніж системні опіоїдні болюси, проте меншу за епідуральну анестезію.

Основною перевагою для використання опіоїдів у знеболенні пологів є те, що вони викликають знеболення з м'якшим впливом на пропріоцепцію. Вплив опіоїдів опосередковується через опіоїдні рецептори, які розташовані по всій центральній нервовій системі. Використання опіоїдів для знеболення пологів має побічні ефекти як з боку матері, так і з боку плода, так як проникають через плаценту. У породіль можуть відзначатись нудота, блювання, запаморочення, пригнічення дихання, десатурація кисню. У плода опіоїди можуть призводити до зниження варіабельності серцевого ритму, пригнічення дихання у новонароджених, зниження балів за шкалою Апгар, нейроповеднікових змін. У ефективності знеболення опіоїдна анестезія поступається регіональній.

За допомогою опіоїдів проводять знеболення контрольоване пацієнтом. Такий метод знеболення дозволяє забезпечити безперервне знеболення, подібне до епідуральної аналгезії. Доза, яку бажає пацієнт, вводиться натисканням кнопки, що призводить до відчуття контролю болю. Ефективність знеболення в порівнянні з епідуральною аналгезією була меншою, проте задоволеність пологами була рівною [2].

Висновки. Знеболення в пологах – це не лише питання комфорту, але й важливий аспект забезпечення безпеки матері та плода. Наразі існує широкий вибір методів для полегшення болю в пологах, від немедикаментозних (психологічна підтримка, занурення у воду, масаж) до фармакологічних (регіонарна анестезія, системна фармакологічна аналгезія). Кожен метод знеболення під час пологів має свої переваги та недоліки. Епідуральна анестезія є золотим стандартом знеболення у пологах. Вона поєднує високу ефективність та порівняну безпечність. Проте вибір методу знеболення має бути індивідуальним, враховувати побажання жінки, медичні показання, стан матері та плода.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ткаченко Р. О. Предиктори формування пологового болю і їх значення у клінічній практиці / Р. О. Ткаченко // Медичні аспекти здоров'я жінки. – 2011. – № 7 (47). – С. 41-44.
2. Suarez-Easton S, Erez O, Zafran N, Carmeli J, Garimi G, Salim R. Pharmacologic and nonpharmacologic options for pain relief during labor: an expert review. *Am J Obstet Gynecol.* 2023 May;228(5S):S1246-S1259. doi: 10.1016/j.ajog.2023.03.003. Epub 2023 Mar 20. PMID: 37005099.
3. Smith A, Laflamme E, Komanecky C. Pain Management in Labor. *Am Fam Physician.* 2021 Mar 15;103(6):355-364. PMID: 33719377.
4. Schrock SD, Harraway-Smith C. Labor analgesia. *Am Fam Physician.* 2012 Mar 1;85(5):447-54. PMID: 22534222.
5. Torvaldsen S, Roberts CL, Bell JC, Raynes-Greenow CH. Discontinuation of epidural analgesia late in labour for reducing the adverse delivery outcomes associated with epidural analgesia. *Cochrane Database Syst Rev.* 2004;4:CD004457.
6. Comparative Obstetric Mobile Epidural Trial (COMET) Study Group UK. Effect of low-dose mobile versus traditional epidural techniques on mode of delivery: a randomised controlled trial. *Lancet.* 2001 Jul 7;358(9275):19-23. doi: 10.1016/S0140-6736(00)05251-X. PMID: 11454372.

ВПЛИВ МІКРОБІОМУ ПІХВИ НА ЖІНОЧЕ РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я

Горова Оксана Юріївна

здобувачка освіти 5 курсу, II медичного факультету

Скорбач Олена Іванівна

к.мед.н., асистент кафедри акушерства та гінекології № 1

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Жіноче репродуктивне здоров'я – це складна система, на функціонування якої впливають як ендогенні, так і екзогенні фактори. В останні роки у науковому та клінічному середовищі все більше уваги приділяють ролі мікробіому піхви, оскільки його стан є важливим для гінекологічного та репродуктивного здоров'я. Мікробіом піхви являє собою унікальну та динамічну сукупність бактерій, архей, вірусів та грибів, що колонізують її слизову поверхню. Його склад не є статичним і зазнає суттєвих змін протягом життя жінки, що особливо виражено на етапах статевого дозрівання, під час вагітності, у післяпологовому періоді та в менопаузі, відображаючи гормональні та фізіологічні адаптації організму. Нормальний мікробіом піхви представлений переважно *Lactobacillus* spp. і виконує захисну функцію – підтримує кисле середовище, пригнічує ріст патогенної флори та формує бар'єр від інфекцій. Порушення нормального мікробіому призводить до розвитку бактеріального вагінозу, вагінальних інфекцій, а також ускладнень під час вагітності, зниження фертильності, невдач при використанні допоміжних репродуктивних технологій [1].

Мета дослідження. Провести комплексний аналіз сучасних даних про склад і функціонування мікробіому піхви та його вплив на репродуктивне здоров'я жінки.

Матеріали та методи. Дослідження виконано методом теоретичного аналізу. Проведено глибокий огляд та систематизацію науково-медичної літератури, використовуючи загальнодоступні міжнародні та вітчизняні

навчально-наукові платформи та бази даних: PubMed, Google Scholar, National Library of Medicine, Web of Science.

Результати та обговорення. Здорова жіноча піхва з початку статевого дозрівання колонізована переважно *Lactobacillus* spp.. Гормональні коливання протягом фаз менструального циклу відіграють важливу роль у формуванні мікробіому. Рівень естрогену, який зростає під час фолікулярної фази та досягає свого піку під час овуляції сприяє утворенню глікогенових відкладень в епітелії піхви, що сприяє розмноженню *Lactobacillus* spp. у піхві. Під час вагітності кількість видів лактобацил збільшується, що призводить до зменшення мікробного різноманіття в піхві. Лактобацили продукують молочну кислоту, яка сприяє підтриманню слабо-кислого середовища піхви та пригнічує патогенну та умовнопатогенну мікрофлору. Дослідження показали, що вагітні жінки з більшою різноманітністю мікробів піхви вищий ризик викидня та передчасних пологів, а жінки в мікрофлорі яких переважають *Lactobacillus* spp. мають більшу стійкість до інфекцій [2].

Популяції лактобактерій мають велику внутрішньовидову різноманітність і не всі штами *Lactobacillus* у піхві забезпечують однаковий захисний вплив на запліднення та результати вагітності. Відповідно до сучасних досліджень мікробіом піхви класифікують на п'ять типів стану спільноти (Community State Types, CSTs). У CST I – переважають *Lactobacillus crispatus*, у CST II – *Lactobacillus gasseri*, у CST III – *Lactobacillus iners* та у CST V – *Lactobacillus jensenii*. Серед цих типів CST I надає найбільший захисний вплив на здоров'я, запліднення та результати вагітності, а CST III – найменший. CST II та CST V, у свою чергу, дають помірний вплив. Різні ефекти від штамів *Lactobacillus* обумовлені їх метаболічними можливостями. Серед штамів *Lactobacillus* лише *Lactobacillus iners* (CST III) не виробляють D-молочну кислоту та перекис водню (H_2O_2), які можуть пригнічувати надмірний ріст анаеробних бактерій. Ще однією причиною того, що CST III є менш сприятливою у середовищі піхви, є її нестабільність та частий перехід у CST IV. CST IV – це тип стану спільноти, який характеризується відсутністю лактобацил та містить в собі

анаеробні види, такі як *Prevotella*, *Dialister*, *Atopobium*, *Gardnerella* та *Sneathia*. Для такого типу стану спільноти характерний значно підвищений рН піхви (>4,5) та він часто асоціюється з виникненням бактеріального вагінозу, що в свою чергу пов'язаний з безпліддям та спонтанними викиднями [3].

Зменшення кількості лактобактерій та підвищення рН піхви призводять до порушення балансу вагінальної флори та дисбактеріозу. Дисбактеріоз часто розглядають як попередню стадію бактеріального вагінозу. Бактеріальний вагіноз є найпоширенішим захворюванням вагінального середовища у дорослих жінок, проте характерні симптоми викликає лише у половині випадків. Було виявлено зв'язок бактеріального вагінозу та підвищеного ризику зараження захворюваннями, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ). Бактеріальний вагіноз вражає від 20% до 50% жінок репродуктивного віку, через ризик зараження ЗПСШ, він є фактором ризику субфертильності та безпліддя, включаючи трубне безпліддя після хламідіозу або запальних захворювань малого таза. Окрім того, повідомляється про вищий ризик передчасних пологів та передчасного розриву плодових оболонок [4].

Протягом останніх років вагінальний мікробіом став важливим фактором у допоміжних репродуктивних технологіях (ДРТ). Рецидивна невдача імплантації та звичні викидні можуть бути ознакою дисбактеріозу вагінального мікробіому. Babu G. et al. (2017) провели дослідження в Індії та проаналізували 200 вагінальних мазків 84 здорових жінок (група 1) та 116 жінок з проблемами фертильності (група 2). У вагінальній флорі групи 1 переважали види *Lactobacillus* (27,8%), далі йшли *Micrococcus* (15,3%), *Enterococcus* (11,1%) та коагулазно-негативні *Staphylococcus spp.* (8,3%). В групі 2 домінуючою флорою були *Candida spp* (26,5%) та *Enterococcus* (23%), далі йшли грамнегативні бацили, такі як *E. coli* (14,1%). Відсоток видів *Lactobacillus* був відносно низьким (3,5%) у жінок з проблемами фертильності. Безсимптомний вагіноз був присутній у 32 жінок 2-ї групи (27,6%) та у шести жінок 1-ї групи (7,1%). Автори відзначили вищу поширеність безсимптомного вагінозу та більшу кількість бактерій, пов'язаних з бактеріальним вагінозом у жінок, що

страждають на безпліддя (ЕКЗ) [5].

Значна кількість досліджень була проведена з вивчення впливу складу мікробної флори на результати ЕКЗ. Було виявлено, що колонізація кінчика катетера для перенесення ембріонів *Lactobacillus crispatus* під час перенесення ембріонів може збільшити рівень імплантації та живонароджуваності дітей, одночасно зменшуючи ризик інфекції [6].

Зв'язок між мікробіомом піхви та звичним викиднем вивчався менш детально. Нечисленні дослідження, що вивчали цю тему, включали невеликі вибірки. За даними Американського товариства репродуктивної медицини звичний викидень діагностується у жінок після двох та більше втрат вагітності з клінічними доказами вагітності. Fan T. et al. (2020) проаналізували мікробіом піхви 31 пацієнти із звичним викиднем та порівняли їх з 27 жінками, що перенесли звичайний штучний аборт. Пацієнтки із звичайним викиднем часто мали вагінальні інфекції, такі як бактеріальний вагіноз, грибовий вагіноз та мікоплазмову інфекцію. Непропорційно часто у випадках звичайного викидня виявлялась *Pseudomonas* – грамнегативна умовнопатогенна паличка, що не є частиною вагінальної флори. Автори прийшли до висновку, що дисбаланс вагінальної флори може передаватись в матку через піхву, де він може активувати хемокіни та активувати місцеву імунну відповідь. Це може порушити мікроциркуляцію місцевої імунної системи та призвести до звичного викидня [7].

Висновки. Мікробіом піхви відіграє ключову роль у підтриманні жіночого репродуктивного здоров'я. Домінування *Lactobacillus spp.*, особливо *Lactobacillus crispatus*, у його складі не лише знижує ризик розвитку інфекцій, а й сприяє нормальному функціонуванню репродуктивної системи. Натомість, порушення балансу вагінального мікробіому, що часто призводить до бактеріального вагінозу, має значні негативні наслідки, включаючи зниження фертильності, ускладнення вагітності (такі як передчасні пологи та спонтанні викидні), а також невдачі при застосуванні ДРТ. Сучасні дослідження підкреслюють перспективність використання аналізу мікробіому піхви як

важливого діагностичного та прогностичного інструменту в гінекології та репродуктології. Розуміння та корекція стану вагінального мікробіому відкриває нові шляхи для покращення результатів лікування та профілактики репродуктивних порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Condori S., Ahannach S., Vander Donck L., Oerlemans E., Dillen J., Dricot C., Gehrman T., Spacova I., Lebeer S. Recent insights into the vaginal microbiota. *Microb Health Dis* 2022; 4 : e771. DOI:10.26355/mhd_20229_771
2. Gullo G, Satullo M, Billone V, De Paola L, Petousis S, Kotlik Y, Margioulas-Siarkou C, Perino A, Cucinella G. The Role of the Genital Tract Microbiome in Human Fertility: A Literature Review. *J Clin Med*. 2025 Apr 24;14(9):2923. doi: 10.3390/jcm14092923. PMID: 40363959; PMCID: PMC12072807.
3. France M, Alizadeh M, Brown S, Ma B, Ravel J. Towards a deeper understanding of the vaginal microbiota. *Nat Microbiol*. 2022 Mar;7(3):367-378. doi: 10.1038/s41564-022-01083-2. Epub 2022 Mar 4. PMID: 35246662; PMCID: PMC8910585.
4. Günther V, Allahqoli L, Watrowski R, Maass N, Ackermann J, von Otte S, Alkatout I. Vaginal Microbiome in Reproductive Medicine. *Diagnostics (Basel)*. 2022 Aug 12;12(8):1948. doi: 10.3390/diagnostics12081948. PMID: 36010298; PMCID: PMC9406911.
5. Babu G, Singaravelu BG, Srikumar R, Reddy SV, Kokan A. Comparative Study on the Vaginal Flora and Incidence of Asymptomatic Vaginosis among Healthy Women and in Women with Infertility Problems of Reproductive Age. *J Clin Diagn Res*. 2017 Aug;11(8):DC18-DC22. doi: 10.7860/JCDR/2017/28296.10417. Epub 2017 Aug 1. PMID: 28969122; PMCID: PMC5620762.
6. Sirota I, Zarek SM, Segars JH. Potential influence of the microbiome on infertility and assisted reproductive technology. *Semin Reprod Med*. 2014

Jan;32(1):35-42. doi: 10.1055/s-0033-1361821. Epub 2014 Jan 3. PMID: 24390919; PMCID: PMC4137456.

7. Fan T, Zhong XM, Wei XC, Miao ZL, Luo SY, Cheng H, Xiao Q. The alteration and potential relationship of vaginal microbiota and chemokines for unexplained recurrent spontaneous abortion. *Medicine (Baltimore)*. 2020 Dec 18;99(51):e23558. doi: 10.1097/MD.00000000000023558. PMID: 33371084; PMCID: PMC7748213.

ТУЛЯРЕМІЯ, КЛІНІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ ЗАХВОРЮВАННЯ, ПАТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ. НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ

Давиденко Оксана Миколаївна

доцент, кандидат медичних наук,

доцент закладу вищої освіти

кафедри інфекційних хвороб та епідеміології

Буковинський державний медичний університет

Федоряк Софія Олександрівна

студентка 5 курсу, спеціальність 222 “Медицина”

Буковинський державний медичний університет

Чернівці, Україна

Вступ: Туляремія – гостре зоонозне захворювання, яке спричинює *Francisella tularensis*, одна з найагресивніших грамнегативних бактерій. Через поліморфність клінічних проявів та рідкість захворювання в повсякденній практиці, діагностика туляремії часто утруднена. Особливу складність становлять легеневі та абдомінальні форми, які імітують інші інфекційні та неінфекційні захворювання: туберкульоз, пневмонію, сепсис, гострий живіт тощо. З огляду на потенціал використання *F. tularensis* як біоагента, знання клінічних масок туляремії має не лише клінічне, але й епідеміологічне значення [1].

Хвороба поширюється через таких переносників, як: комарі, гедзі, оленячі мухи та кліщі. Люди можуть заразитися цим захворюванням через прямий контакт із хворими тваринами, вживання інфікованого м'яса, пиття або прямий контакт із забрудненою водою, а також вдихання аерозолів, насичених бактеріями. Низька інфекційна доза, аерозольний шлях зараження та здатність викликати смертельне захворювання роблять її потенційним агентом біологічної війни [2]. Туляремія призводить до кількох клінічних форм, таких як залозиста, виразково-гландулярна, окулогландулярна, орофарингеальна, респіраторна та тифоїдна форми. Діагностується за допомогою культурального, серологічного або молекулярного методів. Хінолони, тетрацикліни або

аміноглікозиди часто використовуються для лікування туляремії. Ліцензованої вакцини для профілактики туляремії немає, і це потребує часу та є пріоритетною галуззю досліджень [3].

Ключові слова: *Francisella tularensis*, туляремія, трансмісивна інфекція, тварини, комахи, інфекція.

Інфекція може передаватися через різні шляхи: контакт із інфікованими тваринами, укуси кліщів, транскутанний шлях при роботі з зараженою рідиною тварин, а також через вживання зараженої їжі або води. Важливим аспектом є низька інфекційна доза, що дозволяє навіть мінімальному контакту призвести до зараження [1].

Найважливішими хребетними, яких вважають основними переносниками *F. tularensis*, є *Lagomorpha*, *Rodentia* та *Sciuromorpha*. Зайці, зайці, зайці, ондатри, бобри та різноманітні гризуни, такі як полівки, польові миші, білки та лемінги, є поширеними дикими тваринами-хазяїнами цього організму. Серед свійських тварин туляремія зустрічається у овець, котів, кроликів, собак, свиней та коней [2, 3].

Інкубаційний період туляремії зазвичай становить від 3 до 5 днів, але може продовжуватися до 14 днів. Загальні симптоми туляремії включають лихоманку разом із нездужанням, ознобом та головним болем. Однак туляремія у людей має шість класичних форм, включаючи виразково-гландулярну, залозисту, пневмонічну, орофарингеальну, окулогландулярну та системну. Здебільшого, місце та шлях зараження визначають клінічну форму захворювання. Інфікування шляхом потрапляння бактерії в організм зазвичай призводить до орофарингеальної форми захворювання та з'являються такі симптоми, як фарингіт, лихоманка та шийний лімфаденіт [4].

У клінічній практиці туляремія проявляється різноманітно та може імітувати інші гострі захворювання. Легенева форма захворювання виникає зазвичай при інгаляційному зараженні і характеризується гострою пневмонією, яка супроводжується високою температурою, болем у грудях, сильним сухим

кашлем та ознаками системної інтоксикації. Деякі випадки мають ускладнення у вигляді плевриту або рецидивуючого пневмотораксу. Рентгенологічне обстеження часто виявляє інтерстиціальні інфільтрати, що можуть сплутуватися з іншими інтерстиціальними захворюваннями, такими як міліарний туберкульоз або гостра легенева інфекція [5].

Абдомінальна форма туляремії, що зумовлюється пероральним шляхом передачі, найчастіше проявляється як гострий живіт або як симптоматичний комплекс, який імітує апендицит, холецистит чи інші стани гострого живота. У таких пацієнтів спостерігаються дифузний біль у животі, нудота, блювання, іноді – субфебрилітет і симптоми системної інтоксикації. При цьому можуть бути виявлені ознаки печінкової дисфункції, гепатоспленомегалія, а в окремих випадках – і хірургічні ускладнення, що стимулюють розглядання оперативних методів втручання [6].

Патогенетичні механізми туляремії пов'язані із здатністю *F. tularensis* проникати через непошкоджену епітеліальну поверхню, потрапляючи в клітини моноцитарно-макрофагальної лінії. Після фагоцитозу бактерія здатна виживати та розмножуватися всередині клітин, що активує численні сигнальні шляхи, пов'язані з продукуванням прозапальних цитокінів, таких як TNF- α , IL-1 β , IL-6 та інші. Ці цитокіни ініціюють системний запальний процес, що пояснює ранні неспецифічні симптоми інфекції, як-от лихоманку, слабкість і загальний дискомфорт [7].

Клінічна маска туляремії у легеневій та абдомінальній формах підкреслюється високою симптоматичною невизначеністю. З одного боку, легенева форма захворювання може маскуватися під гостру пневмонію або міліарний туберкульоз, тоді як абдомінальна форма часто сприймається як гострий апендицит або перфоративна диспепсія. Така клінічна подібність з іншими гострими інфекційними станами призводить до затримки встановлення правильного діагнозу, що, в свою чергу, ускладнює своєчасне призначення адекватної терапії [8].

Сучасні діагностичні методи включають використання молекулярних

технологій, таких як ПЛР, що дозволяють виявити генетичний матеріал *F. tularensis* у крові або зразках тканин уже на ранніх стадіях інфекції. Серологічні методи – ІФА і реакція аглютинації, хоча й не настільки специфічні, проте дозволяють оцінити імунну відповідь організму. Рентгенологічні та комп'ютерна томографія допомагають у візуалізації характерних для туляремії змін у легенях або в черевній порожнині, що разом із клінічними даними дозволяє встановити діагноз. Важливо, що через низьку інфекційну дозу та змінну клінічну картину, багато випадків туляремії можуть залишатися недіагностованими або сплутуватися з іншими захворюваннями, що вимагає високої обізнаності клініцистів. Новий метод, мас-спектрометрія MALDI-ToF, нещодавно оцінюється як корисний інструмент для швидкої ідентифікації та типізації ізолюваних штамів *F. Tularensis* [9].

Лікування туляремії базується на призначенні антибіотиків широкого спектру дії, при цьому рекомендовано застосовувати комбіновану терапію для забезпечення синергії дії. Згідно з даними досліджень, оптимальними препаратами вважаються стрептоміцин або гентаміцин у комбінації з доксицикліном. Курс лікування не менше 10–14 днів. При тяжкому перебігу застосовується комбінація аміноглікозидів із фторхінолонами. Застосування цих препаратів дозволяє досягнути високої ефективності при лікуванні як легеневих, так і абдомінальних форм захворювання [10].

Низька інфекційна доза та легке поширення агента, високий рівень аерозольно-пов'язаного зараження та здатність викликати смертельне захворювання роблять *F. tularensis* потенційним агентом біологічної війни. Міністерство охорони здоров'я та соціальних служб США класифікувало його як агент зі Списку А, що викликає найбільше занепокоєння з точки зору використання в біотероризмі. Дійсно, були деякі певні повідомлення про використання *F. tularensis* як біологічної зброї Японією, Росією та Німеччиною під час Другої світової війни [11].

Висновок: Легенева та абдомінальна форми туляремії залишаються діагностичним викликом через свою здатність імітувати численні гострі

інфекційні та хірургічні захворювання. З огляду на зростання мобільності населення, збереження природних вогнищ та потенційну біологічну небезпеку *Francisella tularensis*, клініцисти мають зберігати настороженість до атипового перебігу. Своєчасне розпізнавання та призначення специфічної терапії значно знижують ризик ускладнень та летальних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Yeni, Derya Karataş et al. "Tularemia: a re-emerging tick-borne infectious disease." *Folia microbiologica* vol. 66,1 (2021): 1-14. doi:10.1007/s12223-020-00827-z
2. Sharma, Rinku et al. "Tularemia - a re-emerging disease with growing concern." *The veterinary quarterly* vol. 43,1 (2023): 1-16. doi:10.1080/01652176.2023.2277753
3. Pustijanac, Emina et al. "Tick-Borne Bacterial Diseases in Europe: Threats to public health." *European journal of clinical microbiology & infectious diseases : official publication of the European Society of Clinical Microbiology* vol. 43,7 (2024): 1261-1295. doi:10.1007/s10096-024-04836-5
4. Castro-Scholten, Sabrina et al. "*Francisella tularensis* in Wild Lagomorphs in Southern Spain's Mediterranean Ecosystems." *Animals : an open access journal from MDPI* vol. 14,23 3376. 23 Nov. 2024, doi:10.3390/ani14233376
5. Castro-Scholten, Sabrina et al. "Occurrence of *Coxiella burnetii* in wild lagomorphs and their ticks in Spanish Mediterranean ecosystems." *Zoonoses and public health* vol. 71,5 (2024): 549-559. doi:10.1111/zph.13155
6. Hartl, Roland et al. "Head and Neck Manifestations of Tularemia in Tyrol (Austria): A Case Series." *Diagnostics (Basel, Switzerland)* vol. 15,9 1138. 29 Apr. 2025, doi:10.3390/diagnostics15091138
7. Papp, Márton et al. "Antimicrobial resistance gene lack in tick-borne pathogenic bacteria." *Scientific reports* vol. 13,1 8167. 20 May. 2023, doi:10.1038/s41598-023-35356-5
8. Matz, Lisa M, and Joseph F Petrosino. "A study of innate immune

kinetics reveals a role for a chloride transporter in a virulent *Francisella tularensis* type B strain.” *MicrobiologyOpen* vol. 10,2 (2021): e1170. doi:10.1002/mbo3.1170

9. Maurin, Max. “*Francisella tularensis*, Tularemia and Serological Diagnosis.” *Frontiers in cellular and infection microbiology* vol. 10 512090. 26 Oct. 2020, doi:10.3389/fcimb.2020.512090

10. Troha, Kaja et al. “Vector-Borne Tularemia: A Re-Emerging Cause of Cervical Lymphadenopathy.” *Tropical medicine and infectious disease* vol. 7,8 189. 16 Aug. 2022, doi:10.3390/tropicalmed7080189

11. Maurin, Max et al. “Tularemia treatment: experimental and clinical data.” *Frontiers in microbiology* vol. 14 1348323. 17 Jan. 2024, doi:10.3389/fmicb.2023.1348323

МЕТОДИ МОНІТОРИНГУ ГЛИБИНИ ЗАГАЛЬНОЇ АНЕСТЕЗІЇ

Євстаф'єва Анастасія Денисівна

здобувачка вищої освіти II медичного факультету

Расенко Андрій Володимирович

асистент кафедри медицини катастроф та військової медицини

Харківський національний медичний університет

Україна

Вступ. Багато хірургічних процедур були б неможливими без введення пацієнта в стан загальної анестезії (ЗА). Основними ознаками успішної ЗА, які проявляються у пацієнта, є оборотна втрата свідомості з відсутністю рухів, втрата усвідомлення, нечутливість до больових подразників та відсутність спогадів про хірургічне втручання. Недостатня ЗА може призвести до внутрішньоопераційної усвідомленості з повторенням (через недостатню дозу пацієнта) або до тривалого відновлення та підвищеного ризику післяопераційних ускладнень для пацієнта (через передозування). Важливим фактором, що сприяє недостатній ЗА, є наша поточна обмежена здатність оцінювати рівні свідомості. Підтримка адекватної глибини анестезії під час операцій є критично важливою для запобігання інтраопераційній свідомості та мінімізації токсичного впливу анестетиків. Основними причинами смертності, пов'язаної з анестезією, були проблеми з забезпеченням прохідності дихальних шляхів та ускладнень з боку серцево-судинної системи, пов'язані з анестезією та введенням ліків, бо раніше оцінка базувалася лише на клінічних ознаках, але поява електрофізіологічних методів значно підвищила точність контролю.

Мета. Дослідити наявні методи оцінки глибини анестезії, описати основу їх методики.

Матеріали та методи. Проведено аналіз статей, наукових робіт та досліджень зі всесвітньої бази даних доказової медицини Pubmed, пошукових систем Google Scholar та ResearchGate з використанням описових та аналітичних методів обробки.

Результати та їх обговорення. Перехід від стану ясної свідомості до

стану загальної анестезії (ЗА) супроводжується глибокими змінами спонтанної електричної активності мозку, що реєструється за допомогою електродів, розміщених на шкірі голови (електроенцефалограф або ЕЕГ). ЕЕГ відображає складну синаптичну активність збуджуючих та гальмівних постсинаптичних потенціалів, що генеруються кортикальними нейронами. Однак, для досягнення оптимального рівня ЗА неможливо та непрактично регулювати подачу летких або внутрішньовенних анестетиків на основі онлайн-ЕЕГ. Лише досягнення в комп'ютерному обладнанні та алгоритмах обробки сигналів дозволили обробляти сигнали ЕЕГ та розробляти монітори, які оцінюють глибину загальної анестезії (ГЗА) майже онлайн. Щоб зрозуміти, як працюють монітори ГЗА, їхні відповідні переваги та недоліки, необхідно зрозуміти теоретичні основи, що сприяли їх розробці, а також базове розуміння зв'язку між ЗА та свідомістю [1].

Запропоновані системи керування найчастіше будуються на основі добре зарекомендованого себе монітора BIS, який зараз є стандартним обладнанням для моніторингу ГЗА. Однак за останнє десятиліття монітор BIS пройшов ретельні випробування, які виявили кілька недоліків. Індекс BIS був вперше представлений у 1992 році компанією Aspect Medical Systems. Основною ланкою монітора BIS є біспектральний аналіз, який оцінює фазові співвідношення з одноканального сигналу ЕЕГ, виміряного з чола пацієнта. Індекс BIS – це безрозмірне число від 0 до 100. Алгоритм BIS не є загальнодоступним. BIS поєднує аналіз ЕЕГ у часовій області, частотній області та біспектральний аналіз і відображається як безрозмірне число від 0 (глибока анестезія) до 100 (неспання), де значення 40–60 стосуються хірургічної анестезії. Було показано, що моніторинг BIS знижує частоту внутрішньоопераційної усвідомленості серед пацієнтів, які переносять загальну анестезію [2, 3], зменшує частоту проявів побічних ефектів після наркозу, дозволяє більш раціонально використовувати засоби для наркозу [4, 5].

Монітор Narcotrend виробляється компанією MonitorTechnik та був представлений у 2000 році. Монітор Narcotrend класифікує стан анестезії на

п'ять стадій. Стадії (A–F) додатково поділяються на три підстадії. Таким чином, монітор Narcotrend може автоматично розрізняти 14 та 15 стадій (залежно від версії програмного забезпечення). Спочатку ЕЕГ записується з трьох електродів, розміщених на лобі, цифровий сигнал піддається розширеним алгоритмам виявлення та видалення артефактів. Далі він аналізується в частотній області в діапазоні частот від 0,5 до 47 Гц., розраховані параметри відображаються в класифікації стадій. Тим часом монітор розраховує додаткові параметри, наприклад, електроміографію (ЕМГ), які використовуються для перевірки правдоподібності розрахованого індексу [1]. Narcotrend може надійно розрізняти неспання та анестезію, але йому бракує точності в оцінці проміжних стадій [6].

Було проведено багато досліджень, де АЕР використовувався для визначення рівня ГЗА. Однак перший комерційний монітор на основі аудіогенерованих викликаних потенціалів (АЕР) був представлений компанією Danmeter у 2001 році. Після подальших досліджень та ж компанія представила нову версію монітора АЕР-Monitor/2, яка не тільки базується на АЕР, але й включає спектральні параметри ЕЕГ. Нова версія також розраховує індекс ААІ (індекс авторегресії лінії А), для кількісної оцінки рівня свідомості. ААІ може відображатися за двома шкалами: або від 0 до 100, або від 0 до 60. Для отримання додаткової інформації, також відображаються шкали коефіцієнта придушення імпульсів та ЕМГ. Усі вищезазначені параметри необхідно контролювати одночасно, щоб забезпечити оптимальну седацію пацієнта під час ЗА. Цей пристрій може бути використано для тотальної внутрішньовенної анестезії, де моніторинг класичними методами може бути менш ефективним.

Монітор стану головного мозку (CSM) був представлений компанією Danmeter у 2004 році. Алгоритм монітора побудований на алгоритмі ЕЕГ його попередника АЕР-Monitor/2 та використовує ті ж електроди. CSM – це портативний бездротовий монітор, який розраховує індекс стану головного мозку (CSI). Спочатку сигнал ЕЕГ одного каналу попередньо обробляється, а потім обробляється алгоритмом виявлення та видалення артефактів.

Попередньо оброблений сигнал використовується для розрахунку трьох параметрів у частотній області: (a) α -співвідношення, (b) β -співвідношення та (c) α - β -співвідношення. Після цього всі параметри подаються до системи нечіткої логіки для розрахунку індексу стану головного мозку (CSI) [1].

Індекс стану пацієнта (PSI) – це клінічно підтверджений показник ефекту анестезії та седації. PSI був розроблений для використання під час операції та в реанімації для моніторингу седації пацієнта та ефекту препарату. Алгоритм спирається на 4-канальний ЕЕГ, який надає інформацію про потужність, частоту та фазу від передньо-задніх відділів мозку, а також когерентність між двосторонніми ділянками мозку [8]. Усі ці ознаки включені до аналізу правдоподібності для розрахунку індексу стану пацієнта (PSI), який є безрозмірним числом від 100 (неспання) до 0 (ізоелектричність). Крім того, виконується вторинний аналіз шляхом обчислення двох параметрів: сплесково-придушене співвідношення та виявлення збудження. Це означає, що обидва параметри модулюють індекс PSI у випадку, коли якість сигналу під питанням. Перед відображенням індексу, він обробляється за допомогою алгоритму усереднення, щоб забезпечити більш стабільний вихідний сигнал. На відміну від BIS, алгоритм PSI має вищу чутливість та специфічність щодо зміненої свідомості під час індукції та пробудження загальної анестезії [2, 9].

Монітор індексу свідомості (IoC) був представлений медичною компанією Morpheus. IoC записує ЕЕГ за допомогою трьох поверхневих електродів, прикріплених до чола пацієнта. Основним параметром IoC є метод символної динаміки, який поділяє ЕЕГ на скінченну кількість розділів і призначає символ кожному розділу. Чергування цих символів визначає динаміку ЕЕГ. Символьна динаміка виявляє складні нелінійні властивості ЕЕГ, які можна прирівняти з глибиною анестезії. Монітор IoC включає додаткові параметри: β -співвідношення та індекс придушення сплесків ЕЕГ. Потім усі ці параметри об'єднуються за допомогою набору правил нечіткої логіки в один індекс. Окрім IoC, монітор відображає шкалу якості сигналу ЕМГ та індекс придушення сплесків. IoC має високу схожість з BIS в оцінці седативного

ефекту під час індукції загальної анестезії [1, 10].

Модуль ентропії був розроблений компанією Datex-Ohmeda у 2003 році. Його створення базувалося на дослідженнях, які підтвердили, що ентропія може слугувати індикатором змін у ЕЕГ, пов'язаних із глибиною анестезії. Основна ідея полягає в тому, що зі збільшенням глибини анестезії активність мозку стає більш впорядкованою, а отже, ентропія ЕЕГ зменшується. Першим етапом аналізу є оцифрування одноканальної ЕЕГ. Потім сигнал проходить попередню обробку: фільтрацію, виявлення та видалення артефактів. Після цього ЕЕГ ділиться на дві частотні смуги – 0,8–32 Гц і 0,8–47 Гц, де для кожної смуги обирається оптимальне вікно для спектрального розкладу. З кожної смуги розраховується спектральна ентропія, яка показує ступінь хаотичності сигналу.

На основі аналізу сигналу отримують два окремі індекси: ентропія стану (SE), яка відображає активність у вузькому діапазоні частот і характеризує стан кори головного мозку; ентропія відгуку (RE), яка охоплює ширший спектр і включає як ЕЕГ, так і ЕМГ-компоненти, що робить його чутливим до м'язової активності. Обидва індекси вимірюються в межах 0–91 (SE) та 0–100 (RE). Якщо різниця між RE та SE перевищує 10, це може свідчити про підвищену м'язову активність, тобто реакцію на хірургічне втручання або недостатню глибину анестезії. Модуль також може виявляти пригнічення сплесків у ЕЕГ. На відміну від інших систем, наприклад BIS, модуль ентропії не об'єднує дані в один інтегральний індекс, залишаючи інтерпретацію повністю на розсуд анестезіолога [1].

Монітор SNAP 2 може виявляти корисну інформацію в низькому частотному діапазоні та одночасно прогнозувати відновлення свідомості за допомогою високочастотного діапазону. Але він може аналізувати та відображати лише одноканальні необроблені дані ЕЕГ і не обладнаний педіатричними датчиками як монітори BIS [9].

Висновки. Моніторинг глибини загальної анестезії є невід'ємною частиною сучасної хірургічної практики, оскільки дозволяє забезпечити

безпечно та ефективно знеболення, мінімізувати ризики внутрішньоопераційної усвідомленості та уникнути надмірного введення анестетиків. Існуючі методи базуються переважно на аналізі електроенцефалографічної активності мозку, а їх ефективність визначається ступенем автоматизації, чутливістю до змін свідомості та здатністю виявляти специфічні сигнали. Серед найбільш поширених моніторів – BIS, Narcotrend, AEP, PSI, IoC та ентропійний модуль – кожен з яких має свої переваги та обмеження, але всі вони можуть допомогти анестезіологу підтримувати оптимальний рівень седації. Незважаючи на технологічний прогрес, рішення щодо дозування та ведення анестезії остаточно ухвалює саме лікар.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Musizza, B., & Ribaric, S. (2010). Monitoring the depth of anaesthesia. *Sensors* (Basel, Switzerland), 10(12), 10896–10935. <https://doi.org/10.3390/s101210896>
2. He, X., Li, T., & Wang, X. (2024). Research progress on the depth of anesthesia monitoring based on the electroencephalogram. *Ibrain*, 11(1), 32–43. <https://doi.org/10.1002/ibra.12186>
3. Bouafif L. (2021). Monitoring of Anesthesia by Bispectral Analysis of EEG Signals. *Computational and mathematical methods in medicine*, 2021, 9961998. <https://doi.org/10.1155/2021/9961998>
4. Oliinyk, O. V., & Yakymchuk, O. M. (2016). ЗАСТОСУВАННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ ГЛИБИНИ НАРКОЗУ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗНЕБОЛЕННЯ КЕСАРСЬКОГО РОЗТИНУ. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*, (2). <https://doi.org/10.11603/24116-4944.2016.2.6871>
5. Рабошук, О. В. (2024). ЕЕГ-МОНІТОРИНГ ГЛИБИНИ ЗАГАЛЬНОЇ АНЕСТЕЗІЇ У ПОРАНЕНИХ З КРОВОВТРАТОЮ. *Актуальні аспекти військової охорони здоров'я – наукові досягнення молоді*, 2, 53–55.
6. Bauerle, K., Greim, C., Schroth, M., Geisselbrecht, M., Köbler, A., & Roewer, N. (2004). Prediction of depth of sedation and anaesthesia by the Narcotrend TM EEG monitor. *British Journal of Anaesthesia*, 92(6), 841–845.

<https://doi.org/10.1093/bja/ae142>

7. Drover, D., & Ortega, H. R. (2006). Patient state index. *Best Practice & Research Clinical Anaesthesiology*, 20(1), 121–128. <https://doi.org/10.1016/j.bpa.2005.07.008>

8. Власов, О. О., Варун, О. Є., & Скляр, В. В. (2023). МОНІТОРИНГ ІНДЕКСУ СТАНУ ПАЦІЄНТА (PSI) ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГЛИБИНИ АНЕСТЕЗІЇ У ДІТЕЙ. МАТЕРІАЛИ КОНГРЕСУ АНЕСТЕЗІОЛОГІВ УКРАЇНИ КАН 2023, 65.

9. Li, T.-N., & Li, Y. (2014). Depth of anaesthesia monitors and the latest algorithms. *Asian Pacific Journal of Tropical Medicine*, 7(6), 429–437. [https://doi.org/10.1016/s1995-7645\(14\)60070-5](https://doi.org/10.1016/s1995-7645(14)60070-5)

10. Yu, Y., Wang, H., Wei, L., Gao, Y., Yan, N., Chu, J., & Li, H. (2025). Assessing the use of the Index of Consciousness (IoC) as a monitoring tool for the sedative effects of ciprofol during general anesthesia induction: a prospective observational study. *Perioperative medicine (London, England)*, 14(1), 1. <https://doi.org/10.1186/s13741-024-00484-7>

СИМУЛЯЦІЇ ЯК МЕТОД ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІКИ ВИМІРЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ: ПОМИЛКИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Науковий керівник:

Завгородня Любов Василівна

Асистент

Белова Ірина Олександрівна

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Точне вимірювання температури є основою для постановки діагнозу та моніторингу стану пацієнта. Проте, попри загальнодоступність і простоту у виконанні помилки при проведенні даної процедури є поширеними, що може сприяти неправильному визначенню хвороби та подальшому неправильному лікуванню [1].

Симуляції – це один із найефективніших сучасних методів покращення практичних навичок у здобувачів освіти та медичних працівників, оскільки він дозволяє зменшити кількість помилок і покращити якість догляду за пацієнтом в безпечних умовах без ймовірних ризиків [2].

Мета дослідження: визначити роль медичної симуляції, як методу вдосконалення і уникнення помилок при вимірюванні температури, на основі аналізу літературних джерел.

Матеріали і методи: Дослідження ґрунтуються на аналізі сучасної наукової літератури. Було проведено аналіз статей, монографій, методичних рекомендацій для визначення ролі медичних симуляцій при вимірюванні температури.

Результати: Наразі існує велика кількість інструментів для вимірювання температури. Найпоширенішим з них є застосування електричного термометра, що прийшов на заміну скляному ртутному термометру, що наразі не рекомендується до використання, через ризики пошкоджень та отруєнь у разі його розбиття. Електронні термометри дозволяють легко визначити

температуру. Їх можна застосовувати орально, ректально та аксиллярно, що збільшує варіативність їхнього використання і пояснює загальну поширеність [3].

Також використовують термометри-стрічки, що клеяться на лоб та змінюють колір залежно від температурних показників. Даний метод є менш точним, проте допускається, особливо для оцінки стану дітей [3].

Інфрачервоні безконтактні термометри є найсучаснішою моделлю, що вимірює інфрачервоне випромінювання, яке виходить від поверхні тіла людини, чим дозволяє мінімізувати контакт з пацієнтом, що особливо актуально у випадку важкохворих. Проте дані прилади потребують регулярної перевірки та калібрування, а також можуть бути не дуже точними через ймовірність вимірювання, окрім тіла людини, також повітря та поверхонь навколо [4].

Типові помилки та їх наслідки. На отримання неправильних результатів вимірювання може впливати безліч факторів. До найпоширеніших можна віднести:

По-перше - неправильне розміщення термометра. Наприклад, при оральному застосуванні електронного термометра кінчик був розміщений не під язиком, або при аксиллярному застосуванні пахвова ямка попередньо не була витерта насухо. Також сюди можна віднести неправильне наклеювання термометра-стрічки [3] та наведення безконтактного термометра на не відповідні ділянки, оскільки хоч він і вимірює загальне випромінювання, що відходить від тіла, вимірювання варто проводити суто у відповідних ділянках-лоб, вушні раковини, скроні [4].

По-друге, до найпоширеніших помилок належить недостатній час вимірювання, оскільки кожен з типів термометрів потребує конкретного відрізка часу для постановки результату, що може змінюватись не тільки від типу, а й від фірми виробника приладу. Так, для ртутного термометра час вимірювання в середньому становить 7-10 хвилин, електронного – 1-2 хвилини, термометра-стрічки – 15-30 секунд [3], а інфрачервоного безконтактного – 1-5

секунд [4].

І, по-третє, типовою помилкою є не врахування впливу зовнішніх факторів. На коректність даних може впливати вживання гарячих напоїв перед оральним вимірюванням, заняття спортом, температура у приміщенні та інші фактори. [3].

Усі помилки при вимірюванні температури призводять до отримання хибнонормальної або хибнопідвищеної температур, що веде до неправильної постановки діагнозу і несвоєчасного початку лікування.. Все це у сукупності тільки погіршує стан хворого та відстрочує одужання [3].

Симуляції. Проведення симуляційного навчання є найефективнішим у цьому випадку. Оскільки студенти-медики та загалом медичні працівники мають змогу в безпечних умовах отримати навички, що допоможуть уникнути помилок на практиці [2].

Під час симуляційного навчання студенти відточують володіння навичками для вільного і точного виконання з реальними пацієнтами. Також вони мають змогу отримати зворотну відповідь від викладача, або пацієнта, що допомагає навчатися на власних помилках [2].

Дослідження показують, що студенти, які отримали практичні навички шляхом симуляцій, при взаємодії з реальним пацієнтом піддавалися меншому стресу та виконували процедуру швидше та ефективніше, ніж ті студенти, що були ознайомлені з процедурою лише теоретично [2].

Висновки. Вимірювання температури є базовим елементом діагностики і від правильності виконання даної процедури залежить стан пацієнта, покращення якого є головною метою лікаря. Симуляції є найефективнішим методом отримання і покращення наявних практичних навичок і при вимірюванні температури, що сприяє уникненню помилок при взаємодії з реальними пацієнтами. Тому, рекомендується впровадження симуляційного навчання на постійній, обов'язковій основі при реалізації освітніх програм здобувачів освіти, а також для підвищення кваліфікації медичних кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Yuan X., Wei W., Yang W., Wang L., Chen D. Temperature measurement accuracy of peripheral thermometer in the pediatric emergency department: A meta-analysis and systematic review // *International Emergency Nursing*. – 2024. – Vol. 75. – 101460. – DOI: 10.1016/j.ienj.2024.101460.
2. Yalcinturk A.A., Ustun B. Medical errors room: The effect of simulation training on increasing the awareness of nursing students about the medical errors they may encounter in psychiatry clinics // *Archives of Psychiatric Nursing*. – 2023. – Vol. 43, April. – P. 37–42. – DOI: 10.1016/j.apnu.2022.12.030.
3. McGrath J.L., Bachmann D.J. Vital signs measurement // Roberts and Hedges' *Clinical Procedures in Emergency Medicine and Acute Care* / eds. Roberts J.R., Custalow C.B., Thomsen T.W. – 7th ed. – Philadelphia, PA: Elsevier, 2019. – Chap. 1.
4. Термометри: види, характеристики, особливості використання. Гармонія здоров'я: веб-сайт.— URL: <https://www.garmonia2000.com.ua/informacziya/termometr.html> (дата звернення: 26.05.2025).

МОЖЛИВОСТІ ВІДНОВНИХ ЗМІН УЛЬТРАСТРУКТУРИ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ НА ФОНІ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ

Іванців Ольга Романівна

к.мед.н., доцент

Вашків Ірина Андріївна

Студентка

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Цукровий діабет (ЦД) є хронічною ендокринною патологією, що характеризується порушенням обміну вуглеводів унаслідок дефіциту інсуліну або зниження чутливості тканин до нього. При цукровому діабеті I типу провідну роль у патогенезі відіграє аутоімунна деструкція β -клітин підшлункової залози, що зумовлює розвиток абсолютної інсулінової недостатності. Одним із перспективних напрямів терапії цієї форми діабету є застосування засобів, здатних активувати регенерацію ендокринного компонента підшлункової залози. Інкретинові аналоги, зокрема ексенатид, виявляють здатність позитивно впливати на відновлення морфофункціональної цілісності панкреатичних острівців. Дослідження впливу ексенатиду на ультраструктурні особливості підшлункової залози в умовах експериментального діабету має важливе значення для поглиблення уявлень про механізми його терапевтичної дії.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи було з'ясувати характер ультраструктурних змін у підшлунковій залозі за умов медикаментозної корекції експериментального цукрового діабету I типу із застосуванням інкретинового аналога ексенатиду, з особливим акцентом на оцінці морфофункціонального стану ендокринних клітин панкреатичних острівців.

Матеріали та методи./Materials and methods. Експериментальне дослідження проводили на 20 білих безпородних самцях щурів, у яких цукровий діабет індукували внутрішньоочеревинним введенням

стрептозотоцину в дозуванні 7 мг на 100 г маси тіла. Тварин розподілили на дві групи: контрольну (діабетичну), яка не отримувала лікування, та експериментальну, у якій з 14-ї доби після індукції діабету щодня підшкірно вводили ексенатид. Рівень глюкози в крові регулярно контролювали, обираючи тварин із показниками в межах 12–16 ммоль/л.

На 42-гу добу після введення стрептозотоцину здійснювали забір крові з хвостової вени та проводили морфологічне дослідження підшлункової залози. Біоматеріал фіксували у 10% нейтральному формаліні, після чого виготовляли парафінові блоки. Гістологічні зрізи фарбували гематоксиліном і еозином, а також за модифікованою методикою Маллорі. Додатково виконували електронно-мікроскопічне дослідження напівтонких і ультратонких зрізів. Аналізували розташування, об'ємну частку панкреатичних островців, площу, яку займали інсулоцити та глюкагоноцити. Статистичну обробку результатів проводили із використанням критерію Стюдента.

Результати та обговорення./Results and Discussion. Мікроскопічне дослідження підшлункової залози щурів контрольної групи з індукованим експериментальним цукровим діабетом (ЕЦД) виявило виразні деструктивні зміни в ендокринних клітинах панкреатичних островців. Зафіксовано зменшення кількості інсулоцитів, зниження об'ємної частки островців, а також деформацію їх форми та порушення чіткості контурів. У центральних ділянках островців спостерігались множинні вогнища некрозу, тоді як на периферії переважали гіпертрофовані ендокриноцити, здебільшого ацидофільного типу-глюкагоноцити. Інсулоцити демонстрували виражені ознаки дистрофічних змін, зокрема вакуолізацію цитоплазми, хроматинову конденсацію, деформацію ядер і нерівномірне розташування секреторних гранул.

У парапанкреатичних тканинах спостерігалась інтенсивна лімфоцитарна інфільтрація, що свідчить про розвиток запального процесу. Капіляри панкреатичних островців були повнокровними, у їх просвіті виявлялися складжі еритроцитів, ознаки стазу та набряк перикапілярного простору.

Ультраструктурний аналіз показав порушення цілісності мітохондріальних мембран, зменшення кількості крист (гребенів), наявність каріопікнотичних ядер у β -клітинах, що вказує на активацію апоптичних процесів.

Подібні морфологічні зміни свідчать про тяжке порушення ультраструктурної організації острівцевої тканини за умов неконтрольованого діабету, що узгоджується з літературними даними про домінування апоптозу над регенеративними процесами в β -клітинах при цукровому діабеті I типу.

У тварин другої експериментальної групи, яким вводили ексенатид, спостерігалися позитивні морфологічні зміни в структурі панкреатичних острівців. Було зафіксовано збільшення кількості інсулоцитів, покращення їхньої морфології та часткове відновлення типової архітекτονіки острівцевих структур. Інтенсивність лімфоцитарної інфільтрації зменшувалась, а прояви гіпертрофії інсулоцитів були значно слабшими, порівняно з нелікованими діабетичними тваринами. В окремих ендокриноцитах зберігалася чітка ультраструктурна організація.

Цитоплазма інсулоцитів містила рівномірно розподілені секреторні гранули, кількість дегенеративно змінених або «порожніх» гранул зменшувалась. Ультраструктурний аналіз виявив мітохондрії типової будови з вираженими гребенями та щільним матриксом. Ядра мали округлу форму, чітко окреслені ядерні мембрани та поодинокі каріопікнотичні ядра. Значущою морфологічною ознакою регенерації стало виявлення малих панкреатичних острівців біля вивідних проток, що може свідчити про активацію неогенезу острівцевих структур.

Кількісний аналіз показав зростання об'ємної частки острівців у селезінковій, шлунковій і кишкової зонах. Зокрема, в селезінковій зоні вона становила $15 \pm 0,4\%$ при ексенатид-корекції проти $12 \pm 0,9\%$ у діабетичній групі без лікування. Площа, зайнята інсулоцитами, зросла у 1,6 раза в селезінковій і кишкової ділянках, та у 1,5 раза – в шлунковій. Площа, яку займали гліюкагоцити, залишалась відносно стабільною.

Таким чином, застосування ексенатиду сприяло не лише поліпшенню

морфофункціонального стану ендокринних клітин, а й активації регенеративних процесів, зменшенню рівня апоптозу та частковому відновленню ультраструктури панкреатичних острівців у разі цукрового діабету I типу.

Висновки./Conclusions. Проведене дослідження засвідчило, що застосування ексенатиду в умовах експериментального цукрового діабету I типу позитивно впливає на морфофункціональний стан ендокринного апарату підшлункової залози. Препарат сприяв збільшенню кількості інсулоцитів, зменшенню деструктивних змін, покращенню ультраструктурної організації клітин, стабілізації мембран органел та нормалізації мікроциркуляції в панкреатичних острівцях. Виявлення ознак проліферації ендокринних клітин і появи новоутворених острівців поблизу вивідних проток свідчить про активацію регенераторних процесів, зокрема неогенезу. Отримані результати вказують на потенціал ексенатиду у відновленні ендокринної паренхіми підшлункової залози та доцільність подальших досліджень його дії на різних етапах патологічного процесу для розробки нових терапевтичних підходів у лікуванні цукрового діабету I типу.

РОЛЬ ЕНДОКАНАБІНОЇДІВ У ФІЗІОЛОГІЇ АНТИНОЦИЦЕПТИВНОЇ СИСТЕМИ ЛЮДИНИ

Кречківська Лоліта Миколаївна,

Молоток Валерія Віталіївна

студенти

Расенко Андрій Володимирович

асистент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Антиноцицептивна система бере участь в контролі та модуляції больової чутливості й складається з багатьох компонентів, зокрема й з ендоканабіноїдів. Ендоканабіноїди - це ендогенні сполуки, які взаємодіють з тими самими рецепторами, що й фітоканабіноїди та їх синтетичні аналоги. Наразі широко вивчається вплив екзогенних канабіноїдів на організм людини, однак ендогенна канабіноїдна система є не менш значущою й потребує подальшого більш детального вивчення.

Мета роботи. Дослідити роль ендоканабіноїдів у фізіології антиноцицептивної системи людини.

Матеріали та методи. У процесі роботи було проведено огляд низки літературних джерел, присвячених вивченню антиноцицептивного впливу ендоканабіноїдів на організм людини. Пошук проводився в електронних базах Google Scholar, PubMed, Web of Science, ScienceDirect.

Результати та обговорення. Однією з ключових ланок ендогенної антиноцицептивної системи є ендоканабіноїдна система, яка складається з ендоканабіноїдів (AEA, 2-AG), канабіноїдних рецепторів (CB1, CB2) та ферментів, відповідальних за синтез та деградацію ендоканабіноїдів (MAGL, FAAH) [1].

Ендоканабіноїди (eKB) - це ендогенні ліганди ліпідної природи, що мають спорідненість до канабіноїдних рецепторів й включають 2 основні речовини: Анандамін (AEA) і 2-Арахідоноїлгліцерол (2-AG) [1].

Ендоканабіноїди синтезуються «на вимогу» з фосфоліпідів постсинаптичних мембран нейронів, після чого ретроградно надходять у синаптичну щілину, стимулюють пресинаптичні канабіноїдні рецептори (CB1, CB2). Найбільш поширеними є CB1 рецептори, вони експресуються як в центральній, так і в периферичній нервовій системі, тому їх активація може зменшити ноцицептивну передачу на всіх трьох нейроанатомічних рівнях (периферичний аферентний нейрон, задній ріг спинного мозку, супраспінальні ділянки головного мозку) [2, 5]. При зв'язуванні еКБ з CB1 рецептором пресинаптичної мембрани переважно виникає активація інгібіторного G-білка (G_i/o), пригнічення цАМФ, закриття кальцієвих каналів (зменшення надходження Ca^{2+} в нейрон, гальмування вивільнення нейромедіаторів з везикул у синаптичну щілину), відкриття калієвих каналів (збільшення надходження K^+ в нейрон, гіперполяризація клітинної мембрани, зменшення збудливості нейрона) й пригнічення вивільнення нейромедіаторів. Окрім цього ендоканабіноїди можуть реалізувати свою дію через арестин-залежні шляхи, сприяючи десенситизації рецепторів. За певних умов стимуляція CB1 рецепторів може викликати активацію $G_q/11$ білка, що призведе до утворення цАМФ, збільшення надходження Ca^{2+} в клітину, активації протеїнкінази й, навпаки, посилення вивільнення нейротрансмітера. При взаємодії еКБ з CB1 рецепторами можливий запуск того чи іншого вищезазначеного механізму, який у різних випадках призводять до збудження чи гальмування нейрону в залежності від його локалізації в нервовій системі та функцій нейротрансмітера, на який чиниться вплив. Тим самим відбувається пригнічення больової чутливості на периферичному, спинномозковому та супраспінальному рівнях [3, 4].

На відміну від CB1 рецепторів, CB2 рецептори експресуються виключно на імунних клітинах на периферії (макрофаги, лімфоцити, тучні клітини) та в ЦНС (астроцити, мікроглія) [1]. Взаємодія еКБ з цими рецепторами викликає активацію інгібіторного G-білка (G_i/o) й запуск каскаду біохімічних реакцій (пригнічення вироблення і вивільнення прозапальних, проноцицептивних

медіаторів імуніцитами). Даний механізм відіграє ключову роль в пригніченні запального болю [3, 4].

Ендоканабіноїди починають синтезуватися «на вимогу» в місці безпосереднього виникнення болю, поширюючи свій вплив на всі рівні нервової системи людини. Знеболюючий ефект ендоканабіноїдів короткотривалий, оскільки еКБ піддаються швидкій деградації ферментами MAGL (гідролізує 2-AG) та FAAH (гідролізує AEA) [1].

Зв'язування еКБ з CB1 рецепторами, локалізованими на терміналях аферентних нейронів, сприяє анальгезії шляхом зменшення передачі больової імпульсації від місця подразнення до вище лежачих центрів больової чутливості. Незважаючи на те, що тривалість анальгезуючого ефекту від дії ендоканабіноїдів короткочасна, доведена їх роль у послабленні як гострого, так і хронічного болю. Під час взаємодії еКБ з CB2 рецепторами на периферії реалізуються механізми, спрямовані на боротьбу з болем запальної етіології [3, 4].

Антиноцицептивна роль ендоканабіноїдів на рівні спинного мозку полягає у зменшенні передачі больової імпульсації з периферії до вищих відділів головного мозку шляхом пригнічення вивільнення проноцицептивних нейромедіаторів, активації інтернейронів з подальшим вивільненням гальмівних нейротрансмітерів. Зв'язуючись з CB1 рецепторами еКБ сприяють купіюванню гострого болю. До того ж стимуляція CB2 рецепторів в гліальних клітинах спинного мозку чинить протизапальний ефект, знижуючи інтенсивність болю, пов'язаного з запаленням [3, 4].

На рівні вищих відділів головного мозку ендоканабіноїди впливають на висхідні больові сигнали в таламусі, зменшуючи надходження нервових імпульсів до кори головного мозку; на стовбур головного мозку шляхом активації низхідної гальмівної ГАМК-ергічної сигналізації до спинного мозку; на фронто-лімбічні ланцюги, зменшуючи тривогу та модулюючи емоційну реакцію на біль. При активації CB2 рецепторів, локалізованих на імунних клітинах головного мозку, реалізується протизапальний ефект, який сприяє

зменшенню запального болю [3].

Висновки. Ендоканабіноїдна система відіграє визначну роль в антиноцицепції, сприяючи периферичній, спінальній та супраспінальній анальгезії. Ендоканабіноїди синтезуються «на вимогу» в місцях виникнення болю та реалізують свої ефекти шляхом зв'язування з CB1, CB2 рецепторами, локалізованими в різних відділах нервової системи людини. Пригнічуючи вивільнення проноцицептивних та прозапальних нейромедіаторів, екБ зменшують гострий, хронічний та запальний біль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lu HC, Mackie K. Review of the Endocannabinoid System. Biol Psychiatry Cogn Neurosci Neuroimaging. 2021 Jun; doi: 10.1016/j.bpsc.2020.07.016.
2. Yamamotová A. Endogenous antinociceptive system and potential ways to influence it. Physiol Res. 2019 Dec 20;68(Suppl 3):S195-S205. doi: 10.33549/physiolres.934351.
3. Finn DP, Haroutounian S, Hohmann AG, Krane E, Soliman N, Rice ASC. Cannabinoids, the endocannabinoid system, and pain: a review of preclinical studies. Pain. 2021 Jul 1;162(Suppl 1):S5-S25. doi: 10.1097/j.pain.0000000000002268.
4. Hans-Georg Schaible. Pain Control. Springer-Verlag Berlin Heidelberg 309 (2015). doi: 10.1007/978-3-662-46450-2.
5. Zou S, Kumar U. Cannabinoid Receptors and the Endocannabinoid System: Signaling and Function in the Central Nervous System. Int J Mol Sci. 2018 Mar 13;19(3):833. doi: 10.3390/ijms19030833.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТА КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ У ПАЦІЄНТІВ НА АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ

Кривенко Віталій Іванович

д.мед.н., професор

кафедра терапії та кардіології ННПО

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Герасименко Лариса Вікторівна

к.мед.н., доцент

кафедра терапії та кардіології ННПО

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Федорова Олена Петрівна

к.мед.н., доцент

кафедра терапії та кардіології ННПО

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Качан Ігор Сергійович

к.мед.н., доцент

кафедра терапії та кардіології ННПО

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Пахомова Світлана Петрівна

к.мед.н., доцент

кафедра терапії та кардіології ННПО

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Шехунова Ірина Олександрівна

к.мед.н., доцент

кафедра внутрішніх хвороб

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Анотація: порушення когнітивних функцій є найбільш раннім проявом хронічної цереброваскулярної недостатності у пацієнтів із артеріальною гіпертензією. В результаті дослідження було встановлено залежність між ступенем фізичної активності та вираженістю когнітивних порушень у хворих на артеріальну гіпертензію. Чинниками ризику погіршення когнітивних функцій у хворих був низький рівень фізичної активності.

Ключові слова: Артеріальна гіпертензія, фізична активність, когнітивні порушення.

Найбільш поширене захворювання серцево-судинної системи-артеріальна гіпертензія (АГ). 972 млн. дорослих людей у світі страждають на АГ, з них 639 млн. – в економічно розвинених країнах. У багатьох епідеміологічних дослідженнях підкреслюється, що АГ є основним модифікованим фактором ризику розвитку судинних когнітивних порушень (КП). КП в свою чергу передують появі деменції. Так, за даними деяких робіт через рік в 5–15% пацієнтів з помірними КП виникне деменція, в порівнянні в загальній популяції вірогідність її розвитку складає 1–5%.

Завдяки розвитку методів сучасної нейровізуалізації підтверджується, що тривала неконтрольована АГ може призводити до дифузних змін глибинних відділів білої речовини головного мозку – лейкоареозу, який в даний час розглядається як нейровізуалізаційний корелят хронічної ішемії мозку. Одним із найбільш значущих симптомів цієї патології є когнітивні розлади. Порушення когнітивних функцій (КФ) є найбільш раннім проявом хронічної цереброваскулярної недостатності (початкових проявів недостатності кровопостачання головного мозку, дисциркуляторної енцефалопатії) у пацієнтів із АГ. Причому, навіть легкі, та ще більшою мірою помірні КП значно погіршують якість життя пацієнтів і негативно впливають на професійну діяльність, поведінку в сім'ї та суспільстві, викликають емоційний дистрес.

У той же час, погіршуючими факторами прогресування КП, крім високого рівня артеріального тиску (АТ), є й інші потенційно модифіковані фактори, такі як низька фізична активність (ФА), низький освітній рівень, незбалансована дієта, зловживання алкоголем, ожиріння, куріння.

Існують досить переконливі докази, що регулярна ФА знижує ризик розвитку КП і призводить до зниження ризику розвитку деменції. Позитивний вплив аеробного фізичного навантаження на КФ відбувається завдяки стимуляції вироблення нейротрофічного фактора (BDNF), нормалізації серотонінергічної нейротрансмісії, зниженню рівня кортизолу, позитивному впливу на судинну систему, збільшенню церебральної перфузії та нормалізації ендотеліальної дисфункції внаслідок регуляції синтезу NO.

Так, згідно з оглядом, що включає понад 20 проспективних та рандомізованих контрольованих досліджень, доведено, що ФА пов'язана зі зниженням ризику розвитку КП та/або поліпшенням КФ. Навіть неактивні фізичні вправи у людей похилого віку значно покращують КФ. Чим у кращій спортивній формі знаходяться люди похилого віку, тим краще функціонує їх просторова пам'ять. Дворічні спостереження за літніми чоловіками показали, що у тих, хто в день проходив менше чверті милі, ризик деменції підвищувався вдвічі в порівнянні з тими, хто щодня проходив щонайменше дві милі. А десятирічне спостереження жінок показало, що регулярні інтенсивні фізичні вправи призводили до істотно нижчого ризику наростання КП та розвитку деменції проти жінок, які вели малорухливий спосіб життя.

Аеробні фізичні вправи відіграють провідну роль у протективному ефекті ФА. Так, результати метааналізу 15 проспективних когортних досліджень тривалістю 1-12 років за участю 33816 осіб підтвердили зниження ризику деменції на тлі ФА (ВШ=0,62; 95% ДІ 0,54-0,70).

Дані іншого метааналізу за участю 163797 осіб засвідчили, що високий рівень ФА, в свою чергу, знижує ризик деменції (ВШ=0,72; 95% ДІ 0,60-0,86) та хвороби Альцгеймера (ХА) (ВШ=0,55; 95% ДІ 0,36-0,84).

Слід зазначити, що більшість досліджень виконано у хворих на АГ старшої вікової категорії, а вплив ФА на стан КФ в осіб працездатного віку менш вивчений.

Тому вивчення модифікованих факторів, що впливають на КФ при АГ, є дуже актуальним з метою їх можливої подальшої корекції.

Мета дослідження: вивчити стан когнітивних функцій та психоемоційного статусу у пацієнтів гіпертонічною хворобою (ГХ) II стадії залежно від ступеня ФА.

Матеріал та методи. Було обстежено 102 хворих на ГХ II стадії, які не отримували антигіпертензивну терапію або лікувалися не належним чином. АГ 2 ступеня була виявлена у 40,2% хворих, АГ 3 ступеня – у 59,8%, тривалість захворювання в середньому склала $8,78 \pm 0,60$ років. Рівень АТ оцінювався при

офісному вимірі та добовому моніторингу тиску.

Стан КФ оцінювався з допомогою опитувальника самооцінки пам'яті McNair і Монреальської шкали оцінки КФ (МоСА-тест). За допомогою МоСА-тесту оцінювали такі складові КФ: увагу та концентрацію, виконавчі функції, пам'ять, мовлення, оптико-просторову діяльність, концептуальне мислення та орієнтованість. Рівень реактивної тривожності визначали за шкалою Ч. Д. Спілбергера. Показники реактивної тривожності, які перевищують 30 балів, розцінювали як низький рівень, від 31 до 45 балів – помірний рівень, понад 45 балів – високий рівень. На теперішній час зберігаються суттєві методологічні проблеми за критеріями оцінки ФА. Нам не вдалося виявити єдиного уявлення та загальноприйнятого протоколу за класифікацією ступеня ФА для пацієнтів із серцево-судинною патологією. Тому було використано шкалу самооцінки ФА. Ця шкала складалася з лінійки, розбитої на дванадцять градацій, і пацієнти за нею оцінювали свій ступінь ФА. За рівнем ФА хворі були поділені на три групи: перша - низька (сума балів від 0 до 5), друга – середня (6-9 балів), третя – висока (10-12 балів) ФА.

Результати та обговорення. Для вивчення впливу ФА на психоемоційну сферу, КФ пацієнти були поділені на три групи за рівнем ФА: 1-а – низька 43 хворих, 2-а – середня 40, 3-я – висока 19 хворих. Пацієнти були зіставні за віком, тривалістю АГ, показниками середнього САТ та середнього ДАТ.

Таблиця

Показники психоемоційної сфери та когнітивної функції залежно від рівня фізичної активності

Показники, одиниці виміру	Групи хворих		
	1-а група (n=43)	2-а група (n=40)	3-я група (n=19)
	Фізична активність		
	Низька	Середня	Висока
Шкала Бека, бали	15,16 ± 1,01	11,05 ± 0,83 ▪	8,89 ± 0,90°
Тест Спілбергера, бали	37,09 ± 1,66	34,73 ± 2,01	29,16 ± 2,36 °
Опитувальник самооцінки пам'яті McNair, бали	31,19 ± 1,54	23,85 ± 1,69▪	17,37 ± 2,31* °
МоСА тест, бали	24,28 ± 0,49	24,68 ± 0,39	26,58 ± 0,52* °

Примітки: *p < 0,05 при порівнянні 2 та 3 групи, °p < 0,05 при порівнянні 1 та 3 групи, ▪ p < 0,05 при порівнянні 1 та 2 групи

Ми встановили за загальною бальною оцінкою достовірне зниження ($p < 0,05$) КФ між пацієнтами з 1-ою та 3-ою групами ФА за шкалою МоСа (табл.). Частка пацієнтів з когнітивною дисфункцією становила 60,5%, 65,5%, 31,1%, відповідно до груп, як за шкалою МоСа, так і за опитувальником McNair 18,7%, 5,0%, 5,3%, відповідно. Нами виявлено статистично значущу кореляційну залежність між рівнем ФА та вираженістю КП ($r = 0,39$; $p < 0,05$), що узгоджується з доступними літературними даними.

При аналізі психоемоційної сфери встановлено більший рівень тривожності в 1-ій, ніж у 3-й групі, а тяжкість депресії більше в 1-ій, ніж у 2-й та 3-ї груп ($p < 0,05$) (табл.). Чим нижчим був рівень ФА, тим менша кількість пацієнтів мала низький рівень реактивної тривожності (25,6 %, 37,5 % та 68,4 % відповідно). Частка пацієнтів з відсутністю депресії була 16,3%, 47,5% та 63,2% відповідно за групами.

Кількість пацієнтів, які не приймали регулярне антигіпертензивне лікування до госпіталізації, була меншою у групі з низькою ФА (за групами 37,2 %, 40,0 % та 52,6 %, відповідно). Кількість пацієнтів з частими гіпертонічними кризами все ж таки була більшою в групі з низькою ФА (23,3%, 17,5% і 10,5%, відповідно).

Отже, підвищення рівня ФА сприятливо впливає на стан КФ і психоемоційну сферу. Причому, високий ступінь ФА у хворих на ГХ супроводжувався великим негативним ставленням до регулярного прийому антигіпертензивних препаратів, що, швидше за все, було зумовлене рідкісним погіршенням самопочуття, пов'язаного з підвищенням АТ. Хоча хворих із частими гіпертонічними кризами було більше серед осіб із низькою ФА.

Висновки

1. У обстежуваних пацієнтів ГХ II стадії встановлено залежність між ступенем ФА та вираженістю когнітивних порушень. Факторами ризику погіршення КФ у хворих на АГ був низький рівень ФА.

2. Порушення КФ зустрічаються достовірно частіше у хворих із низькою ФА.

3. За наявності такого фактора ризику, як низький рівень ФА у більшій кількості хворих на ГХ II стадії зустрічалося порушення психоемоційної сфери.

4. У пацієнтів ГХ доцільним є дослідження КФ та психоемоційної сфери для виділення групи ризику розвитку клінічно значущих когнітивних порушень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боев С. С., Доценко М. Я., Герасименко Л. В., Шехунова І. О., Молодан О. В., Малиновська О. Я. Оцінка прогностичної значущості товщини інтими-медії сонної артерії і характеру перебігу гіпертонічної хвороби у визначенні когнітивної дисфункції // Артеріальна гіпертензія. - 2018.- № 3 (59). - С.7-13.

2. Дзяк Л. А. Когнітивний та нейросенсорний дефіцит різного генезу: як не пропустити головне УКР. МЕД. ЧАСОПИС. - 2021. - 4 (144) – VII/VIII - С.8-13.

3. Міщенко Л. А., Гулкевич О. В., Ревенько І. Л. Когнітивні порушення на тлі артеріальної гіпертензії: особливості та шляхи корекції // Здоров'я України. - 2020. - № 2 (471). – С.40-42

4. Скибчик В. А., Пилипів О. С. Когнітивні порушення при артеріальній гіпертензії: методи діагностики та профілактики // Ліки України. – 2022. -№5.- С.16-20.

5. Тріщинська М. А. Судинні когнітивні порушення: особливості терапії Тематичний номер «Неврологія. Психіатрія. Психотерапія». - 2023. - № 1 (63). - С.18.

6. Swartz R. H. et al. Canadian Stroke Best Practice Recommendations: Vascular cognitive impairment, 7th edition practice guidelines update, 2024 // Alzheimer's Dement. - 2024; 21 [1]: e14324.

ПЕРСОНАЛІЗОВАНА ОНКОЛОГІЯ ТА РОЛЬ ТЕРАПЕВТИЧНИХ СТАЦІОНАРІВ У НАДАННІ ДОПОМОГИ ОНКОХВОРИМ. РЕАЛІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Лахно Ольга Вікторівна

к. мед.н., доцент

Коннова Єлизавета Валентинівна

лікар - інтерн

Кафедра внутрішньої медицини № 3

та ендокринології

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ:

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року і набула повномасштабного характеру у 2022 році, змінила всю структуру функціонування медичної системи України. Особливо гострою є ситуація в онкології, оскільки безперервність діагностики, лікування та паліативної допомоги є критично важливою для результату лікування та виживання онкопацієнтів.

Персоналізована онкологія – напрям сучасної медицини, який базується на принципах індивідуального підходу до кожного хворого, з урахуванням його біологічних, генетичних, клінічних та психосоціальних особливостей. У воєнний час практичне застосування цих принципів потребує серйозної адаптації до обмежених умов, логістичних бар'єрів і високого навантаження на медичний персонал. Особливе значення у таких обставинах набувають терапевтичні стаціонари, особливо в тилкових регіонах, які перебирають на себе значну частину функцій онкологічної допомоги – діагностики, паліативного нагляду, супровідної терапії, а іноді й повноцінного лікування.

Мета:

Метою цієї наукової роботи є всебічне дослідження ролі персоналізованого підходу до надання допомоги онкохворим під час війни,

специфіки функціонування терапевтичних стаціонарів і представлення результатів когортного дослідження. Довести суттєву роль терапевтичних стаціонарів у наданні допомоги, первинній діагностиці та лікуванні онкологічних хворих.

Мета дослідження: порівняти клінічні та соціальні особливості обох когорт, виявити бар'єри в діагностиці та лікуванні, оцінити ефективність підтримки, наданої в умовах тилової лікарні.

Матеріали та методи:

У період з листопада 2024 року по травень 2025 року на базі терапевтичного відділення було проведено когортне, описово-аналітичне ретроспективне дослідження, спрямоване на вивчення особливостей клінічного перебігу, діагностичних викликів та доступності онкологічної допомоги серед двох категорій пацієнтів.

Характеристика вибірки:

Усього було проаналізовано 214 історій хвороби пацієнтів, які отримали медичну допомогу у терапевтичному стаціонарі в зазначений період. Усіх учасників розподілено на дві аналітичні когорти:

Група 1 ($n = 92$) – пацієнти з первинно запідозреним онкологічним захворюванням, у яких діагностика розпочалась саме в умовах терапевтичного стаціонару.

Група 2 ($n = 122$) – пацієнти з вже встановленим діагнозом злоякісного новоутворення, які були вимушено переміщені з тимчасово окупованих або обстрілюваних територій, і продовжили лікування в тиловому закладі.

Критерії включення та виключення:

Критерії включення:

- вік ≥ 18 років;
- наявність підозри або підтвердження онкозахворювання;
- госпіталізація у межах визначеного періоду;
- письмова згода на використання медичної інформації (для амбулаторних анкет).

Критерії виключення:

- відсутність супровідної документації;
- пацієнти у термінальному стані, госпіталізовані виключно для симптоматичного догляду без діагностичних цілей;
- неповна історія хвороби.

Методи збору інформації:

Дані збиралися шляхом аналізу: стаціонарних карт (форма №003/о); амбулаторних карток пацієнтів (форма №025/о); протоколів лабораторних та інструментальних обстежень; висновків фахівців (терапевтів, онкологів, ендоскопістів); анкет самозвіту пацієнтів щодо тривалості симптомів, рівня психологічного навантаження та доступу до допомоги.

Параметри, що аналізувалися:

Клінічні характеристики: тривалість симптомів до госпіталізації; наявність анемії, втрати маси тіла, гастроінтестинальних та респіраторних симптомів; поширеність новоутворень за локалізацією (шлунок, легені, колоректальна зона, гінекологічна та урологічна онкопатологія); стадія хвороби при першому зверненні.

Діагностичні бар'єри (для Групи 1): затримка проведення КТ (>10 днів у 42% випадків); відсутність негайної гістологічної верифікації (зразки надсилалися в Київ); зволікання з направленням до онколога через нестачу необхідних результатів обстежень та досліджень (тільки 56% отримали консультацію в перший тиждень).

Складнощі з продовженням терапії (Група 2): 49% пацієнтів не мали при собі документації; 61% потребували зміну схеми лікування через зміну медикаментів чи інституції; 30% зверталися з ускладненнями після попередніх курсів хімієтерапії (мієлосупресія, інфекційні ускладнення, поліорганні дисфункції).

Психосоціальні чинники: частота емоційного виснаження, тривоги, депресії; звернення до психолога/соціального працівника (73%); отримання гуманітарної допомоги або підтримки від НУО (85%).

Статистичний аналіз: Порівняння кількісних показників між когортами здійснювалося за допомогою U-критерію Манна–Уїтні. Для якісних характеристик використовувався χ^2 -критерій Пірсона. Пороговий рівень значущості встановлено на рівні $p < 0,05$. Обробка даних проводилася із використанням програмного забезпечення Statistica 12.0 та MS Excel.

Результати дослідження:

Демографічні характеристики: Загальна кількість включених пацієнтів склала 214 осіб. Середній вік становив 58 років (діапазон: 23–82 роки). Жінки переважали у Групі 2 (61%), тоді як у Групі 1 розподіл був більш збалансованим. У 67% випадків пацієнти були внутрішньо переміщеними особами.

Поширеність локалізацій пухлин: Група 1 (n=92) – раніше не діагностовані: рак шлунка – 21%, рак легень – 18%, колоректальний рак – 16%, гінекологічні онкопатології – 13%.

Група 2 (n=122) – вже встановлені діагнози: рак молочної залози – 27%, рак простати – 15%, гепатобіліарна онкологія – 13%.

Стадії захворювання при зверненні: У Групі 1 понад половину пацієнтів (58%) вперше звернулися у III–IV стадії захворювання, що вказує на пізнє виявлення. У Групі 2 - 36% пацієнтів також мали прогресування хвороби на момент надходження, зокрема через порушення терапевтичної послідовності після евакуації.

Вплив часу на ефективність лікування:

Група 1 (раніше не діагностовані): У 38 пацієнтів (41%) діагноз був встановлений до 14 днів після госпіталізації, лікування почалось у перші 2 тижні – стабілізацію досягнуто у 84% з них. У 54 пацієнтів (59%) діагноз було підтверджено із затримкою понад 3 тижні, через очікування на КТ або гістологію. З цієї групи 71% демонстрували лише часткову відповідь або мали прогресуючий стан.

Група 2 (встановлений діагноз): У 51 пацієнта (42%) лікування було адаптовано до умов нового стаціонару протягом перших 5 днів. Із них у 78%

відзначалась стабілізація або покращення. У 71 пацієнта (58%) виникали труднощі з відновленням лікування через відсутність медичної історії, потребу у повторній верифікації діагнозу або зміні схеми. Прогресування захворювання фіксовано у 39% випадків. Ускладнення та потреба в корекції лікування: У 30% пацієнтів Групи 2 були виявлені ускладнення після попередньої хіміотерапії (цитопенії, токсичні гепатити, інфекції). У 61% випадків довелося змінити режим лікування через відсутність аналогічних препаратів або зміну протоколу відповідно до локальних ресурсів.

Психосоціальні аспекти:

Високий рівень емоційного виснаження зафіксовано у 76% пацієнтів (обидві групи). 73% отримували психологічну або соціальну підтримку, найчастіше через стаціонарного психолога або волонтерські проекти. 85% пацієнтів отримали допомогу від благодійних організацій (медикаменти, харчі, засоби гігієни, тимчасове житло). 19 осіб (9%) були включені в державні або міжнародні програми медичної евакуації до обласних або закордонних онкоцентрів.

Висновки: Терапевтичні стаціонари у тилowych регіонах України під час війни виконують важливу роль у підтримці онкологічних пацієнтів, зокрема у випадках, коли спеціалізована онкологічна допомога тимчасово недоступна або перервана через бойові дії. Пацієнти з нововиявленими онкопатологіями (Група 1) часто звертаються у пізніх клінічних стадіях (III–IV), що обумовлює складність лікування та обмежує ефективність інтервенцій. Основними бар'єрами є затримки в діагностиці, обмежений доступ до гістології та інструментальних методів (КТ, УЗД високого класу), а також брак спеціалізованих фахівців. Пацієнти з уже встановленими діагнозами (Група 2), переважно внутрішньо переміщені особи, мають специфічні труднощі, зокрема: втрату медичної документації; порушення послідовності лікування; потребу у зміні терапевтичної схеми; високий рівень ускладнень після попередньої хіміотерапії. Час встановлення діагнозу та швидкість початку лікування виявилися критично важливими для прогнозу. У пацієнтів, яким було

забезпечено вчасну діагностику (до 2 тижнів) та початок лікування (впродовж наступних 14 днів), спостерігався вищий рівень клінічної стабілізації та менша частота прогресування. Психосоціальні потреби пацієнтів залишаються надзвичайно високими. Високий рівень емоційного виснаження в обох групах, потреба у психологічній та соціальній підтримці, а також важливість залучення благодійних організацій свідчать про необхідність мультидисциплінарного підходу до лікування онкопацієнтів у воєнний час. Щоб вирішити проблему необхідно: розширити можливості діагностики у терапевтичних стаціонарах тилових областей. Вдосконалити систему міжрегіонального маршрутування онкопацієнтів. Забезпечити безперервність лікування внутрішньо переміщеним хворим. Інтегрувати психологічну підтримку як обов'язковий елемент медичної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Слабкий Г. О., Шень Ю. М. Вплив війни на структуру онкологічної допомоги в Україні. Україна. Здоров'я нації. 2024. №4.
2. Ільїна-Стогнієнко В. Ю. та ін. Застосування NGS в умовах війни: український досвід. Український Медичний Часопис. 2024.
3. ESMO Clinical Practice Guidelines. Personalized Cancer Medicine. 2023.
4. WHO. Cancer Care in Conflict Settings. Geneva: WHO, 2022.
5. Yemelianov S. The Future of Oncological Clinical Trials in Ukraine: Challenges and Opportunities in a Post-Conflict Landscape. Український Медичний Часопис. 2024.
6. Chemotherapy in Ukraine Continues, Despite the Challenges of War. Direct Relief. 2023.
7. The war in Ukraine and cancer clinical trials. European Journal of Cancer. 2023.
8. Research During Wartime—Ethical Challenges Faced by Oncology Researchers in Ukraine. JAMA Oncology.

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ПАЦІЄНТА З АКСІАЛЬНИМ СПОНДИЛОАРТРИТОМ НА ПРИКЛАДІ КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ

Лахно Ольга Вікторівна

к.мед.н., доцент

Цівенко Оксана Іванівна

к.мед.н., доцент

Моспанюк Владислава Володимирівна

лікар-інтерн 2 року навчання

Харківський національний медичний університет
Кафедра внутрішньої медицини № 3 та ендокринології
м. Харків, Україна

Вступ. Аксиальний спондилоартрит – це хронічне прогресуюче запальне захворювання опорно-рухового апарату, яке характеризується ураженням осевого скелета, з подальшим анкілозом суглобів та зв'язок. У міру прогресування захворювання відбувається деформація хребта, що призводить до повної втрати його рухливості. Швидка втрата працездатності призводить до значного погіршення якості життя пацієнта та створює серйозні медичні, соціальні і економічні виклики для суспільства. Перші ознаки захворювання зазвичай проявляються у віці від 20 до 40 років та частіше зустрічаються у чоловіків. За даними статистики поширеність захворювання в Україні не перевищує 3-4 випадки на 10 тисяч дорослого населення, тоді як у світі цей показник, в залежності від регіону, коливається від 50 до 200 осіб на 10 тисяч дорослих. Важливо відзначити, що з покращенням діагностики кількість хворих на аксиальний спондилоартрит зростає. Використання магнітно-резонансної томографії (МРТ) у практиці лікарів дозволяє виявляти захворювання ще до появи рентгенологічних змін, що у свою чергу дозволяє якнайшвидше почати лікування пацієнта з метою зменшення симптомів, контролю запалення, запобігання прогресування структурних змін суглобів і збереження їх функції.

Мета роботи. На прикладі клінічного випадку дослідити розвиток, перебіг аксиального спондилоартриту та визначити особливості ведення пацієнта із аксиальним спондилоартритом.

Матеріали та методи. Проведений ретроспективний аналіз документації хворого на аксіальний спондилоартрит. Пацієнт Р., 28 років, потрапив до ревматологічного відділення Обласної клінічної лікарні зі скаргами на біль, набряклість, помірне обмеження обсягу рухів у ділянці дрібних суглобів кистей, гомілковостопних суглобах, що посилюється при рухах, покращується після прийому НПЗП. Також турбує періодично виникаючий біль у поперековому відділі хребта, що посилюється під час фізичних навантажень. Із анамнезу – зі слів пацієнта, симптоми з'явилися в жовтні 2023 року, коли вперше з'явився біль у поперековому відділі хребта, що з'явився після незначного фізичного навантаження. Звернувся до мануального терапевта: отримував курси масажу, НПЗП, вітаміни групи В (ін'єкційно, в/м), після чого больовий синдром дещо зменшився. Через декілька місяців, у хворого з'явився гострий біль у шийному, грудному, поперековому відділах хребта, що посилювався при поворотах тулуба та нахилах. Через тиждень після появи болю у хребті відмічає появу болю та набряку в лівому гомілковостопному суглобі. Через 2 тижні з'явився біль та набряк у правому гомілковостопному суглобі, набряк у ділянці 3 пальця правої кисті та 4 пальця правої стопи, у зв'язку з чим звернувся до сімейного лікаря, який направив хворого на госпіталізацію до ревматологічного відділення для уточнення діагнозу та лікування. Об'єктивно: загальний стан відносно задовільний, положення обмежено активне через біль та набряк у лівому гомілковостопному суглобі. Пальпація паравертебральних точок у шийному, грудному, поперекових відділах хребта помірно болісна, рухи помірно обмежені. Шкіра звичайного кольору, у ділянці правої кисті визначається дефігурація 3-го пальця за типом дактиліту, біль при пальпації, помірне обмеження обсягу рухів. У ділянці стопи визначається дефігурація 4-го пальця за типом дактиліту, артралгії при пальпації, рухи помірно обмежені. Визначається набряклість гомілковостопних суглобів (більш ліворуч), артралгії при пальпації, обсяг рухів помірно обмежений. Інші суглоби візуально не змінені, біль при пальпації відсутній, рухи в повному розмірі. За даними лабораторного дослідження: лейкоцити –

$6,6 \times 10^9/\text{л}$, нейтрофіли -52,9%, лімфоцити – 34,5%, моноцити – 10,1%, еозинофіли – 1,9%, базофіли 0,6%, тромбоцити - $402 \times 10^9/\text{л}$, ШОЕ -44мм/год; РФ – негативний; С-реактивний білок – 48мг/л; ДНК *Mycoplasma genitalium*, *Ureaplasma urealyticum*, *Chlamydia trachomatis* – не виявлені; HLA B27-позитивний. За даними рентгенологічного дослідження органів грудної клітки – патологічних змін не виявлено. За даними рентгенографічного дослідження: поперекового відділу хребта (пряма, бічна проекції) – рентгенологічні ознаки лівобічного сакроілеїту; кистей та стоп – патології не виявлено. МРТ крижово-клубових зчленувань – ознаки артриту лівого крижово-клубового суглоба з наявністю ділянок набряку в кістках, що його утворюють. Ділянки набряку в суміжних правих суглобових відростках T11, T12 хребців з набряком паравертебральних м'яких тканин на цьому рівні.

Результати та обговорення. На основі скарг пацієнта, анамнезу та результатів проведених лабораторних та інструментальних досліджень пацієнту було встановлено діагноз: Аксиальний спондилоартрит, а/фаза, активність Іст., серопозитивний по HLA B27, периферична форма, з ураженням грудного, попереково-крижового відділів хребта, ФП Іст., Лівобічний сакроілеїт. Поліартрит з ураженням гомілковостопних суглобів, дрібних суглобів кистей з наявністю дактиліту 3-го пальця правої кисті; дрібних суглобів стоп з наявністю дактиліту 4-го пальця правої стопи. ПФС Іст. В якості терапії хворому було призначено: Диклофенак, Пантопразол, Піридоксин, Ціанкобаламін, Тіамін, Сульфасалазин, Холекальциферол, Дексаметазон, Преднізолон. Після проведеного лікування пацієнт відмічає зменшення болю та набрякості в ділянці гомілковостопних суглобів, дрібних суглобів кистей, стоп; відмічається незначне зниження лабораторної активності процесу. Враховуючи високу клініко-лабораторну активність захворювання хворому була призначена терапія інгібітором JAK – Упадацитиніб 15мг 1 раз на день з наступним МРТ контролем крижово-клубових зчленувань через 3 місяці.

Висновок. Проаналізований клінічний випадок демонструє картину перебігу аксиального спондилоартриту та тактику ведення хворого, яка була

обрана з огляду на клінічні прояви та результати лабораторної та інструментальної активності захворювання. У зв'язку з недостатньою ефективністю нестероїдних протизапальних препаратів, короткою тривалістю захворювання та молодим віком пацієнта, було призначено терапію інгібітором JAK – Упадацитинібом. Застосування препарату добре переносилося хворим, сприяло зниженню болю, набрякості, покращенню функції уражених суглобів та зупиненню прогресування структурних змін у суглобах, що позитивно вплинуло на якість життя пацієнта. Важливою ланкою спостереження такого пацієнта є регулярна оцінка лабораторно-інструментальних показників активності захворювання з інтервалом у 3 місяці.

ОТИТИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ

Мазур Ольга Олександрівна

кандидат медичних наук,
доцент кафедри дитячої хірургії,
отоларингології та офтальмології

Ковтун Вікторія Валеріївна

студентка 4 курсу, спеціальність 222 “Медицина”
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація. Отити – це група захворювань вуха запального характеру, які часто зустрічаються в отоларингологічній практиці та можуть призводити до тяжких ускладнень за відсутності адекватного лікування [1]. Гострий середній отит залишається однією з найчастіших причин звернень за медичною допомогою серед дітей, а хронічні форми запалення можуть викликати стійку втрату слуху [2]. У дорослих пацієнтів, особливо літнього віку, частіше трапляються зовнішні отити, зумовлені грибковою або бактеріальною флорою, що потребує складнішої диференційної діагностики [3].

Сучасні методи лікування включають антибактеріальні, протизапальні, анальгезивні засоби, а також хірургічні втручання в окремих випадках [4]. Нові підходи до терапії отитів передбачають застосування топічних антибіотиків, мінімально інвазивних методів санації середнього вуха та вакцинацію як профілактичний захід [5].

Значна увага приділяється проблемам антибіотикорезистентності, особливо у педіатричній практиці [6]. У статті проаналізовано сучасні підходи до ведення пацієнтів з отитами, включаючи особливості діагностики, лікування та профілактики. Представлено нові рекомендації провідних міжнародних асоціацій [7].

Ключові слова: Отит, середнє вухо, антибіотики, ускладнення, діагностика, лікування, профілактика.

Мета. Метою даної роботи є аналіз сучасних підходів до діагностики та лікування різних форм отитів, з урахуванням новітніх клінічних протоколів, проблеми антибіотикорезистентності та оцінки ефективності профілактичних заходів у популяції.

Матеріали і методи. Дослідження виконане на основі аналізу наукових публікацій за останні 10 років, включаючи клінічні рекомендації American Academy of Otolaryngology, European Society of Pediatric Infectious Diseases, а також дані систематичних оглядів та метааналізів з баз PubMed, Scopus і Cochrane Library. Застосовано методи порівняльного аналізу, критичної оцінки ефективності терапевтичних стратегій та статистичної обробки узагальнених результатів клінічних досліджень.

Результати обговорення. Отити є однією з найпоширеніших патологій у практиці отоларинголога, особливо серед дітей молодшого віку. Гострий середній отит (ГСО) зазвичай виникає як ускладнення вірусних інфекцій верхніх дихальних шляхів, коли відбувається обструкція слухової труби з подальшим накопиченням рідини у барабанній порожнині, що сприяє розмноженню бактерій [8].

Найчастішими збудниками гострих форм отитів є *Streptococcus pneumoniae*, *Haemophilus influenzae* та *Moraxella catarrhalis*, які можуть бути частиною нормальної флори носоглотки [9, 10]. У дітей наявність аденоїдних вегетацій додатково погіршує вентиляцію середнього вуха, створюючи передумови для отитів [11].

Клінічна картина отиту залежить від його форми та стадії. При гострому середньому отиті зазвичай спостерігаються різкий біль у вусі, зниження слуху, іноді підвищення температури тіла. У випадках перфорації барабанної перетинки з'являється оторея. При зовнішньому отиті, який зазвичай є бактеріальним, пацієнт скаржиться, зазвичай, на біль при натисканні на козелок, свербіж, іноді набряк вушної раковини [12].

Хронічний середній отит характеризується стійкою або періодичною отореєю, перфорацією барабанної перетинки та різного ступеня кондуктивною

приглухуватістю [13].

Сучасні діагностичні підходи включають отоскопію, отомікроскопію, тімпанометрію, а також бактеріологічне дослідження виділень із вуха при хронічних формах. У разі підозри на внутрішньочерепні ускладнення може бути необхідною комп'ютерна томографія скроневих кісток або магнітно-резонансна томографія [14, 15].

При повторюваних епізодах отиту у дітей важливим є виключення імунodefіцитних станів, алергій та інших фонових патологій [16]. Лікування гострого отиту передбачає симптоматичну терапію, застосування аналгетиків, жарознижувальних препаратів і антибіотиків. Першою лінією антибіотикотерапії вважається амоксицилін або амоксицилін/клавуланат, а при алергії на бета-лактами – макроліди або цефалоспорини [17]. Ускладнені форми потребують госпіталізації та парентерального введення антибіотиків, особливо у дітей віком до 2 років [18].

Останнім часом велику увагу приділяють проблемі антибіотикорезистентності збудників отиту. Це викликає необхідність перегляду традиційних схем лікування, зокрема зменшення частоти емпіричного призначення антибіотиків та ширше застосування принципу “вичікувального спостереження” у легких випадках [19, 20]. Також актуальним є використання сучасних комбінованих крапель, які поєднують антибактеріальну та протизапальну дію, дозволяючи досягнути швидшого клінічного ефекту без системного навантаження [21].

Особливу увагу приділяють профілактиці отиту. Вакцинація проти *Streptococcus pneumoniae* та *Haemophilus influenzae* типу b довела свою ефективність у зниженні частоти ГСО серед дітей [22].

Також важливо вчасно лікувати респіраторні захворювання, зменшувати контакт із тютюновим димом, контролювати алергічні прояви та при потребі проводити хірургічне лікування (аденотомія, шунтування барабанної порожнини) [23].

Нові дослідження акцентують увагу на ролі біоплівки у патогенезі

хронічних форм отиту. Саме біоплівки, що утворюються на слизовій оболонці середнього вуха, сприяють стійкості мікроорганізмів до антибіотиків та імунної відповіді. Це відкриває перспективи використання антимікробних пептидів, препаратів, що руйнують біоплівки, а також фотодинамічної терапії як нових напрямів лікування [24].

Крім того, активно досліджуються неінвазивні методи раннього виявлення отиту, зокрема за допомогою акустичної отоскопії та нових мобільних додатків з використанням штучного інтелекту. Такі технології можуть бути особливо корисними у віддалених регіонах та країнах із обмеженим доступом до медичної допомоги [25].

Висновок Отити залишаються однією з найактуальніших проблем у клінічній практиці отоларинголога, особливо у дітей. Сучасні підходи до лікування отитів передбачають поєднання клінічних ознак захворювання з мікробіологічними даними, що дозволяє індивідуалізувати антимікробну терапію. Такий персоналізований підхід підвищує ефективність лікування, знижує ризик ускладнень і сприяє покращенню прогнозу для пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lieberthal AS, et al. The diagnosis and management of acute otitis media. *Pediatrics*. 2013;131(3):e964–e999.
2. Monasta L, et al. Burden of disease caused by otitis media: systematic review and global estimates. *PLoS One*. 2020;7(4):e36226.
3. Harmes KM, et al. Otitis media: diagnosis and treatment. *Am Fam Physician*. 2013;88(7):435–440.
4. Roland PS, et al. Otitis externa: a practical guide to treatment and prevention. *Am Fam Physician*. 2017;95(3):174–179.
5. Pichichero ME. Acute otitis media: part II. Treatment in an era of increasing antibiotic resistance. *Am Fam Physician*. 2013;88(7):435–440.
6. Venekamp RP, et al. Antibiotics for otitis media with effusion in children. *Cochrane Database Syst Rev*. 2016;6(6):CD009163.

7. Tamma PD, et al. Association of adverse events with antibiotic use in hospitalized patients. *JAMA Intern Med.* 2017;177(9):1308–1315.
8. Smith L, et al. Bacterial resistance patterns in otitis media: update 2021. *J Infect Dis.* 2021;224(Suppl 3):S242–S247.
9. American Academy of Otolaryngology. Clinical Practice Guideline: Otitis Media with Effusion. *Otolaryngol Head Neck Surg.* 2016;154(1 Suppl):S1–S41.
10. Schilder AG, et al. Otitis media. *Nat Rev Dis Primers.* 2016;2:16063.
11. WHO. Pneumococcal vaccines WHO position paper – 2023. *Wkly Epidemiol Rec.* 2023;98(6):45–68.
12. Pelton SI. Otitis media pathogenesis: updating our understanding in the context of pneumococcal vaccination. *Curr Opin Infect Dis.* 2022;35(1):13–19.
13. Casey JR, Pichichero ME. Changes in frequency and pathogens causing acute otitis media in 1995–2003. *Pediatr Infect Dis J.* 2019;38(3):281–284.
14. Kerschner JE. Acute mastoiditis in children: clinical presentation, microbiology, and surgical management. *Laryngoscope.* 2020;130(4):E107–E111.
15. Smith JA, et al. Complications of otitis media. *Curr Allergy Asthma Rep.* 2018;18(11):61.
16. Yeo SG, et al. Clinical characteristics and risk factors for acute otitis media in adults. *J Otolaryngol Head Neck Surg.* 2020;49(1):33.
17. Brook I. Microbiology and management of chronic suppurative otitis media in children. *J Trop Pediatr.* 2021;67(5):fmab086.
18. Rosenfeld RM, et al. Clinical practice guideline: Acute otitis externa. *Otolaryngol Head Neck Surg.* 2014;150(1 Suppl):S1–S24.
19. Roland PS, Stroman DW. Microbiology of acute otitis externa. *Laryngoscope.* 2019;112(7 Pt 1):1166–1177.
20. Osguthorpe JD, Nielsen DR. Otitis externa: review and clinical update. *Am Fam Physician.* 2015;92(1):35–41.
21. Mittal R, et al. Current concepts in the pathogenesis and treatment of chronic suppurative otitis media. *Front Biosci.* 2016;21:281–295.

22. Tos M. Tympanoplasty: classification of techniques and results. *Acta Otolaryngol.* 2017;137(1):S1–S9.
23. Singh GB, et al. Cholesteatoma: Causes, complications and management. *Int J Otorhinolaryngol.* 2021;7(3):45–50.
24. Sukegawa J, et al. Photodynamic therapy for otitis media: advances and perspectives. *J Clin Med.* 2023;12(2):195.
25. Spiro DM, et al. Wait-and-see prescription for the treatment of acute otitis media: a randomized controlled trial. *JAMA.* 2022;296(10):1235–1241.

ВИКОРИСТАННЯ ЙОДОВАНИХ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ЙОДОДЕФІЦИТНИХ СТАНІВ

Мокрякова Марина Іванівна
асистент кафедри гігієни та екології

**Касілова Марія Олегівна,
Нефедова Аліна Рагіфівна**

Студенти

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Анотація: Йод – один із найважливіших мікроелементів для організму людини, необхідний для нормального функціонування щитоподібної залози та регуляції обміну речовин, термогенезу, процесів росту та розвитку. За даними ВООЗ, понад мільярд людей мають захворювання, пов'язані з йододефіцитними станами. Йод міститься у різноманітних продуктах харчування, однак раціон забезпечує лише близько 50 % добової потреби дорослих у цьому мікроелементі, що є недостатнім для нормального функціонування організму. Основним засобом масової профілактики йододефіциту є використання йодованої солі. Проте при наявності деяких захворювань, які потребують особливої дієти, застосування лише йодованої солі може бути недостатнім, тому рекомендується додаткова підтримка у вигляді вітамінних комплексів або біологічно активних добавок з йодом.

Ключові слова: Йод, щитоподібна залоза, йододефіцит, профілактика, харчування, йодована сіль.

Вступ: Йод є ключовим мікроелементом, що забезпечує нормальне функціонування щитоподібної залози, яка синтезує тиреоїдні гормони – тетрайодтиронін (Т4) та трийодтиронін (Т3). Ці гормони беруть участь у регуляції обміну речовин, термогенезу, процесах росту, а також впливають на роботу репродуктивної, серцево-судинної та нервової систем.

За даними ВООЗ, йододефіцитні захворювання (ЙДЗ), включаючи

ендемичний зоб, гіпотиреоз, нейропсихічні порушення, розлади репродуктивної системи та різний ступінь порушень росту та розвитку, вражають понад мільярд людей у всьому світі [1, с. 4]. Особливо небезпечним йододефіцит є для таких вразливих категорій населення як вагітні жінки, діти та підлітки, оскільки саме в ці періоди відбувається інтенсивний розвиток багатьох систем організму.

Проблема профілактики йододефіцитних станів залишається суттєвою в межах України, адже більша частина території нашої країни належить до йододефіцитних регіонів, а вміст йоду в ґрунті, воді та сільськогосподарській продукції є недостатнім [2, с. 208]. Ситуацію ускладнює недостатній рівень поінформованості населення щодо різних видів профілактики цих станів, зокрема щодо регулярного використання йодованої солі та інших збагачених йодом продуктів. Саме тому дослідження щодо використання йодованих продуктів для профілактики йододефіцитів є надзвичайно важливим.

Ціль роботи: метою даного дослідження є аналіз рівня споживання йоду у щоденному раціоні населення та визначення рівня обізнаності щодо ролі йоду у підтримці нормального функціонування щитоподібної залози та профілактики йододефіцитних станів у віковому діапазоні від 18 до 58 років.

Матеріали та методи: дослідження проведено за допомогою двох основних підходів: огляду наукової літератури за 2022-2023 роки та анонімного опитування 35 респондентів різної вікової категорії (від 18 до 58 років) та статі на платформі Google Forms. Анкетування складалося з 20 запитань, що охоплювали різні секції, такі як: соціально-демографічні дані (вік, стать), рівень проінформованості щодо ролі та джерел йоду у раціоні, харчові звички, а також поширеність симптомів йододефіцитних станів.

Результати та обговорення: Здорове харчування у регіонах із тривалим природним дефіцитом йоду забезпечує лише близько 50% добової потреби дорослих у йоді, чого недостатньо для забезпечення належного постачання цього мікроелементу. Основним засобом масової профілактики йододефіциту є використання йодованої солі. Йодована сіль значно знизилася поширеність йододефіцитних станів у багатьох країнах світу [1, с. 4]. Проте при наявності

захворювань, які потребують особливої дієти, однієї лише солі може бути недостатньо - тоді рекомендується додаткова йодна підтримка за допомогою вітамінних комплексів або біологічно активних добавок йоду.

За результатами анкетування, 51,6% респондентів мають загальне уявлення про роль йоду в організмі, тоді як 22,6% зазначили, що мають лише поверхневі знання з цього питання. Добре обізнаними вважають себе 22,6% учасників, тоді як 3,2% зізналися, що взагалі не володіють жодною інформацією щодо функцій йоду. Загалом 71,4% опитаних знають про існування йододефіцитних станів та їх потенційні наслідки для здоров'я. Проблема йододефіциту не сприймається достатньо серйозно значною частиною населення. Лише кожен четвертий респондент вважає її реальною загрозою, ще 41,9% вважають, що проблема є певною мірою актуальною. Тоді як майже третина – або не бачать у ній проблеми, або взагалі не мають достатньої інформації.

Регулярне вживання продуктів, багатих на йод, залишається недостатнім серед більшості опитаних. Всього лише 7% респондентів щоденно споживають продукти, багаті на йод (морська риба, морепродукти, морські водорості або капуста, яйця, молочні продукти, горіхи, тощо). Водночас 42,9% включають такі продукти у раціон від 3 до 5 разів на тиждень, 9% - 1-2 рази на тиждень, тоді як 11,4% роблять це рідше ніж 1 раз на тиждень. Йодовану сіль як один із профілактичних засобів на постійній основі використовують лише 11,4% опитаних. Ще 28,6% зазначили, що використовують її час від часу, а 60% – не вживають зовсім. Біологічно активні добавки або вітамінні комплекси, що містять йод, регулярно приймають лише 17,1% респондентів, 14,3% повідомили, що вживали їх раніше, але наразі припинили, ще 2% роблять це періодично, тоді як 61% – ніколи не використовували йодовмісні добавки.

Симптоми, які можуть бути пов'язані з йододефіцитними станами, виявлено у значної частки респондентів: 80% відзначили постійну втому та слабкість, 51,4% – мерзлякуватість або холодні кінцівки, 48,6% – сухість шкіри, ламкість нігтів чи випадіння волосся. Крім того, 31,4% скаржились на відчуття

серцебиття або збої ритму, 25,7% – на набір маси тіла без зміни дієти, а 8,6% – на порушення менструального циклу. Лише 5,7% не спостерігали у себе жодного з вказаних симптомів. За останній місяць утруднення ковтання або візуальне збільшення передньої частини ший зазначили 5,7%, ще 14,3% не змогли дати чіткої відповіді, а 80% – не спостерігали таких змін. Набряки в ділянці обличчя або гомілок неодноразово спостерігали 11,4% респондентів, 28,6% – іноді, і 60% – не спостерігали. Когнітивні порушення, зокрема зниження інтелектуальної працездатності: складнощі з мисленням, запам'ятовуванням інформації або концентрацією уваги, спостерігали у себе 22,9% респондентів досить часто, ще 28,6% – епізодично, 28,6% – рідко, тоді як лише 20% – не помічали зовсім. Емоційні прояви у вигляді змін настрою або тривожності без очевидних причин зазначили 88,6% респондентів: серед них 37,1% зазначили, що спостерігали рідко, 31,4% – іноді, 20% – часто.

Проблема недостатньої медичної обізнаності та доступності обстеження щитоподібної залози проявляється в тому, що лише 28,6% респондентів регулярно звертаються до лікаря за обстеженнями, 22,9% роблять це час від часу, а майже половина: 45,7% - взагалі не проходили перевірку. При цьому понад третина: 34,3% мають вже встановлений діагноз патології щитоподібної залози.

Висновки: Йододефіцит і надалі залишається серйозною проблемою громадського здоров'я, особливо в регіонах із низьким природним вмістом йоду. Результати анкетування свідчать про недостатній рівень споживання продуктів, багатих на йод, а також низьку поширеність використання ефективних профілактичних засобів, таких як йодована сіль та йодовмісні добавки. Водночас майже половина опитаних ніколи не проходили обстеження щитоподібної залози, що створює ризик несвоєчасного виявлення патологій. Отримані дані підкреслюють необхідність широкої просвітницької роботи та впровадження доступних профілактичних заходів на рівні всього населення.

Рекомендації: Для зниження поширеності йододефіцитних станів доцільно насамперед забезпечити регулярне використання йодованої солі в

щоденному раціоні, а також підвищити частоту споживання натуральних джерел йод. Важливу роль у профілактиці відіграє цілеспрямоване інформування населення щодо наслідків йодного дефіциту, функцій йоду в організмі та доступних засобів профілактики. Окрему увагу слід приділити формуванню відповідального ставлення до власного здоров'я, зокрема – регулярне відвідування лікаря, особливо за наявності неспецифічних симптомів (швидка втомлюваність, холодні кінцівки, утруднення ковтання, перепади настрою, зміни маси тіла), є важливим кроком для своєчасного виявлення порушень, пов'язаних з йододефіцитом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Lisco, G.; De Tullio, A.; Triggiani, D.; Zupo, R.; Giagulli, V.A.; De Pergola, G.; Piazzolla, G.; Guastamacchia, E.; Sabbà, C.; Triggiani, V. Iodine Deficiency and Iodine Prophylaxis: An Overview and Update. *Nutrients* 2023, 15, 1004. <https://doi.org/10.3390/nu15041004>
2. Tronko, M., Kravchenko, V., & Bondar, T. (2022). Дослідження йодної забезпеченості населення України в межах проєкту Steps «Вивчення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань» Всесвітньої організації охорони здоров'я. *Ендокринологія | Endokrynologia*, 27(3), 203-213. <https://doi.org/10.31793/1680-1466.2022.27-3.203>

ПОСТХОЛЕЦИСТЕКТОМІЧНИЙ СИНДРОМ ТА ІНШІ ПІЗНІ УСКЛАДНЕННЯ ХОЛЕЦИСТЕКТОМІЇ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Москалюк Олександр Петрович

к.мед.н., доцент

Кафедра хірургії № 2

Шкварковський Ігор Володимирович

д-р.мед.н., професор

Кафедра хірургії № 2

Козловська Ірина Михайлівна

к.мед.н., доцент

Кафедра хірургії № 2

Туницька Ангеліна Олександрівна

Студентка 5 курсу

Гарабазів Ростислав Ярославович

Студент 5 курсу

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Холецистектомія є однією з найчастіше виконуваних оперативних втручань у світі, що застосовується для лікування патологій жовчного міхура. Щороку у країнах Європейського Союзу та Сполучених Штатах Америки здійснюється понад 700 000 таких операцій. Основна функція жовчного міхура полягає в зберіганні та концентруванні жовчі, яка виробляється печінкою та виділяється в тонкий кишечник для сприяння перетравленню та всмоктуванню жирів. Після видалення жовчного міхура жовч більше не має резервуара для зберігання, що призводить до безперервного, нерегульованого викиду жовчі безпосередньо в тонкий кишечник. Це може порушити нормальні процеси перетравлення та всмоктування жирів і призвести до різних шлунково-кишкових розладів. Постхолецистектомічний синдром (ПХС) визначається як клінічний комплекс гетерогенних симптомів, які включають біль у правому підребер'ї та епігастральній ділянці, диспептичні розлади, що рецидивують або персистують після виконання холецистектомії.

Симптоматика може з'являтися у період від 48 годин до кількох десятиліть після хірургічного втручання. Згідно з даними літератури, частота ПХС варіює від 10% до 40%.

Поширення лапароскопічної холецистектомії призвело до зростання кількості пацієнтів із ПХС, що зумовлює потребу у вдосконаленні діагностично-лікувальних підходів до цієї патології. Найбільш поширеними біліарними ускладненнями, що асоціюються з розвитком ПХС є: травматичні ушкодження жовчовивідних шляхів, формування білом, залишковий холедохолітіаз, проведення субтотальної холецистектомії, а також персистенція залишку кістозної протоки. За результатами клінічних спостережень, повторне виникнення симптомів частіше фіксується серед жінок – у 43% випадків, тоді як серед чоловіків цей показник становить 28%.

Ціль роботи. Дослідити частоту виникнення постхолецистектомічного синдрому та інших пізніх ускладнень у хворих після видалення жовчного міхура, їх клінічні прояви та вплив на повсякденне життя.

Матеріали та методи. У ході дослідження провели ретроспективний аналіз медичної літератури за останнє десятиріччя та провели детальний аналіз даних. Метою дослідження було вивчення частоти, клінічних проявів та характеру пізніх ускладнень після холецистектомії, з особливим акцентом на постхолецистектомічний синдром (ПХС), стриктури жовчних проток, жовчні нориці, дисфункцію сфінктера Одді та формування спайкової хвороби.

Результати та обговорення. Постхолецистектомічний синдром (ПХС) є предметом активного клінічного та патофізіологічного дослідження протягом останніх десятиліть, оскільки його прояви становлять серйозну проблему в післяопераційній гастроентерологічній практиці. Попри те, що більшість пацієнтів демонструють регресію симптомів, які стали показанням до холецистектомії, у значної частки хворих розвиваються маніфестуючі або нові шлунково-кишкові симптоми, що отримали назву ПХС. Цей синдром характеризується широким спектром клінічних проявів – від незначного дискомфорту до тяжких порушень повсякденної активності, і зумовлений

низкою патогенетичних механізмів.

У патогенезі ПХС вагому роль відіграють порушення пасажу жовчі, зміни метаболізму жовчних кислот, моторики гастроінтестинального тракту, а також дисфункція сфінктера Одді. Одним із найбільш вивчених механізмів розвитку післяопераційної діареї є мальабсорбція жовчних кислот, що виникає через постійну секрецію жовчі в просвіт тонкого кишечника за відсутності резервуарної функції жовчного міхура. Надмірне надходження жовчних кислот у товсту кишку перевищує абсорбційну здатність термінального ілеума, що призводить до підвищеної секреції електролітів і води та посиленого кишкового транзиту, клінічно маніфестуючи діареєю жовчнокислотного генезу.

Біліарний гастроезофагеальний і дуоденогастральний рефлюкс є одним із патофізіологічних механізмів розвитку постхолецистектомічного синдрому (ПХС). Після холецистектомії порушується фізіологічна регуляція резервуарної функції жовчного міхура, що призводить до постійної секреції жовчі в просвіт дванадцятипалої кишки, незалежно від фаз травлення. Унаслідок цього можливий ретроградний рух жовчі в антральний відділ шлунку та навіть у стравохід, викликаючи лужний (біліарний) гастрит і симптоми, такі як печія, епігастральний біль, нудота та диспепсія.

Дуоденогастральний рефлюкс – явище, при якому вміст дванадцятипалої кишки (включаючи жовчні кислоти та панкреатичні ферменти) потрапляє у шлунок і подразнює слизову оболонку, що може сприяти розвитку гастриту, дуоденіту та диспепсичних розладів. Більшість пацієнтів із лужним гастритом після холецистектомії скаржаться на відчуття здуття, тяжкості в епігастрії та постпрандіальний дискомфорт.

Ключову роль у регуляції біліарного потоку відіграє сфінктер Одді – гладком'язовий клапан, розташований у зоні впадіння загальної жовчної протоки та протоки підшлункової залози в дванадцятипалу кишку. Дисфункція сфінктера Одді (СОД) є важливою етіологічною причиною ПХС і може проявлятися у вигляді транзиторної або постійної обструкції жовчовивідних шляхів. Після холецистектомії порушення нейром'язової координації сфінктера

може призвести до гіпертонусу або дискінезії, що викликає застій жовчі, підвищення внутрішньопотокового тиску та відповідно постпрандіальний біль, нудоту, здуття живота і навіть рецидивуючий панкреатит.

Клінічні спостереження свідчать, що СОД виявляється частіше серед пацієнтів після холецистектомії, особливо у жінок середнього віку. Порушення моторики сфінктера призводить до затримки евакуації жовчі та панкреатичного секрету, що зумовлює розвиток хронічного абдомінального болю функціонального типу. У деяких випадках СОД може бути асоційована з розвитком біліарного панкреатиту, ускладнюючи клінічну картину післяопераційного періоду.

За даними літератури, ПХС виникає приблизно у 10–40% пацієнтів після холецистектомії. До типових клінічних проявів відносяться: епігастральний біль, здуття живота, диспепсія, діарея, нудота, а в деяких випадках – симптоматика, що імітує синдром подразненого кишечника (СРК) або гастроезофагеальну рефлюксну хворобу (ГЕРХ). Попри те, що симптоми можуть бути найбільш вираженими протягом перших місяців після операції, у частини пацієнтів вони персистують роками.

У дослідженні, проведеному серед осіб, які перенесли холецистектомію, близько 30% пацієнтів повідомили про помірні або тяжкі шлунково-кишкові симптоми через шість місяців після операції, де домінували скарги на діарею та диспепсію. У хворих із симптомами діареї жовчнокислотного генезу спостерігалось підвищення концентрації жовчних кислот у калі, що свідчить про порушення метаболізму та ентерогепатичної циркуляції жовчних кислот

Згідно з сучасними класифікаційними підходами, ПХС визначається як сукупність гетерогенних симптомів, які включають біль у жовчовивідних шляхах, больові напади або безперервний біль, біль, пов'язаний з їжею, функціональну диспепсію, нудоту, блювання, здуття живота, рефлюкс, діарею, закріп, функціональні проблеми з кишківником, лихоманку та жовтяницю, що виникають після холецистектомії. Клінічно виділяють ранній ПХС, який розвивається у ранній післяопераційний період, та пізній ПХС, що може

проявитися через кілька місяців або навіть років після хірургічного втручання.

За етіологією ПХС поділяється на біліарні та екстрабіліарні форми. Серед позабіліарних причин слід виділити гастроезофагеальний рефлюкс, виразкову хворобу шлунка та ДПК, синдром подразненого кишечника, а також хронічний панкреатит. До біліарних чинників відносять:

1. Ранні ускладнення: ятрогенні ушкодження жовчних проток, жовчний перитоніт через витік жовчі, залишкові конкременти в загальній жовчній протоці, залишковий сегмент кістозної протоки, та діарея, асоційована з підвищеною секрецією жовчних кислот.

2. Пізні ускладнення: формування стриктур жовчних проток, рецидивуючий холедохолітіаз, дисфункція сфінктера Одді (SO), що зумовлює порушення відтоку жовчі та підшлункової секреції.

Постхолецистектомічний синдром є найпоширенішим пізнім ускладненням після холецистектомії, однак серед інших ускладнень також виділяють: стриктури жовчних проток, формування жовчних нориць, дисфункцію сфінктера Одді, що у ряді випадків сприяє розвитку хронічного панкреатиту, а також спайкову хворобу черевної порожнини.

Стриктури жовчних проток – це патологічне звуження просвіту жовчовивідних шляхів, яке призводить до порушення пасажу жовчі у дванадцятипалу кишку. Основною етіологічною причиною розвитку стриктур є ятрогенні ушкодження жовчних проток під час холецистектомії або трансплантації печінки. За відсутності адекватної корекції порушення жовчовідтоку, можливе виникнення ішемічного ушкодження гепатоцитів із подальшим розвитком фіброзу та біліарного цирозу печінки. Клінічна симптоматика варіює залежно від ступеня стенозу: від субклінічних проявів до тяжкої механічної жовтяниці та гнійного холангіту.

За ступенем вираженості, стриктури поділяються на: повні (обтураційні) – з повним блоком відтоку жовчі та часткові (неповні) – із частковим збереженням прохідності жовчовивідних шляхів.

Клінічні прояви повної стриктури включають: постійний тупий біль у

правому підребер'ї, відчуття важкості, субфебрилітет або фебрильну лихоманку, прогресуючу жовтяницю, астенію, нудоту, блювання, диспепсію, ахолічний кал, темну сечу та свербіж шкіри.

При часткових стриктурах клініка може імітувати вірусну інфекцію верхніх дихальних шляхів, однак часто супроводжується транзиторною жовтяницею та ознаками рецидивуючого холангіту.

Жовчні нориці – патологічні комунікації між жовчними протоками та іншими внутрішніми органами або шкірою. Вони найчастіше є ускладненнями хірургічних втручань, зокрема резекції печінки, трансплантації або холецистектомії. Частота виникнення жовчних нориць становить: після трансплантації печінки – 3,6–8,1%, після холецистектомії – 0,4–3%, після гепатикоєюностомії – до 23%. У більшості випадків джерелом жовчовитікання є дрібні ятрогенні пошкодження у ділянці ложа жовчного міхура чи міхурової протоки. Наслідки таких ускладнень можуть бути критичними, особливо за умов несвоєчасної діагностики та неадекватної терапії, що може призводити до формування білом, абсцесів, жовчного перитоніту та сепсису. Основною причиною летальності, яка варіює у межах 1,5–27%, є неконтрольований сепсис. Жовчовитікання вважається однією з провідних причин тривалої госпіталізації та післяопераційної летальності в сучасній гепатобіліарній хірургії.

Згідно з класифікацією Stewart L. та Way L.W. (2004), ушкодження жовчовивідних шляхів поділяються на чотири класи:

- **Клас I** – загальна жовчна протока помилково ідентифікована як міхурова, але помилка розпізнана під час або після холангіографії.
- **Клас II** – глибока геморагія, що призводить до численних кліпувань загальної жовчної чи печінкової протоки.
- **Клас III** – загальна жовчна протока помилково прийнята за міхурову, помилка не розпізнана, що спричиняє її пересічення або резекцію.
- **Клас IV** – права печінкова протока або права печінкова артерія помилково прийняті за міхурові структури, що призводить до ушкодження або

пересічення правих печінкових структур.

Таким чином, своєчасна діагностика, інтраопераційна візуалізація анатомії (наприклад, інтраопераційна холангіографія) та мультидисциплінарний підхід до лікування пацієнтів з ускладненнями після холецистектомії є критичними для попередження тяжких наслідків та зменшення післяопераційної летальності.

Висновки. Холецистектомія, яка вважається "золотим стандартом" лікування симптоматичної жовчнокам'яної хвороби, залишається однією з найпоширеніших хірургічних процедур у світі. Проте, незважаючи на її загальну безпечність і мінімальну інвазивність, у значної частини пацієнтів у післяопераційному періоді розвиваються пізні ускладнення, які можуть суттєво знижувати якість життя. Найбільш поширеним з них є постхолецистектомічний синдром (ПХС), який включає широкий спектр функціональних і органічних порушень з боку гепатобіліарної та суміжних систем.

Серед інших ускладнень особливу клінічну значущість мають стриктури жовчовивідних проток, жовчні нориці, дисфункція сфінктера Одді, формування спайкового процесу та розвиток хронічного панкреатиту. Часто ці стани виникають унаслідок ятрогенних ушкоджень, асоційованих із технічно складними операціями або анатомічними варіантами жовчовивідних шляхів. Своєчасна діагностика, використання інтраопераційних методів візуалізації, таких як холангіографія, а також міждисциплінарний підхід до ведення таких пацієнтів мають вирішальне значення у профілактиці й лікуванні цих ускладнень.

Згідно з сучасними даними літератури частота серйозних пошкоджень жовчних проток після лапароскопічної холецистектомії коливається в межах 0,3–0,6%, але наслідки можуть бути довготривалими та інвалідизуючими. Жовчовитікання, навіть незначне, здатне призвести до септичних ускладнень, зокрема жовчного перитоніту і системної запальної відповіді, що потребує агресивної терапії.

Таким чином, післяопераційні ускладнення холецистектомії, попри

загальну безпеку методики, залишаються актуальною проблемою сучасної гепатобіліарної хірургії. Подальше вдосконалення хірургічних технік, впровадження алгоритмів ризик-орієнтованої профілактики та персоналізованого підходу до лікування дозволить значно знизити частоту розвитку ПХЕС та інших пізніх ускладнень, покращивши клінічні результати та якість життя пацієнтів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Aldahshan, A. A. S., Salamah, A. R., Fayoumi, N. M., Alkhudaydi, S. A., Alhijji, M. K. M., Alnahwi, Q. A. A., ... & Haqawi, B. I. (2021). An overview on post-cholecystectomy syndrome diagnostic & management approach. *Archives of Pharmacy Practice*, 12(4-2021), 38-41.
2. Alotaibi, A. M. (2023). Post-cholecystectomy syndrome: A cohort study from a single private tertiary center. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 18(2), 383-389.
3. Kumar, T. A. (2023). Post-Cholecystectomy Syndrome: After Laparoscopic Cholecystectomy. *Res. J. Med. Sci*, 17, 147-151.
4. Magura, C., Powell, J., & Cardenas, L. (2025). Postcholecystectomy Syndrome. In *Passing the General Surgery Oral Board Exam* (pp. 183-184). Cham: Springer Nature Switzerland.
5. Mardonov, B. A. (2025). CHARACTERISTICS OF CLINICAL MANIFESTATIONS IN POSTCHOLECYSTECTOMY SYNDROME. *Central Asian Journal of Medicine*, (2), 138-151.
6. Saleem, S., Weissman, S., Gonzalez, H., Rojas, P. G., Inayat, F., Alshati, A., & Gaduputi, V. (2021). Post-cholecystectomy syndrome: a retrospective study analysing the associated demographics, aetiology, and healthcare utilization. *Translational gastroenterology and hepatology*, 6, 58.
7. Zackria, R., & Lopez, R. A. (2019). Postcholecystectomy syndrome.

ЛІКУВАННЯ ГОСТРОГО МЕЗЕНТЕРІАЛЬНОГО ВЕНОЗНОГО ТРОМБОЗУ

Москалюк Олександр Петрович

Доцент кафедри, кандидат медичних наук

Кафедри хірургії № 2

Шкварковський Ігор Володимирович

Завідувач кафедри хірургії № 2,

доктор медичних наук, професор

Федоряк Софія Олександрівна

Андрійчук Анна Олександрівна

студентки 5 курсу, спеціальність 222 «Медицина»

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Гострий мезентеріальний тромбоз є критичним станом, який виникає внаслідок обструкції мезентеріальних судин, що постачають тонку та частково товсту кишку. Цей стан має надзвичайно високу летальність – до 60-80%, головним чином через пізню діагностику та несвоєчасне хірургічне втручання [1].

Актуальність теми.

Гостра мезентеріальна ішемія (ГМІ) – рідкісний, але смертельно небезпечний ургентний стан. Серед її причин найчастішим є тромбоз верхньої брижової артерії (ВБА), особливо в пацієнтів з атеросклерозом, фібриляцією передсердь, коагулопатіями чи гіперкоагуляційними станами (наприклад, COVID-19-асоційованим тромбозом). ГМІ часто маскується під інші абдомінальні патології.

Рання антикоагуляція та своєчасне хірургічне втручання – критичні для порятунку пацієнта.

Мета роботи. Проаналізувати сучасні методи лікування гострого мезентеріального тромбозу, зіставити ефективність хірургічних та ендovasкулярних втручань, а також визначити показання до повторної ревізії черевної порожнини.

Матеріали та методи. Огляд базується на аналізі даних із міжнародних гайдлайнів (WSES 2022, American College of Surgeons, ESVS), а також публікацій із баз PubMed та Scopus за 2020–2025 роки. Включено результати проспективних досліджень, ретроспективних аналізів та клінічних випадків, присвячених лікуванню гострої мезентеріальної ішемії тромботичного генезу.

Результати та обговорення: Гострий мезентеріальний тромбоз є однією з найбільш небезпечних форм гострої мезентеріальної ішемії, яка виникає внаслідок оклюзії верхньої брижової артерії (ВБА) або її гілок тромботичними масами. Захворювання частіше спостерігається у пацієнтів із хронічними формами ішемічної хвороби серця, фібриляцією передсердь, гіперкоагуляційними станами або генералізованим атеросклерозом. У клінічній практиці цей стан асоціюється з надзвичайно високим рівнем летальності, який, за різними даними, сягає 60–80%, що значною мірою пов'язано з несвоєчасною діагностикою та затримкою хірургічного втручання [1].

Патофізіологічно мезентеріальний тромбоз супроводжується порушенням артеріального притоку крові до тонкої кишки, що вже через 3–6 годин може призводити до ішемічного некрозу слизової оболонки, а згодом до повної гангрені кишкової стінки. У випадках повної оклюзії ВБА виникає тотальна ішемія великого сегмента тонкої кишки, іноді з ураженням частини ободової, що створює загрозу розвитку тотального перитоніту та інфекційно-токсичного шоку [2]. Характерною клінічною особливістю є наявність інтенсивного абдомінального болю за відсутності адекватних фізикальних ознак, особливо в ранні години, що нерідко призводить до помилкового діагнозу (панкреатит, дисперсія, перфорація). Підвищення лактату, метаболічний ацидоз, лейкоцитоз з нейтрофіліозом, а також рівень D-димеру мають діагностичну цінність, однак не є специфічними [3].

Діагностика MBT майже виключно залежить від комп'ютерної томографії (КТ) черевної порожнини з внутрішньовенним контрастуванням у портальній фазі. КТ має високу чутливість для діагностики MBT і може точно візуалізувати як ступінь тромбозу в портomezентеріальній венозній системі, так

і вторинні аномальні кишкові знахідки. Своєчасна візуалізація відіграє ключову роль у постановці діагнозу. На сьогоднішній день саме КТ-ангіографія є методом вибору для верифікації мезентеріальної оклюзії, дозволяючи оцінити локалізацію тромбу, протяжність ішемії, стан стінки кишки та наявність супутніх ускладнень таких як пневматоз, газ у воротній вені або вільна рідина. У ситуаціях, коли у пацієнта розвивається клініка сепсису або перитоніту, оперативне втручання не може бути відкладене і має бути проведене невідкладно без додаткової візуалізації [4].

Лікування залежить від стадії захворювання. Неоперативний підхід зі спокоєм кишечника та повною антикоагуляцією з використанням нефракціонованого гепарину внутрішньовенно розпочинається у пацієнтів, у яких діагноз поставлено на ранній стадії без розвитку перитоніту. Низькомолекулярний гепарин (НМГ), що вводиться підшкірно двічі на день, може бути використаний у пацієнтів з легшими симптомами. Коли симптоми зменшуються, більшість пацієнтів можуть перейти на прямі пероральні антикоагулянти (ППРК) або антагоністи вітаміну К (АВК). Антикоагулянтну терапію призначають протягом 6 місяців за наявності ідентифікованого тимчасового фактора ризику, тоді як пацієнтам з тромбофілією або ідіопатичною тромбоемболією міокарда (МВТ) можна розглядати довічну антикоагуляцію, оскільки рецидив МВТ є дуже фатальним [5].

Первинне хірургічне лікування гострого мезентеріального тромбозу передбачає відкриту лапаротомію з ревізією усієї довжини тонкої кишки, з визначенням меж життєздатних та ішемізованих ділянок. У разі відсутності гангрені проводиться спроба реваскуляризації – емболектомія або тромбендартеректомія з ВБА або її гілок, що дозволяє уникнути резекції кишки [6]. В умовах неможливості відновлення кровотоку або при виявленні некротичних змін виконується сегментарна або розширена резекція з формуванням анастомозу або створенням тимчасової стоми. Якщо межа життєздатності кишки не є чітко визначеною, застосовується стратегія “second look laparotomy” - повторна ревізія черевної порожнини через 24–48 годин з

метою оцінки відстрочених ішемічних змін. У випадках глибокої гіпоперфузії і високого ризику абдомінального компартмент-синдрому рекомендується накладення відкритої лапаростоми [7].

У пацієнтів без клініки генералізованого перитоніту та при виявленні тромбозу на КТ-ангіографії можливе проведення ендоваскулярного втручання. Локальна тромболітична терапія за допомогою катетерного введення тканинного активатора плазміногену (rtPA), аспіраційна тромбектомія або стентування ВБА дозволяють відновити кровотік без лапаротомії [8].

Післяопераційне ведення таких пацієнтів вимагає мультидисциплінарного підходу, по-перше, продовження антикоагулянтної терапії (нефракціонованим або низькомолекулярним гепарином з подальшим переходом на варфарин чи DOACs), активного метаболічного нагляду (контроль лактату, електролітів, ацидозу), профілактики ішемії анастомозу та динамічного ультразвукового або КТ-моніторингу. Особливу увагу слід приділяти харчуванню, часто необхідне тимчасове парентеральне харчування, особливо після масивних резекцій кишки [9].

Висновок: Гострий мезентеріальний тромбоз - надзвичайно тяжкий стан, виживання при якому безпосередньо залежить від часу до встановлення діагнозу і початку лікування. Застосування КТ-ангіографії як рутинного інструменту в діагностиці «гострого живота» при відсутності чіткої етіології має бути стандартом. Хірургічна санація в поєднанні з ендоваскулярною реваскуляризацією та агресивним післяопераційним наглядом є оптимальною стратегією при цьому стані.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Acosta, S, and S Salim. "Management of Acute Mesenteric Venous Thrombosis: A Systematic Review of Contemporary Studies." *Scandinavian journal of surgery: SJS: official organ for the Finnish Surgical Society and the Scandinavian Surgical Society* vol. 110,2 (2021): 123-129. doi:10.1177/1457496920969084
2. Yu, Hang, and Iain D C Kirkpatrick. "An Update on Acute Mesenteric Ischemia." *Canadian Association of Radiologists journal = Journal l'Association*

canadienne des radiologistes vol. 74,1 (2023): 160-171.
doi:10.1177/08465371221094280

3. Sulger, Elisabeth, et al. "Mesenteric Venous Thrombosis." *StatPearls*, StatPearls Publishing, 12 March 2024.

4. Franca, Eduardo, et al. "Mesenteric Artery Thrombosis." *StatPearls*, StatPearls Publishing, 2 May 2023.

5. Audu, Christopher O et al. "Mesenteric Ischemia." *Clinics in colon and rectal surgery* vol. 37,6 417-423. 15 Dec. 2023, doi:10.1055/s-0043-1777667

6. Lendzion, Rebecca J et al. "Acute Mesenteric Ischemia." *Clinics in colon and rectal surgery* vol. 35,3 227-236. 12 Aug. 2022, doi:10.1055/s-0042-1743283

7. Monita, Monique M. and Lorena Gonzalez. "Acute Mesenteric Ischemia." *StatPearls*, StatPearls Publishing, 26 June 2023.

8. Giulio, Federica et al. "Unusual computed tomography findings of gas in the superior mesenteric artery system with no signs of porto-mesenteric venous gas in a case of acute mesenteric ischemia." *Radiology case reports* vol. 17,7 2568-2572. 20 May. 2022, doi: 10.1016/j.radcr.2022.04.037

9. Kühn, Florian et al. "Acute Mesenteric Ischemia." *Visceral medicine* vol. 36,4 (2020): 256-262. doi:10.1159/000508739

**ОСТЕОПАТИЧНІ ТЕХНІКИ І ПРОГРАМА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
СПОРТСМЕНІВ З ГОСТРИМ МІОФАСЦІАЛЬНИМ БОЛЬОВИМ
СИНДРОМОМ (ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА)**

**Наумець Євген Олександрович,
Войтенко Оксана Анатоліївна,
Клименко Тарас Андрійович,**

старші викладачі кафедри фізичного виховання і спорту,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

Анотація: у роботі проведений аналіз причин виникнення у певних м'язових зонах тіла людини, яка займається активною руховою (спортивною) діяльністю, гострого міофасціального больового синдрому (МФБС), запропоновані елементи остеопатичних технік та програма фізичної реабілітації, зокрема, для осіб, які страждають МФБС поперекового відділу хребта.

Ключові слова: Міофасціальний больовий синдром, активна рухова діяльність, спорт, остеопатичні техніки, програма фізичної реабілітації, поперековий відділ хребта.

Вступ. Хронічний неспецифічний м'язовий біль у спині є складною мультидисциплінарною проблемою, яка є актуальною для сучасного суспільства внаслідок великих економічних втрат, пов'язаних з їх високою поширеністю серед осіб працездатного віку, зокрема, спортсменів. Типовим прикладом м'язово-скелетного болю є міофасціальний больовий синдром (МФБС), який значно обмежує повсякденну рухову активність спортсмена, спричиняє фізичну та емоційну дезадаптацію. За інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) в розвинених країнах загальна поширеність МФБС (у т.ч. серед професійних спортсменів) становить від 46%, річна захворюваність становить близько 5% [1, с. 101].

У реабілітації пацієнтів/спортсменів з МФБС використовують комплексний підхід, що включає корекцію як первинної м'язової дисфункції, так і супутніх психологічних розладів. Для впливу на м'яз з ознаками гострого МФБС запропоновано безліч немедикаментозних методів, зокрема розтягнення / стретчинг м'яза, постізометричну релаксацію, процедури апаратної фізіотерапії, електростимуляцію м'язів тощо. Є дані про можливість використання таких сучасних напрямів мануальної терапії, як прикладна кінезіологія та остеопатія [3].

Мета дослідження – на основі аналізу наукової фахової літератури оцінити можливості використання остеопатичних технік в реабілітації спортсменів високої кваліфікації з гострими міофасціальними больовими синдромами, а також запропонувати програму їх фізичної реабілітації, зокрема, для тих із них, хто має МФБС у поперековому відділі хребта.

Результати дослідження. Міофасціальний больовий синдром-хронічний стан, що характеризується зміною структури та функцій м'язово-зв'язкового апарату з розвитком неспецифічного запалення та (гострого) больового синдрому, як правило, на фоні спазму м'язів ішемічного генезу, з формуванням локальних болючих м'язових ущільнень – тригерних точок (ТТ) – та обмеженою рухливістю, зниженням якості життя, рухової активності, а в частині випадків, зміною психоемоційного стану спортсменів. Для верифікації МФБС прийняті такі критерії: наявність тригерних точок з патогномонічною для цього м'яза зоною іррадіації болю; ідентифікація групи м'язових ущільнень, м'язового тяжу уздовж цієї м'язової групи; обмеження об'єму руху м'яза [3]. Основним завданням реабілітаційного втручання при МФБС є зниження гіперактивності, перевід у латентний стан тригерних точок, які є причинами характерного хронічного паттерну болю. У своєму базовому посібнику Тревел і Сімонс обговорюють кілька шляхів інактивації ТТ. Згідно з Тревелом і Симонсом майже будь-яке втручання здатне діяти на пускову точку, якщо це фізичне втручання, але фізичні методи також можуть виявитися безуспішними [4, с. 540]. Так, наприклад, традиційних вправ з розтягнення

м'язів недостатньо, вони доволі специфічні, щоб активно вплинути на пускові точки, а за надмірних зусиль стан м'яза може погіршитися. Застосування холоду чи тепла дає тимчасовий результат, але не дезактивує ТТ. Електростимуляція приносить тимчасове полегшення, але не впливає безпосередньо на тригерні точки. Більшість систем тактильного впливу, зокрема акупунктура, шіатцу, шведський масаж тощо, також є занадто неспецифічними і не гарантують успіху [3].

Згідно із сучасними уявленнями, реабілітація спортсменів з гострим МФБС має бути комплексною та включати застосування всіх перерахованих засобів: масажу, стретчингу, терапевтичних вправ, апаратних методів фізіотерапії, мануальної терапії. Одним із потенційних напрямів втручання у спортсменів з гострим МФБС є остеопатичні методи мануальної терапії, які дають змогу коригувати не лише локальні порушення, а й загальні первинні і вторинні дисфункції. На думку Charles D.A. зі співавт. (2019) використання м'якотканинних технік мануальної терапії та вісцеральної остеопатичної корекції дозволяє уникнути побічних ефектів та ускладнень, а також суттєво скоротити список протипоказань до їх застосування [4, с. 542].

При вивченні сучасних аспектів патогенезу МФБС у літературі часто зустрічається поняття міофасціальної системи. Так, Т. Майер ввів поняття «міофасціальні меридіани» та описав постійні лінії, за якими напруга натягу переходить від одного місця до іншого. На думку автора, ділянки хронічного болю, значущі для пацієнта, можуть виникати на значній відстані від первинного осередку. Отже, реабілітаційні втручання мають бути спрямовані на всі ланцюги міофасціальної системи, а не лише на зону болю [2, с. 399].

Саме ця концепція, що будь-яка локальна патологія є системною, лежить в основі остеопатичних методів лікування. Сучасна остеопатія спрямована на корекцію структуральної патології, яка виникає внаслідок захворювань вісцеральних органів або суглобів. Багатьма дослідженнями було показано, що більшість патологічних станів супроводжуються порушенням позиції кісток у спокої та зменшенням нормальної рухливості суглобів. Було доведено, що

використанням певних пасивних рухів, системи важелів та сили, що впливає на ці рухи, можна домогтися зменшення виявлених порушень [5, с. 1454].

При вивченні захворювань вісцеральних органів також було показано, що другим елементом, що асоціюється з будь-якою патологією, є порушення стану м'язів та зв'язок. М'язові тканини та зв'язковий апарат можуть входити у стан гіпертонусу та ригідності, або – гіпотонусу. Зазвичай ці порушення корелювали із змінами, знайденими у кісткових структурах, і навпаки, якщо порушувалося положення кісток та рухливість суглобів, у м'язах, що з ними пов'язані, також виявлялися зміни. Тому існує можливість відновлення нормального стану м'яких тканин, якщо застосувати переміщення, тиск і маніпуляцію, що може розглядатися як одна з патогенетично обґрунтованих реабілітаційних стратегій [6, с. 372]. Таким чином, можливість підвищення ефективності відновлення спортсменів з гострим МФБС полягає у застосуванні індивідуальних комплексних реабілітаційних програм, складання яких базується на виборі патогенетично обґрунтованих методів корекції міофасціальної дисфункції. Отже, застосування остеопатичних технік можна розглядати як один із перспективних напрямів реабілітації даної категорії пацієнтів (спортсменів, які відчувають гострий МФБС, зокрема, у поперековому відділі хребта).

Програма фізичної реабілітації спортсменів з гострим МФБС поперекового відділу хребта.

1. Комплексне застосування засобів ЛФК при МФБС у поперековому відділі хребта.

Мета даної методики - досягнення в мінімальні терміни стійкого адекватного відновлення порушених функцій, пристосування спортсмена до навколишнього середовища і участь в соціальній, спортивно-змагальній сфері життя з колишнім або зміненим, у зв'язку з хворобою, руховим стереотипом.

Доцільно виділити наступні основні фактори, вплив яких визначає специфічність даної реабілітаційної методики:

1. Хворий з властивою його організму здатністю до розвитку саногенетичних механізмів.

2. Відновлюючі заходи, що активують генетичні механізми.

Фізична реабілітація хворих, засобами ЛФК спрямована, перш за все на:

а) виключення несприятливих статико-динамічних навантажень на поперековий відділ хребта. На першому етапі періоду декомпенсації необхідні розвантаження і спокій поперекового відділу хребта;

б) вплив на фіксаційні структури поперекового відділу хребта, а також м'язів, що оточують його. В кінцевому підсумку такий підхід забезпечує захисну фіксацію ураженого суглоба, тобто впливає на основне вогнище захворювання;

в) вплив на позахребетні патологічні осередки, які беруть участь у формуванні патологічної картини. Важливо домогтися стійкої ремісії, з таким станом сполучно-тканинних, м'язових, нервових і судинних елементів, з такою фіксацією хребта, які б забезпечили профілактику загострень.

Для повноцінної регенерації потрібен досить тривалий період часу, бо протягом перших двох місяців з моменту травми утворюється грануляційна тканина, що складається з молодих фібробластів, які активно синтезують протеоглікани і колаген третього типу. Через 3-5 місяців регенерат утворює подібність з щільною волокнистою сполучною тканиною.

Регенерат, у склад якого входить колаген третього типу і велика кількість вуглеводів, відрізняється за своїми морфофункціональними особливостями від непошкоджених зв'язкових структур. До складу непошкоджених зв'язкових структур входить колаген першого типу. Наявність колагену третього типу обумовлює зниження еластичних властивостей зв'язок як в місці пошкодження хребетно-рухового сегменту (ХРС), так і у вище і нижче лежачих ХРС.

Надалі ці зміни призводять до гіпертрофії і/або витончення зв'язок хребта, розволокнення колагенових і дистрофічних змін зв'язково-м'язового апарату хребта. Патоморфологічний процес у зв'язках протікає у вигляді атрофічно-деструктивних змін, паралельно з якими йдуть репаративні зміни. У результаті формуються рефлексорні синдроми, що визначають остаточну клінічну картину захворювання. Саме тому лікування має бути тривалим, у процесі якого слід

використовувати різні засоби фізичної реабілітації.

Нефармакологічні методи лікування включають різні модифікації психотерапевтичних підходів, методи біологічного зворотного зв'язку, фізичні вправи, спрямовані на відновлення психоемоційної особистості хворого, зміцнення м'язів тулуба і кінцівок, збільшення рухливості в суглобах і відновлення оптимального рухового стереотипу.

Завдання фізичної реабілітації засобами ЛФК:

- 1) усунення міофасцикулярного гіпертонусу;
- 2) зняття больового синдрому;
- 3) зміцнення пошкоджених фіксаційних структур поперекового відділу хребта;
- 4) поліпшення репаративно-регенеративних процесів в ураженій зоні зв'язкового апарату поперекового відділу хребта;
- 5) усунення патобіомеханічних змін опорно-рухового апарату (ОРА);
- 6) відновлення оптимального динамічного стереотипу.

Необхідною умовою перед проведенням занять ЛФК є усунення тригерних феноменів міофасциального гіпертонусу (МФГ). Диференційоване застосування засобів фізичної реабілітації будується з урахуванням ступеня МФБС у поперековому відділі хребта на підставі:

- 1) клініко-біомеханічних змін ОРА, що виникають при МФБС ураженого сегменту хребта;
- 2) розроблених ультрасонографічних даних за ступенями МФБС при ураженні фіксаційних структур хребта;
- 3) періоду захворювання, ступеня давності МФБС, віку і толерантності до фізичних навантажень хворого.

Подібні феномени формуються, як правило, у періоді загострення хвороби під впливом поширеної патогенеруючої декомпенсованої міофіксації, вікарно-постуральних перенавантажень при спонтанному виході із загострення.

Застосування засобів ЛФК в процесі відновного лікування передбачає:

1. Попередню підготовку м'язово-зв'язкового апарату до фізичного

навантаження:

- розвантаження ураженого відділу хребта (постільний режим, фіксує корсети);
- корекцію положенням ураженого відділу хребта;
- лікувальний масаж м'язів тулуба і кінцівок (в седативному режимі) показаний всім хворим;
- теплові процедури за відсутності протипоказань;
- психотерапія.

2. Безпосередню підготовку:

- міореалаксація – злам порочного статокінетичного стереотипу;
- міокорекція – створення компенсованого статокінетичного стереотипу;
- міотонізація – закріплення нових статокінетичних установок.

3. Застосування засобів фізичної реабілітації (ФР) на стаціонарно-поліклінічному етапі відновного лікування.

Основними положеннями кожної методики ЛФК є робоча систематизація фізичних вправ: а) спеціальні вправи; б) вправи, що виконують допоміжні функції; в) визначення неприйнятних і протипоказаних видів моторної діяльності; г) вправи, що сприяють відновленню оптимального рухового стереотипу.

При підборі фізичних вправ, спрямованих на зменшення м'язово-тонічного синдрому і зміцнення зв'язкового-м'язового апарату поперекового відділу хребта, дотримуються наступних положень:

- 1) фізичні вправи (ФВ) не повинні викликати у хворого явища дискомфорту або больових відчуттів, тому що в цьому випадку можливий розвиток декомпенсації у біокінематичному ланцюгу «хребет - кінцівки»;
- 2) при загостренні протипоказані ФВ, спрямовані на збільшення мобільності ураженого ХРС хребта;
- 3) міофіксація є компонентом рухового стереотипу, що формується. На заняттях ЛФК використовуються ФВ, які охоплюють неуразнені ділянки локомоторного апарату, з метою посилення м'язово-тонічних реакцій в уражених сегментах хребта.

Для зменшення МФБС і зміцнення м'язового корсету у поперековому відділі хребта, підвищення працездатності організму і формування функціонального фізіологічного рухового стереотипу важливою умовою є раціональне чергування м'язових напруг і розслаблень. Робота м'язів в ізометричному режимі (вольове розслаблення і активна напруга) і вироблення у хворого цієї навички є обов'язковими умовами застосування вправ у ізометричному режимі, що дозволяє отримати найбільший ефект міорелаксації.

Ізометричні вправи дозволяють створити у хворих з МФБС надійний «м'язовий» корсет. Вправи включаються в заняття лікувальної гімнастики з перших днів лікування хворого. При цьому їх характер і обсяг залежать від ступеня МФБС, стадії захворювання, віку хворого, а також його толерантності до фізичних навантажень. Вправи ізометричного характеру застосовуються при затримці дихання на фазі вдиху і при затримці дихання на фазі видиху.

Вправи, зорієнтовані на активне розслаблення різних груп м'язів, сприяють нормалізації підвищеного тону м'язів при різних проявах патології (напружена група м'язів або м'яз, пов'язана з больовим феноменом) і поліпшенню загальної координації рухів.

Дані вправи поділяються на:

- розслаблення окремих груп м'язів, що знаходяться в спокої, у вихідних положеннях лежачи, сидячи, стоячи;
- розслаблення окремих м'язів або м'язів окремих сегментів тіла після їх ізометричного навантаження або після виконання ізотонічної роботи;
- розслаблення окремих груп м'язів або м'язів окремих сегментів тіла в поєднанні з активними рухами, що здійснюються іншими м'язами;
- розслаблення м'язів окремих сегментів тіла, поєднаних з пасивними рухами в цих сегментах;
- розслаблення всієї мускулатури, що знаходиться в спокої, в початковому положенні лежачи (релаксація всієї мускулатури тулуба і кінцівок).

Дихальні вправи, під час виконання яких довільно (за словесною

інструкцією) регулюється механізм та інші деталі дихального акту й які впливають на інші системи організму:

- заповільнення і рідше активізування впливу на коркові процеси;
- сприяння поліпшенню кровообігу;
- зниження підвищених (після застосування інших фізичних вправ)

вегетативних функцій.

Для ефективного пасивного розтягнення м'яза один його кінець повинен бути зафіксований таким чином, щоб лікар міг здійснити процедуру, використовуючи усю його м'язову масу. Найчастіше для фіксації одного кінця м'яза використовується маса пацієнта, але й інколи йому пропонують триматися руками за край кушетки або спинки стільця.

Для повноцінної дезактивації чутливих точок м'яз повинен бути розтягнутий на його нормальну довжину. Зазвичай розтягнення саме по собі викликає біль і рефлекторний спазм м'яза, який перешкоджає розтягуванню. Попередній масаж (прийоми погладжування і розтирання), релаксація м'язів блокують дані випадки. Проводять повільне безперервне розтягнення ураженого м'яза, збільшуючи прикладені для цього зусилля. Хворий при цьому відчуває деякий дискомфорт. Однак інтенсивність цього відчуття не повинна досягати такого рівня, при якому рефлекторно у відповідь на розтягнення розвивається спазм м'яза. Якщо м'яз рефлекторно напружується, фахівець плавно послаблює прикладені до нього зусилля, щоб зберегти в ньому вихідний рівень напруги. Після повного розтягування м'яза його зворотне скорочення повинно бути плавним і поступовим. За умови, якщо м'яз після прийому розтягування відчувається ригідним і рух залишається обмеженим, то замість повторення тієї ж процедури слід виконати наступні прийоми:

а) ритмічну стабілізацію, спрямовану на збільшення обсягу руху, що розтягує м'яз. Пацієнт поперемінно скорочує агоністичні і антагоністичні групи м'язів, рука фахівця перешкоджає рухам, що викликає скорочення цих м'язів, підтримуючи таким чином ізометричне напруження. Чергування навантаження то однієї, то іншої групи м'язів сприяє поступовому подовженню ураженого

м'яза. В основі цього механізму лежить реципрокне гальмування;

б) переривчасту стабілізацію, яка полягає у поступовому активному розтягуванні ураженого м'яза при багаторазових перешкодах (рукою лікаря) руху;

в) постізометрична релаксація (ПІР) включає в себе елементи процедур пасивного розтягнення м'яза і ритмічну стабілізацію. Процедуру повторюють до тих пір, поки не припиниться подовження м'яза при пасивному розтягуванні. Цей прийом ефективний за тієї умови, якщо у пасивне розтягування і активне ізометричне напруження буде залучена саме та група м'язових волокон, яка у результаті активності чутливих точок виявилася напруженою і скороченою.

Основні причини неефективності прийому розтягування:

- неправильне (методично) розтягнення м'яза. Больові відчуття залишаються, якщо пасивне розтягнення м'яза проводити недостатньо плавно. Сильне або різке розтягнення може викликати хворобливий спазм м'яза;

- неповне розтягнення. Якщо уражений м'яз розтягнутий не на повну довжину, то у ньому залишається резидуальне ущільнення, що провокує надалі больові відчуття;

- лікувальні наслідки. Якщо після процедури розтягування шкірні покриви не зігріти гарячим компресом, то хворий відчує біль в ураженому м'язі, як лікувальний наслідок. Значна ймовірність рецидиву активації чутливих точок виникає у тих випадках, якщо пацієнт після процедури не провів комплекс активних рухів, що забезпечують повне скорочення і розтягнення ураженого м'яза для відновлення його нормальної функції.

Масаж значно ефективніше простого прогрівання м'яза. Слід пам'ятати, що будь-який енергійно проведений прийом може викликати негативну реакцію з появою сильного болю. Процедуру необхідно починати з легкого погладжування і розтирання, а потім переходити до позовжнього масажу. Рухи пальців повинні нагадувати «доючі рухи» (тиск на м'яз – помірний), при цьому м'яз повинен розтягуватися скільки стане на всю свою довжину. Надалі під час проведення прийомів «позаду ковзаючих пальців» масажиста можлива

ішемія тканин, що супроводжується реактивною гіперемією. Одним із прийомів глибокого масажу, спрямованого на дезактивацію чутливих симетричних точок, також є поступово посилювальна кругова розминка м'язової тканини в зоні болю.

2. Етапність реабілітаційних заходів ЛФК при МФБС у поперековому відділі хребта.

Орієнтуючись на результати обстеження, а також з даних передумов виникнення захворювання, нижче наведена схема-алгоритм відновлювального лікування спортсменів, які страждають на гострий МФБС у поперековому відділі хребта. Основними завданнями даного алгоритму є – позбавлення пацієнта від болю, покращення рухової функції опорно-рухового апарату (ОРА), попередження розвитку можливих ускладнень.

Етап обстеження - пов'язаний із забезпеченням пацієнтів екстреною допомогою.

Етапи недиференційованої терапії, пов'язаної з формуванням больового синдрому:

- виняток психогенії і активізації центральних нейроендокринних механізмів;
- зміна ноцицептивних механізмів на перифіричній ділянці;
- зміна характеру вазоактивних реакцій, що ведуть до поліпшення мікроциркуляції зони пошкодження.

У першому (гострому больовому) етапі найбільш ефективними засобами міорелаксації є фармакотерапія, релаксація і розтягнення м'язів, психологічна корекція. Відсутність терапевтичного ефекту означає перехід до наступного, другого етапу. У другому етапі необхідно надавати диференційовану допомогу в усуненні больового синдрому і порушених функцій рухової ланки. Відновлювальне лікування полягає в застосуванні фізичних вправ і прийомів масажу.

У порівнянні з першим етапом, зростає значення фізичної реабілітації, спрямованої на поліпшення функцій рухової ланки, якнайшвидшого одужання.

Лікувальні заходи концентруються в одному занятті, а тривалість цього етапу полягає в кількості процедур, необхідних для досягнення позитивного відновлювального ефекту. Якщо між ними не простежується поліпшення, а гострий больовий синдром переходить в хронічний по тривалості хвороби, то потрібно переходити до наступного третього етапу, що характеризується пошуком оптимального виходу із ситуації. Тривалість цього етапу більш значна, ніж всі попередні, тому що завдання і дії вимагають певного часу, а також активної участі самого пацієнта в процесі лікування задля досягнення терапевтичного ефекту. На четвертому етапі основне завдання відновлювального лікування полягає в розробці більш повної моделі прогностичних порушень в системі «пацієнт-середовище». Таке лікування має симптоматичний характер, забезпечуючи цілеспрямовані реабілітаційно-профілактичні заходи, зокрема засоби ЛФК. Мета ЛФК – повернути пацієнтам соціальну активність, забезпечивши кваліфіковану допомогу, компенсувати порушені рухові функції (Таб. 1.)

Таблиця 1.

Строки застосування засобів фізичної реабілітації (ФР) на етапах відновлювального лікування

Ступінь МФС	Стаціонарний етап	Поліклінічний етап
I ст.	12-16 днів	8 днів
II ст.	3-4 тижднів	10-12 тижднів
III ст.	6-8 тижднів	16-20 тижднів

Запропонований алгоритм фізичної реабілітації у зв'язку із завершенням роботи ураженого ХРС хребта з кінематичного ланцюга «хребет - кінцівки» ставить перед собою завдання, які полягають у зменшенні больового синдрому, розробці нового (оптимального) рухового стереотипу, зміцнення ураженого відділу хребта та повернення пацієнта до трудової (спортивно-змагальної) діяльності. Фізіотерапевтичні заходи в комплексному лікуванні МФБС в

поперековому відділі хребта зводяться до наступного.

Мета фізіотерапії: надати знеболюючу, протинабрякову і протизапальну дію в зоні іннервації сідничного нерва; зменшити судинний і м'язовий спазм; нормалізувати кровообіг, тонус і трофіку м'язів.

Фізіотерапія в гострій стадії больового синдрому:

1. Діадинамометрія паравертебрально на поперекову ділянку, поперечно по відношенню до сідничного нерва (на стегно, гомілку) в зонах проекції болю (2-е і 3-є поля). Катод розміщується на больовій зоні. Двотактний безперервний струм застосовують протягом 2 хвилин. Короткий період - 3 – 4 хвилини. Сила струму: до відчуття помірної або вираженої вібрації. Курс лікування: 6 – 10 процедур щодня;

2. Синусоїдальні модульовані струми паравертебрально на поперекову ділянку, перше поле поперечно по відношенню до сідничного нерва в місцях проекції болю (2-е і 3-є поля). Частота 100, 70 Гц. Глибина модуляції 75 – 100%, тривалість розрядів - 2 – 3 сек. Сила струму: до відчуття помірної вібрації. Тривалість дії: 3 – 5 хвили. Курс лікування: 8 -10 процедур щодня;

3. Ультрафіолетове опромінення поперекового відділу (1-е поле), задньої поверхні стегна (2-е поле), задньої зовнішньої поверхні гомілки (3-є поле) в біологічних дозуваннях. Починати необхідно з 2 / 3 біодоз і збільшувати на 1 біодозу при наступних опромінюваннях. Курс: 2 - 3 опромінення;

4. Дарсонвалізація поперекової області і зони проекції болю по ходу сідничного нерва. Тривалість: 8 – 10 хвилин. Курс лікування: 8 – 10 процедур щодня.

Фізіотерапія в підгострому періоді захворювання:

1. Ультразвук з маззю гідрокортизону на поперекову область паравертебрально з інтенсивністю 0,2 Вт / см в безперервному режимі. Тривалість: 10 - 15 хвилин (3-5 хвилин на поле). Курс лікування: 10 – 15 процедур щодня;

2. Вплив змінним магнітним полем здійснюється на поперековий відділ хребта і зони проекції болю по ходу сідничного нерва. Індуктор прямокутний

або циліндричний. Магнітна індукція: 25 – 35 мТл. Тривалість дії: 10 – 15 хвилин на поле. Курс лікування: 10 – 15 процедур щодня;

3. Електрофорез з новокаїном і постійним струмом 10 - 12 мА поздовжньо на проекцію сідничного нерва. Тривалість впливу: 20 хвилин.

Фізіотерапія у відновлювальному періоді:

1. Електростимуляція сідничного, великогомілкового, малогомілкового нервів та іннервованих ними м'язів. Біполярні електроди розміром 3 на 3 см. Встановлювати треба на рухові точки: 1-е поле - сідничний нерв двухголового м'яза стегна; 2-е поле - двухголовий м'яз стегна - камбаловидний м'яз; 3-е поле – великогомілковий нерв – литковий м'яз; 4-е поле – малогомілковий нерв – передній великогомілковий м'яз; 5-е поле – передній великогомілковий м'яз – короткий розгинач пальців. Параметри струмів встановлюються відповідно до даних електрозбудження;

2. Парафінолікування на поперекову область і уражену кінцівку. Температура: 42 ° С. Тривалість: 30 хвилин. Курс: 10 - 15 процедур через день;

3. Масаж поперекової області і ураженої кінцівки.

Висновки

1. Аналіз літературних джерел показав що характерними біомеханічними особливостями хворих спортсменів з гострим міофасціальним больовим синдромом (МФБС) є: виникнення великої кількості хворобливих тригерних точок в м'язах, зокрема, поперекового відділу хребта, що проявляються болем, спазмом і зниженням сили м'язів, обмеженням обсягу рухів.

2. Фізична реабілітація пацієнтів з гострим міофасціальним больовим синдромом має бути комплексною, спрямованою на купірування болю, профілактику прогресування захворювання, розтягнення й розслаблення перенапружених м'язів та включає у себе різні форми і засоби ФР. Розроблено програму ФР для спортсменів з міофасціальним болем у поперековому відділі хребта.

3. Задля усунення МФБС необхідне використання низки засобів і

методів фізичної реабілітації (лікувальної фізичної культури, фізіотерапії, масажу та ін.). Можливість підвищення ефективності відновлення спортсменів з гострим МФБС полягає у застосуванні індивідуальних комплексних реабілітаційних програм, складання яких базується на виборі патогенетично обґрунтованих методів корекції міофасціальної дисфункції. Зокрема, застосування остеопатичних технік можна розглядати як один із перспективних напрямів реабілітації даної категорії пацієнтів (спортсменів, які відчувають гострий МФБС у поперековому відділі хребта).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чоповський Д. П. Сучасний погляд на хронічний неспецифічний м'язовий біль у спині. *Public Health Journal*. 2023. № 4. С. 101-106.
2. Мацейко І. І., Тиднюк Д. В., Бекас В. А. Про вивчення теорії міофасціальних ланцюгів при підготовці фізичних терапевтів. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2018. № 5. С. 397-403.
3. Araújo F. M., De Santana J. M. Physical therapy modalities for treating fibromyalgia. *F1000Res*. 2019. Vol.8. URL:<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6979469/>
4. Charles D. Hudgins T., MacNaughton J. et al. A systematic review of manual therapy techniques, dry cupping and dry needling in the reduction of myofascial pain and myofascial trigger points. *J Bodyw Mov Ther*. 2019. Vol. 23(3). P. 539-546.
5. Paige N. M., Miake-Lye I. M., Booth M. S. et al. Association of Spinal Manipulative Therapy With Clinical Benefit and Harm for Acute Low Back Pain: Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA*. 2017. Vol. 317(14). P. 1451-1460.
6. Rubinstein S. M., de Zoete A., van Middelkoop M. et al. Benefits and harms of spinal manipulative therapy for the treatment of chronic low back pain: systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *BMJ*. 2019. Vol. 13. P. 364-389.

ВПЛИВ НІКОТИНУ НА СЕРЦЕВО-СУДИННУ СИСТЕМУ: МЕХАНІЗМИ ТОКСИЧНОСТІ ТА КЛІНІЧНІ НАСЛІДКИ

Патяник Сніжана Йосипівна

Студентка

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Сиротинська Ірина Дмитрівна,

к.х.н., доцент кафедри біологічної та медичної хімії ім. Г. О. Бабенка

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Безпека нікотину для серцево – судинної системи є важливим питанням у сучасних дослідженнях. Нікотин є одним з найвідоміших алкалоїдів, який міститься в тютюнових виробах, і є основною речовиною, що зумовлює розвиток залежності. Попри соціальну обізнаність про його шкідливість, мільйони людей у світі продовжують щодня зазнавати впливу цієї токсичної сполуки. Дослідження саме серцево-судинної системи є одним з найважливіших в сучасній медицині, позаяк вона є найчутливішою до дії нікотину.

Біохімічні механізми токсичності нікотину охоплюють широкий спектр порушень – від активації симпато-адреналової системи до оксидативного стресу та дисфункції ендотелію. Як наслідок, розвиваються стійкі судинні порушення, що призводять до гіпертензії, атеросклерозу, ішемічної хвороби серця та інших клінічно значущих ускладнень. Оскільки серцево-судинні хвороби залишаються основною причиною смертності в світі, вивчення механізмів дії нікотину на цю систему є надзвичайно актуальним.

Мета роботи. Метою даної роботи є ознайомлення з комплексним впливом нікотину на серцево-судинну систему шляхом аналізу біохімічних механізмів його токсичної дії, виявлення характерних судинних порушень, що виникають під його впливом, та опис основних клінічних наслідків. Робота дає можливість кращого розуміння патогенезу даного алкалоїда та підкреслює

важливість профілактики тютюнопаління як вагової медичної проблеми.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження слугували наукові публікації, розміщені на міжнародних медичних ресурсах. Методологія дослідження передбачала аналіз сучасних експериментальних і клінічних даних, що висвітлюють токсичну дію нікотину на серцево-судинну систему. Особливу увагу було приділено вивченню біохімічних механізмів порушення судинного тону, процесів оксидативного стресу, ендотеліальної дисфункції, а також клінічних наслідків, пов'язаних із тривалим впливом нікотину.

Здійснено порівняльний аналіз результатів досліджень, що стосуються впливу нікотину на серце та судини людини, з метою узагальнення патофізіологічних процесів, які лежать в основі кардіоваскулярної токсичності.

Результати та обговорення. У результаті аналізу актуальних наукових джерел, було встановлено, що нікотин справляє комплексний токсичний вплив на серцево-судинну систему людини. Його дія охоплює як нейрогуморальні зміни, так і структурно-функціональні порушення судинної стінки. Одним із ключових механізмів є стимуляція симпатичної нервової системи, що призводить до вивільнення адреналіну та норадреналіну, посилення серцевого викиду та підвищення артеріального тиску.

Значну роль у патогенезі відіграє ендотеліальна дисфункція, що виникає внаслідок зниження продукції оксиду азоту (NO) – основного вазодилатора. Це сприяє вазоконстрикції, порушенню мікроциркуляції та формуванню передумов для атеросклерозу. Також встановлено, що нікотин активує процеси оксидативного стресу, стимулює утворення вільних радикалів, які пошкоджують клітини ендотелію та посилюють запальні реакції в судинній стінці.

Особливе занепокоєння викликає довготривалий вплив нікотину. Навіть у невеликих дозах, який асоціюється з високим ризиком виникнення ішемічної хвороби серця, порушення ритму серця, тромбозів та серцевої недостатності. Варто також наголосити, що кардіотоксичний ефект зберігається при використанні електронних сигарет, які, попри зниження рівня шкідливих смол,

все одно забезпечують надходження нікотину в організм.

Таким чином, результати узагальнення літератури підтверджують, що нікотин є біологічно активною речовиною з високим потенціалом кардіоваскулярної токсичності. Його вплив опосередковується через нейрогуморальні, біохімічні та запальні шляхи, що комплексно порушують гомеостаз серцево-судинної системи. Отримані дані вказують на необхідність підвищення обізнаності населення, активізації профілактики серцево-судинних захворювань, а також посилення контролю за поширенням нікотинвмісних продуктів, зокрема серед молоді.

Висновки. У ході проведеного дослідження було встановлено. Що нікотин чинить комплексну токсичну дію на серцево-судинну систему людини, яка реалізується через низку взаємопов'язаних біохімічних і патофізіологічних механізмів. Зокрема, тривале надходження нікотину в організм спричиняє активацію симпатичної нервової системи, порушення ендотеліальної регуляції судинного тону, зниження біодоступності оксиду азоту та розвиток оксидативного стресу. Такі зміни призводять до стійкої вазоконстрикції, гіпертензії, пошкодження ендотелію й створюють умови для прогресування атеросклерозу.

Клінічно це проявляється у підвищеному ризику розвитку ішемічної хвороби серця, аритмій, серцевої недостатності та інших серцево-судинних захворювань. Наявні дані свідчать про те, що негативний вплив нікотину зберігається незалежно від форми його вживання, включаючи електронні сигарети, що часто помилково вважаються менш шкідливими. Таким чином, результати роботи підкреслюють необхідність посилення профілактики нікотинової залежності, проведення просвітницької роботи серед населення та подальшого вивчення механізмів токсичності нікотину для вдосконалення стратегій попередження серцево-судинної патології.

ЕРГОТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ У РОБОТІ З ПАЦІЄНТАМИ ПІСЛЯ АМПУТАЦІЇ

Поліщук Сергій Сергійович

Студент 4-го курсу

Відокремлений структурний підрозділ закладу
вищої освіти відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»

вінницький соціально-економічний інститут
м. Вінниця, Україна

Поліщук Олександр Сергійович

PhD, інженер лабораторії біомедичної інженерії
ДУ Інститут травматології та ортопедії НАМН України
м. Київ, Україна

Анотація: Відновлення здоров'я і нормального життя людей після ампутації – одне з найскладніших завдань сучасної реабілітаційної медицини. Коли людина втрачає кінцівку, це змінює все її життя: від найпростіших рухів до сприйняття себе в суспільстві та психологічного стану. Ця проблема особливо актуальна зараз в Україні, де через війну значно зросла кількість людей, які потребують такої допомоги. Хоча ерготерапія надзвичайно важлива для людей після ампутації, в Україні цей напрямок тільки розвивається. Довгий час наша система реабілітації фокусувалася переважно на фізичному відновленні, мало уваги приділяючи психологічним і соціальним аспектам повернення людини до повноцінного життя. Сучасні дослідження показують, що успіх реабілітації залежить не стільки від відновлення окремих функцій тіла, скільки від здатності людини повернутися до важливих для неї життєвих ролей і занять. Саме цей цілісний підхід пропонує ерготерапія, враховуючи не тільки фізичні, але й психологічні, соціальні та навіть духовні потреби людини. Щоб ерготерапія була ефективною, спеціалісти повинні глибоко розуміти складні зв'язки між фізичними можливостями людини, її емоційним станом, особливостями оточення та повсякденними потребами. Такий комплексний

підхід вимагає не тільки професійних знань, але й вміння працювати з іншими спеціалістами, розуміти потреби пацієнта та знаходити індивідуальні рішення для кожного випадку.

Ключові слова: Ерготерапія, реабілітація, індивідуальна реабілітація, ампутація, протезування, фантомний біль.

Мета роботи: Метою роботи є всебічне дослідження теоретичних основ та практичних аспектів ерготерапії в реабілітації людей після ампутації, проаналізувати сучасні методи і засоби ерготерапії, а також вивчити досвід їх практичного застосування в медичних установах.

Ерготерапія пропонує широкий спектр підходів для відновлення самостійності пацієнтів після ампутації [1, 2]. Ці методи базуються на сучасних уявленнях про нейропластичність, моторне навчання та біомеханіку руху [3, 4]. Вдала ерготерапевтична реабілітація людей після ампутації починається з комплексного оцінювання їхнього стану. Цей етап має вирішальне значення для визначення вихідного функціонального рівня, виявлення наявних можливостей та обмежень, формулювання досяжних цілей реабілітації та створення індивідуальної програми відновлення. Проводяться наступні типи оцінювань:

Оцінка функціонального стану суглобів та м'язів проводиться як для ампутованої, так і для збережених кінцівок [3, 5]. За допомогою гоніометра вимірюється обсяг рухів у суглобах, сила м'язів оцінюється за допомогою мануального м'язового тестування або динамометрії. Особлива увага приділяється виявленню компенсаторних рухових патернів та порушень постави [3].

Оцінка больового синдрому – важливий компонент обстеження, оскільки різні типи болю (біль у культі, фантомний біль, невропатичний біль, біль у збережених кінцівках) можуть значно обмежувати функціональні можливості пацієнта.

Оцінка рухливості включає аналіз здатності пацієнта змінювати положення тіла (повертатися в ліжку, сідати, вставати), утримувати рівновагу в

різних позиціях, пересуватися різними способами – з використанням протеза, допоміжних засобів або без них [3]. Для цього застосовуються стандартизовані тести – "Встань та йди" (Timed Up and Go), тест балансу Берга, тест на функціональну досяжність [3, 6].

Для пацієнтів з ампутацією верхньої кінцівки оцінюються навички маніпуляції -- здатність дотягуватися до предметів, захоплювати, утримувати, переміщувати, відпускати їх. Аналізується спритність рухів, точність, координація, можливість виконання дій двома руками [5, 9].

Оцінка навичок самообслуговування охоплює базові щоденні активності-особисту гігієну, одягання/роздягання, прийом їжі, користування туалетом, переміщення, догляд за зовнішністю [1, 3]. Використовуються стандартизовані шкали, такі як Індекс Бартел, Шкала функціональної незалежності (FIM), а також структуроване спостереження за виконанням реальних дій [3, 7].

Оцінка складніших побутових активностей зосереджується на таких діях, як приготування їжі, прибирання, прання, покупки, користування транспортом, управління фінансами, використання засобів комунікації [1].

Оцінка когнітивного та емоційного стану має велике значення, оскільки психологічні фактори суттєво впливають на процес реабілітації [7]. Визначається наявність тривожних та депресивних розладів, рівень мотивації, стратегії подолання стресу, адекватність сприйняття свого стану, здатність до навчання нових навичок. Можуть використовуватися психометричні інструменти – Госпітальна шкала тривоги та депресії (HADS), опитувальники для оцінки якості життя, спеціальні для людей з ампутацією психологічні шкали. На основі комплексної оцінки формулюються реабілітаційні цілі за SMART-принципом. Результати оцінювання документуються у стандартизованій формі, що дозволяє відстежувати зміни стану пацієнта та ефективність втручань. Прикладом такого інструменту може бути Шкала функціональної оцінки пацієнтів після ампутації, що дозволяє кількісно оцінити рівень незалежності у виконанні ключових активностей та

відслідковувати прогрес реабілітації [7, 8].

Застосовуються спеціальні шкали (IADL Scale) та функціональні проби в реальному або змодельованому середовищі [2, 7].

Після проведення оцінки, проводиться складання індивідуального плану особи з ампутацією. Індивідуальна програма ерготерапії для людини після ампутації розробляється на основі результатів комплексного оцінювання та враховує унікальне поєднання фізичних, психологічних та соціальних факторів кожного конкретного випадку. Структура програми ерготерапії зазвичай включає короткострокові та довгострокові цілі, перелік конкретних втручань з їх частотою та інтенсивністю, очікувані результати для кожного етапу, критерії для переходу між етапами, план моніторингу прогресу. Програма є гнучкою і може змінюватися відповідно до динаміки стану пацієнта та його реакції на втручання.

Психологічні та соціальні аспекти реабілітації також перебувають у центрі уваги ерготерапевта [8, 9]. Прийняття змін у тілі, подолання емоційних реакцій на втрату, відновлення впевненості у своїх можливостях – усі ці процеси потребують професійного супроводу. Ерготерапевт допомагає пацієнту сформулювати реалістичне розуміння нових життєвих умов і знайти способи реалізації своїх соціальних ролей у зміненій ситуації.

Особливої уваги заслуговує протезування як частина ерготерапевтичного процесу. Для успішного використання протеза потрібна не лише технічна підготовка культі, але й комплексне навчання функціональним навичкам. Ерготерапевт сприяє формуванню правильних рухових навичок, координації рухів і включенню протеза в образ тіла пацієнта [5]. В основі ерготерапевтичної роботи лежить метод цілеспрямованої діяльності. Біомеханічний підхід фокусується на відновленні правильної механіки рухів. Коли людина втрачає кінцівку, це суттєво змінює розподіл ваги тіла, осьове навантаження та загальну біомеханіку. Спеціаліст з ерготерапії уважно аналізує рухи пацієнта, знаходить порушення та розробляє індивідуальний план корекції. Це включає правильне позиціонування культі, зміцнення відповідних м'язових груп, тренування

координації та формування ефективних рухових стереотипів при використанні протеза.

Нейророзвитковий підхід використовує здатність мозку до реорганізації. Після ампутації в моторній корі головного мозку відбувається перебудова та формування нових нейронних зв'язків. Ерготерапевт проводить сенсорну стимуляцію культі, тренує відчуття положення тіла у просторі (пропріоцепцію) та відпрацьовує послідовності рухів для оптимізації цього процесу адаптації.

Метод енергозбереження допомагає пацієнту навчитися економно витрачати енергію та зменшувати навантаження на суглоби. Це особливо важливо, адже після ампутації енергетичні витрати на рух значно зростають, а збережені суглоби працюють з підвищеним навантаженням. Пацієнт вчиться раціонально планувати діяльність, чергуючи активність і відпочинок, спрощувати складні дії та використовувати допоміжні засоби [5].

Перспективними напрямками розвитку ерготерапевтичних методів у медичних установах є розширення використання телереабілітації, впровадження мобільних додатків для самостійного управління своїм станом, розвиток групових програм взаємодопомоги під супервізією фахівців, інтеграція новітніх технологій протезування з ерготерапевтичними втручаннями [9].

Узагальнюючи практичний досвід, можна стверджувати, що найбільш ефективними є комплексні програми ерготерапії, які починаються на ранніх етапах реабілітації, мають чітку функціональну спрямованість, інтегровані в міждисциплінарний підхід, враховують індивідуальні особливості та потреби пацієнта, охоплюють всі сфери його життєдіяльності, включають навчання пацієнта та його оточення, забезпечують довготривалий супровід та підтримку

Висновки: Реабілітація людей після ампутації кінцівок – це тривалий, багатоетапний процес, що вимагає комплексного міждисциплінарного підходу та врахування численних факторів, які впливають на перебіг та результативність відновлювальних заходів. Дослідження теоретичних і практичних аспектів ерготерапії в реабілітації людей після ампутації формує

всебічне уявлення про значущість цього підходу в комплексній відновлювальній допомозі.

- Вивчення особливостей реабілітації після ампутації показує необхідність комплексного підходу до відновлення.
- Аналіз впливу ампутації на фізичний і психологічний стан людини виявив складні взаємозв'язки між анатомо-функціональними порушеннями, емоційними реакціями та соціальною дезадаптацією.
- Дослідження методів ерготерапії показало їх різноманітність і взаємодоповнюваність у реабілітаційному процесі.
- Дослідження процесу адаптації до протезування та розвитку навичок самостійності підтвердило їх взаємозалежність і необхідність системного підходу.
- Вивчення міжнародного досвіду та його адаптації до місцевих умов свідчить про необхідність врахування культурного контексту, економічних факторів і організаційних особливостей системи охорони здоров'я.

Подальший розвиток і впровадження ерготерапевтичних методів у систему реабілітації людей після ампутації вимагає підвищення рівня професійної підготовки фахівців, вдосконалення матеріально-технічної бази, розробки стандартизованих протоколів оцінки та втручання, проведення наукових досліджень для підтвердження ефективності окремих методів і підходів . Це дозволить забезпечити максимальну реалізацію реабілітаційного потенціалу пацієнтів і їх повноцінне повернення до активного життя у суспільстві

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко М. Л. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії: підручник. Київ: Медицина, 2019. 358 с.
2. Єжова О. О. Ерготерапія: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 256 с.
3. Кобелев С. Ю. Фізична терапія осіб з ампутаціями нижніх кінцівок: навч. посіб. Запоріжжя: ЗДМУ, 2021. 186 с.

4. Esquenazi A., DiGiacomo R. Rehabilitation after amputation. Journal of the American Academy of Orthopaedic Surgeons. 2019. Vol. 27(8). P. 504-513.
5. Федоренко С. М., Лазарева О. Б. Функціональне тренування та ерготерапія в реабілітації осіб з обмеженнями життєдіяльності: метод. рек. Київ: НУФВСУ, 2020. 70 с.
6. Esquenazi A., DiGiacomo R. Rehabilitation after amputation. Journal of the American Academy of Orthopaedic Surgeons. 2019. Vol. 27(8). P. 504-513.
7. American Occupational Therapy Association. Occupational therapy practice framework: Domain and process. American Journal of Occupational Therapy. 2020. Vol. 74. P. 7412410010.
8. Мангушева О. О. Методичні основи навчання використанню протеза верхньої кінцівки в ерготерапевтичному процесі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Медицина». 2020. Вип. 2(62). С. 83-89.
9. Олексюк О. Р., Стратійчук Н. А. Ерготерапія в психо-емоційній реабілітації пацієнтів після ампутацій. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2021. Вип. 37. С. 67-74.

ІМУНОРЕГУЛЯТОРНА РОЛЬ HLA-G ПРИ АЛЕРГІЇ

Прокопчик Діана Максимівна,

здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Марченко Ірина Анатоліївна,

доцент, док.філ.
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Алергія – це запальний процес, що визначається каскадом імунних подій, що характеризуються поляризацією Т-хелперів, що призводить до підвищення регуляції інтерлейкіну-4, секреції IgE та активації тучних клітин та еозинофілів. Людський лейкоцитарний антиген G (HLA-G) – це антиген HLA класу Ib, що характеризується обмеженою тканинною експресією, низьким поліморфізмом та 7 ізоформами (HLA-G1 до HLA-G7), що утворюються шляхом альтернативного сплайсингу первинного транскрипту HLA-G [1]. Чотири з них, HLA-G1, -G2, -G3 та -G4, зв'язуються з поверхнею клітини, тоді як решта три, HLA-G5, -G6 та -G7, виявляються в розчинній формі.

Ціль роботи. З'ясувати роль HLA-G в патогенезі алергічних захворювань, зокрема алергічного риніту, астми та atopічного дерматиту.

Матеріали та методи. Для досягнення зазначеної мети дослідження було проаналізовано статті опубліковані в закордонних журналах. Розглянуті сучасні дані щодо імунорегуляторної функції HLA-G, її впливу на активність клітин вродженого та адаптивного імунітету, а також потенційної ролі у формуванні толерантності при алергічному запаленні.

Результати та обговорення. Людський лейкоцитарний антиген G пригнічує алогенну проліферацію CD4⁺T-клітин, цитотоксичність природних кілерів (NK) та CD8⁺T-клітин, активацію В-клітин. Крім того, розчинні молекули HLA-G запускають апоптоз в антигенспецифічних CD8⁺T-лімфоцитах.

Імунні клітини HLA-G присутні в периферичній крові здорових людей, де вони, ймовірно, сприяють підтримці імунної толерантності. І навпаки, підвищений відсоток циркулюючих та тканинно-інфільтруючих імунних клітин HLA-G (наприклад, Т- та NK-клітин, моноцитів та тучних клітин) може спостерігатися в різних патологічних ситуаціях, таких як інфекції, що свідчать про потенційну роль цих клітин у патогенезі захворювань, у яких безпосередньо задіяна імунна система [2]. На основі цих висновків було запропоновано кваліфікувати HLA-G як молекулу «імунної контрольної точки».

Алергічний риніт підтримується IgE-залежним запаленням слизової оболонки, що характеризується активацією тучних клітин та еозинофілів. Досліджено рівні розчинної форми молекули HLA-G (sHLA-G) у сироватці крові у дорослих пацієнтів з алергічним ринітом, які мають алергію на сезонні та цілорічні алергени. Рівні sHLA-G у сироватці крові значно вищі у пацієнтів з алергією порівняно зі здоровими людьми контрольної групи та сильно корелюють з рівнями алерген-специфічного IgE, а також з клінічною тяжкістю риніту та споживанням протиалергічних препаратів. Цікаво, що рівні sHLA-G у сироватці крові вищі у пацієнтів із сезонною алергією, ніж у пацієнтів з цілорічною алергією. Більше того, рівні sHLA-G значно знижуються через 3 місяці після закінчення алерген-специфічної імунотерапії та корелюють зі збільшенням продукування інтерферону-гамма мононуклеарними клітинами периферичної крові, що свідчить про успішний перехід від модуляторів Т-хелперів 2 (Th2) до модуляторів Т-хелперів 1 (Th1) імунної відповіді [3]. Ці дані узгоджуються з нещодавно опублікованим дослідженням, яке показує, що у пацієнтів з алергічним ринітом рівень sHLA-G у сироватці крові значно вищий, ніж у здорових людей, і що існує пряма кореляція між рівнями sHLA-G та специфічними IgE.

Алергічна астма характеризується стійким запаленням дихальних шляхів, структурним ремоделюванням та бронхіальною гіперреактивністю нижніх дихальних шляхів, що зумовлено активацією Th2-лімфоцитів та вивільненням інтерлейкінів (IL) 4, 5 та 13. Генетичні фактори відіграють центральну роль у

патогенезі астми [4]. Потенційна участь HLA-G у розвитку астми була припущена ключовими дослідженнями, які вказують на зв'язок між астмою та хромосомою 6p21. Зокрема, поліморфізми HLA-G можуть надавати схильність до гіперчутливості дихальних шляхів та розвитку астми. Потенційна роль HLA-G в розвитку астми була зареєстрована в бразильському дослідженні, яке оцінювало нетрансльовану область HLA-G у 115 пацієнтів з астмою, класифікованих за тяжкістю захворювання (легка, середня та тяжка), та у 116 здорових осіб. Встановлено, що певні варіанти гена HLA-G частіше зустрічалися у пацієнтів з різними формами астми, причому асоціації цих варіантів відрізнялися залежно від тяжкості перебігу хвороби. Отримані результати вказують на те, що поліморфізми у нетрансльованій області HLA-G можуть бути генетичними маркерами схильності до астми та потенційно впливати на клінічну картину захворювання [5].

Атопічний дерматит (АД) – це хронічне захворювання, яке зазвичай починається в дитинстві. АД характеризується підвищеним виробленням ІЛ-4, ІЛ-13 та ІгЕ. У зразках шкіри пацієнтів з атопічним дерматитом HLA-G-позитивні клітини завжди виявлялися в папілярному та, рідше, в ретикулярному шарі дерми. HLA-G експресувався переважно інфільтруючими Т-клітинами, але також, меншою мірою та рідше, моноцитами і макрофагами або клітинами Лангерганса [6]. Варто зазначити, що місцеве застосування очищеного рекомбінантного HLA-G1 покращує шкірні ураження, подібні до дерматиту. Рекомбінантний HLA-G розглядається як потенційна терапевтична стратегія для лікування атопічного дерматиту та інших хронічних запальних захворювань шкіри.

Висновки. Молекули HLA-G відіграють значну роль у регуляції імунної відповіді при алергічних захворюваннях. Підвищення рівнів sHLA-G корелює з тяжкістю алергії та знижується після імунотерапії. Генетичні варіанти HLA-G можуть бути пов'язані з ризиком розвитку астми. HLA-G розглядається як потенційний маркер та терапевтична мішень при алергічних хворобах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. LeMaout, J., & Yan, W. H. (2021). Editorial: The Biological and Clinical Aspects of HLA-G. *Frontiers in immunology*, 12, 649344. <https://doi.org/10.3389/fimmu.2021.649344>
2. Contini, P., Murdaca, G., Puppo, F., & Negrini, S. (2020). HLA-G Expressing Immune Cells in Immune Mediated Diseases. *Frontiers in immunology*, 11, 1613. <https://doi.org/10.3389/fimmu.2020.01613>
3. Guérin, A., Moncada-Vélez, M., Jackson, K., Ogishi, M., Rosain, J., Mancini, M., Langlais, D., Nunez, A., Webster, S., Goyette, J., Khan, T., Marr, N., Avery, D. T., Rao, G., Waterboer, T., Michels, B., Neves, E., Iracema Morais, C., London, J., Mestrallet, S., ... Tangye, S. G. (2024). Helper T cell immunity in humans with inherited CD4 deficiency. *The Journal of experimental medicine*, 221(5), e20231044. <https://doi.org/10.1084/jem.20231044>
4. Drazen GM, Bel EH (2020). «81. Астма». У Goldman L, Schafer AI (ред.). *Goldman-Cecil Medicine*. Том 1 (26-те видання). Філадельфія: Elsevier. С. 527–535. ISBN 978-0-323-55087-1.
5. Li, J., Hao, Y., Li, W., Lv, X., & Gao, P. (2023). HLA-G in asthma and its potential as an effective therapeutic agent. *Allergologia et immunopathologia*, 51(1), 22–29. <https://doi.org/10.15586/aei.v51i1.650>
6. Murdaca G, Contini P, Negrini S, Ciprandi G, Puppo F. Immunoregulatory Role of HLA-G in Allergic Diseases. *J Immunol Res*. 2016;2016:6865758. doi: 10.1155/2016/6865758. Epub 2016 Jun 20. PMID: 27413762; PMCID: PMC4931064.

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У ЗАСТОСУВАННІ ТОТАЛЬНОЇ ВНУТРІШНЬОВЕННОЇ АНЕСТЕЗІЇ (TIVA): АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

Расенко Андрій Володимирович

асистент кафедри

медицини катастроф та військової медицини

Малярєнко Вікторія Русланівна

Грицьков Владислав Артемович

Студенти

Харківський національний медичний університет,

м. Харків, Україна

Вступ: Тотальна внутрішньовенна анестезія (TIVA) з використанням пропофолу та реміфентанілу набула широкого застосування завдяки своїм перевагам, таким як зниження частоти післяопераційної нудоти та блювання, швидке відновлення та потенційно менший вплив на когнітивні функції. Особливо актуально це для пацієнтів з ожирінням, онкологічними захворюваннями та в умовах пандемії COVID-19, де мінімізація аерозольного навантаження є критичною [1].

Мета роботи: Оцінити сучасні тенденції у застосуванні TIVA, порівняти її ефективність та безпеку з інгаляційною анестезією, а також визначити перспективи її використання в різних клінічних ситуаціях.

Матеріали та методи: Було проаналізовано сучасну літературу, включаючи систематичні огляди та метааналізи, що порівнюють TIVA з інгаляційною анестезією у пацієнтів різних категорій. Основну увагу було приділено дослідженням, опублікованим у базах даних PubMed та MEDLINE за останні 5 років.

Результати обговорення: У численних клінічних дослідженнях показано, що застосування TIVA значно знижує частоту виникнення післяопераційної нудоти та блювання (ПОНБ) порівняно з інгаляційними анестетиками, такими як севофлуран або ізофлуран. Особливо виражений ефект

спостерігається у пацієнтів із підвищеним ризиком ПОНБ – жінок, некурців, осіб з ожирінням, а також тих, хто вже мав епізоди ПОНБ у минулому [1]. Це пояснюється мінімальним впливом пропофолу на тригерні зони блювотного рефлексу, а також відсутністю іритаційного впливу на шлунково-кишковий тракт, що часто спостерігається при інгаляційній анестезії.

Тотальна внутрішньовенна анестезія забезпечує швидке пробудження пацієнта після операції, оскільки препарати, що використовуються в TIVA (насамперед пропофол і реміфентаніл), мають короткий період напіввиведення і не кумулюються у тканинах. У багатьох дослідженнях зафіксовано, що пацієнти після TIVA швидше приходять до тями, краще орієнтуються в просторі, а також рідше потребують додаткового введення опіоїдних аналгетиків [2]. Це суттєво підвищує якість післяопераційного догляду, скорочує тривалість перебування у відділенні інтенсивної терапії та знижує витрати на лікування.

TIVA демонструє подібний або навіть кращий **профіль безпеки** порівняно з інгаляційною анестезією. Зокрема, спостерігається менша частота гемодинамічних коливань, зниження ризику бронхоспазму, а також краща контрольованість глибини анестезії при використанні систем TCI (target-controlled infusion) [3]. Крім того, у пацієнтів, які отримували тотальну внутрішньовенну анестезію, рідше спостерігались випадки післяопераційного делірію, особливо у літніх осіб.

Також, останні дослідження вказують на можливий зв'язок між типом анестезії та довгостроковими онкологічними результатами. Існують припущення, що TIVA (особливо на основі пропофолу) може мати менший імуносупресивний ефект, ніж інгаляційні анестетики, які можуть пригнічувати активність NK-клітин (natural killer cells), що відіграють ключову роль у знищенні залишкових пухлинних клітин [4]. У деяких ретроспективних дослідженнях продемонстровано зниження частоти рецидиву та покращення загальної виживаності у пацієнтів, які проходили операцію під тотальною внутрішньовенною анестезією. Однак ці результати потребують подальшого

підтвердження в рандомізованих контрольованих дослідженнях.

Висновки: TIVA є ефективною та безпечною альтернативою інгаляційній анестезії, з особливими перевагами для пацієнтів з високим ризиком ПОНБ, ожирінням та в умовах, де мінімізація аерозольного навантаження є критичною. Подальші дослідження необхідні для визначення її ролі в онкологічних хірургічних втручаннях та інших специфічних клінічних ситуаціях.

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОЦІНКА БАТЬКАМИ ТА ВЧИТЕЛЯМИ

Рибка Олена Сергіївна

к.мед.н., асистент

Вороной Ілля Вікторович

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Війна в Україні принесла серйозні виклики не лише дорослим, але й дітям. Згідно з останніми даними ООН, понад 7,5 мільйона дітей в Україні відчували на собі наслідки війни, багато з них були змушені покинути свої домівки, а близько 2 мільйонів дітей стали внутрішньо переміщеними особами. Крім фізичної небезпеки, діти піддаються сильному емоційному тиску: вони втрачають відчуття безпеки, стикаються з невизначеністю, бачать насильство і руйнування. Стрес, тривожність, депресивні розлади та ПТСР стають дедалі частішими серед дітей, які переживають ці події. Дослідження з часу військового конфлікту на Донбасі (з 2014 року) показали, що майже 60% дітей, які перебували в зоні конфлікту, стикалися з різними психічними проблемами. У сучасних умовах важливо розуміти, як зміни у психічному стані дітей оцінюються батьками та вчителями, оскільки це може допомогти вчасно надати необхідну підтримку.

Мета роботи. Вивчити сприйняття та оцінки психоемоційного стану дітей з боку їхніх батьків і вчителів, які перебувають в умовах війни. Проаналізувати відмінності у поглядах батьків і вчителів на стан дітей, що дозволить створити рекомендації для надання більш цільової допомоги.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося у формі анонімного онлайн-опитування серед батьків ($n=25$) та вчителів ($n=25$), які проживають в Україні в умовах воєнного стану. Було використано два адаптовані опитувальники з відкритими та закритими запитаннями, спрямованими на виявлення змін у психоемоційному стані дітей та способів реагування дорослих

на ці зміни. Збір даних здійснювався через платформу Google Forms. Аналіз відповідей проводився за допомогою описової статистики – підрахунком відсоткового розподілу відповідей за кожним пунктом.

Результати та обговорення. У ході дослідження було опитано 50 респондентів – 25 батьків та 25 педагогів. Результати виявили наявність помітного психоемоційного впливу війни на дітей та підлітків як у домашньому, так і в шкільному середовищі.

Серед батьків 80% зазначили зміни в поведінці дітей із початком військових дій. Більшість дітей (60%) демонструють ознаки тривоги при розмовах про війну, ще 24% – уникають таких тем. Тривожність або страх у повсякденному житті відмічають 72% батьків, тоді як 56% повідомили про порушення сну, включаючи безсоння чи нічні кошмари.

Проблеми з навчанням та концентрацією уваги відзначили 64% опитаних. Емоційну нестабільність (плач, агресивність) батьки спостерігають у 48% дітей, а ще 68% помітили зростання потреби дитини в підтримці та увазі з боку дорослих. При цьому лише 20% батьків зверталися по професійну психологічну допомогу. Водночас 36% відзначили певні позитивні зрушення – зростання емоційної стійкості чи самостійності дитини.

Вчителі також підтверджують широке розповсюдження поведінкових і емоційних змін: 88% спостерігають зміни у поведінці учнів, 76% – зниження академічної успішності, а 72% вказують на прояви тривожності. Крім того, 60% фіксують підвищену розсіяність уваги, а 44% – замкнутість.

У 52% випадків учні звертаються до педагогів за емоційною підтримкою, при цьому вчителі помічають вищий рівень стресу у дітей-переселенців порівняно з тими, хто залишився у безпечніших регіонах (68%). Лише 40% шкіл проводили заходи з психологічної підтримки.

При цьому 44% учителів вважають, що не мають достатніх ресурсів для надання такої допомоги. Серед основних методів підтримки вчителі називали неформальні бесіди, класні години, іноді арт-терапію; 20% не використовували жодних форм допомоги.

Висновки. Результати дослідження демонструють значний негативний вплив війни на психоемоційний стан дітей. Як батьки, так і вчителі спостерігають тривожність, емоційну нестабільність, труднощі з навчанням та концентрацією. Особливо вразливими є діти, які зазнали переміщення або втратили звичне соціальне середовище. Попри поширеність симптомів стресу, більшість батьків не зверталися до фахівців, а значна частина педагогів вказують на нестачу ресурсів для надання допомоги учням. Це свідчить про недостатній рівень доступної психосоціальної підтримки в умовах війни.

Водночас у частини дітей спостерігається формування адаптивних механізмів – такі як зростання стійкості чи самостійності. Це відкриває перспективу для реалізації системних програм підтримки, що базуються на зміцненні ресурсів дитини та родини, а також розбудові шкільних програм психологічної допомоги.

ВАЖКІ МЕТАЛИ В ПИТНІЙ ВОДІ: ВПЛИВ НА МЕТАБОЛІЗМ ЛЮДИНИ

Сиротинська Ірина Дмитрівна

к. хім. н., доцент

Халус Віта Василівна

Студентка

Івано-Франківського Національний медичного університету
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ: Забруднення питної води важкими металами є однією з найактуальніших проблем довкілля та охорони здоров'я. До найбільш небезпечних забруднювачів неорганічного походження належать кадмій (Cd), свинець (Pb), миш'як (As), ртуть (Hg) та нікель (Ni). Ці елементи не мають фізіологічної ролі в організмі людини, але мають здатність до накопичення та порушення багатьох біохімічних процесів.

Ключові слова: Важкі метали, питна вода, метаболізм, токсичність, кадмій, свинець, оксидативний стрес, метаболічний синдром.

Важкі метали, що потрапляють до організму з питною водою, здатні спричиняти низку глибоких метаболічних порушень. Одним із найбільш токсичних є кадмій, який накопичується в нирках викликаючи нефротоксичність, переважно шляхом пошкодження проксимальних каналців. Процес супроводжується порушенням фосфорно-кальцієвого обміну, а також зниженням рівня мікроелементів, таких як цинк і селен, що негативно впливає на антиоксидантну захисну систему організму.

Свинець у свою чергу гальмує ключові ферменти енергетичного обміну, зокрема альдолазу та гексокіназу, порушуючи процес гліколізу. Крім того, він інгібує δ -ALA-дегідратазу, що блокує синтез гему і призводить до анемії. Свинець має тенденцію накопичуватися в кістках, печінці та мозку, викликаючи хронічну інтоксикацію з системними наслідками.

Іони миш'яку і нікелю, проявляють сильні прооксидантні властивості,

стимулюючи утворення активних форм кисню (ROS) та викликаючи оксидативний стрес. Саме вільні радикали є причиною ушкоджень ДНК, клітинних мембран та білків, а також здатні змінювати експресію генів, які регулюють основні метаболічні процеси. Оксидативний стрес відіграє ключову роль у розвитку нейродегенеративних хвороб (Альцгеймера, Паркінсона), атеросклерозу та навіть онкології.

Порушення на клітинному рівні проявляються на системному рівні у вигляді метаболічного синдрому. До нього включають інсулінорезистентність, хронічне запалення, зміну кишкового мікробіому та епігенетичні модифікації, що впливають на гени глюкозного метаболізму. У осіб з високими концентраціями кадмію, свинцю та миш'яку в сечі фіксувалися такі ознаки: ожиріння, гіпертонія, гіперглікемія, гіпертригліцеридемія та зниження ЛПВЩ. Крім того, доведено зв'язок між низькорівневою експозицією до кадмію та розвитком цукрового діабету 2 типу.

Також, важкі метали суттєво порушують мінеральний гомеостаз, знижуючи необхідні рівні заліза, магнію та цинку в тканинах. Вони можуть заміщувати життєво важливі іони у ферментативних активних центрах, спричиняючи втрату функціональної активності ферментів. Це є критичним фактором, який лежить в основі множинних метаболічних порушень.

Висновок: Навіть низькі концентрації важких металів у питній воді можуть мати кумулятивну дію та викликати значні метаболічні порушення. Вони негативно впливають на функціонування нирок, енергетичний обмін, гормональну регуляцію та мікроелементний баланс. Це підвищує ризик розвитку метаболічного синдрому, цукрового діабету 2 типу та інших хронічних захворювань. Необхідно посилити контроль якості питної води та проводити регулярний біохімічний моніторинг населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Zorena K., Michalska M., Bartoszewicz M. та ін. The Presence of Heavy Metals in Drinking Water and Its Possible Impact on the Development of Type 1

Diabetes in Children [Електронний ресурс] // Water. – 2024. – Т. 16, № 21. – С. 30. – Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2073-4441/16/21/3083>.

2. Tchounwou P. B., Yedjou C. G., Patlolla A. K., Sutton D. J. Heavy metal toxicity and the environment // EXS. – 2012. – Vol. 101. – P. 133–164. – Режим доступу https://doi.org/10.1007/978-3-7643-8340-4_6

3. Rahman Z., Singh V. P. The relative impact of toxic heavy metals (THMs) (arsenic (As), cadmium (Cd), chromium (Cr)(VI), mercury (Hg), and lead (Pb)) on the total environment: an overview // Environmental Monitoring and Assessment. – 2019. – Vol. 191, № 7. – Article No. 419. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1007/s10661-019-7528-7>.

4. Liu Q., Zhao H., Wang Y. та ін. Association between heavy metal exposure and metabolic syndrome: A cross-sectional study [Електронний ресурс] // Environmental Pollution. – 2021. – Vol. 286. – Article No. 117478. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34523087/>.

5. Handbook on the Toxicology of Metals / ред. Nordberg G. F., Fowler B. A., Nordberg M., Friberg L. T. – 4-е вид. – Amsterdam : Academic Press, 2017. С. 45-70.

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ ХРОНІЧНОГО БОЛЮ У ВІЙСЬКОВИХ У ПОЛЬОВИХ УМОВАХ

Сова Валентина Сергіївна

здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Бабічева Олександра Олександрівна

к.мед.н.,

асистент кафедри

внутрішніх та професійних хвороб

Харківський національний медичний університет,

Україна

Актуальність проблеми. Наразі на території України йде повномасштабна війна, внаслідок якої значна кількість військовослужбовців зазнала поранень, що зумовило розвиток хронічного болю.

Хронічний біль – це стан, який відбувається у зв'язку з пораненнями, постійним перенапруженням, посттравматичним стресовим синдромом. На передовій, у умовах безпосередніх бойових дій стандартні методи знеболення зазвичай є не ефективними та не доступними.

Мета дослідження:

Проаналізувати методи лікування хронічного болю у польових умовах.

Метод дослідження:

Під час написання аналітичної роботи був використаний теоретичний метод дослідження.

Викладення основного матеріалу та результати. За даними останніх досліджень, які були проведені українськими вченими, близько 50% військових після поранень мають болі, які тривають до 5-ти місяців. У зв'язку з цим експертами було запропоновано використання мультидисциплінарного підходу в лікуванні, який включає в себе:

1. Нейромодуляцію – застосування портативних пристроїв з метою:

- транскраніальної електричної стимуляції для впливу на зони

головного мозку, які контролюють відчуття та сприйняття болю.

- трансепідермальної електростимуляції, що передбачає застосування імпульсів слабого струму для впливу на тканини та м'язи.

2. Телемедичні технології – забезпечення онлайн доступу до лікарів різних спеціальностей в умовах бойових дій.

3. Фармакологічні інновації:

- Застосування кетаміну в малих дозах внутрішньом'язово або інгаляційно для швидкого знеболення.

- Ліпосомальні препарати застосовують з метою тривалого контролю болю.

4. Тейпування, ортези, екзоскелети – використовують у фізичній та реабілітаційній медицині для зменшення навантаження та стабілізація уражених ділянок, головною перевагою є можливість самостійного використання серед військовослужбовців.

Висновок.

Відповідно до поставленої мети дослідження, було проведено аналіз методів лікування хронічного болю у військовослужбовців у польових умовах. Результати дослідження свідчать про те, що розширення методів лікування даного захворювання має велике значення для медицини та військово-польової терапії.

Адже дані стратегії дозволяють підвищити ефективність лікувальної тактики, зберегти боєздатність особового складу бригади, запобігти та зменшити хронізацію болі в умовах обмеженого доступу до спеціалізованої медичної допомоги.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://tccc.org.ua/guide/pain-anxiety-and-delirium-cpg>
2. <https://moz.gov.ua/uk/v-ukrayini-startuvalo-navchannya-fahivciv-dlya-centriv-medicini-bolyu-sho-dopomozhut-poranenim-vijskovim-i-civilnim>
3. “Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичної науки та

освіти збірник наукових праць присвячений 75-річчю кафедри медицини катастроф та військової медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького”, за редакцією Чаплик В. В та Олійник П. В.

4. «Воєнно-польова терапія», за редакцією Осьодло Г. В. та Верби А. В.

5. «Перша екстрена і тактична медична допомога на догоспітальному етапі», за редакцією Паламар І. В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ СТРЕСОВИМИ ФАКТОРАМИ ТА ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ У ВАГІТНИХ

Тіщенко Олександра Миколаївна,

науковий керівник,

кандидат медичних наук

Чуніховська Еліна Сергіївна,

Степанова Карина Сергіївна,

студентки

Харківський національний медичний університет

Вступ./Introduction. Цукровий діабет вагітних або гестаційний цукровий діабет (ГЦД) – це патологічний стан, що характеризується порушенням вуглеводного обміну у вагітних, що вперше маніфестувало під час вагітності, зазвичай в 2-3 триместрі, на фоні гормональної перебудови. ГЦД – одне з найпоширеніших ускладнень вагітності, що несе за собою негативні наслідки, як для плода, так і для матері.

За різними даними літератури, частота діагностування ГЦД становить 6-25% випадків. Наразі жінки в Україні щодня стикаються з гострими і хронічними, що призводить до розвитку тривожно-депресивного розладу. Вагітні жінки є більш сприйнятливими до цього через перебудову гормонального фону.

Ціль роботи./Aim. Дослідити взаємозв'язок впливу стресових факторів на вагітних жінок з розвитком у них ГЦД.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для вирішення даного завдання були використані такі методи: статистичний і аналітичний (аналіз літератури).

Результати та обговорення./Results and discussion. Передусім варто розглянути механізми впливу стресу та вагітності на формування цукрового діабету окремо. Гестаційний цукровий діабет (ГЦД) зазвичай розвивається у другому та третьому триместрах внаслідок гормональних змін, які призводять до розвитку інсулінорезистентності. З 5-го тижня вагітності за допомогою

синцитіотрофобласту починається вироблення людського плацентарного лактогену, що блокує ефекти інсуліну на тканини; гормон накопичується та, зазвичай, на 20-24 тижні починає проявлятися.

Такий ефект певною мірою сприятливий для плода, адже дозволяє йому спожити більшу кількість глюкози.

Стрессова реакція викликає викид глюкокортикоїдів та катехоламінів, які в короткостроковій перспективі (гострий стрес) не тягнуть за собою побічних ефектів, проте у випадку тривалої дії (хронічний стрес) порушують метаболізм глюкози. Що катехоламіни, що глюкокортикоїди – контрінсулярні гормони, що підвищують рівень цукру в крові (перші переважно за рахунок стимуляції глікогенолізу, другі – глюконеогенезу) та не дають глюкозі заходити в м'язові та жирові клітини (блокада ГЛЮТ-4).

Окрім того, гормони пучкової зони кори наднирників пригнічують бета-клітини підшлункової залози. Симпатоадреналова ж система на додачу за допомогою активації бета-3-адренорецепторів у жировій тканині збільшує кількість МАРК та утворення церамідів, що пригнічують функцію протеїнкінази В. У таких умовах розвивається хронічна гіперглікемія із можливим розвитком резистентності до інсуліну та послідовним розвитком ЦД 2 типу.

У систематичному огляді 2021 року ("Associations between Gestational Diabetes and Anxiety or Depression: A Systematic Review") автори підтвердили зв'язок між тривожністю та депресивними розладами із розвитком ГЦД. За висновками науковців, чий роботи аналізували в цьому дослідженні, тривога та депресія потенціюють ефекти симпатичної нервової системи, секрецію АКТГ, підвищуючи рівні глюкокортикоїдів, катехоламінів і глюкагону. Всі ці ефекти пов'язані зі збільшенням глюкози в крові.

За даними досліджень, у вагітних жінок із переліченими розладами також знаходили вищі показники глікозильованого гемоглобіну крові, що свідчило не просто про стабільну гіперглікемію, а про розвиток ЦД. Проте на даний момент недостатня кількість досліджень, які б пов'язували саме хронічний стрес із

ГЦД.

Висновки./Conclusions. На основі викладеної вище інформації, можна зробити висновки, що тривожний та депресивний розлад мають зв'язок із розвитком гестаційного цукрового діабету, але дані стосовно впливу стресу на даний момент залишаються неточними, хоча механізм є аналогічним. Важливо відмітити, що внаслідок хронічного стресу, з яким живуть жінки в Україні, можливий розвиток як тривожності, так і депресії, а отже ризик розвитку гестаційного цукрового діабету можна вважати підвищеним.

ЧАСТОТА КОМОРБІДНОЇ ПАТОЛОГІЇ ГЕПАТО-БІЛІАРНОЇ СИСТЕМИ У ХВОРИХ НА ІШЕМІЧНУ ХВОРОБУ СЕРЦЯ

Хухліна Оксана Святославівна

д.м.н., професор, завідувач
кафедри внутрішньої медицини клінічної фармакології
та професійних хвороб

Буковинський державний медичний університет

Антощук Віталій Віталійович

Студент

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Коморбідний перебіг ішемічної хвороби серця з патологією гепато-біліарної системи полягає у значній поширеності захворювань серцево-судинної системи та запальних захворювань жовчного міхура та печінки в популяції. Захворювання печінки та жовчного можуть впливати на перебіг та сприяти прогресуванню ішемічної хвороби серця. Медикаментозна підтримка пацієнтів з ішемічною хворобою серця низкою антиангінальних, гіполіпідемічних засобів може сприяти розвитку медикаментіндукованого чи запального ураження печінки, порушенню відтоку жовчі, формуванню конкрементів у жовчовивідних шляхах та жовчному міхурі тощо. Дослідження в світі вказують на істотно вищий за популяційний рівень даної коморбідності. Актуальним є дослідження частоти поєданого перебігу ішемічної хвороби серця, стенокардії та захворювань гепато-біліарної системи в Україні.

Метою дослідження було встановити частоту та структуру коморбідної патології гепато-біліарної системи у хворих на Ішемічну хворобу серця. Стенокардію напруження I-IV ФК.

Для дослідження проведений ретроспективний аналіз 500 медичних карт стаціонарних хворих на ішемічну хворобу серця. Стенокардію напруження I-IV ФК, які лікувалися в терапевтичному відділенні №1 ОКНП «Чернівецька лікарня швидкої медичної допомоги» у 2020-2024 рр. Зв'язок між захворюваністю на ішемічну хворобу серця та розвитком патології

гепато-біліарної системи аналізували за показником відношення шансів у порівнянні з 500 осіб відповідного віку, які зверталися за медичною допомогою до сімейних лікарів КНП «Міська поліклініка №1» м. Чернівців з приводу ГРВІ і не мали патології серцево-судинної системи за допомогою програми Past3.

За результатами дослідження стенокардію напруження I-IV ФК було встановлено 145 випадків Хронічного некаменевого холециститу (ХНХ) (24,5 %) проти 88 випадків у осіб без ІХС (12,2 %) ($OR = 2,01$ [ДІ 95% 1,59-2,54]) ($p < 0,05$), 99 випадків Жовчнокам'яної хвороби (ЖКХ) із Хронічним калькульозним холециститом (ХКХ) (11,3 %) проти 33 випадків у осіб без ІХС (4,3 %) ($OR = 2,63$ [ДІ 95% 1,83-3,77]) ($p < 0,05$), 348 випадків Стеатотичної хвороби печінки, асоційованої з метаболічною дисфункцією (СХП) (54,8 %) проти 98 випадків у осіб без ІХС (14,5 %) ($OR = 3,78$ [ДІ 95% 3,09-4,63]) ($p < 0,05$), 28 випадків Вірусного гепатиту В і С (3,8 %) проти 8 випадків у осіб без ІХС (1,2 %) ($OR = 3,17$ [ДІ 95% 1,65-6,09]) ($p < 0,05$), 12 випадків цирозу печінки різної етіології (1,7 %) проти 5 (0,5 %) випадків у осіб без ІХС ($OR = 3,40$ [ДІ 95% 1,25-9,25]) ($p < 0,05$).

Отже, хронічний перебіг ішемічної хвороби серця стенокардії напруження супроводжується вищою у порівнянні з популяційними показниками поширеністю захворювань гепато-біліарної системи у межах 2,0-3,8 рази ($p < 0,05$). Найчастішою коморбідною патологією гепато-біліарної системи у хворих на ішемічну хворобу серця.

КОМОРБІДНІСТЬ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ З ОЖИРІННЯМ ТА СТЕАТОТИЧНОЮ ХВОРОБОЮ ПЕЧІНКИ, АСОЦІЙОВАНОЮ З МЕТАБОЛІЧНОЮ ДИСФУНКЦІЄЮ

Хухліна Оксана Святославівна

д.м.н., професор, завідувач
кафедри внутрішньої медицини клінічної фармакології
та професійних хвороб

Буковинський державний медичний університет

Білоус Надія Вікторівна

Студент

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

За даними літератури – проведених досліджень та публікацій щодо частоти коморбідності бронхіальної астми (БА) та стеатотичної хвороби печінки, асоційованої з метаболічною дисфункцією (СХП АМД) досить обмежена кількість. Актуальною темою для дослідження є поєднаний перебіг БА та СХП АМД, на тлі ожиріння визначна, оскільки ці захворювання є поширеною запальною та дисметаболічною патологією, мають хронічний прогресуючий перебіг, істотно знижують якість життя хворих і потребують пильної уваги щодо менеджменту таких пацієнтів.

Метою дослідження є встановити частоту коморбідності БА та СХП АМД у популяції Чернівецької області.

Проведено ретроспективний аналіз 500 медичних карт стаціонарних хворих на персистуючу БА різного ступеня важкості, які лікувалися в терапевтичному відділенні ОКНП «Чернівецька лікарня швидкої медичної допомоги» та пульмонологічному відділенні ОКНП «Обласна клінічна лікарня» у 2020-2024 рр. Зв'язок між захворюваністю на астму та розвитком СХПАМД аналізували за допомогою багатфакторних моделей пропорційних ризиків Кокса, а також за показником відношення шансів за допомогою програми Past3.

Отримані результати дослідження: залежно від ІМТ хворих на БА було поділено на 3 групи. 1 групу з ІМТ 16-25,9 кг/м² склали 110 осіб (22,0 %)

хворих на БА. 2 групу з ІМТ 26-29,9 кг/м² склали 185 осіб (37,0 %). 3 групу з ІМТ >30 кг/м² склали 205 осіб (41,0 %). Частота виявлення СХП АМД у цих осіб відрізнялася. Так, в 1 групі СХП було встановлено у 13 осіб (11,8 %), у 2 групі – відповідно у 78 осіб (42,2%), у 3 групі – у 168 осіб (81,9 %). Згідно з обчисленням відношення шансів встановлено істотно вищу ймовірність виникнення СХП у хворих із БА з надмірною масою тіла у порівнянні з пацієнтами з нормальним ІМТ (OR= 3,57 [ДІ 95% 1,89-6,72]) (p<0,05), а також вищу ймовірність виникнення СХП у хворих із БА з ожирінням у порівнянні з особами, що мали надмірну масу тіла (OR= 1,94 [ДІ 95% 1,39-2,72]) (p<0,05) та нормальний ІМТ (OR= 6,93 [ДІ 95% 3,77-12,76]) (p<0,05).

Отже, частота виявлення СХП АМД у хворих на БА із нормальною масою тіла склала 11,8 %, у осіб з надлишковою масою тіла – 42,2 %, у осіб з ожирінням – 81,9 %. Це дослідження продемонструвало, що як на тлі нормальної, так і на тлі надмірної маси тіла та ожиріння БА істотно впливає на рівень захворюваності на стеатотичну хворобу печінки, асоційовану з метаболічною дисфункцією.

ХВОРОБА АЛЬЦГЕЙМЕРА ЯК НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ: БІОХІМІЧНІ МЕХАНІЗМИ АМІЛОЇДНОГО КАСКАДУ ТА РОЛЬ ТАУ-БІЛКІВ

Шкурашівська Світлана Василівна,

к.біол.н., доцент

Вашків Ірина Андріївна

Студентка

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Хвороба Альцгеймера – повільно прогресуюче нейродегенеративне захворювання, яке виступає головною причиною деменції у літніх людей. Вона проявляється поступовим погіршенням пам'яті, розумових функцій, емоційної стабільності та здатності до самостійного догляду. Основою цього захворювання є порушення обміну певних білків у центральній нервовій системі. Зі збільшенням середньої тривалості життя актуальність проблеми зростає: за даними ВООЗ, її поширеність щороку зростає, що створює значне навантаження на систему охорони здоров'я та суспільство в цілому.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є дослідити молекулярні та клітинні механізми нейродегенерації при хворобі Альцгеймера з акцентом на амілоїдний каскад, роль гіперфосфорильованого тау-білка та вплив окислювального стресу на розвиток патології.

Матеріали та методи./Materials and methods. В дослідженні були використані джерела світової медичної літератури, котрі висвітлюють багатofакторність даного захворювання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Хвороба Альцгеймера (ХА) є найпоширенішим типом деменції і характеризується поступовою втратою нейронів кори та гіпокампу, що призводить до когнітивного дефіциту, порушень пам'яті, мовлення та поведінки. На молекулярному рівні головними патогенетичними механізмами є: накопичення β -амілоїдного пептиду ($A\beta$) у вигляді позаклітинних бляшок, формування

внутрішньоклітинних нейрофібрилярних клубків з гіперфосфорильованого тау-білка, нейрозапалення, окислювальний стрес, порушення кальцієвого гомеостазу та синаптична дисфункція.

Центральним біохімічним механізмом ХА вважається амілоїдний каскад, згідно з яким патологічні зміни запускаються надмірною продукцією або зниженим кліренсом А β -пептиду, особливо А β 42 – форми з високою схильністю до агрегації. А β утворюється в результаті протеолітичного розщеплення трансмембранного глікопротеїну – амілоїдного білка-попередника – β - та γ -секретазами. В нормі APP може розщеплюватися за α -шляхом із утворенням нейротрофічного фрагмента, однак при активації β - γ -шляху формується А β , здатний до агрегації.

Накопичення А β 42 стимулює утворення олігомерів, потім протофібрил та фібрил, які врешті формують амілоїдні бляшки. Олігомери β -амілоїду є особливо токсичними, оскільки порушують функцію синапсів, підсилюють надходження кальцію в нейрони, активують мікроглію та спричиняють оксидативний стрес. Вони також провокують фосфорилування тау-білка, що веде до формування нейрофібрилярних клубків, тобто замикають амілоїдно-тау патогенетичну вісь.

Відповідно до сучасних даних нейробіохімії, β -амілоїд сприяє підвищенню рівня проапоптичних білків, викликає деполяризацію мітохондрій та активацію каспазного каскаду, що призводить до програмованої загибелі клітин. Окрім цього, А β стимулює активацію мікроглії – головних імунних клітин центральної нервової системи, що викликає хронічне нейрозапалення через вивільнення прозапальних цитокінів, таких як інтерлейкін-1 β (IL-1 β), фактор некрозу пухлини- α (TNF- α) та інтерлейкін-6 (IL-6). Ці медіатори зменшують синаптичну пластичність, порушують нейрональну взаємодію і посилюють процес нейродегенерації.

Не менш значущим у патогенезі ХА є порушення структури й функцій мікротрубочок, спричинене гіперфосфорильованим тау-білком. У нормі тау зв'язується з мікротрубочками нейронів і стабілізує їх, забезпечуючи транспорт

органел та нейротрансмітерів. При хворобі Альцгеймера тау піддається патологічному фосфорилуванню під дією білків-кіназ, що знижує його здатність зв'язуватись із мікротрубочками. Це призводить до їх дестабілізації, порушення аксонального транспорту і формування нейрофібрилярних клубків (NFTs), що є морфологічним маркером ХА.

Існує тісний взаємозв'язок між амілоїдним каскадом і тау-патологією: олігомери Аβ можуть ініціювати гіперфосфорилування тау-білка, а гіперфосфорильований тау сприяє внутрішньоклітинному накопиченню токсичних агрегатів, що посилює загибель нейронів. Таким чином, взаємодія цих двох процесів утворює самопідтримуване патологічне коло, яке є основою нейродегенеративних змін при хворобі Альцгеймера.

Важливу роль у розвитку захворювання також відіграє окислювальний стрес – порушення балансу між утворенням вільних радикалів і здатністю антиоксидантної системи їх нейтралізувати. У пацієнтів із хворобою Альцгеймера відзначають підвищений рівень перекисного окислення ліпідів, нітрування білків, окислення ДНК та порушення активності антиоксидантних ферментів, таких як супероксиддисмутаза, каталаза та глутатіонпероксидаза. Джерелом вільних радикалів виступають активована мікроглія, пошкоджені мітохондрії, а також β-амілоїд, який здатен каталізувати утворення пероксидних сполук. Це призводить до пошкодження нейрональних мембран, інактивації білків і порушення функціонування нейромедіаторних систем.

Також в патогенезі важливим є порушення кальцієвого гомеостазу, зумовлене β-амілоїдною токсичністю. Аβ-олігомери здатні формувати іонні пори в мембранах, спричиняючи неконтрольоване надходження Ca^{2+} в нейрони. Це викликає активацію кальційзалежних ферментів (протеаз, фосфоліпаз, ендонуклеаз), які ушкоджують цитоскелет, мембрани та ДНК. Водночас підвищення внутрішньоклітинного Ca^{2+} сприяє запуску мітохондріального апоптозу та зниженню потенціалу мембрани мітохондрій.

На рівні нейротрансмітерного обміну виявляються дефіцити ацетилхоліну (АХ) – ключового медіатора в процесах навчання та пам'яті. Зниження рівня

АХ зумовлене дегенерацією холінергічних нейронів у базальних ядрах та інгібуванням холінацетилтрансферази. Саме тому інгібітори ацетилхолінестерази (донепезил, ривастигмін) використовуються як симптоматичне лікування для підвищення рівня АХ у синапсах.

Окрім основних біохімічних порушень, важливою складовою патогенезу ХА є генетична схильність. Сімейні (аутосомно-домінантні) форми хвороби асоціюються з мутаціями в генах APP, PSEN1 (пресенілін-1) та PSEN2 (пресенілін-2), які порушують процес γ -секретазного розщеплення APP, збільшуючи утворення $A\beta_{42}$. У разі спорадичних форм хвороби (більшість випадків) найвідомішим фактором ризику є наявність алеля $\epsilon 4$ гена аполіпропротеїну Е (APOE $\epsilon 4$), що знижує кліренс $A\beta$ і посилює його осадження.

Вивчення біомаркерів ХА відіграє ключову роль у діагностиці та моніторингу захворювання. У спинномозковій рідині пацієнтів зазвичай спостерігається зниження рівнів $A\beta_{42}$ та підвищення загального тау і фосфорильованого тау. Ці біомаркери відображають прогресування патологічного процесу навіть на доклінічній стадії. Крім того, візуалізаційні методи, такі як позитронно-емісійна томографія з міченими $A\beta$ - або тау-лігандами, дозволяють виявити відкладення білків у мозку.

Висновки./Conclusions. Хвороба Альцгеймера – це нейродегенеративне захворювання, що пов'язане з порушенням обміну β -амілоїду та тау-білка. Амілоїдні бляшки та нейрофібрилярні клубки лежать в основі загибелі нейронів та розвитку когнітивних порушень. У патогенезі також беруть участь окислювальний стрес, нейрозапалення та дисбаланс кальцію. Розуміння цих механізмів є ключовим для ранньої діагностики та пошуку нових підходів до лікування.

ПОДАГРА СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПОШИРЕННЯ, ЕТІОЛОГІЮ ТА ДІАГНОСТИКУ

Шкурашівська Світлана Василівна,

к.біол.н., доцент

Малахівський Юрій Юрійович,

Шешурак Софія Юріївна,

Студенти

Івано-Франківський Національний

медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Подагра – запальне захворювання суглобів, обумовлене відкладенням кристалів мононатрієвого урату в суглобових та перисуглобових структурах, що призводить до гострих атак, хронічного артриту та утворення тофусів із подальшим руйнуванням хряща й кістки. Патогенез подагри включає формування гіперурикемії внаслідок генетичної відсутності урикази, підвищеної реабсорбції урату нирками та його обмеженої розчинності, що сприяє нуклеації кристалів.

Мета роботи. Впродовж останніх десятиліть захворюваність на подагру невпинно зростає, що пов'язано зі зміною стилю життя, надмірним споживанням продуктів із високим вмістом пуринів, масовою епідемією ожиріння та метаболічного синдрому. Тому, метою роботи є аналіз наукових даних щодо сучасного погляду на поширення, етіологію та діагностику даного захворювання.

Матеріали та методи. Проведено огляд актуальної наукової літератури за темою дослідження. Аналіз включав дані з рецензованих джерел, котрі присвячені напрямкам розвитку вивчення подагри, механізмам пуринового обміну, розвитку гіперурикемії та процесів кристалізації мононатрієвого урату.

Результати та обговорення. Подагра – це запальне захворювання суглобів, яке виникає внаслідок відкладання кристалів сечової кислоти (мононатрієвого урату (МКУ)), що є кінцевим продуктом обміну пуринів в

організмі людини. Кристали можуть накопичуватися в суглобах, м'яких тканинах і кістках, спричиняючи різноманітні клінічні прояви: гострий подагричний артрит (подагричний напад), хронічне запалення суглобів, формування вузлів (тофусів), розвиток ниркової недостатності та сечокам'яної хвороби.

Розвиток подагри можна умовно поділити на чотири стадії: асимптомна гіперурикемія, відкладення уратів у тканинах, гострий подагричний артрит та хронічна подагра.

У першій стадії підвищений рівень сечової кислоти не супроводжується клінічними симптомами. На другій стадії відбувається формування кристалів уратів у суглобах та інших тканинах. Третя стадія характеризується раптовим нападом болю та запаленням в ураженому суглобі. У хронічній четвертій стадії спостерігається постійне запалення, утворення тофусів та ураження суглобів.

Отже, однією з основних причин розвитку подагри є порушення обміну пуринів. Пурини – це гетероциклічні сполуки, що містять дев'ятиатомне пуринове ядро, сформоване в результаті конденсації піримідинового та імідазольного кілець. Вони відіграють ключову роль у функціонуванні живих клітин, входячи до складу нуклеїнових кислот, зокрема таких пуринових основ, як аденін, гуанін і гіпоксантин.

Значну частку сечової кислоти в організмі становлять продукти метаболізму харчових пуринів: було встановлено, що усунення пуринових джерел з раціону протягом 10 днів у здорових осіб призводить до зниження рівня сечової кислоти в крові приблизно на 25% і зменшення її екскреції із сечею на 50%. Проте дотримання суворої гіпопуринової дієти є складним у клінічній практиці. Натомість вживання продуктів з високим вмістом фруктози, червоного м'яса, алкоголю та риби асоціюється з підвищеним ризиком розвитку гіперурикемії. Ендогенний шлях утворення пуринів, відомий як *de novo* синтез пуринів, передбачає перетворення рибозо-5-фосфату через 5-фосфорибозил-1-пірофосфат (ФРПФ) в інозинмонофосфат (ІМФ) шляхом десяти ключових реакцій. Оскільки цей процес енерговитратний, організм

зберігає енергію через взаємоперетворення та ресинтез пуринових нуклеотидів. Попередниками урату в катаболізмі пуринів є гіпоксантин і гуанін, більшість яких ресинтезується. Невикористаний гуанін дезамінується з утворенням ксантину, тоді як гіпоксантин окиснюється до ксантину за допомогою ферменту ксантиноксидази.

Ксантиноксидаза – це фермент, що відіграє ключову роль у катаболізмі пуринів, каталізуючи перетворення гіпоксантину в ксантин, а потім – у сечову кислоту. У людини сечова кислота є кінцевим продуктом обміну пуринів. Ксантиноксидаза належить до родини молібденвмісних ферментів і має складну структуру, що включає молібденовий кофактор, флавін-аденин-динуклеотид (ФАД) та залізо-сірчані кластери.

У процесі розщеплення пуринових нуклеотидів, таких як аденозинмонофосфат (АМФ) та гуанозинмонофосфат (ГМФ), утворюються гіпоксантин та ксантин. Ксантиноксидаза каталізує окислення цих сполук до сечової кислоти. На відміну від багатьох інших ссавців, у людини відсутній фермент уриказа, який перетворює сечову кислоту в алантоїн – більш розчинну сполуку. Це призводить до накопичення сечової кислоти в організмі та підвищує ризик розвитку гіперурикемії та подагри. Підвищена активність ксантиноксидази сприяє надмірному утворенню сечової кислоти та активних форм кисню, що може призводити до оксидативного стресу.

Основні етапи регуляції синтезу пуринів включають: синтез ФРПФ у шляху ФРПФ-синтетази та використання ФРПФ у першій реакції *de novo* синтезу пуринів.

Цей шлях регулюється шляхом зворотного інгібування пуриновими нуклеотидними продуктами пуринового синтезу та активацією при підвищенні концентрації ФРПФ. Цей механізм антагоністичної регуляції порушується при двох рідкісних зчеплених із Х-хромосомою захворюваннях: дефіциті ферменту ресинтезу гіпоксантин-гуанін-фосфорибозилтрансферази (ГГФРТ) та гіперактивності ФРПФ-синтетази (ФРС1). Такі стани, як надмірне виснаження аденозинтрифосфату (АТФ) при тканинній гіпоксії або гострому алкогольному

отруєнні, можуть призводити до зниження концентрації інгібуючих нуклеотидів і надлишкового утворення урату.

Сечова кислота є кінцевим метаболітом пуринового обміну в людини та вищих приматів. Традиційно сечовій кислоті приписували антиоксидантні властивості, зокрема здатність нейтралізувати активні форми кисню. Однак сучасні дослідження ставлять під сумнів її істотну роль у регуляції оксидативного стресу. Натомість сечову кислоту дедалі частіше розглядають як учасника імунного нагляду, а також як потенційного модифікатора артеріального тиску та внутрішньосудинного об'єму.

У фізіологічних умовах при рН 7,4 сечова кислота переважно перебуває в іонізованому стані у вигляді мононатрієвого урату (МКУ), який має обмежену розчинність через присутність іонів натрію. У кислому середовищі, зокрема в сечі, переважає неіонізована форма сечової кислоти, яка ще менш розчинна, що створює умови для кристалізації та формування сечових каменів, відмінних за природою від МКУ-кристалів, асоційованих із подагрою. Основна частина урату синтезується ендогенно, переважно в печінці, а частково – в тонкій кишці. Елімінація урату відбувається головним чином через нирки, де майже весь обсяг цієї сполуки фільтрується в клубочках. У разі гіперурикемії спостерігається збільшення загального пулу урату в організмі, що підвищує ризик його відкладення в тканинах. Під час статевого дозрівання у хлопців рівень сироваткового урату досягає значень, характерних для дорослого віку. У жінок репродуктивного періоду концентрація урату нижча завдяки впливу естрогенів, які зменшують реабсорбцію урату в ниркових канальцях, підвищуючи його екскрецію. У період менопаузи та постменопаузи рівень урату у жінок зростає до рівня, близького до чоловічого, що може модифікуватися за рахунок гормонозамісної терапії.

Гіперурикемія, визначена як концентрація сечової кислоти в сироватці крові понад 360 мкмоль/л (6 мг/дл), є основним патогенетичним фактором розвитку подагри. У більшості випадків (приблизно 90%) гіперурикемія зумовлена зниженням ниркової екскреції уратів. Цьому сприяють генетичні

фактори, такі як полікістоз нирок та синдром Леша-Найхана, а також екзогенні фактори, включаючи вживання алкоголю, голодування та прийом певних медикаментів (діуретики, аспірин, циклоспорин, етамбутол, нікотинова кислота, леводопа, теофілін, диданозин). Супутні захворювання, такі як хронічна ниркова недостатність, артеріальна гіпертензія, метаболічний синдром, ожиріння, кетоацидоз, гіпотиреоз, гіперпаратиреоз та саркоїдоз, також можуть сприяти розвитку гіперурикемії.

У меншій кількості випадків (близько 10%) гіперурикемія виникає через надмірне утворення сечової кислоти, що може бути пов'язано з високим споживанням пуринів з їжею, посиленням катаболізму нуклеотидів або генетичними порушеннями ферментів пуринового обміну. У разі зниження ниркової екскреції урату збільшується ентеральний уриколіз – до половини загального виведення урату. Гіперурикемія може бути первинною (ідіопатичною) або вторинною. Надмірне утворення сечової кислоти спостерігається при низці патологічних станів, інтоксикаціях і застосуванні деяких лікарських засобів. До прикладів належать гострий лейкоз, синдром лізису пухлини та псоріаз.

У дорослих лише 5–10% сечової кислоти виводиться з організму порівняно з кліренсом креатиніну, незважаючи на 100% фільтрацію сечової кислоти в клубочках нирок. Це пояснюється тим, що приблизно 90% відфільтрованої сечової кислоти реабсорбується в ниркових канальцях. У результаті особи з гіперурикемією, зумовленою порушенням нирковим виведенням, можуть мати нормальний рівень урату в сечі через знижений кліренс сечової кислоти. Завдяки геномним і молекулярним дослідженням ідентифіковано низку транспортерів, які беруть участь у нирковому виведенні сечової кислоти. Серед них глюкозний транспортер 9 (ГЛЮТ9) і аніонний уратний транспортер 1 (УРАТ1) мають визначальний вплив на рівень урату в сироватці крові.

Отже, одним з етапів подагри є виникнення кристалів. Формування кристалів мононатрійурата (МКУ) вимагає стійкого перенасичення уратом у

біологічних рідинах. На процес кристалізації впливають такі чинники, як наявність твердої матриці для ініціації кристалізації, локальні зміни концентрацій катіонів, рН середовища, температура та ступінь зневоднення. Імуноглобулін G (IgG) також може виступати промотором формування та подальшого росту кристалів у пацієнтів із подагрою. Кристали МКУ найчастіше виявляються в ділянці першого плеснофалангового суглоба, серединній частині стопи та ахіллового сухожиллі. Сучасні дослідження демонструють асоціацію між остеоартритом (ОА) та локалізацією відкладень кристалів МКУ. У суглобах, уражених ОА, продукти деградації хрящової тканини, зокрема хондроїтинсульфат, знижують розчинність уратів, сприяючи нуклеації та росту кристалів. Зниження температури додатково погіршує розчинність МКУ, що створює сприятливі умови для їх формування та відкладення.

На пізніх стадіях подагри відзначається формування тофусів – агрегатів кристалів мононатрійурату (МКУ), що супроводжуються хронічним гранульоматозним запаленням. Тофус являє собою скупчення кристалів, оточених корональною зоною, утвореною диференційованими макрофагами та багатоядерними гігантськими клітинами, які вкриті фіброзною капсулою. У цій зоні спостерігається експресія прозапальних цитокінів, зокрема інтерлейкіну-1 (IL-1) та фактора некрозу пухлин альфа (TNF- α). До складу тофуса також входять нейтрофільні позаклітинні пастки, що утворюють сітчасті структури з дегранульованих нейтрофілів. У цілому тофус є результатом складної, структурованої хронічної запальної реакції на відкладення кристалів МКУ.

Тофуси найчастіше локалізуються в періартикулярних, артикулярних та підшкірних тканинах, включаючи хрящі, кістки, суглоби, сухожилки та шкіру, які характеризуються високим вмістом протеогліканів. Запальна відповідь тканин на тофус переважно представлена хронічним запаленням за участі як вроджених, так і адаптивних імунних механізмів. У пацієнтів із тофузною формою подагри нерідко розвивається хронічний подагричний артрит із персистуючим синовітом. Накопичення кристалів МКУ тісно пов'язане з

розвитком ерозивних змін у хрящовій і кістковій тканині. Тофуси відіграють ключову роль у структурному ушкодженні суглобів при подагрі. На межі між тофусом і кісткою кристали МКУ оточені остеокластоподібними клітинами. Т-лімфоцити в межах тофуса експресують ліганд, що активує остеокластогенез та сприяє резорбції кістки. Крім того, уратні кристали інгібують функціонування, життєздатність і диференціювання остеобластів, а також знижують рівень експресії остеопротегерину – природного антагоніста ліганду. Унаслідок цього в зоні "кістка-тофус" спостерігається дисбаланс остеокластичної та остеобластичної активності на користь резорбції.

Висновки. Подагра є мультифакторним запальним захворюванням, в основі якого лежить гіперурикемія та відкладення кристалів мононатрієвого урату. Порушення пуринового обміну, обмежена розчинність урату, генетичні чинники та дисфункція ниркових транспортерів сприяють утворенню кристалів. Хронічна запальна відповідь, зокрема формування тофусів і активація остеокластів, призводить до прогресивного руйнування суглобів і кісток. Основні лікувальні мішені включають інгібування ксантиноксидази та корекцію ниркового виведення урату.

НЕТВОРКІНГ У МЕДИЦИНІ

Шуйська Лада Ігорівна

здобувач вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Мисан Руслана Русланівна

здобувач вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Чернуха Олександр Васильович

Доцент, к.і.н,
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Нетворкінг – це процес встановлення та підтримки взаємовигідних контактів з людьми, які поділяють схожі професійні інтереси чи цілі. Найчастіше це відбувається у неформальній обстановці – на конференціях, ярмарках вакансій, професійних зустрічах або навіть випадково в розмові з однодумцями. Слово "нетворкінг" походить від англійських слів net (мережа) та work (працювати), що буквально означає "працювати в мережі". Але на практиці це не лише про роботу – це про людей. Правильно вибудоване коло контактів може допомогти як у професійному розвитку, так і в особистих питаннях. Через знайомства відкриваються нові можливості – від пошуку роботи до започаткування спільних проєктів.

Мета дослідження: Дослідити ефективність нетворкінгу як інструменту встановлення й розвитку професійних контактів у системі комунікацій медичних працівників.

Матеріали та методи: Огляд наукової літератури за темою.

Результати. У сучасному медичному суспільстві нетворкінг є одним із найефективніших інструментів для розширення кола професійних контактів та встановлення довготривалих взаємин у сфері охорони здоров'я. Для медичних працівників, які працюють у різних напрямках медицини, нетворкінг може стати ключовим чинником досягнення професійного успіху. Активна участь у професійних спільнотах, обмін знаннями, участь у заходах – усе це формує імідж експерта. У результаті до лікаря звертаються не лише за консультацією, а

й з новими пропозиціями співпраці та ідеями [1].

Нетворкінг також сприяє професійному росту, зміцненню репутації та формуванню довіри серед колег та пацієнтів. Завдяки рекомендаціям колег імідж лікаря в очах пацієнта буде зміцнюватися.

Професійне спілкування дозволяє лікарям обмінюватися досвідом, знаннями та клінічними підходами, що сприяє підвищенню якості медичних послуг. Участь у професійних заходах, конференціях та семінарах допомагає знайомитися з провідними фахівцями галузі. Через мережу контактів можна швидше знаходити нові можливості для навчання, стажувань або працевлаштування. Завдяки нетворкінгу медики можуть спільно реалізовувати наукові дослідження та впроваджувати інноваційні методи лікування. Такі зв'язки мають особливе значення для обміну досвідом. Професійна взаємопідтримка, яка виникає завдяки нетворкінгу, допомагає знижувати рівень стресу та емоційного вигорання. Навіть звичайна розмова з колегою може підказати нові підходи до вирішення складних клінічних ситуацій. У медицині вміння швидко знайти «потрібну» людину або команду може мати критичне значення: для отримання консультації або співпраці в дослідженнях. Але варто пам'ятати, що одного встановлення контакту недостатньо – набагато важливіше вміти підтримувати цей зв'язок [2].

Розширення мережі не завжди повинно бути масштабним. Нетворкінг-це не про кількість контактів у телефоні, а про якість стосунків, які ви будете на роки. Можливість отримати підтримку від знайомих залежить від того, чи підтримуєте ви з ними контакт – без цього про вас можуть не згадати в потрібний момент. Формування мережі контактів не обов'язково потребує тривалих особистих зустрічей. У цифрову епоху достатньо підтримувати контакт у Facebook, Instagram чи інших платформах. Легка неформальна комунікація – наприклад, посилення на цікаву статтю, відео з медичної теми або просто коротке повідомлення на кшталт "Як справи?" – вже є корисним кроком у підтримці зв'язку [3].

Нетворкінг не повинен бути одностороннім. Важливо демонструвати

зацікавленість і відкритість. Час від часу варто ділитися корисною інформацією з професійної сфери – запрошеннями на семінари, оновленнями про курси, науковими новинами. Це допомагає залишатися в полі зору, не нав'язуючись. Незалежно від того, екстраверт ви чи інтроверт, створення та підтримка мережі – це процес, який потребує регулярного «догляду», як сад. Немає потреби витрачати багато енергії – інколи достатньо простого привітання чи короткої розмови [4, с. 115].

Слухайте уважно, практикуйте активне слухання і ставте відкриті запитання, щоб краще зрозуміти погляди та досвід співрозмовника. Такий підхід не лише допоможе вам налагодити контакт, а й створить відчуття довіри та взаємоповаги [5, с. 140].

Ефективний нетворкінг у медичному середовищі ґрунтується на щирих стосунках і готовності допомагати. Замість того, щоб зосереджуватися лише на особистій вигоді, варто намагатися бути корисним для інших: запропонуйте підтримку, поділіться власними знаннями або досвідом [6, с. 22].

Під час першої зустрічі в професійному середовищі дуже важливо, з якими емоціями ми говоримо про себе та свою роботу. Малоімовірно, що хтось захоче продовжити знайомство з людиною, яка байдужа до своєї справи. Відсутність ентузіазму відчувається миттєво. Натомість справжній інтерес, пристрасть до медицини, бажання допомагати людям – усе це створює потужну енергетику, яка надихає і притягує. Люди, які досягають успіху, зазвичай щиро люблять те, чим займаються. Вони випромінюють енергію, яка заряджає інших. Тож, коли знайомитеся в професійному середовищі – діліться не лише фактами, а й внутрішнім запалом [7].

Мережа контактів кожного лікаря або студента-медика виглядає по-різному залежно від етапу професійного шляху. Молодим медикам варто починати нетворкінг ще з університету, активно беручи участь у студентських конференціях і тренінгах [8].

Висновок. Нетворкінг – це навичка, яку можна розвинути з практикою. У медичному середовищі вона допомагає не лише знайти можливості, а й стати

частиною професійної спільноти. В умовах стрімких змін у медичній сфері наявність надійної мережі колег, наставників та однодумців може значно полегшити професійне зростання, допомогти у вирішенні складних клінічних питань і відкрити нові можливості для розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://lemon.school/blog/shho-take-networking> (дата звернення 12.05.2025)
2. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/39734993/> (дата звернення 14.05.2025)
3. <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-48256436> (дата звернення 15.05.2025)
4. Вікрі, К. Нетворкінг для інтровертів. Поради для комфортної та ефективної комунікації / К. Вікрі. – Кив : Vivat, 2020. – – 224 с.
5. Гоулман Д. Емоційний інтелект: Чому він може бути важливішим за IQ / Д. Гоулман ; пер. з англ. – Київ: Наш Формат, 2017. – 464 с.
6. Ніколи не їжте наодинці та інші правила нетворкінгу / К. Феррацці, Т. Раз. – Київ : Наш Формат, 2016. – 352 с.
7. <https://fintramplin.com/networking/> (дата звернення: 21.05.25)
8. <https://stud-point.com/blog/self-development-and-motivation/networkinh-iak-stvoriuvaty-korysni-zv-iazky-pid-chas-navchannia/> (дата звернення: 23.05.25)

TECHNICAL SCIENCES

УДК 621.317

EXPERIMENTAL STUDIES OF BALLISTIC GRAVIMETER

Bezvesilna Olena

Doctor of Engineering,
Professor of the Department of Automation and Non-Destructive
Testing Systems, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Nechai Serhii

Associate Professor of the Department
of Automation and Non-Destructive Testing Systems,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Tolochko Tetyana

Senior Lecturer of the Department
of Automation and Non-Destructive Testing Systems,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Abstract: The article provides information about Experimental studies of a new ballistic laser gravimeter (BLG) were conducted. A description of the created laboratory setup for studying the laser unit was given, as well as a description of the procedure for adjusting and checking the laser for the size of the resonator scan. Certified measuring equipment was used, which allowed controlling the vibration parameters of the vibration stand with an accuracy 3 times higher than the accuracy of the BLG. For a modern BLG, this amounted to an error of no more than 5% of the measured gravitational acceleration (PST). PST studies were conducted on the created laboratory setup. Due to the introduction of new elements into the BLG design and the application of the properties of the procedure for approximating measurement results by the least squares method, the new BLG has increased

accuracy: 0.1 μG . Experimental studies confirmed the adequacy of theoretical studies and the feasibility of practical use of the new BLG.

Keywords: Gravimeter, sensitivity axis, gravitational acceleration.

Problem statement. The motion of a body under the action of gravitational acceleration (g) alone is called free fall. A freely falling body moves uniformly with a constant acceleration g , which is called the acceleration of free fall [8]. The value of g does not depend on the properties of the falling bodies, but depends on the geographical latitude of the area and on the height above sea level. At the pole $g=g_{90}=9.832213 \text{ m/s}^2$, at the equator $g_0=9.780490 \text{ m/s}^2$, at latitude 45° $g_{45}=9.806294 \text{ m/s}^2$. The standard (“normal”) value adopted when constructing systems of units is $g=9.80665 \text{ m/s}^2$, and in technical calculations $g=9.81 \text{ m/s}^2$ is usually taken .

The study of the value of g has important theoretical and applied significance in geophysics, geodesy, geology, and astronautics, and is the basis of gravimetry. Measurements of g at various points determine the shape of the Earth (geoid) and the distribution of masses in its interior, and data on various anomalies (deviations of the force of gravity from the normal, determined by the geometric characteristics of the geoid) are used to search for and explore mineral deposits.

The determination of g is in most cases cumbersome and requires large hardware and computational costs [3, 4]. Therefore, it is relevant to study the possibility of use of new simplified measurement methods g .

Analysis of research. Modern research in the field of determining the absolute value of g has shown that currently the most accurate gravimetric method remains experiments based on interferometric measurement of the path and time of free fall of a body [1, 2]. Improvements in the measurement methodology and scheme, and the use of modern high-speed electronics components have allowed a sharp increase in the number of readings N performed during free fall.

Literature analysis has shown that experiments to determine the PSV g are cumbersome and require large hardware and computational costs [3, 4]. Therefore, it is relevant to study the possibility of using a simple version of the ballistic method of

measuring g [6, 7].

The purpose of the work : to create a setup and determine the absolute value of g in it in laboratory conditions in several steps.

Main part. Devices for measuring the force of gravity and the corresponding acceleration of free fall are called gravimeters. They are divided into static and dynamic [1, 6]. Static gravimeters are based on balancing the force of gravity with an elastic force. Dynamic gravimeters are divided into string, pendulum and ballistic.

String gravimeters are used for relative measurements of g (to measure deviations of g from the “normal” value adopted for a certain point) and are based on a change in the natural frequency of oscillations of a string, the tension of which is determined by a lever (the force of gravity at a given location). The principle of operation of pendulum gravimeters is based on a change in the period of free oscillations of a physical pendulum depending on g .

Ballistic gravimeters are used for absolute measurements of g . The principle of operation of a ballistic gravimeter is based on measuring the time it takes a falling body to pass through several points, the distance between which is known.

In this paper, a simple laboratory version of the ballistic method of measuring g is used. Let body A (Fig. 1) fall from a certain height with zero initial velocity.

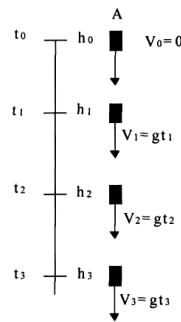

Fig. 1

Using the formulas for uniformly accelerated motion for speed and distance traveled, we write the following relations:

$$S_1 = V_1 \Delta t_1 + \frac{g \Delta t_1^2}{2}, \quad (1)$$

$$S_2 = V_2 \Delta t_2 + \frac{g \Delta t_2^2}{2} = (V_1 + g \Delta t_1) \Delta t_2 + \frac{g \Delta t_2^2}{2}, \quad (2)$$

where: $S_1 = h_2 - h_1$ and $S_2 = h_3 - h_2$ - two segments of the path that a falling body successively traverses in time $\Delta t_1 = t_2 - t_1$ and $\Delta t_2 = t_3 - t_2$ in accordance.

Solving equation (1) for the velocity V_1 and substituting its expression into formula (2), after simple transformations we obtain the formula for determining g from the measured values S_1 , S_2 , Δt_1 and Δt_2 :

$$g = \frac{2(S_2/\Delta t_2 - S_1/\Delta t_1)}{\Delta t_1 + \Delta t_2}. \quad (3)$$

If we set the distances to be the same ($S = S_1 = S_2$), then the calculation formula can be represented as:

$$2S = g \cdot \frac{\Delta t_1 + \Delta t_2}{1/\Delta t_2 - 1/\Delta t_1}. \quad (4)$$

In this case, having performed a series of experiments for different S , it is possible to construct a graph on the axes of which $2S$ and T are plotted, equal to:

$$T = \frac{\Delta t_1 + \Delta t_2}{1/\Delta t_2 - 1/\Delta t_1}. \quad (5)$$

The angle of inclination of the resulting line can be used to determine the acceleration g . If the line does not pass through the origin, this means that there is a systematic error in the experiment.

Description of the laboratory setup The scheme of the installation for measuring the acceleration of free fall is presented in Fig. 2.

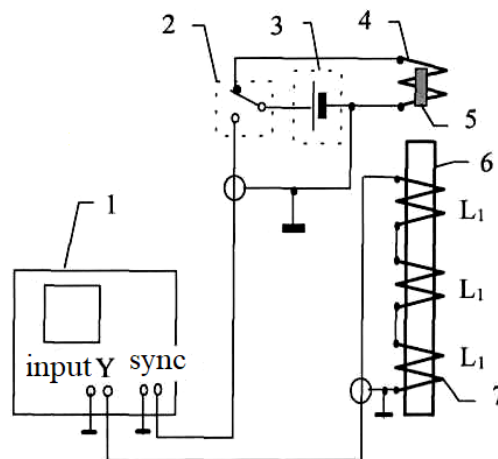

Fig. 2. Installation for measuring the acceleration of gravity:

- 1 - oscilloscope, 2 - “start” button, 3 - solenoid power supply, 4 - solenoid, 5 - falling body (magnet), 6 - guide cylinder, 7 - measuring coils

On the glass guide cylinder 6 there are three identical measuring coils L_1 , L_2 , L_3 , which can move along the cylinder and be fixed at different distances relative to each other. The solenoid 4 located above them coaxially holds the falling body 5 (magnetic rod) in the case when a current flows through it from the current source 3 and a magnetomotive force (MMF) is created. When the “ start ” button 2 is pressed, the solenoid power circuit is opened and the rod 5 begins to fall freely. At the same time, the button 2 switches the output of the power supply to the “external start” input of the oscilloscope, synchronizing the beginning of the rod’s fall with the beginning of the horizontal sweep.

A falling magnetic rod, due to electromagnetic induction, induces an MRF in each measuring coil , the magnitude of which is proportional to the rate of change of the magnetic field, and the sign changes to the opposite when the “center” of the rod passes through the “center” of the coil (the increase in the induced MRF is replaced by attenuation).

With the correct selection of the sweep duration , a curve similar to that shown in Fig. 3 is observed on the oscilloscope screen .

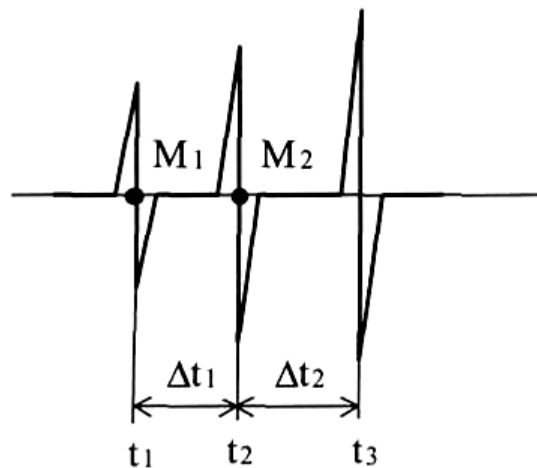

Fig. 3. Oscillogram of pulses

The C9-10 type oscilloscope allows you to directly measure the time intervals between any two points, in particular $\Delta t_1 = t_2 - t_1$ and $\Delta t_2 = t_3 - t_2$ in Fig. 3. To do this, the oscilloscope markers M_1 and M_2 are connected to the corresponding pair of points (for example, t_2 and t_1). The digital display on the oscilloscope screen “ highlights ” the time interval between the markers.

Conclusions. It is shown that ballistic gravimeters are used for absolute measurements of g . The principle of operation of a ballistic gravimeter is based on measuring the time taken by a falling body to pass through several points, the distance between which is known.

Experimental studies of a new automated BLG with a video imaging system were conducted. The conclusions of theoretical studies were confirmed. The feasibility of using BLG for PST measurements was substantiated. The reliability of the results obtained was confirmed experimentally. A new laboratory BLG installation was created, which is small-sized, convenient and mobile.

Having performed a series of experiments for different S , it is possible to construct a graph, on the axes of which $2S$ and T can be plotted. The acceleration g was determined by the angle of inclination of the resulting straight line. If the straight line does not pass through the origin, this means that there is a systematic error in the experiment.

REFERENCES

1. Ballistic gravimeter: Patent of Ukraine for invention 98058, MPK G 01 V 7/00 / O. M. Bezvesilna, Yu.O. Podchashinsky, A.A. Ostapchuk –No. u 2010 16009 dated 12/31/2010. –Bull. No. 7.
2. Ballistic gravimeter: Patent of Ukraine for the invention UA 98058, IPC G 01 V7/00 / 10.04.2012 OM Bezvesilna, Yu.O. Podchashynskyi, AA Ostapchuk –Bull. #7.
3. Bezvesilna on O. M. Gravimeters and their exhibition: monograph / O. M. Bezvesilna, A. A. Ostapchuk, S. S. Tkachenko – Zhytomyr: ZhDTU, 2010.-303 p.
4. Bezvesilna O. M. Gravimeters and their exhibition : monograph / O. M. Bezvesilna, A. A. Ostapchuk, S. S. Tkachenko - Zhytomyr : ZHTU, 2010.-303 pages.
5. Bezvesilna O. M., Ostapchuk A. A., Tymchyk G. S. Automatic laser ballistic gravimeter – Zhytomyr: ZhDTU, 2014. – 180 p .
6. Bezvesilna OM, Ostapchuk AA, Tymchyk GS Automated laser ballistic gravimeter. - Zhytomyr: ZHTU, 2014. - 180 p.

7. Joyless O. M. , Tymchyk G. S. Scientific research in industries automation and computer - integrated Technologies. Textbook with the seal of ZhDTU. Scientific and Production Association "Priority": K, 2018 – 592 p.

8. Bezvesilna OM, Tymchyk HS Scientific research in the field of automation and computer-integrated technologies (Information and computerized systems in the AUTP)/ Textbook with the stamp of ZHTU. - NGO "Priorities": K, 2018 - 592 p.

9. Bezve silna OM, Tolochko TO, Hrynevych MS Aviation gravimetric system with two-channel transformer gravimeter "Erbe der europäischen Wissenschaft / Heritage of European science 2023" (series of monographs "European Science", Karlsruhe, Germany, 110 p. <https://desymp.promonograph.org/index.php/sge/issue/archive>

10. Bezves ilnaya O., Kyrychuk Y., Hrynevych M., Tolochko T. Simulation of the influence of parameters of disturbing vibration accelerations on the operation of a new two-channel transformer gravimeter Bulletin of the Karaganda University Physics series Web of Science 2023 (112) 4 p.23-35. DOI: <https://doi.org/10.31489/2023ph4/23-37> ; <https://physics-vestnik.ksu.kz/index.php/physics-vestnik/article/view/576>

11. Boulanger Yu. D., Faller J., Groten E. at al. Results of the second international comparison of absolute gravimeters in Sevres // Bulletin d'information, BGI. – Toulouse, 1986. - N 59. p.45-48.

12. Bezvesilna O. M., Podchashinsky Yu. O. Information and computer systems and technologies. Scientific research in the field of measuring mechanical quantities: Textbook. – Zhytomyr: ZhDTU, 2007. – 320 p.

SAMPLE PREPARATION AND TECHNICAL EXAMINATION OF DESTROYED GLASS FRAGMENTS

Drozd Oksana,

Cand.of Tech.Sci., Assoc.Prof.

Boiko Liubov,

Cand.of Philol.Sci., Assoc.Prof.

Kherson Educational-Scientific Institute of
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Kherson, Ukraine

Introduction. Today, the challenging aspect of Ukraine's economy is sorting demolition waste by examining the degree of damage and loss of materials' functional characteristics. The latest experience in the management of military waste [1, p. 185-186] is based on a circular approach aimed at reducing the negative impact on the country's ecology, forming additional resource potential of the Ukrainian economy.

The **aim** of the study is to develop a methodological approach to examining demolition waste based on the criteria of structural degradation of the material (fragments of broken glass) and to create organizational measures for recycling.

A situational approach and the methodology of expert experimentation were employed to set up the research. A methodology with an implementation algorithm has been developed, which includes the selection of reference and witness samples from the entire variety of materials; experimental studies and analytical description of their macro- and microstructure; formulation of the key identification features of structural degradation in comparison with reference samples; experimental tests on witness samples to determine the quantitative and qualitative nature of damage; and developing a calibration scale for each type of material sample in the dataset.

Materials and Methods. The research employs a situational approach based on applying direct scientific experience to a specific context, and which implies a quick response to constantly changing conditions. The development of circular economy potential through the introduction of construction waste recycling during

the elimination of the consequences of armed aggression is considered in [2], where the authors insist on the symbiotic cooperation of enterprises for processing of dismantled materials. The author provides a systematization of information on the peculiarities of waste management during military operations, including recommendations for reuse and disposal [3, p. 109-122].

Results and Discussion. Providing cities and settlements with window glass is an important task, which is complicated by the lack of domestic production of thermally polished window glass in Ukraine. This is due to the concentration of raw materials and industrial facilities in Donetsk, Luhansk and Zaporizhzhia regions. The technological process of manufacturing window glass and translucent structures involves the horizontal molding of glass mass on a molten metal surface (cast iron, tin, titanium) and is characterized by high energy consumption and large volumes of harmful emissions, which leads to thermal pollution of the environment [4, p. 9-17].

Modern scientific research highlights the potential for using glass waste, in particular destroyed window panes, for producing new design projects [5, pp. 77-81], and construction and composite materials [6, pp. 13-20].

The analysis of technological and physicochemical processes of glass melting and sheet glass formation [7, pp. 9-17], [8, pp. 109-111] showed the expediency of using specially prepared fragments of destroyed glass, which will make it possible to partially renew raw materials and contribute to creating new enterprises to manufacture sheet glass and production complexes to process destruction waste.

In [9, pp. 176-182], a methodological approach to the examination of destruction waste is proposed, its implementation involves developing a scientific and methodological foundation and conducting experimental work on the preparation of expert samples from destroyed glass.

This study aims to provide scientific and methodological support and prepare experimental samples of glass waste, which relies on the criteria of structural degradation of glass waste and forms the basis for developing organizational measures for their further expert analysis.

Sample preparation is carried out to study substances and materials, and this

process is preceded by sampling - the removal and isolation of witness samples (Fig. 1).

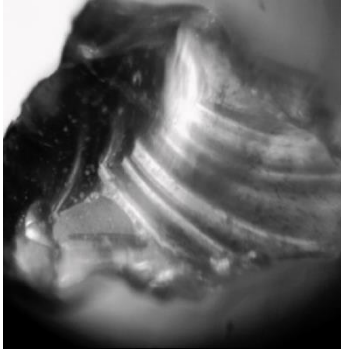

**Fig. 1. Optical microphotograph ($\times 350$) of a glass fragment
[taken by the authors].**

Unlike the classical analytical chemical research [10, p. 10-35], the methodology for researching destruction waste is expert-oriented.

With regard to the classification given in [11, p. 203-211], expert studies are divided into classification, identification, diagnostic, and situational studies. Accordingly, a generalized algorithm for dealing with the research object is presented (Table 1).

Thus, expert research has a comprehensive interdisciplinary nature, and scientific and methodological support should include the use of research equipment (microscopes, microanalyzers, microhardness meters, thermal conductivity meters, etc.) and auxiliary equipment (laboratory ovens, levers, mills, mixers, etc.); specialized databases for systematizing and summarizing information, creating new test methods, scales and calibration systems.

Table 1

**Algorithm for sample preparation and expert examination of fragments of
destroyed glass [compiled by the authors].**

Expert Research Tasks	Research Methods
Identification of the research object	Random and systematic extraction of fragments from the sample
Classification task: determining whether a product belongs to a certain type according to its purpose: window, energy-efficient, soundproof, etc.	Visual inspection, macroscopic analysis, sample thickness measurement
Identification task: identification of individual characteristics of glass, such as	Visual inspection, macroscopic and microscopic analysis, structural and spectral analysis

the presence of films, metal ions, chemical etching, painting, etc.	
Diagnostic task: studying the properties and condition of the object	Measurement of density, hardness, microhardness, thermal conductivity, dispersion, light refractive index
Situational task: establishing the facts of a specific interaction	Setting up an expert experiment [8, pp. 116-121].
Systematization of research results	Use of specialized information resources [9, c. 77-81]

A comprehensive examination of fragments of destroyed glass is conducted to identify samples of expensive and scarce types of glass: colored, armored, translucent structures (greenhouses, glass roofs, stained glass windows, etc.) that have already been subjected to thermal or ion exchange treatment during manufacturing. Their further application may be associated with the decoration of architectural objects, restoration work, and in technologies for creating new composite materials and coatings with special properties.

When performing expert examinations, the laboratory sample is divided into three parts: the first is used for preliminary (reference) research, the second is used for conducting the analysis, and the third is used for verifying the obtained results.

Before the laboratory experiment, the sample is washed in distilled water and dried in air or at a temperature of 100...105 °C. The remaining glass scrap is further sorted by origin and color and can be used in road construction or glass production.

Conclusion. An algorithm for sample preparation and expert examination of destroyed glass fragments is proposed. It includes the selection of the research object and the implementation of classification, identification, diagnostic and situational tasks, followed by the systematization of the research results. Research methods have been identified and analyzed.

REFERENCES:

1. Marchenko, V. M., Grechko, V. V., Korohodova, O. O. (2022). Circular approach to military waste management. *III International Sci. and Pract. Conf. "Business, Innovation, Management: Problems and Prospects"*. Kyiv.
2. Fisunen, P. A., Gerasimova, O. L. (2022). Directions for reducing the risks of military ecocide through recycling of construction waste in real estate

development. *Economy and society*. URL: <https://economyandsociety.in.ua>

3. Tokarchuk, D. M. (2022). Peculiarities of waste generation and management during military operations: the experience of Ukraine. *Economics, finance, management: topical issues of science and practice*. 2. 109-122.

4. Zhdaniuk, N. V., Pikhulia, N. D. (2023). Analysis of waste and sources of pollution in glass production. *KhNTU Bulletin*. № 1(84). 9-17.

5. Denin, S. et al. (2023). Information support of design projects using glass recycling technologies. Coll. of sci. papers of the Int. Youth Sci. and Tech. Conf. "Young Science - Robotization and Nanotechnology of Modern Engineering". 77-81.

6. Kazymyrenko, Y., Drozd, O. (2022). Systematic and analytical approach to improving the efficiency of industrial glass waste recycling. *Bull. of Lviv University of Trade and Economics*. Issue 29. 13-20.

7. Shabetya, O. A. (2019). Strength of glass modified by methods based on ion exchange and etching. *Herald of Donbas State Engineering Academy* № 1. 109-114.

8. Drozd, O. V. (2023). Examination of destruction waste on the basis of signs of structural degradation of materials and prospects for recycling. *Sci. Notes of Vernadsky Taurida National University. Series: Tech. sci.* Vol. 34 (73). 176-182.

9. Analytical chemistry. Chemical methods of analysis: a textbook (2014). / L. P. Tsyganok, T. O. Bubel, A. B. Vinikin, O. Y. Vashkevych; Dnipropetrovs'k.

10. Brendel, O. I. (2021). Modern possibilities of diagnostic research in forensic examination of video and sound recording. *Theory and practice of forensic examination of criminalistics*. № 23. 203-211.

11. Drozd, O. V., Vasiliev, O. V. (2023). Information support for the examination and reuse of steel elements of destroyed cars. *Beketov Chemical Readings. Theory and practice of crisis situations: Proceedings of the International Conf. Kharkiv, 7-9 November*. 77-81.

DETERMINATION OF THE TECHNICAL CONDITION OF AN OFF-PROJECT BRICK OUTBUILDING

Firsov Pavlo Mihaylovich,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
Kharkiv, Ukraine

Introduction. Establishing of the technical condition of buildings - is a process that helps to assess their current condition, determine the presence of defects, damage and their impact on operational safety. For this, a set of measures is carried out, including inspection, measurements, analysis of design documentation and, if it is necessary, additional research [1, 2].

Aim of Research. Determination of the current technical condition of a residential brick outbuilding with the formulation of structural and technical measures to eliminate existing defects.

Materials and Methods. Standard methods of visual and instrumental control were used to conduct the technical inspection.

Results and Discussion. An inspection of a brick outbuilding to a residential structure was conducted in Kharkiv in 2025 (Fig. 1).

Figure 1. Exterior view of a brick outbuilding

It was evaluated that the outbuilding to the residential structure was not provided for in accordance with the original design project.

The inspected outbuilding is a rectangular structure with dimensions in plan of 4500×2500 mm, which consists of brickwork with a thickness of $b = 250$ mm. The brick is silicate, one and a half, with dimensions of 250×120×88 mm. The outbuilding's covering is made of monolithic reinforced concrete with support on 4 metal I-beams. Currently, this outbuilding is used as an unheated warehouse.

During the inspection of the outbuilding, the following defects were fixed:

- significant delamination of the brickwork across its entire surface due to physical tear;
- numerous surface and structural damage to elements of the wall material due to climatic influences (freezing, excessive wetting, weathering), which leads to the formation of numerous cracks, sinks, and efflorescence in the brick structure (Fig. 2);

Figure 2. Surface and structural damage to wall material

- falling out of individual bricks (or their parts) due to the general weakening of the masonry;
- complete destruction of the binding solution in many areas of the masonry;
- peeling of the protective layer (plaster) on the basement section of the masonry;
- the presence of significant cavities in the places where the brickwork adjoins

the metal door block and the metal gate (the integrity of the structure is not ensured);

- significant structural cracks in the monolithic covering of the outbuilding (Fig. 3);

Figure 3. Structural cracks in the monolithic covering of the outbuilding

- the deflection of the monolithic covering of the outbuilding, in the spans between the load-bearing beams, is recorded visually;
- the results of the effects of excessive humidity (mold, fungus, peeling plaster) in the places where the monolithic coating of the extension adjoins the existing brick wall of the residential building;
- uneven surface corrosion of the supporting metal I-beams of the roofing system.

According to the results of the inspection, the condition of the outbuilding under research is assessed as emergency.

Conclusions. Based on the results of a complex inspection of the structure, the following structural and technical measures are recommended:

- 1) Dismantle the existing monolithic reinforced concrete covering of the extension along with the supporting metal I-beams.

2) Dismantle the existing brickwork along with dismantling the metal door block and metal gate.

3) In place of the previously dismantled masonry, arrange a new brickwork with a thickness of $b = 250$ mm from weather-resistant silicate one-and-a-half bricks on a mortar of a grade not lower than M100. In parallel with the arrangement of the new masonry, mount and secure a metal door block and a metal gate.

4) On top of the new brickwork, arrange a single-pitch lightweight covering (slope $i = 15-20^\circ$), consisting of corrugated board (or “sandwich panels” depending on the further purpose of the room) fixed to the shelves of 4 load-bearing metal beams (beam cross-section - I-beam or channel) with self-tapping screws. The metal beams are laid directly into the brickwork during its arrangement.

5) Provide elements of external organized drainage (gutter, catch basin, downspout) from the lightweight covering of the outbuilding.

6) The places where the lightweight covering of the outbuilding adjoins the brick wall of the existing residential structure should be additionally reinforced with sealant.

7) Periodic monitoring of the condition of the restored outbuilding once a year.

REFERENCES

1. Niedostatkiewicz M. Causes of Defects and Damage to Brick Masonry Elements in Historic Buildings / M. Niedostatkiewicz, T. Majewski // Civil and Environmental Engineering Reports. – 2024. – Vol. 34(4). – PP. 423-448. – DOI:10.59440/ceer/194876.

2. Savytskyi M. Quality control the technical condition of the building structures by randomization / M. Savytskyi, T. Shevchenko, O. Savytskyi, A. Savytskyi // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. – 2019. – Vol. 708. – Article 012070. – DOI:10.1088/1757-899X/708/1/012070.

INTEGRATED MICROSTRUCTURAL ANALYSIS OF BENTONITE CLAY (SHURSUV-4) BY MODERN ANALYTICAL METHODS

Khokimov Abdulaziz Ergashali ugli

Fergana state technical university, department of Chemical Engineering,
Fergana street 86, Fergana 150100, Uzbekistan

Eminov Ashraf Mamurovich

Yangiyer branch of the Tashkent chemical technology institute, department of
Chemical Technology, Tinchlik street 1, Syrdaryo 121001, Uzbekistan

Abstract: In this study, the phase and structural properties of bentonite clay samples obtained from the Shorsuv-4 deposit located in the Fergana Valley were investigated using modern analytical techniques - scanning electron microscopy (SEM) and X-ray diffraction (XRD). XRD analysis revealed the presence of quartz, illite, chlorite, albite, calcite, and hematite minerals in the sample. SEM images showed an amorphous microstructure composed of fine porous particles, with no well-defined crystalline structure formed. The results confirm that the composition of the bentonite clay is suitable for high-temperature firing processes.

Keywords: Bentonite clay, XRD, SEM, microstructure, mineral, sintering.

Bentonite clays are considered a versatile raw material widely used in various industrial sectors, including construction materials, ceramics, oil and gas, metallurgy, and environmental technologies. The accuracy of mineral composition and structure plays a crucial role in determining their physicochemical properties and technological value. The Shursuv-4 deposit is one of the promising bentonite clay sources in the Fergana Valley, and evaluating its phase and morphological characteristics provides a basis for substantiating its practical applications [1-2].

Methods. For analysis, a natural bentonite clay sample obtained from the Shursuv-4 deposit was dried, ground, and examined using the following methods: X-ray diffraction (XRD) analysis was carried out using a LABX XRD-6100 diffractometer (Shimadzu, Japan) equipped with a Ni filter and Cu-K α radiation

(Gobel mirror, $U = 40$ kV, $I = 30$ mA, rate = 2 deg/min). Phase identification was performed by comparing the observed reflections on the diffractograms with data from the ICDD PDF-2, 2007 [3-6].

The elemental and phase composition of the minerals, as well as the morphological characteristics of newly formed crystals, were studied using the scanning electron microscopy (SEM) method. The investigations were conducted using CamScan-4 (Cambridge) and VEGA IIXMU (Tescan) scanning electron microscopes, as well as JEM 2100 (JEOL, Japan) and Tecnai G2 30ST TEM/STEM (FEI, Hillsboro, USA) transmission electron microscopes (TEM) [7].

Results and discussion. The XRD results identified the following main crystalline phases with their corresponding interplanar spacings (d-values in nm): quartz: $d = 0.426; 0.334; 0.245; 0.228; 0.212; 0.181; 0.166; 0.154; 0.138; 0.137$ nm; chlorite: $d = 0.711; 0.355; 0.145$ nm; illite: $d = 0.980; 0.752; 0.501; 0.446; 0.379$ nm; albite: $d = 0.416; 0.379; 0.281; 0.212$ nm; calcite: $d = 0.304; 0.281; 0.228; 0.145$ nm; hematite: $d = 0.368; 0.270; 0.251; 0.228; 0.210; 0.183; 0.169; 0.159; 0.148; 0.145; 0.138; 0.137$ nm. The presence of these phases indicates that the sample has a complex mineral composition. The SEM images revealed a porous structure composed of fine particles, predominantly exhibiting an amorphous appearance. No distinct crystalline structures or phase boundaries were observed, indicating that high-temperature phases (such as mullite or anorthite) had not yet formed in the sample. Layered morphologies possibly associated with illite and chlorite minerals were observed. Quartz and hematite particles likely appeared as denser and brighter microregions in the images.

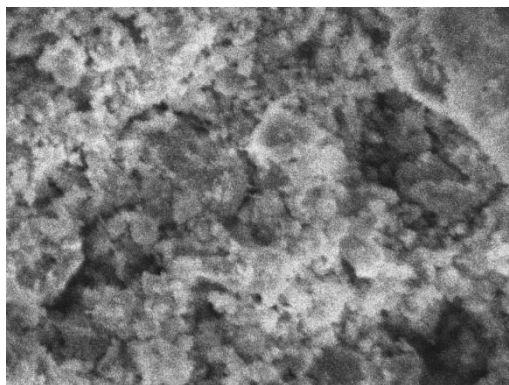

Figure 1. Bentonite clay (Shorsuv-4)

The integrated analysis of SEM and XRD results indicates that although the sample is in an unfired state, its composition is predisposed to form reactive phases under high - temperature conditions. In particular, albite and calcite transition to a liquidus state at elevated temperatures, participating in the formation of a glassy phase. Quartz and hematite contribute to structural stability and thermal resistance.

Conclusion. SEM and XRD analyses of bentonite clay from the Shursuv-4 deposit demonstrated that this raw material possesses a complex phase and structural composition. The minerals identified by X-ray phase analysis - quartz, illite, chlorite, albite, calcite, and hematite – indicate its potential transformation into beneficial technological phases during the firing process. SEM images confirm that these phases currently exist in an amorphous or layered structural state, proving that the material is prepared for firing.

The results suggest that this type of bentonite clay can be considered a promising raw material for the production of heat-resistant porous materials such as expanded clay (ceramsite), bricks, and technical ceramics.

REFERENCES

1. Khokimov A. E. [и др.]. The effectiveness of oil sludge inclusion in ceramic materials // *Universum: технические науки : электрон. научн. журн.* 2023. 12(117). URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/16505>
2. Eminov A. M., Khamdamova S.S., Khokimov A.E. Recycling industrial waste into high-performance ceramics // *Universum: технические науки : электрон. научн. журн.* 2023. 3(108). URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/15145>
3. Yu. A. Zolotov, E. N. Dorokhova, V. I. Fadeeva. Fundamentals of analytical chemistry: Textbook for universities: In 2 books: Book. 2. Methods of chemical analysis, Zolotov Yu. A., Dorokhova E. N., Fadeeva V. I. etc.; Ed. Zolotova Yu.A.. 2nd ed., revised. and additional, M., Higher School, 2000, 494.
4. L. M.Kovba, V. K. Trunov, X-ray phase analysis. M., Moscow University Publishing House, 1969, 160.
5. S. S. Tolkachev, Tables of interplanar distances, L.: Chemistry, 1968, 132.

6. ASTM Standards Part 17, Refractories, Glass, Ceramic Materials, Carbon and Graphite Products, ASTM, Philadelphia, 2005, 7-9, 51-61.

7. A. I. Vlasov, K. A. Elsukov, I. A. Kosolapov, Electron microscopy: textbook, Allowance, M., Publishing house of MSTU named after N. E. Bauman, 2011, 168.

COMPARATIVE ANALYSIS OF KAN AND MLP NEURAL NETWORK ARCHITECTURES

Lytvyn Yuriy Andriyovych

Master's student

Lviv Polytechnic University

Introduction. Artificial neural networks (ANNs) are widely used in many areas, from image classification and language processing to modeling complex systems. Among the traditional and modern approaches, the multilayer perceptron (MLP) stands out, which is well supported by modern tools due to its versatility and simplicity. However, the Kolmogorov-Arnold network (KAN) architecture, which is based on the theorem [1], demonstrates a good ability to approximate complex nonlinear functions using fewer parameters. This makes it promising for tasks where the efficiency and interpretability of the model are important. In view of this, there is a need to compare neural networks, taking into account performance, interpretability, resource consumption and flexibility in application. It is also necessary to evaluate the speed of learning models and their ability to adapt to new data.

The purpose of the work. The purpose of this work is to compare and analyze KAN and MLP neural networks according to the following criteria:

- classification and approximation accuracy;
- number of parameters, training time and power consumption;
- level of interpretability of models;
- practical recommendations for choosing an architecture depending on the type of task and resource constraints.

Materials and methods. For the MLP implementation, the PyTorch library [2] was used to develop and train the model. For the KAN implementation, the new PyKAN library [3] was used, which supports training neural networks using splines for approximation [4].

For MLP, three hidden layers (512, 256, and 128 neurons) were configured, with a ReLU activation function and an Adam optimizer. In the case of KAN, two

layers built on one-dimensional adaptive functions were used, with optimization using the L-BFGS method.

Two types of data sets were used for comparison:

MNIST for image classification;

- synthetic dataset for approximation of a multidimensional nonlinear function. $f(x,y,z) = \sin(x) \cdot \cos(y) + \ln(x+y+z+1)$, where x,y,z are random values in the range from 0 to 10

The following metrics were used to evaluate the models:

- accuracy, coefficient of determination (R^2), training time, memory consumption, and interpretability (using SHAP/LIME) [5-6].

Results and discussion.

Table 1 shows a comparative characteristic of MLP and KAN neural networks according to the main metrics.

Table 1

Comparative characteristics of MLP and KAN neural networks by basic metrics The results show that MLP performs better on classification tasks due to its standard architecture. However, its efficiency is lower in the approximation of complex functions.

KAN networks, on the contrary, demonstrate better results in approximation, requiring fewer parameters and providing higher interpretability [7], but have higher training time costs and less support from libraries and GPUs.

Conclusions. The results of the study show that:

MLP is a reasonable choice for classification tasks with high requirements for speed and infrastructure compatibility;

KAN is more effective in approximation problems and situations where interpretability is important and resources are limited.

In the future, it is worth exploring the combination of KAN and MLP layers [8] within a single hybrid architecture, where the KAN layer would be used to approximate complex nonlinear dependencies, and the MLP layer for generalization and classification. It is also worth exploring the integration of KAN layers with CNN

(Convolutional Neural Networks) for tasks related to image processing and other spatiotemporal data.

REFERENCES:

1. Liu, Y., Yang, G., Li, X., Zhou, S., & Wang, Z. (2023). Kolmogorov-Arnold Networks: A New Approach for High-Dimensional Approximation. *Journal of Machine Learning Research*, 24(13), 1–26.
2. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2021). *Deep Learning*. MIT Press.
3. Kind, X. (2023). PyKAN: Kolmogorov-Arnold Networks in Python. [Online]. Available: <https://github.com/KindXiaoming/pykan>
4. Li, Z., & Zhang, Z. (2023). Spline Activation in Neural Networks: Expressiveness and Optimization. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 76, 113–139.
5. Lundberg, SM, & Lee, S.-I. (2020). A Unified Approach to Interpreting Model Predictions. *Communications of the ACM*, 63(11), 40–49.
6. Ribeiro, MT, Singh, S., & Guestrin, C. (2020). Anchors: High-Precision Model-Agnostic Explanations. *AAAI Conf. on Artificial Intelligence*, 34(01), 1527-1535.
7. Zhang, X., Lin, Q., & He, J. (2022). Interpretable Neural Networks for Medical Diagnosis: A Survey. *IEEE Reviews in Biomedical Engineering*, 15, 1–16.
8. Dosovitskiy, A., Beyer, L., Kolesnikov, A., et al. (2021). An Image is Worth 16x16 Words: Transformers for Image Recognition at Scale. *ICLR*.

OPTIMIZATION OF THE COMPOSITION OF DISPERSION-FILLED POLYMER COATING

Matviienko Maksym

Ph.D., Associate Professor, Acting Head of the Welding Department
Kherson Educational-Scientific Institute of Admiral Makarov National
University of Shipbuilding, Kherson, Ukraine

Spikhtarenko Volodymyr

Associate Professor of the Welding Department
Kherson Educational-Scientific Institute of Admiral Makarov National
University of Shipbuilding, Kherson, Ukraine

Introductions. In the friction units of various machines and mechanisms, polymeric materials are now increasingly widely used [1-3]. The main direction of improving the quality of polymeric materials and coatings from them is modification by introducing dispersed fillers. However, their disadvantage is the relatively high cost of the filler, the use of expensive equipment for obtaining reinforced polymeric materials, and the relatively high price of the reinforced materials themselves.

Aim. Study of the influence of dispersed filler on the wear resistance under sliding friction conditions of coatings based on polymer powder paint with an epoxy base (P-EP-219) obtained by gas-flame spraying.

Materials and methods. As the main material, a relatively cheap powdery (particle size 80-150 microns) polyepoxy P-EP-219, which is used to protect the internal surfaces of refrigeration chambers, was used; as a dispersed filler, A-glass powder obtained from production waste in an amount of 5–30% with a particle size of 50–100 microns. Previous studies have shown that the addition of crushed A-glass to P-EP-219 powder reduces the percentage of wear of the coating sprayed by the gas-flame method, compared to P-EP-219 powder without filler.

The simplicity of the spraying method and the relatively low cost of the starting powders make it necessary to investigate the effect of the filler on the tribotechnical characteristics of the coating.

To determine the optimal parameters of the coating spraying mode and the

A-glass content, the Box-Wilson mathematical planning of experiments method was used [4]. The optimization parameter was taken as the percentage of coating wear, which was determined by mass loss. The tests were carried out on a friction machine SMC-2 according to the shaft-partial liner scheme at a sliding speed of 0.5 m/sec and a load of 10 MPa, which corresponds to the standard method for assessing the tribotechnical properties of polymer-based materials. A roller made of steel 45 was used as a counterbody. A composite dispersion-strengthened coating 1 mm thick was applied to the partial liner by the gas-flame spraying method (combustible mixture-propane-butane-air). The factors that were varied were denoted by: X1-coefficient β (ratio of volumetric air consumption to volumetric propane-butane consumption); X2 - powder consumption, kg/h; X3 - glass content, %. These factors have the greatest impact on the quality and properties of sprayed coatings.

The resulting regression equation has the form:

$$Y = 0,0646 - 0,0041 \cdot X1 - 0,0101 \cdot X2 - 0,0184 \cdot X3 - 0,0014 \cdot X1 \cdot X2 + 0,0054 \cdot X1 \cdot X3 + 0,0039 \cdot X2 \cdot X3 + 0,0101 \cdot X1 \cdot X2 \cdot X3.$$

The above equation made it possible to optimize the powder composition and spraying mode.

Results and discussion. Calculations of the dependence of coating wear on gas consumption and the percentage of wear on powder consumption at different glass contents showed that the wear resistance of the coating increases with an increase in the A-glass content in the powder. However, an increase in A-glass in the powder for spraying over 10-15% leads to the fact that the coating becomes brittle and rough, and at the same time, the adhesion strength of the coating to the base decreases. To clarify the optimal composition of the coating, experimental studies of its wear resistance were conducted as indicated above. Wear was determined by mass loss. The tests were carried out without lubrication and under conditions of limited lubrication with MC-10 grease (30 drops per minute).

It has been established that under conditions of sliding friction, without lubricant, and under conditions of limited lubrication, the introduction of A-glass in the amount of 5-20% into the P-EP-219 powder leads to an increase in tribotechnical

characteristics. This is explained by the fact that in the dispersion-strengthened coating, the actual contact area is much smaller and is determined by the number and area of A-glass particles that perceive the load, and the polymer, which is in the high-pressure zone, provides insignificant shear resistance. In addition, A-glass powder improves the conditions for heat removal from the friction zone and minimizes the adhesive component of the friction force. Such features can be justified by a decrease in the plastic and damping properties of the coating, which leads to a decrease in the area of actual contact of the tribopair. With a further increase in the A-glass content in the spraying mixture to 30%, the friction coefficient does not decrease, and the wear percentage increases slightly (compared to a coating with 20% A-glass). This can be explained by the fact that with an increase in the filler percentage, the plasticity of the coating decreases.

The positive effect of A-glass additives in the powder mixture for spraying on the wear resistance of the resulting coating is also observed in friction conditions with limited lubrication with MC-10 grease, but the trend of changes in the friction coefficient and the percentage of wear remains the same as in sliding friction conditions without lubricant.

Compared to cast bronze of the BRO-10 brand, volume-filled glass-polymer gas-flame coatings are characterized by a friction coefficient that is 1.6 times lower and almost an order of magnitude higher wear resistance, with less damage to the counterbody.

In order to study the mechanical properties of sprayed coatings, studies were conducted on the influence of the composition of the dispersion-strengthened polymer coating on the adhesion strength to the base. In this case, samples of VSt-3sp steel measuring 60x25x0.5 mm with coatings sprayed with powders with different A-glass contents (5 - 30%) were used. The samples were bent around a rod with a diameter of 2 mm. The dependence of the bending angle at which the samples fracture occurs on the A-glass content was revealed: with an increase in the powder for spraying the dispersed filler, the fracture angle of the coatings decreases, which indicates a decrease in the strength of the coating.

The angle of failure of coatings with an A-glass content of more than 10% becomes less than 60 degrees. The percentage of wear with an increase in the filler from 10 to 30% approaches a stable one. With an A-glass content of $10 \pm 3\%$, the coating has sufficient adhesion strength to the base in combination with high wear resistance and friction coefficient.

Conclusions. The use of A-glass as a dispersed filler in P-EP-219 powder increases the wear resistance of gas-flame coatings and reduces their strength characteristics. The optimal content of A-glass is $10 \pm 3\%$. The obtained results allow us to recommend the optimal composition of the dispersion-filled polymer gas-flame coating based on P-EP-219 for testing in production conditions.

REFERENCES

1. Zakalov, O. V. Fundamentals of friction and wear in machines: Textbook / O. V. Zakalov, I. O. Zakalov. – Ternopil: Publishing house of TNTU named after I. Pulyuy, 2011. – 322 p.
2. Technological foundations of processing of polymeric materials: Textbook / I. O. Mikulyonok. – Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, 2020. – 292 p.
3. Bogoeva-Gaceva, Gordana, Dimko Dimeski, and Vineta Srebrenkoska. “Friction Mechanism of Polymers and Their Composites”. *Macedonian Journal of Chemistry and Chemical Engineering* 37, no. 1 (June 9, 2018): 1–11. Accessed June 3, 2025. <https://mjcce.org.mk/index.php/MJCCE/article/view/1407>.
4. Methodology and organization of scientific research: a textbook / A. I. Povoroznyuk, V. I. Panchenko, A. E. Filatova. – Kh.: "NTMT", 2016. – 192 p.

FEATURES OF USING SPROUTED GREEN BUCKWHEAT IN THE PRODUCTION OF GLUTEN-FREE BREAD FOR RESTAURANTS

Vaskivska A. O.

PhD student at the Department of Hotel,
Restaurant and Tourism Business, (KUK, Kyiv)
ORSID ID: 0000-0001-5177-1161

Gluten-free baked goods are becoming increasingly popular among people with celiac disease or gluten sensitivity. The production of gluten-free bread has its own specific features regarding the choice of ingredients, the cooking process and the preservation of the nutritional properties of the product.

Gluten-free raw materials are the basis for the production of baked goods. They must not only exclude gluten, but also preserve the nutritional value and taste of the finished product. In particular, various types of cereals, such as buckwheat, quinoa, amaranth and others, are promising alternatives to wheat in gluten-free recipes, as they are rich in nutrients, contain high levels of fiber, vitamins and minerals.

The selection of appropriate ingredients for gluten-free bakery products is a crucial factor for achieving not only technological success, but also consumer health. Functional additives also play an important role, which can improve the texture and organoleptic characteristics of the products, as well as increase their nutritional value.

Technological justification for the use of gluten-free ingredients allows for a detailed analysis of the factors that affect the quality and safety of gluten-free bread, as well as the efficiency of its production. This is important for the introduction of such products in catering establishments, where the emphasis is not only on quality, but also on innovative approaches to cooking [1].

Green buckwheat groats are extremely beneficial for health due to their rich composition. Buckwheat, especially its green varieties, is an excellent source of protein, containing all nine essential amino acids. This groats are rich in complex carbohydrates, which provide the body with the necessary energy. It is also rich in fiber, which helps normalize digestion, improves metabolism and helps maintain

stable blood sugar levels. Buckwheat is a source of important antioxidants, in particular rutin, which has anti-inflammatory properties and strengthens the walls of blood vessels. Due to its low glycemic index, consuming buckwheat leads to a gradual increase in blood sugar levels, which makes it an ideal product for people with diabetes or those who control their sugar levels. Green buckwheat also contains healthy fats, in particular omega-3 and omega-6 fatty acids, which are important for normalizing cholesterol levels and maintaining a healthy cardiovascular system.

These properties make green buckwheat groats an important component not only of gluten-free bread, but also of a healthy diet in general. Thanks to these nutritional benefits, the body receives all the necessary substances, which contributes to overall health and energy [2].

The process of sprouting green buckwheat grains has become an important stage in the technology of making gluten-free bakery products. This, in turn, increases the biological value of the product, increases the amount of nutrients available to the body, and also contributes to better absorption of some components, such as proteins and minerals.

The process of sprouting green buckwheat grains is as follows. Before sprouting, green buckwheat is thoroughly washed to remove contaminants and reduce the content of antinutrients, in particular phytic acid. The grains are soaked in water for 4-6 hours at a temperature of 20-25°C. This activates the enzymes that promote germination. After soaking, the grains are transferred to suitable conditions for germination. The optimal temperature for this process is 18-24°C, which helps to activate germination. Germination duration: the first sprouts appear 24 hours after the start. During this time, the sprouts reach a length of 2 mm. The process can be stopped when the sprouts grow to 4-6 mm, which is the ideal size for further processing of the grain, while preserving all its beneficial properties. Sprouted grains can be used to make gluten-free bread.

Benefits of sprouting green buckwheat: increased bioavailability of minerals (iron, calcium, magnesium), improved amino acid composition of protein, reduced content of antinutrients (phytic acid), increased antioxidant activity of the product,

improved structure and taste of baked goods, making them more nutritious and healthy [3].

The development of a variety of bakery products, including gluten-free ones, is an important element of the development strategy of the modern food industry, in particular in the hotel and restaurant business. This corresponds to the growing demand for products for people with gluten intolerance and those who follow special diets.

The introduction of functional bakery products opens up new horizons for restaurant establishments. This allows you to attract a wider audience of customers, including people with special dietary needs. Restaurants, cafes and bakeries that offer gluten-free options in their menus can position themselves as modern establishments focused on a healthy lifestyle, able to satisfy various consumer demands.

LIST OF REFERENCES:

1. Vaskivska A., Peresichna S. (2023). NUTRITION OF GLUTEN-FREE YEAST-FREE BREAD. Innovations and technologies in the field of services and food, (3 (9), 5-12. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.3\(9\).2023.1](https://doi.org/10.32782/2708-4949.3(9).2023.1)
2. Vaskivska A., Peresichna S. (2024). Physicochemical parameters of gluten-free yeast-free buckwheat bread. Restaurant and hotel consulting. Innovations, 7(1), 142–159. <https://doi.org/10.31866/2616-7468.7.1.2024.305962>
3. Vaskivska A., (2025). Expanding the range of bakery products for health purposes in restaurant establishments. Innovations and technologies in the field of services and food, (2 (16), 95-102. <https://journals.chdtu.ck.ua/index.php/itsf/issue/archive>

ANALYSIS OF THE FEATURES OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF THERMAL DRILLING

Vasylenko Olena

trainee teacher

Applied Engineering and Labor Safety
Uman National University of Horticulture
Uman, Ukraine

Introduction. Modern mechanical engineering and metalworking are constantly seeking new technological solutions that enhance production efficiency, reduce costs, and ensure high-quality processing. One of these innovative technologies is thermal drilling (also known as friction drilling), which enables the creation of holes in metal parts without the formation of chips.

This process is based on the principle of localized heating of the material through the friction of a specially designed tool rotating at high speed. As a result of the thermal effect, the material softens, allowing the formation of holes with an extended collar that increases the strength of the joint and provides an additional surface for thread formation.

The execution of the thermal drilling process has its own specific features related to the selection of machining parameters, the characteristics of the materials being processed, the geometry of the tool, and the quality requirements for the final hole. Therefore, the study of this process is relevant both for industrial practice and for scientific research in the field of modern metalworking technologies.

Thermal drilling is a chipless technology for creating holes in metal using a special conical tool that rotates at high speed and generates heat through friction. This heat softens the material, allowing the tool to penetrate it without removing chips. As a result, a hole with an extended collar is formed, suitable for subsequent thread cutting or part joining.

Main advantages of thermal drilling:

- No chips: The material is not removed but displaced, forming a strong collar.

- Increased joint strength: The formed collar provides a larger contact area for threading or joining.
- Reduced tool wear: The absence of contact with hard chips extends the tool's service life.
- Processing speed: The process takes less time compared to traditional drilling and threading.

Objective of the study: To investigate the specific features of performing the technological operation of thermal drilling, analyze the impact of key process parameters on the quality of the resulting holes, determine the optimal processing conditions, and provide recommendations for the effective application of this technology in industrial settings.

Materials and methods of the study: For the analysis of the features of the technological operation of thermal drilling, the following materials and equipment were used:

Materials:

- Steel plates of structural grades (for example, St3, 08ps, 09G2S) with a thickness of 1.5 to 4 mm.
- Special thermal drills (friction tools) made of carbide material, designed for thermal drilling.
- Cooling lubricating and cooling fluids (CFLs) for metal processing.

Equipment:

- Drilling machine with variable speed (up to 3000 rpm and more).
- Control and measuring devices (calipers, micrometers, devices for measuring surface roughness).
- Visual and optical equipment for examining the quality of holes (magnifiers, microscopes).

Research methods:

- Experimental method: conducting a series of thermal drilling tests on samples made of different materials, with fixing the processing modes (rotation speed, feed, processing time).

- Measurement of geometric parameters of holes (diameter, collar length, depth) and analysis of the results obtained.
- Visual quality control of surfaces (presence of burrs, cracks, deformations).
- Comparative analysis of results with data from traditional drilling to identify advantages and disadvantages of thermal drilling.

Results and discussion. As a result of the experiments conducted, it was found that the thermal drilling process has certain features that distinguish it from traditional drilling. Key observations:

- Hole shape: Holes obtained by the thermal drilling method have an elongated collar, which significantly increases the contact area for threading or subsequent joining.
- Surface quality: The surface of the holes is smoother compared to standard drilling. The absence of chips reduces the risk of burrs and microcracks.
- Influence of machining parameters: Increasing the rotation speed (2000–3000 rpm) contributes to better heating of the material and the formation of a uniform hole. Reducing the feed ensures more accurate formation of the collar.
- Advantages: Thermal drilling allows you to obtain holes without chip formation, reduce processing time, reduce tool wear and reduce chip disposal costs.

Conclusions: Thermal drilling is an effective technology for creating holes in thin-walled metal parts, providing strong joints without the formation of chips. Knowledge of the features of this process allows you to optimize production processes and improve the quality of finished products. The technology has prospects for implementation in mass production and expanding the capabilities of modern metalworking.

REFERENCES:

1. Sereda O. O., Kovalenko Y. I. The influence of thermal drilling on the quality of joints in metal structures // Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. – 2023. – No. 2. – P. 58–64.
2. Gavrilyuk S. M. Fundamentals of metal processing technology. – Kyiv: Education, 2021. – 176 p.

3. Dobryansky S. S., Malafeev Yu. M. Technological foundations of mechanical engineering: textbook. – Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. – 2020. – P. 379.

4. Gavrilyuk S. M. Fundamentals of metal processing technology. – Kyiv: Education, 2021. – 176 p.

COMPOSITE PLASMA COATINGS: ALUMINUM – ALUMINUM HYDROXIDE

Yaros Yurii

PhD, Senior Teacher Kherson
Educational–Scientific Institute of Admiral
Makarov National University, Kherson, Ukraine

Karpechenko Anton

Ph.D., Associate Professor
of Admiral Makarov National
University, Mykolaiv, Ukraine

Bobrov Maksym

PhD, Senior Teacher
of Admiral Makarov National
University, Mykolaiv, Ukraine

Introductions. Gas-thermal spraying (GTS) is a rapidly evolving technique for producing surface coatings. However, traditional thermal spraying methods do not always yield coatings with sufficient performance characteristics for effective operation under specific conditions. To address this issue, composite wear-resistant coatings – consisting of a metallic matrix and a reinforcing phase, primarily oxide ceramics – are increasingly being used. Due to its high hardness, thermal resistance, chemical inertness, as well as thermal insulation, electrical insulation, and other beneficial properties, aluminum oxide is a promising filler for a wide range of structural applications. Al_2O_3 -based coatings are particularly employed in the manufacturing of wear-resistant machine parts exposed to aggressive environments and intense erosive and abrasive effects, as well as in microelectronics and advanced technologies.

Aim. Investigation of the microstructure and properties of plasma-sprayed metal–ceramic composite coatings incorporating low-cost fillers (aluminum hydroxide).

Materials and methods. The composite coatings were applied using a "Kyiv-7" plasma spraying system equipped with a PUN-1 plasma torch. Spraying

parameters included: arc voltage – 150 V, current – 150 A, spraying distance – 180 mm, plasma gas flow – 6.5 m³/h, transport gas pressure – 0.01 MPa. Compressed air was used as both the plasma-forming and transport gas.

The metallic matrix was formed using aluminum wire grade ER5356 (diameter 1.2 mm). To introduce the filler in the form of aluminum hydroxide, the supply of powder material was used simultaneously with the spraying of the wire with a plasma jet.

Plasma coatings were applied onto steel grade 3 plates, measuring 50×20×5 mm. Before deposition, the surfaces were degreased with technical ethanol and sandblasted under the specified parameters. The coating thickness did not exceed 0.5...1.0 mm. Microstructure analysis was performed using an MMU-3 optical metallographic microscope. Images were captured with a Delta Optical HDCE-20C digital camera and processed using Scope Image 9.0 software. Microhardness was measured with a PMT-3 device under a 50 g load (DSTU ISO 6507-4: 2008). X-ray phase analysis was conducted with a Bruker D6 PHASER diffractometer.

Results and discussion. Microstructural analysis revealed that the "coating-substrate" interface contains inclusions and pores, attributed to partial oxidation during coating formation. Significant water vapor emission was observed due to thermal decomposition of Al(OH)₃ powder, which further promoted oxidation. Three phases were clearly distinguishable in the coating: black – pores; gray-Al(OH)₃ particles and decomposition products; light – aluminum matrix with a microhardness of 321 MPa (0.32 GPa). Porosity, determined via planimetric analysis, was approximately 15%. It has to be noted that Al(OH)₃ particles formed conglomerates, leading to chipping of fine hydroxide particles, and the formation of pores and surface scratches.

For further thermal decomposition of Al(OH)₃ to aluminum oxide, it is proposed to carry out its heat treatment (annealing). Thus, in the work [13], by the method of electron microscopy analysis, the phase and structure formation occurring during the heat treatment of hydrargillite (γ-Al(OH)₃) was studied. It was established that with an increase in the heat treatment temperature to about 1000 °C,

predominantly transitional modifications of Al_2O_3 and micropores are formed, with the preservation of the shape and size of the original particles. Therefore, thermal treatment of samples was carried out in a SNOL-11 furnace under the following regime: heating to 900 °C, holding for 2 hours, and cooling in the furnace.

In the coating, three phases are well identified: black – pores, in which the presence of aluminum oxide of a spongy structure is possible; gray – aluminum oxide particles (α , γ -phases) with microhardness of 5.2...7.2 GPa; light – aluminum matrix. It is worth noting a significant reduction in the amount of the metallic light phase compared to the state after spraying.

This is explained by the oxidation of aluminum by the decomposition products of aluminum hydroxide during thermal treatment. At the same time, the amount of gray phase – aluminum oxide (α , γ -phases) – increases. Additional study of the "coating–substrate" interface shows the formation of a diffusion zone with a depth of about 80 μm .

The formation of such a zone, similar to self-fluxing coatings and aluminizing, ensures a significant increase in the adhesion strength of the coating to the substrate.

The following mechanism of aluminum oxide formation is assumed: spongy particles with low hardness are formed as a result of hydroxide decomposition. The products of hydroxide dehydration oxidize the surrounding Al-matrix with the formation of high-hardness aluminum oxide (5.2...7.2 GPa).

The presence of a large number of pores is explained by the decrease in the volume of aluminum hydroxide particles as a result of dehydration and subsequent chipping of poorly bonded spongy aluminum oxide particles during grinding and polishing of the sections.

X-ray phase analysis shows the presence of 52.2 % corundum (alpha Al_2O_3) and 4.5 % gamma Al_2O_3 , which is explained by the thermal decomposition of hydroxide and additional oxidation of the aluminum matrix by its decomposition products during thermal treatment. Peaks of iron are also present on the diffractogram, which can be explained by the increased diffusion activity of iron from the steel substrate at temperatures above 850 °C.

Conclusions. Using plasma spraying, a composite coating was formed, consisting of an aluminum matrix and particles of aluminum hydroxide powder. It is shown that the microstructure of the formed coating is characterized by the presence of three components: porosity, uniformly distributed particles of $\text{Al}(\text{OH})_3$ or its thermal decomposition products, and the aluminum matrix. The microhardness of the matrix after spraying was 0.32 GPa. It was established that the porosity of the coating is about 15 %, in some cases, chipping of conglomerates of hydroxide particles is observed. To obtain a metal–ceramic composite coating using thermal decomposition of hydroxide particles, it is proposed to carry out further heat treatment at a temperature of 900 °C for 2 hours. It was established that after heat treatment, particles of aluminum oxide (α , γ -phases) with microhardness of 5.2...7.2 GPa are likely identified in the microstructure. It is shown that a diffusion zone with a depth of about 80 μm is formed at the "coating–substrate" interface. X-ray phase analysis showed the content of $\alpha\text{-Al}_2\text{O}_3$ at the level of 52.2 % and $\gamma\text{-Al}_2\text{O}_3$ – 4.5 % in the coating after thermal treatment.

REFERENCES

1. W. Zhao et al., "Developing rotary swaging process for improving the performance of wire-arc sprayed Al/ Al_2O_3 composite coating," *Surface and Coating Technology*, vol. 484, pp. 130840, 2024. <https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2024.130840> .
2. J. Cheng, et al., "Microstructure and tribocorrosion behavior of $\text{Al}_2\text{O}_3/\text{Al}$ composite coatings: role of Al_2O_3 addition," *Journal of Thermal Spray Technology*, vol. 29, pp. 1741-1751, 2020. <https://doi.org/10.1007/s11666-020-01062-1>.
3. J. Huang, Y. Liu, and H. Li, "Al/ Al_2O_3 composite coating deposited by flame spraying for marine applications: alumina skeleton enhances anticorrosion and wear performance," *Journal of Thermal Spray Technology*, vol. 23(4), pp. 676-683, 2014. <https://doi.org/10.1007/s11666-014-0056-7> .
4. N. Ullah et al, "Cold spraying of Al-5Si/ Al_2O_3 composite coatings on AZ31 Mg alloy: Microstructure, adhesion strength, and tribological properties," *Surface and Coating Technology*, vol. 479, pp. 130543, 2024.

<https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2024.130543> .

5. X. Yu et al., “Microstructure and wear-resistant behaviors of Al₂O₃-TiO₂ reinforced Ni-based composite coating plasma-sprayed on 6061 aluminium alloy,” *Surface and Coating Technology*, vol. 487, pp. 131032, 2024. <https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2024.131032> .

6. W. Li, Y. Yang, H. Li, X. Zhang, Y. Wang, and W. Tian, “TEM characterization and reaction mechanism of composite coating fabricated by plasma spraying Nb–SiC composite powder,” *Ceramic International*, vol. 49, pp. 15055-15064, 2023. <https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2023.01.088> .

7. A. Encalada et al., “Wear behavior of HVOF sprayed cobalt-based composite coatings reinforced with Cr₃C₂,” *Wear*, vol. 546-547, pp. 205310, 2024. <https://doi.org/10.1016/j.wear.2024.205310> .

8. A. A. Karpechenko and M. M. Bobrov, "Influence of Pre-Recrystallization Heat Treatment on the Physico-Mechanical Properties of Functional Electric Arc Composite Coatings," *Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute*, no. 2, pp. 94–100, 2022. <https://doi.org/10.31649/1997-9266-2022-161-2-94-100> .

9. Y. Huang et al., “Study on properties of pure Al coatings and Al/SiC composite coatings by plasma transferred wire arc spraying,” *Journal of Thermal Spray Technology*, vol. 33, pp. 1709-1724, 2024. <https://doi.org/10.1007/s11666-024-01775-7> .

10. R. Manikandan, T. Arjunan, R. Akhil, and O. Nath, “Studies on micro structural characteristics, mechanical and tribological behaviours of boron carbide and cow dung ash reinforced aluminium (Al 7075) hybrid metal matrix composite,” *Composites Part B: Engineering*, vol. 183, pp. 107668, 2020. <https://doi.org/10.1016/j.compositesb.2019.107668> .

11. W. Wang, D. Ren, X. Zhang, W. Du, S. Zhu, and H. Li, “Preparation and characterization of supersonic plasma sprayed Al–Al₂O₃–Cr₂O₃ composite coatings on magnesium alloy substrate,” *Ceramics International*, vol. 50, pp. 13388-13399, 2024. <https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2024.01.251> .

12. F. Aydin, “A review of recent developments in the corrosion performance

of aluminium matrix composites,” *Journal of Alloys and Compounds*, vol. 949, pp. 169508, 2023. <https://doi.org/10.1016/j.jallcom.2023.169508> .

13. V. V. Prymachenko, V. V. Martynenko, E. L. Karyakina, K. I. Kushchenko, and L. A. Dergaputska, "Electron Microscopic Studies of Phase and Structure Formation During the Heat Treatment of Hydrargillite," *Bulletin of NTU "KhPI"*, no. 4, pp. 115–120, 2008.

ЗНАЧЕННЯ ПЛАТФОРМ ДЛЯ 3D МОДЕЛЕЙ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ІНТЕРАКТИВНОГО ПЕРЕГЛЯДУ В НИХ

Гололобов Дмитро Олександрович

к.ф.-м.н.

Шумейко Олександр Валентинович

Студент

Державне некомерційне підприємство

«Державний університет» Київський авіаційний інститут»

м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному цифровому середовищі зростає популярність використання тривимірної графіки в різноманітних сферах, від дизайну та архітектури до промисловості та розваг. Зокрема, платформи для 3D моделей є важливими інструментами, які дозволяють користувачам зберігати, переглядати та маніпулювати 3D контентом без необхідності використовувати складне програмне забезпечення. Зі зростанням потреб у доступі до 3D моделей, на ринку з'являються різні платформи, які забезпечують різноманітні можливості для роботи з тривимірним контентом, включаючи інтерактивний перегляд моделей у реальному часі. Однак, до сих пір багато платформ не мають достатнього функціоналу для підтримки професіоналів і бізнесів, що активно працюють з 3D моделями.

Актуальність теми. Зростаюча кількість 3D-контенту в різних галузях – архітектурі, промисловому дизайні, рекламі, кіноіндустрії, освіті та інших – спричиняє необхідність у зручних та ефективних інструментах для роботи з цим контентом. Бібліотеки 3D моделей допомагають спростити роботу з тривимірними об'єктами, зменшують час, витрачений на створення моделей з нуля, і дають змогу здійснювати інтерактивний перегляд без необхідності встановлення додаткового програмного забезпечення. Однак важливим аспектом стає інтерактивність перегляду, що дозволяє більш детально взаємодіяти з моделями, змінювати їхні параметри і краще зрозуміти їхню структуру.

Значення платформ для 3D моделей. Платформи для зберігання 3D моделей стали незамінним інструментом для дизайнерів, архітекторів, інженерів та інших професіоналів. Такі платформи надають зручний доступ до великої кількості готових моделей, що можна завантажити, модифікувати чи використовувати у власних проектах. Крім того, ці платформи стали важливими торговими майданчиками для продажу моделей, що дає змогу заробляти 3D художникам і дизайнерам.

- **Sketchfab** є однією з найпопулярніших платформ для публікації та перегляду 3D моделей. Вона надає інтерактивний перегляд моделей без необхідності завантаження додаткового програмного забезпечення, а також підтримує функції віртуальної та доповненої реальності, що забезпечує додаткові можливості для взаємодії з моделями.

- **TurboSquid** – це великий маркетплейс для 3D моделей, який орієнтований на професіоналів, що потребують високоякісних моделей для комерційних проектів. Платформа пропонує великий вибір моделей для різних індустрій, від ігор до архітектури.

- **CGTrader** спеціалізується на продажу 3D моделей і є важливим ресурсом для дизайнерів і розробників. Вона також надає можливості для фріланс-послуг та співпраці в межах 3D спільноти.

Важливість інтерактивного перегляду в платформах для 3D моделей. Інтерактивний перегляд є однією з головних особливостей сучасних платформ для 3D моделей. Він дозволяє користувачам взаємодіяти з моделями у реальному часі, що підвищує ефективність їх аналізу та прийняття рішень. Взаємодія з моделями може включати обертання, масштабування, зміну кута огляду, а також використання різних режимів, таких як VR та AR. Це надає кілька ключових переваг:

1. **Покращена візуалізація:** Замість статичних зображень користувач може побачити модель з різних ракурсів, що дає більш точне уявлення про її структуру та деталі.

2. **Зниження витрат часу:** Завдяки інтерактивності, процес перевірки

моделей значно прискорюється. Наприклад, в архітектурі замовники можуть оцінити інтер'єр будівлі або прогулятись по ньому віртуально.

3. **Покращене розуміння:** Замість того, щоб лише переглядати зображення, користувачі можуть фізично взаємодіяти з моделями, що дозволяє глибше зрозуміти об'єкти.

4. **Підвищення точності та ефективності:** Завдяки можливості обертати та масштабувати моделі, користувачі можуть точно перевірити всі деталі без необхідності вручну змінювати параметри чи розміри.

Інтерактивний перегляд у бізнесі та промисловості. Інтерактивний перегляд 3D моделей знайшов своє застосування в різних галузях:

- **Архітектура та будівництво:** Віртуальні тури, побудовані на основі 3D моделей, дозволяють клієнтам прогулятись по проєктованих будівлях ще до початку будівництва, що сприяє кращому розумінню масштабу та пропорцій.

- **Реклама та маркетинг:** У маркетингових кампаніях все частіше використовують інтерактивні 3D моделі товарів, які дозволяють споживачам віртуально «потримати» продукт у руках, оцінити його вигляд з усіх боків.

- **Освіта та наука:** Віртуальні моделі органів для медичного навчання, археологічні реконструкції для історичних досліджень – усі ці технології дозволяють користувачам детально вивчати об'єкти, чого неможливо досягти за допомогою традиційних методів.

Висновки. Платформи для 3D моделей із інтерактивним переглядом значно змінили підхід до роботи з тривимірними об'єктами. Завдяки таким платформам стало можливим не лише зберігання і перегляд 3D контенту, а й глибша взаємодія з ним у реальному часі. Це підвищує ефективність в різних сферах – від архітектури та дизайну до медицини та маркетингу. Інтерактивний перегляд дає користувачам можливість взаємодіяти з моделями в режимі реального часу, що істотно зменшує час на аналіз і підвищує точність прийняття рішень.

Таким чином, значення платформ для 3D моделей та інтерактивного перегляду стає критичним для розвитку бізнесів і сфер, що працюють з тривимірними технологіями, забезпечуючи більш високий рівень продуктивності та зручності для кінцевих користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Visualization And 3D Rendering Software Market Size, Share & Trends Analysis Report By Deployment Type (On-Premises, Cloud), By Application, By End-User, By Region, And Segment Forecasts, 2023 – 2030 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/visualization-3d-rendering-software-market>
2. Top 100 Sites for Free 3D Models and CAD Block Libraries [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cadcrowd.com/blog/top-100-sites-for-free-3d-models-and-cad-blocks-libraries/>
3. 3D Rendering and Visualization Software Market Size, Share & COVID-19 Impact Analysis, 2023-2030 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.fortunebusinessinsights.com/3d-rendering-software-market-104819>
4. Visualization And 3D Rendering Software Market 2024 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/visualization-and-3d-rendering-software-market>
5. Архітектурна 3D візуалізація: що це, ким створюється і де використовується? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cgischool.ua/arkhitekturna-3d-vizualizatciya-vyznachennya/>

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕЙМІФІКАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Єрьоміна Наталія Сергіївна

ст. викладач кафедри ЕОМ, заст. декана факультету КІУ,
кандидат тех. наук

Ісамутдінов Даніїл Артурович

здобувач вищої освіти кафедри
Комп'ютерної інженерії та управління
Харківський національний університет радіоелектроніки,
Україна

Вступ. У сучасному цифровому світі дедалі більшу роль у повсякденному житті відіграють мобільні технології, що, зокрема, активно проникають і в освітню сферу. На тлі глобалізації, діджиталізації та зростаючої потреби в гнучкому, доступному та ефективному навчанні виникає потреба в інноваційних підходах до організації освітнього процесу. Однією з таких інновацій є гейміфікація [1] – впровадження ігрових механік у неігровий контекст, зокрема у сферу освіти, що має на меті підвищення мотивації, залученості та ефективності навчання.

Мета: Метою є дослідження впливу гейміфікації на ефективність освітнього процесу. Аналіз буде зосереджений на визначенні ключових елементів гейміфікації, та особисто на ті, які довели свою ефективність у існуючих застосунках та позитивно впливають на залученість учнів, мотивацію до навчання та загальні результати навчання.

Матеріали та методи. Термін "гейміфікація" (англ. gamification) вперше був системно використаний на початку 2010-х років і швидко набув популярності в сфері цифрового дизайну та маркетингу. Проте саме в освіті він виявився особливо продуктивним. Згідно з теорією самодетермінації (Ryan & Deci[2]), мотивація поділяється на внутрішню (інтерес до самого процесу навчання) і зовнішню (нагороди, оцінки, змагання). Гейміфікація дозволяє впливати на обидва типи, збільшуючи ймовірність сталого залучення користувача до процесу.

У цьому дослідженні використовувалися різноманітні методи для аналізу впливу гейміфікації на освітній процес. Основні етапи дослідження включали:

Літературний огляд – аналіз наукових статей, книг та інших джерел, що стосуються гейміфікації в освіті, з метою виявлення основних теоретичних підходів та практичних прикладів. Вивчення теорії самодетермінації (Ryan & Deci), що допомогло зрозуміти мотиваційні аспекти гейміфікації.

Анкетування – проведення опитувань серед учнів та викладачів для збору даних про їхній досвід використання гейміфікаційних елементів у навчанні.

Аналіз статистичних даних – огляд результатів тестування учнів до і після впровадження гейміфікації, щоб оцінити зміни в їхній успішності.

Огляд існуючих застосунків – аналіз елементів гейміфікації, які використовуються в популярних освітніх застосунках. Та збір даних про те, як ці елементи впливають на результати учнів.

Результати дослідження: Гейміфікація як концепт активно вивчається провідними науковцями та фахівцями у галузі педагогіки, психології, інформаційних технологій та дизайну. Її основна ідея полягає в тому, що ігрові елементи – наприклад: бали, досягнення, змагання, рівні складності, прогрес-бар, аватари, таймери та інші види віртуальних винагород – впливають на користувача позитивно, стимулюючи його до більш тривалого та глибокого занурення у процес взаємодії з навчальним контентом.

Особливо виразний потенціал гейміфікації спостерігається в мобільних застосунках, де поєднується інтуїтивний інтерфейс, доступність у будь-який час, інтерактивність та гнучкість. Один із найуспішніших форматів реалізації таких застосунків – вікторини, що дають змогу користувачу в ігровій формі перевіряти знання, навчатися новому матеріалу або закріплювати вивчене.

Ігрові механіки створюють контекст змагання, прогресу та досягнень. Це активізує такі базові психологічні потреби, як потреба в автономії, компетентності та соціальній приналежності. Користувач відчуває, що контролює ситуацію, бачить результати своїх зусиль і відчуває зв'язок із іншими гравцями або з системою, що його оцінює. У контексті мобільних

вікторин навіть прості елементи, такі як бали та відсоток правильних відповідей, стимулюють повторне використання застосунка й викликають задоволення від досягнення цілей.

Застосування гейміфікації в освітніх мобільних застосунках є найбільш успішним саме у форматі вікторин. Це обумовлено зручністю структурування контенту, можливістю чіткої оцінки результату, високим ступенем взаємодії з користувачем, а також емоційною динамікою "виклик – відповідь – результат", що типова для ігор.

Основними гейміфікаційними елементами, які довели свою ефективність у подібних застосунках, є:

- Система балів і рейтингів – користувач отримує бали за правильні відповіді, що дозволяє відстежувати прогрес і мотивує до поліпшення результатів.
- Зворотний зв'язок у реальному часі – миттєва інформація про правильність відповіді формує відчуття контролю та сприяє закріпленню знань.
- Відсоткове відображення результатів – надає точне уявлення про рівень підготовки.
- Візуальні елементи прогресу (індикатори, статуси) – викликають прагнення завершити тестування або досягти кращого результату.
- Підтримка персоналізації – можливість створення власних наборів запитань дозволяє адаптувати процес навчання під індивідуальні потреби користувача.

Сучасні приклади мобільних освітніх вікторин – такі як Quizizz [3], Kahoot! [4], Quizlet [5], Party Quiz [6] тощо – демонструють, як навіть прості механіки можуть залучити мільйони користувачів, створити ефективну спільноту навколо навчального контенту та сприяти масовому навчанню в інтерактивній формі. Особливо важливо, що такі застосунки використовуються не лише учнями, а й вчителями, які формують інтерактивні заняття.

Висновки: Таким чином, результати дослідження демонструють значний потенціал гейміфікації як концептуальної та практичної основи для підвищення

якості цифрового навчання. Вже розроблені застосунки є прикладом того, як навіть один розробник може створити функціональний освітній інструмент із цікавими базовими ігровими механіками. Подальші вдосконалення та масштабування використання гейміфікації можуть суттєво збільшити освітню цінність та привабливість для широкої аудиторії користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1 Гейміфікація : URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гейміфікація>
- 2 Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation :
URL: https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_RyanDeci_SDT.pdf
- 3 Quizizz : URL: <https://quizizz.com>
- 4 Kahoot! : URL: <https://kahoot.com>
- 5 Quizlet : URL: <https://quizlet.com>
- 6 Party Quiz : URL: https://store.steampowered.com/app/2024070/Party_Quiz/

РОЗРОБКА ВЕБ САЙТУ ІНТЕРНЕТ МАГАЗИНУ

Єрьоміна Наталія Сергіївна,

к.т.н., ст.викл.

Кульков Вадим Євгенович,

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Вступ. Електронна комерція стрімко розвивається і стає невід'ємною частиною сучасного бізнесу. За даними Української асоціації прямого продажу, обсяг ринку e-commerce в Україні у 2024 році зріс на 31% порівняно з попереднім роком.

Це створює потребу в розробці високопродуктивних та зручних платформ для онлайн-торгівлі. Сучасні веб-технології дозволяють створювати складні системи електронної комерції, які забезпечують швидку роботу, зручний інтерфейс користувача та безперебійну інтеграцію з різними сервісами.

Особливої актуальності набуває використання сучасних JavaScript-фреймворків та бібліотек для створення швидких та адаптивних веб-додатків. React залишається одним з найпопулярніших рішень для розробки користувацьких інтерфейсів, а Remix представляє новий підхід до створення повнофункціональних веб-додатків з покращеною продуктивністю та SEO-оптимізацією.

Мета роботи. Основним завданням роботи визначено проектування та реалізацію платформи для онлайн-торгівлі з використанням бібліотеки React та фреймворку Remix.

Передбачається інтеграція з зовнішніми сервісами для управління товарним асортиментом та організації доставки. Кінцевим результатом має стати функціональний інтернет-магазин з можливістю перегляду товарів, їх фільтрації, додавання до кошика та оформлення замовлень.

Матеріали та методи. Для розробки платформи було обрано наступний набір технологій:

React – це популярна JavaScript бібліотека, яку ми використовували для створення інтерфейсу нашого магазину. Головна її перевага в тому, що можна розбити весь сайт на окремі компоненти і потім збирати їх як конструктор. Також React дуже швидко оновлює сторінку завдяки спеціальній технології, яка оновлює тільки ті частини, які змінилися.

Remix – це фреймворк нового покоління, який ми обрали для основи проекту. Він допомагає створювати сайти, які швидко завантажуються і добре працюють навіть на слабких пристроях. Особливість Remix в тому, що він завантажує дані ще на сервері, тому користувач одразу бачить готову сторінку, а не порожній екран.

Tailwind CSS – це інструмент для стилізації, який значно спрощує роботу з дизайном. Замість того, щоб писати багато CSS коду, можна використовувати готові класи прямо в HTML. Ми створили власну кольорову тему в приємних кольорах.

Shopify Storefront API – це сервіс, через який ми отримуємо всю інформацію про товари та обробляємо замовлення. Він використовує технологію GraphQL, яка дозволяє запитувати тільки ті дані, які потрібні в конкретний момент. Це робить сайт швидшим і економить трафік.

Nova Poshta API - підключення до системи Нової Пошти, яка є основним перевізником в Україні. Через це підключення користувачі можуть обрати своє місто та відділення, а також одразу бачити вартість доставки.

Результати та обговорення. В процесі розробки вдалося реалізувати основні модулі системи електронної комерції. Каталог товарів містить функції сортування та фільтрації. Користувачі можуть обирати товари за категоріями, та сортувати товари за ціною або популярністю. Реалізовано постраничне відображення результатів з навігацією.

Сторінки окремих товарів включають галерею зображень, опис характеристик, вибір доступних варіантів. При виборі різних опцій відбувається перерахунок ціни та перевірка наявності. Дизайн адаптується під різні розміри екранів. Користувачі отримують зрозумілий та швидкий інтерфейс

в незалежності від пристрою на якому вони використовують сайт.

При роботі з API Нової Пошти реалізовано пошук населених пунктів та відділень. Користувач вводить назву міста, система показує відповідні варіанти. Після вибору міста стає доступним перелік відділень та поштоматів. Процес замовлення розділено на етапи: введення контактних даних, вибір способу доставки, вибір оплати, перевірка та підтвердження. На кожному етапі відбувається перевірка коректності введеної інформації. Швидкодію системи покращено кількома способами.

Код розділено на окремі модулі, які завантажуються при необхідності. Результати обчислень зберігаються для повторного використання. Дані для наступних сторінок готуються заздалегідь. Покращення позицій у пошукових системах досягнуто через формування HTML-коду на сервері. Кожна сторінка має унікальні заголовки та описи.

Для товарів додано структуровану розмітку згідно з сучасними стандартами будування сайтів. Стан кошика зберігається між сесіями роботи. При поверненні на сайт користувач бачить раніше додані товари. Це реалізовано через механізм cookies з відповідним терміном зберігання.

Висновки. Розроблена платформа електронної комерції демонструє ефективність використання сучасних веб-технологій для створення високопродуктивних онлайн-магазинів.

Поєднання React та Remix дозволяє досягти оптимального балансу між швидкістю завантаження, інтерактивністю та SEO-оптимізацією. Інтеграція з Shopify API забезпечує надійне управління товарами та замовленнями, а підключення Nova Poshta API робить платформу готовою для використання на українському ринку. Реалізована архітектура є масштабованою та підтримуваною, що дозволяє легко додавати нові функції.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. React Documentation. Meta Platforms, Inc. URL: <https://react.dev/learn> (дата звернення: 06.06.2025).

2. Documentation. Shopify Inc. URL: <https://remix.run/docs/en/main> (дата звернення: 06.06.2025).
3. Wathan, A., Schoger, S. Tailwind CSS: From Zero to Production. URL: <https://tailwindcss.com/docs> (дата звернення: 06.06.2025).
4. GraphQL Best Practices. The GraphQL Foundation. URL: <https://graphql.org/learn/best-practices/> (дата звернення: 06.06.2025)

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИХ ПРОЦЕСІВ В КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ ПІДГОТОВКИ ДО ВИПУСКУ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ

Калиній Ірина Василівна,

канд. техн. наук, доцентка,

доцентка кафедри

інформаційних технологій та вищої математики

ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»,

м. Бережани, Україна

Вступ. Будь-які виробничі процеси з часом зазнають змін. Причиною їх є виникнення нових способів і прийомів організації виробництва, які стають більш досконалішими й ефективними на основі менших витрат часу, меншого фізичного навантаження на людину під час роботи, більшої доцільності у застосуванні. Проблема автоматизації виробництва така ж давня, як і самі виробничі дії. Вона не обов'язково пов'язана тільки з упровадженням пристроїв, які замінюють людину на етапах ритмічного, безперебійного виконання операцій. Але автоматизація завжди спрямована на їх пошук і доцільне застосування.

Не оминула проблема автоматизації і видавничу справу. Вся історія книгодрукування від винаходу Гутенберга до сучасних електронних редакційно-видавничих систем свідчить, що у всі часи людська думка була націлена на механізацію та автоматизацію видавничого процесу для підвищення продуктивності праці, зменшення вартості та швидкого розповсюдження друкованої продукції. Сьогодні саме комп'ютер став тим зручним приладом, котрий дозволив матеріалізувати автоматизацію редакційно-видавничих процесів, замінити людину на певних ділянках редакційно-видавничої діяльності. Обчислювальні машини, оснащені відповідним програмним забезпеченням, виступають фактично матеріальними моделями виробника, якщо вони виконують ті виробничі операції, які вручну мала виконувати людина.

Передумовами виникнення та широкого запровадження комп'ютерних видавничих систем у редакційно-видавничу практику були перш за все: розвиток обчислювальної техніки, поява потужних комп'ютерів, які характеризуються високою надійністю, низькою вартістю і малими габаритами; прогрес в галузі програмного забезпечення, поява ефективних спеціалізованих пакетів програм, призначених для роботи в діалоговому режимі; розвиток засобів передачі інформації та друкуючих пристроїв, які забезпечують реальне поліграфічне відображення матеріалу; технічний розвиток периферійних пристроїв для введення/виведення інформації; тенденція децентралізації видавничої діяльності та зростання кількості видань.

Мета. Проаналізувати особливості автоматизації редакційно-видавничих процесів у контексті використання комп'ютерних технологій, дослідити умови та чинники їх впровадження у видавничу справу, а також окреслити переваги та виклики переходу до цифрових систем підготовки книжкових видань.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становить аналіз наукової та технічної літератури у сфері інформаційних та комп'ютерних технологій, описовий метод, порівняльний аналіз організаційних моделей видавництва, а також структурно-функціональний підхід до оцінки ефективності впровадження автоматизованих систем у редакційно-видавничу діяльність.

Результати та обговорення. Комп'ютерні технології належать до одного з видів інформаційних технологій, оскільки вони пов'язані з виготовленням паперових і електронних носіїв інформації. Як різновид соціальних інформаційних технологій, комп'ютерні технології породжені самою суспільною необхідністю удосконалити процес виготовлення твердих носіїв інформації. Ця технологія виникла не через появу комп'ютерної техніки як такої, а через суспільне усвідомлення можливості організувати редакційно-видавничий процес більш ефективно, оперативно включитися в загальнолюдську інформаційну систему, стати її активним джерелом і споживачем у реальній інформаційній ситуації. І ця технологія активно впроваджується у редакційно-видавничий процес, як найбільш ефективна

автоматизована технологія виготовлення книги, журналу, газети.

Класична схема організаційної структури українського видавництва, що існувала в нашій державі донедавна, і, в деяких випадках, продовжує існувати й сьогодні, складається з трьох основних частин: виробничої, редакційної та допоміжної. До редакційної частини входять тематичні редакції, художня редакція, фотолабораторія. Кількість цих відділів визначається обсягом видавничої діяльності. Робочі місця у відділах повинні бути обладнані комп'ютерними терміналами для обробки текстової інформації, інформаційно-пошуковими системами, експертними системами, банками даних.

До виробничої частини відносяться: виробничий відділ, коректорська, технічна редакція. Сюди ж входить відділ з підготовки оригіналів-макетів, що є суттєвою відмінністю від схем багатьох зарубіжних видавництв. Наявність такого відділу вимагає від видавництва наявності відповідної потужної і дорогої комп'ютерної техніки. Це повинні бути інтегровані видавничі системи на базі комп'ютерів Macintosh, які б дозволяли виконувати складну верстку з великою кількістю кольорових ілюстрацій.

Розвиток ринку інформаційних технологій безпосередньо пов'язаний зі становленням національної економіки, на яку впливає економічна політика держави – через високі податки зростає ціна на комп'ютери, зменшуються можливості інвестицій, повільно розвивається інфраструктура.

В основі комп'ютеризації видавничих організацій лежать значні капіталовкладення, які необхідно здійснювати своєчасно і науково обґрунтовано через швидке моральне старіння техніки. Застарілу ж техніку необхідно замінювати сучасною. Переважна більшість видавництв не здійснюють такого оновлення, оскільки використання найновіших технологічних рішень вимагає великих коштів.

Серед українських видавничих організацій має місце ще один факт – інвестиції в обладнання та засоби електронно-обчислювальної техніки можуть бути нераціональними і навіть помилковими. У важких фінансових умовах

видавництво, намагаючись хоча б якось встигати за ринком, виділяє кошти на купівлю дешевих комп'ютерів з мінімальним набором периферійного обладнання, або взагалі без нього. Як правило, така техніка орієнтована на роботу з текстом і зовсім не здатна опрацьовувати ілюстрації. Розрахунок робиться на те, що з отриманням економічного ефекту, комп'ютери та периферія будуть поступово замінюватись на сучасніші.

За останні п'ять-десять років у світі змінилося кілька поколінь персональних комп'ютерів. Багаторазово змінилося програмне забезпечення. Здійснилася заміна базової операційної системи MS-DOS на Windows, що зробило малокорисним досвід та знання фахівців минулих років. Своєчасно слідкувати за цими змінами у програмному забезпеченні, самотужки осмислювати велику кількість інформації змогли лише ентузіасти своєї справи. Саме цей ентузіаст і є сьогодні основним працівником видавничої організації, яка використовує у своїй діяльності комп'ютери.

Комп'ютерна технологія, якщо її оцінювати з соціальних позицій, формувалася і формується в системі інших соціальних технологій, пов'язаних з отриманням, опрацюванням і виведенням інформації, виготовленням текстової продукції, поліграфічними процесами тощо. Технологічні процеси друкарського набору, редагування рукопису, друкарського передруку і ремонту рукопису, макетування і верстки на етапі тиражування, процеси видавничих і друкарських коректур визначалися практикою підготовки рукопису до друку і його тиражуванням. Природно, що зміна найменшого технологічного ланцюжка порушує технологічний процес, робить переоцінку всіх задіяних у даній сфері соціальних технологій. Тому соціальна адаптація комп'ютерної технології – це складний процес, що зачіпає інтереси установ і виробників. Ця новітня технологія примушує переосмислити навіть сам процес набору-складання як виробничий. Він замінений єдиним процесом набору-верстки або в іншому випадку – верстка виступає більшою мірою як інтелектуальна і естетична дія, а суто фізичні операції (взяти літеру, взяти верстатку, відлити рядок на лінотипі, зробити відбиток зверстаної сторінки

тощо) зникли, їх автоматично виконує комп'ютер. Виникли нові спеціальності, що замінюють цілі виробничі колективи, – оператор комп'ютерного складання і коректури, оператор комп'ютерного складання і верстання тощо.

Безперечно, входження комп'ютерних технологій у редакційно-видавничу сферу, витіснення традиційної технології – не безболісний процес. Він зачіпає інтереси кожного працівника, змушує його позбавлятися виробничих стереотипів, дбати про підвищення своєї кваліфікації, освоєння нової техніки, здобувати нові знання, змінювати культуру виробництва, виробничі стосунки в колективі.

Висновки. Комп'ютерна технологія не є окремим, самодостатнім проявом новітньої організації роботи друкаря чи коректора. Ця технологія виникла в єдиній системі модернізації праці людини, зокрема редакційно-видавничої. Комп'ютерна технологія має великий гуманітарний смисл, оскільки звільняє людину від виконання багатьох рутинних, важких операцій. Комп'ютерні технології роблять працю людини більш довершеною, результативною, естетичною. Як будь-які нові технології, вони впроваджуються поступово, паралельно з традиційними технологіями. Але поступ їх впевнений, і не має підстав брати під сумнів перемогу комп'ютерних технологій у редакційно-видавничій сфері. Хочеться сподіватись, що своєчасні інвестиції в перспективну комп'ютерну техніку та раціонально підібране периферійне обладнання, а також підготовка та перепідготовка кадрів дозволять ліквідувати технологічне відставання в інформатизації в Україні, що дасть змогу обладнати відповідною сучасною технікою українські видавничі організації.

АГРЕГУВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ У ВЕБ-СИСТЕМІ МУЛЬТИ-БІРЖОВОГО ПОРТФЕЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Колганова Олена Олегівна

к.т.н., доцент

Калюжний Нікіта Андрійович

Студент

Державне некомерційне підприємство

«Державний університет» Київський авіаційний інститут»

м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному цифровому середовищі все більше інвесторів і трейдерів обирають криптовалюти як інструмент зберігання й примноження капіталу. Проте зростання кількості доступних торгових платформ призводить до фрагментації активів – користувачі змушені керувати портфелем через десятки окремих додатків, інтерфейсів бірж або сторонніх сервісів. Це ускладнює оперативне прийняття рішень, знижує загальну прозорість фінансової картини й створює ризики втрати або неефективного розміщення коштів. Актуальність задачі централізованого моніторингу криптоактивів зумовлена необхідністю забезпечення цілісного огляду стану портфеля в реальному часі, незалежно від кількості бірж чи гаманців, які використовує інвестор. Існуючі рішення, зокрема **CoinStats**, **Delta** та **Kubera**, частково вирішують це завдання, проте часто обмежуються поверхневим переглядом балансу без достатнього рівня інтеграції, автоматизації або гнучкості для професійного використання.

У зв'язку з цим постає потреба у створенні власного веб-застосунку, який дозволяє користувачу підключати біржові акаунти, автоматично агрегувати дані, аналізувати зміни в портфелі й отримувати звіти для подальшого прийняття інвестиційних рішень. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності управління активами та є перспективним напрямом розвитку інформаційних систем у сфері фінансових технологій.

Ціль роботи. Метою даної роботи є проектування та реалізація веб-

застосунку для централізованого моніторингу криптоактивів на різних біржах, що забезпечить користувачу єдиний інтерфейс для перегляду балансу, аналізу змін та генерації звітів, з урахуванням особливостей мультибіржового середовища та вимог до безпеки обробки фінансових даних.

У межах роботи поставлено наступні завдання:

- проаналізувати існуючі рішення для управління криптоактивами (CoinStats, Delta, Kubera) та виявити їхні функціональні обмеження;
- визначити функціональні та нефункціональні вимоги до цільового застосунку, включаючи підтримку кількох бірж, авторизацію, збереження ключів, безпечний обмін даними;
- розробити архітектуру системи з урахуванням принципів масштабованості, розширюваності та захищеності;
- створити серверну частину з API для взаємодії з криптобіржами, обробки балансів, транзакцій та генерації звітів;
- забезпечити можливість підключення акаунтів через API-ключі та перегляд балансу в розрізі бірж і активів;
- реалізувати механізми формування звітів щодо змін балансу (за день, тиждень, місяць) з подальшим експортуванням у PDF;
- розробити механізми шифрування API-ключів у базі даних і контролю доступу до чутливих даних з урахуванням принципів безпеки та конфіденційності;
- забезпечити автентифікацію користувачів та захист маршрутизованих запитів за допомогою сучасних засобів авторизації.

Матеріали та методи. Методологічною основою цього дослідження є аналіз наявних технічних рішень та систематизація практик побудови застосунків для мультибіржового моніторингу криптоактивів. Основу дослідження склали офіційна документація криптобірж (Binance, Bybit), специфікації API, приклади реалізацій з відкритим кодом, а також огляд функціональності популярних сервісів управління криптоактивами (CoinStats, Delta, Kubera).

Для вивчення архітектури API і принципів взаємодії із біржами були використані такі джерела:

- Binance API Documentation (<https://binance-docs.github.io/apidocs>) – офіційна документація REST та WebSocket API для роботи з акаунтом, балансом, історією депозитів і виводів.
- Bybit API Documentation (<https://bybit-exchange.github.io/docs>) – документація до API для спотової та деривативної торгівлі, авторизації та отримання інформації про активи.
- Open-source приклади (GitHub) – зокрема, клієнтські бібліотеки `binance-api-node`, `bybit-api`, а також готові дашборди для моніторингу (наприклад, `CryptoTracker`, `MultiExchange-Viewer`).

Методика дослідження передбачала:

- Вивчення способів зберігання API-ключів у базі даних з урахуванням сучасних вимог до безпеки
- Огляд застосунків `CoinStats`, `Delta`, `Kubera` – їх функціональних можливостей, особливостей інтерфейсу та підтримки мультибіржового середовища;
- Проектування архітектури системи з поділом на клієнтську та серверну частини, визначення ролей користувачів, маршрутизації та форматів запитів;
- Оцінку ризиків безпеки (зокрема, зберігання та передача ключів) і реалізацію криптографічних практик

Таким чином, у фокусі дослідження перебуває практична розробка безпечного вебзастосунку для моніторингу криптоактивів, із використанням реальних API, типових архітектурних рішень та технічної документації, яка формується безпосередньо учасниками ринку криптовалют.

Результати та обговорення. У межах дослідження було реалізовано веб-систему мульти-біржового портфельного управління криптоактивами, яка дозволяє користувачам агрегувати, аналізувати та візуалізувати баланси та активи з провідних централізованих криптобірж (зокрема `Binance` та `Bybit`).

Результати впровадження демонструють ефективність підходу до уніфікованого моніторингу, що забезпечує оперативність прийняття інвестиційних рішень та зменшення ручного навантаження.

Система реалізована на архітектурі клієнт-сервер із використанням стеку Next.js (фронтенд) і NestJS (бекенд), що забезпечило модульність, масштабованість і гнучкість у розгортанні. Ключовим результатом стало впровадження механізмів підключення до API бірж через збереження API-ключів у безпечному сховищі та реалізація механізму автентифікації користувачів, що дає змогу персоналізувати інформацію та обмежити доступ до конфіденційних даних.

На практиці, система дозволяє:

- отримувати актуальні баланси з кількох бірж в єдиному інтерфейсі;
- аналізувати структуру портфеля за біржами та токенами;
- фіксувати історію змін балансу у різних часових розрізах (доба, тиждень, місяць);
- формувати звіти у PDF-форматі про фінансовий стан портфеля.

У процесі тестування було встановлено, що автоматизоване агрегування активів знижує середній час на моніторинг у 3-4 рази порівняно з ручним підходом. Наприклад, для користувача з двома і більше підключеними біржами, перевірка активів вручну потребує послідовної авторизації та навігації через кожен інтерфейс, що призводить до значних часових витрат. Система ж надає централізований доступ до всієї інформації, оновленої в режимі реального часу.

Таблиця 1

**Порівняння витрат часу при ручному аналізі
та при використанні веб-системи**

Показник	Ручний аналіз(при використанні декількох бірж)	Через систему
Час на перевірку активів (хвилин)	12.5	3.7
Час на формування звітів (хвилин)	3.8	1.2
Середній рівень помилок (%)	3.6	0.8

Як видно з таблиці, веб-система дозволяє істотно скоротити час на рутинні операції та знизити імовірність людських помилок під час обробки даних. Особливо актуальним це стає для користувачів, що працюють із кількома біржами паралельно, оскільки кожне додаткове джерело даних кратно збільшує витрати часу при ручному підході.

Також було проаналізовано потенційні обмеження. Найважливішим з них є залежність від стабільності API криптобірж. Тимчасові обмеження на стороні біржі (наприклад, перевищення ліміту запитів або технічне обслуговування) можуть впливати на актуальність відображених даних. Крім того, відсутність єдиних стандартів для API ускладнює уніфікацію історичних транзакцій та аналітики змін портфеля без додаткової обробки.

Загалом результати дослідження підтверджують доцільність створення інструментів централізованого моніторингу криптоактивів у мульти-біржовому середовищі. Запропонована система демонструє як практичну ефективність, так і високу адаптивність до реальних умов ринку.

Висновки.

Результати проведеного дослідження демонструють, що розробка веб-системи мультибіржового портфельного управління криптоактивами є актуальним та практично значущим напрямом, здатним суттєво полегшити взаємодію користувача з кількома централізованими біржами одночасно. Запропоноване рішення дозволяє централізовано агрегувати баланси та активи, надаючи зручні засоби аналізу, візуалізації та генерації звітності, що є особливо важливим в умовах високої волатильності крипторинку.

Розроблена система базується на сучасному технологічному стеку (Next.js, NestJS, Redux, Tailwind CSS) та реалізує механізми захищеного підключення до API-бірж через API-ключі, що зберігаються у зашифрованому вигляді. Це забезпечує гнучкість, масштабованість та безпеку при роботі з чутливими фінансовими даними користувачів.

Проведене тестування підтвердило ефективність автоматизованого підходу до портфельного моніторингу: витрати часу на перевірку балансу та

формування звітів скорочуються у 5–7 разів у порівнянні з ручною обробкою, а кількість помилок зменшується майже у 6 разів. Таким чином, система не лише покращує користувацький досвід, а й підвищує точність обробки даних та прийняття рішень. Водночас дослідження виявило низку викликів, пов'язаних із нестабільністю API бірж, обмеженнями за кількістю запитів, а також відсутністю уніфікованого підходу до структури історичних даних. Це ускладнює реалізацію деяких функцій глибшого аналізу та потребує додаткових технічних рішень для забезпечення стійкості та узгодженості системи.

Окремої уваги заслуговує перспектива розширення функціональності системи у напрямках аналізу прибутковості, обліку транзакцій, виведення динаміки по кожному активу, а також підключення децентралізованих протоколів (DeFi) для комплексного відображення фінансового стану користувача в екосистемі Web3. Таким чином, запропонована система демонструє значний потенціал у вирішенні проблеми фрагментації обліку криптоактивів, забезпечуючи ефективний інструмент управління портфелем з орієнтацією на масштабування, безпеку та зручність використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Binance API Documentation. – <https://binance-docs.github.io/apidocs/spot/en>
2. Bybit API Documentation. – <https://bybit-exchange.github.io/docs/v5/intro>
3. CoinStats – сервіс моніторингу криптопортфеля. – <https://coinstats.app>
4. Delta – криптовалютний портфельний трекер. – <https://delta.app>
5. Kubera – фінансовий трекер для управління активами. – <https://kubera.com>
6. Binance API SDK for Node.js (GitHub). – <https://github.com/binance/binance-api-node>

МЕТОДИКА ОЦІНКИ НАСЛІДКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ГІС-АНАЛІЗУ ТА СУПУТНИКОВИХ ДАНИХ НА ПРИКЛАДІ МІСТА ВОВЧАНСЬК

Красовська Інеса Григорівна,

к.т.н., с.н.с., доц.

Благодєрова Олеся Сергіївна

Студентка

Національний аерокосмічний університет «ХАІ»

м. Харків, Україна

Вступ. Повномасштабна війна в Україні, розпочата Росією у 2022 році, призвела до значних руйнувань інфраструктури, деградації природних ландшафтів і порушення економічної стабільності. Території, що перебувають у зоні бойових дій, втратили доступність для безпечних польових досліджень, що унеможливорює традиційні методи картографування та моніторингу. У такому контексті особливого значення набувають дистанційні методи аналізу, зокрема технології дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) та геоінформаційні системи (ГІС).

Об'єктом дослідження обрано місто Вовчанськ Харківської області, яке перебуває в зоні активних бойових дій і зазнало масштабних руйнувань. Втрата критичної інфраструктури, житлового фонду, промислових і соціальних об'єктів ставить перед дослідниками завдання оцінити наслідки конфлікту максимально точно, оперативно та безпечно. Саме тому застосування ГІС і ДЗЗ у таких умовах є не лише доцільним, а й життєво необхідним.

Ціль роботи. Метою дослідження є підвищення ефективності оцінки наслідків бойових дій за рахунок розроблення та реалізації методики картографування змін забудови та покриття території на основі супутникових даних.

Матеріали та методи. У дослідженні використано супутникові знімки Sentinel-2 (рівень обробки L2A) за 2022 та 2025 роки, зокрема сцени з датами зйомки 2022-05-04 та 2025-05-02 (рис. 1).

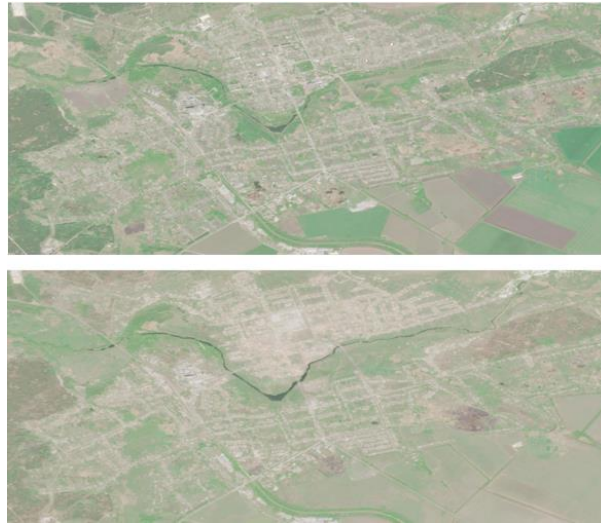

Рис. 1. Супутникові знімки Sentinel-2 (2022-05-04 та 2025-05-02)

У програмному середовищі ArcGIS було виконано попередню обробку даних: приведення знімків до одного формату, обтинання за межами міста, нормалізація яскравості каналів.

Для аналізу змін рослинного покриву застосовано індекс NDVI, а для змін забудови – NDBI.

Індекси розраховано за формулами:

$$NDVI = (NIR - RED) / (NIR + RED) \quad (1)$$

$$NDBI = (SWIR - NIR) / (SWIR + NIR) \quad (2)$$

У результаті було отримано два окремі індексні растрові шари – NDVI (рис. 2) та NDBI (рис. 3), які стали основою для подальшого аналізу змін рослинності та забудови.

Рис. 2. Розрахунок індексу NDVI за допомогою Raster Calculator (2022-05-04 та 2025-05-02)

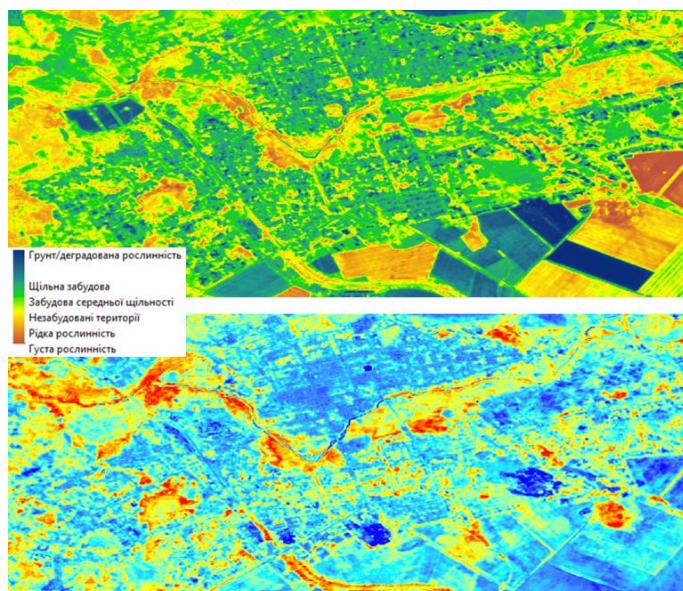

**Рис. 3. Розрахунок індексу NDBI за допомогою Raster Calculator
(2022-05-04 та 2025-05-02)**

Отримані індексні шари NDVI та NDBI були оброблені у Raster Calculator для побудови шарів різниці за період 2025–2022 років. У результаті було сформовано два растри: один із зонами змін рослинного покриву (рис. 4), інший – зі змінами забудови (рис. 5).

Рис. 4. Різниця растрів для індексу NDVI

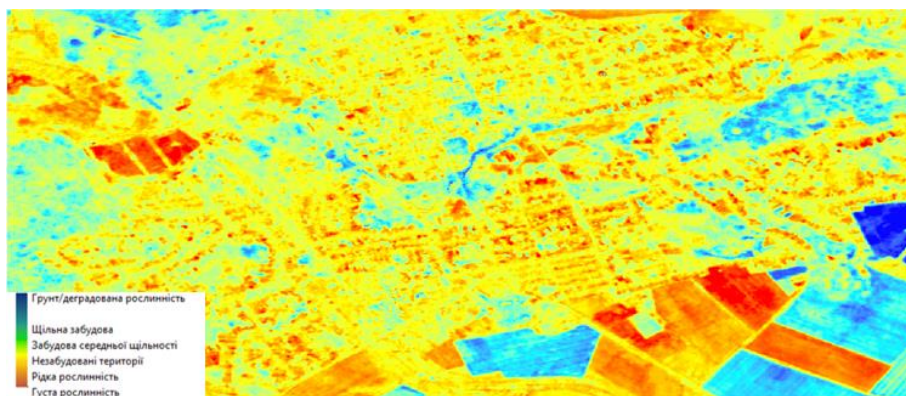

Рис. 5. Різниця растрів для індексу NDBI

На основі цих шарів за допомогою логічних виразів було виділено зони змін: для NDVI – деградація (значення < 0), для NDBI – руйнування забудови (значення < 0). Далі обидва шари було векторизовано за допомогою інструменту *Raster to Polygon*, що дозволило розрахувати площі об'єктів змін.

Для NDVI (змін рослинності) було виконано класифікацію інтенсивності деградації на три рівні: низька, середня, висока – відповідно до амплітуди значень індексу та побудовано тематичні карти (рис. 6-7).

Рис. 6. Карта деградації рослинного покриву

Рис. 7. Карта приросту рослинного покриву

Натомість для NDBI (змін забудови) класифікацію виконано за розміром полігонів, що репрезентують масштаби зруйнованих ділянок. Визначено три категорії: незначні руйнування – площа до 0.05 га, помірні руйнування – площа

від 0.05 до 0.15 га, суттєві руйнування – площа понад 0.15 га (рис. 8).

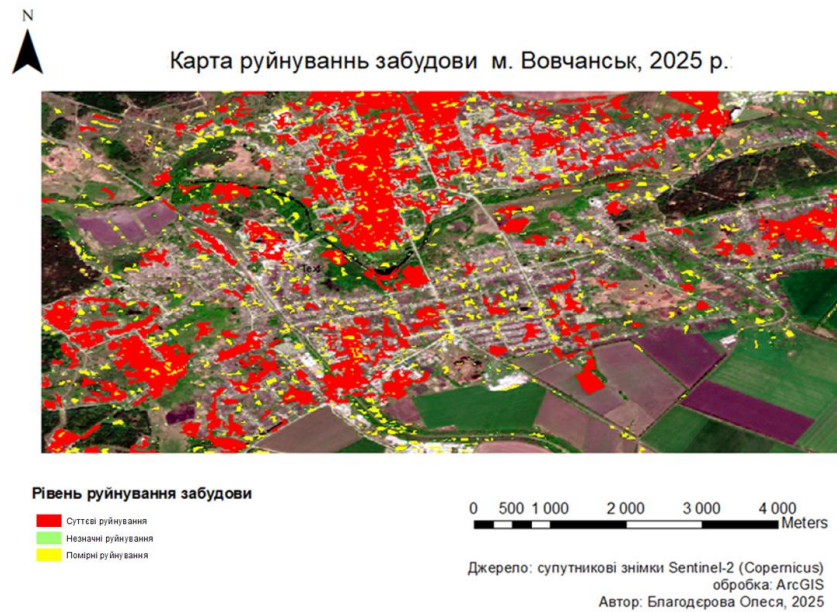

Рис. 8. Карта руйнувань забудови

Для визначення втрат інфраструктури було використано векторні шари соціальних об'єктів (школи, лікарні, підприємства, ЛЕП), завантажені з OpenStreetMap через Overpass Turbo. За допомогою просторового аналізу (*Intersect*) визначено, які саме об'єкти опинилися в межах зон із суттєвими руйнуваннями. Так, у межах найбільш постраждалих ділянок виявлено: 8 навчальних закладів, 2 лікарні, 7 підприємств та 1 об'єкт енергетичної інфраструктури – електростанцію (рис. 9).

Рис. 9. Візуалізація втрат інфраструктури

Результати дослідження. За результатами розрахунку NDVI виявлено значну деградацію рослинності на площі 647,05 га. Приріст фіксувався лише локально, внаслідок часткової природної регенерації або сезонних змін. Інтерпретація результатів індексу NDBI показала, що загальна площа зруйнованої забудови становить близько 648,21 га. Класифікація інтенсивності руйнування продемонструвала переважання полігонів з високою площею ($>0,15$ га), що свідчить про масштабність змін.

Найбільш показовими стали результати просторового аналізу: було виявлено, що всі основні об'єкти інфраструктури міста Вовчанськ були повністю зруйновані, зокрема:

- навчальні заклади – 8,
- лікарні – 2,
- підприємства – 7,
- енергетичний об'єкт – 1 (електропідстанція).

На підставі отриманих даних побудовано серію картографічних моделей: карти деградації рослинного покриву, руйнування забудови, а також тематичну карту з локалізацією зруйнованих об'єктів інфраструктури.

Висновки. Запропонована методика довела свою ефективність для оцінки наслідків бойових дій у міському середовищі. Поєднання супутникових індексів, автоматизованих обчислень, просторового аналізу та векторизації дозволило виявити реальні масштаби змін без польового доступу до території.

Дослідження показало, що місто Вовчанськ у 2025 році повністю втратило свою критичну інфраструктуру, а також зазнало суттєвих ландшафтних змін. Отримані результати можуть бути використані як модель для оцінки інших зруйнованих населених пунктів України.

ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ІНФРАСТРУКТУРИ ВАНТАЖНИХ СТАНЦІЙ ЗАГАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Крячко Катерина Віталіївна

к.т.н., доцент

Конотоп Данило Олександрович

Барабанов Константин Ігорович

студенти

Український державний університет залізничного транспорту

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Раціональне проектування та реконструкція вантажних станцій загального призначення потребує обґрунтованого розрахунку їх інфраструктурних елементів, які забезпечують ефективну обробку вантажопотоків, виконання маневрових операцій та обслуговування під'їзних колій. У тезах наведено методику визначення основних конструктивно-технологічних параметрів станції з урахуванням добового обсягу переробки вагонів, інтенсивності подач до вантажних фронтів, необхідної кількості маневрових локомотивів, а також технічного оснащення перевантажувальних комплексів.

Основна мета розрахунків – оптимізація кількісних та просторових характеристик елементів станції (колійний розвиток, резерви пропускної спроможності, кількість технічних засобів), що дозволяє досягти балансу між експлуатаційною ефективністю, інвестиційними витратами та економічною доцільністю впроваджених рішень.

Мета роботи./Aim. Метою даної магістерської роботи є підвищення ефективності функціонування вантажних станцій загального призначення шляхом оптимізації їх технічних параметрів та вдосконалення технологічного процесу взаємодії з сортувальними станціями. Особлива увага приділяється зменшенню експлуатаційних витрат за рахунок раціоналізації використання маневрових та перевантажувальних засобів, а також підвищення рівня безпеки й надійності обслуговування на контейнерних терміналах.

На сьогодні, на 25 контейнерних терміналах відсутні автостропи, що обумовлює необхідність утримання додаткового персоналу та, відповідно, зростання витрат. Перевантажувальні механізми використовуються неефективно – щороку понад 100 тис. годин простоїв, з яких 70 % пов'язані з відсутністю роботи, а ще понад 23 % – з технічними несправностями та міжопераційними затримками. До того ж, значна частина верхньої будови підкранових колій не відповідає вимогам безпечної експлуатації.

Більше половини вантажних станцій і понад 20 % механізованих дистанцій не мають належної ремонтної бази для технічного обслуговування перевантажувальних машин, автостропів, електрообладнання тощо. В умовах відсутності єдиного типового технологічного процесу взаємодія вантажних і сортувальних станцій здійснюється у режимі реального часу, що спричиняє додаткові простої рухомого складу та нераціональне використання технічних засобів.

Наразі спостерігається тенденція до зростання загального простою на вантажних станціях, який за останні роки збільшився вдвічі, хоча тривалість виконання вантажних операцій зросла лише на 38 %. Це свідчить про значний обсяг неефективного часу очікування, що зумовлений недосконалою інфраструктурою та організацією роботи станцій.

Наявна проблема раціонального розподілу маневрової роботи між сортувальними та вантажними станціями, з урахуванням конструктивних особливостей останніх, вивчена недостатньо. Існуючі підходи не враховують вплив технології поїздоутворення на якість перевізного процесу. Саме тому тема даної роботи є актуальною та представляє собою окрему науково-прикладну задачу, спрямовану на удосконалення організації роботи вантажних станцій і залізничного вузла в цілому.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Площі вантажних і складських пристроїв на вантажних станціях загального призначення доцільно проектувати з розрахунку на другий рік експлуатації з урахуванням перспективи їх подальшого розвитку. Такий підхід дозволяє врахувати

адаптацію до початкових обсягів вантажообігу та забезпечити потенціал для поступового нарощування потужностей в умовах зростання попиту.

Потужність технічного оснащення вантажних фронтів повинна визначатися залежно від обсягів та структури вантажної роботи на основі порівняння техніко-економічних показників кількох варіантів, що мають конкурентну здатність. Оптимальним вважається той варіант, який забезпечує гарантовану переробку прогнозованого вантажопотоку при мінімальних сумарних витратах на експлуатацію та технічне оснащення вантажних пристроїв.

Особлива увага повинна приділятися обґрунтуванню потужності транспортних засобів, яка перевіряється за показником їх фактичної переробної спроможності з урахуванням циклічності роботи, простоїв і міжопераційних затримок.

Відповідно до методичних положень, запропонованих проф. А. Т. Дерibasом, технічне оснащення вантажних фронтів доцільно визначати на основі двох основних параметрів:

Z – кількість вантажно-розвантажувальних машин (BPM);

X – кількість подач вагонів на вантажний фронт за певний період.

Для визначення оптимальної кількості вантажно-розвантажувальних машин (BPM) та організації раціональної роботи вантажного фронту використовується методика, що враховує економічну ефективність експлуатації рухомого складу, а також вартість технічного оснащення. Основними формулами для розрахунків є наступні:

1. Розрахунок середньодобових експлуатаційних витрат, пов'язаних із простоєм вагонів:

$$E_{BG} = \frac{N \cdot q_{cm} \cdot e_{\text{сг}} \cdot \psi}{q_z}, \quad (1.1)$$

де N - середньодобовий вагонопотік, що обробляється на вантажному фронті, ваг./добу;

$q_{\text{ст}}$ - статичне навантаження одного вагона, т;

$e_{\text{вг}}$ - приведена вартість однієї вагоно-години простою, грн.;

ψ - коефіцієнт, що враховує варіативність кількості вагонів у подачах (1,2...1,3);

q_z - продуктивність однієї ВРМ, т/год;

2. Розрахунок приведених витрат на придбання та експлуатацію ВРМ:

$$E_{\text{ВРМ}} = K_z \cdot (\alpha + E_n), \quad (1.2)$$

де K_z - вартість однієї ВРМ, грн.;

α - частка амортизаційних відрахувань;

E_n - нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень.

3. Розрахунок витрат при невизначеній кількості подач

$$E_m = X \cdot t_m \cdot e_m, \quad (1.3)$$

де t_m - тривалість однієї подачі вагонів, год;

e_m - вартість однієї години маневрової роботи, грн.

X - кількість подач вагонів на вантажний фронт за добу.

4. Оптимальна кількість подач:

$$X = \frac{E_{\text{вг}}}{t_m \cdot e_m}. \quad (1.4)$$

Ця формула дозволяє визначити економічно доцільну кількість подач, за якої сумарні експлуатаційні витрати будуть мінімальними.

5. Мінімально необхідна кількість ВРМ:

$$Z = \frac{Q \cdot K_{\text{зг}}}{(T_k - t_{\text{тп}}) \cdot q_z}, \quad (1.5)$$

де Q - середньодобовий обсяг вантажопотоку, т/добу;

$K_{\text{зг}}$ - коефіцієнт згущення вагонопотоку;

T_k - корисний фонд часу роботи ВРМ, год/добу (без урахування перерв на зміну бригад, ремонт та ін.);

$t_{\text{тп}}$ - тривалість технологічних перерв під час переміщення вагонів, год.

Розрахункова кількість ВРМ не повинна бути меншою за мінімально необхідну для забезпечення переробки розрахункового вантажопотоку з

урахуванням перерв на зміну подач, підготовчі та допоміжні технологічні операції.

Результати та обговорення./Results and discussion. Згідно з дослідженнями низки авторів, зокрема [21], перевезення вантажів у контейнерах має низку суттєвих переваг, що сприяють підвищенню ефективності функціонування транспортної системи. Зокрема:

- у 3–4 рази зростає продуктивність праці при виконанні перевантажувальних робіт;
- на 50–70 % знижуються витрати підприємств на використання транспортної тари;
- у 8–10 разів скорочуються простой транспортних засобів;
- забезпечується можливість автоматизації перевантажувального процесу;
- значно прискорюється доставка вантажів до кінцевих пунктів призначення.

Отже, удосконалення технології контейнерних перевезень, а також технічного оснащення вантажних станцій є однією з найбільш актуальних проблем сучасної залізничної логістики, що вимагає подальших досліджень.

У ході виконання роботи було встановлено, що на 25 діючих контейнерних терміналах відсутність автостропів призводить до суттєвих експлуатаційних втрат, пов'язаних з потребою залучення додаткового штату працівників. Крім того, річні простой перевантажувальної техніки перевищують 100 тис. год, з яких:

- понад 70 % – через відсутність навантажувально-розвантажувальних робіт,
- понад 23 % – через несправності обладнання та міжопераційні затримки.

Також на значній частині терміналів верхня будова підкранових колій не відповідає вимогам безпеки експлуатації, що створює ризики для життя і здоров'я персоналу, а понад 50 % вантажних станцій та понад 20 %

механізованих дистанцій не мають належної ремонтної бази.

Проведені розрахунки та модельне дослідження технологічних процесів вантажних станцій дозволили встановити:

- неефективність наявного маневрового ресурсу,
- значні міжопераційні простої,
- нераціональне використання сортувальних колій,
- та зайві витрати на маневрову роботу, що можуть бути оптимізовані

через інтеграцію технологічних процесів.

Впровадження єдиного технологічного процесу взаємодії вантажної та сортувальної станцій дозволяє:

- зменшити час перебування вагонів на станціях на 12–16 %,
- скоротити обсяг маневрової роботи приблизно на 8 %,
- отримати економічний ефект від зменшення кількості локомотивів

на 4 276,08 тис. грн протягом 5 років,

- а сумарний економічний ефект від комплексного впровадження оптимізаційних рішень – 32 529,2 тис. грн.

Таким чином, результати дослідження підтверджують доцільність перегляду підходів до технічного оснащення вантажних станцій, організації маневрової роботи та формування інтегрованих технологічних процесів у межах залізничного вузла.

Висновки. / Conclusions. У процесі було вирішено низку науково-прикладних задач, спрямованих на удосконалення конструктивно-технологічних параметрів вантажних станцій загального призначення та оптимізацію процесів їх взаємодії в межах залізничного вузла. Основні висновки дослідження полягають у наступному:

За результатами аналізу конструкцій і технологічних процесів функціонування діючих вантажних станцій встановлено, що їх технічне оснащення, а також організація роботи у взаємодії з забезпечувальними технічними станціями не відповідають сучасним вимогам та потребують комплексного вдосконалення.

Удосконалено метод визначення кількості колій вантажних станцій на основі аналізу існуючих підходів та порівняння результатів розрахунків. Запропонований метод дозволяє зменшити потребу у великому обсязі вихідних даних, зберігаючи точність та практичну доцільність проектних рішень.

На основі дослідження структури вхідних поїздопотоків та аналізу вагонопотоків до пунктів навантаження/вивантаження розроблено модель обслуговування вантажних фронтів, яка забезпечує скорочення простоїв вагонів як на етапі підготовки подач, так і під час виконання вантажно-розвантажувальних операцій.

Запропоновано підхід до організації контейнерних терміналів, що ґрунтується на оптимізації переміщення перевантажувальних механізмів. У межах цього підходу визначено раціональну довжину секцій контейнерного майданчика в залежності від спеціалізації терміналу – від 45 до 60 метрів. Це дозволяє раціонально використовувати ресурси, скоротити зони простоїв та підвищити загальну ефективність перевантажувальних процесів.

Отримані результати підтверджують доцільність комплексного підходу до проєктування, модернізації та технологічної організації роботи вантажних станцій загального користування, що є вагомим внеском у підвищення ефективності функціонування залізничного транспорту.

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКУ МОДУЛЬНОГО ОРГАНІЗАТОРА ЗАДАЧ ТА ПОДІЙ З МОЖЛИВІСТЮ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАЛАШТУВАННЯ

Куницька Світлана Юріївна,

к.т.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

Метеля Данііл Андрійович,

студент

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

Вступ. Ефективне управління завданнями та подіями грає вагомую роль в підвищенні особистої продуктивності та організації часу. Основними кроками такого управління є створення списків завдань, планування подій, розставлення пріоритетів та відстеження прогресу виконання. Традиційні методи, наприклад, запис завдань у паперовий блокнот або використання електронних таблиць, все ще залишаються актуальними, але з розвитком технологій вони все частіше доповнюються новими інноваційними підходами.

Мета роботи. Метою є аналіз існуючих рішень у ВЕБ та розробка модульного застосунку для організації персональних завдань, з фокусом на легкість додатку та зручності у його використанні. Для цього буде застосований модульний підхід, коли користувач сам особисто налаштовує свою колекцію даних, а не використовує готові шаблони, які обмежують його у створенні чогось особистого.

Матеріали та методи. Для початку розробки застосунку було проведено аналіз існуючих рішень, що містять дотичний функціонал для планування нашого застосунку. Потрібно було визначити переваги та недоліки існуючих рішень, щоб запобігти потенційних проблем на етапі проектування: неінтуїтивний інтерфейс для користувача, великий розмір для першого завантаження, повільна швидкість відмалювання даних після їх отримання

користувачем.

Результати та обговорення. Швидкість першого завантаження та зручність використання застосунку є першими критеріями, на які звертає користувач.

Однією з найпоширеніших проблем, виходячи з мого аналізу, є великий розмір застосунку при завантаженні та велика кількість дій, яка пропонується користувачу на старті використання.

Приклад. Одним з предметом для мого аналізу став застосунок Notion, який я повсякденно використовую для планування свого дня, запису цілей та іншої персональної інформації щодо планування. І у випадках, коли я використовую повільний інтернет, то можна помітити, як суттєво зменшується швидкість додатку при його використанні. У своєму аналізі, я встановив, що розміром першого завантаження цього додатку є 1.6Мб (Рис. 1).

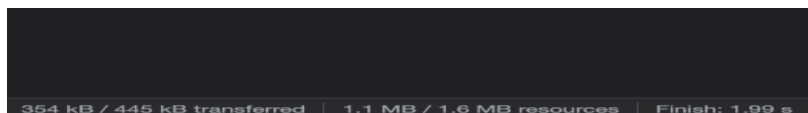

Рис. 1. Розмір додатку Notion

Це є катастрофічним розміром для того, щоб користуватись додатком, адже, при низькій швидкості інтернету (наприклад, мобільного) швидкість завантаження додатку збільшується у декілька раз. Швидкість завантаження пов'язана з кількістю функціональності, яка пропонується користувачу на старті користування. Тому при розробці свого застосунку я звернув увагу на розмір мого додатку при першому завантаженні і кількості дій (Рис. 2).

Route (app)	Size	First Load JS
o /	7.77 kB	161 kB
o /_not-found	987 B	107 kB
o /auth	3.23 kB	117 kB
f /calendar	56.6 kB	249 kB
o /settings	37.4 kB	221 kB
o /views	1.54 kB	108 kB
f /views/[slug]	140 B	107 kB
+ First Load JS shared by all	107 kB	
chunks/79b3e8d8-2b434bd84deb1554.js	53 kB	
chunks/919-5b5a452765de7447.js	50.7 kB	
other shared chunks (total)	2.82 kB	
f Middleware	32 kB	
o (Static) prerendered as static content		
f (Dynamic) server-rendered on demand		

Рис. 2. Розмір застосунку для кожної сторінки

Як ми можемо побачити, то розмір головної сторінки є не більшою, ніж 161 Кб. Це значить, що користувачу не потрібно буде очікувати велику кількість часу для того, щоб просто переглянути свої дані.

Для того, щоб дійти до такого результату я використовував різні техніки при розробці клієнта для мого застосунку, але основні це Code Splitting та Lazy Loading. Code Splitting – це техніка оптимізації, яка дозволяє розбивати JavaScript-код на менші фрагменти, що завантажуються лише тоді, коли вони дійсно потрібні. Це покращує продуктивність додатків, особливо для великих проєктів, за рахунок зменшення початкового часу завантаження. У React-додатках весь ваш JavaScript збирається в один великий файл (або декілька). Якщо весь код завантажується одразу, це збільшує час завантаження сторінки і витрачає ресурси браузера, навіть якщо частини програми не використовуються одразу.

Code Splitting дозволяє завантажувати код «на вимогу», наприклад, коли користувач переходить на іншу сторінку, прокручує функціональність, розташовану внизу сторінки, або відкриває діалогове вікно для якоїсь додаткової дії. Крім того, розділення коду в React пропонує розробникам більшу гнучкість в управлінні залежностями між компонентами та маршрутами. Розділяючи блоки коду між компонентами, які умовно рендеряться на основі дій користувача, розробники можуть використовувати переваги завантаження лише того коду, до якого користувачі найімовірніше матимуть доступ. Такий тонкий контроль над завантаженням коду покращує взаємодію з користувачем завдяки прискоренню часу відгуку програми та зменшенню використання даних.

З Code Splitting, дуже часто в парі, використовують Lazy Loading. Це техніка, коли компонент або модуль завантажується тільки тоді, коли він потрібен, а не під час початкового рендеру сторінки. У моєму додатку це особливо корисно для: зменшення розміру початкового завантаження додатку, важких компонентів, якими користувач може не користуватись.

Приклад. На Рис. 3 можна побачити приклад використання Code Splitting

та Lazy Loading разом (винесення у окремий компонент та завантаження за необхідністю). У мене є бічна панель зі швидкими діями для маніпуляціями даних в таблиці. Ці кнопки викликають діалогове вікно з контентом, який відповідає обраній функції: видалити, редагувати або створити. Уявімо випадок, що користувач хоче лише переглянути дані і ніяк не змінювати їх. Якщо не використовувати Lazy Loading, то при відкритті цих даних користувач буде очікувати набагато довше, тому що сторінка відобразиться лише тоді, коли всі діалогові вікна перестануть завантажуватись у користувача.

```
const ConfirmDeleteDialog = dynamic(  
  () => import('./confirm-delete-dialog').then(mod => mod.ConfirmDeleteDialog),  
  {  
    ssr: false,  
  }  
);  
const EditDialog = dynamic(  
  () => import('./edit-dialog').then(mod => mod.EditDialog),  
  {  
    ssr: false,  
  }  
);
```

Рис. 3. Приклад Code Splitting та Lazy Loading

Тому такий підхід забезпечує, щоб у додаток завантажувались тільки основні частини додатку, зменшуючи навантаження на систему, а користувач далі вже буде обирати сам, яку частину системи йому потрібно завантажити відповідно до його прецедентів на Рис.4.

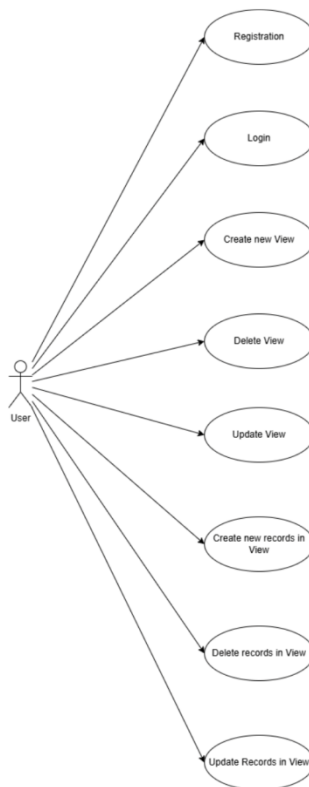

Рис. 4. Діаграма прецедентів

Висновки. У процесі аналізу існуючих рішень та реалізації власного застосунку для модульного управління завданнями було встановлено, що ключовими чинниками ефективності є швидкість першого завантаження, мінімальна кількість початкових дій для користувача та інтуїтивність інтерфейсу. Для досягнення цих цілей було застосовано сучасні підходи до оптимізації клієнтської частини застосунку, зокрема Code Splitting та Lazy Loading. Вони дозволили значно зменшити початковий розмір додатку та покращити користувацький досвід, особливо в умовах повільного інтернет-з'єднання. Такий підхід дозволяє створити легкий, гнучкий та персоналізований інструмент для керування завданнями, який відповідає сучасним вимогам до продуктивності та зручності у використанні.

КІБЕРШПИГУНСТВО: ЗАХИСТ ТА КОНТРАТАКИ

Роженко Андрій Андрійович

Макаліш Богдан Дмитрович

Литвиненко Роман Геннадійович

курсанти 1 курсу навчально-наукового інституту № 4
Харківський національний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

Лучик Василь Єфремович

д. е. н., професор кафедри протидії кіберзлочинності
Харківський національний університет внутрішніх справ

Кібершпигунство стало однією з найбільших загроз у сучасному цифровому світі. Воно охоплює незаконне збирання, крадіжку та маніпулювання конфіденційною інформацією, використовуючи сучасні технології для шпигунства за урядами, компаніями чи навіть окремими особами. В умовах сучасних гібридних війн і воєнних конфліктів кібершпигунство набуває особливої ваги, оскільки інформація стає потужною зброєю. Атаки на державні та економічні структури через кіберпростір можуть мати катастрофічні наслідки для національної безпеки, стабільності економіки та політичної ситуації в країні.

Захист від кібершпигунства є невід'ємною частиною стратегії безпеки як для державних установ, так і для приватних компаній. У сучасних умовах боротьба з цим видом кіберзлочинності потребує впровадження комплексних заходів. Одним із ключових напрямків є посилення кібербезпеки. Для цього використовуються сучасні технології, зокрема фаєрволи, антивірусні програми, системи виявлення і запобігання вторгнень, а також шифрування даних, що дозволяє мінімізувати ризик витоку важливої інформації. Крім того, регулярні перевірки систем на наявність вразливих місць через тестування на проникнення дозволяють вчасно виявити слабкі місця, які можуть бути використані зловмисниками. Важливою частиною захисту є також навчання персоналу, адже значну частину кіберінцидентів викликає людський фактор. Співробітники повинні бути навчені розпізнавати фішингові атаки, підозрілі

електронні листи та інші методи соціальної інженерії, які застосовують зловмисники.

Ще одним важливим елементом є контроль доступу до конфіденційних даних і систем. Для цього впроваджуються політики, які обмежують доступ до важливої інформації лише для авторизованих осіб, а також застосовуються двофакторна аутентифікація та інші методи, що підвищують рівень захисту. Моніторинг та реагування на інциденти в режимі реального часу є важливими для виявлення потенційних атак на ранніх стадіях і їх швидкої нейтралізації.

Проте, коли кібершпигунство все ж таки відбулося, і зловмисники змогли проникнути в систему, важливо мати стратегію контрзаходів. Одним із варіантів є активні кібероперації, які включають атаки на інфраструктуру зловмисників з метою виведення з ладу серверів або порушення їхніх каналів зв'язку. Такі операції зазвичай проводяться спеціалізованими кіберпідрозділами або органами безпеки та можуть мати значний ефект. Ще одним напрямом є створення фальшивих або заманювальних мереж, через які зловмисники можуть бути заманені та зафіксовані їхні дії. Це дозволяє зібрати необхідні дані для подальшого розслідування і нейтралізації загрози.

Рекомендації щодо уникнення кібершпигунства можна роздроділити на деякі аспекти:

Використання шифрування для забезпечення безпеки важливою інформацією на кожному етапі їх обробки та передачі (наприклад для даних на носіях інформацій або під час їх передачі через мережу Інтернет).

Використання багатофакторною аутентифікацією для отримання доступу до важливих систем і інформаційних ресурсів допоможе у запобіганні пошкодження паролів і несанкціонованому доступу.

Регулярно оновлюйте програми антивірусного захисту та використовуйте файерволи для блокування шкідливих програм та неправомірних спроб доступу.

Постійний контроль мережевого трафіку для виявлення незвичайних ситуацій і можливих небезпек, а також застосування систем виявлення

вторгнень (IDS).

Перегляд контролю доступу до серверних та комп'ютерних мереж з метою зменшення загрози фізичного проникнення до важливої інфраструктури.

У випадку, коли атаки з боку кібершпигунів завдають значної шкоди, важливо застосовувати дипломатичні та правові механізми для притягнення до відповідальності. На міжнародному рівні можуть бути застосовані санкції до держави або організації, що займаються кіберзлочинністю. Також правові заходи, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення кібербезпеки, є важливими для стримування таких атак у майбутньому.

Загалом, боротьба з кібершпигунством вимагає комплексного підходу, що поєднує технологічні, правові та стратегічні методи. Захист від кіберзагроз є критично важливим не лише для безпеки окремих організацій, а й для стабільності країни в цілому. В умовах, коли кіберпростір став новим полем бою, забезпечення надійного захисту і готовність до контрзаходів є основою успішної оборони від кібершпигунства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поняття та зміст кібершпигунства | GOAL. GOAL | Глобальна організація союзницького лідерства. URL: <https://goal-int.org/ponyattya-ta-zmist-kibershpgunstva/> (дата звернення: 16.11.2024).
2. Загальні рекомендації щодо протидії кіберзагрозам. URL: <https://kv.dsns.gov.ua/upload/1/9/6/4/9/8/7/9zagalni-rekomendaciyi-shhodo-protidiyi-kiberzagrozam.doc> (дата звернення: 16.11.2024).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Столяр Михайло Олегович

Макаліш Богдан Дмитрович

курсанти 1 курсу навчально-наукового інституту № 4
Харківський національний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

Лучик Василь Єфремович

д. е. н., професор кафедри протидії кіберзлочинності
Харківський національний університет внутрішніх справ

Кіберзлочинність є однією з ключових загроз сучасного світу, адже цифрові технології інтегруються у всі аспекти суспільного життя, створюючи нові виклики для правових систем. Протидія кіберзлочинам вимагає не лише національних, але й міжнародних зусиль, що включають гармонізацію законодавств, взаємодію урядів і розвиток механізмів співпраці. Україна, як частина глобального цифрового середовища, також стикається з потребою ефективного регулювання кіберзлочинності, що вимагає аналізу світових практик для виявлення найкращих рішень.

Ця робота присвячена порівнянню правових підходів до боротьби з кіберзлочинністю в Україні та за кордоном. Розгляд проблем дозволить зрозуміти, які аспекти національного законодавства потребують доопрацювання, а також визначити пріоритети для підвищення ефективності протидії таким злочинам. Вивчення світового досвіду сприятиме пошуку нових шляхів захисту цифрового простору.

Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки” є ключовим нормативним документом, що регламентує заходи з кіберзахисту та забезпечення національної безпеки у кіберпросторі. Він визначає правові та організаційні засади захисту критичної інформаційної інфраструктури, а також встановлює терміни й поняття, такі як “кібератака”, “кіберінцидент”,

“кіберзагроза” та “кіберзахист”. Закон зобов'язує державні органи, підприємства й громадян діяти узгоджено для виявлення, запобігання та нейтралізації кібератак.

Особливу увагу приділено створенню умов для взаємодії державного й приватного секторів у сфері кіберзахисту. Важливим елементом цього закону є визначення повноважень державних органів, включаючи функції Національного координаційного центру з кібербезпеки та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Закон передбачає механізми реагування на кіберінциденти, встановлює порядок співпраці між організаціями та надає пріоритетність захисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, приділяючи увагу міжнародному співробітництву в сфері кіберзахисту, що включає обмін інформацією про кіберзагрози та участь у розробці глобальних стандартів кібербезпеки.

Кримінальний кодекс України також відіграє важливу роль у регулюванні кібербезпеки, передбачаючи відповідальність за кіберзлочини. У ньому описані діяння, які становлять загрозу інформаційній безпеці, зокрема несанкціонований доступ до інформаційних систем, перешкоджання роботі автоматизованих систем та поширення шкідливого програмного забезпечення. Кодекс встановлює покарання за такі злочини, що варіюються від штрафів до позбавлення волі, залежно від тяжкості правопорушення. Це стимулює фізичних та юридичних осіб дотримуватися норм кібербезпеки та сприяє зменшенню кількості кіберзлочинів. Ці два нормативні документи утворюють правову основу для забезпечення кібербезпеки в Україні, акцентуючи увагу на профілактичних, технічних і правових заходах. Разом із міжнародними стандартами вони дозволяють адаптувати українське законодавство до викликів сучасного цифрового середовища, створюючи умови для захисту життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави у кіберпросторі.

Кіберполіція України є ключовою структурою в протидії кіберзлочинності. Цей підрозділ займається виявленням, розслідуванням і припиненням злочинів у цифровому середовищі. Зокрема, до їхньої компетенції

входить розкриття шахрайств, фішингових атак, зламів облікових записів, незаконного використання інформаційних систем і поширення шкідливого програмного забезпечення. Окрім розслідувань, Кіберполіція здійснює просвітницькі заходи, спрямовані на підвищення цифрової грамотності громадян і попередження злочинів. Її робота є важливим елементом у створенні довіри до цифрового середовища та забезпеченні законності в кіберпросторі.

Служба безпеки України (СБУ) виконує стратегічну функцію в захисті національної безпеки у сфері кіберзахисту. Вона займається виявленням та нейтралізацією кіберзагроз, які можуть завдати шкоди державним інтересам, включаючи шпигунство, кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури та спроби дестабілізації через інформаційні операції. СБУ також відповідає за моніторинг і аналіз кіберзагроз з боку держав-агресорів, а її діяльність зосереджена на забезпеченні цілісності й конфіденційності критичних інформаційних систем.

Особливу увагу СБУ приділяє співпраці з міжнародними партнерами у сфері протидії транснаціональним кіберзлочинам. CERT-UA (Computer Emergency Response Team of Ukraine) є національним центром реагування на інциденти комп'ютерної безпеки, що діє під егідою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. CERT-UA займається моніторингом і фіксацією кібер-інцидентів, оперативним реагуванням на атаки та наданням технічної підтримки постраждалим організаціям. Важливою частиною їхньої діяльності є розробка рекомендацій щодо кіберзахисту, координація з іншими національними та міжнародними групами реагування на кіберінциденти. Завдяки CERT-UA забезпечується централізований підхід до виявлення та ліквідації наслідків кібератак в Україні. Ці три інституції, працюючи в тісній координації, створюють багаторівневу систему протидії кіберзлочинності в Україні. Їхні завдання охоплюють як оперативне реагування на злочини в кіберпросторі, так і стратегічний захист критичних систем, а також міжнародну співпрацю. Такий комплексний підхід дозволяє ефективно протидіяти кіберзагрозам і забезпечувати безпеку в сучасному цифровому

середовищі.

Україна активно працює над удосконаленням законодавства у сфері кібербезпеки, зокрема через прийняття спеціальних законів, як-от “Про основні засади забезпечення кібербезпеки”, та імплементацію міжнародних зобов’язань. Одним із ключових інструментів є Будапештська конвенція про кіберзлочинність, до якої приєдналася Україна. Цей документ забезпечує базу для транскордонної співпраці, включаючи обмін електронними доказами та видачу правопорушників.

Проте в Україні ще спостерігається обмежений рівень ресурсів для впровадження інноваційних технологій та розвитку кадрів, що відрізняє її від провідних країн. США та країни Європейського Союзу мають більш розвинені системи боротьби з кіберзлочинністю. Наприклад, у США функціонують спеціалізовані підрозділи, як-от Національний центр кібербезпеки, який координує діяльність державних і приватних структур. У ЄС діє “Європол”, який управляє Центром кіберзлочинності Європейського Союзу (EC3), забезпечуючи ефективне співробітництво між державами-членами у розслідуванні міжнародних злочинів.

Основною перевагою таких країн є чітка взаємодія між державними органами, розвинена технічна інфраструктура та інтеграція з приватним сектором для попередження кіберзагроз. Відмінності між підходами України та провідних країн світу значною мірою полягають у масштабах та ефективності імплементації заходів. Так, країни ЄС та США приділяють значну увагу навчальним програмам, що підвищують обізнаність громадян про кіберзагрози, а також розробці алгоритмів виявлення та швидкого реагування на атаки. В Україні такі програми перебувають на початковій стадії розвитку.

Крім того, проблемою залишається недостатнє фінансування сектору кібербезпеки, що ускладнює доступ до сучасного програмного забезпечення та інструментів боротьби із злочинами у цифровому просторі. Для підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю Україна потребує подальшого гармонізування законодавства з міжнародними стандартами, розширення

технічної бази та поглиблення міжнародного співробітництва. Зокрема, це стосується участі у розробці глобальних угод, спрямованих на криміналізацію нових видів кіберзлочинів і встановлення уніфікованих процедур обміну даними. Лише через систематичний розвиток кібербезпеки, аналогічний провідним країнам світу, Україна зможе ефективно протистояти викликам у цифровому середовищі.

Правове регулювання кіберзлочинності потребує системного підходу, що враховує швидку динаміку цифрових технологій та особливості глобального кібер середовища. Україна має значний потенціал для вдосконалення законодавства, інтеграції до міжнародних стандартів та посилення співпраці з іншими країнами для ефективного протистояння кіберзлочинам. Порівняльний аналіз світових практик демонструє важливість гнучкості правового регулювання, інвестицій у кібербезпеку та розвиток міжнародної взаємодії. Запровадження цих принципів на національному рівні дозволить Україні посилити свою стійкість до кіберзагроз та створити безпечне цифрове середовище для громадян і бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024);
2. Правова база кібербезпеки в Україні: загальний огляд і аналіз, URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2021/04/IFES-Ukraine-Cybersecurity-Legal-Framework-Overview-2020-v2-2021-04-01-Ukr.pdf> (дата звернення: 17.11.2024);
3. Криміналізація кіберзлочинів у міжнародному праві: порівняльний аналіз, URL: http://forumprava.pp.ua/files/092-099-2018-5-FP-Yatsyshyn_12.pdf (дата звернення: 18.11.2024).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Чукалов Кирило Едуардович

Жмуровська Катерина Романівна

Товстик Вадим Олександрович

Івашенко Владислав Євгенович

курсанти навчально-наукового інституту № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Онищенко Юрій Миколайович

доцент кафедри кібербезпеки та DATA-технологій

навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

кандидат наук з державного управління, доцент

<http://orcid.org/0000-0002-7755-3071>

Вступ. У сучасному світі, де інформаційні технології стрімко інтегруються у всі сфери суспільного життя – від особистого спілкування до функціонування державних інституцій, кіберзлочини набувають дедалі більшого поширення та водночас ускладнюються за своїм змістом і формами реалізації. Ці правопорушення охоплюють широкий спектр протиправної діяльності, зокрема несанкціоноване проникнення в інформаційні системи, крадіжку персональних і фінансових даних, здійснення електронних шахрайств, порушення цілісності цифрової інфраструктури, а також створення та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення (вірусів, троянів, шпигунських програм тощо).

Мета роботи. Метою даної роботи є комплексне дослідження окремих аспектів розслідування кіберзлочинів, зокрема аналіз сучасних методів виявлення, фіксації та документування цифрових доказів, вивчення законодавчої бази, яка регламентує діяльність правоохоронних органів у сфері боротьби з кіберзлочинністю, а також формування пропозицій щодо підвищення ефективності розслідування таких злочинів в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано

нормативно-правові акти України, міжнародні договори, аналітичні звіти, статистичні дані та наукову літературу з питань кібербезпеки. Основними методами стали: формально-юридичний метод, порівняльно-правовий аналіз, системний підхід та методи емпіричного аналізу для вивчення практики розслідування кіберзлочинів.

Результати та обговорення. Особливу небезпеку становить глобальний і транскордонний характер, високий рівень анонімності та технічну складність, що значно ускладнює процес виявлення, документування й доведення вини злочинців. У зв'язку з цим розслідування кіберзлочинів суттєво відрізняється від традиційних методів кримінального провадження. Воно потребує застосування спеціалізованих знань у галузі інформаційних технологій, цифрової криміналістики, а також використання сучасних технічних засобів збору, збереження та аналізу електронних доказів.

Кіберзлочини охоплюють широкий спектр протиправної діяльності в цифровому середовищі й можуть бути умовно поділені на кілька ключових груп. Серед них – незаконне заволодіння конфіденційною інформацією, зокрема персональними чи фінансовими даними, що становить сутність крадіжки даних. Також поширеними є фінансові шахрайства, що реалізуються за допомогою цифрових технологій з метою протиправного отримання матеріальних благ чи грошових коштів. Не менш небезпечними є хакерські атаки, які полягають у несанкціонованому вторгненні в інформаційні системи, що супроводжується їх зламом, пошкодженням або викраденням цінної інформації. Значну загрозу також становить створення та розповсюдження зловмисного програмного забезпечення – вірусів, шпигунських програм, руткітів тощо, здатних порушити цілісність або функціональність електронних систем. Окремою категорією виступає кібертероризм, що передбачає застосування цифрових технологій з метою здійснення або погрози вчинення терористичних актів [1].

Попри очевидність технічної складової, юридичне окреслення меж кіберзлочинності у науковому дискурсі залишається неоднозначним. Серед

фахівців існують різні підходи до визначення ознак, за якими кримінальне діяння може бути віднесене до категорії кіберзлочину. Один з таких підходів базується на нормативному критерії – до кіберзлочинів відносяться кримінальні правопорушення, прямо передбачені розділом XVI Особливої частини Кримінального кодексу України, тобто ті, що за своїм родовим об'єктом пов'язані з безпекою інформаційного простору. Цей підхід можна охарактеризувати як позитивістський, оскільки він ґрунтується на формальному включенні правопорушення до визначеної законодавцем групи. Інший, функціонально-технічний підхід, пропонує визначати кіберзлочини залежно від засобів, за допомогою яких вони здійснюються. Відповідно до цього підходу, до комп'ютерних злочинів належать ті кримінальні правопорушення, які вчиняються із використанням електронно-обчислювальних машин, телекомунікаційних мереж або інших цифрових платформ. Саме спосіб вчинення – через інформаційні технології виступає головною розрізнявальною ознакою кіберзлочинів серед інших злочинних посягань. Таким чином, аналіз сучасної кримінально-правової доктрини свідчить про існування декількох підходів до класифікації й ідентифікації кіберзлочинів, кожен з яких має як теоретичну, так і практичну цінність для правильного застосування кримінального закону в умовах стрімкої цифрової трансформації суспільства [2].

З юридичної точки зору кіберзлочин визначається як суспільно небезпечне винне діяння, тобто дія або бездіяльність, що порушує норми права та завдає шкоди суспільству або окремим особам. Важливо, що ці діяння вчиняються у кіберпросторі, який включає глобальні мережі передачі даних, комп'ютерні системи, сервери, бази даних тощо, або ж за допомогою таких технологій. Тобто кіберзлочини охоплюють широкий спектр дій – від несанкціонованого доступу до інформаційних систем і розповсюдження шкідливого програмного забезпечення до шахрайства, крадіжки даних, кібершпигунства та кібертероризму. Правове регулювання кіберзлочинів в Україні базується на чинному кримінальному законодавстві, зокрема

Кримінальному кодексі України, де встановлено відповідальність за окремі види комп'ютерних злочинів. Окрім національних норм, визначення та кваліфікація кіберзлочинів також узгоджуються з міжнародними договорами, ратифікованими Україною, що дозволяє забезпечувати ефективне міжнародне співробітництво у протидії злочинності в інформаційному просторі [3].

У контексті сучасного розвитку кіберпростору особливої актуальності набуває питання впровадження інноваційних підходів до розслідування кіберзлочинів, які мають враховувати складність та динамічність цифрових загроз. Варто наголосити на необхідності активного використання новітніх інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту та машинного навчання, які дають змогу ефективно виявляти аномалії в мережевому трафіку та прогнозувати потенційні кіберзлочинні дії. Цей підхід дозволяє значно підвищити оперативність та точність розслідувань, мінімізуючи людський фактор.

Крім того, інноваційним напрямом є застосування блокчейн-технологій для забезпечення цілісності цифрових доказів. Використання розподілених реєстрів гарантує захист інформації від несанкціонованих змін та фальсифікацій, що є критично важливим для юридичної валідності матеріалів кримінального провадження. Розвиток цифрової криміналістики нового покоління передбачає впровадження спеціалізованих інструментів, здатних здійснювати комплексний аналіз даних з різноманітних цифрових пристроїв, включаючи мобільні телефони, пристрої Інтернету речей (IoT) та хмарні сервіси. Такий підхід розширює можливості збору доказів та робить їх більш різноманітними і водночас достовірними. Важливим аспектом інновацій є також автоматизація збору й обробки великих масивів інформації за допомогою технологій Big Data. Це дає змогу аналізувати значні обсяги даних у реальному часі, виявляти закономірності та кореляції, які не завжди доступні традиційними методами. Враховуючи викладене, можна стверджувати, що інноваційні підходи до розслідування кіберзлочинів вимагають не лише технологічних новацій, але й удосконалення правового регулювання та

підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері кібербезпеки [4].

У сучасних умовах кіберзлочинність має транснаціональний характер, що значно ускладнює її розслідування та протидію. Через відсутність чітких державних кордонів у цифровому просторі злочинці можуть здійснювати атаки з різних країн, застосовуючи складні технології, що робить роботу правоохоронних органів однієї держави недостатньо ефективною. Тому міжнародна співпраця виступає ключовим чинником у боротьбі з кіберзлочинами. Співпраця включає обмін інформацією між правоохоронними структурами, координацію спільних операцій, надання взаємної правової допомоги та екстрадицію підозрюваних. Значну роль у цьому відіграють міжнародні організації, такі як Інтерпол, Європол, які координують та підтримують транснаціональні ініціативи у сфері кібербезпеки. Використання сучасних комунікаційних технологій і стандартизованих протоколів забезпечує швидкий і безпечний обмін даними, що підвищує оперативність розслідувань. Також важливою складовою є спільна підготовка фахівців, обмін досвідом та гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами [5].

Висновки. Розслідування кіберзлочинів є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає спеціальних знань та технічних засобів. Інноваційні підходи, такі як використання штучного інтелекту, розвиток цифрової криміналістики, спеціалізоване навчання кадрів та міжнародне співробітництво, є ключовими факторами успіху у боротьбі з кіберзлочинністю. Майбутні тенденції, такі як розвиток квантових технологій, захист IoT-пристроїв та використання блокчейн, визначатимуть подальший напрямок розвитку цієї сфери. Незважаючи на численні виклики, сучасні методи та технології дозволяють ефективно боротися з кіберзлочинністю, захищаючи інформаційні системи та особисті дані громадян.

Постійне вдосконалення методології розслідування та підвищення рівня підготовки фахівців, ефективна взаємодія між державними органами, приватним сектором та міжнародною спільнотою є необхідними умовами для забезпечення кібербезпеки у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравцова М. О. Сучасний стан і напрями протидії кіберзлочинності в Україні. Вісник кримінологічної асоціації України. 2018. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3848>. (дата звернення: 07.06.2025).
2. Кравцова М. О., Литвинов О. М. Запобігання кіберзлочинності в Україні: монографія. Харків. 2018. (дата звернення: 07.06.2025).
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 07.06.2025)..
4. Дрижакова Д. Ю., Горішній О. О., Тараненко М. М. Оцінка ефективності правових механізмів запобігання кіберзлочинності в Україні // Український політико-правовий дискурс. 2025. (дата звернення: 07.06.2025).
5. Євроюст, Європол. Common Challenges in Cybercrime: 2024 Review by Eurojust and Europol. Люксембург, 2025. URL: <https://doi.org/10.2813/3243780> (дата звернення: 07.06.2025).

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ СТИСНЕННЯ ГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У БАЗАХ ДАНИХ

Шутко Володимир Миколайович

д.т.н., професор

Колганова Олена Олегівна

к.т.н., доцент

Шутко Антоній Володимирович

студент

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

м. Київ, Україна

Вступ.

Так чи інакше, стиснення цифрових даних сьогодні є скрізь у нашому повсякденному житті. Фільтрація й стиснення фотографій застосовується у наших стрічках новин, соціальних мережах, журналах, книгах – скрізь. Якщо ми розглядаємо зображення у вигляді матриці значень пікселів, то фільтри є просто системами функцій, які формують нове, покращене, зображення з комбінації значень пікселів вихідного зображення.

При обробці інформації стиснення даних, вихідне кодування або зменшення бітрейту є процесом перетворення інформації з використанням деяких математичних методів з метою зменшення кількості бітів, ніж у вихідному представленні. Отже, стиснення цифрових зображень – це процес зменшення розміру файлу зображення без значної втрати якості (або з мінімальною втратою, залежно від обраного методу стиснення).

Це робиться з кількох причин:

✓ Економія місця на диску: Стиснуті зображення займають менше місця на жорстких дисках, флешках та інших носіях інформації. Це особливо важливо, коли мова йде про великі колекції фотографій або графічних матеріалів.

✓ Швидше завантаження веб-сторінок: на веб-сайтах стиснуті зображення завантажуються швидше, що покращує користувацький досвід. Це

особливо важливо для мобільних пристроїв з обмеженою швидкістю інтернету.

✓ Зменшення трафіку в мережі: передача стиснутих зображень потребує менше мережевого трафіку, що дозволяє економити кошти та час.

✓ Зручніше зберігання та обмін: стиснуті зображення легше зберігати в хмарних сховищах та обмінюватися ними електронною поштою чи через месенджери.

Ціль роботи.

Метою даної роботи є розробка ефективних програмних засобів стиснення графічних даних в комп'ютерних системах передачі та зберігання інформації у базах даних.

У межах роботи поставлено наступні завдання:

- проаналізувати існуючі методи і рішення для компресії й декомпресії цифрової графічної інформації, виявити їхні функціональні обмеження та визначити пропозиції по їх вдосконаленню;
- визначити функціональні та нефункціональні вимоги до цільового алгоритму;
- розробити математичні засади методу стиснення, провести моделювання та розробку алгоритму;
- реалізувати алгоритм у програмному продукті для покращення продуктивності;
- створити серверну частину з API для одержання, обробки зображень та збереження їх у базі даних;
- забезпечити роботу системи на базі принципів розширюваності, масштабованості та захищеності.

Матеріали та методи.

Методологічною основою цього дослідження є аналіз наявних технічних рішень та систематизація практик побудови алгоритмів стиснення. Основу дослідження склали офіційна документація стандартів JPEG, JPEG2000, PNG, WebP, HEIF та інших, приклади реалізацій з відкритим кодом, а також огляд функціональності популярних відеокодеків (MPEG-X, Windows Media Video

(WMV), RealVideo, Theora, VP6).

Таким чином, у фокусі дослідження перебуває практична розробка вітчизняного програмного забезпечення для стиснення графічної інформації для зберігання у базах даних.

Будь-яке конкретне стиснення є або з втратами, або без втрат. Стиснення без втрат зменшує кількість бітів шляхом виявлення та усунення статистичної надмірності. Під час стиснення без втрат інформація не втрачається. Стиснення з втратами зменшує кількість бітів, видаляючи непотрібну або менш важливу інформацію на основі певних математичних алгоритмів.

Результати та обговорення.

Виходячи з проведеного огляду існуючих алгоритмів стиснення графічних даних та аналізу наведеного матеріалу робиться постановка задачі дослідження: розробка вітчизняного кодексу з метою використання у системі стиснення графічної інформації для зберігання у базах даних (рис. 1).

Алгоритм стиснення зображення має наступний конвеєр операцій:

1. Перетворення кольорової моделі

Зображення з RGB (червоний, зелений, синій) перетворюється в кольірну модель YCbCr: Y – яскравість (основний компонент, на який чутливе людське око); Cb і Cr – кольорові компоненти (менш важливі для сприйняття).

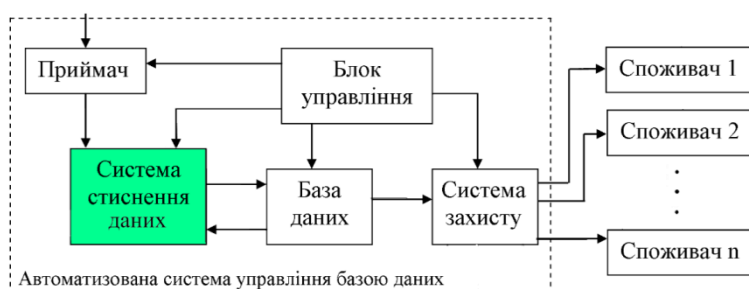

Рис. 1. Автоматизована система управління базою даних

Це дозволяє зменшити обсяг даних для кольорових компонентів без значної втрати якості.

2. Підвибірка кольорів (*Chroma Subsampling*)

Зменшується роздільна здатність кольорових компонентів Cb і Cr. Наприклад, замість повних значень беруться усереднені, що значно зменшує

розмір даних.

3. Блочне розбиття

Зображення розбивається на блоки розміром 8x8 пікселів, що дозволяє обробляти невеликі ділянки окремо. Це знижує обчислювальну складність.

4. Дискретне косинусне перетворення (DCT)

Для кожного блоку застосовується дискретне косинусне перетворення. Воно перетворює просторові дані (яскравість або колір) у частотні компоненти. Основна ідея: низькі частоти (гладкі ділянки) важливіші для людського ока, ніж високі частоти (деталі або шум).

На цьому кроці пропонується застосовувати наступний математичний апарат. Багатомасштабний аналіз – це математична конструкція, що поєднує дві ідеї обробки сигналів. Перша ідея – це розкладання сигналу по піддіапазонах (subband decomposition) із застосуванням квадратурних дзеркальних фільтрів (quadrature mirror filters). Вона з'явилася у задачі стиску мови. Друга ідея – це пірамідне представлення (pyramid representation) – виникла в задачі стиснення зображень. Обидві ідеї пов'язані із застосуванням фільтрів спеціального виду до оброблюваного сигналу. Сигналові ставляться у відповідність дві піраміди: піраміда гаусіанів (ПГ) і піраміда лапласіанів (ПЛ). Ці назви відбивають аналогію з популярними в графіці операціями згладжування (згортки з дзвоноподібним фільтром) і виділення перепадів (обчислення “дискретного оператора Лапласа”).

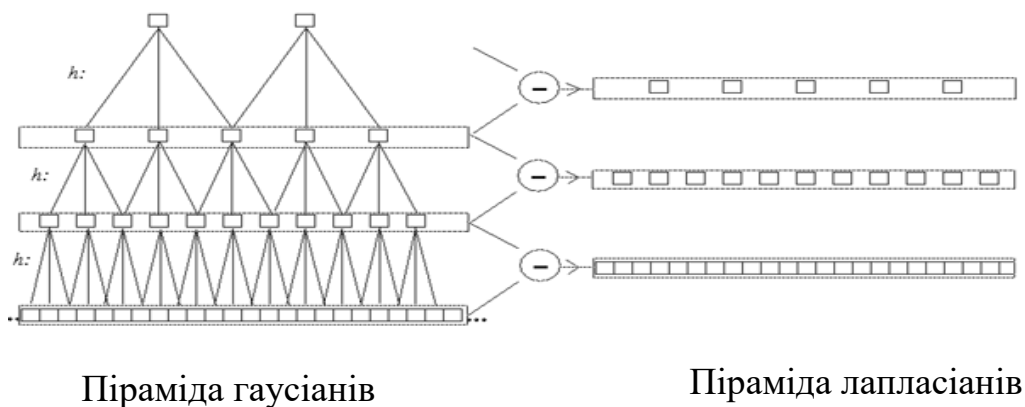

Рис. 2. Пірамідне представлення

У підставці ПГ знаходиться вихідний сигнал. Наступний поверх ПГ – вихідний сигнал, профільтрований низькочастотним фільтром h і проріджений після цього вдвічі – передбачається, що фільтр h “убиває” верхню половину частотного діапазону, тому густоту вибірки можна відповідно зменшити. До цього поверху застосовується та ж операція, і так далі. У випадку кінцевих сигналів кожен наступний поверх удвічі коротше попереднього.

Поверхи ПЛ – різниці між послідовними поверхами ПГ.

Розглянуті теоретичні основи побудови багатомасштабного вейвлет-аналізу дають можливість використати схему пірамідного представлення і для сплайн-аналізу. Одержані коефіцієнти апроксимуються за допомогою сплайн-функцій, що дозволяє ще зменшити об'єм збережуваних даних. Приведені математичні вирази для побудови сплайн-функцій, що можуть використовуватися для апроксимації та інтерполяції функцій або цифрових даних. У роботі використовується кубічний ермітів сплайн.

5. Квантування

Частотні компоненти діляться на певні фіксовані значення (залежно від таблиці квантування). Це призводить до втрат точності, але сильно зменшує кількість даних, які потрібно зберігати. Налаштування рівня квантування визначає ступінь стиснення та якість.

6. Кодування

Ранлент-кодування (RLE): Послідовні нулі (що часто трапляються після квантування) кодуються ефективно.

Хаффманівське кодування: Частоти символів кодуються компактно, мінімізуючи розмір файлу.

7. Збереження у файл

Всі стиснені дані разом із метаданими (роздільна здатність, таблиці квантування тощо) зберігаються у потрібному форматі.

Використання пірамідного розкладу зі сплайновою базисною функцією дає новий «сплайновий» багатомасштабний аналіз. Розроблено алгоритм реалізації такого для одномірного випадку із кроком 2.

Розроблено програмну реалізацію алгоритму стиснення цифрового зображення на основі сплайнового багатомасштабного розкладу, що застосований до яскравісної та різнісних компонент кольорового зображення.

Висновки. Розроблено програмну реалізацію алгоритму стиснення цифрового зображення на основі сплайнового багатомасштабного розкладу, що застосований до яскравісної та різнісних компонент кольорового зображення.

Результати проведеного дослідження показали, що запропонований алгоритм стиснення графічних даних дає можливість покращити якість декомпресованих зображень або збільшити коефіцієнт стиснення з тією ж якістю на 5-15%. Проведений порівняльний аналіз показав, що запропонований алгоритм дозволяє зменшити час основної операції декомпресії на 30-40%, у порівнянні з «найшвидшою» на сьогодні технологією JPEG, тому вони можуть успішно застосовуватись для інтернет-систем передачі фотозображень в режимі on-line.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The JPEG image format explained. BT.com. BT Group. 31 May 2018. Retrieved 5 August 2019.
2. "What Is a JPEG? The Invisible Object You See Every Day". The Atlantic. 24 September 2013. Retrieved 13 September 2019.
3. I.J. Schoenberg (1973). Cardinal spline interpolation. Philadelphia: PA:Society of Industrial and Applied Mathematics.
4. Nasir Ahmed, T. Natarajan and K. R. Rao, "Discrete Cosine Transform," IEEE Trans. Computers, 90–93, Jan. 1974.
5. "Image Data Compression". <http://user.engineering.uiowa.edu/~dip/lecture/DataCompression.html>
6. Burt, P.; Adelson, E. (1 April 1983). "The Laplacian Pyramid as a Compact Image Code". IEEE Transactions on Communications. 31 (4): 532–540. CiteSeerX 10.1.1.54.299. doi:10.1109/TCOM.1983.1095851.
7. <https://theora.org/>

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНАЛЬНИХ БУДІВЕЛЬ: ІНТЕГРАЦІЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Ялова Альона Миколаївна

к.т.н. доцент

Іголкін Вячеслав Андрійович

Студент

Криворізький національний університет

Вступ: В умовах стрімкого зростання вартості електроенергії актуальність питань енергоефективності та впровадження енергозберігаючих заходів у різних сферах господарської діяльності суттєво зростає. Одним із ключових інструментів раціонального використання енергетичних ресурсів є енергетичне обстеження (енергоаудит), що передбачає аналіз енергоспоживання підприємств, установ та будівель із метою виявлення потенціалу для зниження витрат. Проведення енергоаудиту сприяє розробці та впровадженню систем енергоменеджменту, а також практичних заходів з підвищення енергоефективності. Такі обстеження виконуються незалежними фахівцями або спеціалізованими організаціями, уповноваженими відповідними суб'єктами господарювання. Енергоаудит може проводитися як за власною ініціативою, так і на вимогу нормативно-правових актів.

Ціль роботи. Метою роботи є проведення енергетичного обстеження будівлі ДНЗ для подальшого підвищення енергоефективності будівлі з урахуванням впровадження елементів альтернативної енергетики зважаючи на наявний стан стін зовнішніх огорожувальних конструкцій, розрахунку тепловтрат та аналізу використання енерго- та теплоспоживання.

Матеріали та методи. Аналітичні та статичні методи аналізу процесів, матеріали – тепловізор.

Результати та обговорення. У сучасних умовах зростання вартості енергоресурсів та необхідності зменшення викидів парникових газів, енергоефективність комунальних будівель, зокрема закладів освіти, набуває особливої актуальності. Впровадження енергозберігаючих заходів та інтеграція

відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) є ключовими напрямками підвищення енергоефективності та забезпечення сталого розвитку. Останні дослідження підтверджують ефективність впровадження ВДЕ в комунальні будівлі. Зокрема, використання гібридних систем, що поєднують сонячну енергію та інші джерела, дозволяє значно знизити споживання енергії та викиди парникових газів. Наприклад, дослідження показали, що впровадження таких систем може зменшити викиди CO₂ з 540 до 324 т/рік та забезпечити економію до 251 406 CAD на рік.

В Україні реалізовано низку успішних проєктів з підвищення енергоефективності комунальних будівель шляхом інтеграції відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Ці ініціативи демонструють практичну ефективність таких заходів у зменшенні енергоспоживання та покращенні екологічних показників.

1. Експериментальний енергоефективний будинок ІТТФ НАН України

Інститут технічної теплофізики НАН України реалізував проєкт експериментального енергоефективного будинку, який поєднує сучасні технології та використання ВДЕ. Будівля оснащена сонячними панелями, системами теплових насосів та енергоефективними огорожувальними конструкціями. Цей проєкт слугує прикладом впровадження інноваційних рішень у будівництві та експлуатації будівель з високою енергоефективністю.

2. Комплексна енергетична модернізація громадських будівель у межах проєкту "Green Restart"

У межах проєкту "Green Restart" було проведено комплексну енергетичну модернізацію громадських будівель у різних містах України. За даними Держенергоефективності, близько 100 тисяч будівель бюджетних установ побудовано за старими стандартами і потребують термомодернізації, потенціал скорочення енергоспоживання в яких становить до 50%.

3. Впровадження вимог до будівель за стандартом НЗЕБ

З 1 квітня 2025 року в Україні набрали чинності вимоги до будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії (НЗЕБ). Ці стандарти

передбачають високий клас енергоефективності, низький рівень споживання первинної енергії з невідновлюваних джерел та значну частку енергії, виробленої з ВДЕ. Прийняття цих вимог є важливим кроком на шляху до енергетичної незалежності України та її інтеграції до Європейського Союзу.

Ці приклади свідчать про ефективність інтеграції ВДЕ в комунальні будівлі та підкреслюють важливість подальшого впровадження енергоефективних заходів для досягнення сталого розвитку та енергетичної незалежності України.

Аналіз стану дошкільного навчального закладу (ДНЗ) показав, що будівля має задовільний технічний стан, однак існують значні втрати теплової енергії через огорожувальні конструкції, зокрема стіни, які становлять до 42% загальних тепловтрат. Це обумовлено відсутністю належної теплоізоляції та природною вентиляцією, що здійснюється через нещільності в конструкціях та відкривання дверей, призводячи до значних втрат тепла.

Система опалення будівлі є двотрубною з нижньою розводкою та горизонтальним підключенням приладів. Основні інженерні системи, такі як теплопостачання, електропостачання, водопостачання та водовідведення, функціонують, проте потребують модернізації для підвищення енергоефективності. Зокрема, ручне керування засувкою теплопункту є неефективним та призводить до надмірного споживання теплової енергії.

Для покращення енергоефективності будівлі запропоновано комплекс заходів, включаючи утеплення зовнішніх стін, встановлення сонячної електростанції (СЕС) потужністю до 35 кВт, впровадження системи моніторингу теплоспоживання та заміну ламп розжарювання на енергоефективні джерела світла. Розрахунки показали, що впровадження цих заходів дозволить суттєво знизити споживання енергоресурсів та покращити мікроклімат у приміщеннях.

Встановлення СЕС дозволить частково покривати потреби закладу в електроенергії, особливо в денний час, що є актуальним для установ з денним циклом роботи. До складу СЕС входять сонячні панелі, інвертор, акумуляторна

батарея та контролер заряду. Впровадження системи моніторингу теплоспоживання забезпечить безперервний контроль роботи системи опалення та дозволить оперативно реагувати на зміни в споживанні енергії.

Заміна ламп розжарювання на енергоефективні джерела світла сприятиме зниженню електроспоживання та забезпечить відповідність нормам освітлення згідно з розрядом зорових робіт. Це також покращить умови праці персоналу та комфорт для дітей.

В результаті дослідження було проведено теплотехнічний та світлотехнічний аналіз. Розрахунок сумарних тепловтрат показав, що найбільші втрати теплової енергії припадають на стіни – до 43% від загального обсягу. Було виконано тепловізійне обстеження, що підтвердило наявність інтенсивних тепловтрат через огорожувальні конструкції.

В межах енергетичного аудиту також оцінено параметри освітлення. Згідно з класифікацією зорових робіт, персонал ДНЗ виконує роботи IV розряду, підрозряду «В» (середній контраст об'єкта з фоном), що вимагає дотримання певних рівнів освітленості.

На основі аналізу фактичного енергоспоживання та тепловтрат запропоновано впровадження комплексу заходів з метою підвищення енергоефективності:

Утеплення зовнішніх стін

Враховуючи найбільшу частку тепловтрат через огорожувальні конструкції, першочерговим заходом є зовнішнє утеплення стін. Це дозволить суттєво знизити теплові втрати, покращити теплозбереження та скоротити витрати на опалення.

Система моніторингу теплоспоживання

Враховуючи ручне регулювання теплопостачання через засувку в тепловому пункті, запропоновано впровадження автоматизованої системи моніторингу теплоспоживання з можливістю онлайн-контролю параметрів роботи системи опалення. Це забезпечить більш точне керування та скорочення надлишкових витрат теплової енергії.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує високий потенціал енергозбереження в будівлях соціальної інфраструктури шляхом впровадження комплексу технічних та організаційних заходів. Особливо ефективним є поєднання традиційних рішень з модернізації огорожувальних конструкцій із сучасними підходами до моніторингу споживання та використання ВДЕ. Запропоновані заходи сприяють як економічній доцільності, так і екологічній відповідальності комунальних установ.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 3054

АЛГЕБРИЧНІ СПЕКТРАЛЬНІ ЗАДАЧІ, НЕЛІНІЙНО ЗАЛЕЖНІ ВІД ПАРАМЕТРА

Калайда Олексій Феофілович

канд. фіз.-мат. н., доцент

Київський Національний університет

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Вступ. Замість класичної алгебричної спектральної задачі, лінійно залежної від параметра, тобто задачі про власні числа λ та власні вектори α матриці A , де E – одинична матриця

$$A\alpha = \lambda E\alpha \quad (1)$$

(Калайда, 2000) доречно розглядати також спектральні задачі виду (1) з нелінійною залежністю від шуканих власних чисел та відповідних їм власних векторів матриці, а саме, задачі

$$A\alpha = E(\lambda)\alpha, E(\lambda) = \begin{pmatrix} f_1(\lambda) & 0 & \dots & 0 \\ 0 & f_2(\lambda) & 0 & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & f_n(\lambda) \end{pmatrix} \alpha. \quad (2).$$

(ще більш загально – матриця A від параметра λ).

Мета роботи. Побудувати алгоритм розв’язування спектральної задачі (2).

Результати та обговорення. За основу беремо алгоритм розв’язування задачі (1)

$$\Delta(\lambda) = \det(A - \lambda E) = 0 \Rightarrow \lambda_i \quad (3)$$

(λ_i –) шукані власні числа матриці A)

$$A\alpha = \lambda_i\alpha \Rightarrow \alpha_i \quad (4)$$

(α_i – відповідні власним числам шукані власні вектори цієї матриці).

За аналогією (3), (4) маємо:

$$\Delta(f(\lambda)) = \det(A - E(\lambda)) = 0 \Rightarrow \lambda_i, \quad (5)$$

$$(A - E(\lambda_i))\alpha = 0 \Rightarrow \alpha \quad (6)$$

відповідно, шукані власні числа та власні вектори узагальненої спектральної задачі (2).

Висновки. Побудовано алгоритм (5), (6) розв’язування спектральної задачі (2). Зрозуміло, при цьому власних чисел, а отже, й відповідних їм власних векторів може виявитись більше (значно більше, ніж порядок матриці).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи. (Учбово-методичний посібник). К.: ВПЦ “Київський університет”. – 249 с.

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА ЕВОЛЮЦІЯ ОДНОВИМІРНИХ НЕЛІНІЙНИХ ХВИЛЬ ДЕФОРМАЦІЙ У ЦИЛІНДРИЧНИХ ОБОЛОНКАХ. I

Човнюк Юрій Васильович

к.т.н., доцент, кафедра фізичного виховання і спорту,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна,

Шутовський Олег Михайлович

к.ф.-м.н., доцент, кафедра інформаційних технологій
проектування та прикладної математики,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна,

Сівак Ігор Миколайович

к.т.н., доцент, кафедра сільськогосподарських
машин та системотехніки імені академіка П. М. Василенка,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

Анотація: Проаналізована просторово-часова еволюція одновимірних поздовжніх та поздовжньо-зсувних хвиль у пружних оболонках. У пружних оболонках виявлені одновимірні періодичні (кноїдальні) хвилі та солітони рівняння Кортевега – де Вріза (КдВ). Знайдені частинні аналітичні розв'язки задачі Коші.

Ключові слова: Еволюція, одновимірні нелінійні хвилі деформацій, циліндричні оболонки, кноїдальні хвилі, солітони, пружність, рівняння КдВ.

Постановка проблеми. За останні 50 років досягнуті значні успіхи у дослідженні нелінійних хвильових процесів у акустичних хвилеводах. Ці успіхи пов'язані, головним чином, з розвитком швидко прогресуючої теорії солітонів та нелінійних періодичних (кноїдальних) хвиль. Теоретичне обґрунтування існування солітонів деформацій у стрижнях та пластинах й позитивні

результати їх експериментального спостереження [1, 2] дозволили суттєво розширити наявні представлення про нелінійну динаміку деформованих твердих тіл. Разом з тим, нелінійний хвильовий процес у циліндричних оболонках, хвильові властивості котрих знаходять широке практичне застосування, на наш погляд, вивчені недостатньо.

Аналіз публікацій по темі дослідження.

При розв'язуванні динамічних задач теорії тонких оболонок зазвичай використовуються два основних підходи. Перший підхід (класичний) базується на гіпотезах Кірхгофа - Лява, а відповідні моделі оболонок називають моделями першого наближення. Другий підхід, пов'язаний з ім'ям С. П. Тимошенка, у доповнення до класичних деформацій, враховує деформації, пов'язані з поперечними силами та інерцією обертання. Моделі, засновані на такому підході, називають моделями другого наближення [3]. Рівняння руху для моделі першого наближення мають параболічний тип, тоді як у другому випадку виникають рівняння гіперболічного типу, котрі найбільш часто використовуються при описі хвильових явищ. Разом з тим, у статті [4] було показано, що при дослідженні еволюції нелінійних поздовжніх хвиль у оболонках обидва підходи призводять до однакових результатів, тобто у даному випадку параболічність рівнянь моделі Кірхгофа - Лява не є недоліком, як і гіперболічність рівнянь моделі Тимошенка не є перевагою. Це пов'язано з тим, що розглядувані хвилі деформації є дисперсійними [5]. Дисперсійність хвиль у оболонках є прямим наслідком їх тонкостінності (те ж саме відноситься до стрижнів і пластин) [6]. Тому, просторово-часову еволюцію одновимірних нелінійних поздовжніх та поздовжньо-зсувних хвиль деформацій можна розглядати як процеси, що відбуваються у одновимірних дисперсійних системах [7]. Автори [4, 6] дослідили еволюцію у просторі й часі нелінійних хвиль деформацій у циліндричних оболонках, використовуючи метод багатьох масштабів [8]. У даному дослідженні використаний інший підхід, розвинутий авторами [9], який у науковій літературі відповідного профілю набув назви редуційного методу збурень. На думку авторів даного дослідження, саме

такий підхід дозволяє найбільш коректно, фізично й науково обґрунтовано врахувати вплив на нелінійні хвилеутворення у оболонках циліндричного типу нелінійності (геометричного типу) – для пружних оболонок, дисперсії та тонкостінності, дифракційної розбіжності, як ефектів, що мають певний ступінь малого параметру (ε), тобто пропорційні йому, а між собою зв'язані теж певним ступенем ε . Стосовно нелінійно-пружних циліндричних оболонок додається ще й нелінійність фізична, котра теж пропорційна певному ступеню малості (параметра ε). Обґрунтування показників ступеня малого параметра ε для всіх, зазначених вище ефектів, дано у роботах [7, 9], виходячи з міркувань щодо дисперсійного співвідношення між круговою частотою ω та хвильовим вектором $\vec{k}$ нелінійного хвилеутворення деформації (поздовжнього чи зсувного типу) у циліндричній пружній (або нелінійно-пружній) оболонці, котре у загальному випадку може бути подане залежністю:

$$G(\omega, \vec{k}, A) = 0, \quad (1)$$

де: A – амплітуда нелінійної хвилі деформації.

Крім того, параметр ε фігурує у певному ступені для просторово-часової координати біжучої хвилі, та для часової координати, що символізує повільність зміни у часі основних параметрів хвилеутворення. Такий підхід відрізняє суттєво параметри хвилеутворень (солітонів та кноїдальних (періодичних) хвиль) від тих, що отримані у [4, 6] на основі методів роботи [8], бо у цих цитованих дослідженнях розклад у ряд по малому параметру ε шуканих рішень задачі Коші здійснюється спонтанно (щодо ступенів ε), необґрунтовано й призводить до виникнення недоречностей (типу неоднозначних розв'язків задачі). До того ж, у [4, 6] зовсім не розглянуті як солітонні розв'язки, так і кноїдальні хвилеутворення періодичного типу, а є лише посилання на роботи, в яких визначені точні частинні розв'язки початкової задачі (Коші) солітонного типу.

У даному дослідженні всі вище вказані недоліки усунуті. На думку авторів даної роботи, такий результат є доволі закономірним, оскільки проведене дослідження базується на системному підході щодо фізики

утворення нелінійних хвиль та їх наступної просторово-часової еволюції, сформульованому й розвинутому у роботі [9].

Мета роботи полягає у обґрунтуванні методу аналізу розповсюдження нелінійних хвиль деформацій у пружних циліндричних оболонках, який базується на редукційному методі збурень, розвинутому у [9], задля знаходження періодичних (кноїдальних) розв'язків та солітонів. При цьому даний підхід дозволяє проаналізувати просторово-часову еволюцію у пружних циліндричних оболонках вказаних частинних розв'язків задачі Коші для нелінійних хвиль деформації двох типів: 1) поздовжніх одновимірних; 2) поздовжньо-зсувних одновимірних.

Виклад основного змісту дослідження.

Рівняння руху елементу циліндричної оболонки у переміщеннях для моделі Кірхгофа – Лява (одновимірна постановка задачі) мають вид [3]:

$$\frac{\partial^2 U}{\partial x^2} - \mu \cdot k_y \cdot \frac{\partial W}{\partial x} + \frac{1}{2} \cdot \frac{\partial}{\partial x} \left[\left(\frac{\partial U}{\partial x} \right)^2 + \left(\frac{\partial V}{\partial x} \right)^2 + \left(\frac{\partial W}{\partial x} \right)^2 \right] - \frac{\gamma}{g} \cdot \frac{(1-\mu^2)}{E} \cdot \frac{\partial^2 U}{\partial t^2} = 0; \quad (2)$$

$$\frac{(1-\mu)}{2} \cdot \frac{\partial^2 V}{\partial x^2} - \frac{\gamma}{g} \cdot \frac{(1-\mu^2)}{E} \cdot \frac{\partial^2 V}{\partial t^2} = 0; \quad (3)$$

$$\begin{aligned} & \frac{h^2}{12} \cdot \frac{\partial^4 W}{\partial x^4} - \mu \cdot k_y \cdot \frac{\partial U}{\partial x} + k_y^2 \cdot W - \frac{\mu \cdot k_y}{2} \cdot \left[\left(\frac{\partial U}{\partial x} \right)^2 + \left(\frac{\partial V}{\partial x} \right)^2 + \left(\frac{\partial W}{\partial x} \right)^2 \right] + \\ & - \frac{\partial}{\partial x} \left[\frac{\partial W}{\partial x} \cdot \left(\frac{\partial U}{\partial x} - \mu \cdot k_y \cdot W \right) \right] - \frac{\gamma}{g} \cdot \frac{(1-\mu^2)}{E} \cdot \frac{\partial^2 W}{\partial t^2} = 0. \end{aligned} \quad (4)$$

У рівняннях (2) – (4) введені наступні позначення: U, V, W – переміщення точок серединної поверхні оболонки у напрямку x, y, z , відповідно, E – модуль Юнга, μ – коефіцієнт Пуассона, $k_y = \frac{1}{R}$ – параметр кривини, R – радіус поперечного перерізу циліндричної оболонки, γ – питома вага матеріалу оболонки, g – прискорення вільного падіння, t – час, h – товщина оболонки. Для одновимірної постановки задачі (U, V, W) є функціями лише координати x .

Рівняння системи (2) – (4) можна подати у зручному для подальшого аналізу вигляді, якщо ввести наступну заміну змінних:

$$t \rightarrow \tilde{t} = \left(\frac{E \cdot g}{\gamma \cdot (1 - \mu^2) \cdot h^2} \right)^{1/2} \cdot t; \quad x \rightarrow x^* = \frac{x}{h}; \quad U \rightarrow U^* = \frac{U}{h}; \quad V \rightarrow V^* = \frac{V}{h}; \quad W \rightarrow W^* = \frac{W}{h}. \quad (5)$$

У нових змінних (5) вихідна система рівнянь (2) – (4) набуває наступного вигляду:

$$\frac{\partial^2 U^*}{\partial \tilde{t}^2} + \mu \cdot k_y \cdot h \cdot \frac{\partial W^*}{\partial x^*} - \frac{\partial^2 U^*}{\partial (x^*)^2} - \left\{ \left(\frac{\partial U^*}{\partial x^*} \right) \cdot \left(\frac{\partial^2 U^*}{\partial (x^*)^2} \right) + \left(\frac{\partial V^*}{\partial x^*} \right) \cdot \left(\frac{\partial^2 V^*}{\partial (x^*)^2} \right) + \left(\frac{\partial W^*}{\partial x^*} \right) \cdot \left(\frac{\partial^2 W^*}{\partial (x^*)^2} \right) \right\} = 0; \quad (6)$$

$$\frac{\partial^2 V^*}{\partial \tilde{t}^2} - \frac{(1 - \mu)}{2} \cdot \frac{\partial^2 V^*}{\partial (x^*)^2} = 0; \quad (7)$$

$$\begin{aligned} & \frac{\partial^2 W^*}{\partial \tilde{t}^2} + \mu \cdot k_y \cdot h \cdot \frac{\partial U^*}{\partial x^*} - k_y^2 \cdot h^2 \cdot W^* - \frac{1}{12} \cdot \frac{\partial^4 W^*}{\partial (x^*)^4} + \frac{\mu \cdot k_y \cdot h}{2} \cdot \left[\left(\frac{\partial U^*}{\partial x^*} \right)^2 + \left(\frac{\partial V^*}{\partial x^*} \right)^2 + \left(\frac{\partial W^*}{\partial x^*} \right)^2 \right] + \\ & + \frac{\partial^2 W^*}{\partial (x^*)^2} \cdot \left(\frac{\partial U^*}{\partial x^*} - \mu \cdot k_y \cdot h \cdot W^* \right) + \frac{\partial W^*}{\partial x^*} \cdot \left\{ \frac{\partial^2 U^*}{\partial (x^*)^2} - \mu \cdot k_y \cdot h \cdot \frac{\partial W^*}{\partial (x^*)} \right\} = 0. \end{aligned} \quad (8)$$

Система рівнянь (6) – (8) може бути подана у матричному виді:

$$\tilde{U}_{\tilde{t}} + A(\tilde{U}) \cdot \tilde{U}_{x^*} + B(\tilde{U}) \cdot \tilde{U}_{2x^*} + C(\tilde{U}) \cdot \tilde{U}_{3x^*} + D(\tilde{U}) = 0. \quad (9)$$

У (9) введені наступні позначення:

$$\tilde{U} = [U^*; V^*; W^*; U_{\tilde{t}}^*; V_{\tilde{t}}^*; W_{\tilde{t}}^*; U_{x^*}^*; V_{x^*}^*; W_{x^*}^*]^T; \quad A(\tilde{U}) - \text{матриця, } \dim \{A(\tilde{U})\} = [9 \times 9], \text{ у}$$

якої відмінними від нуля є наступні елементи:

$$a_{43} = \mu \cdot k_y \cdot h; \quad a_{47} = -1; \quad a_{58} = \frac{(1 - \mu)}{2}; \quad a_{61} = \mu \cdot k_y \cdot h; \quad a_{74} = -1; \quad a_{85} = -1; \quad a_{96} = -1; \quad B(\tilde{U}) -$$

матриця, $\dim \{B(\tilde{U})\} = [9 \times 9]$, у якої відмінними від нуля є наступні елементи:

$$b_{41} = -U_{x^*}^*; \quad b_{42} = -V_{x^*}^*; \quad b_{43} = -W_{x^*}^*; \quad b_{52} = -\frac{(1 - \mu)}{2}; \quad b_{61} = W_{x^*}^*; \quad b_{63} = (U_{x^*}^* - \mu \cdot k_y \cdot h \cdot W^*)$$

$C(\tilde{U})$ – матриця, $\dim \{C(\tilde{U})\} = [9 \times 9]$, у якої відмінним від нуля є елемент $c_{67} = -\frac{1}{12}$;

$D(\tilde{U})$, як і вектор-стовпець $\tilde{U}$, зазначений вище, має розмірність

$\dim \{D(\tilde{U})\} = \dim \{\tilde{U}\} = [9 \times 1]$. Елементи вектор-стовпця $D(\tilde{U})$ мають наступні ненульові

значення:

$$d_{11} = -U_{\tilde{t}}^*; \quad d_{12} = -V_{\tilde{t}}^*; \quad d_{13} = -W_{\tilde{t}}^*; \quad d_{16} = -k_y^2 \cdot h^2 \cdot W^* + \frac{\mu \cdot k_y \cdot h}{2} \cdot \left\{ (U_{x^*}^*)^2 + (V_{x^*}^*)^2 \right\} - \frac{\mu \cdot k_y \cdot h}{2} \cdot (W_{x^*}^*)^2.$$

Вважаємо, що $(U^*, V^*, W^*) \sim \exp \{ i \cdot (\omega \cdot \tilde{t} - \vec{k} \cdot x^*) \}$ де: ω – безрозмірна частота

коливань, $i^2 = -1$, а $\vec{k}$ – безрозмірний хвильовий вектор хвилеутворення/

збурення, що виникає у циліндричній оболонці. (Зазначимо, що кожна з компонент хвилеутворення має свою власну амплітуду збурення вздовж осей Ох, Оу, Oz, відповідно). Визначимо дисперсійне співвідношення для нелінійних хвиль деформації, яке відображає типи хвиль деформацій, що можуть існувати у циліндричній пружній оболонці. Зокрема, для напрямку вповдовж осі Оу розповсюджується лінійна біжуча хвиля, яка може описуватись наступним чином:

$$V^*(x^*, \tilde{t}) = \operatorname{Re} \left\{ \tilde{B} \cdot \exp \left[i \cdot (\tilde{\omega}_1 \cdot \tilde{t}) - \tilde{k} \cdot x^* \right] \right\} \quad (10)$$

де: $\tilde{B}$ – амплітуда лінійної біжучої хвилі, а її частота $\tilde{\omega}_1$ визначається зі співвідношення:

$$\tilde{\omega}_1 = \left\{ \frac{1-\mu}{2} \right\}^{1/2} \cdot \tilde{k}. \quad (11)$$

Істинне значення частоти розповсюдження цієї хвилі складає:

$$\omega_1 = \left\{ \frac{E \cdot g}{2 \cdot \gamma \cdot (1+\mu) \cdot h^2} \right\}^{1/2} \cdot \tilde{k} = \left\{ \frac{E \cdot g}{2 \cdot \gamma \cdot (1+\mu)} \right\}^{1/2} \cdot k, \quad (12)$$

де: k – істинне значення хвильового вектору.

Отже, хвиля, що розповсюджується у напрямку осі Оу (у одновимірній постановці задачі) має лінійне дисперсійне співвідношення $\omega_1(k)$, а її фазова (v_f) та групова швидкості (v_g) розповсюдження визначаються наступним співвідношенням:

$$v_f = \frac{\omega_1}{k} = v_g = \frac{d\omega_1(k)}{dk} = \left\{ \frac{E \cdot g}{2 \cdot \gamma \cdot (1+\mu)} \right\}^{1/2}. \quad (13)$$

Нелінійні хвилі деформації утворюються при взаємодії переміщень $U_{x^*}^*$ та $W_{x^*}^*$, тобто при взаємодії хвилеутворень збурень, що виникають за одновимірної постановки задачі і які рухають елемент циліндричної оболонки вповдовж осей Ох та Oz одночасно, тобто такі хвилі мають поздовжньо-поперечний механізм утворення.

Дисперсійне співвідношення для такого типу хвиль (у лінійному наближенні) має вид:

$$\tilde{\omega}^4 + \tilde{\omega}^2 \cdot \left\{ k_y^2 \cdot h^2 + \frac{1}{12} \cdot (\tilde{k})^4 - (\tilde{k})^2 \right\} - k_y^2 \cdot h^2 \cdot (\tilde{k})^2 \cdot (1-\mu^2) - \frac{1}{12} \cdot (\tilde{k})^6 = 0. \quad (14)$$

Введемо позначення:

$$F = k_y^2 \cdot h^2 + \frac{1}{12} \cdot (\tilde{k})^4 - (\tilde{k})^2; \quad M = k_y^2 \cdot h^2 \cdot (\tilde{k})^2 \cdot (1 - \mu^2) + \frac{1}{12} \cdot (\tilde{k})^6. \quad (15)$$

Тоді безрозмірна частота хвилі збурення вище названого типу, яка є біжучою (і не затухає), визначається співвідношенням:

$$\tilde{\omega}_2 = \left\{ -\frac{F}{2} + \sqrt{\frac{F^2}{4} + M} \right\}^{1/2}. \quad (16)$$

Істинне значення частоти ω_2 визначається виразом:

$$\omega_2 = \left\{ \frac{E \cdot g}{\gamma \cdot (1 - \mu^2) \cdot h^2} \right\}^{1/2} \cdot \left\{ -\frac{F}{2} + \sqrt{\frac{F^2}{4} + M} \right\}^{1/2}. \quad (17)$$

Переходячи у виразах F та M до запису їх через істинне значення хвильового вектору k , матимемо:

$$\bar{F} = k_y^2 \cdot h^2 + \frac{h^4 \cdot k^4}{12} - h^2 \cdot k^2; \quad \bar{M} = k_y^2 \cdot h^4 \cdot k^2 \cdot (1 - \mu^2) + \frac{h^6 \cdot k^6}{12}. \quad (18)$$

Тому залежність $\omega_2(k)$ – дисперсійна залежність для хвиль другого типу має вид:

$$\omega_2(k) = \left\{ \frac{E \cdot g}{\gamma \cdot (1 - \mu^2) \cdot h^2} \right\}^{1/2} \cdot \left\{ -\frac{\bar{F}}{2} + \sqrt{\frac{\bar{F}^2}{4} + \bar{M}} \right\}^{1/2}. \quad (19)$$

Тоді v_f розповсюдження хвилі, що задовольняє дисперсійному співвідношенню (19), визначається наступним чином:

$$v_f = \frac{\omega_2(k)}{k} = \left\{ \frac{E \cdot g}{\gamma \cdot (1 - \mu^2) \cdot h^2} \right\}^{1/2} \cdot \left\{ -\frac{\bar{F}}{2} + \sqrt{\frac{\bar{F}^2}{4} + \bar{M}} \right\}^{1/2} \cdot \frac{1}{k}. \quad (20)$$

Для знаходження v_g цієї хвилі треба використати наступну залежність:

$$v_g = \frac{d\omega_2(k)}{dk} = \left\{ \frac{E \cdot g}{\gamma \cdot (1 - \mu^2) \cdot h^2} \right\}^{1/2} \cdot \frac{d}{dk} \left\{ \left[-\frac{\bar{F}}{2} + \sqrt{\frac{\bar{F}^2}{4} + \bar{M}} \right]^{1/2} \right\}. \quad (21)$$

Будемо вважати у подальшому аналізі, що збурення розповсюджується з постійною швидкістю v_g вповдовж твірної оболонки й повільно змінює свої параметри у часі. Згідно методу, розвинутому у [9], необхідно ввести у розгляд нові незалежні змінні й розкласти залежні змінні за степенями малого параметру ε , що відповідає припущенню про характер збурення.

Процедура стискання незалежних змінних, яка має у літературі назву «стискання змінних Гарднера – Морікави» [9], дозволяє ввести наступні незалежні змінні для біжучої нелінійної деформаційної хвилі:

$$\xi = \varepsilon^{1/2} \cdot (x - v_g \cdot t), \quad \tau = \varepsilon^{3/2} \cdot t. \quad (22)$$

Для залежних змінних U та W введемо наступний розклад за степенями ε :

$$U = U_0 + \varepsilon \cdot U_1; \quad W = W_0 + \varepsilon \cdot W_1. \quad (23)$$

Тут, у (23), U_0 та W_0 відповідають незбуреному (стаціонарному) значенню й характеризують положення рівноваги у системі переміщень циліндричної оболонки вдовж осей Ox та Oy , відповідно.

Для просторово-одновимірного випадку (випадок циліндричної симетрії, у якому ігнорують залежність від окружної координати) у першому наближенні (для U_1) маємо:

$$U_{1\xi\tau} + \alpha \cdot U_{1\xi} \cdot U_{1\xi\xi} - \beta \cdot U_{1\xi\xi\xi\xi} = 0, \quad (24)$$

$$\text{де: } \alpha = \frac{(1-\mu^2)^{1/2}}{2}, \quad \beta = \frac{\mu^2 \cdot (1-\mu^2)^{1/2}}{2}.$$

Рівняння (24) для $U_{1\xi}$ є рівнянням Кортевега – де Вріза (КдВ). Його солітонні розв'язки добре відомі [5, 7]. Нижче наведені деякі частинні розв'язки рівняння КдВ (як у вигляді солітонів, так і у вигляді періодичних (кноїдальних) коливань).

Якщо ввести наступну заміну змінних: $U_{1\xi} = u$, $\alpha \cdot \tau = \tau'$, та позначити $\left(-\frac{\beta}{\alpha}\right) = K < 0$, тоді рівняння КдВ (24) набуває виду:

$$u_{\tau'} + u \cdot u_{\xi} + K \cdot u_{\xi\xi\xi} = 0. \quad (25)$$

Його частинний розв'язок має вид [7]:

$$u(\xi, \tau') = u_{\infty} + a \cdot \operatorname{sech}^2 \left\{ \sqrt{\frac{a}{12 \cdot K}} \cdot [\xi - (a_{\infty} + a/3) \cdot \tau'] \right\}, \quad (26)$$

де: a – амплітуда хвилі солітонного типу, u_{∞} – однорідний стан оболонки характеризує при $\xi \rightarrow \pm\infty$, a_{∞} – амплітуда солітона на $\xi \rightarrow \pm\infty$.

Слід зробити наступні важливі зауваження щодо отриманого розв'язку (26):

1) швидкість хвилі відносно однорідного стану на нескінченності пропорційна амплітуді a . Це обумовлено ефектом нелінійності хвилі;

2) ширина хвилі, яка дорівнює $2 \cdot \pi \cdot \sqrt{\left| \frac{12 \cdot K}{a} \right|}$, обернено пропорційна квадратному кореню з амплітуди;

3) ширина хвилі пропорційна квадратному кореню з K , роль K полягає у розпливанні хвилі. Дисперсія нелінійної хвилі деформації проявляє себе у розпливанні цієї хвилі;

4) амплітуда не залежить від однорідного стану оболонки u_∞ при $\xi = \pm\infty$;

5) у біжучій хвилі, яка представлена рівнянням (26), перехід від стану спокою при $\xi \rightarrow -\infty$ до стану спокою при $\xi \rightarrow +\infty$ локалізується у околі $\xi = 0$ й має дзвоноподібну форму. Саме тому такий процес прийнято називати усамітненою хвилею (солітоном) [7].

Розглянемо тепер інші можливі розв'язки (25), котрі є періодичними по біжучій координаті хвилі (т.з. коїдальні хвилі). Будемо розшукувати розв'язки (25) у наступному виді:

$$u(\xi, \tau') = u(\zeta), \quad \zeta = \xi - c \cdot \tau', \quad (27)$$

де: c – швидкість розповсюдження хвилі деформації. Підставляючи (27) у (25), матимемо:

$$-c \cdot u_\zeta + u \cdot u_\zeta + K \cdot u_{\zeta\zeta\zeta} = 0. \quad (28)$$

Інтегруючи його, прийдемо до рівняння:

$$-c \cdot u + \frac{1}{2} \cdot u^2 + K \cdot u_{\zeta\zeta} = A, \quad A = \text{const}. \quad (29)$$

Помножимо (29) на u_ζ та проінтегруємо його, тоді матимемо:

$$-\frac{1}{2} \cdot c \cdot u^2 + \frac{1}{6} \cdot u^3 + \frac{1}{2} \cdot K \cdot u_\zeta^2 = A \cdot u + \tilde{B}^*, \quad \tilde{B}^* = \text{const}, \quad (30)$$

або:

$$3 \cdot K \cdot u_\zeta^2 = -u^2 + 3 \cdot c \cdot u^2 + 6 \cdot A \cdot u + 6 \cdot \tilde{B}^* \equiv f(u). \quad (31)$$

Запишемо (31) у наступному виді:

$$\frac{1}{2} \cdot u_\zeta^2 + \frac{1}{6} \cdot K^{-1} \cdot \{-f(u)\} = 0. \quad (32)$$

Розглянемо випадок, коли всі три корені кубічного рівняння $f(u)=0$ є дійсними величинами. (Це можна встановити, користуючись формулами й алгоритмом знаходження коренів цієї функції за Кардано). Не втрачаючи загальності, вважаємо, що ці корені $(\bar{\alpha}, \bar{\beta}, \bar{\gamma})$ функції $f(u)$ дійсні та мають такий порядок величин $\bar{\alpha} \geq \bar{\beta} \geq \bar{\gamma}$. Далі для визначення величини параметрів c , A та $\tilde{B}$ у виразі для $f(u)$ використаємо наступні співвідношення:

$$c = \frac{1}{3} \cdot (\bar{\alpha} + \bar{\beta} + \bar{\gamma}), \quad A = -\frac{1}{6} \cdot (\bar{\alpha} \cdot \bar{\beta} + \bar{\beta} \cdot \bar{\gamma} + \bar{\gamma} \cdot \bar{\alpha}), \quad \tilde{B}^* = \frac{1}{6} \cdot \bar{\alpha} \cdot \bar{\beta} \cdot \bar{\gamma}. \quad (33)$$

Тоді, для $f(u)$ можна отримати таке співвідношення:

$$f(u) = (u - \bar{\gamma}) \cdot (u - \bar{\beta}) \cdot (\bar{\alpha} - u). \quad (34)$$

Для розв'язку $u(\zeta)$ (25) матимемо [7]:

$$u(\zeta) = \bar{\beta} + (\bar{\alpha} - \bar{\beta}) \cdot \text{cn}^2 \left\{ \zeta \cdot \sqrt{\frac{\bar{\alpha} - \bar{\gamma}}{12 \cdot K}}, \quad s \right\}, \quad s = \left(\frac{\bar{\alpha} - \bar{\beta}}{\bar{\alpha} - \bar{\gamma}} \right)^{1/2}. \quad (35)$$

У (35) cn – еліптична функція Якобі. Слід зазначити, що період T функції $u(\zeta)$ за координатою ζ має наступну величину [7]:

$$T = 2 \cdot \sqrt{\frac{12 \cdot K}{\bar{\alpha} - \bar{\gamma}}} \cdot \int_0^1 \frac{dq}{\left\{ (1 - s^2 \cdot q^2) \cdot (1 - q^2) \right\}^{1/2}} = 4 \cdot \sqrt{\frac{3 \cdot K}{\bar{\alpha} - \bar{\gamma}}} \cdot \tilde{K}(s), \quad (36)$$

де: $\tilde{K}(s)$ – повний еліптичний інтеграл першого роду. Слід зазначити, що у цьому випадку обмежений розв'язок рівняння КдВ описує періодичну хвилю, період котрої може бути визначений. У зв'язку з тим, що функція cn наявна у виразі $u(\zeta)$, відповідна хвиля називається кноїдальною [7].

Таким чином, загальний вираз для розв'язку (25) у вигляді кноїдальної хвилі має вид:

$$u \left\{ \xi - \frac{1}{3} \cdot (\bar{\alpha} + \bar{\beta} + \bar{\gamma}) \cdot \tau' \right\} = \bar{\beta} + (\bar{\alpha} - \bar{\beta}) \cdot \text{cn}^2 \left[\left(\xi - \frac{1}{3} \cdot (\bar{\alpha} + \bar{\beta} + \bar{\gamma}) \cdot \tau' \right) \cdot \sqrt{\frac{\bar{\alpha} - \bar{\gamma}}{12 \cdot K}}, \quad \left(\frac{\bar{\alpha} - \bar{\beta}}{\bar{\alpha} - \bar{\gamma}} \right)^{1/2} \right]. \quad (37)$$

Для солітонного розв'язку (25) у біжучій системі координат можна знайти наступний розв'язок [7]:

$$u \left\{ \xi - \frac{1}{3} \cdot (\bar{\alpha} + \bar{\beta} + \bar{\gamma}) \cdot \tau' \right\} = \bar{\gamma} + (\bar{\alpha} - \bar{\gamma}) \cdot \text{sech}^2 \left\{ \sqrt{\frac{(\bar{\alpha} - \bar{\gamma})}{12 \cdot K}} \cdot \left(\xi - \frac{1}{3} \cdot (\bar{\alpha} + \bar{\beta} + \bar{\gamma}) \cdot \tau' \right) \right\}. \quad (38)$$

Зазначимо, що максимум солітонної хвилі (38) переміщується та

визначається з умови рівності нулю змінної:

$$\varsigma = \xi - (2\bar{\gamma} + \bar{\alpha}) \cdot \tau' / 3. \quad (39)$$

У випадку наявності розв'язку (38) $\bar{\alpha} > (\bar{\gamma} = \bar{\beta})$.

Період хвилі солітонного типу $T_{soliton}$ задається виразом (36):

$$T_{soliton} = 4 \cdot \sqrt{\frac{3 \cdot K}{\bar{\alpha} - \bar{\gamma}}} \cdot \int_0^1 \frac{dq}{(1 - q^2)} = \infty. \quad (40)$$

(Продовження у частині 2)

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Потапов А. И. Нелинейные волны деформаций в стержнях и пластинах. - Горький: Изд-во Горьк. ун-та, 1985. 68с.
2. Кившарь Ю. С., Сыркин Е. С. Сдвиговые солитоны в упругой пластине. Акустический журнал. 1991. Т. 37. Вып.1.
3. Вольмир А. С. Нелинейная динамика пластинок и оболочек. - М.: Наука, 1972. 320с.
4. Землянухин А. И., Могилевич Л. И. Эволюция нелинейных продольных волн в цилиндрических оболочках. - Саратов: Сарат. гос. техн. ун-т, 1993. 45с. Деп. в ВИНТИ № 1737-B93.
5. Уизем Дж. Линеинные и нелинейные волны. - М.: Мир, 1977. 450с.
6. Землянухин А. И., Могилевич Л. И. Нелинейные волны деформаций в цилиндрических оболочках. Известия вузов «ПНД». 1995. Т. 3. №1. С. 52-57.
7. Бхатнагар П. Нелинейные волны в одномерных дисперсных системах.- М.: Мир, 1983. 136с.
8. Коул Дж. Методы возмущений в прикладной математике. - М.: Мир, 1972. 560с.
9. Taniuti T., Wei C. C. Reductive perturbation method in nonlinear wave propagation. I. Journal of the Physical Society of Japan. 1968. Vol. 24. P. 941-966.

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА ЕВОЛЮЦІЯ ОДНОВИМІРНИХ НЕЛІНІЙНИХ ХВИЛЬ ДЕФОРМАЦІЙ У ЦИЛІНДРИЧНИХ ОБОЛОНКАХ. II

Човнюк Юрій Васильович

к.т.н., доцент, кафедра фізичного виховання і спорту,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна,

Шутовський Олег Михайлович

к.ф.-м.н., доцент, кафедра інформаційних технологій
проектування та прикладної математики,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна,

Сівак Ігор Миколайович

к.т.н., доцент, кафедра
сільськогосподарських машин та системотехніки
імені академіка П. М. Василенка, Національний університет
біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Анотація: проаналізована просторово-часова еволюція одновимірних поздовжніх та поздовжньо-зсувних хвиль у пружних оболонках. У пружних оболонках виявлені одновимірні періодичні (кноїдальні) хвилі та солітони рівняння Кортевега – де Вріза (КдВ). Знайдені частинні аналітичні розв’язки задачі Коші.

Ключові слова: Еволюція, одновимірні нелінійні хвилі деформацій, циліндричні оболонки, кноїдальні хвилі, солітони, пружність, рівняння КдВ.

(Продовження. Початок див. частина I.)

Проводячи аналогічні розрахунки для поздовжньо-зсувної деформації $U_{1\chi}$ циліндричної оболонки можна отримати наступне рівняння КдВ:

$$U_{1\chi\tau} + \alpha^2 \cdot U_{1\chi} \cdot U_{1\chi\chi} + \beta^2 \cdot U_{1\chi\chi\chi} = 0, \quad (41)$$

де: $\chi = \xi + \eta$, $\eta = \varepsilon^{1/2} \cdot y$, $\alpha^2 = \left(\frac{1-\mu}{1+\mu}\right)^{1/2} \cdot (1+2\mu)$, $\beta^2 = \mu \cdot (1-\mu^2) \cdot (1+2\mu)$. Отже, й у

цьому випадку для рівняння (41) існують солітонні розв'язки та кноїдальні періодичні хвильові розв'язки, аналогічні наведеним вище для рівнянь (24) та (25), з тією лише різницею, що тепер:

$$U_{1\chi} = \bar{u}, \quad \alpha^2 \cdot \tau = \tau', \quad \left(\frac{\beta^2}{\alpha^2} \right) = K^* > 0, \quad U_1 = U_1(\chi, \tau'). \quad (42)$$

Всебічний аналіз тепер проводиться для поздовжньо-зсувної деформації $U_{1\chi} = \bar{u}$ в межах наступного рівняння:

$$\bar{u}_{\tau'} + \bar{u} \cdot \bar{u}_{\chi} + K^* \cdot \bar{u}_{\chi\chi\chi} = 0. \quad (43)$$

Таким чином, проведений за допомогою редукційного методу збурень [9] аналіз рівнянь (24), (25) та (41), (43), дозволяє наступним чином описати просторово-часову еволюцію слабо двовимірного пучка нелінійних поздовжніх та поздовжньо-зсувних хвиль у пружній циліндричній оболонці.

Існує швидкий (лінійний) масштаб часу, протягом якого існує хвиля, що біжить без зміни профілю з постійною швидкістю.

Далі, існує більш повільний масштаб часу, протягом якого зміна параметрів хвилі за рахунок нелінійності, дисперсії та дифракційної розбіжності призводить до розбиття вихідного імпульсу на одновимірні (або слабо двовимірні) солітони чи утворюються кноїдальні (періодичні) хвилі.

Взаємодія нестійких до поперечних збурень солітонів поздовжніх хвиль деформацій з хвилями поздовжньо-зсувного типу (солітонами/кноїдальними хвилями) призводить до їх перекидання [10] та, можливо, й до руйнування. Ця обставина відрізняє суттєво просторово-часову еволюцію солітонів у деформованих твердих тілах від гідродинамічних солітонів, котрі руйнуються поступово, внаслідок природної дисипації.

При розв'язуванні багатьох динамічних задач механіки суцільного середовища з'являється необхідність врахування дисипації енергії. У теорії оболонок енергетичні втрати зазвичай враховуються шляхом введення у рівняння (4) (див. І частина дослідження) додаткової складової $\varepsilon_d \cdot \gamma \cdot W_t / g$ (ε_d – коефіцієнт демпфування, так зване конструктивне демпфування). Тоді

редукційний метод збурень за виконання умови $\varepsilon_0 \sim \varepsilon^{1/2}$ дозволяє замість рівняння (24) (див. I частина дослідження) отримати близьке до інтегрованих рівняння Кортевега – де Вріза - Бюргерса (КдВБ):

$$U_{1\xi\tau} + \alpha \cdot U_{1\xi} \cdot U_{1\xi\xi} + \bar{\chi} \cdot U_{1\xi\xi\xi} - \beta \cdot U_{1\xi\xi\xi\xi} = 0, \quad (44)$$

де: $\alpha = (1 - \mu^2)^{1/2} / 2$, $\beta = \mu^2 \cdot (1 - \mu^2)^{1/2} / 2$, $\bar{\chi} = -\mu^2 / 2$, μ – коефіцієнт Пуассона, а змінні ξ, τ введені вище, при виведенні рівняння (24) (див. I частина дослідження). Якщо ввести заміну: $U_{1\xi} = \tilde{u}$, $\tau \rightarrow \tau' = \alpha \cdot \tau$, $-\frac{\beta}{\alpha} = \beta^*$, $-\frac{\bar{\chi}}{\alpha} = \chi^*$, – тоді рівняння (44) набуває загально прийнятої форми запису, відомої у літературі:

$$\tilde{u}_{\tau'} + \tilde{u} \cdot \tilde{u}_{\xi} + \beta^* \cdot \tilde{u}_{\xi\xi\xi} = \chi^* \cdot \tilde{u}_{\xi\xi}. \quad (45)$$

Складова у рівнянні (45) з третьою похідною характеризує дисперсію хвиль, а складова з другою похідною відповідає за дисипацію [11]. Таким чином, рівняння (45) узагальнює рівняння КдВ на випадок врахування дисипативних процесів і має назву рівняння КдВБ. Відомо [11], що рівняння (45) на відміну від рівняння КдВ не проходить тест Пенлеве й не відноситься до класу точно інтегрованих рівнянь. Воно не має розв'язків у вигляді солітонів, але має аналітичні розв'язки у вигляді кінків, котрі за своєю сутністю є також уособленими/усамітненими хвилями [12-14]. Однак, при взаємодії цих хвиль з іншими у циліндричній оболонці виникає випромінювання, що показує наступне: ці уособлені/усамітнені хвилі не взаємодіють (у т.ч. й між собою, й з іншими типами хвиль) як солітони, котрі описуються рівнянням КдВ.

У роботі [11] знайдені точні аналітичні розв'язки рівняння КдВБ (45) методом скороченого розкладу.

А. Розв'язок рівняння КдВБ (45) з використанням еліптичної функції Вейерштрасса.

За допомогою змінної $\bar{z}$ біжучої зі швидкістю c_0 хвилі:

$$\tilde{u}(\xi, \tau') = Y(\bar{z}), \quad \bar{z} = \xi - c_0 \cdot \tau' + \varphi_0, \quad (46)$$

де: φ_0 – початкова фаза, рівняння (45) після інтегрування по $\bar{z}$ приймає вид:

$$C_1 - C_0 \cdot Y + \frac{1}{2} \cdot Y^2 + \beta^* \cdot Y_{\bar{z}\bar{z}} - \chi^* \cdot Y_{\bar{z}} = 0, \quad (47)$$

де: C_1, C_0 – константи інтегрування.

Загальний розв’язок (47) існує при умові:

$$C_1 = \frac{1}{2} \cdot C_0^2 - \frac{18 \cdot (\chi^*)^4}{625 \cdot (\beta^*)^2} \quad (48)$$

й має вид [12]:

$$Y(\bar{z}) = C_0 + \frac{6 \cdot (\chi^*)^2}{25 \cdot \beta^*} + (\bar{a})^3 \cdot C_3^2 \cdot \exp(-2 \cdot \bar{a} \cdot \bar{\zeta}) \cdot G(C_3 \cdot \exp(-\bar{a} \cdot \bar{\zeta}) + C_2; 0; -1), \quad (49)$$

де:

$$\bar{a} = -\frac{\{60 \cdot (\chi^*)^2 \cdot (\beta^*)^2\}^{1/3}}{5 \cdot \beta^*}, \quad \bar{\zeta} = \frac{\{60 \cdot (\chi^*)^2 \cdot (\beta^*)^2\}^{1/3}}{\chi^*} \cdot \bar{z}, \quad (50)$$

$G(\xi; m_1; m_2)$ – еліптична функція Вейєрштрасса, $(m_1, m_2) \in \mathbb{Z}$, C_2, C_3 – вільні параметри.

Б. Розв’язок рівняння КдВБ (45) у вигляді кінка постійної амплітуди, котрий розповсюджується у циліндричній оболонці з постійною швидкістю.

Використовуючи метод скороченого розкладу [12] можна отримати розв’язок рівняння КдВБ (45) у вигляді кінка постійної амплітуди, котрий розповсюджується у циліндричній оболонці з постійною швидкістю. Цей розв’язок (кінк) можна подати наступним чином:

$$\begin{aligned} \tilde{u}(\xi, \tau') = & \bar{C}_2 + \frac{12 \cdot \beta^* \cdot k^2 \cdot \exp(k \cdot \xi - \omega \cdot \tau' + \varphi_0)}{1 + \exp(k \cdot \xi - \omega \cdot \tau' + \varphi_0)} - \frac{12}{5} \cdot \frac{\chi^* \cdot \exp(k \cdot \xi - \omega \cdot \tau' + \varphi_0)}{1 + \exp(k \cdot \xi - \omega \cdot \tau' + \varphi_0)} + \\ & - \frac{12 \cdot \beta^* \cdot k^2 \cdot \exp(2 \cdot k \cdot \xi - 2 \cdot \omega \cdot \tau' + 2 \cdot \varphi_0)}{\{1 + \exp(k \cdot \xi - \omega \cdot \tau' + \varphi_0)\}^2}, \end{aligned} \quad (51)$$

де: k, ω визначаються через параметри β^*, χ^* наступними співвідношеннями:

$$k_{1,2} = \mp \frac{\chi^*}{5 \cdot \beta^*}, \quad \omega_{1,2} = -\frac{6}{125} \cdot \frac{(\chi^*)^2}{(\beta^*)^2} \mp \frac{\chi^* \cdot \bar{C}_2}{5 \cdot \beta^*}, \quad (52)$$

де: $\bar{C}_2$ – довільна стала.

Графік розв’язку (51), (52) поданий на рис. 1.

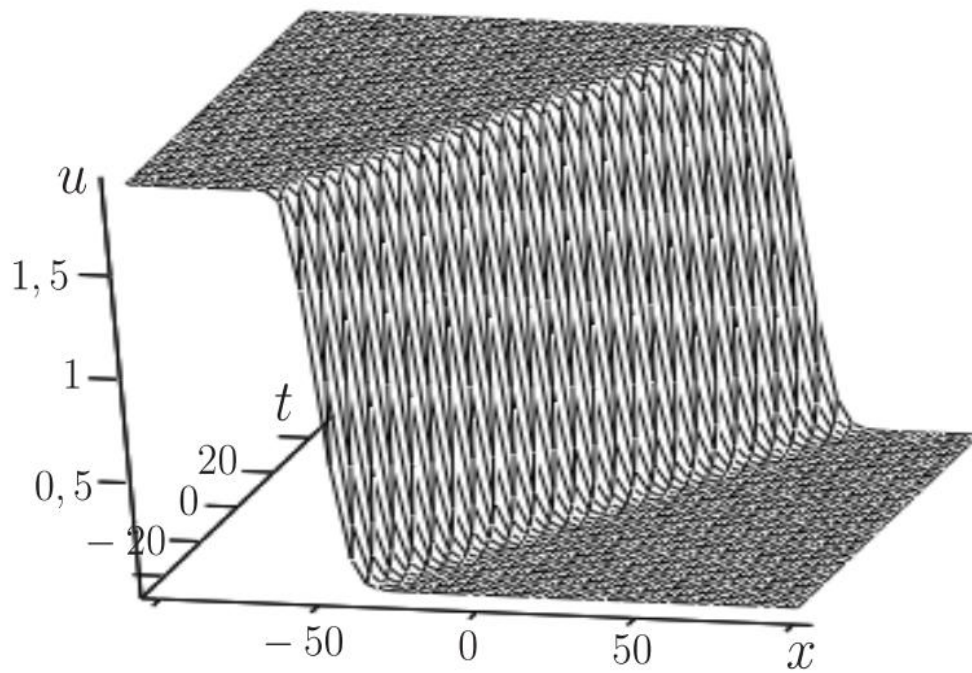

Рис. 1. Залежність від $x(\equiv \xi)$ та $t(\equiv \tau')$ розв'язку рівняння (51) $u(x,t)(\equiv \tilde{u}(\xi,\tau'))$ (у вигляді кінку) рівняння кДБ (45).

Висновки

1. Проаналізована за допомогою редукційного методу збурень просторово-часова еволюція нелінійних поздовжніх та поздовжньо-зсувних хвиль у пружних циліндричних оболонках в межах теорії Кірхгофа-Лява.

2. Встановлено, що у пружних циліндричних оболонках (у одновимірній постановці задачі) існують одновимірні солітони та нелінійні періодичні хвилі (типу кноїдальних), які є частинними розв'язками рівняння КдВ. Знайдені аналітичним шляхом всі основні параметри зазначених типів хвилеутворень.

3. Врахування дисипативних ефектів дозволило отримати для компоненти поздовжньої деформації еволюційне рівняння КдВБ, яке близьке до інтегрованих. Знайдені аналітичним шляхом (із використанням методу скороченого розкладу) частинні розв'язки цього рівняння у формі кінків та хвилеутворень, котрі описуються еліптичною функцією Вейерштрасса.

4. У подальшому, отримані у даній роботі результати будуть використані задля аналізу просторово-часової еволюції нелінійних поздовжніх та поздовжньо-зсувних хвиль у нелінійно-пружних циліндричних оболонках як у одновимірній, так і у двовимірній постановці задачі Коші.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Потапов А. И. Нелинейные волны деформаций в стержнях и пластинах. - Горький: Изд-во Горьк. ун-та, 1985. 68с.
2. Кившарь Ю. С., Сыркин Е. С. Сдвиговые солитоны в упругой пластине. Акустический журнал. 1991. Т. 37. Вып.1.
3. Вольмир А. С. Нелинейная динамика пластинок и оболочек. – М.: Наука, 1972. 320с.
4. Землянухин А. И., Могилевич Л. И. Эволюция нелинейных продольных волн в цилиндрических оболочках. – Саратов: Сарат. гос. техн. ун-т, 1993. 45с. Деп. в ВИНТИ № 1737-B93.
5. Уизем Дж. Линейные и нелинейные волны. – М.: Мир, 1977. 450с.
6. Землянухин А. И., Могилевич Л. И. Нелинейные волны деформаций в цилиндрических оболочках. Известия вузов «ПНД». 1995. Т. 3. №1. С. 52-57.
7. Бхатнагар П. Нелинейные волны в одномерных дисперсных системах.- М.: Мир, 1983. 136с.
8. Коул Дж. Методы возмущений в прикладной математике. – М.: Мир, 1972. 560с.
9. Taniuti T., Wei C. C. Reductive perturbation method in nonlinear wave propagation. I. Journal of the Physical Society of Japan. 1968. Vol. 24. P. 941-966.
10. Богоявленский О. И. Опрокидывающиеся солитоны. – М.: Наука, 1991. 260с.
11. Кудряшов Н. А. Методы нелинейной математической физики. – М.: МИФИ, 2008. 352с.
12. Кудряшов Н. А. Аналитическая теория нелинейных дифференциальных уравнений, Институт компьютерных исследований. М.–Ижевск: РХД, 2004. – 360 с.
13. Кудряшов Н. А. // Прикладная математика и механика, 1988. Т.52. С. 361–365.
14. Kudryashov N. A. // Physics Letters A., 2005. V.342. P. 99–106.

ARCHITECTURE

ТОРГОВЕЛЬНО-ОФІСНИЙ КОМПЛЕКС У МІСТІ БУЧА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Герасимнюк Сергій Олександрович,
доцент кафедри архітектурно-проектної справи,
Мовчан Антон Миколайович,
Дергалюк Іван Володимирович,
Скоба Сергій Володимирович
студенти

Відокремлений структурний підрозділ
«Інститут інноваційної освіти київського
національного університету
будівництва і архітектури»

Вступ. У сучасних умовах інтенсивної урбанізації та прискореного ритму життя питання ефективної організації міського простору набуває особливої актуальності. Населення з кожним роком вимагає більш комфортного, зручного та доступного середовища, в якому можна було б задовольнити широкий спектр повсякденних потреб без необхідності витрачати надмірну кількість часу на переміщення між окремими функціональними об'єктами.

Саме тому на перший план виходить необхідність комплексного підходу до формування громадських споруд, які б об'єднували в собі різні функції – торговельні, ділові, побутові, соціально-культурні. Такі багатофункціональні комплекси мають відповідати не лише сучасним архітектурно-просторовим вимогам, а й принципам сталого розвитку, гнучкості функціонального зонування та інтеграції в існуючий міський ландшафт.

Серед таких типів об'єктів особливе місце посідають торговельно-офісні центри, які одночасно виконують функції комерційного вузла, простору для бізнесу і громадського спілкування, формуючи архітектурну домінанту в

міському середовищі. Сучасний торговельно-офісний центр – це не просто місце для здійснення покупок або укладення ділових угод, а повноцінне урбаністичне середовище, що забезпечує комфортне перебування для різних груп користувачів.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі, обґрунтуванні та розробці архітектурного рішення сучасного торговельно-офісного комплексу, який би органічно вписувався у міське середовище м. Буча Київської області, відповідав сучасним вимогам містобудівного розвитку, енергоефективності, комфорту користування, а також архітектурної естетики.

Метою також є створення зразка функціонально продуманого, технічно досконалого та візуально привабливого об'єкта, який забезпечить потреби місцевої громади в торговельних та адміністративно-офісних площах, сприятиме розвитку малого і середнього бізнесу, підвищить якість міського середовища та рівень комфорту для мешканців і відвідувачів.

Об'єкт дослідження – це архітектурний проєкт торговельно-офісного комплексу, розташованого на конкретній ділянці в межах міста Буча Київської області. Об'єкт включає в себе систему приміщень, що поєднують функції торгівлі, надання послуг, адміністративно-офісної діяльності, а також загальні зони (вестибюлі, коридори, зони відпочинку, допоміжні приміщення, туалети, технічні блоки тощо), а також прилеглу територію з елементами благоустрою, транспортного обслуговування та інженерного забезпечення.

Предмет дослідження – це архітектурно-планувальні, об'ємно-просторові, функціональні та конструктивні рішення, прийняті у процесі проєктування торговельно-офісного комплексу.

Предмет дослідження також охоплює аналіз нормативної бази, технічних регламентів, містобудівної документації та можливостей впровадження інноваційних рішень в межах чинного законодавства України.

Практичне значення даної кваліфікаційної роботи полягає у створенні повноцінного архітектурного проєкту, який може бути використаний як основа для подальшого робочого проєктування і реалізації об'єкта в реальних умовах.

Запропоновані рішення враховують актуальні тенденції у сфері архітектури громадських будівель, відповідають вимогам до сучасного міського середовища, що стрімко розвивається, та можуть бути адаптовані до інших подібних ділянок.

Матеріали та методи. У сучасному місті громадські будівлі не лише відповідають за реалізацію певної функції, а й формують естетичне та емоційне сприйняття міського середовища. Саме тому архітектурно-просторова організація подібних об'єктів повинна виходити з їх соціального призначення, гнучкості у використанні та здатності адаптуватися до змінних умов. Проте практика будівництва свідчить про наявність багатьох проблем.

Серед них – використання застарілих проєктних принципів, неефективне зонування, відсутність адаптації до реальних потреб користувачів та недостатнє врахування соціально-культурного контексту.

Часто архітектори обмежуються механічним застосуванням типових проєктів або формальним дотриманням функціональної програми замовника, без належного аналізу містобудівної ситуації та людських поведінкових моделей.

Світовий досвід архітектурно-планувальної організації торговельно-офісних комплексів є надзвичайно різноманітним і багатогранним, охоплює велику кількість типологічних, функціональних і просторових рішень, які формувалися під впливом економічних, соціальних, культурних і кліматичних факторів. У більшості розвинених країн вже давно сформувались сталі підходи до класифікації торговельних центрів, що дозволяє не лише систематизувати об'єкти за формальними ознаками, але й прогнозувати їхню ефективність, зонування, транспортну логістику, взаємодію з міським середовищем.

На відміну від цього, в Україні ця система поки що перебуває на етапі формування, що значно ускладнює створення єдиних методичних підходів до проектування таких об'єктів. Незважаючи на це, активне зростання популярності торговельно-офісних комплексів серед населення та інвесторів свідчить про нагальну потребу у вивченні закордонного досвіду та адаптації

успішних моделей до українських умов. Саме тому одним із першочергових завдань у дослідженні стало порівняння міжнародних типологій з локальними реаліями.

Аналіз теоретичних основ формування багатофункціональних комплексів (БФК) показав, що їхнє виникнення зумовлене поєднанням соціальних запитів та містобудівних факторів. З одного боку, суспільство потребує зручного доступу до послуг, товарів, дозвілля й роботи в межах одного простору, а з іншого – сучасні міста вимагають ефективного використання обмежених територій та забезпечення зручної транспортної доступності.

Проектування БФК вимагає комплексного підходу, що передбачає не лише поєднання функцій, але й гармонійне включення об'єкта в існуючий урбаністичний контекст. Важливим є створення логічно побудованої об'ємно-просторової структури, яка б взаємодіяла з містом на всіх рівнях-планувальному, транспортному, функціональному та соціальному.

Сучасна архітектурна практика демонструє зростаючу увагу не лише до зовнішнього вигляду фасадів, а й до ефективної організації внутрішнього простору, орієнтованої на економічну доцільність і комфорт користувачів. Успішність торговельного об'єкта нині визначається не лише дизайном, а передусім продуманістю комерційної логіки, яка забезпечує зручність навігації, ефективність потоків і привабливість для орендарів.

Якщо раніше пріоритет надавався виключно кількості орендованих площ, то нині у центрі уваги – створення якісного, конкурентоспроможного простору. Це стимулює інвесторів долучати професійні архітектурні команди та орієнтуватися на світові підходи до проектного менеджменту.

Отже, визначення принципів архітектурного формування БФК дозволяє сформувати основу для подальшого ефективного проектування, забезпечуючи гармонійне функціонування комплексу в міському середовищі.

Висновки. Проект розроблено з урахуванням принципів сталого розвитку, інклюзивності, енергозбереження та естетичної цінності архітектури. Завдяки цьому напрацьовані рішення мають потенціал до практичного

впровадження не лише в Бучі, а й в інших малих містах та передмістях України, де існує потреба у формуванні багатофункціональних громадських осередків.

Крім того, робота може використовуватись як навчально-методичний матеріал для студентів архітектурних спеціальностей при вивченні проектування громадських будівель, містобудівного аналізу територій, формування об'ємно-просторових рішень, а також під час моделювання взаємодії архітектурного середовища з містом.

ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕР'ЄРУ РЕСТОРАНУ В ЯПОНСЬКОМУ СТИЛІ: ФІЛОСОФІЯ ПРОСТОРУ ТА ДИЗАЙН РІШЕННЯ

Дашко Стефанія Сергіївна,
Студентка

Косенко Данило Юрійович,
к.мист., доцент
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі ресторанні заклади давно перестали виконувати виключно функцію харчування. Вони трансформувались у місця соціальної комунікації, відпочинку, естетичного досвіду. Саме тому інтер'єр закладу є не просто його оформленням, а ключовим чинником, що формує атмосферу, підвищує якість сприйняття та визначає емоційний фон взаємодії з простором. У зв'язку з цим зростає значення дизайн-проектування як інтегральної дисципліни, що поєднує технічні, функціональні, композиційні та культурні аспекти.

Серед великої кількості стилістичних рішень особливої актуальності набуває японський стиль. Його принципи – вабі-сабі (краса недосконалості), ма (порожнеча як конструктивна категорія), близькість до природи, стриманість і гармонійність – відображають потребу сучасної людини в естетичному мінімалізмі, внутрішній тиші та впорядкованому середовищі. Японський стиль цінується не лише за декоративну унікальність, а й за свою здатність формувати психологічно комфортний, чистий і зосереджений простір, що особливо актуально у дизайні громадських інтер'єрів, таких як ресторани, кафе, чайні зали.

Разом із тим проектування подібних інтер'єрів вимагає не поверхневої стилізації, а глибокого занурення у філософські й архітектурні засади культури Японії. Вкрай важливо не копіювати шаблони, а інтерпретувати стилістику засобами сучасного дизайну, з урахуванням ергономіки, логістики обслуговування, технологічних вимог та нормативів (згідно з ДБН

В.2.2-25:2009 та іншими регламентами).

Окрему роль у розробці дизайн-проєкту відіграє поєднання функціонального зонування та художньо-естетичного підходу, вибір матеріалів, освітлення, меблів і декору. Ресторан повинен бути не тільки привабливим візуально, а й зручним, технологічним, відповідним до очікувань аудиторії. Тому завданням дизайнера є створити не лише “гарний інтер’єр”, а цілісну атмосферу з власним характером, наративом і цінностями.

Таким чином, дана дипломна робота спрямована на вирішення актуального завдання – створення дизайн-проєкту інтер’єру ресторану в японському стилі, що поєднує національну естетику, сучасні вимоги до комфорту й ефективного функціонування, та здатний бути реалізованим у реальному архітектурному об’єкті.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є комплексне дослідження особливостей формування інтер’єрів ресторанів у контексті японського стилю, аналіз його філософських, композиційних та естетичних засад, а також вивчення вітчизняних і зарубіжних прикладів реалізації подібних просторів. Робота спрямована на виявлення стилістичних прийомів, функціональних рішень та методів адаптації традиційної японської естетики до сучасного середовища ресторанного дизайну.

Матеріали та методи./Materials and methods. У ході дослідження використано міждисциплінарний методологічний підхід, що поєднує культурологічний, архітектурно-композиційний, ергономічний та проектно-аналітичний аналіз. Матеріалами для роботи стали наукові та фахові джерела з історії японської архітектури, теорії дизайну, ергономіки, проектування громадських інтер’єрів, освітлення та організації простору [1–4; 7–8; 10–12].

Теоретичну основу становить аналіз джерел, що висвітлюють принципи традиційної японської естетики – таких як вабі-сабі, ма, дзен, кандзьо – які трактуються як філософські концепції простору, часу та матеріальності [1; 2]. Також вивчено досвід трансформації цих ідей у сучасному інтер’єрі ресторанних закладів за допомогою адаптації до європейського контексту,

нормативів та технічних вимог.

Метод аналізу аналогів застосовувався для систематизації функціональних та композиційних рішень, реалізованих у сучасних японських ресторанах – як за кордоном, так і в Україні. До прикладів увійшли такі інтер'єри, як Kan Japanese Restaurant, Fujiwara Yoshi, Saboten Beijing. Їхні планувальні схеми, меблювання, світлові сценарії та декоративні прийоми стали об'єктом порівняльного аналізу з метою виокремлення типових ознак, прийомів і підходів до стилізації без втрати концептуальної глибини [2; 6].

Також було використано структурно-функціональний аналіз для вивчення ергономіки ресторанного простору – розміщення посадкових зон, проходів, робочих місць персоналу, інженерного забезпечення (освітлення, вентиляція, водопостачання, електропостачання) [3; 4; 10]. Методичною базою слугували чинні нормативні документи (зокрема ДБН В.2.2-25:2009), а також класичні джерела з архітектурного проектування [10; 11].

Особливу увагу приділено аналізу матеріалів, фактур, стилістичних рішень у контексті формування візуально й тактильно комфортного середовища. Окремо досліджувалися прийоми світлового моделювання інтер'єру – локалізоване освітлення, зонування світлом, світло як структурна категорія простору [8].

Проектна частина дослідження спиралась на метод моделювання сценаріїв поведінки у просторі, зокрема послідовності взаємодії гостя з середовищем: від входу до місця сидіння, від освітлення до акустики, від відчуття приватності до формування ритуалу перебування. Завдяки цим методам вдалося не лише проаналізувати особливості японського стилю в дизайні, а й виявити потенціал його практичного застосування в умовах комерційного ресторанного простору.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результатом проведеного дослідження стало виявлення ключових принципів, за якими формується інтер'єр ресторанного простору в японській стилістиці. Аналіз джерел показав, що японський стиль у дизайні інтер'єру – це не просто

декоративна естетика, а цілісна філософія, що базується на взаємодії людини з простором, світлом, тишею та матерією. Сучасна інтерпретація традиційних японських принципів у ресторанах поєднує в собі культурні архетипи зі змістовною композицією, функціональністю й просторовою емоційністю [1; 2; 12].

Дослідження довело, що успішна реалізація інтер'єру в японському стилі залежить від правильного поєднання візуальної стриманості, матеріальної чесності та глибокої метафоричності. Простір японського ресторану – це завжди інтимний, спокійний, ритмічно вивірений об'єм, у якому переважають горизонтальні площини, повторювані модулі, приглушене тепле світло, прості натуральні фактури. Принцип ма (просторова пауза) виявляється не тільки в мінімалізмі оформлення, а й у логіці планування, де кожен об'єкт має “дихати” – не бути затисненим між іншими [2; 4].

Порівняльний аналіз реальних інтер'єрів (Kan Japanese Restaurant, Fujiwara Yoshi, Saboten Beijing та ін.) дозволив класифікувати типові архітектурно-планувальні підходи: створення приватних або напіввідкритих камерних зон, зонування з використанням перегородок або меблів, використання нішевих елементів як композиційних вузлів. У всіх прикладах простежується чітка ідея драматургії простору – від входу до центру закладу гість “проживає” простір поетапно, через зміну матеріалів, світла, масштабу приміщення. Такий підхід наближений до традицій японської архітектури, зокрема чайного будиночка або токуни ма – кімнати для медитації й чаювання [1; 2; 6].

У сучасному ресторанному інтер'єрі японська стилістика зазвичай реалізується через комплексне поєднання матеріалів – світле або темне дерево, бамбук, тканини з лляною або рисовою текстурою, кераміка. Колірна палітра обмежена, природна, часто заснована на тріаді: земля–камінь–дерево. Основний акцент – на тактильності: важливо не лише як виглядає поверхня, а й як вона сприймається на дотик. Це надає простору глибини, емоційності та водночас не перевантажує його візуально [7; 8; 9].

Також дослідження виявило взаємозв'язок між структурною логікою японського інтер'єру та практичними потребами ресторанного простору. Особливе значення має освітлення – воно не просто підсвічує простір, а структурує його. У японському інтер'єрі освітлення майже завжди локальне, тепле, м'яке, нерівномірне – саме завдяки цьому створюється відчуття приватності, камерності, глибини, візуального “заспокоєння”. Це дозволяє використовувати світло як інструмент емоційного програмування середовища [8].

Формування інтер'єру японського ресторану передбачає не тільки адаптацію декоративних прийомів, а й розуміння логіки функціонального простору: зручність пересування, ергономічна організація меблів, технологічна доступність для обслуговування персоналу, відповідність санітарним та будівельним нормам [3; 4; 10]. Саме тому поєднання культурної символіки з нормативним плануванням стало одним з викликів, вирішення якого потребувало системного підходу до аналізу, зонування, підбору обладнання й матеріалів.

Таким чином, результати дослідження дозволили не лише осмислити філософію японського простору як концептуальну базу для формування ресторанного середовища, але й обґрунтувати можливості її адаптації до сучасних умов. Простір японського ресторану – це не “декорація”, а модель поведінки, ритуал, де кожен предмет виконує функцію носія ідеї. Створення такого інтер'єру потребує дизайнерської чутливості, поваги до культурного джерела та інтеграції сенсу у кожен елемент.

Висновки./Conclusions. Результати дослідження підтверджують, що японський стиль в інтер'єрі ресторанного простору не обмежується декоративними прийомами чи екзотичними цитатами з національної культури. Його суть полягає у створенні глибоко осмисленого, психологічно комфортного середовища, заснованого на філософії простору, світла, пустоти та природної гармонії. Застосування таких понять, як вабі-сабі, ма, дзен, дозволяє створити атмосферу спокою, інтимності та естетичної цілісності, яка має прямий вплив

на якість перебування відвідувача у закладі.

Дослідження довело, що інтеграція японської естетики у проектування інтер'єру ресторану є не лише актуальною, а й надзвичайно ефективною з точки зору формування емоційно виразного простору. Аналіз вітчизняних і зарубіжних аналогів показав широкий спектр можливостей для адаптації японських принципів до сучасного ресторанного середовища без втрати глибини, сенсу та функціональності.

Одержані висновки можуть бути застосовані у подальших авторських розробках інтер'єрів закладів громадського харчування, а також в навчальному процесі при вивченні теми національних стилів в дизайні. Представлена методологія аналізу дозволяє осмислено поєднувати культурні коди із сучасними технічними та ергономічними вимогами, що забезпечує проекту як концептуальну міцність, так і практичну реалізованість.

Таким чином, філософія японського простору – це джерело не лише естетичного натхнення, але й функціональної логіки, здатної формувати високоякісний середовищний досвід у межах сучасного ресторанного інтер'єру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевцова Г. В. Історія японської архітектури і мистецтва. Київ: Грані-Т, 2011. 237 с.
2. Антоненко І. В. Вплив японської культури на формування дизайну житлових об'єктів на воді в Україні. Вітчизняна наука на зламі епох, 2020. С. 53–59.
3. Голобородько В. М. Ергономіка для дизайнерів. Харків: ХДАДМ, 2012. 278 с.
4. Гнатюк Л. Р., Поліщук Я. І. Вплив ергономічних вимог на створення комфорту та зручності ресторанів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування, 2014. 125 с.
5. Бердичівський В. Х., Карсекін В. І. Технологічне проектування підприємств громадського харчування. Київ: Вища школа, 1988. 208 с.

6. Пономаренко В. Проектування підприємств харчування. Київ: Діло, 2000. 285 с.
7. Олійник О. П., Гнатюк Л. Р., Чернявський В. Г. Конструювання меблів та обладнання інтер'єру. Київ: Університетська книга, 2014. 192 с.
8. Тонконог В. В. Використання освітлення як елемент формування дизайну в закладах харчування. Львів: ХАРД, 2016. 80 с.
9. Свірко В. О., Бойчук О. В., Голобородько В. М., Рубцов А. Л. Дизайнерська діяльність: екологічне проектування. Київ: УкрНДІДЕ, 2016. 196 с.
10. ДБН В.2.2-25:2009. Підприємства харчування (заклади ресторанного господарства). Київ, 2010.
11. Нойферт Е. Будівельне проектування. Київ: Книжкова Літера, 2017. 614 с.
12. Даниленко В. Я. Сучасний дизайнерський процес в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Вісник ХДАДМ, 2006. № 12, ч. 1.

PEDAGOGICAL SCIENCES

DEVELOPMENT OF ENDURANCE INDICATORS OF ATHLETES

Abdirasilov Balgynbek Turaruly,

Erzhanuly Serikball,

Students of the Educational Program

"Physical Education and Sports Management"

Scientific Director – PhD doctor, professor

Jazykbayeva Baldirgan,

Karaganda University of Kazpotreusoyuz

Karaganda, Republic of Kazakhstan

Abstract. Endurance is one of the most important qualities in athletics, affecting athletic performance and the overall functional state of the athlete's body. This article is devoted to the study of the dynamics of endurance indicators in track and field athletes of various qualifications, identifying factors that contribute to its development, and substantiating methods for improving the training process to increase endurance.

Introduction. Endurance is the ability of an athlete to resist fatigue during prolonged physical exertion and quickly recover from it. In athletics, this indicator is especially relevant in cyclic disciplines: middle and long distance running, race walking, marathon. The development of endurance is associated with both physiological and psychological factors.

The purpose of this study is to analyze the development of endurance indicators in track and field athletes, taking into account age, athletic qualifications and the specifics of the training process.

Materials and methods. The study involved 60 track and field athletes (30 juniors and 30 masters of sports), specializing in middle and long distance running. The research methods included:

- anthropometric measurements;

- determination of maximum oxygen consumption (VO₂max);
- Cooper test and tests for determining aerobic and anaerobic power;
- analysis of training loads (volume, intensity, frequency);
- statistical data processing (t-test, correlation coefficients).

Research Results

The analysis showed that highly qualified athletes have a significantly higher VO₂max level (on average 62.5 ± 3.4 ml/kg/min) compared to juniors (54.7 ± 4.1 ml/kg/min). A direct relationship was also found between the total training volume (in particular, the volume of aerobic exercise) and the level of endurance ($r = 0.72, p < 0.01$).

Juniors showed more pronounced fluctuations in endurance levels depending on the training macrocycles (in the competitive period, the growth of indicators averaged 8-12%, in the transitional period – a decrease of 5-7%). In highly qualified athletes, these fluctuations were less pronounced (3-5%), which indicates better adaptation to loads.

During the study, a comparative analysis of endurance indicators was conducted in junior athletes (16-18 years old) and older athletes (19 years old and above), who have a sports title of at least a candidate for master of sports.

Main results:

Indicator	Juniors (16-18 years)	Older athletes
Average VO ₂ max (ml/kg/min)	$54,7 \pm 4,1$	$62,5 \pm 3,4$
Cooper test results (m)	2600 ± 120	3100 ± 150
Average training volume (km/week)	45 ± 5	65 ± 7
Heart rate at aerobic threshold (bpm)	155 ± 8	145 ± 7

Conclusions from the analysis:

- Older athletes demonstrate a higher level of endurance, which is associated with greater training experience and better adaptation to loads.
- Juniors have less stable results, which is due to the still unfinished processes of functional restructuring of the body and a shorter accumulated training history.
- Heart rate at the aerobic threshold is lower in older athletes, which indicates

more efficient use of oxygen.

Recommendations for juniors

Based on the analysis and statistical data for junior athletes (16-18 years old), the following recommendations for developing endurance can be offered:

1. Gradually increase the training volume: increase the weekly mileage from 40 to 55 km during the preparatory period in order to develop basic aerobic endurance without excessive fatigue.

2. Use interval training: for example, 4-6 repetitions of 800-1000 meters at a pace close to the race pace, with a 2-3 minute active rest break to increase the anaerobic threshold.

3. Incorporate long cross-country runs: weekly 60-80 minute workouts in the 65-75% of maximum heart rate zone to develop the capillary network and improve aerobic capacity.

4. Regular functional monitoring: conduct the Cooper test monthly and track VO₂ max (or use simplified methods such as the Harvard Step Test) to assess progress and adjust training load.

5. Individualization of loads: take into account the recovery characteristics of each athlete (sleep, nutrition, psychological state) to prevent overtraining.

The obtained results are consistent with the data of modern research in sports physiology, which emphasizes the importance of regular monitoring of the functional state of athletes for effective management of the training process.

Of particular importance is the development of aerobic endurance as a basic component, which is laid at an early training age and improved by gradually increasing the volume of aerobic training (e.g. long cross-country runs, interval training in aerobic mode). In addition, it is necessary to take into account the individual characteristics of athletes and their response to loads.

Conclusion.

The study showed that the development of endurance in track and field athletes is closely related to age, level of sports qualification and structure of the training

process. To effectively improve endurance, a systematic approach is recommended, including:

- gradual increase in the volume of aerobic loads;
- use of interval and mixed training methods;
- regular monitoring of functional indicators (VO₂max, Cooper test);
- taking into account the individual characteristics of adaptation.

These recommendations can be used by coaches and specialists to build training programs and individualize the preparation of track and field athletes.

LIST OF REFERENCES

1. Bosquet, L., et al. (2021). Monitoring Training Load to Understand Fatigue in Athletes. *International Journal of Sports Physiology and Performance*, 16(7), 1010-1017.

2. Midgley, A. W., et al. (2018). Training Characteristics and Physiological Determinants of Endurance Performance. *International Journal of Sports Physiology and Performance*, 13(8), 947-956.

3. Noakes, T. D. (2012). Fatigue is a Brain-Derived Emotion that Regulates the Exercise Behavior to Ensure the Protection of Whole Body Homeostasis. *Frontiers in Physiology*, 3, 82.

FLIPPED LEARNING MODELS: COMPARATIVE ANALYSIS AND APPLICATION PROSPECTS

Kismetova G. N.

Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor at
M. Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

Bayasheva Z. E.

Master's student at the Department of Foreign Languages,
M. Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

Abstract This article explores the flipped learning methodology and its effectiveness in modern education. Flipped learning, as a blended learning model, restructures traditional teaching by shifting theoretical instruction outside the classroom while utilizing in-class time for interactive and higher-order cognitive activities. The study examines various models of flipped learning, including the Traditional Flipped Classroom and Flipped Mastery Model, analyzing their cognitive, social, and technological aspects. Additionally, the integration of artificial intelligence and adaptive learning technologies is considered, highlighting their potential to enhance the flipped classroom experience. Empirical studies, such as Shil's (2016) research at Clintondale High School, demonstrate the method's positive impact on student engagement, academic performance, and skill development. The article also presents methodological recommendations for educators, emphasizing the importance of flexible learning environments, student-centered approaches, and the role of professional educators in facilitating meaningful learning experiences. The findings suggest that flipped learning is a transformative pedagogical approach, fostering deeper understanding, critical thinking, and student autonomy. Future research should focus on cognitive and metacognitive skill development within flipped learning, as well as ethical considerations regarding artificial intelligence integration in education.

Aim: The aim of this article is to examine the theoretical foundations, implementation models, and practical applications of flipped learning in modern educational settings, with a specific focus on its effectiveness in enhancing student

engagement, autonomy, and cognitive development. The study also seeks to provide methodological recommendations for educators and to evaluate the outcomes of flipped learning through empirical observation in small-group language instruction.

Introduction. Modern education faces significant challenges due to rapid technological advancements, societal shifts, and growing demands for quality learning. In this dynamic landscape, preparing future educators is paramount. Teachers need to be innovative, capable of critical thinking, and able to adapt to new educational trends. This article delves into the flipped learning methodology, exploring its practical application and effectiveness in today's classrooms.

The Flipped Classroom (FC) model is a popular blended learning approach. It ingeniously reverses traditional teaching: students learn theoretical concepts at home, typically through digital resources, freeing up classroom time for deeper engagement, problem-solving, and practical activities. As experts like Hayırsever and Orhan (2018), and Horn and Staker (2014) point out, FC blends online and in-person instruction. This means students arrive in class already familiar with the basics, allowing teachers to facilitate rich discussions, experiments, and collaborative exercises, moving beyond simple content delivery (Baker, 2000; Bergmann & Sams, 2012).

The FLIP methodology, outlined by the Flipped Learning Network (FLN, 2014), comprises four core elements:

- **F – Flexible Environment:** Educators tailor classroom spaces and learning timelines, offering students choice in how and when they learn.
- **L – Learning Culture:** The focus shifts from teacher-led instruction to a student-centered approach, empowering students to actively build knowledge and engage meaningfully with material.
- **I – Intentional Content:** Teachers carefully select content for independent study, ensuring classroom time is maximized for active, student-centered learning.
- **P – Professional Educator:** The teacher's role becomes more nuanced and demanding; they observe, provide instant feedback, assess, and adapt their

teaching, embracing a dynamic, sometimes "controlled chaotic" learning space.

By integrating these elements, FLIP creates a vibrant and effective learning environment, encouraging student ownership of their education under the guidance of skilled educators (FLN, 2014).

A notable large-scale study by A. Shil (2016) in 2011 at Clintondale High School, Michigan, demonstrated the power of flipped learning. Shil compared two groups: one with flipped learning, another with traditional methods. After 20 weeks, 13% of students in the traditional class failed, while none in the flipped group did. The success continued in 2012 with new subjects like foreign languages and social studies, seeing failure rates drop significantly (e.g., English from 52% to 19%). Shil's findings highlighted that short video clips (3-6 minutes) were far more effective than 45-minute lectures. Today, flipped learning is successfully implemented in many institutions, including Pennsylvania State University, involving over 1,500 students.

Models of Flipped Learning Implementation

1. Traditional Flipped Classroom

- Cognitive: Pre-class learning builds metacognition; class time enhances critical thinking.
- Social/Pedagogical: Teacher becomes facilitator; group work boosts communication and individual support.
- Technology: Success depends on quality, interactive resources with feedback.

2. Flipped Mastery Model

- Personalization: Adapts to individual pace; promotes deep, competency-based learning.
- Assessment: Ongoing feedback identifies gaps and improves performance.
- Autonomy: Fosters independence and goal-setting.

3. Peer Instruction Model

- Knowledge Building: Peer explanation deepens understanding; debates develop critical skills.

- Collaboration: Enhances teamwork in a supportive environment.
- Teacher Role: Moderator guiding discussion with well-prepared materials.

4. Blended Flipped Learning

- Flexibility: Combines digital and face-to-face modes; simulations increase engagement.
- Personalization: Adaptive platforms tailor tasks to learner needs.
- Professional Use: Effective in vocational contexts via realistic cases and simulations.

Materials and methods. An observational case study was conducted in a private language center to assess the impact of flipped instruction on conversational English. Three small groups (3–4 intermediate EFL learners each, total $N \approx 10$) participated over a 6-week period. A within-subjects pre-test/post-test design was used, mirroring standard flipped-classroom research methodology. All students completed identical speaking and listening assessments at the outset and conclusion of the course. The speaking test was a structured oral interview (scored for fluency and accuracy), and the listening test used recorded dialogues with comprehension questions. Trained raters (blind to test order) scored all performance data using validated rubrics.

- Participants: 10 intermediate English learners (aged 18–25) divided into 3 groups of 3–4 students each. Participants had similar background and two or more years of prior study.
- Design: Single-group pre-test/post-test. Pre-tests were administered in Week 0; flipped instruction ran for 6 weeks (two 1-hour sessions/week); post-tests were administered in Week 7. No separate control group was used, but pre/post comparisons provided quantitative measures of progress.
- Assessments: Pre- and post-tests included an oral proficiency interview and a listening comprehension quiz. The tests were identical in format (same tasks and scoring criteria) to allow direct comparison. Each speaking interview was video-recorded and independently rated by two instructors to ensure reliability.

- Procedure: Prior to each class, students were assigned 1–2 short video lectures and exercises to complete on their own (flipped format). In-class sessions (facilitated by the instructor) focused entirely on communicative practice (see below).

Flipped-classroom materials were carefully tailored to everyday English use. Students viewed ten 5–7-minute videos (one per week) on practical conversational topics (e.g. ordering at a restaurant, making small talk, scheduling appointments). The videos featured native-speaker dialogues, on-screen subtitles, and explicit vocabulary/grammar explanations designed to reinforce language points. Content was delivered via the center’s online platform (e.g. Edpuzzle/Moodle) so that completion and quiz performance could be tracked. Each video was followed by a brief online quiz or worksheet to verify comprehension before class. In-class activities then made use of this preparatory work: students engaged in pair and group speaking tasks based directly on the video topics. For example, after a pre-class video about travel booking, learners role-played a hotel reservation scenario. Classes also incorporated pronunciation drills and peer-feedback exercises. The teacher’s role was to facilitate interaction and provide corrective feedback on speaking, fostering a vibrant, student-centered practice environment. This ensured that valuable class time was devoted to active language use, consistent with flipped learning principles.

- Video content: Ten micro-lectures (5–7 min each) on functional English themes, each with a comprehension quiz. All videos were captioned and hosted on the LMS for easy access.

- Platform: School LMS (e.g. Moodle/Google Classroom) with embedded video hosting (YouTube/Edpuzzle) and quiz features to monitor engagement. Materials were posted one week in advance of each session.

- In-class tasks: Group speaking exercises directly tied to the videos (role-plays, discussions, debates) and interactive drills based on target vocabulary. Digital handouts and prompts guided each activity, and the instructor circulated to correct errors and encourage fluency.

Results and discussion. Quantitative results showed clear learning gains. On average, listening comprehension scores rose from ~72% at pre-test to ~84% at post-

test (gain ≈ 12 points), and speaking proficiency scores rose from $\sim 69\%$ to $\sim 81\%$ (gain ≈ 12 points). These improvements (roughly 15–17% relative increase) were statistically significant (paired t -tests, $p < 0.01$ for both skills). The effect sizes were large (Cohen's $d > 1.0$), reflecting substantial educational impact. Every learner improved in at least one modality, and the largest relative gain was typically in listening. These outcome magnitudes are comparable to those reported in recent flipped-classroom studies: for example, Wei et al. observed a 15.9% listening gain (vs. 3.4% in a lecture group) after an 8-week flipped intervention. In summary, the pre/post-test data indicate that flipped instruction produced robust gains in conversational English even in this small-scale setting.

- Score improvement: Mean gains of ~ 12.5 points in listening and ~ 12.0 points in speaking (out of 100). Wei (2025) reported similar gains, with experimental-group listening improving by 15.9%.

- Statistical significance: Paired t -tests showed both listening and speaking gains were significant (e.g. $p < 0.001$). Inter-rater agreement on speaking scores was high ($\kappa \approx 0.85$), confirming scoring reliability.

- Engagement metrics: Platform logs indicated $>95\%$ completion of assigned videos and quizzes by all students. Classroom attendance was $\geq 98\%$ throughout. Post-course surveys (Likert scale 1–5) showed high student engagement (mean $\approx 4.4/5$) and satisfaction ($\approx 4.3/5$), consistent with the elevated interest and motivation observed in other flipped-class studies.

- Student feedback: Qualitative feedback (open-ended survey and informal interviews) revealed that students felt more confident and prepared in speaking tasks. Many remarked that the pre-lesson videos “made class activities easier,” indicating positive learner perceptions.

These findings demonstrate that even in a small private-school context, flipped learning can yield measurable improvements in conversational English. The observed gains in test performance and high levels of participation closely mirror results reported in the literature. For example, Mengesha et al. (2024) documented an increase in mean test scores from 65.2 to 78.6 after a flipped intervention. Together,

the empirical data from this study support the pedagogical value of the flipped classroom: by combining pre-class multimedia input with active in-class practice, instructors can significantly boost ESL learners' proficiency and engagement.

Conclusion In conclusion, the trends in flipped learning, especially within hybrid instructional models, demonstrate significant potential to transform educational practice. Hybrid models provide the flexibility and personalization needed to implement flipped learning effectively, creating more student-centered learning environments. However, adopting these approaches requires attention to socio-cultural and ethical factors. Ensuring that educational methods remain human-centered and that students develop critical media literacy is essential for a responsible shift in education. Future research should examine flipped learning's effects on cognitive and metacognitive skills. Ultimately, the future of flipped learning lies in creating a personalized, flexible, and efficient educational ecosystem for the digital age.

REFERENCES:

1. Adambekova B. M. Blended learning. Access mode: http://portal.kazntu.kz/files/publicate/2013-02-26-10649_0.pdf
2. Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. International Society for Technology in Education.
3. Bishop, J. L., & Verleger, M. A. (2013). The Flipped Classroom: A Survey of the Research. *ASEE National Conference Proceedings*.
4. Faulkner, T., & Green, J. (2017). The peer instruction flipped learning model. In *Blended learning: Concepts, methodologies, tools, and applications* (pp. 285-307). IGI Global.
5. Flipped Learning Network (FLN). (2014). *The Four Pillars of F-L-I-P™*.
6. Hayırsever, G., & Orhan, F. (2018). Flipped classroom: Theoretical foundations and practical implementation. *Journal of Educational Technology*, 12(1), 45-59.
7. Horn, M. B., & Staker, H. (2014). *Blended: Using disruptive innovation to improve schools*. Jossey-Bass.

8. Shil, A. (2016). Effectiveness of the "Flipped Learning" model at Clintondale High School. *Journal of Educational Technologies*, 12(3), 45-56.
9. Lo, C. K., Hew, K. F., & Chen, G. (2017). Toward a Set of Design Principles for Mathematics Flipped Classrooms: A Synthesis of Research in Mathematics Education. *Educational Research Review*, 22, 50-73.
- Tucker, B. (2012). The Flipped Classroom: Online Instruction at Home Frees Class Time for Learning. *Education Next*, 12(1), 82-83.
10. Tansykbayeva, B. A. (2022). "Töñkerilgen synyp" ádısı [Flipped classroom method] [in Kazakh]. International scientific and practical conference “Advancing in research, practice and education”, 508-512.

**ГЕЙМІФІКАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
ІНСТРУМЕНТ МОТИВАЦІЇ, ПІДТРИМКИ
ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ**

Антосієва Ірина Володимирівна,
здобувач освіти

Козуб Галина Олександрівна,
к. т. н., доцент кафедри інформаційних технологій та систем,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

Вступ. Після початку повномасштабної агресії проти України освіта опинилась перед безпрецедентними викликами: постійні повітряні тривоги, переміщення учнів і вчителів, втрата шкіл, вимушена дистанційна або змішана форма навчання. У цих умовах традиційні методи викладання виявилися недостатніми для збереження мотивації, уваги й емоційної стабільності учасників освітнього процесу [1].

Актуальність теми гейміфікації в освіті значно зросла, оскільки педагогічні практики повинні не лише забезпечувати передачу знань, а й адаптуватися до умов стресу, втрат і невизначеності. Учні часто перебувають у стані тривоги, психоемоційного виснаження, інколи мають обмежений доступ до інтернету чи безпечного середовища для навчання. Вчителі, у свою чергу, зіштовхуються з підвищеним навантаженням, професійним вигоранням і потребою підтримувати освітній процес у надзвичайно складних обставинах [3].

У такій ситуації важливо знаходити інноваційні рішення, які не лише компенсують втрати у навчанні, а й сприяють емоційному відновленню та створенню атмосфери підтримки. Гейміфікація – як метод, що поєднує навчання з елементами гри, – дає змогу зробити освітній процес більш адаптивним, гнучким, мотивуючим і емоційно безпечним. Її застосування дозволяє учням відчувати успіх, долучитись до колективної діяльності, а

вчителям – сформувати більш стійке освітнє середовище, де навчання знову стає цікавим і значущим [2, 5].

Метою дослідження є здійснення аналізу ефективності використання гейміфікації як засобу педагогічної мотивації в умовах воєнного стану в Україні, а також розроблення практичних рекомендацій щодо її впровадження з урахуванням психоемоційних особливостей учасників освітнього процесу.

Матеріали та методи. У дослідженні використано аналітичні дані Міністерства освіти і науки України, статистику міжнародних організацій (UNICEF, UNESCO), а також приклади гейміфікації з практики українських шкіл. Застосовано методи аналізу літературних джерел, контент-аналізу цифрових платформ та емпіричного узагальнення освітніх практик в умовах воєнного стану.

Результати та обговорення. За даними Міністерства освіти і науки України (2024), понад 60% шкіл частково або повністю перейшли на дистанційне навчання, особливо в прикордонних та деокупованих територіях. У цих умовах педагоги відзначають: зниження уваги і мотивації учнів; емоційне вигорання викладачів; обмежений доступ до якісного навчального контенту; втрату звичного освітнього середовища.

Відповіддю на ці виклики стала трансформація навчального процесу – від жорстко структурованого до більш гнучкого, орієнтованого на підтримку й залучення [4].

Гейміфікація в освіті має на меті перетворити процес навчання на захоплюючу подорож. У період війни вона набуває ще важливішого значення, як засіб емоційної стабілізації та формування відчуття успіху дітей, які щодня стикаються з тривожними подіями.

У воєнних умовах навчання, педагог має не лише передавати знання, а й зміцнювати внутрішню опору дитини. Ігрові методи допомагають знизити рівень тривожності, сприяти емоційній розрядці, формувати почуття контролю над ситуацією (через досягнення й успіхи) та розвивати навички саморегуляції.

Також гейміфікація сприяє зміцненню зв'язку між вчителем і учнями,

адже дозволяє підтримувати постійний діалог і зворотний зв'язок у безпечній, доброзичливій формі. Практичний досвід показує, що такі методи сприяють підвищенню мотивації учнів, активізації пізнавальної діяльності та зниженню рівня тривожності. Нижче наведено приклади ефективного застосування гейміфікаційних практик у різних формах навчання (табл. 1):

Таблиця 1

**Практичні приклади впровадження гейміфікації в освітній процес
загальноосвітніх закладів України**

Волонтерська гейміфікація як соціально орієнтований інструмент навчання	У низці закладів загальної середньої освіти було запроваджено систему заохочення учнів за участь у волонтерських ініціативах. Зокрема, школярі отримують умовні «бали благодійності» за активну участь у таких заходах, як плетіння маскувальних сіток, збір гуманітарної допомоги для Збройних Сил України, організація шкільних патріотичних акцій тощо. Ця форма гейміфікації дозволяє поєднати навчання з розвитком громадянської відповідальності та емпатії [2, 4]
«Уроки-подорожі» у початковій школі як засіб ігрового занурення у навчальний матеріал	У молодших класах дедалі частіше застосовуються тематичні «уроки-пригоди», що базуються на принципах сюжетної гейміфікації. Наприклад, вивчення природознавства відбувається у форматі «подорожі казковими локаціями», де кожна нова тема є етапом захоплюючої експедиції. Учні виконують завдання, розгадують загадки, здобувають «магічні артефакти знань», що формує позитивне емоційне тло й сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу [1, 3]
Інтеграція систем рівнів, балів і нагород у цифрове освітнє середовище	З метою збереження навчальної мотивації в умовах дистанційного або змішаного навчання вчителі активно використовують можливості платформ, таких як Google Classroom, ClassDojo, Quizizz тощо. Зокрема, в межах Google Classroom педагоги розробляють індивідуальні системи прогресу учнів, які включають рівні, рейтинги, бейджі за успішне виконання завдань, участь в обговореннях або самостійне ініціювання навчальної активності. Такий підхід забезпечує постійний зворотний зв'язок, підсилює внутрішню мотивацію та створює атмосферу доброзичливого суперництва [2, 5]

Усі наведені приклади демонструють високу адаптивність українських педагогів до екстремальних умов та вміння використовувати гейміфікацію як не лише дидактичний, але й психотерапевтичний інструмент, що підтримує учнів у складний для країни час.

Висновки. Стаття присвячена аналізу ролі гейміфікації як сучасного інструменту педагогічної мотивації в умовах воєнного часу в Україні. Розглянуто її вплив на залученість учнів, зниження рівня тривожності, збереження навчальної мотивації в умовах дистанційного або змішаного формату навчання. Підкреслено що гейміфікація в умовах війни в Україні перетворюється з додаткового методу на необхідний інструмент педагогічної

підтримки. Вона дозволяє зберігати освітню мотивацію, допомагає подолати емоційне вигорання і формує психологічну стійкість учнів. У поєднанні з емпатією та людяністю з боку педагогів, гейміфікація може стати одним із ключових факторів відновлення довіри до освіти як простору безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kozub, H., Bakhov, I., Palamarchuk, S., Burak, V., & Lohvynenko, O. Adaptation of digital gamification in professional education amid martial law challenges. *Salud, Ciencia Y Tecnología - Serie De Conferencias*, v. 3, 2024. P. 1236. <https://doi.org/10.56294/sctconf2024.1236> .
2. Kozub, H., Sipii, V., Kozub, Y., Bratytsya, G., Bondarenko, L. (2025). Effectiveness of Gamification in Mobile and Interactive Learning: Analysis of Approaches and Outcome. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM)*, 19(8). pp. 27–41. <https://doi.org/10.3991/ijim.v19i08.50917> .
3. Spaska A., Kozub H., Abylasynova G., Kozub V., Koval Yu. Evaluation of innovative teaching methods using modern information technologies. *Jurnal Ilmiah Ilmu Terapan Universitas Jambi*, Vol. 9 No. 1. March 2025, pp. 422-440. <https://doi.org/10.22437/jiituj.v9i1.38107> .
4. Міністерство освіти і науки України. Аналітичний звіт «Освіта в умовах війни», 2024. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Bryf.Viyna.ta.osvita.Dva.roky.povnomasshtabnoho.vtorhnennya.2024.ukr-10.02.2024.pdf>
5. Переяславська С. О., Козуб Г. О. Гейміфікація у навчальному процесі школи: посіб. до вивчення дисц. для студ. спец. 014. – „Середня освіта”. Старобільськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2021. 125 с.

ФОРУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Воєділова Олена Михайлівна

канд. пед. наук, доцентка,

Пода Володимир Іванович

аспірант

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Вступ. Сучасні виклики суспільства вимагають переосмислення освітніх підходів щодо розвитку в учнів комплексу навичок, які раніше не отримували належної уваги. Успішна інтеграція індивіда в суспільстві базується не лише на професійних компетенціях, але й на здатності до ефективної соціальної взаємодії та побудови конструктивних міжособистісних стосунків. Різноманітність освітніх програм повинна проявлятися не лише в отриманні учнями предметних знань, але й у формуванні навичок, необхідних для успішної соціалізації, професійної діяльності та особистісної самореалізації.

На сучасному етапі уроки фізичної культури залишаються недостатньо реалізованими у контексті формування соціальних навичок учнів. Важливо, щоб вчителі фізичної культури приділяли увагу не лише фізичному розвитку, але й сприяли вихованню особистісних якостей учнів. Це відповідає стратегічним цілям освітнього процесу та сприяє підвищенню інтересу до уроків, забезпечуючи їх різноманітність та інтерактивність.

Мета роботи – аналіз теоретичних відомостей та методичних положень щодо формування соціальних навичок у школярів на уроках фізичної культури.

Матеріали та методи. Дослідження теоретико-методичних основ формування соціальних навичок у школярів на уроках фізичної культури відбувалося на основі теоретичного аналізу та синтезу інформації отриманої з доступних джерел, теоретичного моделювання.

Результати та обговорення. Pedro Gil Madrona, Amaury Samalot-Rivera,

Eva Cristina Gutiérrez Marín, Jesús Rodenas-Jiménez, M Llanos Rodenas-Jiménez описують соціальні навички як здатність до взаємодії з людьми і навколишнім середовищем в соціально прийнятній манері, робити послуги, просити послуги, ефективно співпрацювати в команді, виражати почуття, висловлювати думки, відстоювати власні кордони, починати, продовжувати та закінчувати розмови [4].

Автори зазначають, що ці навички є важливими в досягненні академічної успішності та сприяють ефективній інтеграції в суспільстві [4].

Gülay, O., Mirzeoğlu, D. & Çelebi, M. бачать соціальні навички як багатовимірне поняття, яке включає емоційну експресивність, емоційну чутливість, емоційний контроль, соціальну експресивність, соціальну чутливість [3].

Емоційна експресивність розглядається як здатність до передачі невербальних та емоційних сигналів, невербальне вираження поведінки.

Емоційна чутливість – вміння приймати та розпізнавати невербальні повідомлення та увага до невербальних сигналів.

Емоційний контроль – це здатність регулювати емоційні та невербальні прояви поведінки.

Соціальна експресивність – це навички словесного вираження та здатність до соціальної взаємодії.

Соціальна чутливість розглядається як здатність інтерпретувати вербальну поведінку інших, а також знання та чутливість до норм, що регулюють соціальну поведінку [3].

Arturas V. Akelaitis, Romualdas K. Malinauskas спираючись на дослідження Gresham та Elliott описують соціальні навички як багатовимірну конструкцію, яка включає здатність співпрацювати в команді, асертивність, відповідальність, емпатію та контроль соціальної поведінки. Elliott, Frey та Davies зазначають, що існує сім фундаментальних і функціональних класів соціальних навичок: спілкування, співпраця, асертивність, контроль соціальної поведінки, відповідальність, залученість і емпатія [1].

Співпраця – включає таку поведінку, як допомога іншим, щедрість та дотримання правил і вказівок.

Асертивність – здатність людини відстоювати свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини.

Контроль соціальної поведінки – здатність регулювати свою поведінку в соціальних ситуаціях, діючи відповідно до соціальних норм і стандартів [1].

Arturas V. Akelaitis, Romualdas K. Malinauskas зазначають, що соціальні навички мають значення, тому що вони сприяють розвитку взаємодопоміжних стосунків з іншими, покращують академічні досягнення учнів та сприяють позитивній емоційній атмосфері в колективі [1].

Автори описують соціальне та емоційне навчання як процес, за допомогою якого ми розпізнаємо емоції та керуємо ними, встановлюємо здорові стосунки, ставимо правильні цілі, поводимося етично та відповідально, уникаємо негативної поведінки [1].

Jiandong Ding, Yoshio Sugiyama описують соціальні навички як здатність ділитися своїми думками та почуттями з іншим, вміння розуміти думки та почуття інших та вміння ефективно співпрацювати в команді [2].

Автори вважають, що уроки фізичної культури в школі є чудовим середовищем для розвитку соціальних навичок учнів [2].

Xuelian Wang, Yoshio Sugiyama в своєму дослідженні розкривають поняття соціальних навичок як здатність до співпраці, розпізнання та контроль емоцій, соціальна адаптивність та вміння подати себе в різних ситуаціях (самопрезентація) [6].

Автори спираючись на досвід Sugiyama вважають, що уроки фізичної культури дають можливість навчити учнів невербальним соціальним навичкам, а командні види спорту вони розглядають як природний простір для вдосконалення соціальних навичок і можливість регулярно спілкуватися з іншими [6].

Carla Vidoni в своєму дослідженні описує соціальні навички як здатність до співпраці, повага до оточуючих, вміння допомагати іншим, лідерство та

відповідальність, здатність до планування та правильної постанови цілей [5].

Авторка зазначає, що учні з розвиненими соціальними навичками є більш відповідальними перед собою та оточуючими, поважають відмінності інших та їх кордони, відстоюють свої права, правильно використовують надані можливості [5].

Carla Vidoni розглядає урок фізичної культури не тільки як майданчик для розвитку моторних навичок, але й як можливість для персонального зростання та розвитку соціальних навичок шляхом подолання викликів [5].

Н. Олефіренко та О. Добрунов сутність соціальної компетентності учня визначають як інтегральну характеристику особистості, яка включає сукупність певних якостей, здібностей, соціальних знань і навичок, емоційно-ціннісних орієнтацій, переживань та переконань. Спираючись на досвід І. Зарубінської автори підкреслюють, що соціальна компетентність забезпечує індивіду можливість активно взаємодіяти із соціальним середовищем, встановлювати контакти з різними соціальними групами та індивідами, брати участь у соціально значущих проєктах і продуктивно виконувати різноманітні соціальні ролі [8].

Автори зазначають, що соціально компетентна особистість характеризується здатністю розуміти сутність та специфіку ситуацій або проблем, практично їх вирішувати, а також бути мотивованою до їх розв'язання. Така особа здатна аналізувати як свою діяльність, так і її результати. До основних компонентів соціальної компетентності відносяться когнітивний компонент (знання), діяльнісний компонент (вміння та навички), мотиваційно-ціннісний компонент (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання) та рефлексивний компонент [8].

В. Коваленко описує соціальні навички як підтверджену здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, навичках соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і

віртуальному) у відповідності до соціальних норм і суспільних цінностей [7].

На нашу думку, соціальні навички – це комплекс умінь, що дозволяє людині ефективно взаємодіяти в суспільстві та будувати взаємовідносини з іншими людьми. Вони включають такі складові, як здатність ефективно співпрацювати в команді, брати на себе лідерську роль і відповідальність за результати діяльності. Соціальні навички також передбачають розвиток толерантності та поваги до оточуючих, уміння розуміти й контролювати власні емоції, а також здатність до емпатії – розуміння думок і почуттів інших людей. Крім того, важливою складовою є усвідомлення власних можливостей і здатність їх реалізувати для досягнення особистих і колективних цілей.

Ми вважаємо, що урок фізичної культури є ідеальним майданчиком для розвитку соціальних навичок, адже виклики, які виникають під час фізичної діяльності потребують наполегливості, відповідальності та командної роботи від учнів. Уроки фізичної культури природньо вимагають прояву соціальних навичок, що робить фізичну діяльність чудовим інструментом для їх розвитку.

Висновки. На основі проведеного аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень було уточнено поняття "соціальні навички" та сформульовано авторське визначення цього терміну. Огляд літератури свідчить про те, що фізична культура є важливим компонентом освітнього процесу, який володіє значним потенціалом для розвитку соціальних навичок у школярів.

Однією з перспектив для подальших досліджень є детальне вивчення конкретних методів формування соціальних навичок у контексті уроків фізичної культури. Зокрема, важливо дослідити можливість адаптації педагогічних підходів, які довели свою ефективність у формуванні соціальних навичок у інших навчальних дисциплінах, до умов занять фізичною культурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Akelaitis A. V., & Malinauskas R. K. Education of Social Skills among Senior High School Age Students in Physical Education Classes. *European journal of contemporary education*. 2016. Vol. 18. P. 381-389. URL:

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1123123.pdf>

2. Ding J. D. & Sugiyama Y. Exploring Influences of Sport Experiences on Social Skills in Physical Education Classes in College Students. *Advances in Physical Education*. 2017. Vol. 7. P. 248-259. DOI: <https://doi.org/10.4236/ape.2017.73020>

3. Gülay O., Mirzeoğlu D. & Çelebi M. Effects of cooperative games on social skill levels and attitudes toward physical education. *Eurasian Journal of Educational Research*. 2010. Vol. 40. P. 77-92. URL: https://ejer.com.tr/wp-content/uploads/2021/01/ejer_2010_issue_40.pdf#page=78

4. Madrona P. G., Samalot-Rivera A., Marín E. C. G., Rodenas-Jiménez J., & Rodenas-Jiménez M. L. Improving social skills through physical education in elementary 4th year. *American Journal of Sports Science and Medicine*. 2014. Vol. 2. No. 6-A. P. 5-8. DOI: <https://doi.org/10.12691/ajssm-2-6A-2>

5. Vidoni C. Teaching social skills in middle school physical education. *Journal-International Council for Health Physical Education Recreation Sport and Dance*. 2007. Vol.43. No. 2. P. 15-20. URL: <https://surl.li/wshzcz>

6. Wang X., & Sugiyama Y. (2014). Enhancing social skills through college physical education. *Journal of Physical Education and Sport*. 2014. Vol. 14. P. 158-163. DOI: <https://doi.org/10.7752/jpes.2014.02025>

7. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. 2017. URL: <https://surl.li/fgyboe>

8. Олєфіренко Н. В., Добрунов О. С. ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР ДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ. *Електронне наукове фахове видання “ВІДКРИТЕ ОСВІТНЄ Е-СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ”*. 2024. Вип. 16. С. 120-133. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2024.169>

НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Гузь Дарина Миколаївна,
студентка КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Федорець Майя Анатолівна,
вчитель англійської мови

Вступ. У ці нелегкі часи, коли є загроза життю досить багато сімей виїхали за кордон, через збройну агресію російської федерації.

Мета роботи. Тож сьогодні іноземні мови, а саме англійська є важливим засобом для комунікації з іноземцями. А для дітей молодшого шкільного віку це може стати основою успіху, адже вивчаючи англійську мову вони можуть отримати – ширші професійні перспективи. Також це буде свідчити про те що це сучасна людина, просунута і відповідає образу сучасної успішної особистості.

В наш час стає все більшою потреба у ефективному навчанні та вивченні англійської мови.

Результати та обговорення. Тож вчителі початкових класів застосовують традиційні методи викладання англійської мови. Вони формувались і вдосконалювались поступово з урахуванням попереднього досвіду. Виникнення ж нетрадиційних методів було спочатку незвичайним, але у зв'язку з закономірним явищем, спричиненим швидким темпом життя сучасного світу, науково технічним прогресом, а також розвитком наук і нових технологій, сформувалися «нетрадиційні» методи. Не традиційність методів полягає у тому що вони сприяють формуванню комунікативної компетенції учнів.

Існує багато методик викладання англійської мови в початковій школі, які трактуються як нетрадиційні, але досить багато з них є ефективними.

«Нетрадиційні» методи - раніше не використовувалися в школах.

Вже у Нових Українських Школах, все більш популярними стають

нестандарті або новітні форми проведення уроків. Для цього і використовують «нетрадиційні» методики, але вони не відкидають традиційні методи, однак разом з тим висвітлюють новий підхід до вивчення мов.

Серед сучасних нетрадиційних методів вивчення іноземних мов, можна виокремити найефективніші:

- Сугестивний метод;
- Метод Робіна Каллана;
- Метод Раймонда Марфі, та інші.

Сугестивний метод розглядають як метод навіювання. Дія викладача спрямована на тих, кого він навчає і хто в цей час перебуває в стані псевдо-пасивності. Коли застосовується цей метод на уроках використовують: жести, міміку, емоційний тон. Цей метод сприяє усуненню скутості, страху, побоювання можливих помилок, некоммунікабельності, труднощів у подоланні мовного бар'єру. Це ефективний метод, для того щоб за мінімальний термін освітнього процесу, досягнути навчальних цілей при максимальному обсязі [2].

Метод Робіна Каллана. Цей метод був відкритий ще в 60 роки ХХ століття, але і зараз дуже популярний. Основними характеристиками методу є: вивчення мови відбувається, як у дитинстві, – спочатку запам'ятовуються нові слова, потім будуються речення, згодом практикується читання і – нарешті – написання. Впродовж занять розмова ведеться виключно англійською мовою, тож учні не перекладають речення в голові з рідної мови, а формулюють їх відразу англійською. Процес навчання передбачає певну систему подання нового та повторення вже пройденого матеріалу, що забезпечує надзвичайно ефективне засвоєння та розвиває рефлексивну реакцію. Метод є досить ефективним адже дозволяє освоїти мову до рівня C2 [1].

Метод Раймонда Марфі. В методиці Марфі головний акцент при вивченні іноземної граматики припадає на прості вправи та ілюстрації. За посібниками Марфі можна працювати як самостійно, так і з вчителем. Запам'ятовуються цілі лексичні конструкції, що сприяє не лише опануванню граматики, але й розширенню словникового запасу. Граматичні правила ілюструються зручними

та зрозумілими схемами. Неймовірно крутий метод, адже тут є наочність, а це головний компонент того, щоб розвивати в дітях зацікавленість, пізнання, запам'ятовування, тощо [1].

Висновки. Підсумовуючи все вище сказане, стає зрозуміло що використання нетрадиційних методів є дуже важливим у викладанні іноземних мов, але не слід забувати й про традиційні. Використання різних нетрадиційних і традиційних метод на уроках – свідчить про зростаючий інтерес до навчання як і учнів так і вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дюжаєва К. Нетрадиційні методики вивчення англійської мови [Електронний ресурс]. Катерина Дюжаєва. 2016. Режим доступу до ресурсу: <https://metodkabinet.pp.ua/netradiciyni-metodiki-vivchennya-angl/>.
2. Мартиненко Н. Нетрадиційні методи вивчення англійської мови як засіб залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності [Електронний ресурс]. Наталія Мартиненко. «На Урок». 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/stattya-netradiciyni-metodi-vivchennya-angliysko-movi-yak-zasib-zaluchennya-studentiv-do-aktivno-navchalno-piznavalno-diyalnosti-219077.html>.
3. О. І. 7 ПРИЧИН, ЧОМУ ВАРТО ВЧИТИ АНГЛІЙСЬКУ МОВУ [Електронний ресурс] Ольга Ігорівна. Режим доступу до ресурсу: <https://englishdrive.education/7-prichin-chomu-varto-vchiti-anglijsku-movu/>.
4. Традиційні і нетрадиційні методи навчання іноземних мов [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://allreferat.com.ua/uk/inozemni_movu_movoznavstvo/diplomnaya/1397.

РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ «ІНЖЕНЕРНА ГРАФІКА» У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Міленін Андрій Миколайович

Кандидат технічних наук, доцент

Мітяшкіна Тетяна Юрївна

Кандидат педагогічних наук, доцент,

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Підготовка кваліфікованих кадрів у галузі техніки та інженерії неможлива без розвитку у тих, хто навчається просторового мислення, здатності до аналізу та синтезу геометричних форм, а також навичок інтерпретації проектної документації. Саме цим завданням сприяє дисципліна «Інженерна та комп'ютерна графіка», формуючи у студентів вміння сприймати та створювати технічні зображення.

Передача інформації про предмети та явища навколишнього світу потребує візуальних засобів опису навіть у непрофільних сферах діяльності. У технічних спеціальностях такі вміння стають базовими. Курс інженерної графіки навчає основ побудови та читання креслень, що робить його невід'ємною частиною освітньої програми коледжів та вузів.

Ключовим завданням дисципліни є формування у студентів знань та умінь, необхідних для вираження технічних ідей засобами графічної мови. Це включає створення креслень деталей та механізмів, розуміння їх конструкції та принципів дії.

Сучасний ринок праці має високий попит на фахівців, таких як технік-конструктор і технік-технолог, що актуалізує якісну графічну підготовку. Майбутні професіонали повинні не тільки вміти грамотно виконувати графічні побудови, але й упевнено орієнтуватися у тривимірному просторі під час вирішення інженерних завдань.

Успішна реалізація цих завдань вимагає від викладачів високого рівня компетентності у проектній діяльності. Це дозволяє ефективно організовувати

навчальний процес, розробляти сучасні методики та використовувати інноваційні форми викладання.

Сучасні вимоги до фахівця припускають наявність гнучкого мислення, здатності до професійної адаптації, вміння самостійно вибудовувати стратегію своєї діяльності. Тому важливим завданням професійної освіти стає безперервне вдосконалення підготовки конкурентоспроможних спеціалістів.

Дисципліна «Інженерна та комп'ютерна графіка» тісно пов'язана з курсом нарисної геометрії, на базі якого формується геометричне та просторове мислення. Послідовне вивчення цих дисциплін забезпечує наступність знань та цілісність професійного становлення.

Інженерна графіка надає практичні навички, необхідні для інтерпретації та створення технічних документів: від ескізів і робочих креслень до повної конструкторської документації. Освоєння цих умінь є основою для подальшого вивчення спеціалізованих дисциплін та проектної діяльності.

Особливого значення в умовах цифрової трансформації набуває володіння комп'ютерною графікою. Вміння працювати в CAD-системах та розробляти електронні креслення на базі сучасних графічних платформ стає найважливішою складовою підготовки інженерів.

Використання мультимедійних засобів на лекціях, включаючи статичні та динамічні візуалізації, сприяє глибшому розумінню просторових моделей, їх аналізу та трансформації, що підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Ефективність професійної діяльності фахівця майбутнього залежатиме не лише від його знань та навичок, а й від рівня сформованості особистісних та професійних якостей.

В інженерній сфері це виявляється у технічній грамотності, розвиненому просторовому мисленні, вмінні орієнтуватися в проектній документації, а також у здатності до саморозвитку та використання комп'ютерних технологій у вирішенні практичних завдань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайленко В. Є., Ванін В. В., Ковальов С. М. Інженерна та комп'ютерна графіка: Підручник/За ред. В. Є. Михайленка – 6-те вид.- К.: Каравела, 2012, - 368с.
2. Міленін А. М., Мітяшкіна Т. Ю. Роль графічних і геометричних дисциплін у підготовці фахівців архітектурного та будівельного // Scientific research: modern challenges and future prospects. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2024. pp. 392-401. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-modern-challenges-and-future-prospects-16-18-12-2024-myunhen-nimechchina-arhiv/>
3. Міленін А. М., Мітяшкіна Т. Ю., Денисенко С. А. Роль дисципліни "Інженерна графіка" у закладах вищої освіти та пошук інноваційних методів її викладання // Topical aspects of modern scientific research. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2023. p. 353-357. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topical-aspects-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokio-yaponiya-arhiv/>
4. Мітяшкіна Т. Ю., Міленін А. М. Інтегрований підхід у навчанні технічних вузів 16-18 грудня 2022 Женева, Швейцарія IV Міжнародна науково-практична конференція «Scientific paradigm in the context of technologies and society development» p.133-135. <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1908/1937>

GENERAL CHARACTERISTICS AND STRUCTURE OF TEXT TASKS

Нурдаулет Г. С.

2 курс магистранты

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Талдықорған, Қазақстан

Жанатбекова Н. Ж.

Педагогика ғылымдарының кандидаты,

үздіксіз білім беру Институтының директоры

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Талдықорған, Қазақстан

Abstract: Doing so will cause the device to become uncomfortable and may result in fire or electric shock. Doing so will cause the device to become unstable and may result in damage to the device's typology, the device's performance, and the device's ability to avoid damage to the device. Doing so will result in fire, injury, injury to persons, injury to children, injury to the body, injury to the body. Doing so may result in fire, electric shock, fire, or other serious injury or death. Doing so may result in fire, electric shocks, fire, and fire hazardous conditions.

If the device is not used: it may cause damage to the device, which may result in injury or death. The utilization of an activity-based approach in education plays a significant role in students' acquisition of mathematics knowledge, which encompasses awareness, depth, strength, consistency, and generality. Among the various types of educational activities, the solution of text problems stands out as a key approach that encompasses a comprehensive set of mathematical knowledge, skills, and abilities. Engaging in problem-solving enhances students' educational and cognitive development to a substantial degree. In earlier stages of educational activities, problem-solving was predominantly used to reinforce knowledge. However, its application in mathematics education has now expanded significantly. It serves multiple purposes in the educational process, specifically within the realm of mathematics:

1. Text problems provide students with the opportunity to grasp mathematical terms and their interrelationships, facilitating their understanding of

how these terms connect to one another.

2. They assist students in studying concepts that are integral to specific areas of mathematics being taught, promoting a deeper comprehension of the subject matter.

3. Text problems enable students to analyze the relationships between mathematical terms and their entirety, enhancing their ability to discern patterns and connections.

4. They offer a platform for teaching students correct mathematical calculations, fostering accuracy in their mathematical reasoning and computations.

5. Text problems allow students to develop and apply their skills in creating mathematical models, providing a practical outlet for their mathematical abilities.

6. They establish connections between the study of mathematics and other subjects in the school curriculum, emphasizing the interdisciplinary nature of knowledge.

7. Text problems aid in the formation and utilization of analytical skills and proof-based reasoning, contributing to students' ability to engage in analytical activities.

8. They facilitate the development of research skills and the application of knowledge through various methods of completing tasks.

9. Text problems create and sustain a consistent interest among students in the study of mathematics, fostering engagement and enthusiasm for the subject.

According to V. A. Yevtushensky, the functions of text problems in mathematics education can be outlined as follows:

1. The tasks presented in the classroom provide dynamic material that stimulates students' thinking processes. By engaging with these tasks, students actively exercise their cognitive abilities and enhance their problem-solving skills.

2. Text problems serve as a platform for deriving and understanding mathematical rules. Through the process of solving these problems, students uncover the underlying principles and concepts that govern mathematical operations.

3. The application of mathematical rules in solving practical problems is a

crucial aspect of text problems. By encountering real-life scenarios within the context of mathematics, students develop the ability to utilize mathematical knowledge and techniques to address specific challenges.

On a similar note, E. S. Lyapin offers further insights into the functions of tasks within mathematics education:

1. Problem-solving activities facilitate the formation of various mathematical concepts. Through the process of tackling problems, students acquire a deeper understanding of mathematical ideas and their interconnections, contributing to their overall mathematical proficiency.

2. Tasks often serve as a foundation for drawing theoretical conclusions. By engaging with problems, students explore different mathematical propositions, leading to the development of logical reasoning skills and the ability to derive logical conclusions based on evidence and mathematical principles.

3. Tasks contribute to the enrichment of students' language skills, particularly in terms of using correct speech. As students articulate their problem-solving strategies and communicate their mathematical reasoning, they enhance their ability to express mathematical ideas accurately and effectively.

4. Text problems enable students to grasp quantitative relationships between various aspects of real-life phenomena. By analyzing and solving these problems, students gain a deeper understanding of how mathematical concepts and quantitative data relate to different factual scenarios.

5. Tasks with appropriate content have an educational impact, contributing to students' overall learning and development. By engaging with meaningful and relevant problem-solving tasks, students not only enhance their mathematical skills but also acquire knowledge and insights that extend beyond the mathematics classroom.

6. Tasks play a pivotal role in fostering students' logical thinking abilities. Through the process of problem-solving, students learn to establish connections and dependencies between different quantities and variables, strengthening their capacity for analytical thinking and problem-solving strategies.

7. Tasks also empower students to draw accurate and valid conclusions. By engaging with a diverse range of problems, students learn to make sound judgments based on evidence, logical reasoning, and the application of mathematical concepts.

In summary, according to V. A. Yevtushensky and E. S. Lyapin, text problems in mathematics education serve multifaceted functions. They provide students with dynamic material for critical thinking, promote the derivation and application of mathematical rules, facilitate the formation of mathematical concepts, contribute to the development of language and communication skills, enhance students' understanding of quantitative relationships, support overall education, and crucially, foster logical thinking and the ability to establish dependencies and draw correct conclusions based on mathematical reasoning. Systematizing the above-mentioned functions, it can be concluded that the solution of text tasks ensures the acquisition of students' subject and intellectual skills, as well as skills in educational and cognitive activity and independent education.

Currently, there are various explanations of the term "text task":

A. V. Rudnik points out that tasks in which the relationship between the data being sought is not defined in a specific form, but is presented using words, as well as the question of the task, are referred to directly as tasks or text tasks [26, p. 202].

L. M. Friedman understands by plot tasks such tasks where there is a description of a certain plot of life to search for specific characteristics of quantity or values. Such tasks, according to the author, are also called textual, practical, analytical, arithmetic [34, p. 3].

M. V. Bogdanovich points out that the arithmetic task is the requirement to search for a numerical expression of a certain quantity, there is a numerical value of other quantities represented and there is a connection that combines these values with each other, and also combines them with the value that needs to be found.

T. E. Demidova notes: "A text task is a description of a certain situation in a natural or mathematical language with the need to provide a quantitative characteristic of a certain element of a given situation, or to determine the presence or absence of a specific relationship between elements, or to determine the type of this

relationship, or to determine the order of necessary actions" [8, p. 7].

M. I. Morro defines: "Tasks are questions formulated with the help of words, the answer to which can be found using arithmetic operations" [22, p. 111].

L. P. Stoylova points out: "A test task is a description of a certain situation in natural language with the need to provide quantitative characteristics of a certain element in a given situation, determining the presence or absence of a specific relationship between such elements or identifying a variety of such a relationship" [31, page 43].

L. M. Friedman interprets the term "text task" in this way: "A plot task should be understood as a task where there is a description of a certain life story to determine specific characteristics of quantity or values. Such tasks also have a different name: analytical, practical, textual" [35, p. 3].

L. L. Gurova points out that when defining a task, it is important to take into account the object of the mental actions of the person who solves this task. She writes that a task is an object of thinking that includes the need for a certain practical transformation or an answer to a theoretical question by defining conditions that make it possible to identify the relationships between the specified and unknown components of it.

G. A. Ball points out that the problem in a general sense implies a system that has the following necessary elements: the subject of the problem, which is in the initial state; a model of the necessary state of the subject of the problem, which correlates with the requirements of the problem.

A. A. Svechnikov defines the concept of "mathematical problem as a holistic story, which includes the values of a part of the quantities and it is necessary to find other known values of the quantities that are dependent on these and correlated with them by specific relationships that assume the conditions of the problem." [27, p. 5].

A. A. Stolyar and V. L. Drozd point out: "Text arithmetic tasks are tasks that have a worldly content and are solved using arithmetic operations" [21, p. 158].

We will adhere to the following definition: "A text task is a task in which a certain process (event, phenomenon) is described in natural language and it is

required to calculate the value of some quantities characterizing this process, or to establish a relationship between them." Considering a text task as a verbal model of the process it represents is crucial because these tasks often provide a description of a specific process, focusing on certain functional and numerical characteristics rather than encompassing the entire process.

REFERENCES

1. Azarov, A. I. Text tasks: a manual for students / A. I. Azarov, S. A. Barvenov, V.S. Fedosenko. – Minsk: TetraSystems, 2002.– 208 p
2. Artemov, A. K. Introduction to private teaching methods: textbook. Manual / A. K. Artemov, T. V. Semenova. – Penza: Penza. polytech. int, 1982. – 76 p.
3. Artemov, A. K. Formation of generalized skills to solve problems/ A.K. Artemov // Elementary school. - 1992. - No. 2. – pp. 25-31.
4. Bloch, A. Ya. Course of algebra of secondary school: Methodological recommendations for students of the FPC / A. Ya. Bloch. – Moscow: MGPI Publishing House, 1985.
5. Bobrovskaya, A. V. Text problems of the algebra course of secondary school. / A.B. Bobrovskaya. - 3rd ed., supplement and revision – Shadrinsk: Iset, 1999.-64 c: ill.
6. Burlakova, T. V. Mathematics. Grade 1-6. Formation of skills for working with text tasks / T. V. Burlakova, S. A. Zaitseva, I. V. Rumyantseva, I.I. Tselishcheva. – Moscow: Ilex, 2021. -179 p.: fig.
7. Dalinger, V. A. Methods of teaching mathematics. Traditional plot-text tasks: studies. Manual for SPO. – 2nd ed., ispr. and add. / V. A. Dalinger. – Moscow: Yurayt Publishing House, 2017. – 174 p.
8. Demidova, I.e. Theory and practice of solving text problems: studies. manual for students of higher education. ped. studies. institutions / T.E. Demidova, A. P. Tonkikh. – Moscow: Akademiya, 2002. – 288 p

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОЗАЧЕРГОВОГО ВЛАШТУВАННЯ УБД ДО ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Савка Володимир Ігорович
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Україна, м. Тернопіль

Вступ./Introduction. Проблема влаштування учасників бойових дій (УБД) до закладів соціального захисту населення є надзвичайно актуальною в Україні, особливо в умовах повномасштабної війни, що триває; а її актуальність зумовлена кількома ключовими факторами: зростанням кількості УБД, посиленням та збільшенням їх потреб; недостатньою спроможністю та адаптованістю існуючої системи; фінансовим та кадровим забезпеченням; бюрократією.

В умовах повномасштабної війни кількість УБД стрімко зростає і за прогнозами військових аналітиків може сягнути до 3 мільйонів осіб. Це значно збільшує кількість потенційних отримувачів соціальних послуг, включаючи ті, що надаються у стаціонарних закладах. Окрім того, є УБД старшого віку, які вже мають вікові захворювання та потребують медичного і соціального догляду, що з часом лише зростає. Потреби ветеранів часто відрізняються від потреб цивільних, вони можуть включати не лише фізичну реабілітацію, а й глибоку психологічну підтримку, соціальну адаптацію, реінтеграцію в суспільство, навчання новим навичкам.

Існуючі заклади соціального захисту (будинки-інтернати, геріатричні пансіонати, реабілітаційні центри) були спроектовані та функціонували в умовах мирного часу і часто не розраховані на такий масовий приплив людей, що потребують складного, іноді специфічного догляду, при цьому кількість вільних місць у них є обмеженою. В Україні поки що бракує достатньої

кількості спеціалізованих закладів, орієнтованих саме на потреби ветеранів, особливо тих, хто має комплексні травми (фізичні та психологічні одночасно) або потребує довготривалої реабілітації. Окрім того, незважаючи на законодавчо закріплене позачергове право, на практиці процедура оформлення та влаштування до закладів соціального захисту може бути складною та бюрократизованою. Це створює додаткові труднощі для УБД та їхніх сімей, які вже перебувають у складній життєвій ситуації.

Мета роботи. / Aim. Висвітлити правові основи влаштування УБД до закладів соціального захисту населення.

Матеріали та методи./Materials and methods. У роботі використано комплекс теоретичних методів: аналіз, систематизація, порівняння, узагальнення з метою визначення проблеми правових основ влаштування УБД до закладів соціального захисту населення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Позачергове влаштування учасників бойових дій (УБД) до закладів соціального захисту населення та їх обслуговування службами соціального захисту населення вдома є важливою гарантією їх соціального захисту, що передбачена чинним законодавством України. Основною правовою основою для цього є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Відповідно до статті 12 пункту 21 згаданого Закону, учасникам бойових дій надається пільга: «позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також на обслуговування службами соціального захисту населення вдома. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством» [2].

Це засвідчує правову норму, що УБД мають переважне право на отримання послуг у: будинках-інтернатах: для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, психоневрологічних інтернатах, дитячих будинках-інтернатах, будинках-інтернатах для дітей з інвалідністю та інших

закладах, які надають соціальні послуги зі стаціонарного догляду; інших закладах, що надають соціальні послуги з догляду: це можуть бути центри реабілітації, геріатричні пансіонати тощо.

Механізм позачергового влаштування УБД до закладів соціального захисту населення, як правило, передбачає:

1. Подання заяви (УБД або його законний представник подає заяву до відповідного структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районної, державної адміністрації або виконавчого органу міської, районної у місті ради);

2. Збір документів (до заяви додаються документи, що підтверджують статус УБД (посвідчення УБД), документи, що підтверджують потребу в соціальних послугах (медичні довідки, висновки лікарсько-консультативних комісій тощо), а також інші документи, передбачені порядком, встановленим Кабінетом Міністрів України для влаштування до певного типу закладу);

3. Обстеження матеріально-побутових умов (фахівці органу соціального захисту можуть провести обстеження умов проживання УБД для визначення рівня його потреб у догляді та соціальних послугах);

4. Прийняття рішення (на підставі поданих документів та результатів обстеження орган соціального захисту приймає рішення про позачергове влаштування УБД до відповідного закладу);

5. Влаштування (при наявності вільних місць УБД направляється до закладу).

У контексті висвітлення досліджуваної проблеми ,слід звернути увагу на те, що ця ж стаття 12 пункту 21 Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» також гарантує УБД позачергове обслуговування службами соціального захисту населення вдома, що визначає право УБД, які за станом здоров'я потребують сторонньої допомоги, реалізувати своє право на пріоритетне отримання соціальних послуг за місцем проживання, зокрема: послуги догляду вдома та інші соціальні послуги (консультації, представництво

інтересів, психологічну підтримку, послуги соціальної адаптації та реабілітації).

Процедура отримання УБД послуг вдома зазвичай така:

- ✓ Звернення (УБД або його законний представник звертається до територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення за місцем проживання);

- ✓ Оцінка потреб (соціальні працівники проводять оцінку індивідуальних потреб УБД у соціальних послугах, враховуючи його стан здоров'я, рівень самообслуговування, сімейний стан тощо);

- ✓ Складання індивідуального плану (на основі оцінки потреб розробляється індивідуальний план надання соціальних послуг, де зазначаються види, обсяги та періодичність послуг);

- ✓ Надання послуг (соціальні робітники або інші фахівці територіального центру надають послуги відповідно до затвердженого плану).

Закон передбачає, що у разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення, відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством [2; 5]. Це положення важливе для випадків, коли держава не може забезпечити безпосередній догляд, і УБД або його сім'я змушені наймати сторонніх осіб для догляду. Порядок такого відшкодування та його розміри встановлюються окремими постановами Кабінету Міністрів України. Таким чином, правові основи позачергового влаштування УБД до закладів соціального захисту та обслуговування їх вдома є чітко визначеними і спрямовані на забезпечення гідного рівня життя та догляду для тих, хто захищав Україну.

Висновки./Conclusions. Підсумуємо, актуальність проблеми влаштування УБД до закладів соціального захисту населення в Україні є надзвичайно важливою і відповідно зростає до кількості ветеранів та їхніх потреб. Це не просто питання забезпечення місць, а комплексна проблема, що вимагає: розширення мережі та підвищення спроможності закладів соціального

захисту; спеціалізації та адаптації програм до потреб УБД (включаючи психологічну реабілітацію, соціальну адаптацію); спрощення процедур та забезпечення прозорості у системі влаштування; достатнього фінансового та кадрового забезпечення; активної інформаційної роботи серед УБД та їхніх сімей. Ефективне вирішення цієї проблеми є не лише питанням соціальної справедливості, а й критично важливим елементом національної безпеки та стабільності в післявоєнний період, адже стосується повернення до повноцінного життя сотень тисяч захисників і захисниць України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. URL: <https://legal100.org.ua/wpcontent/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>. (дата звернення: 28.03.2025).

2. Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 19.03.2025).

3. Урядовий портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapustyv-stratehichniy-proekt-perekhodu-vid-viiskovoi-sluzhby-do-tsyvilnoho-zhyttia>. (дата звернення: 25.03.2025).

4. Кульчицький Т., Савка В. Актуальні питання соціально-правового захисту учасників бойових дій // *Соціальна робота: виклики сьогодення : збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль 25–26 квітня 2024 року). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 151-155.

5. Пільги для учасників бойових дій. URL: <https://www.i-law.kiev.ua/comment-page-91/>

6. Савка В. І. Особливості соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 5. 2024. <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/2053>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПЕРЕВОСПИТАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ЗАПУЩЕННЫХ ПОДРОСТКОВ

Самедов Кямран Энвер оглы

доктор философии по педагогике, доцент
Бакинский славянский университет (Баку, Азербайджан)

Аннотация: В статье анализируются вопросы работы с педагогически запущенными подростками. Отмечается, что особое значение в этой работе имеет процесс их перевоспитания. Приводятся примеры типичного поведения таких подростков, а также формы и методы педагогического воздействия. Особое внимание уделяется роли средней школы в процессе коррекции и воспитания педагогически запущенных подростков.

Ключевые слова: Педагогически запущенные подростки, средняя школа, педагогический коллектив, социальные институты общества, девиантное поведение.

Процесс перевоспитания педагогически запущенных подростков сложный, многофакторный, многоаспектный и требует рассмотрения и глубокого анализа многих составляющих, в той или иной мере способствующих тому, что молодые люди имеют проблемы в своём социально-нравственном воспитании и образе поведения. Работать с такими подростками очень сложно и не всякий педагогический коллектив средней школы может с этим успешно справиться. Сложность заключается в том, что не все специалисты, занимающиеся вопросами развития, формирования и воспитания проблемных молодых людей, могут с абсолютной точностью чётко определить, какой же именно факт в процессе социализации подростков вызывает со стороны специалистов тревогу и непременно должен стать своеобразным триггером, чтобы работать с такими молодыми людьми более целенаправленно, используя специальные методы и формы воздействия на них.

К сожалению, приходится довольно часто наблюдать такой факт - какой-либо подросток совершал противоправное, девиантное действие (иногда просто случайно, иногда под воздействием ряда совершенно не предполагаемых и не ожидаемых обстоятельств) и специалисты-воспитатели торопятся включить таких молодых людей в группу трудновоспитуемых или же педагогически запущенных. Это, со стороны специалистов-воспитателей очень некорректный шаг, свидетельствующий о недостаточно высоком уровне их профессионального развития.

В современной психолого-педагогической и социологической литературе очень четко дается определение термина «педагогическая запущенность» подростков. «Педагогически запущенными подростками следует считать тех молодых людей, которые явно выделяются среди остальных своих ровесников уже устоявшейся системой деструктивного отношения к нормам поведения, принятом в обществе» (7, 24). Именно норма поведения (практически-внутреннее «Я») молодых людей позволяет считать их педагогически запущенными, а не единичные факты деструктивного поведения. Это очень важный момент, и на него необходимо обращать самое пристальное внимание.

Специалисты, с большим опытом профессиональной работы, с проблемными молодыми людьми, ученые-специалисты (Н. Н. Верцинская, А. И. Кочетов, Е. И. Сермяжка, Л. С. Славина, А. Г. Ковалев, А. Д. Джумабаев, Т. В. Драгунова, В. Н. Кудрявцев, К. Е. Игошев, В. А. Пискарев и др.) в своих исследованиях отмечают, что устойчивые нормы поведения деструктивного характера, переходящие уже в явно выраженный характер целенаправленной системы, очень часто переходят в злостные правонарушения и уголовные преступления различной степени тяжести. Единичные факты деструктивного поведения подростков можно считать следствием допущенных грубых ошибок в семейном и школьном воспитании, которые проявляются в различных жизненных ситуациях, но никак не носят системного характера. Очень часто специалисты отмечают такой факт, что в процессе работы с педагогически

запущенными подростками – у них отсутствует четко аргументированная цель при совершении поступков деструктивного поведения. Всё подчинено исключительно одному – удовлетворить свои личностно- социальные запросы и потребности на сегодняшний момент, сию минуту, а что будет дальше их совершенно не интересует. Конечно же, не имея достаточного уровня жизненного и социального опыта, не имея практически никакой материально-финансовой поддержки, удовлетворить все возрастающие требования таких молодых людей очень трудно, а иногда и не представляется возможным. Очень часто развитию и формированию модели педагогически запущенных молодых людей способствует, как это не странно, представители старшего поколения. К примеру, в семье пропадают мелкие вещи, не особенно привлекающие повседневного внимания – брелки, зажигалки, маленькие декоративные перочинные ножички, авторучки и т.д. В какой-то момент, конечно же, старшие замечают, что кое-какие вещи из дома системным образом исчезают, однако не придают этому особого внимания. Когда же дело доходит до того, что начинают пропадать более крупные вещи домашнего обихода, вот тогда взрослые начинают проявлять недовольство и разбираться – что к чему. В ходе разбирательства, выяснив, что это рук дело их сына, внука они, конечно же возмущаются, но всячески стараются не придавать этим фактам широкой огласки – не дай Бог, соседи заподозрят маленького, в школе об этом узнают и т.д. – члены семьи всячески заминают эти факты, как будто бы ничего не произошло. Конечно, в этом случае, с точки зрения имеющих родственных отношений, поведение родителей, бабушки и дедушки вполне понятно, но, с другой стороны, они совершают, сами того не подозревая, грубейшую ошибку-не заостряют внимание на противоправном характере поведения своего маленького члена семьи. В итоге, этот маленький член семьи (даже если он уже в подростковом возрасте) начинает верить в свою безнаказанность, в то, что мама с папой, дедушка с бабушкой никогда в жизни не сделают ему чего-либо неприятного, продолжая свою противоречивую деятельность, правда уже не в семье, а в школе, среди своих товарищей по классу. Вот и налицо сложившаяся,

отличающаяся целеустремленностью и системностью деструктивная составляющая личности подростка, где уже можно говорить о сознательном отклонении личности от норм поведения в обществе. Вроде бы и не особой приметный факт, однако он самым серьёзным образом способствует появлению феномена педагогически запущенных подростков. Такие факты, имеющие место в семейной жизни, школьного, классного коллектива, свидетельствует об ошибках, допущенных взрослыми, недостаточно чётко разбирающимися в вопросах педагогики и психологии подростков, и, что очень важно и выраженно привлекают к себе внимание – это то, что такие поступки носят деструктивный социальный характер.

Ещё великий классик педагогики А. С. Макаренко заострил на таких фактах своё внимание, отмечая, что социальная окраска любого факта, связанная с поведением личности и противоречием между нормами общества и поведением личности имеет явно выраженную социальную окраску и свидетельствует о наличии определённого конфликта между обществом и личностью. Конфликты такого явного социального характера, свидетельствующие одновременно о наличии определённых проблем в области психолого-педагогической характеристики молодых людей, можно заметить в процессе учебно-воспитательной деятельности средней школы класса. Можно наблюдать такой конфликт между коллективом класса, в котором учатся педагогически запущенные подростки и самими молодыми людьми. Требования классного коллектива откровенно игнорируются со стороны педагогически запущенных подростков, которые даже умышленно создают ситуации явно конфликтного характера, так как это, как мы знаем, один из действенных методов педагогических запущенных подростков (это они так думают) своего личностно- социального самовыражения в глазах у сверстников класса. «Некоторые учителя, работающие с классом, где есть педагогически запущенные подростки, часто не в силах профессионально чётко организовать с ними общение» (6, 31). В таком случае, думая, что чем больше сторон будут воздействовать на сознание и поведение таких подростков, привлекают к себе

на помощь родителей таких молодых людей. Однако практика показала, что такая форма работы с педагогически запущенными подростками не всегда приносит ожидаемые результаты. В процессе проведённых нами бесед с родителями педагогически запущенных подростков, мы им задавали несколько вопросов анкетного характера, чтобы максимально более эффективно разобраться в этой проблеме. Вопрос родителям: «Вы, зная, что в школе Вашего ребёнка относят к категории педагогически запущенного ребёнка, что Вы делаете в этом случае, как реагируете на этот факт?». Очень частый ответ родителей (для нас он был несколько странный): «У меня самого по жизни проблем хватает, это выбор моих детей, им с этим выбором жить в дальнейшем. Я ничего не могу с этим поделать. И потом, я считаю, что все вопросы воспитания, развития, формирования детей должны быть целиком и полностью возложены на школу». Вопрос родителям: «Хотели бы Вы системным образом помогать педагогическому коллективу школы, чтобы работа с Вашим педагогически запущенным ребёнком проходила бы более эффективно и действенно?». Ответ родителей: «Учителя школы за свою педагогическую деятельность получают зарплату, и довольно хорошую. Вот пусть и отрабатывают деньги, которые они получают. Ведь никто из учителей, не будет делиться со мной своей зарплатой. Так для чего я буду сознательно осложнять свою жизнь». Полученные нами от родителей ответы наглядно и убедительно показывают, что они не представляют себе ясной и чёткой картины будущего своих детей. Конечно, же, когда по происшествии определённого времени, это педагогическая запущенность их детей обернётся в их сторону и они будут от этого страдать, тогда они поймут какую грубую ошибку сделали, не участвуя вместе с педагогическим коллективом школы в работе по искоренению такого факта, как педагогически запущенный подросток. Взаимоотношения педагогически запущенных подростков со своими родителями оставляют желать лучшего.

Специалисты отмечают, что такие взаимоотношения проблемных подростков с их родителями чаще всего являются следствием недостаточно

высокого уровня, а порой и явным недостатком педагогической и социальной культуры родителей. И никакие курсы для родителей, организованные для них циклы лекций по воспитательно-формирующей деятельности с педагогически запущенными подростками в корне не решают проблему (особенно, когда родителям эти курсы и их посещения считаются пустой тратой времени). Мы считаем, что такие единичные факты исправления ситуации должны носить более масштабный характер, с обязательным привлечением к работе всех заинтересованных социальных институтов общества. Только лишь глубокое понимание обществом деструктивности такого явления как педагогически запущенные подростки, может определённым образом позитивно разрешить эту проблему. Следует заметить, что именно на школу падает большая доля ответственности за появление такого феномена как педагогически запущенные подростки. Объясним нашу позицию. Безусловно, в работе с проблемными подростками должны принимать активное участие прежде всего их родители, но, будем откровенны, не все родители глубоко понимают эту проблему, принимая нестандартные выходки своих детей всего лишь как проявление определённого вида детской и подростковой шалости. И как мы отмечали выше не каждый родитель обладает той суммой знаний, умений и навыков психолого-педагогического характера, которые обязательны для работы с проблемными молодыми людьми. В этом случае остаётся лишь надеяться на педагогический коллектив школы по определению обладающей необходимым высоким уровнем профессиональной подготовки. Однако и здесь было бы некорректно, ожидать от школы обязательного позитивного решения соответствующих вопросов социализации подрастающего поколения. «Очень многое зависит от индивидуальных личностных качеств педагогически запущенных подростков» (3, 14). Мы, к примеру, имели беседу с подростком, которого в школе все считали явно педагогически запущенным молодым человеком. В этой беседе выяснилось, что этот подросток очень любит читать и отдаёт предпочтение авторам приключенческой литературы – Жюль Верну, Р. Л. Стивенсу, А. Дюма, Д. Ф. Куперу, однако, как выяснилось из нашего

разговора, ни один учитель не поддержал его интерес и, более того, в достаточно не этичной и грубой форме отметили, что его ум и мировоззрение совершенно не развиты достаточным образом, чтобы понять глубину идей в книгах вышеперечисленных авторов. В результате, этот подросток также убедился в том, что его несправедливо считают педагогически запущенным человеком и, более того, практически махнули на него рукой. Налицо явный педагогический промах учителя средней школы, который является, будем откровенны, бросающимся в глаза фактором низкого или недостаточного профессионального уровня подготовки учителей. В этом случае было бы намного правильнее и профессионально, принимая во внимание круг интересов такого подростка, построить с ним позитивно ожидаемую систему межличностного общения. В конечном итоге, мы считаем такого характера работа учителя средней школы с педагогически запущенными подростками позволила бы кардинально пересмотреть отношения к такому молодому человеку. В практике школы бывают и такие случаи, когда педагогически запущенный подросток от природы имеет явно выраженные лидерские запросы и в любой ситуации в классе, школе стремится к тому, чтобы коллектив воспринимал его исключительно как лидера, который может решить практически любые вопросы. Опасность такой ситуации заключается в том, что учитель в своём педагогическом бессилии в работе с таким молодым человеком принимает выжидательную позицию, в то время как этот проблемный молодой человек умея воздействовать на других учащихся, увлекает их за собой и практически готовит из них явных сторонников своей деструктивной деятельности. Такие «последователи» педагогически запущенных подростков, имеющих лидерские качества, беря со своего лидера негативный пример явного деструктивного характера, очень сильно меняют своё мировоззрение, отношение к обществу, учёбе, плохо посещая занятия, начинают выражено отставать в учебно-воспитательной работе класса. «Профессионально подготовленный учитель класса, зная, что у него в классе есть педагогически запущенный подросток, должен делать всё от него зависящее, чтобы этот

самый подросток не сумел втянуть в ареол своей деятельности других учеников класса» (5, 41). Более того, руководство школы в лице директора и его заместителей, имея на руках чёткую развёрнутую картину о наличии в нескольких классах педагогически запущенных подростков, должны делать всё от них зависящее, чтобы не допустить своеобразной кооперации проблемных подростков по всей школе. Если такая кооперация всё же случилась, не стоит полагаться исключительно на свои внутренние возможности и повышения эффективности проведенной работы с такими подростками. Желательно привлекать в помощь себе преподавателей высших учебных заведений, специалистов других социальных институтов общества, а иногда, если этого требует ситуация привлекать к работе школы и сотрудников правоохранительных органов. Очень часто учителя средней школы сталкиваются с такой ситуацией, когда явно педагогически запущенный подросток в одном классе выстраивают в силу своих личностных качеств и харизмы, достаточно дружеские взаимоотношения с учительским коллективом. Учителя находятся в недоумении, вроде бы он ничего предосудительного не делает, а класс бунтует, игнорирует учебный процесс по непонятной причине. Здесь хитрость заключается в том, что этот самый педагогически запущенный подросток, являясь по характеру лидером в классе, сумел сгруппировать вокруг себя некоторое количество учащихся, которые по его команде и распоряжению проделывают все эти действия деструктивного характера, сам же остается в стороне. К слову сказать, решение именно такой ситуации представляет очень большую сложность, так как приходится одновременно решать несколько задач—научить учащихся, попавших под влияние таких проблемных подростков, не слушаться его, постараться нивелировать в глазах учащихся его лидерские качества (что весьма сложно) и затем путём эффективной работы позитивировать всю социально-педагогическую и психологическую обстановку в классе. «Очень важно в работе с педагогически запущенными подростками не руководствоваться исключительно методами и формами деятельности агрессивно-репрессивного характера — это не даёт никаких ощутимых

результатов» (2, 39). Вследствие проведения работы такого характера можно лишь вызвать негативные отношения к себе не только конкретно педагогически запущенных подростков, но и их последователей, которые практически имеются во всех классах. Чаще всего результатом агрессивно- репрессивного характера будет проявление ещё большего озлобления, скептицизма, неповиновения любым воздействиям педагогического коллектива школы. Очень часто педагогически запущенные подростки употребляет наркотики, спиртные напитки, токсические вещества, транквилизаторы и много времени проводят в барах по месту жительства, где добыть эти вещества не представляет никакой сложности.

Следует заметить, что достаточно действенным фактором в работе с педагогически запущенными подростками является их личностные взаимоотношения с учителями, которые сумели завоевать авторитет и уважение среди таких молодых людей.

Разговор идёт не о том, что они поддерживают деструктивный характер поведения и деятельности педагогически запущенных подростков. Разговор идёт о том, что своими правильными поступками, честностью, добропорядочностью, умением и готовностью всегда протянуть руку помощи, поддержать в трудную минуту подростков, всегда будет высоко цениться молодыми людьми. Именно учителя, обладающие такими чертами характера авторитетны для педагогически запущенных подростков, умеют своеобразно раскрыть внутренний духовный мир проблемных молодых людей, зарядить их высоким чувством, оптимизмом и личностно-социальной перспективой в дальнейшей жизни.

Необходимо ещё раз отметить, что успех и эффективность воспитательно-формирующей работы специалистов всех социальных институтов общества будет зависеть не от количества проведённых с ними совместных мероприятий, а исключительно от умения и желания достигать до внутреннего мира проблемных молодых людей и зарядить их позитивным настроем личностно-социальной самореализации в обществе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Баженов Р. В. Психологические механизмы коррекции девиантного поведения школьников. Ростов н/Д: Феникс, 2007, 224 с.
2. Волков Б. С. Психология подростка. СПб: Питер, 2019, 240 с.
3. Казанская В. Г. Подросток. Трудности взросления. СПб: Питер, 2016, 237 с.
4. Овчарева Р. В. Социально-педагогическая запущенность детей и подростков. М.: Юрайт, 2025, 394 с.
5. Пурин В. В. Профилактика и коррекция педагогической запущенности. М.: Академия, 2008, 189 с.
6. Тагирова Г. С. Психолого-педагогическая коррекция работы с трудными подростками. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003.
7. Холодюк А. Г. Дисциплина и предупреждение педагогической запущенности школьников. М.: Наука, 2007, 156 с.

УКРАЇНОМОВНА ПРОФЕСІЙНА МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА В БІЛІНГВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Сушко Володимир Володимирович,

доктор філософії,

доцент кафедри суспільних наук,

Фудорова Олена Миколаївна,

канд. соц. наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук,

Херсонський навчально-науковий інститут

Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова

м. Херсон, Україна

Вступ./Introduction. Південний регіон України вирізняється своєю поліетнічною складовою, де на сьогодні ще присутнє явище білінгвізму. Особливо вживання російської мови спостерігається на побутовому рівні, що також безпосередньо впливає на мовленнєву культуру в професійному спрямуванні, і зокрема обумовлює таке негативне явище в мовленнєвій культурі, як суржик.

Однак умови сьогодення, що пов'язані з російською воєнною агресією, у більшості населення Півдня України, зокрема тих, хто пережив окупацію, змінили ставлення до вживання російської мови не тільки в побуті, але й в офіційному спілкуванні та сприяли чіткому усвідомленню національної ідентичності.

Сьогодні здебільшого спостерігається процес мовної стійкості, а також збільшений попит на вивчення української мови, її історії, удосконалення мовленнєвої культури на всіх рівнях суспільної комунікації як у південних областях, так і в цілому в країні. Ми можемо зазначити, що такі процеси безпосередньо впливають на розвиток мовленнєвої культури будь-якого фахового напрямку, зокрема її етичної та лексико-лінгвальної складової.

Отже, питання професійної мовленнєвої культури в білінгвальному середовищі Півдня України є сьогодні актуальним.

Мета роботи./Aim. Метою статті є визначення особливостей формування та розвитку професійної мовленнєвої культури в умовах білінгвального середовища Півдня України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення визначеної мети наукової розвідки й узагальнення теоретично-практичного досвіду з досліджуваної проблеми нами використано загально-наукові методи аналізу, аналогії, порівняння, систематизації й узагальнення.

Результати та обговорення. /Results and discussion. На сьогодні явище білінгвізму, що пов'язано з уживанням російської мови, спостерігається в Україні здебільшого в південних, східних та подекуди в центральних областях і є не офіційним. Конституцією України, а також Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухваленим Верховною Радою України 25 квітня 2019 року, визначено статус української мови як єдиної державної мови в Україні, що зумовлено державотворчим самовизначенням української нації та є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави [1; 2, 14].

Мовленнєва культура, зокрема будь-якого фахового напрямку, власне україномовна, передбачає володіння усними й писемними нормами літературної мови, зокрема орфоепічними, акцентуаційними, орфографічними, морфологічними, словотвірними, синтаксично-пунктуаційними, а насамперед лексично-стилістичними, а також їх усвідомлене дотримання. Професійна мовленнєва культура – це не тільки володіння мовними нормами та спеціальною фаховою термінологічною лексикою. Це також уміння володіти мовною ситуацією, дотримання етикету й норм як усного, так і писемного ділового спілкування (телефонні розмови, наради, збори, співбесіди, доповіді, звіти, управлінська діяльність тощо).

Мовленнєва культура, як і будь-яка інша, має також аксіологічне підґрунтя. Шанування мови, зокрема української як державної, не завжди рідної, має закладатися в систему цінностей особистості ще з раннього дитинства, в родинному колі, а далі вже в освітньому середовищі. Після здобуття повної

загальної середньої, професійної чи передвищої освіти перед вступом до закладів вищої освіти майбутні фахівці вже повинні володіти мовно-мовленнєвими нормами, оскільки складають тести ЗНО чи НМТ відповідно до ключових компетентностей.

Однак, зважаючи на особливості мовної ситуації, зокрема в південних областях України, в умовах поліетнічного й полікультурного білінгвального середовища особистість у дитячому, підлітковому чи юнацькому віці не завжди може самостійно зорієнтуватися та визначитися, якій саме мові надавати перевагу для повсякденного вжитку в будь-якій сфері й ситуації спілкування. Можемо зауважити також, що серед більшості фахівців Півдня України, які володіють українською і російською мовами, вибір мови спілкування залежить від комунікативної ситуації та галузевого напрямку.

На сьогодні, навіть враховуючи те, що авторитет української мови та її статус першовартості зростає, а також зростає її роль як основного елементу фахової комунікації, спостерігаємо ще, на жаль, недостатній рівень професійної мовленнєвої культури серед фахівців освітнього середовища (учителі та викладачі непрофільного лінгвістичного чи філологічного напрямку), які також безпосередньо мають впливати на формування системи цінностей особистості й закладати підвалини шанобливого ставлення до української мови як державної в школярів і здобувачів професійної, передвищої чи вищої освіти як майбутніх фахівців.

Отже, заповнення комунікативно-інформаційного простору здебільшого російськомовним контентом, а на побутовому й навіть офіційному рівні суржилом чи іншими ненормативними явищами, негативно впливає на формування й розвиток мовленнєвої культури, зокрема професійної.

Висновки./Conclusions. Ситуація щодо розвитку професійної мовленнєвої культури в білінгвальному середовищі Півдня України на сьогодні потребує регламентованості, нормативності, розвитку мовно-мовленнєвих компетентностей, а також мовної стійкості та стабільності. Усвідомлення національної самоідентичності, цілеспрямоване формування мовної

компетенції, розвиток міжмовної толерантності серед фахівців сприятиме підвищенню ефективності суспільної комунікації та реалізації мовної державної політики.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на глибший аналіз мовленнєвої культури професійного комуніканта в умовах сьогодення в південних областях України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 07.06.2025).
2. Конституція України : офіц. текст. Станом на 1 трав. 2021 р. Київ : Верховна Рада України, 2021. 324 с. (Подарункове видання).

SOFT SKILLS TA HARD SKILLS В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Федорець Майя Анатоліївна

Викладач англійської мови

Копанько Вікторія Юріївна

Студентка 4-Б курсу

КЗВО "Луцький педагогічний коледж"

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві успішність особистості визначається не лише рівнем академічних знань, а й здатністю ефективно взаємодіяти з іншими, приймати рішення, бути креативним і гнучким. Це зумовлює необхідність формування як **hard skills** (твердих навичок – академічних знань і професійних умінь), так і **soft skills** (гнучких навичок – комунікації, креативності, критичного мислення тощо) вже з раннього шкільного віку. Вивчення англійської мови в початковій школі має потужний потенціал для поєднання обох типів навичок. Адже мовне навчання передбачає не лише засвоєння лексико-граматичного матеріалу, а й активне включення учнів у ситуації спілкування, кооперації, презентацій, ігор тощо.

Мета роботи. Метою статті є аналіз можливостей інтеграції формування **hard skills** та **soft skills** у процесі навчання англійської мови в початковій школі, а також виокремлення ефективних методичних підходів, які сприяють гармонійному розвитку особистості учня на основі компетентнісного підходу.

Матеріали та методи. У ході дослідження було використано такі методи:

- **теоретичний аналіз** психолого-педагогічної та методичної літератури щодо визначення понять **hard** і **soft skills**;
- **контент-аналіз чинних навчальних програм і підручників з англійської мови для початкової школи**;
- **спостереження за навчальним процесом у 2–4 класах у реальних шкільних умовах**;
- **анкетування вчителів англійської мови**, що дозволило виявити

практичні підходи до інтеграції двох типів навичок;

- **моделювання уроків** з урахуванням балансу між мовною підготовкою та розвитком soft skills.

Результати та обговорення. Hard skills і soft skills відіграють важливу роль у навчанні англійської мови в початковій школі, оскільки забезпечують всебічний розвиток дитини як особистості. Hard skills формують базову іншомовну компетентність, яка є основою для подальшого навчання: учні опановують лексику, граматику, навички читання, письма, усного мовлення й аудіювання. Це дозволяє їм упевнено використовувати мову в типових комунікативних ситуаціях, виконувати навчальні завдання, орієнтуватися в елементарних правилах мовної побудови. Однак сучасна освіта вимагає не лише знань, а й здатності ефективно їх застосовувати. Саме тому важливо паралельно розвивати soft skills – гнучкі навички, які допомагають учням працювати в команді, висловлювати свою думку, слухати інших, бути відкритими до співпраці та навчатися в соціальному контексті. Під час уроків англійської діти навчаються взаємодіяти в парах і групах, обговорюють теми, беруть участь у рольових іграх, що формує комунікативність, емоційну зрілість, креативність і критичне мислення. Таке поєднання мовної підготовки та особистісного розвитку відповідає вимогам компетентнісного підходу та створює умови для гармонійного формування як навчальних, так і життєво необхідних навичок, які будуть актуальними в будь-якому майбутньому професійному середовищі.

Hard skills – це конкретні, вимірювані та формалізовані знання і вміння, які можна легко перевірити через тести, завдання, сертифікації тощо. Вони безпосередньо пов'язані з професійною підготовкою або навчальним предметом. Основні особливості:

- набуваються через навчання або практику;
- легко оцінюються (тестування, екзамени, проєкти);
- мають прикладний характер (напр., знання англійської граматики, вміння користуватися комп'ютером, рахувати, писати код);

- зазвичай включаються до резюме чи освітньої характеристики учня.

У початковій школі hard skills включають: читання, письмо, лічбу, базову інформатику, знання іноземної мови тощо.

Soft skills – це **міжособистісні, соціально-емоційні та поведінкові компетентності**, які допомагають людині ефективно взаємодіяти з іншими, адаптуватися до змін і вирішувати життєві ситуації. **Основні особливості:**

- складно формалізувати й оцінити (не піддаються чітким тестам);
- проявляються у поведінці, спілкуванні, рішенні проблем;
- важливі у будь-якій сфері діяльності незалежно від професії;
- часто формуються у процесі взаємодії, ігор, проєктів, командної роботи.

До найважливіших soft skills належать:

- комунікація;
- креативність;
- критичне мислення;
- емоційний інтелект;
- командна робота;
- адаптивність;
- тайм-менеджмент;
- відповідальність;
- вміння вести переговори.

Формування як твердих навичок (hard skills), так і м'яких навичок (soft skills) на уроках англійської мови в початковій школі відбувається природно та гармонійно, коли вчитель використовує збалансований і продуманий підхід. Це означає, що процес навчання не обмежується лише механічним засвоєнням мовного матеріалу, а інтегрує особистісно орієнтовані методи, що допомагають розвивати різні аспекти особистості учня. Вчитель стає не лише джерелом знань, а й наставником, який створює сприятливі умови для розвитку як комунікативних, так і когнітивних навичок.

Hard skills – це конкретні, чітко визначені мовні вміння, які можна

навчити і виміряти. Вони формуються за допомогою систематичної і послідовної роботи з мовним матеріалом. Наприклад, учні початкової школи поступово знайомляться з новими лексичними одиницями – словами та фразами, які відповідають їхньому вікові та рівню підготовки. Крім того, вони вивчають основи граматики – як правильно будувати речення, використовувати часи, питання, заперечення тощо. На уроках учні постійно тренують основні види мовленнєвої діяльності: читання, письмо, говоріння та аудіювання. Читання допомагає розвивати навички сприйняття тексту, розуміння смислу, розширює словниковий запас. Письмо формує уміння точно і правильно передавати думки, закріплює граматичні структури. Говоріння розвиває комунікативні здібності, навчає виражати свої ідеї усно, вести діалог. Аудіювання – це вміння розуміти мову на слух, сприймати інтонації, ритм та мелодику англійської мови. Всі ці складові підкріплюються різноманітними вправами: заповнення пропусків, виконання граматичних завдань, розв’язання мовних задач. Регулярне проведення диктантів і тестів дає змогу перевірити рівень засвоєння матеріалу, виявити труднощі та вчасно їх усунути. Таким чином, *hard skills* формуються завдяки систематичній практиці і чіткому контролю. Водночас під час активної мовної діяльності в учнів паралельно розвиваються *soft skills* – м’які навички, які стосуються комунікації, співпраці, емоційного інтелекту та особистісного зростання. Вчитель організовує групові та парні завдання, що дають змогу дітям взаємодіяти між собою, вчитися слухати співрозмовника і чути його думки. У таких ситуаціях учні тренують навички домовленості, уміння аргументувати власну точку зору та шукати компроміси. Робота в командах допомагає долати страх публічних виступів, сприяє формуванню довіри і взаємоповаги серед дітей. Активне залучення до творчих проєктів, рольових ігор і міні-презентацій стимулює розвиток креативності, здатності до нестандартного мислення і самовираження. Через ігрові ситуації діти можуть вчитися проявляти ініціативу, бути впевненими у собі, ставати більш відкритими до нових ідей та досвіду. Важливо, що такі завдання не лише розважають, а й допомагають розвивати критичне мислення –

вміння аналізувати інформацію, порівнювати різні точки зору, робити висновки. Роль учителя у цьому процесі особлива – він не просто передає знання, а виступає фасилітатором, який допомагає організувати роботу так, щоб учні не тільки дізнавалися нові слова та граматичні правила, а й якісно взаємодіяли між собою. Вчитель підтримує розвиток самостійності дітей, мотивує їх проявляти ініціативу і відповідальність за власне навчання, формує позитивне ставлення до процесу здобуття знань. Через заохочення і підтримку вчитель допомагає створити комфортне середовище, де кожен учень відчувається впевнено і бажає розвиватися.

Таким чином, завдяки комплексному, збалансованому підходу до організації уроків англійської мови у початковій школі, у молодших школярів одночасно формуються тверді технічні навички і м'які особистісні компетенції. Це закладає міцну основу для їх подальшого успішного навчання та особистісного розвитку в майбутньому, адже такі навички будуть корисні не лише у вивченні мови, а й у повсякденному житті, соціальній взаємодії та професійній діяльності.

Висновки. Формування **hard skills** та **soft skills** у процесі навчання англійської мови є реалістичним і необхідним завданням сучасної початкової школи. Забезпечення балансу між академічною мовною підготовкою та розвитком особистісних якостей учнів сприяє їхньому успішному навчанню, адаптації до соціуму та майбутній професійній самореалізації. Педагогічна практика підтверджує, що саме в початковій школі закладається основа для гнучких навичок, які можна ефективно формувати через іноземну мову. Інтеграція сучасних освітніх технологій, творчих форм навчання та особистісно орієнтованого підходу забезпечує цілісне виховання учня нового покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Soft Skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті. *Міжвузівський науково-методичний семінар* : Тези доп., м. Київ, 21 лют. 2020 р. Київ, 2020. С. 28–40.

2. Госедло В. М. "Development of Soft Skills (skills of the 21st century)". Vseosvita. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-z-anhliiskoi-movy-development-of-soft-skills-skills-of-the-21st-century-656678.html> (дата звернення: 07.06.2025).

3. ІСТОPIЯ INNOVECS. Чому soft skills важливі для сучасних компаній [Електронний ресурс] / ІСТОPIЯ INNOVECS. 2020. Режим доступу до ресурсу: <https://jobs.innovecs.com/uk/blog/soft-skills-vazhlyvi-syogodni/> (дата звернення: 09.11.2022).

4. Капленко. САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ. САМОБРЕНДИНГ. СУЧАСНІ SOFT-SKILLS» [Електронний ресурс] / Капленко. 2020. Режим доступу до ресурсу: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/5s_Samoprezentatsiia.Samobrendynh_SOFT_SKILLS.doc (дата звернення: 09.11.2022).

5. Розвиток "soft skills" у молодших школярів. [Електронний ресурс]. 2020. Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-soft-skills-u-molodsih-skolariv-207455.html> (дата звернення: 09.11.2022).

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS IN A MULTICULTURAL ACADEMIC ENVIRONMENT

Makhametova Mukhlissa

Master's student

Department of Psychology

South Kazakhstan University

Shymkent, Kazakhstan

Introduction.

The increasing globalization of higher education has resulted in a significant rise in international student enrollment across Central Asia. South Kazakhstan University, located in a region that serves as a cultural and educational bridge between East and West, is no exception. Students from post-Soviet countries often come with linguistic and cultural similarities, yet they still face substantial psychological and academic adaptation challenges.

Psychological adaptation includes cognitive, emotional, and social components that contribute to an individual's ability to function effectively in a new cultural or educational setting. Prior research indicates that even when linguistic and academic systems appear familiar, stress, isolation, and mental fatigue often persist (Berry, 1997; Ward et al., 2001).

This research explores the psychological dimension of adaptation among foreign students from post-Soviet countries in Kazakhstan, particularly focusing on stress levels, emotional well-being, coping styles, and perceived institutional support.

Aim.

To assess the psychological adaptation of international students from post-Soviet countries studying at South Kazakhstan University by examining levels of academic stress, emotional well-being, coping strategies, and the role of university

support systems.

Materials and Methods.

A mixed-method survey design was employed. The main instrument was a structured 30-item questionnaire, organized into five categories:

1. Academic stress (6 items) Emotional state and mental fatigue (6 items)
2. Social integration (6 items)
3. Coping strategies (6 items)
4. Awareness and use of institutional support (6 items)

The questionnaire used a 5-point Likert scale (1 = Strongly disagree, 5=Strongly agree).

Participants:

150 foreign students (58 male, 92 female), ages 18–28, from post-Soviet countries (Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia). Most were enrolled in undergraduate programs in humanities, social sciences, and engineering.

Procedure: Surveys were conducted online. Data were analyzed using SPSS v25. Descriptive statistics, Spearman's rank correlation, and cross-tabulation were applied. Open-ended responses (qualitative data) were coded for thematic analysis.

Results and Discussion.

Academic Stress and Emotional Well-being

63.4% of respondents reported moderate to high academic stress. Language barriers, particularly in Kazakh-taught courses, were noted by 47% as a source of anxiety. A significant portion (58%) reported persistent feelings of fatigue or low mood during exam periods.

Table 1.

Self-reported levels of academic stress (n = 150)

(Align table center, bold title)

Stress Level	Number of Students	Percentage
Low	22	14.7%
Moderate	74	49.3%
High	54	36.0%

"Even though I understand the material, I feel tired all the time. Everything feels overwhelming." – Student from Kyrgyzstan (translated)

Social Integration and Coping Strategies

Most students (81%) had at least one friend from their country, but only 42% felt integrated into the broader student community. Isolation was strongly correlated with low coping satisfaction ($\rho = 0.61, p < 0.05$). Those who engaged in proactive coping (exercise, journaling, peer groups) reported higher emotional stability.

Use of University Support

Only 17% of students were aware of psychological support services, and just 9 had used them. Mental health stigma was cited as a primary barrier, especially among male students.

Conclusions.

This study confirms that international students from post-Soviet countries experience significant psychological strain, even in familiar academic environments. High academic stress, emotional fatigue, and weak social integration are the main issues. Culturally responsive mental health resources are essential for their successful adaptation.

Limitations.

- Sample limited to one university
- Based on self-reported data
- Lacks longitudinal follow-up

Recommendations.

1. Introduce peer mentoring and group-based support in students' native languages.
2. Improve visibility and accessibility of counseling services.
3. Include resilience-building workshops during orientation.

REFERENCES.

1. Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34.

2. Kim, Y. Y. (2001). *Becoming intercultural: An integrative theory of communication and cross-cultural adaptation*. Sage.
3. Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock*. Routledge.
4. Yakunina, E. S., Weigold, I. K., Weigold, A., Hercegovac, S., & Elsayed, N. (2013). International students' personal and multicultural strengths: Reducing acculturative stress and promoting adjustment. *Journal of Counseling & Development*, 91(2), 216–223.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Булатова Христина Олександрівна,
студентка групи ПС-23з
Львівський Політехнічний університет

Анотація: Цифрова трансформація освіти, що активізувалась через розвиток інформаційних технологій і пандемію COVID-19, призвела до суттєвих змін у способах навчання та взаємодії учасників освітнього процесу. Стаття досліджує психологічні виклики, які супроводжують цей процес, серед яких зниження мотивації, зростання тривожності, втома від цифрових засобів, а також зменшення соціальної взаємодії.

Водночас розглядаються перспективи психологічної підтримки, формування резильєнтності та розвиток навичок саморегуляції, які сприяють ефективній адаптації до нових умов.

Ключові слова: Психологія, цифрова трансформація, освіта, дистанційне навчання, мотивація, психоемоційний стан, резильєнтність, саморегуляція, цифровий стрес

Вступ. У 21 столітті інформаційні технології радикально змінили освітню сферу, особливо у зв'язку із світовою пандемією COVID-19, що спричинила масовий перехід на дистанційне навчання. Цей перехід став каталізатором цифрової трансформації освіти, створивши як унікальні можливості, так і значні психологічні виклики. З огляду на зростаючу роль цифрових технологій, важливо проаналізувати, яким чином вони впливають на психічний стан учнів і педагогів, та визначити методи підтримки їхнього психологічного здоров'я.

Аналіз проблематики.

Психоемоційні виклики цифрової освіти

Перехід до дистанційного формату навчання суттєво змінив традиційні моделі комунікації і взаємодії. Зменшення живого контакту викликає у багатьох

учнів відчуття соціальної ізоляції, що, за даними досліджень, може призводити до розвитку тривожних і депресивних розладів (Kovalenko, 2023). Зростання психологічного навантаження також пов'язане із необхідністю самостійного організування навчального процесу, що вимагає високого рівня самодисципліни і навичок саморегуляції.

Важливим фактором є «digital fatigue» – психоемоційна втома від тривалого використання цифрових пристроїв, що знижує концентрацію і мотивацію до навчання (Brown, 2020). Цей феномен призводить до зниження ефективності навчального процесу і підвищує ризик вигорання серед учнів і викладачів.

Роль мотивації і саморегуляції.

Мотивація є ключовим фактором успішного навчання. Цифрова освіта вимагає від учнів більшої автономності, що може стати викликом для тих, хто не має сформованих навичок самоконтролю. Наукові дослідження показують, що розвиток навичок саморегуляції та ефективного тайм-менеджменту є необхідним для підтримки навчальної мотивації в цифровому середовищі (Ivanenko, 2021).

Резильєнтність, або психологічна стійкість, допомагає учням та педагогам адаптуватися до змін і подолати стресові фактори. Розвиток резильєнтності пов'язаний із формуванням позитивного мислення, навичок емоційного контролю та підтримкою соціальних контактів навіть у віртуальному просторі (Petrenko, 2024).

Психологічна підтримка в цифровій освіті.

Інтеграція психологічної підтримки в освітній процес є важливою для забезпечення психічного здоров'я учасників. Це можуть бути онлайн-консультації, тренінги зі стресостійкості, програми розвитку навичок саморегуляції та роботи з мотивацією. Психологічні інтервенції допомагають знизити рівень тривожності, подолати почуття ізоляції і підтримувати навчальну активність (Smith, 2022).

Освітні технології з урахуванням психологічних аспектів. Розробка

цифрових платформ і освітніх ресурсів має враховувати психологічні особливості користувачів. Наприклад, введення інструментів для регулярного зворотного зв'язку, інтерактивних елементів, що стимулюють активне залучення, а також функцій, які допомагають управляти часом і емоціями, сприятиме підвищенню ефективності навчання.

Висновки.

Цифрова трансформація освіти створює як нові можливості, так і значні психологічні виклики, які потребують комплексного підходу. Психологічна підтримка, розвиток навичок саморегуляції і резильєнтності є ключовими факторами, що сприяють успішній адаптації учнів і педагогів до нових умов. Впровадження інноваційних методик і технологій з урахуванням психологічних потреб учасників освітнього процесу дозволить підвищити якість навчання і зберегти психічне здоров'я в цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваненко О. В. Психологічні особливості дистанційного навчання. – Київ, 2021. – 150 с.
2. Ковальчук Л. М. Психоемоційний стан учнів у цифровому середовищі. – Психологія освіти, 2023. – №1. – С. 30-45.
3. Smith J. Digital Education and Mental Health: Challenges and Opportunities. – Journal of Educational Psychology, 2022. – Vol. 18, No. 4. – P. 210–225.
4. Brown K., Adaptation to Online Learning Environments. – Psychology Today, 2020. – 9(3). – P. 78–85.
5. Petrenko S. Psychological Support in the Era of Digital Education. – Educational Psychology Review, 2024. – Vol. 12. – P. 50-68.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ ДО ЕКОЛОГІЧНИХ ЗМІН: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Булатова Христина Олександрівна,
студентка групи ПС-23з
Львівський Політехнічний університет

Анотація: У статті досліджуються психологічні механізми адаптації людини до екологічних змін, що набувають дедалі більшого значення у сучасному світі. Розглядаються виклики, пов'язані з підвищенням рівня стресу, тривожності та почуття невизначеності в умовах зміни клімату та деградації навколишнього середовища. Особливу увагу приділено ролі екологічної свідомості та розвитку психологічної стійкості як ключових чинників, що сприяють ефективній адаптації. У статті також аналізуються перспективи впровадження психологічної підтримки для покращення психічного здоров'я та якості життя у контексті сучасних екологічних викликів.

Ключові слова: Психологія, адаптація, екологічні зміни, стрес, екологічна свідомість, резильєнтність, психічне здоров'я.

Основний текст

Сучасні екологічні проблеми мають не лише фізичні, але й значні психологічні наслідки для людини. Зміна клімату, забруднення повітря, води і ґрунту, втрата біорізноманіття – все це викликає у людей підвищений рівень тривожності, стресу і навіть депресивних станів. Так званий «екологічний стрес» стає глобальним явищем, що потребує комплексного розгляду з позицій психології.

Психологічна адаптація в цьому контексті розглядається як процес, що включає здатність людини пристосовуватись до нових, часто несприятливих умов середовища. Важливими компонентами цього процесу є розвиток резильєнтності – психологічної стійкості, яка дозволяє ефективно справлятися

зі стресорами та зберігати психологічне здоров'я. Одним із ключових факторів є також формування екологічної свідомості – усвідомлення впливу людини на навколишнє середовище та відповідальності за його збереження.

У психологічній практиці все більшого значення набувають програми підтримки, що спрямовані на підвищення психологічної стійкості та просвітництво у сфері екології.

Вони допомагають людям краще розуміти природу екологічних викликів, зменшувати тривогу і формувати адаптивні стратегії поведінки. Крім того, дослідження вказують на позитивний вплив таких програм на покращення якості життя та загального психічного стану.

Перспективи розвитку цієї галузі включають інтеграцію психологічної підтримки у державні екологічні програми, активне залучення психологів до розробки стратегій адаптації, а також подальше вивчення взаємозв'язку між психічним здоров'ям і станом навколишнього середовища. Це сприятиме формуванню більш гармонійного та усвідомленого ставлення людини до природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левін І.Ю. Психологія екологічної поведінки: теорія і практика. – Київ, 2020. – 230 с.
2. Сміт Дж. Environmental Psychology and Climate Change: A Review. – Journal of Environmental Studies, 2022. – Vol. 15, No. 3. – P. 145–160.
3. Brown K., Resilience and Adaptation in a Changing Climate. – Psychology Today, 2021. – 10(2). – P. 85– 92.
4. Овчаренко В.П. Психологічні аспекти стресу в умовах екологічних катастроф. – Психологія і суспільство, 2019. – №3(15). – С. 45-56.
5. Greenfield, S. The role of environmental awareness in psychological resilience. – Environmental Psychology Review, 2023. – Vol. 21. – P. 22-39.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ РІВНЕМ ШУМУ ТА ШВИДКІСТЮ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Кривішин Софія Ярославівна

здобувачка вищої освіти за спеціальністю 053 “Психологія”
Національний університет “Львівська політехніка”, Україна

Вступ. У сучасному світі, де велика частина діяльності людини відбувається в умовах постійного фоновго шуму – у відкритих офісах, громадському транспорті, навчальних закладах – зростає інтерес до дослідження впливу акустичного середовища на когнітивні процеси. Особливо важливим є питання, як шум різної інтенсивності впливає на швидкість прийняття рішень, що має практичне значення для оптимізації умов праці, навчання та повсякденного функціонування. Незважаючи на наявність досліджень у цій сфері, результати часто суперечливі, що вказує на необхідність додаткових експериментальних підтверджень. Вивчення цього зв'язку дозволить краще зрозуміти, як зменшити негативний вплив шуму на продуктивність та когнітивну ефективність.

Мета дослідження. Здійснити експеримент і вивчити, як різні рівні фонового шуму впливають на швидкість прийняття рішень.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес прийняття рішень, а предметом – вплив рівня фонового шуму на його швидкість.

Теоретико-методологічна база. Теоретичною основою дослідження є положення когнітивної психології щодо особливостей прийняття рішень, зокрема моделі Д. Канемана про два типи мислення (швидке інтуїтивне та повільне раціональне), а також дослідження Г. Саймона про обмежену раціональність. Враховано підходи до вивчення впливу зовнішніх подразників на когнітивну продуктивність, зокрема шуму як фактора, що може спричиняти перевантаження уваги або зниження ефективності обробки інформації. Методологічною основою слугує експериментальний підхід, який передбачає

контроль умов і змінних для вивчення причинно-наслідкових зв'язків. У дослідженні використано метод порівняння результатів когнітивних завдань при різних рівнях шумового навантаження, що дозволяє оцінити динаміку змін у швидкості прийняття рішень.

Методи дослідження. Дослідження проводилося із застосуванням експериментального методу в лабораторних умовах. Учасниками стали 30 добровольців віком від 18 до 35 років (серед них 15 жінок та 15 чоловіків), які не мали проблем зі слухом або когнітивними порушеннями.

Для оцінки впливу рівня шуму на швидкість прийняття рішень було створено три акустичні умови:

Тиша (контрольна умова) – відсутність фонового шуму;

Помірний рівень шуму – білий шум із гучністю приблизно 50 дБ;

Високий рівень шуму – білий шум із гучністю близько 70 дБ.

Учасники послідовно виконували когнітивне завдання, яке передбачало швидкий вибір правильної відповіді у серії тестових ситуацій (логічні задачі, вибір між двома варіантами відповідей). Час реакції та точність відповідей фіксувалися за допомогою комп'ютерної програми.

Порядок умов був рандомізований, щоб уникнути впливу порядку на результати. Кожна сесія тривала приблизно 20 хвилин з перервами між умовами для зниження втоми.

Отримані дані аналізувалися за допомогою статистичних методів (ANOVA) для визначення впливу рівня шуму на швидкість прийняття рішень.

Результати і висновки. Аналіз експериментальних даних показав, що рівень фонового шуму істотно впливає на швидкість прийняття рішень ($p < 0,05$). Умови тиші забезпечували найшвидший середній час реакції ($M = 1,2$ с, $SD = 0,3$), тоді як помірний шум спричинив помірне збільшення часу ($M = 1,5$ с, $SD = 0,4$). Високий рівень шуму призвів до значного уповільнення прийняття рішень ($M = 1,9$ с, $SD = 0,5$). Точність відповідей суттєво не змінилася між умовами. Отже, результати дослідження підтвердили, що підвищений рівень фонового шуму уповільнює швидкість прийняття рішень, не

впливаючи на їх точність. Це свідчить про те, що шум створює додаткове когнітивне навантаження, яке знижує оперативність обробки інформації. Отримані дані можуть бути корисними для оптимізації робочих і навчальних середовищ з урахуванням акустичних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чалдіні Р. Психологія впливу. – Київ: Наш формат, 2020.
2. Канеман Д. Мислення, швидке і повільне. – Х.: КСД, 2019.
3. Канеман, Д., Сібоні, О., Санстейн, К. Шум. Хибність людських суджень. – Київ: Наш Формат, 2021.
4. Рогов, Є. І. Психологія уваги. – Київ: Либідь, 1996.
5. Гаращенко, О. О. Психологія прийняття рішень. – Львів: Видавництво ЛНУ, 2015.
6. Романов, О. В. Екологічна психологія: вплив середовища на психіку людини. – Київ: КНТ, 2014.
7. Кірсанова, О. В., Литвиненко, І. П. Психологія сприйняття і уваги. – Київ: Либідь, 2000.

ВПЛИВ МУЛЬТИТАСКІНГУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ

Кривішин Софія Ярославівна

здобувачка вищої освіти за спеціальністю 053 “Психологія”
Національний університет “Львівська політехніка”, Україна

Вступ. У сучасному освітньому середовищі все більшого поширення набуває мультитаскінг – одночасне виконання кількох завдань. Особливо це стосується студентів та учнів, які паралельно вивчають матеріал, спілкуються у месенджерах, слухають музику або користуються соціальними мережами. Хоча мультитаскінг здається ефективним способом економії часу, наукові дослідження показують, що він може негативно впливати на концентрацію, якість запам’ятовування і швидкість обробки інформації. Через це знижується ефективність навчання та збільшується ймовірність помилок. Ураховуючи зростаючу роль цифрових технологій у житті студентів, вивчення впливу мультитаскінгу на процес навчання є актуальним і необхідним для розробки методик, що допоможуть підвищити продуктивність та якість освіти.

Мета дослідження. Визначити вплив мультитаскінгу на ефективність навчання, зокрема оцінити, як одночасне виконання кількох завдань впливає на концентрацію, засвоєння інформації та якість навчальних результатів.

Об’єкт і предмет дослідження. Об’єктом дослідження є навчальний процес студентів, а предметом – вплив мультитаскінгу на їхню ефективність навчання.

Теоретико-методологічна база. Дослідження базується на сучасних теоріях когнітивної психології, які розглядають механізми уваги, пам’яті та інформаційної обробки (Канеман, 2017). Важливим теоретичним підґрунтям є концепція обмежених ресурсів уваги, яка пояснює, чому одночасне виконання кількох завдань знижує продуктивність (Пашлер, 1994). Методологічно робота спирається на експериментальні підходи до вивчення впливу зовнішніх факторів на навчальну діяльність, зокрема використання тестів концентрації та опитувальників щодо мультитаскінгу.

Методи дослідження. Для дослідження було проведено експеримент, у якому студенти виконували навчальні завдання в двох умовах: без відволікань та з мультитаскінгом, що полягав у одночасному виконанні основного завдання і додаткових дій, таких як відповіді на повідомлення. Після кожного етапу учасники проходили тест із вибором правильної відповіді для оцінки якості засвоєння матеріалу. Для вимірювання концентрації уваги використовувався комп'ютерний тест на швидкість реакції та здатність фокусуватися на цільових стимулах, що дозволяв об'єктивно оцінити рівень уваги під час виконання завдань. Крім того, проводилося опитування за допомогою анкети, яка включала питання про звички мультитаскінгу, частоту одночасного виконання кількох завдань під час навчання та суб'єктивне сприйняття впливу мультитаскінгу на навчальні результати. Отримані дані аналізувалися з використанням t-тесту для парних вибірок, що дало змогу порівняти ефективність навчання у двох умовах, а також застосовувалися методи описової статистики для узагальнення результатів опитування.

Результати. У результаті експерименту було виявлено, що мультитаскінг значно знижує ефективність навчання. Студенти, які виконували завдання в умовах мультитаскінгу, показали на 15–20% гірші результати тестів порівняно з тими, хто працював без відволікань. Крім того, тестування концентрації уваги продемонструвало, що рівень фокусування під час мультитаскінгу знижується, що підтверджується збільшенням часу реакції на цільові стимули і кількістю допущених помилок. Опитування показало, що понад 70% учасників регулярно використовують мультитаскінг під час навчання, при цьому більшість відзначають, що відчувають зниження якості засвоєння матеріалу і збільшення втоми. Статистичний аналіз підтвердив, що різниця між результатами у двох умовах є статистично значущою ($p < 0,05$), що свідчить про негативний вплив мультитаскінгу на продуктивність у навчанні.

Висновок. Проведене дослідження підтвердило, що мультитаскінг негативно впливає на ефективність навчання, знижуючи якість засвоєння матеріалу та концентрацію уваги. Результати експерименту і опитування

показали, що одночасне виконання кількох завдань призводить до погіршення навчальних результатів і підвищення когнітивного навантаження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костюк, О. М. Психологія уваги: навчальний посібник. – Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2015.
2. Бондаренко, Т. В. Сучасні підходи до вивчення мультитаскінгу у студентів. // Вісник психології і педагогіки, 2021, №3, с. 45-52.
3. Шевченко, І. О. Психологія уваги і розподілу ресурсів. – Київ: Наукова думка, 2019.
4. Шевченко, Н. В. Психологія уваги і пам'яті у навчальному процесі. – Харків: Ранок, 2019.
5. Медина, Дж. Правила мозку. Як використовувати мозок для навчання та розвитку. – Київ: Видавництво Старого Лева, 2015.
6. Rubinstein, J. S., Meyer, D. E., & Evans, J. E. (2001). Executive control of cognitive processes in task switching. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 27(4), 763–797.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО КОНТЕНТУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ

Лях Наталія Григорівна

здобувачка III (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

ступеня доктора філософії

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»,

педагог-організатор

КЗ «Мангушський опорний заклад

загальної середньої освіти I-III ступенів»

Мангушської селищної ради

Маріупольського району Донецької області

<https://orcid.org/0009-0009-2669-3101>

Вступ./Introduction. На сучасному етапі розвитку України яка зараз виборює своє прагнення стати незалежною європейською державою актуалізується потреба у створенні оновленої системи національно-патріотичного виховання учнів основної школи, адаптованої до вимог цифрового освітнього середовища. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування та впровадження таких педагогічних умов, які б ефективно забезпечували формування національно-патріотичної вихованості учнівства як результат національно-патріотичного виховання в умовах цифровізації освітнього процесу

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є наукове обґрунтування педагогічної умови розвитку національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти загальноосвітніх закладів в умовах цифровізації освітнього процесу

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження ґрунтується на теоретичному аналізі наукової літератури, законодавчих актів та передового педагогічного досвіду з проблем національно-патріотичного виховання та цифровізації освітнього процесу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Педагогічна умова – використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту на нашу думку передбачає активне залучення учнів основної школи до процесу створення власного цифрового контенту, який відображає їхнє розуміння національної ідентичності, історії, культури та патріотичних цінностей

Цифровими технологіями є електронні інструменти, пристрої та ресурси, що опрацьовують, генерують або зберігають дані. Саме з таким визначенням знайомляться учні на уроках інформатики (<https://ua.izzi.digital/DOS/373183/418479.html>). І саме таке визначення цифрових технологій ми знаходимо у закордонних авторів. (<https://www.brentwoodparkps.vic.edu.au/digital-learning/>) Важливою для нашого дослідження є позиція Л. Фамілярської, яка, узагальнюючи наукові підходи до трактування цифрових технологій, характеризує їх як технології, що забезпечують процес кодування різних видів інформації з подальшою візуалізацією за допомогою комп'ютерної техніки. Фамілярська Л. Цифрові технології в роботі вчителя початкових класів НУШ. Освіта України. 2021. URL: <https://www.ra-ou.com.ua/index.php?id=589>

На думку О. Муковіз, цифрові технології трансформують освітній процес, стираючи межі між фізичним і віртуальним середовищем. Це, на його переконання, зумовлює необхідність оновлення традиційних підходів до освітньої діяльності, адже цифровізація сприяє підвищенню ефективності засвоєння знань, полегшує комунікацію та забезпечує оперативний обмін інформацією між учасниками освітнього процесу.

https://prezi.com/p/ohe_xjjzfj0e/presentation/

За даними Глобального офісу досліджень і прогнозувань Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) ,цифрові технології виступають потужним фактором, що визначає ритм сучасного життя, зокрема дитячого. Завдяки доступу до цифрового середовища діти отримують широкі можливості для саморозвитку, навчання, соціалізації та активної громадянської участі. Водночас ці технології можуть стати ефективним інструментом залучення до освіти й суспільного

життя дітей, які опинилися в умовах соціально-економічної чи географічної ізоляції.

З огляду на такі підходи до визначення терміну «цифрові технології» наша перша педагогічна умова спрямована на перетворення учнів з пасивних споживачів інформації на активних творців, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, розвитку творчих здібностей, критичного мислення та почуття відповідальності за збереження та популяризацію національної спадщини. Використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту сприяє активному та усвідомленому засвоєнню учнями знань про національну історію, культуру та цінності, розвиває творчі здібності, цифрову грамотність та комунікативні навички учнів, формує почуття гордості за свою країну, національну самосвідомість та громадянську позицію, залучає учнів до популяризації національної спадщини серед однолітків та ширшої аудиторії.

Для ефективної реалізації цієї педагогічної умови необхідно створити безпечне, доброзичливе цифрове середовище, яке сприятиме творчій діяльності й відкритому обміну ідеями. Важливо мотивувати учнів до участі у створенні цифрового контенту, забезпечити можливості для його презентації та обговорення, а також враховувати вікові особливості й інтереси дітей при виборі тем та форматів завдань. Визначення поняття «цифровий контент» в Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги» в статті 2 п.11. «Цифровий контент – дані, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> Саме таке тлумачення поняття «цифровий контент» ми беремо за основу в межах реалізації цієї педагогічної умови, оскільки воно охоплює широкий спектр цифрових продуктів, що можуть бути створені учнями в освітньому процесі – від інтерактивних презентацій і відеороликів до навчальних ігор, подкастів чи електронних видань, спрямованих на формування національно-патріотичних цінностей.

Практична імплементація цієї педагогічної умови дозволяє зробити процес національно-патріотичного виховання більш активним, цікавим та особистісно значущим для учнів основної школи, сприяючи їхньому всебічному розвитку та формуванню відповідальної громадянської позиції.

Висновки./Conclusions. Таким чином, педагогічна умова «Використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту» не лише актуалізує зміст національно-патріотичного виховання, а й впливає на національно-патріотичну вихованність здобувачів освіти.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Глядик Богдан

здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Україна, м. Тернопіль

Вступ./Introduction. Актуальність використання емоційного інтелекту (EI) у розвитку соціокомунікативної компетентності в сучасному суспільстві надзвичайно висока і постійно зростає. Це зумовлено низкою факторів: складністю сучасних соціальних взаємодій, інформаційним перевантаженням, глобалізацією культурного різноманіття, динамічністю та непередбачуваністю професійної діяльності. При цьому слід наголосити, що емоційний інтелект дозволяє людині не тільки ефективно функціонувати в складних соціальних умовах, а й будувати гармонійні стосунки, досягати успіху в професійній діяльності та покращувати якість власного життя; дозволяє ефективно взаємодіяти в різноманітному середовищі, розуміючи та адаптуючись до культурних відмінностей, уникаючи непорозумінь та конфліктів, що можуть виникнути через культурні бар'єри; допомагає фільтрувати зайве, зосереджуватися на суттєвому та адекватно реагувати на емоційний компонент повідомлень; забезпечує активізацію таких якостей особистості як гнучкість, адаптивність та вміння швидко реагувати на нові виклики, що дозволяє краще керувати власними емоціями в умовах стресу та невизначеності, а також підтримувати продуктивні стосунки.

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати основні рольові аспекти емоційного

інтелекту у формуванні соціокомунікативної компетентності.

Матеріали та методи./Materials and methods. У роботі використано комплекс теоретичних методів, що відповідають змісту проблеми, а саме: аналіз, систематизація, порівняння, узагальнення та зіставлення різних наукових поглядів з метою визначення стану проблеми, яка досліджувалась у соціологічній, психологічній, педагогічній теорії і практиці.

Результати та обговорення./Results and discussion. Соціокомунікативна компетентність – це здатність людини успішно спілкуватися, розуміти соціальні ситуації та адаптувати свою поведінку відповідно до них, з огляду на це емоційний інтелект (EI) відіграє критично важливу роль у розвитку соціокомунікативної компетентності, адже він є фундаментом для ефективної взаємодії з іншими людьми та зі свого боку, забезпечує необхідні інструменти для досягнення цієї компетентності. Проблема формування соціокомунікативної компетентності полягає не лише в її визначенні, а й у складності її внутрішньої структури, динамічності зовнішнього середовища, наявності індивідуальних бар'єрів та прогалин у системному підході до її розвитку. Успішне формування цієї компетентності вимагає комплексних зусиль, що включають усвідомлення її важливості, цілеспрямоване навчання, розвиток емоційного інтелекту та постійну адаптацію до мінливих соціальних реалій.

Щоб зрозуміти зв'язок між EI та соціокомунікативною компетентністю, важливо розглянути основні складові емоційного інтелекту: *самоусвідомлення*, що дозволяє людині усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, а також те, як її емоції проявляються в спілкуванні; *саморегуляція*, що включає здатність заспокоюватися після стресових ситуацій, контролювати гнів або роздратування, а також адаптуватися до мінливих обставин; *соціальне усвідомлення (емпатія)*, що є ключовим для ефективного спілкування, оскільки дозволяє "читати" невербальні сигнали, співпереживати і встановлювати глибинний зв'язок; *управління стосунками*, що напрацьовує уміння будувати та підтримувати ефективні стосунки, вирішувати конфлікти, впливати на інших та

працювати в команді. Цей компонент об'єднує всі попередні, дозволяючи використовувати емоційний інтелект для досягнення гармонійних і продуктивних взаємин.

Взаємозв'язок між емоційним інтелектом та соціокомунікативною компетентністю можна простежити через кілька ключових аспектів:

- взаєморозуміння, яке допомагає уникнути непорозумінь та будувати спілкування на взаєморозумінні;
- ефективна невербальна комунікація, що надає можливість адаптувати поведінку та тон голосу для більш ефективної передачі повідомлення, а також правильно інтерпретувати приховані значення в спілкуванні;
- управління конфліктами та стресом, дозволяє зберігати спокій у напружених ситуаціях, уникати імпульсивних реакцій та конструктивно вирішувати конфлікти та сприяє підтримці позитивних стосунків навіть у складних обставинах;
- побудова довіри, адже емпатія та здатність керувати стосунками допомагають встановлювати глибокий рапорт з людьми, що є основою для довіри;
- вплив та переконання, що дозволяє ефективніше адаптувати свої аргументи та стиль комунікації для переконання та впливу, не використовуючи маніпуляцій, а базуючись на емпатії та взаємній повазі;
- укріплення лідерських якостей, адже високий ЕІ дозволяє лідерам краще розуміти потреби своєї команди, вирішувати міжособистісні проблеми та створювати позитивну робочу атмосферу.

Висновки./Conclusions. Загалом, можемо зазначити що емоційний інтелект забезпечує здатність швидко та ефективно діяти в умовах сучасних соціальних викликів та не просто доповнює соціокомунікативну компетентність, а є її невід'ємною частиною, що забезпечує глибину, ефективність та гармонію у взаємодії між людьми. Розвиток емоційного інтелекту безпосередньо призводить до підвищення рівня соціокомунікативної

компетентності, що є критично важливим для успіху в особистому та професійному житті.

Перспективами подальших досліджень є висвітлення проблеми впливу середовища на формування соціокомунікативної компетентності фахівців соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко Н. В. Професійна соціокомунікативна компетентність керівників навчальних закладів: зміст, цінності, модель. Імідж сучасного педагога. 2015. № 1. С. 20-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2015_1_6

2. Карпенко О. Професійні функції соціального працівника як складова професійної компетентності. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. Вип. 20. С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_20_6

3. Петришин Л. Роль соціального працівника як медіатора у врегулюванні конфліктів. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / ред. В. М. Лабунець. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 23(2-2017). Ч.1. С. 164-170.

4. Тернопільська В. І. Структура професійної компетентності майбутнього фахівця. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2012. Вип. 9. С. 208–213.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАТЕРИНСТВА В США

Луценко Олена Анатоліївна,

к.філос.н., доцент

Сумський державний педагогічний університет,

м. Суми, Україна

Анотація: У статті автор з позиції гендерного підходу розглядає особливості державної підтримки материнства в Сполучених Штатах Америки. Спираючись на науково-методичну літературу і законодавчу базу, що сприяла реалізації державних програм соціальної підтримки в США, автор досліджує специфіку юридичних, соціальних та медичних рамок для забезпечення захисту прав жінки-матері в Америці. Окреслено ключові аспекти, які слід урахувати в організації соціальної роботи і формування соціальної політики підтримки материнства у нашій країні.

Ключові слова: Соціальна підтримка, державна програма, материнство, дитинство, гендерна рівність, США.

Вступ. Дослідження сім'ї як соціального інституту, на який в основному покладається вирішення демографічної проблеми й створення найкращих умов для повноцінного розвитку дитини неможливе без ретельного вивчення передового зарубіжного досвіду. Звернення до американського досвіду, який має сформовані традиції в галузі інтеграції всіх соціально-правових сил суспільства, зокрема сімейної підтримки, дають можливість виявити загальні недоліки в організації соціального захисту, зокрема й вітчизняного, обґрунтувати в подальшому шляхи його вдосконалення.

Огляд науково-методичної літератури засвідчив зростання інтересу багатьох науковців до питання соціальної політики підтримки материнства/батьківства й дитинства. Різні теоретичні та практичні аспекти соціальної

політики США щодо сім'ї розглядали американські вчені Р. Гарріс, С. Кемірмен, А. Кахн, П. Кінгстон, Л. Ліма, Я. Ширмер та ін. Американську систему соціально-правового забезпечення і соціальної роботи США досліджували вітчизняні науковці В. Безлюдна, О. Дашковська, Д. Дошук, В. Закриницька, М. Любецька, В. Полехіна, В. Стинська, І. Чеховська та ін. Гендерний підхід в питаннях соціально-правового захисту і підтримки населення вивчався такими дослідниками як А. Войтовська, О. Гончаренко, І. Грицай, О. Кравченко, О. Мурашкевич, Т. Семигіна, А. Ярошенко та ін.

В США сім'я є однією з вищих національних цінностей, що покладені в основу американського способу життя. Питання основних тенденцій соціальної підтримки материнства/ батьківства й дитинства в США й досі залишається недостатньо висвітленим, що й зумовило вибір теми статті. Особливу увагу слід приділити вивченню соціального захисту жінок з сімейними обов'язками, оскільки це питання є прогалиною у політиці соціального захисту багатьох країн

Мета статті – на основі аналізу джерелознавчих матеріалів окреслити з позиції гендерного підходу особливості організації державної підтримки материнства в США.

Виклад основного матеріалу. Система соціального захисту сім'ї в США є складною і досить різноманітною, її відмінною рисою є децентралізація. Єдиної загальнонаціональної централізованої системи соціального забезпечення у США не існує. Вона утворюється з різного роду програм, регламентованих або федеральними органами, або законодавством штату, або їх спільними зусиллями. Окремі програми приймаються органами місцевої влади.

В другій половині XX - на початку XXI ст. у США велику увагу держави, різних соціальних організацій було сконцентровано на створенні державних соціальних програм підтримки материнства і дитинства. Як свідчить аналіз джерельної бази, у сфері підтримки і охорони жінки матері немає окремої регламентованої законодавчої бази. Проблема підтримки материнства пов'язана

переважно з питаннями допомоги сім'ям і дітям, програмами соціальної підтримки дитинства у США. Зокрема, у США немає загальнонаціональної системи гарантованих оплачуваних відпусток з догляду за дитиною, але існують програми підтримки, які можуть допомогти матерям, зокрема, у питаннях медичного обслуговування, харчування та соціальної допомоги.

Політика матеріальної підтримки вагітної жінки чи сім'ї з дітьми складає важливу частину соціальної політики в багатьох країнах світу, хоча між ними є значимі відмінності. Серед документів загальної ваги, потрібно взяти до уваги Конвенцію МОП №102 від 1952 р., Конвенцію 156 про рівні можливості для працюючих жінок і чоловіків: працюючих з сімейними обов'язками, Рекомендації 105 про рівні можливості для працюючих жінок і чоловіків: працюючих з сімейними обов'язками. Варто зауважити, що допомога по материнству передбачена серед інших 9 галузей соціального забезпечення у Конвенції МОП №102 від 1952 р.

У США, як пишуть американські вчені, федеральний уряд «довгий час не відчував за собою ніякої відповідальності за благодійність» [1, с. 37]. Сьогодні в США існує понад декілька значних і понад 70 обмежених державних програм допомоги. Головними серед них є – програма забезпечення гарантованого доходу, програма допомоги сім'ям з дітьми (ПФДС), продовольча програма, програма житлових субсидій і Національна федеральна програма медичної допомоги (Медикайд), котра забезпечує медичну допомогу для малозабезпечених сімей, в тому числі вагітних і матерів з дітьми.

За програмою Медикайд відповідно до законодавства до 1991 р. дородову та післяродову медичну допомогу мали отримувати тільки жінки із малозабезпечених сімей. [2, с. 34]. В 1991 р. цей порядок поширювався і на жінок, що мали сімейний дохід на 25 відсотків вище рівня бідності, а в 1992 р. – відповідно на 50 відсотків [3, с. 11].

В 90-ті рр. XX ст. у США було розроблено багато програм, які передбачали виділення коштів на додаткове харчування матерів, немовлят та дітей. Найбільш широкомасштабною стала програма Додаткового харчування

для жінок, немовлят і дітей, яка передбачала надання продуктів харчування для вагітних та жінок в післяродовий період, чиї доходи були нижчі рівня бідності. Щоправда талони на харчування надавалися лише тим жінкам, які перебували на обліку у лікаря під час вагітності, а після родів - отримували консультації в службі планування сім'ї. Як результат, програма охоплювала тільки від 40 до 50 відсотків жінок, немовлят і дітей, що складало близько 3,4 млн. осіб. [4, с. 114-115].

В 1988 р. в США було прийнято Закон про підтримку сім'ї (Family Support Act), який передбачав скорочення державних виплат сім'ям, що сприяло підвищенню відповідальності сімей, що отримували ДСІД докладати більше зусиль для самозабезпечення [5, с. 2]. Зауважимо, однак, що, саме відповідно до цього закону адміністрація штатів мала організувати або оплачувати догляд за дитиною, якщо матір працює чи навчається.

Програма соціального забезпечення (Social Security Program) передбачала відкриття у США спеціальної установи соціальної допомоги сім'ї і дітям, яка на сучасному етапі пропонувала серед іншого такі види підтримки батькам безвідносно до статі: 1. Організація спеціальних груп професійного навчання для батьків, допомога з працевлаштування. 2. Забезпечення нагляду за дітьми, чиї батьки працюють або навчаються [6, с. 35].

Зокрема, у США певні категорії сімей мали право на пільгові послуги з догляду за дітьми у періоди роботи та/або навчання батьків. Вартість таких послуг покривалася з федерального блокового гранту на догляд за дітьми і розвиток дітей із малозабезпечених сімей. Допомога на догляд за дітьми надавалася у формі сертифікату (ваучеру) або через укладання договорів з надавачами послуг. Сім'ї, що не входили до числа користувачів вказаної програми, також могли звертатися за вищепереліченими послугами, але вже за деяку плату.

Як приклад дуже успішного застосування змішаного підходу можна навести досвід міста Портленда, штат Орегон, в якому одержувачі соціальної допомоги відвідували інтенсивні навчальні курси (тривалістю до 6 місяців),

проведення яких було тісно пов'язане з допомогою у пошуках роботи. Участь слухачів в обох складових програми була предметом ретельного моніторингу. Основний наголос у програмі робився на влаштуванні одержувачів соціальної допомоги на стабільну постійну роботу із заробітною платою вище мінімальної [7, с. 14].

Національними програмами підтримки материнства: вважаються **Програма WIC (Women, Infants and Children)**, котра надає підтримку вагітним, годуючим матерям і дітям до 5 років, включаючи продукти харчування та медичну допомогу та **Програма Title IV-E**, яка допомагає родинам з дітьми, які потребують допомоги в оплаті медичних послуг.

Велику увагу у США приділяли соціально-педагогічній підтримці неповних сімей, оскільки кількість дітей, що народилися поза шлюбом досягла в 1988 р. 5,3 млн. осіб [8, с. 67]. Американський конгрес докладав зусилля, щоб покращити матеріальне становище неповних сімей ще з 1950 р., приймаючи закони, що стосувалися встановлення батьківства, розшуку батьків, виконання ними фінансових зобов'язань по відношенню до дітей. Одержувачам державної допомоги за програмою ДСІД із загальної суми аліментів видавали 50 дол. незалежно від їх розміру [9, с. 59, 63].

Серед Національних програм можна назвати також програму допомоги бідним сім'ям з дітьми у випадку надзвичайних ситуацій (Emergency Assistance), що передбачала матеріальну допомогу впродовж 30 днів в рік. Підставою для отримання такої одноразової допомоги могла бути відсутність житла, необхідність в дороговартісних медичних послугах та ін. [10, с. 33].

Відповідно до Закону про реформу соціальної допомоги 1996 р. надання соціальної допомоги готівкою вважалось неприйнятним. Одинокі матері, які отримували допомогу, повинні були знайти роботу для забезпечення своєї родини, а термін державних виплат і пільг скоротився до 5 років. Причому держава почасти знімала із себе турботу про бідних і перекладала відповідальність за це на уряди 50 штатів. Федеральний уряд відраховував певні суми і стежив за виконанням соціальних програм. [11, с. 148],

В якості прикладу підтримки на рівні штатів можна назвати: Штат Юта, що: ухвалив закон, за яким батьки зобов'язані платити половину медичних витрат матері під час вагітності та пологів.

Зауважимо, що США не має загальнонаціональної системи гарантованих оплачуваних відпусток, але деякі штати та компанії можуть мати свої програми. [12]. Федеральний закон про відпустки по догляду за дитиною (Family and Medical Leave Act, FMLA) гарантує неоплачувану відпустку до 12 тижнів для догляду за новонародженим, але не вимагає, щоб вона оплачувалася. Оплачувана декретна відпустка може бути надана лише за домовленістю або у разі, якщо працівник належить до компанії з більш ніж 50 співробітниками. В окремих штатах (Каліфорнія, Нью-Джерсі, Вашингтон) є закони, які передбачають оплачувану декретну відпустку. Нещодавно в американських ЗМІ було розказано історію американки Марісси Пірс; у відео молода жінка під час пологів добирала слова для того, щоб відпроситися у свого шефа з роботи. Відео стало вірусним, і наразі має вже понад 5 мільйонів переглядів. У коментарях під ним багато жінок розповідали про проблему отримання відпусток з догляду за дитиною в США, зокрема вони ділилися своїм досвідом, як їх просили прийти на роботу одразу після народження дитини [13].

У 80-ті рр. XX ст. була проведена тотальна перевірка законодавства США, для того щоб виявити законодавчі акти, в яких існували положення дискримінаційного характеру. У результаті чимало законів та інструкцій були доповнені поправками, що знімають дискримінаційні ознаки. У 1986 р. Генеральним прокурором США були переглянуті федеральні закони, інструкції, практика застосування законодавчих положень, яка допускала нерівність за статевою ознакою. [14, с. 147],

Як свідчить аналіз джерельної бази, зроблений фахівцями, у сфері охорони материнства і дитинства США у 80-х рр. XX ст. значно відставало від більшості західноєвропейських країн. Державна політика практично зводилася до антидискримінаційного законодавства по відношенню до жінок, яке було прийнято в 1978 р. (Pregnancy Discrimination Act). Відповідно до нього,

вагітність, роди і перші місяці догляду за дитиною розглядали як тимчасову втрату працездатності, що забезпечувалась лікарняним листом для жінок, що мали страховку. Відтак, в законодавстві не вказувалося на тривалість відпустки, розмір виплат та збереження за жінкою робочого місця. Ці питання віддавалися на розгляд працедавця, котрий як правило, тривалість декретної відпустки, її оплату та збереження робочого місця ставив у залежність від стажу роботи та кваліфікації жінки. Зокрема, мінімальні пільги і оплачувана медична допомога надавалася жінкам із стажем не менше шести місяців, а шеститижнева оплачувана декретна відпустка - із стажем 5 років. При більшому стажі роботи жінки могли розраховувати на частково оплачувану або неоплачувану відпустку на 2 - 3 місяці зі збереженням робочого місця [15].

Наразі в 2025 році у США розглядається можливість введення фінансової допомоги жінкам на народження дитини, а також «Національної медалі материнства» для жінок з шістьма та більше дітьми. У країні розглядають пропозицію щодо впровадження так званих дитячих бонусів – одноразових виплат у розмірі 5 тисяч доларів, які мають на меті заохотити жінок народжувати більше дітей і підтримати «сімейні цінності».

Серед можливих заходів, які обговорює сучасна президентська команда, – заснування «Національної медалі материнства» для жінок, що мають шістьох або більше дітей, а також впровадження грошової допомоги після пологів у розмірі 5 тисяч доларів. Крім того, розглядають варіант фінансування програм, які навчатимуть жінок краще розуміти особливості менструального циклу, щоб точніше визначати періоди овуляції. [16]

Щодо інших різновидів соціально-правової підтримки можна назвати аліменти і сурогатне материнство. За законами США батьки зобов'язані піклуватися про дитину, а від розлучених батьків можуть вимагати аліменти, якщо вони мають опіку над дитиною. США має добре розвинену систему сурогатного материнства, де існують юридичні та медичні рамки для забезпечення захисту прав батьків і сурогатної матері. У США діють програми та заходи, спрямовані на покращення здоров'я матерів та їхніх дітей, наприклад,

програми вакцинації, обстеження вагітних та післяпологова допомога.

Суспільний рух за права жінок (Women's Liberation Movement) активно діє в США ще з 60-х років, вимагаючи більшої рівності, захисту прав жінок та забезпечення їхньої самореалізації. Закон про дискримінацію, яка пов'язана з вагітністю, і Закон про введення податкових пільг 1978 р. були прийняті в межах програми соціального захисту жінок і передбачали стимулюючі економічні методи впливу на розвиток мережі приватних дитячих дошкільних установ і створення прямих федеральних фондів, кошти яких повинні йти на розвиток дитячих установ для незаможних родин. Федеральний уряд, усвідомлюючи об'єктивну потребу в жіночій робочій силі на ринку праці, де переважали працюючі матері, проводив пропагандистську кампанію з метою привернути громадську увагу до проблем нестачі дитячих установ, у результаті чого були надані податкові кредити для розвитку мережі дитячих установ [17, с. 146],

Особливістю соціально-педагогічної підтримки жіноцтва у США було існування великої кількості приватних соціальних організацій, що існували за рахунок благодійних внесків, і, першочерговим завданням ставили надання різного виду посильної допомоги сім'ям. Ці організації відрізняються не тільки характером своєї діяльності, специфікою послуг, але й масштабом дій в межах громади, регіону і країни. Основною ланкою в цій системі виступають так звані соціальні агентства. До таких організацій в США відносяться такі як Американська служба сім'ї (Family Service America), що розробляє освітні програми, виступає спонсором досліджень і публікацій в галузі соціальної роботи з сім'ями, бере участь у формуванні сімейної політики, інформує законодавчі органи про потреби американських сімей. Місцеві підрозділи організації забезпечують сімейну і шлюбну терапію (особливо для молодих сімей), розробляють навчальні програми, надають соціальні послуги сім'ям.

На думку фахівців (О. Дашковська), досвід США, навіть за умови ліберально орієнтованої ринкової економіки, свідчить, що державні установи можуть не тільки сприяти змінам, але й ініціювати реформування

суспільно-політичних відносин у напрямі впровадження гендерної рівності в американське суспільство. [Там само, с. 144].

Потреба в цьому є, оскільки й зараз законодавча система США щодо підтримки материнства безумовно потребує удосконалення. В якості прикладу звернемо увагу на європейський досвід, а саме діюче законодавство Італії, яке гарантує окремим категоріям громадян та їх сім'ям забезпечення комплексної системи заходів соціального захисту й соціальних послуг, передбачає проведення універсальної політики щодо підтримки осіб у складному становищі шляхом надання ефективних і високоякісних послуг, які сприяють покращенню якості життя, забезпеченню рівних можливостей, недопущенню дискримінації й звуження громадянських прав, попередженню, усуненню та зведенню до мінімуму соціального відчуження. М. Любецька, яка робила аналіз зарубіжного досвіду надання соціальних послуг, звертає, зокрема, увагу на статтю 3 Закону Італії № 328 від 8 листопада 2000 р., де наголошується на дотримання принципу гендерної рівності під час надання соціальних послуг. А в статті 16 згадуються такі види соціальних послуг: надання допомоги з догляду та інших видів допомог на підтримку материнства та відповідального батьківства; навчальні й інформаційні послуги для підтримки батьків, у тому числі шляхом заохочення взаємодопомоги серед сімей; надання допомоги й підтримки на дому [18, с. 113].

Результати та обговорення. Безперечно, гендерна політика та підтримка материнства в США – це складна та багатогранна тема, яка включає широкий спектр заходів та ініціатив. З одного боку, у США діють закони та програми, що забезпечують рівні права та можливості для жінок у сфері працевлаштування, освіти та охорони здоров'я, а також підтримку материнства, зокрема відпустки по догляду за дитиною. З іншого боку, гендерна рівність та права жінок залишаються предметом постійних дискусій та боротьби, а підтримка материнства може бути обмеженою в деяких штатах та для деяких категорій жінок. Твк, деякі штати мають обмежені можливості відпусток по догляду за дитиною, що може створювати проблеми для батьків.

Гендерні стереотипи також можуть впливати на ставлення до жінок у суспільстві, на їхню участь у політиці та їхню самореалізацію.

Висновки. Таким чином, в другій половині XX – на початку XXI ст. у США увагу держави, різних соціальних організацій було сконцентровано на створенні державних соціальних програм підтримки материнства і дитинства. Здійснений аналіз дозволяє певним чином зробити паралелі, виявити слабкі ланки національної системи соціальної підтримки сім'ї, її правової складової. Гендерна політика та підтримка материнства в США – це складний процес, який потребує постійних зусиль та уваги. Хоча США зробили значний прогрес у сфері гендерної рівності та підтримки материнства, багато що потрібно ще зробити, щоб забезпечити повну рівність та справедливість для всіх жінок та матерів.

Україна потребує поглибленого наукового аналізу з позицій виявлення нових шляхів і напрямів удосконалення соціальної політики. Вивчення досвіду зарубіжних країн має для України важливе значення для розбудови власної системи підтримки материнства і дитинства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закриницька В. Зарубіжний досвід соціального захисту сім'ї, дітей та молоді: особливості організації та правового забезпечення *Юрист України*. 2012. № 3 (21). С. 36 -42.
2. Стинська Вікторія. Державні програми соціальної підтримки материнства і дитинства в США. April 2017. *Освітній простір України* 9(9) [Електронний ресурс]. URL::https://www.researchgate.net/publication/320697434_Derzavni_programi_socialnoi_pidtrimki_materinstva_i_ditinstva_v_SSA
3. Ширмер Я. Соціальна допомога в США [Електронний ресурс]. URL: <http://www.case-ukraine.com.ua/>
4. Funding for children in fiscal year 1990: Hearing before the Task force on human resources of the Committee on the budget, House of representatives, 101st Congr., 1st sess., Mar.8, 1989. Wash.: Gov. print. off., 1989. IV. 137 p.

5. Oversight of the Family support act of 1988: Hearing before the Subcomm. on human resources of the Comm. on ways a. means. House of representatives, 101st Congr., 1989. III. 194 p.

6. Стинська Вікторія. Державні програми соціальної підтримки материнства і дитинства в США. April 2017. Освітній простір України 9(9) [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/320697434_Derzavni_programi_socialnoi_pidtrimki_materinstva_i_ditinstva_v_SSA

7. Ширмер Я. Соціальна допомога в США [Електронний ресурс]. URL: <http://www.case-ukraine.com.ua/>

8. Statistical abstract of the United States: Nat. data book / US. Dep. Of commerce. Bureau of the census. 112th ed. Wash.: Gov. print. off., 1992. XX. 979 p.

9. Data and materials related to Welfare programs for families with children / Prep. by the staff for the use on the Comm. on finance, US Senate. Wash.: Gov. print. off., 1988. VII. 331 p.

10. Стинська Вікторія. Державні програми соціальної підтримки материнства і дитинства в США. April 2017. Освітній простір України 9(9) [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/320697434_Derzavni_programi_socialnoi_pidtrimki_materinstva_i_ditinstva_v_SSA

11. Дашковська О. Законодавче забезпечення прав жінки в США другої половини XX ст. // Вісник Академії правових наук України. 2009. № 2. С. 144-149. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2009_2_17

12. Право на декретну відпустку в США [Електронний ресурс]. URL: [https://www.google.com/search?q=\(Дата звернення: 08.06.2025\)](https://www.google.com/search?q=(Дата+звернення:08.06.2025))

13. Декретна відпустка в США [Електронний ресурс]. URL: [https://zmina.info/columns/dekretna-vidpustka-u-ssha-sim-raz-podumaj-odyn-zavagitnij/=\(Дата звернення: 08.06.2025\)](https://zmina.info/columns/dekretna-vidpustka-u-ssha-sim-raz-podumaj-odyn-zavagitnij/=(Дата+звернення:08.06.2025))

14. Дашковська О. Законодавче забезпечення прав жінки в США другої половини XX ст. // Вісник Академії правових наук України. 2009. № 2. С. 144-149. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2009_2_17

15. Kamerman Sh. Maternity policies and working women / Kamerman Sh.,

Kahn A.J., Kingston P. N.Y.: Columbia univ. press, 1983. XI. 183 p.

16. Фінансові ініціативи Америки. [Електронний ресурс]. URL: <https://zmina.info/news/u-ssha-rozglyadayut-mozhlyvist-finansovoyi-dopomogy-zhinkam-u-rozmiri-5-tysyach-dolariv-za-narodzhennya-dytyny/>

17. Дашковська О. Законодавче забезпечення прав жінки в США другої половини XX ст // Вісник Академії правових наук України. 2009. № 2. С. 144-149. [Електронний ресурс]. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2009_2_17

18. Любецька М. М. Аналіз зарубіжного досвіду надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах *Державне управління: інвестиції: практика та досвід*. № 19/2018. с. 109-116.

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНТІВ: ПЕРСПЕКТИВА ЧИ ВОРОГ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мардинавка Остап Володимирович,

Гудзенко Валентин Олексійович,

Кітчак Назар Юрійович,

студенти групи СБ-21

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя

м. Тернопіль, Україна

Вступ. /Introduction. В світі, та й в Європейських країнах зокрема, є поширеним явище, коли студенти у пошуках фінансів для становлення власної фінансової самостійності шукають способи заробітку.. Існує багато способів поєднувати навчання з роботою(дуальна освіта, індивідуальний навчальний план), проте далеко не кожен робить це за обраною спеціальністю та у вільний від навчання час. У цій роботі ми розглянемо наслідки цього явища та реакцію вищих навчальних закладів.

Мета роботи. /Aim. Було обрано доволі практичну мету: розробити поради для молоді при працевлаштуванні у студентські роки, які будуть спрямовані на збереження перспектив подальшої кар'єри в обраній царині при поступленні в університет. Окрім цього важливо розглянути вплив студентського працевлаштування на ринок праці та на вищі навчальні заклади. Також ми надамо оцінку певним поширеним сценаріям та ситуаціям в площині цієї теми.

Матеріали та методи. /Materials and methods. При написанні цієї роботи автори послуговувались різноманітними інтернет джерелами та блогами студентів. Також не останню роль відіграв персональний досвід у тематиці студентського працевлаштування. Основним методом дослідження є збір інформації з подальшим її аналізом.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Поширеність працевлаштування серед студентів Європи, що охоплює понад половину

контингенту згідно з даними Євростату [3], є глибоко закономірним явищем, зумовленим насамперед фінансовою необхідністю. Витрати на навчання, проживання та інші потреби постійно зростають, і багато студентів не можуть покладатися виключно на сімейну підтримку чи стипендії, як підтверджують результати масштабного дослідження Eurostudent VII [1]. Окрім фінансового фактора, важливими мотивами виступають прагнення до незалежності та бажання здобути практичний досвід ще до завершення навчання [2]. Однак це масове явище створює суттєві виклики як для самих студентів, так і для системи вищої освіти в цілому.

Найбільш очевидним ризиком є негативний вплив на навчальний процес. Дефіцит часу, спричинений роботою, особливо за навантаження понад 10-15 годин на тиждень, безпосередньо відбивається на якості підготовки до занять, самостійного вивчення матеріалу та відпочинку. Дослідження чітко демонструють існування негативної кореляції між інтенсивністю роботи та академічною успішністю (середнім балом, ймовірністю відставання чи виключення) [4]. Постійне балансування обов'язків веде до хронічної стомленості, зниження концентрації, підвищеного стресу та ризику емоційного вигорання [5]. Крім того, існує серйозна загроза "відвернення" від обраної спеціальності, коли студент змушений працювати не за фахом через брак відповідних вакансій чи необхідність швидкого заробітку. Це може спричинити втрату мотивації, недостатнє занурення в професію та ускладнити подальше працевлаштування після випуску [6]. Усі ці фактори можуть розглядатися як компрометація основних навчальних результатів і, відтак, як загроза традиційній системі вищої освіти, орієнтованій на повну зайнятість студента навчанням.

Проте, не можна нехтувати і значним позитивним потенціалом студентської праці. Насамперед, вона надає безцінну можливість для формування професійних та, що особливо важливо, "м'яких" навичок (soft skills). Навіть робота не за фахом сприяє розвитку комунікабельності, вміння працювати в команді, тайм-менеджменту, відповідальності та навичок

вирішення проблем [7]. Працевлаштування, особливо за спеціальністю чи в суміжній галузі, значно підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці, дозволяючи їм побудувати професійну мережу (networking), отримати рекомендації, а іноді й перейти на постійну посаду. Дослідження підтверджують, що такі студенти мають кращі шанси на працевлаштування та вищий стартовий дохід [8]. Важливо також, що масовий попит студентів на практичний досвід виступає потужним каталізатором модернізації самої системи вищої освіти. Вищі навчальні заклади змушені адаптовуватися, розвиваючи дуальну освіту, стажування, практики, впроваджуючи індивідуальні навчальні плани, дистанційне навчання та вечірні/заочні форми, що робить освіту гнучкішою та відповіднішою до потреб ринку праці [9].

Реакція вищих навчальних закладів на цю реальність різноманітна, але спрямована на пошук балансу та мінімізацію ризиків. Ключовими стратегіями є створення та розвиток служб кар'єрного розвитку, які допомагають студентам знаходити релевантну роботу; надання гнучкого графіку навчання (вечірні групи, вибіркові модулі, онлайн-курси) [10]; активна інтеграція практики в навчальні програми через стажування, практико-орієнтовані проекти та розширення дуальних форм; надання цільової фінансової підтримки (стипендії, гранти) для зменшення необхідності інтенсивної роботи; а також організація психологічного супроводу. Не можна забувати й про вплив студентської праці на ринок праці, де вона є істотною складовою, особливо у секторі послуг, адміністративній роботі та фрілансі. Студенти часто заповнюють позиції з неповним робочим днем або тимчасові вакансії, надаючи роботодавцям гнучкість, але водночас існують ризики їх експлуатації (низька зарплата, нестабільні умови) [2].

Враховуючи викладене, для досягнення мети роботи – розробки порад для збереження кар'єрних перспектив – ключовими рекомендаціями студентам є наступне. Найважливіше – визначити пріоритет навчання та встановити максимально допустиму кількість робочих годин (ідеально до 10-15 на тиждень), використовуючи ефективні методи тайм-менеджменту. Слід активно

шукати роботу або стажування, пов'язане з обраною спеціальністю, використовуючи ресурси університету та професійні мережі. Необхідно знати та використовувати гнучкі можливості, що надає ЗВО (індивідуальний план, дистанційне навчання, перенесення занять за погодженням). Важливо відверто комунікувати свій статус студента як з роботодавцем, так і з викладачами для пошуку взаєморозуміння. Не можна забувати про турботу про власне здоров'я, відпочинок та соціальне життя, уникаючи вигоряння. Навіть на роботі не за фахом варто аналізувати та розвивати трансферовані навички (soft skills). І нарешті, студентські роки слід використовувати для планування кар'єри, побудови мережі контактів (networking) та складання якісного резюме.

Висновки. /Conclusions. Отже, працевлаштування студентів – це складне та багатогранне явище, яке не можна однозначно класифікувати як суцільну "перспективу" чи абсолютного "ворога" системи вищої освіти. Воно є суттєвим викликом, що створює реальні загрози для академічної успішності через дефіцит часу, стрес та ризик відходу від спеціальності. Одночасно, воно є потужним ресурсом для розвитку практичних і м'яких навичок студентів, підвищення їхньої конкурентоспроможності та каталізатором необхідних змін у вищих навчальних закладах у напрямку більшої практичної орієнтації та гнучкості. Ключем до мінімізації ризиків та максимізації переваг є усвідомлений підхід самих студентів (пріоритезація навчання, пошук релевантного досвіду, ефективний менеджмент часу) та активна, підтримуюча позиція вищих навчальних закладів через адаптацію програм, надання гнучких умов навчання та розвиток кар'єрних сервісів. Тільки такий комплексний підхід дозволить перетворити студентську роботу з потенційної загрози в реальну перспективу для особистісного, професійного розвитку молоді та прогресу системи освіти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА. /SOURCES.

1. Employment statistics for students [Електронний ресурс] // Eurostat Statistics Explained. – 2021. – URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics_for_students (дата звернення:

06.06.2025).

2. Eurostudent VII. Social and economic conditions of student life in Europe [Электронный ресурс]: база данных. – 2018-2021. – URL: <https://database.eurostudent.eu/> (дата звернення: 06.06.2025).

3. Marin, M. F. Stress, Burnout, and Coping Strategies [Текст] / M. F. Marin, S. J. Lord, J. Andrews // *Frontiers in Psychology*. – 2019. – Vol. 10. – P. 1789. – DOI: 10.3389/fpsyg.2019.01789. – URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01789/full> (дата звернення: 06.06.2025).

4. Neyt, B. Does Student Work Really Affect Educational Outcomes? A Review of the Literature [Текст] / B. Neyt, E. Omey, D. Verhaest, S. Baert // *The Economic Journal*. – 2019. – Vol. 129, Issue 617. – P. 1-27. – DOI: 10.1111/eoj.12582. – URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/eoj.12582> (дата звернення: 06.06.2025).

5. OECD. Work-based Learning in Vocational Education and Training [Текст] / OECD. – Paris : OECD Publishing, 2021. – 164 p. – DOI: 10.1787/5jlpl4s6g0zv-en. – URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/work-based-learning-in-vocational-education-and-training_5jlpl4s6g0zv-en (дата звернення: 06.06.2025).

6. Robles, M. M. Executive Perceptions of the Top 10 Soft Skills Needed in Today's Workplace [Текст] / M. M. Robles // *Business Communication Quarterly*. – 2012. – Vol. 75(4). – P. 453–465. – DOI: 10.1177/1080569912460400. – URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1060562.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).

7. Tomlinson, M. The impact of work experiences on subsequent employment outcomes for graduates [Текст] / M. Tomlinson // *Education + Training*. – 2014. – Vol. 56, Iss. 5. – P. 409-421. – DOI: 10.1108/ET-11-2013-0129. – URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ET-11-2013-0129/full/html> (дата звернення: 06.06.2025).

8. Wald, S. The Impact of Working While Studying on Educational and Labour Market Outcomes [Электронный ресурс] / S. Wald // *ResearchGate*. – 2013. – URL: https://www.researchgate.net/publication/259442306_The_Impact_of_Working_While_

Studying_on_Educational_and_Labour_Market_Outcomes (дата звернення: 06.06.2025).

9. Young people and non-standard forms of employment [Текст]: звіт / Eurofound. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. – 92 p. – URL: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2017/young-people-and-non-standard-forms-of-employment> (дата звернення: 06.06.2025).

10. Flexible learning pathways in higher education [Текст]: звіт / European University Association (EUA). – Brussels : EUA, 2021. – 21 p. – URL: <https://www.eua.eu/downloads/publications/eua%20learning%20and%20teaching%20paper%20on%20flexible%20learning%20pathways%20in%20higher%20education.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).

ART

ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ВЕГАНСЬКОГО РУХУ: ФЕСТИВАЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ВЕГАНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Пашаєва Анастасія Станіславівна

магістр

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introduction. У контексті зростання уваги до етичного споживання та сталого розвитку веганство стало важливою соціокультурною течією, що формує нові моделі взаємодії людини з природою. Веганські фестивалі відіграють суттєву роль у популяризації веганської філософії, пропонуючи платформу для обміну знаннями, підтримки та зміцнення етичних ініціатив та цінностей у суспільстві.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз веганських фестивалів як засобу популяризації веганської доктрини та дослідження історичних передумов становлення веганського руху.

Матеріали та методи. / Materials and Methods. У дослідженні використано методи історичного аналізу, компаративного аналізу культурних практик та контент-аналізу фестивальних подій. Джерельну базу становлять наукові праці, документальні матеріали та дані фестивалів, що висвітлюють розвиток веганського руху в різних регіонах світу.

Результати та обговорення. / Results and Discussion. Веганство є комплексною філософською системою, яка заперечує експлуатацію тварин і пропагує цілісну зміну споживчих, культурних та економічних моделей. Його основою є ідея про рівноправність усіх живих істот та необхідність побудови ненасильницьких відносин людини з довкіллям. Веганство охоплює не лише харчові звички, але й сфери одягу, розваг, косметики, медицини й

промисловості, пропонуючи альтернативні рішення, спрямовані на зменшення шкоди тваринам. Веганські фестивалі є потужним інструментом популяризації етичних цінностей, об'єднуючи освітню, гастрономічну, культурну та комунікаційну функції:

1. Освітня функція: Фестивалі пропонують лекції, майстер-класи, дискусії про права тварин та етичне споживання.

2. Гастрономічна складова: Представлення різноманітних веганських продуктів, альтернатив класичній їжі, демонстрація кулінарних майстер-класів сприяють руйнуванню стереотипів щодо веганського харчування.

3. Підтримка веганських брендів: Фестивалі створюють умови для розвитку локального бізнесу, що пропонує етичні продукти – одяг, косметику, продукти харчування.

4. Культурна функція: Музичні виступи, арт-інсталяції, виставки сприяють залученню ширшої аудиторії та підсилюють позитивний імідж веганської доктрини.

5. Соціальна складова: Співпраця з громадськими організаціями, благодійні ініціативи та акції з підтримки прав тварин формують середовище активного громадянства.

Історія веганства бере початок із античних філософських вчень про ненасильство. Як організований рух веганство оформилося у 1944 році з утворенням "Веганського товариства" у Великій Британії. Протягом ХХ століття веганська ідея розвивалася під впливом філософії прав тварин, екологічного руху та критики споживацького суспільства. Перші веганські фестивалі виникли у 1980-х роках у Великій Британії, орієнтуючись на просвітницьку місію. У 1990-х роках фестивальний рух поширився в США, Канаді та Австралії, набувши міжнародного характеру. З 2010-х років завдяки цифровим технологіям і соціальним мережам фестивалі отримали масову популярність і стали інструментом комунікації веганських цінностей із широкими аудиторіями.

В Україні веганські фестивалі почали активно розвиватися на початку 2010-х років. Вони стали важливим чинником поширення веганської культури, зокрема через фестивалі як Kyiv Vegan Boom, Vegan Weekend та регіональні ініціативи у Львові, Одесі та Харкові. Українські фестивалі зберігають міжнародні традиції просвітництва, підтримки локального етичного бізнесу, благодійності та розвитку культурних практик, адаптуючи їх до місцевого контексту. Веганські фестивалі сьогодні не лише сприяють поширенню інформації про права тварин, але й виступають платформами для громадського діалогу, розвитку креативної індустрії, формування нових моделей споживання та підвищення суспільної свідомості щодо етичних цінностей.

Висновки. / Conclusions. Веганські фестивалі є важливим засобом комунікації веганських цінностей у сучасному світі. Вони формують нову етичну парадигму, сприяють розвитку свідомості та створюють простір для підтримки етичних ініціатив. Аналіз їх історії та особливостей показує, що фестивалі мають значний потенціал для подальшого поширення культури ненасильства і сталого способу життя на глобальному та локальному рівнях.

ВЗАЄМОВПЛИВИ СПРИЙНЯТТЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ОБРАЗІ

Стрітьєвич Тетяна Миколаївна,

Доцент кафедри мистецької освіти

Нечепурна Анна Віталіївна,

студентка факультету освітніх наук та мистецтв

Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Анотація: Творчість є найвищим рівнем пізнання та найбільш складною і багатогранною формою людської діяльності, вона вимагає активізації усіх ресурсів творця: фізичних, інтелектуальних, психологічних. Також творчість неможлива без особистого життєвого досвіду автора. Поєднання вищезгаданих компонентів формує нові мистецькі твори. Художня творчість складається з таких елементів як праця, пам'ять, мислення, уява, почуття, фізична діяльність та навіть воля з інтуїцією. Всі ці елементи формують життєвий світогляд автора, що надалі впливатиме на особистісне поняття мистецтва та краси.

Ключові слова: Творчість, сприйняття, відтворення, художній образ, художній твір.

Вступ. Процес творчості це не копіювання реальності, це її переосмислення та відозміна. Саме тому художній образ можна вважати поєднанням об'єктивного з суб'єктивним. Мистецтво існує лише поки спроможне викликати емоцію та співчуття у глядача, стимулювати до роздумів. Великою мірою сприйняття художнього образу залежить також і від глядача, від його здатності сприйняти та зрозуміти художній твір. Якщо глядач не здатний осягнути художній задум, він не зможе побачити закладені художником ідеї, образи. Споглядач іде поряд із митцем, щоб твір зміг розкритися повною мірою. Творець має через художній образ активізувати все духовне багатство читача, його художньо-образне мислення для активного сприйняття художнього твору, штучно створити глядачу новий життєвий досвід

та відкрити для нього нові переживання, а глядач в свою чергу має бути відкритим до сприйняття художнього образу, створеного творцем.

Мета роботи. Дослідити взаємовплив відтворення художнього образу та сприйняття твору глядачем чи творцем. Визначити як сприйняття художнього образу формує враження від роботи та чим відрізняється сприйняття митця та глядача. Розглянути, як індивідуальні особливості сприйняття впливають на інтерпретацію та створення художнього образу, а також як саме процес створення змінює або збагачує сприйняття реальності особою.

Матеріали та методи. Під час дослідження було використано наукові статті, збірники наукових видань. Література на тему мистецтвознавства, психології творчості.

Результати та обговорення. Витвір мистецтва – результат духовної діяльності, спрямованої на осмислення світоустрою та пошук відповідей на фундаментальні питання. Інструментом пошуку відповідей на запитання є мова образів, емоцій. Витвір мистецтва постає посередником між світосприйняттям автора та розумом глядача. Творець створює образ та закладає в нього художні прийоми та ідеї, що резонуватимуть глядачу та викликатимуть ту чи іншу емоцію, відчуття [5]. Усвідомлення свого місця в часі є невід’ємною складовою ідентичності, уподобання жанру чи стилю в художньому мистецтві тісно пов’язане з соціальними умовами, в яких живе людина. Художній твір, виконаний в певному стилі, задовольняє духовні потреби людини, що живе в рамках певного проміжку часу.

Творчим процесом вважається робота над твором від самого початку до логічного завершення всіх вищеперерахованих творчих етапів. Оскільки творчість є найвищою формою людського пізнання реальності та відтворення її у формі художнього образу, митець не просто передає навколишній світ на картинну площину, він інтерпретує реальність шляхом переосмислення реальності та, надаючи потрібні контексти художньому образу відтворює її.

Образ – це складна форма відображення реальності свідомої людини. Його утворення відбувається через перенесення та відтворення об’єкту

сприйняття в свідомості людини. Потім цей об'єкт коригується під впливом таких факторів як інтелектуальний та інтуїтивно-емоційний. Їх вплив на сприйняття утворюють щось нове, відмінне від початкового образу.

Сприйняття – це результат психологічних процесів, у яких ключову роль відіграють такі чинники як: контекст, суб'єктивна оцінка, індивідуальний досвід, пам'ять та сенс чи контекст. Сприйняттям вважається упорядкування відчуттів чи то психологічних, чи фізичних, та формування на їх основі знання про навколишній світ та об'єкти, що знаходяться в ньому.

Існує певний перелік підходів до вивчення характеристик сприйняття мистецтва:

Мистецтвоцентричний підхід, що зосереджений на аналізі художніх творів як джерел естетичних переживань. Вони містять внесену автором сенсовність. Але цей підхід не спроможний в повній мірі описати специфіку безпосередньої взаємодії особистості з мистецьким твором.

Теоретично-нормативний підхід зосереджений на створенні нормативної моделі повноцінного, адекватного та розвиненого естетичного сприйняття. Цей напрям досліджує ступінь відповідності індивідуального процесу сприйняття до взірцевого стандарту.

Механістичний підхід визначає сприйняття мистецтва як результат роботи окремих внутрішніх механізмів психіки, ігноруючи тим самим активність самої особистості.

Когнітивно-афективний підхід пов'язує мистецтво з людською емоційністю. Емоції, що виникають у суб'єкта під час взаємодії з мистецьким твором, відрізняються від іншого спектру емоцій тим, що вони сублімовані [2].

Вищеперерахований перелік підходів до вивчення характеристик сприйняття мистецтва відображає різні теоретичні школи в психології та мистецтвознавстві [5]. Вони допомагають зрозуміти, як саме людина взаємодіє з художнім твором, як формується її емоційна, когнітивна та сенсорна реакція на мистецтво. Сприйняття мистецтва є специфічною формою пізнання, в якій зовнішній світ гармонійно поєднується з внутрішнім. Саме тому сприйняття

водночас є і актом інтерпретації, що вже містить у собі елементи творчого мислення. Уява митця займає особливе місце в формуванні художніх образів та класифікується на кілька основних типів, залежно від її властивостей та завдань. *Сприймаюча уява* перебуває в безпосередній залежності від процесу сприйняття й відображає конкретні ситуації. *Пригадуюча уява* конструює образи на основі реальних або деформованих спогадів. *Фантазуюча уява* створює моделі, що не мають аналогів в дійсності, проте засновані на основі самої дійсності. *Необразотворча уява* особливо важлива для гармонійного поєднання кольорів і форм. Комбінування всіх видів уяви сприяє всебічному й глибокому розкриттю художнього образу.

Процес створення художнього твору являє собою складний акт творчої діяльності, в якому сприйняття і відтворення перебувають у тісній взаємодії та навіть взаємозалежності [4]. В рамках психології творчості ці явища розглядаються не як окремі терміни, а як ключові компоненти єдиної когнітивно-емоційної системи, що не може існувати без індивідуального досвіду автора.

Відтворення художнього образу в художній практиці образотворчого мистецтва є процесом перенесення реальності через призму творчої уяви творця. В результаті цієї діяльності формується зорово-символічна структура, яка містить сенсові, емоційні та естетичні аспекти. У межах образотворчого мистецтва створення художнього образу здійснюється різноманітністю виражальних засобів, таких як композиція, колір, форма, лінії, колір, тон. Ці елементи, взаємодіючи між собою, формують штучну реальність, що ідентична реальній завдяки метафоричній, символічній чи емоційній інтерпретації. Художній образ постає як акт творчого переосмислення, який створює митець засобами художньої виразності.

Висновки. Процеси сприйняття та відтворення при створенні художнього образу тісно пов'язані і взаємодіють один з одним. Сприйняття реальності митцем є не лише початковою стадією творення, але й активним творчим актом, де відбувається емоційне й змістовне осмислення дійсності. Художнє

відтворення, у свою чергу, не просто представляє побачене, а перетворює особистий досвід на естетичну форму. Точка зору глядача також має вирішальне значення у формуванні завершеного художнього образу: кожен сприймає його крізь призму власного досвіду, знань і емоцій. Отже, художній образ існує як у просторі творчого акту митця, так і в процесі його сприйняття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Варняк І. С. Особливості сприйняття художнього твору // Таврійський вісник освіти. Науково методичний журнал №2. Херсон, 2009. Частина 1. С. 201-209
2. Карпенко Н. А. Психологія творчості: Навчальний посібник / Н. А. Карпенко. Львів: Льв ДУВС, 2016. 156 с.
3. Методичні вказівки до самостійної роботи і виконання графо-аналітичних завдань з курсу у «Формування художнього образу» (для студентів 1, 2, 5 курсів денної форми навчання спеціальності 6.1201 - «Містобудування»). Укл. Шубович С. О. Харків: ХНАМГ, 2007. 56 с.
4. Міщиха Л. Психологія Творчості: Навчальний посібник / Л. Міщиха. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 448 с.
5. Особистісні ресурси людини на різних етапах життя: кол. монографія / заг. ред. З. О. Кіреєва. Одеса: Одес. нац.ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 174-212

HISTORICAL SCIENCES

МАРІЯ ТУРКОВСЬКА: ЖИТТЯ ОСТАРБАЙТЕРКИ В НАЦИСТСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ (1942 – 1945 РР.) ТА ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ В СРСР

Нестеренко Лідія Олександрівна

кандидат історичних наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін та методики їх викладання

Чернігівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського
(Чернігів, Україна)

ORCID 0000-0001-5353-2922

Вступ. Незабаром виповниться 84 роки з початку німецько-радянської війни (1941–1945 рр.). У зв'язку з тим, що багато архівних документів з вітчизняної історії цього періоду довгий час були засекреченими в Україні та частина з них і зараз знаходиться в інших країнах, в історичній науці нашої країни і донині залишаються багато недостатньо досліджених тем.

Після прийняття в Україні Закону України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» (№316-VIII від 09.04.2015 р.) до наукового обігу історики почали залучати нові документи, які десятиліттями зберігалися під грифом «цілковито таємно» та були майже недоступними для вивчення науковцями. Недостатньо дослідженою донедавна була проблема оstarбайтерів, яка також є однією із сторінок Другої світової війни. І зараз ця сторінка української історії також потребує більш детального вивчення.

Метою даної роботи є характеристика причин виїзду у 1942 р. жительки х. Турковський Прилуцького району – Марії Турковської до Німеччини; на основі аналізу листа, якого дівчина написала додому влітку 1943 р., показати умови життя дівчини на чужині; на основі фільтраційної справи охарактеризувати подальшу долю Марії Турковської після повернення її з

Німеччини додому, в с. Турківка Прилуцького району Чернігівської області.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності, системності. **Методи:** проблемно-пошуковий, хронологічний, історико-системний та аналітичний. **Новизна дослідження** полягає у введенні вперше до наукового обігу документів, які зберігаються в Державному архіві Чернігівської області, з метою аналізу епістолярію остарбайтерки М. Турковської та вивчення життя жінки після повернення в СРСР.

Історіографія. Лише одне ім'я Марії Турковської згадується в статтях авторки даної публікації [7, с. 418; 8, с. 358]. Саме про перебування з нею у одному господарстві в Німеччині у 1942 р. написав Іван Турковський у своєму листі дружині, якого було опубліковано в газеті «Вісті Прилуччини» [6, с. 2].

Джерельною базою для даної публікації є акти-списки вбитих та вивезених в рабство до Німеччини громадян Прилуцького району Чернігівської області під час нацистської окупації України (ф. Р.-3013), фільтраційна справа (ф. Р-8840) і лист Марії Турковської (ф. Р.-3291), які зберігаються в Державному архіві Чернігівської області, Тож, опираючись на наявні документи, перейдемо до розгляду теми.

Марія Іванівна Турковська народилась в 1918 р. у с. Турківка (у деяких документах вказано, що це х. Турківський) Прилуцького району Чернігівської області. Національність – українка. Батько – Іван Максимович Турковський, а мати – Мотрона Степанівна Турковська. Марія закінчила 4 класи школи. До війни працювала на різних підприємствах м. Прилуки [5, арк.1, 4].

Німецькі війська взяли місто Прилуки 17 вересня 1941 р. [11, с. 3] Незабаром вся Чернігівська область опинилася в окупації.

З часу приходу нацистів на Чернігівщину, Марія Турковська проживала в своєму населеному пункті. Як вказала жінка, що до відправлення в Німеччину, вона не працювала ніде [5, арк. 4]. Але голова Турківської сільської ради, у характеристиці поданій на М. І. Турковську вже після закінчення Другої Світової війни, написав, що в з початку німецької окупації Прилуччини і до самого виїзду за кордон, 25 червня 1942 р., вона працювала у

сільськогосподарській общині с. Турківка [5, арк.1, 4].

Невдача теорії “блискавичної війни” змусила нацистське керівництво переглянути ставлення до залучення до праці жителів підрадянських територій.

За ініціативою Германа Герінга була розроблена програма залучення до роботи на заводах і фермерських господарствах людей із захоплених Німеччиною територій Східної Європи. Першими такими працівниками стали військовополонені, а з січня 1942 року почався набір робітників-спеціалістів через біржі праці.

Перші оstarбайтери їхали до Німеччини добровільно. Нацисти розгорнули широку агітаційну кампанію в розпал голодної зими, обіцяючи добровольцям гідну зарплату, гаряче харчування та догляд за рідними на час перебування працівника в Німеччині. На початках навіть проводили відбір за професіями – перевага надавалася чоловікам робітничих спеціальностей будівельник, металург, гірник, токар і зварювальник, також великим попитом користувались няні з числа дівчат і молодих жінок, які мали звільнити німецьких жінок від домашньої роботи, щоб стимулювати народжуваність.

Однак добровольців було недостатньо для вирішення кадрового дефіциту, тому з середини весни почалося примусове вивезення на роботу до Німеччини [13].

Наприкінці березня 1942 року в Рейху було запроваджено посаду генерального уповноваженого з працевикористання, яку обійняв гауляйтер Тюрингії Фріц Заукель. Він призначив чотири кампанії з постачання Рейху цивільними робітниками з Європи. Більшість із них була примусово вивезена з окупованих територій СРСР. Весною 1942 року нацисти почали проводити масові облави серед місцевого населення, залучаючи до цих акцій поліцію та солдатів Вермахту [10].

Перші дві партії завербованих від Прилуцького району поїхала до Німеччини 22 травня [2, с. 4] та 26 травня 1942 р., в якій переважала молодь [1, с. 2].

У червні 1942 р. з Прилуччини поїхали і наступні партії робітників. 26

червня 1942 р. до Німеччини поїхали жителі с. Турківка Марія Іванівна Турковська та Іван Петрович Турковський [5, арк. 2]. Марія Іванівна вказала на допиті, що її відправив на роботу до Німеччини староста Кондратенко [5, арк. 2].

У 1944 р. у Чернігівській області працювала комісія, яка розслідувала злочини нацистів в області. У її матеріалах є списки примусово вивезених в рабство 89 громадян с. Мамаївка Прилуцького району. У списку під № 53 вказано прізвище Івана Петровича Турковського (47 р.), а під № 62 – Марії Іванівни Турковської (24 р.). У документі від 2 червня 1944 р. зазначено, що їх було вивезено 25 червня 1942 р. згідно розпорядження начальника жандармерії, лейтенанта Кетлера; начальника таємної польової поліції, обер-лейтенанта Бекнера; начальників Прилуцької повітової та районної сільськогосподарської інспекції, офіцерів Ромера та Шика. Підтвердили дану інформацію свідки, жительки с. Мамаївка – Н. В. Андрієнко та А. І. Дидик [3, арк. 59–59 зв.; 8, с. 355–356].

Голова Турківської сільської ради у характеристиці М. І. Турковської 24 червня 1946 р. написав, що Марія Іванівна Турковська поїхала на роботу до Німеччини 25 червня 1942 р. добровільно, «по організації Турковського Івана Петровича» [5, арк. 4].

2 серпня 1942 р. у газеті «Вісті Прилуччини» було опубліковано листа Івана Турковського до дружини. У своїй вісточці чоловік описав умови роботи і заробітну плату, яку він та Марія отримували, працюючи у фермерському господарстві. «<...> Я працюю удвох з Марусею у хазяйстві. В хазяйки є 600 га землі, 2 трактори, коні, воли, 50 штук корів, 150 свиней, 3 фабрики. Робочих поляків 8 чол., українців 2 чол., полонених французів 15 чол., німців 16 чол. Німці всі сімейні, поляки також сімейні. <...> Мені за місяць платять 31 марку, а Марусі 23. Працюємо з 7 год. ранку до 7 год. вечора; на обід 2 год., на полудень ½ год., а всього робочого часу 9 ½ год. <...>» [6, с. 2], – написав дружині Іван Петрович.

Марія Іванівна Турковська підтвердила, що під час її перебування в

Німеччині, з 1942 до 1945 р. вона працювала в хазяїна.

Дівчина також писала листи додому.

У колекції листів оstarбайтерів жителів Прилуцького району, яка зберігається у Державному архіві Чернігівської області, є лист Марії Турковської. Лист, який написала Марія своїм рідним з Німеччини, було датовано 25 серпня 1943 р., а відправлений він наступного дня, про що свідчить відповідна дата на штемпелі.

Своє коротеньке повідомлення Марія розпочала з побажання доброго здоров'я своїм рідним, поклону всім та побажання всього найкращого в сучасному та майбутньому їх житті [4, с. 17].

На той час дівчина перебувала на чужині вже більше року. Вона повідомила батькам про те, що вона працює 10 годин на добу. У теплий період року вона працювала на польових роботах, а взимку працювала на кухні [4, с. 17–17 зв.].

Описала Марія і своє харчування. Їсти дівчині давали 4 рази на день, і, як вона зазначила, їжа була дуже гарною. Вранці на вибір пила молоко або каву. До напою давали білий хліб з маслом або з мармеладом. На обід був суп, друге блюдо і пиво. На обід подавали кожного дня різні блюда. Як вказала дівчина, м'ясо в раціоні було постійно і багато, що вона і не поїдала. На полудень давали різноманітні бутерброди і пиво. Вечеря була ситною, як і в обід. «<...> Корма тут дуже хороші, я того дома не бачила <...>» [4, с. 17–17 зв.], – підсумувала дівчина.

Дівчина у листі написала про своє хвилювання за рідними: «<...> бо я знаю ваше життя <...>» [4, с. 17 зв.]. Проте Марія попросила батьків не хвилюватися за нею. «<...> Мої рідні, прошу вас за мене не беспокоїтесь, бо я тут нічим необіжена, мені тут дуже харашо <...>», [4, с. 17 зв.] – читаємо в листі.

Марія також повідомила, що ходить двічі на тиждень до школи, де вчить німецьку мову; і додала, що на даний час вона вже все розуміє, говорить, пише і читає німецькою мовою [4, с. 17 зв.].

Саме за поштовою адресою, яку вказала дівчина у своєму листі, нам вдалося дізнатися про місце перебування Івана Турковського та Марії Турковської. Це с. Тагмерсгайм (нім. *Tagmersheim*). Зараз Тагмерсгайм – це громада в Німеччині, яка знаходиться в землі Баварія. Підпорядковується адміністративному округу Швабія. Входить до складу району Донау-Ріс. Складова частина об'єднання громад Монгайм. Площа – 15,95 км². Населення становить 1101 ос. (станом на 31 грудня 2020 р.) [12].

Після звільнення американськими військами населеного пункту, 27 квітня 1945 р., місцем реєстрації М. І. Турковської стало австрійське місто Рорау, де вона перебувала у військовій частині № 01665 з 10 вересня по 14 жовтня 1945 р. [5, арк.1–3]

Зараз Рорау (нім. *Rohrau*) – це торгова громада федеральної землі Нижня Австрія. Розташована у 15 кілометрах на північний захід від Хайнбургу, входить до складу округу Брук-ан-дер-Лайта [9].

На початку січня 1946 р. Марія Іванівна Турковська повернулася додому, і пішла працювати до місцевого колгоспу [5, арк.4].

У липні 1946 р. члени перевірко-фільтраційної комісії Прилуцького МВ МВС майор Куниця і капітан Іпатов розглянули фільтраційну справу на репатріантку М.І.Турковську і постановили:

1) вважати гр. М. Турковську провіреною, і фільтраційну справу на неї здати в архів 1 спеціального відділу УМВС для зберігання та взяття на оперативний облік;

2) передати фільтраційну справу М. І. Турковської Прилуцькому міському відділу МДБ для подальшої агентурної розробки [5, арк. 6].

20 липня 1946 р., Головою Прилуцької районної фільтраційної комісії, капітаном міліції Поповим, було підписано висновок про закінчення перевірки М. Турковської [5, арк. 6].

Нажаль, особистих документів остабайтерки у фільтраційній справі зовсім мало. Особистих світлих, трудової книжки чи робочої картки М. Турковської у справі немає. Подальша доля Марії Турковської нам також

невідома.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши всі доступні для нас документи оstarбайтерки Марії Турковської, можна стверджувати, що жінка, як і сотні тисяч інших громадян України, стала заручницею ситуації, в яку вона потрапила через німецько-радянську війну 1941–1945 рр.

Нажаль, ми не можемо перевірити правдивість листа Марії Турківської. Можливо, він вона не могла написати про справжні умови життя і роботи в Німеччині через сувору німецьку цензуру. А, можливо, вона написала оптимістично, щоб не хвилювати рідних. Проте не будемо виключати і те, що ставлення до неї німецьких господарів та умови праці і дійсно було непоганими. Адже в листі Івана Турковського ми також знаходимо подібну позитивну інформацію про його життя в Німеччині [6, с. 2].

На документальних матеріалах ми проаналізували методи роботи, які використовувала радянська влада щодо колишніх оstarбайтерів. Всі, хто повертався до СРСР, проходили на місцях обов'язкову фільтрацію в таборах НКВС, що супроводжувалася допитами. Частина колишніх оstarбайтерів, як за кордоном, так і після повернення їх на батьківщину, органи МДБ часто «клеювали», звинувачуючи їх у добровільному виїзді до Німеччини, прославланні життя закордоном, зрадницькі настрої та ін.

Формулювання у висновку перевірко-фільтраційної комісії Прилуцького МВ МВС про передачу фільтраційної справи М. І. Турковської Прилуцькому міському відділу МДБ для подальшої агентурної розробки змушує нас зробити висновок, що жінку відповідні служби могли поставити на агентурний облік, і працювати з нею в подальшому. Проте це лише наші припущення. Хоча вони й опираються на певні факти і документи, однак довести це не є можливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вірт. Виїхала друга група завербованих. Вісті Прилуччини. 1942. №61. 29 травня. 2 с.
2. Вірт. Шлях до єдиної спільної праці. Вісті Прилуччини. 1942. №59.

24 травня. 4 с.

3. Держархів Чернігівської області. Ф.Р.-3013. Оп.1. Спр. 56.
4. Держархів Чернігівської області. Ф.Р.-3291. Оп.1. Спр. 144.
5. Держархів Чернігівської області. Ф.Р.-8840. Оп.1. Спр. 44181. 9 арк.
6. Лист Турківського Івана до Уляни, в х. Турківський Прилуцького району (нині не існуючий). Вісті Прилуччини. 1942. № 89.
7. Нестеренко Л. О. Епістолярій остарбайтерів, як засіб агітації та вербування української молоді до відправлення в Німеччину (на матеріалах газети «Вісті Прилуччини» у 1942–1943 рр.) / The 9th International scientific and practical conference “Scientific research: modern challenges and future prospects” (April 14-16, 2025) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2025. С. 415–422.
8. Нестеренко Л. О. З історії листа остарбайтера Івана Турковського. The 10th International scientific and practical conference “Scientific research: modern challenges and future prospects” (May 12-14, 2025) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2025. С.353–361.
9. Рорай. Матеріали Вікіпедії – URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%83>
10. 75 років від початку вивезення населення України на примусові роботи в Німеччину: факти і цифри. – URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/75-rokiv-vid-pochatku-vivezennja-naselennja-ukrajini-na-primusovi-roboti-v-nimechchinu-fakti-i-tsifri-495953.html>
11. 17 вересня – річниця вступу німецьких військ у місто Прилуки / Вісті Прилуччини. 1942. № 110. 20 вересня. С. 3
12. Тагмерсгайм. Матеріали Вікіпедії / URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%B3%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B3%D0%B0%D0%B9%D0%BC>
13. 1942, початок примусового вивезення населення України в Німеччину – URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/18/1942-pochatok-prymusovogo-vyvezennya-naselennya-ukrayiny-v-nimechchynu>

CULTUROLOGY

УДК747:725:130.2

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОВОРКІНГІВ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОСТОРІВ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ

Творонович Ігор Олександрович

Доктор філософії,
Доцент кафедри образотворчого мистецтва
та архітектурної графіки
Київський національний університет
Будівництва та архітектури
Київ, Україна

Творонович Вікторія Ігорівна

Кандидат економічних наук
Доцент, доцент кафедри економіки,
Маркетингу та бізнес-адміністрування
Національного транспортного університету
Київ, Україна

Вступ./Introduction. Сучасне суспільство переживає значні трансформації, що відображаються у змінах форм організації праці та взаємодії між людьми. Ці зміни знаходять своє просторове втілення у феномені **коворкінгу**. Коворкінгові середовища, що виникли як відповідь на нові потреби ринку праці та прагнення до гнучкості, стали не просто офісними просторами, а справжніми дзеркалами сучасних суспільних відносин.

Мета./Aim. Метою дослідження є всебічний аналіз феномену коворкінгу як просторового втілення сучасних соціокультурних змін та гнучкої моделі праці, що відображає трансформації у сфері економічних відносин та організації співпраці.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для здійснення поставлених проблем потрібно використання сучасних методів та підходів на

основі різних методик та програм. Особливу увагу треба приділити евристичним методам. Щоб досягти поставленої мети, необхідно організувати постійну експертну групу. Ця група займатиметься збором даних через опитування фахівців за допомогою спеціалізованих анкет, розроблених для кожного об'єкта в межах залізничної галузі. Перевагою є можливість візуалізації цих об'єктів у ієрархічній структурі, що дозволить не лише відстежувати зміни їхніх параметрів, але й аналізувати взаємозв'язок та вплив складових на різних рівнях.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Коворкінг – це гнучка модель роботи, де незалежні фахівці та фрілансери з різних сфер спільно орендують офісний простір. Це дозволяє їм заощаджувати кошти та отримувати доступ до спільних ресурсів, таких як обладнання, комунальні послуги та зони відпочинку. На відміну від традиційних офісів, коворкінг об'єднує людей з різними професіями та проектами, створюючи складнішу й гнучкішу структуру співпраці. Це прямий наслідок віртуалізації економіки. Важливо розуміти, що ця домовленість є тимчасовою й може змінюватися, що вимагає осмислення її ситуативної природи. Дослідження феномену коворкінгу як реакції на зміну трудових відносин і ситуацію постмодерну дозволяє виокремити кілька ключових принципів, що відображають його унікальну структуру:

1. Принцип перерозподілу відповідальності

Істотною особливістю коворкінгу є розширення можливостей для прийняття рішень та розподілу відповідальності порівняно з традиційними корпоративними моделями. У корпоративному середовищі відповідальність перед компанією часто має жорсткі рамки. Натомість гнучкість і різноманіття форм коворкінгу надають працівникам свободу вибору робочого простору, правил співпраці та рівня відповідальності, що відповідає їхнім особистим і професійним потребам.

2. Принцип культурної інклюзивності

Важливою характеристикою коворкінгу є культурна інклюзивність.

Завдяки перерозподілу відповідальності, зміні загальної парадигми та зростанню рівня урбанізації, в одному просторі може співіснувати більша кількість різноманітних позицій. Обов'язковим правилом для неконфліктної співпраці стає культурна інклюзивність, яка сприяє повазі до різноманіття, на протипагу шаблонам, що існували у стандартних офісних просторах. Можна сказати, що принцип поваги та інклюзивності є ключовим для ефективної комунікації та співпраці в коворкінгових просторах. Процеси, що раніше відбувалися на рівні взаємодії між великими компаніями, тепер реалізуються між учасниками коворкінг-простору. Це дозволяє стверджувати, що коворкінг – це просторова модель складних, нелінійних відносин між різними позиціями, втілена в єдиній матеріальності.

3. Принцип реакційності: Адаптивна гнучкість системи та неструктурованість початкової позиції.

Інклюзивна парадигма коворкінгів, імовірно, ґрунтується на особливостях структури дискурсивних моделей. Вона дозволяє інтегрувати різноманітні стилі комунікації та форми взаємодії в єдиний дискурсивний простір, що, своєю чергою, сприяє децентралізації. Цей феномен можна розглядати як наслідок або стратегію реакції суспільства на ситуацію постмодерну, описану Ф. Ліотаром .

Криза великих метанаративів створює умови, виходом з яких може бути принцип інклюзивності. Цей принцип передбачає формування середовища, де люди з різними культурними патернами можуть співіснувати та ефективно співпрацювати, незважаючи на відмінності у комунікаційних преференціях.

Методи для самовираження, такі як персональні комп'ютери, доступ до інтернету, соціальні мережі та коворкінги, стають дедалі доступнішими. Щоб запропонувати ідею чи започаткувати стартап, тепер достатньо вміння користуватися новими медіа. Наявність традиційної освіти або набуття певних навичок, затверджених інститутами експертизи, вже не є обов'язковою умовою для успішного самовираження.

Комунікація та обмін даними стали доступнішими для багатьох груп населення з різних куточків світу. Це призвело до ситуації, коли в одному

просторі, подібному до інтернету, співіснує безліч різних позицій. Інклюзія та універсальний дизайн можуть бути сприйняті як стратегії взаємодії в ситуації постмодерну, а коворкінги, як середовище, де ці різноманітні позиції можуть бути проявлені.

Можна виділити ключові принципи інклюзивної парадигми коворкінгів:

- визнання та повага до різноманіття: коворкінги повинні бути спроектовані та організовані таким чином, щоб сприяти повазі до різних стилів спілкування та форм взаємодії;
- гнучкість та адаптивність: простір коворкінгу має бути динамічним та адаптивним до потреб людей з різними культурними патернами;
- навчання та діалог: коворкінги повинні стимулювати взаємообмін знаннями та досвідом між людьми з різним культурним бекграундом;
- створення спільних темпоральних правил: користувачі коворкінгів спільно розробляють правила поведінки та взаємодії, які ґрунтуються на взаємоповазі та розумінні.

Висновки./Conclusions. Таким чином суттєвою особливістю коворкінгів є збільшення свободи у прийнятті рішень та розподілі відповідальності, чого бракує у традиційних корпоративних моделях з їхніми жорсткими рамками. Коворкінг надає працівникам вибір робочого середовища, правил співпраці та рівня відповідальності, адаптуючись до їхніх потреб. Коворкінгові середовища можна сприймати як просторові втілення таких змін у суспільному житті, адже у просторі коворкінгу втілюються основні принципи суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бармашина Л. М. Формування середовища життєдіяльності для маломобільних груп населення. Київ, 2000. 89 с.
2. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з інвалідністю: метод. посіб. Вид. 5. Київ: ВГСПО «Національна Асамблея людей з інвалідністю України», 2011.
3. Кащенко О. В. Засоби відображення впливу ландшафту на сучасний

інтер'єр. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2013. Вип. 33. С. 404–410.

4. Купченко О. Феноменологічний аналіз соціально-політичних процесів. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2011. Вип. 1. С. 188–196.

5. Куцевич В. В. Реформування архітектурно-методологічної бази проектування об'єктів соціокультурного призначення в сучасних умовах України: автореф. дис. докт. архітектури: 18.00.02. Київ, 2004. 34 с.

6. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для людей із інвалідністю: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_306 (дата звернення: 07.06.2025).

7. Ткаченко А. Доступність та інклюзивність в архітектурі / А. Ткаченко; наук. керівник: В. Никицький. *Матеріали наук.-практ. конференції студ., аспір. і молодих вчених, 27-28 березня 2023 р.* Дніпро: ПДАБА, 2023. С. 170–171.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ВІЗУАЛЬНА ЕСТЕТИКА СОЦМЕРЕЖ: ЯК АІ ФОРМУЄ НОВІ ТРЕНДИ У ЦИФРОВОМУ МИСТЕЦТВІ

Яцевський Ярослав Вікторович,
аспірант, асистент кафедри
інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю
Київський національний університет культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Цифрові трансформації, що активно розгортаються упродовж останніх десятиліть, суттєво вплинули на всі сфери культурного життя, зокрема на способи творення, репрезентації та сприйняття мистецтва. Інформаційні технології стали не лише інструментом комунікації чи допоміжним засобом у художній діяльності, а повноцінною частиною культурного процесу. Одним із найбільш впливових технологічних явищ сьогодення є штучний інтелект (ШІ), який дедалі глибше інтегрується у візуальну культуру, зокрема в сферу цифрового мистецтва.

На перетині візуальної культури, медіакомунікацій та технологій формуються нові типи творчості, що базуються на генеративних алгоритмах. Раніше художник оперував власними ідеями, інструментами і матеріалами, сьогодні ж він взаємодіє з алгоритмічними системами, які здатні самостійно аналізувати дані, навчатися на основі мільйонів зображень, стилів і жанрів, і на цій основі створювати візуальні об'єкти – картини, ілюстрації, анімації, навіть відео. Завдяки широкому доступу до генеративних моделей – таких як Midjourney, DALL·E, Stable Diffusion та інших – ця практика вже не є елітарною чи суто професійною. Навпаки, вона стає масовою, демократизованою, перетворюючись на інструмент повсякденної візуальної самореалізації.

Водночас соціальні мережі як культурне явище відіграють ключову роль у цьому процесі. З одного боку, вони виступають як місце демонстрації та розповсюдження мистецьких образів, створених за участі ШІ, а з іншого – як платформа, яка активно формує естетичні запити аудиторії, популяризує певні візуальні коди й тренди. У соцмережах нові образи набувають ознак

«вірусності» – вони швидко розповсюджуються, модифікуються, надихають на створення похідних візуальних продуктів, впливаючи як на професійне середовище, так і на аматорський простір цифрового самовираження.

Штучний інтелект у цьому контексті вже не сприймається лише як допоміжна технологія. Він стає повноцінним агентом культурної взаємодії – співавтором, редактором, куратором візуального простору. Його вплив простежується не лише на рівні окремого твору, а й у ширшому культурному контексті: через зміну уявлень про творчість, авторство, художню цінність та критерії естетичного судження. Змінюється й сам глядач: замість довготривалого споглядання – швидка реакція, замість глибинного інтерпретування – ментальна емоція, яка підживлюється динамікою стрічки новин.

Культурологічний аналіз цього явища потребує багатовимірного підходу. Важливо дослідити не лише технічний аспект створення зображень за участі ШІ, а й соціокультурні передумови та наслідки такої творчості. Яким чином нові візуальні тренди змінюють наші уявлення про мистецтво? Які теми, образи та стилі стають провідними у цифровій епосі? Наскільки активним є вплив ШІ на формування колективної естетичної чутливості?

Окремий інтерес становить український контекст. В умовах повномасштабної війни візуальна культура в Україні виконує не лише естетичну, а й комунікативну, ідентифікаційну та мобілізаційну функції. Українські митці та креатори дедалі частіше використовують інструменти ШІ для візуалізації травматичного досвіду, колективної пам'яті, національного спротиву та культурної стійкості.

Отже, у центрі цього дослідження – аналіз того, як саме штучний інтелект формує нову візуальну естетику соціальних мереж, які культурні процеси супроводжують цей феномен, і яким чином змінюється сучасне мистецтво в умовах гібридної взаємодії людини та алгоритму. Розгляд цієї теми є важливим для глибшого розуміння культурної динаміки цифрової доби, яка визначає не лише форми мистецького самовираження, але й ширше – способи існування

культури в ХХІ столітті.

1. Штучний інтелект як інструмент формування нової візуальної естетики.

У ХХІ столітті штучний інтелект (ШІ) еволюціонував із технічного інструмента в активного агента творчості. У сфері візуального мистецтва це особливо помітно завдяки генеративним моделям, таким як DALL·E, Midjourney та Stable Diffusion, які здатні створювати складні зображення на основі тексту. Алгоритм більше не просто «відтворює» стиль чи форму – він генерує нові візуальні образи, поєднуючи мотиви з різних жанрів, культур і історичних пластів. У результаті виникає нова естетика, що активно циркулює в цифровому просторі, задаючи тренди через соціальні мережі.

Ці технології, завдяки відкритому доступу та простоті у використанні, зробили мистецтво доступним широкому загалу. Кожен користувач, незалежно від освіти, може створювати контент, що відповідає сучасним естетичним стандартам. На зміну традиційним уявленням про художній процес приходить інше розуміння творчості – як концептуального, швидкого, емоційного акту взаємодії з алгоритмом. Утворюється нова естетична чутливість, у якій переважають візуальна надмірність, гібридність, миттєва впізнаваність і пристосування до логіки соціальних платформ.

Генеративне мистецтво репрезентує парадокс сучасної культури – поєднання машинної логіки з людською емоційністю. Як зауважує Емануеле Аріеллі: «Генеративне мистецтво змінює не лише способи продукування образів, а й те, як ми мислимо про естетичне – воно більше не прив'язане до автора, техніки чи школи, а є результатом взаємодії інструкції, коду і бази даних». Водночас, на тлі розширення можливостей, виникає ризик візуальної стандартизації, оскільки алгоритми часто відтворюють уже наявні масові зразки, маргіналізуючи альтернативні підходи.

2. Вплив соціальних мереж на поширення та трансформацію AI-мистецтва

У сучасному цифровому середовищі соціальні мережі, такі як Instagram,

TikTok та Pinterest, стали ключовими платформами для демонстрації та поширення AI-генерованого мистецтва. Алгоритми цих платформ сприяють швидкому розповсюдженню візуального контенту, що відповідає певним естетичним критеріям, таким як яскравість, контрастність та емоційна виразність. Це призводить до формування нових візуальних трендів, які швидко стають популярними серед користувачів. Дослідження показують, що AI-генерований контент часто отримує більше уваги та взаємодії від аудиторії порівняно з традиційним мистецтвом. Це зумовлено не лише новизною та технологічністю таких зображень, але й їхньою здатністю викликати сильні емоційні реакції та задовольняти естетичні потреби сучасного користувача. Наприклад, аналіз 15,2 мільйона постів на платформі Pixiv виявив, що AI-генеровані зображення отримують більше переглядів та вподобань, ніж роботи, створені людьми, що свідчить про зростаючу популярність такого контенту серед онлайн-аудиторії. [11] Українські науковці також звертають увагу на трансформацію візуальної культури під впливом AI. Зокрема, дослідники Владислав Міленський, Катерина Ясакова та Анна Терешкун зазначають, що «сучасні нейронні мережі значно спрощують процес створення зображень і генерації ілюстрацій для широкої аудиторії», що робить самовираження доступнішим, але водночас постає питання збереження ексклюзивності та автентичності творчості. [3] Водночас, соціальні мережі не лише сприяють поширенню AI-мистецтва, але й впливають на його трансформацію. Алгоритми платформ віддають перевагу контенту, який відповідає певним візуальним та емоційним параметрам, що може призводити до стандартизації візуальної мови та витіснення альтернативних форм вираження. Як зазначають дослідники Владислав Миленький, Анна Терешкун та Катерина Ясакова: «AI-мистецтво, яке поширюється через соціальні мережі, часто відображає домінантні естетичні смаки та уподобання, що може обмежувати різноманіття візуального контенту». [3]

3. Етичні та культурні аспекти використання ШІ у мистецтві

Застосування штучного інтелекту (ШІ) у мистецтві актуалізує низку

етичних і культурних питань, пов'язаних з авторством, оригінальністю та культурною апропріацією. Генеративні моделі, такі як DALL·E, Midjourney та Stable Diffusion, здатні створювати візуальні образи, що викликає дискусії щодо правомірності використання існуючих творів у процесі навчання цих моделей без згоди авторів. Як зазначає Євген Санніков: «Масштабні датасети, які використовуються для навчання цих моделей, часто містять мільйони творів реальних митців, включених без їхньої явної згоди та належної компенсації».

[4]

Це викликає занепокоєння щодо порушення авторських прав та знецінення традиційного мистецтва. Крім того, використання ШІ може призводити до стандартизації візуальної культури та втрати індивідуальності художнього вираження. Як підкреслює Рімма Бердо, «використання штучного інтелекту сьогодні революціонізує наукові дослідження», що вимагає розробки етичних принципів і стандартів його використання. [1]

Водночас, ШІ відкриває нові можливості для експериментів та інновацій у мистецтві, що потребує переосмислення існуючих етичних та правових норм. Таким чином, впровадження ШІ у мистецтво вимагає балансування між технологічними інноваціями та збереженням етичних і культурних цінностей. Необхідно розробити чіткі етичні та правові рамки, які б забезпечили захист прав митців та сприяли розвитку інноваційного мистецтва.

4. Український контекст: цифрове мистецтво в умовах війни.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало каталізатором для трансформації українського цифрового мистецтва, яке перетворилося на потужний інструмент вираження національної ідентичності, культурного спротиву та документування воєнної реальності. У цьому контексті штучний інтелект (ШІ) відіграє ключову роль, дозволяючи художникам створювати нові візуальні наративи, що поєднують традиційні символи з сучасними технологіями.

Українські митці активно використовують генеративні моделі ШІ для створення зображень, які відображають сучасні реалії війни та культурні коди.

Це сприяє формуванню нової візуальної мови, яка стає засобом комунікації та мобілізації суспільства. Як зазначає дослідник Н. Андраде: «Українські цифрові художники використовують інструменти штучного інтелекту не як нейтральні технології, а як символічні засоби спротиву та утвердження культурної ідентичності в умовах триваючої інформаційної війни». [5]

Прикладом такого підходу є проєкт Sirens Gallery, створений українським стартапом, який навчив нейронну мережу генерувати зображення війни. Ці роботи були продані у вигляді NFT для збору коштів на підтримку постраждалих від війни та привернення уваги до конфлікту. [9]

Крім того, українські художники, такі як Беата Куркуль, використовують ШІ для створення емоційно насичених зображень, що поєднують реальні події з міфологічними мотивами, підкреслюючи глибину національного досвіду та спротиву. [2]

Таким чином, цифрове мистецтво в Україні в умовах війни не лише відображає поточну ситуацію, але й формує нову візуальну мову, яка стає засобом комунікації, мобілізації та збереження культурної ідентичності. ШІ виступає не лише як інструмент, але й як партнер у створенні мистецтва, що резонує з національним досвідом та спротивом.

5. Перспективи розвитку AI-мистецтва та його вплив на культурну сферу

Штучний інтелект (ШІ) продовжує трансформувати сферу мистецтва, відкриваючи нові можливості для творчості та самовираження. Очікується, що в майбутньому AI-мистецтво стане ще більш інтерактивним та персоналізованим, дозволяючи користувачам створювати унікальні візуальні образи, що відповідають їхнім естетичним вподобанням. Зокрема, дослідники зазначають, що AI-генероване мистецтво може стати більш інтерактивним та динамічним, здатним реагувати на введення користувача або фактори навколишнього середовища та створювати персоналізовані та еволюціонуючі візуальні враження. [8]

Водночас, важливо враховувати етичні та культурні аспекти

використання ШІ у мистецтві, зокрема питання авторства, оригінальності та впливу на традиційні форми художнього вираження. Це потребує розробки нових нормативних та етичних підходів, які забезпечать баланс між технологічними інноваціями та збереженням культурного різноманіття. Як зазначає дослідниця Оксана Федчишин, «використання ШІ в мистецтві вимагає переосмислення традиційних уявлень про творчість та авторство, а також розробки нових етичних стандартів, що враховують культурні особливості».

Українські науковці також підкреслюють необхідність адаптації культурної сфери до нових технологічних реалій. Зокрема, дослідники Валентина Бобрицька та Ганна Красильникова зазначають, що «інтеграція ШІ в мистецтво вимагає розробки нових освітніх програм та підходів, які б сприяли розвитку критичного мислення та творчих навичок у студентів». [6]

Таким чином, перспективи розвитку AI-мистецтва пов'язані не лише з технологічними інноваціями, але й з необхідністю врахування етичних, культурних та освітніх аспектів. Це вимагає комплексного підходу, що поєднує технічні можливості ШІ з глибоким розумінням культурних контекстів та потреб суспільства.

У результаті проведеного культурологічного аналізу можна стверджувати, що штучний інтелект уже сьогодні істотно впливає на розвиток візуальної культури, формуючи нову естетику цифрового мистецтва. Генеративні моделі стали не лише інструментом, а повноцінним агентом художнього процесу, змінюючи традиційні уявлення про творчість, авторство, оригінальність та художню цінність. У поєднанні з соціальними мережами, які сприяють масовому поширенню та тиражуванню візуальних трендів, AI-мистецтво трансформує не лише зміст, а й логіку сприйняття та взаємодії з мистецьким твором.

Штучний інтелект несе потенціал для персоналізованої, емоційно глибокої творчості, однак його інтеграція в культурну сферу супроводжується численними викликами. Йдеться передусім про етичні та правові аспекти: використання творів без згоди авторів, питання культурної апропріації,

стандартизація візуального вираження. Ці проблеми потребують негайного переосмислення нормативної бази, зокрема в сфері авторського права, медіаосвіти та культурної політики.

Український досвід, що сформувався в умовах війни, свідчить про виняткову роль AI-мистецтва як засобу візуалізації травматичного досвіду, мобілізації суспільства та збереження національної ідентичності. Вітчизняні художники використовують ШІ не лише як інструмент, а як естетичну й символічну мову спротиву, що має глибокий культурний резонанс.

Отже, подальший розвиток AI-мистецтва потребує міждисциплінарного підходу, який поєднує технологічну експертизу, естетичне чуття та гуманітарне бачення. Майбутнє візуальної культури – за поєднанням людської творчості й алгоритмічної потужності, здатним не лише захоплювати уяву, а й відповідати на глибинні культурні виклики сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бердо Р. С., Расюн В. Л., & Величко В. А. (2023). Штучний інтелект та його вплив на етичні аспекти наукових досліджень в українських закладах освіти. *Академічні візії*, (22). Режим доступу: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/469>
2. Куркуль Б. (2023, 17 травня). Мої картини покликані нагадати європейцям, що війна зовсім поряд. *АрміяInform*. Режим доступу: <https://www.armyinform.com.ua/2023/05/17/moyi-kartyny-poklykani-nagadaty-evropejczyam-shho-vijna-zovsim-poryad-beata-kurkul/>
3. Миленський В., Терешкун А., & Ясакова К. (2025). Дослідження ролі штучного інтелекту у створенні нових форм візуального мистецтва. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 85(2), 110–111. Режим доступу: https://aphn-journal.in.ua/archive/85_2025/part_2/19.pdf
4. Санніков Є. В. (2024). Проблема авторства та етика використання штучного інтелекту для створення візуальних творів. *Український мистецтвознавчий дискурс*, (2), 132–133. Режим доступу:

<https://ukrainianartscience.in.ua/index.php/uad/article/download/243/210>

5. Andrade P. (2022). On Ukraine Digital Arts, for an Augmented Digital Art Pedia as an Expression of Culture Wars. In *Proceedings of the 2022 Third International Conference on Digital Creation in Arts, Media and Technology (ARTeFACTo)*. Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/369128202>
6. Bobrytska V., Krasylnykova H., & Beseda N. (2024). Artificial intelligence (AI) in Ukrainian Higher Education. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 23(1), 45-60. Режим доступу: <https://ijlter.org/index.php/ijlter/article/download/9209/pdf>
7. Cajulis R. C. J., Tuazon J. A. O., & Cabauatan R. R. (2025). Artificial Intelligence in Digital Art: A Comparative Analysis on Impacts to Artists. *International Journal of Arts, Recreation and Sports*, 4(1), 1–27. Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/387915303>
8. Interaction Design Foundation. (n.d.). AI-Generated Art. Режим доступу: <https://www.interaction-design.org/literature/topics/ai-generated-art>
9. Lomas N. (2022, June 21). This Ukrainian deep tech startup has trained an AI to paint war art. *TechCrunch*. Режим доступу: <https://techcrunch.com/2022/06/21/ukraine-sirens-gallery-nft-ai-war-art/>
10. Manovich L., & Arielli E. (2024). Artificial Aesthetics: Generative AI, Art and Visual Media. *PhilArchive*. Режим доступу: <https://philarchive.org/archive/ARIAAB>
11. Wei Y., & Tyson G. (2024). Understanding the Impact of AI Generated Content on Social Media: The Pixiv Case. *arXiv*. Режим доступу: <https://arxiv.org/abs/2402.18463>

POLITICAL SCIENCES

KOSOVO'S DIPLOMATIC GAINS AND LOCAL CHALLENGES IN THE POST-RECOGNITION ERA

Bukia Ani

PhD International Relations, Senior Teacher
Georgian Technical University

Introductions. 17 years after Kosovo declared independence and gained support from the West, it appears that its presence as a sovereign state is slowly becoming less and less contested on the international stage. Seceded without the approval of the parent state Serbia, stability in Kosovo has a pivotal role in maintaining peace and security in the Western Balkans. This article analyzes the evolving diplomatic posture of Kosovo within a shifting world order, particularly focusing on the achievements it has had at bilateral and regional level in recent years. The paper further explores the dynamics of intrastate tension, especially in Serb-majority areas, evaluating the persistence of parallel structures and the intensity of local disobedience since Kosovo declared independence.

The study employs a qualitative approach, combining case study analysis and process tracing to track developments in the Kosovo–Serbia dialogue since 2008. Ultimately, the article contributes to broader debates on post-conflict state-building, contested sovereignty, and the limits of normative power in the international system.

Aim. It is often wrongly understood that Kosovo's journey to statehood stems from the region's complex, historical, ethnic and geopolitical dynamics. Such constructivist view on one of the most impactful political moves that led to Kosovo's declaration of independence is, to say the least, superficial, hinting at reluctance to analyze the occasion as well as the rhetorics developed in response to such unprecedented decision in depth.

Several noteworthy actions that preceded the declaration of independence was

the humanitarian intervention led by NATO in 1999 operating without UN Security Council approval, to prevent a “potential” genocide against ethnic Albanians, majority of Kosovar population. The intervention led to the withdrawal of Serbian forces and the placement of Kosovo under UN administration (UNMIK). This marked a turning point: Western powers, particularly the United States and key EU members, became deeply involved in the post-conflict reconstruction and political transition of Kosovo. The supervised independence process ultimately culminated in enforcing the Ahtisaari plan, named after its architect Marti Ahtisaari, UN Special Envoy for Kosovo’s future status, stating that independence of Kosovo was the “only viable option for Kosovo”, violating international law upholding territorial integrity of sovereign states (Helsinki Final Act).

According to the Realpolitik view, which seems most suitable for the case study analysis, Kosovo conflict was only reached the international dimension due to the involvement of Western forces, primarily the US, having strategic interests in the region. Whether it was the attempt to assert U.S. leadership in post–Cold War Europe, to validate NATO's role as a security guarantor, or to safeguard its military base at Camp Bondsteel in eastern Kosovo (strategic hub for NATO operations in the region), or all of the above, the result of it was daring and risky, but hardly unpredictable.

The independence of Kosovo remains unrecognized by Russia, China, some EU Member States, and other states that are facing some challenges to their own territorial integrity fearing the recognition will legitimize secessionist movements elsewhere. Nevertheless, Kosovo has become an instrument that has significantly shaped today's international political reality, directly resulting in Russia's provocation of tensions in the post-Soviet space, including, most notably, the recognition of Georgia's occupied territories Abkhazia and Tskhinvali region as independent states, the annexation of Crimea, and the Ukrainian war that has been going on in the heart of Europe for more than three years. As was in the case in 2008, 2014 and 2022, in the current multipolar world and in the absence of a strong hegemon at the global level, it became impossible to stand in the way of such moves, partly because these

actions used the Kosovo “precedent” as an argument. The aim of this thesis is to critically assess Kosovo's diplomatic achievements since its declaration of independence, while analyzing the internal political, economic, and social challenges that continue to hinder its consolidation as a fully functional and internationally recognized state.

Materials and Methods. This study employs a qualitative research methodology, relying on a comprehensive review of primary and secondary sources to examine Kosovo's diplomatic trajectory and its ongoing internal challenges. Primary materials include official documents and agreements such as the Brussels Agreement (2013), the Washington Agreement (2020), and recent EU and Council of Europe documents concerning Kosovo’s institutional integration. Media sources from outlets like *Al Jazeera*, *Euronews*, and *Politico* provide current reporting on developments such as the Banjska incident and Kosovo’s evolving security sector. Secondary academic literature, including works by Gibbs (2009), Ignatieff (2000), and Mearsheimer (2001), offers theoretical grounding in international relations, intervention, and realism. Regionally-focused analyses, such as Hoti et al. (2022) and Rahmani et al. (2023), inform the study’s understanding of bilateral and regional dynamics. Additionally, the dissertation by the author, Bukia (2024) serves as a foundational text addressing Kosovo in the broader context of the new world order.

Results and Discussion. After counting 17 years of independence Kosovo remains largely dependent on political military as well as economic support from Western states, particularly the US, key European states, as well as Turkey.

Kosovo’s acceptance in many international and regional organizations proves that its statehood is less and less contested in the recent years as the geopolitical focus of the Great Powers has shifted from the Balkans to the central Europe. Nevertheless, there is little to no progress of Serbia-Kosovar dialogue, as well as international relations with the states that have consistently opposed to the independence of Kosovo, including Russia, China, India and others.

Though Russia and China veto the acceptance of Kosovo as a UN member state, Kosovo is further encouraged to continue its efforts for the Euro-Atlantic

integration, which as emphasized by Secretary of State Antony Blinken remains a “long-term American priority” (2024). It is essential to take a note of the varying degree of US-led mediation, the variable being the US administration. A good example of this is the Washington Agreement brokered under Trump administration in 2020, signed in the White House. This reflected the degree of the US interest towards the region, and the willingness of the US to keep the dialogue attempt with Serbia as alive as possible. However, this pathos was kept only under the initiating administration, as the momentum slowed after 2021, and due to the lack of legal enforceability of the Agreement, the effort overall was not very effective.

Normalization of relations between Kosovo and Serbia – is the one of the main requirements of further advancing EU integration (J. Borrell, 2023). Since the start of the EU-Serbia dialogue in 2011 (Brussels Dialogue), numerous agreements have been signed to resolve the ongoing dispute with Serbia, while at the same time providing a framework for EU-integration. While the Brussels Dialogue encompasses a broad range of technical and political issues aimed at normalizing relations between Kosovo and Serbia, the agreements dealing with policing, municipal governance, and institutional integration – have focused on de-escalating tensions in northern Kosovo, where Serb-majority municipalities continue to resist Pristina's authority.

Kosovo continues to be a beneficiary of large financial aids under IPA III (Instrument for Pre-Accession Assistance) and receives support by experts of the EU in governance, policy-making, rule-of law, as part of the state-building process under ERA (European Reform Agenda). Kosovo is a potential candidate state of the EU as maintained by European Commission, has acquired visa-free access to the Schengen Area for short stays in January 2024, symbolizing the unhampered diplomatic support of the EU, despite lack of full recognition. On a larger European scene, Kosovo has applied for the membership in the Council of Europe in 2022, which was voted for in favor in 2024 by parliamentary assembly of the Council, a critical step of the process. Membership talks are now halted due to differing opinions coming from several states including Romania, Slovakia, Cyprus.

Other milestones of Kosovo as a self-declared independent state include

establishing diplomatic ties with Kenya in 2025 after nearly five years of stalled efforts to gain further international recognition on an international stage. Kosovo has put more emphasis on improving its military position and defense strategy by signing a Joint Declaration on Defense Cooperation with Albania and Croatia (both NATO member states), aiming at advancing defense industry and technology and improving their military interoperability. Kosovo has further increased defense budget to approximately **€370 million**, marking a **22% rise** compared to the previous year (Breakdown of the defense budget over recent years: 2023: €302 million, 2022: €123 million).

With regards to Kosovo's relationship with its parent state, Serbia, although the EU is not in the position to recognize Kosovo *de-jure*, due to the opposition coming from its 5 member states (and would otherwise, presumably, choose not to set a further precedent of de-jure recognition of Kosovo), a notable achievement was made in the EU-led mediation in 2023, also known as Ohrid Agreement. As this diplomatic attempt promised advancing talks of accession into the EU for both Kosovo and Serbia, both leaders committed to be guided by the Agreement. Due to the fact that the Agreement was facilitated by EEAS (European External Action Service), and not European Council (requiring consensus by all EU member states), it is, and rightfully so, perceived as a mediation effort, rather than an international legal document, and was thus never formally signed by either Party. The effort, although status-neutral, is, nevertheless, treated as politically (though not legally) binding by the EU. According to the Ohrid Agreement, both Kosovo and Serbia committed to recognizing each other's documents and symbols, including passports, diplomas, and license plates. Serbia further agreed not to block Kosovo's membership in international organizations (implicitly including the UN, CoE, etc.), and, in return, Kosovo agreed to begin implementation of the previously signed agreement ASM (Association of Serbian Municipalities), which would give Serb-majority areas more local autonomy, within Kosovo's legal framework, a commitment initially undertaken in 2013-2015.

Originally labelled as a diplomatic breakthrough Ohrid Agreement is not yielding desired outcomes and the reason behind this is the lack of political will to

compromise between Kosovo and Serbia, and differing views on key aspects, such as political status of Kosovo in the future. On the contrary, tensions escalated later that year between Kosovo and Serbia when a police officer was killed by an organized group of ethnic Serb militants, starting a prolonged gun battle against Kosovo Police Forces while keeping a massive weapons cache for further offence in Banjska, a Serb-majority village in northern Kosovo. As connotation with Serbia were undisputable due to the license plates and weapons of Serbian origin, Serbian reputation was at stake. To prevent more harm than already expected Serbian vice-president Radoičić claimed responsibility for the attack condemned as a terrorist operation, asserting it was conducted without the knowledge or support of Serbian authorities/parties. Serbian authorities have not pursued further legal action against him domestically, and extradition to Kosovo remains unlikely due to the unequivocal stance of Serbia that extradition is not possible as Serbia does not recognize Kosovo as a sovereign state. The Banjska attack exposed the fragility of the normalization process and raised alarms about the potential for state-sponsored destabilization in the Balkans, which led to increased presence of KFOR in the region.

Conclusions. The case of Kosovo is best understood through the lens of Realism, which highlights the decisive role of Great Power Politics – where great powers compete to shape outcomes aligned with their geopolitical goals, diminishing the role of normative and institutional narratives as secondary.

All attempts at deepening the dialogue between Serbia and Kosovo, including Brussels Dialogue and Ohrid Agreement, both EU-led, are examples of liberal institutionalism in action, aiming to normalize relations through dialogue and conditional incentives like EU integration. However, their limited success highlights the limitations of this approach, when key questions such as sovereignty are not resolved (zero-sum dynamics). Increased presence of KFOR and U.S. troops in Kosovo demonstrates that force remains central to deterrence and peacekeeping.

Today Kosovo remains a contested state, with partial international recognition, fragile internal sovereignty, and heavy dependence on Western support. Furthermore, Kosovo statehood is not fully recognized not just by the international community, but

within its borders (Internally Contested Statehood), particularly in Northern part, densely populated by ethnic Serbs, showing increasing disobedience to Kosovar government and readiness for military tension in the recent years.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bukia, A. (2024). Kosovo problem and the challenges of new world order (PhD dissertation). Georgian Technical University. https://drive.google.com/file/d/184PicZfv7_zZTRhoh2gVsF52wzlVn7LR/view
2. Gibbs, D. N. (2009). First do no harm: Humanitarian intervention and the destruction of Yugoslavia. Vanderbilt University Press.
3. Hoti, A., Bashota, B., & Sejdiu, B. (2022). Relations between Turkey and Kosovo: Factors and dynamics. *Southeast European and Black Sea Studies*, 22(1), 145–163. <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2026087>
4. Ignatieff, M. (2000). Virtual war: Kosovo and beyond. Metropolitan Books.
5. Mearsheimer, J. J. (2001). The tragedy of great power politics. W. W. Norton & Company.
6. Rahmani, B., Bushi, P., & Gashi, F. (2023). Kosovo-Serbia dialogue: From Brussels to Ohrid. *Journal of Liberty and International Affairs*, 9(3), 401–417. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1210584>
7. Skrynka, D. (2024). Recognition of Kosovo: Limitations of the GDR model. *Rocznik Instytutu Europy Środkowej*, 22(2), 95–110. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1302686>
8. Tucker, R. W., & Hendrickson, D. C. (2004). The sources of American legitimacy. *Foreign Affairs*, 83(6), 18–32.
9. Vakirtzis, P. (2025, April 23). The status of Kosovo: On the EU path or destined for war? *IE International Policy Review*. <https://ipr.blogs.ie.edu/wp-content/uploads/sites/574/2025/04/Panagiotis-Vakirtzis-Article-I.pdf>
10. Vidmar, J. (2010). Remedial secession in international law: Theory and (lack of) practice. *St Antony's International Review*, 6(1), 37–56.

<http://www.jstor.org/stable/26227069>

11. **Official documents:** Council of Europe. (2025). PACE recommends that Kosovo becomes a member of the Council of Europe*. Council of Europe Newsroom. https://www.coe.int/en/web/portal/-/pace-recommends-that-kosovo*-becomes-a-member-of-the-council-of-europe
12. European Commission. (2025). Kosovo – Financial assistance under IPA. Enlargement Policy. https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/kosovo-financial-assistance-under-ipa_en
13. European Union. (2013, April 19). *First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations (Brussels Agreement)* [International agreement]. UN Peacemaker. <https://peacemaker.un.org/node/9756>
14. Council of the European Union. (2016, November 8). *Council Decision on the conclusion of the Framework Agreement between the European Union and Kosovo on the general principles for participation in Union programmes (2016/...)*. Official Journal of the European Union.
15. Hoti, A., & Vučić, A. (2020, September 4). *Kosovo and Serbia economic normalization agreements (“Washington Agreement”)* [Joint statement]. White House.
16. **Websites:** Al Jazeera. (2024, October 8). *Kosovo to start trial for Banjska attack by Serb group: Why it matters*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2024/10/8/kosovo-to-start-trial-for-banjska-attack-by-serb-group-why-it-matters>
17. Euronews. (2025, February 14). *Transition of Kosovo’s security force into an army causes controversy and concern*. Euronews. <https://www.euronews.com/2025/02/14/transition-of-kosovos-security-force-into-an-army-causes-controversy-and-concern>
18. Politico. (n.d.). *Kosovo, Serbia and the police attack: What we know about the Banjska incident*. Politico Europe. <https://www.politico.eu/article/kosovo-serbia-police-attack-albin-kurti-banjska-vjosa-osmani/>

19. The Dialogue. (2025). Agreement on the path to normalisation between Kosovo and Serbia. <https://dialogue-info.com/agreement-on-the-path-to-normalisation-between-kosovo-and-serbia/>
20. The East African. (2024, March 4). *Kenya recognises Kosovo as independent state*. The East African. <https://www.theeastafrian.co.ke/tea/news/east-africa/kenya-recognises-kosovo-as-independent-state-4980156>

ГЕНЕЗИС ПОГЛЯДІВ НА СУСПІЛЬСТВО ДОБРОБУТУ ЯК ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ

Димова Олена Валентинівна

кандидат політичних наук, доцент
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Актуальна проблема сьогодення – пошук працюючої моделі української держави суспільного добробуту. Задля цього використовуємо такий якісний конструкт як категорія «соціальна справедливість». Це дозволить розробити шляхи по реформуванню соціальних інститутів політичною елітою за допомогою правової бази, яка в підставі буде мати звичайне право та глибинні ментальні настанови нації, що, у свою чергу, буде гарантом підтримуючої позиції з боку більшості населення.

Мета та завдання. Виявити трансформаційні процеси у світоглядних конструктах категорії «соціальна справедливість», яке формувалося на підставі конкретно-історичних умов, на протязі існування раціональної європейської філософської думки. Для цього використовується порівняльний аналіз цієї категорії з античних часів й до сьогодення, від Сократа до сучасних найвідоміших конструктів цієї категорії Дж. Ролза та О. Хьоффе. Робиться пошук найсприятливіших варіантів цієї категорії з точки зору звичайного українського права та ментальних настанов.

Методи дослідження. Застосування компонентів загальнонаукової методології, зокрема – системно-аналітичного підходу, – дозволило визначити ключові складові сучасних європейських концепцій справедливості та їх аксіологічну значущість. Аналіз ґрунтується на використанні історичного методу (за допомогою якого можливо було простежити певні етапи формування уявлень про соціальну справедливість), порівняльний аналіз, який допоміг виявити загальне та специфічне у європейській ментальності такого конструкту як «справедливість».

Пошук форми «ідеального суспільства» за допомогою категорії «справедливість» пропонується людством з тих часів, як воно почало себе усвідомлювати: спочатку у релігійно-світоглядному конструкті, через необхідність підкорятися певному універсальному закону (ведійський принцип «рита», китайська концепція «дао», індуїстська ідея «дхарми»), з періоду розквіту грецької античної думки – у формі філософських концепцій. Так, Сократ, Платон, Аристотель запропонували кожний свою модель «суспільства добробуту». У Сократа це були лише перші ескізи майбутньої світоглядної картини. Платон та Аристотель впевнено й чітко запропонували кожний свій світоглядний конструкт ідеального суспільства, що спирався на категорію «соціальна справедливість». Платон визначив наступні соціально-практичні критерії «оптимальнішого суспільства»: формування соціальних класів за принципами індивідуальних психологічних схильностей та функціонування полісу, який спирається на привнесення найбільшого блага з боку кожного громадянина та максимально реалізує свої таланти в умовах «оксамитового клімату», що забезпечується певним набором «правильних норм», «правильного виховання», «правильних форм поведінки», «правильного контролю». [1, 2]

Аристотель бере інші засади за-для свого «оптимальнішого суспільства»: громадянин схильний максимально себе реалізувати, якщо йому забезпечити, перш за все, наявність приватної власності та гарантії успіху в житті, які гарантуються можливістю мати певну соціально-економічну стабільність. Як слідство – громадянин полісу схильний до кооперації у такому суспільстві, де моє стабільно гарантоване життя забезпечується зусиллями більшості. Слід зауважити, що його позитивне відношення до приватної власності обмежувалося формально-юридичною формою володіння, при одночасному визначенні необхідності користування власності з засад корисності для всіх, тобто пропонував ідею власності як опіки, яка послідовно розроблялася у християнстві та ісламі. Таким чином, завдяки працям Аристотеля, формується ідея ідеального суспільства, що спирається на конкретне уявлення про

справедливість у такому суспільстві: приватна власність неможлива без її обмеження та регулювання з боку державної влади. [1]

Наступний цікавий раціональний підхід у європейської філософії – це теза Д. Юма про те, що першоджерелом до роздумів про соціальну справедливість є обмеженість благ та ресурсів, яка призводить до виникнення різноманітних форм соціальних взаємодій, поступовому формуванню кооперації за допомогою інституалізації певних норм та «правил гри». [6]. Формулювання Дж. Ролзом своїх двох принципів соціальної справедливості наприкінці ХХ ст. теж є таким непрямым доказом того, що він згоден з юмовською тезою про обмеженість благ та ресурсів. Якщо перший принцип Ролза просто констатує факт наявності у соціальному просторі категорії «свобода людини», то другий принцип переходить до необхідності розв’язання протиріч, пов’язаних з наявністю у суспільстві соціальної та економічної нерівності за допомогою вторинного перерозподілу саме цих благ і ресурсів у бік можливості отримати «переваги для всіх» [3, с. 66]. Нерівність витікає з першого принципу, який констатує наявність у кожного певного об’єму прав та свобод, до якого включено Ролзом й право мати особисту власність [3, с. 68]. Власність кожного не може бути однаковою за розміром, що стає джерелом соціальної стратифікації, яка доповнюється у сучасному суспільстві критеріями влади, освіти та престижем, але й цього замало з точки зору сучасних дослідників. Німецький філософ О. Хьоффе ускладнює тезу про обмеженість ресурсів та благ тезою про конфлікт інтересів: «конфлікт інтересів має місце у особистих та ділових відносинах, а також у соціальних інститутах та системах у праві й державі, більш того, – між державами, й не у останню чергу у відносинах між поколіннями, у всіх цих сферах на карті стоїть справедливість» [5, с. 36]. Дж. Ролз і О. Хьоффе роблять акцент на нематеріальних ресурсах, соціальних благах, тоді як Д. Юм аналізував виникнення категорії справедливості з точки зору обмеженості саме природних благ та ресурсів.

Перший принцип справедливості Дж. Ролза включає до себе певний об’єм свобод: політичну свободу (тобто право голосу на виборах та право обіймати

любу офіційну посаду), свободу слова та зібрань, свобода совісті, свобода думки, свобода особистості від психологічного тиску, фізичної загрози, загрози цілісності, особиста власність та свобода від довільного арешту [3, с. 68]. Цей перелік XX ст. прав та свобод робить акценти саме на нематеріальній складовій сучасній категорії справедливості. О. Хьюффе розвиває цей напрям у бік соціологічного структуралізму. Він стверджує, що поняття свободи у Дж. Ролза не мають чіткого визначення та конкретного простору дії, тому при аналізі категорії блага, що виступає базою для роздумів про справедливість, пропонує три ієрархічно визначені сходинки [5, с. 38-40].

Перший рівень цієї моделі буде пов'язаний з обов'язковостями, що означають «благо для чогось»; другий рівень характеризується з точки зору природньої зацікавленості у власному комфорті, тобто «благо для когось». Третій рівень, власно моральний, тому що знімає конфлікт між першими двома рівнями – корупція не є благо для системи в цілому («анти-благо для чогось»), але може бути благом для конкретної людини («благо для когось»). Найвищий ступінь цієї моделі – ідея безпристрасності та взаємності, тобто створення справедливого суспільства, у якому благо надається як колективу в цілому, так й кожному окремо: одночасна користь соціуму в цілому, й кожній людині зокрема – об'єктивна міра справедливості.

Таким чином, кристалізується послідовний ланцюг аналізу соціальної дійсності: обмеженість матеріальних та нематеріальних ресурсів й благ – приватна власність – раціональна діяльність (базується на певних усвідомлених виборах взаємної користі двох чи більше суб'єктів) – кооперація (базується на отриманні, знов таки, всіма суб'єктами матеріальних та нематеріальних благ) – справедливість.

За О. Хьюффе, поняття справедливість певним громадянином чи соціальною групою може бути комплексом досить суперечливих уявлень, що формуються під впливом суспільно-психологічного оточення. Більш того, дослідник виділяє об'єктивну (суспільну, до якої відносить й політичну) справедливість та власну, суб'єктивну справедливість. Громадянин, безумовно,

не може порушити норми суспільної справедливості, які будуть обов'язково закріплені у законодавчих нормах та звичайному праві, але тільки суб'єктивна справедливість є саме тією добродішністю, яка «виконує вимоги інституційної справедливості не час від часу та з приводу лякання перед карою, але добровільно й постійно...» [5, с. 41].

Трансформація суспільно-політичних інститутів України й гідне існування суспільства пов'язане з формуванням більшості, яке буде об'єднане узгодженою концепцією соціальної справедливості та буде згодне з певними формами реалізації цієї концепції політичною елітою.

Для українських громадян першочергові вимоги до політичної еліти пов'язані з відсутністю реалізації основних прав і свобод людини. Заклопотаність загрозою фізичній цілісності як особистості, так і суспільства загалом, що пов'язано з війною, відсутність демографічного зростання, «військовий конфлікт на Сході України», зменшення обсягу власності - це напружана ситуація у зв'язку з низькими зарплатами та пенсіями, підвищення тарифів на комунальні послуги, постійна інфляція (28%). постійна інфляція, хабарництво та корупція в центральній владі [24]. За таких складних умов вирівняти сильну диференціацію в доходах і доступі до основних соціальних благ покликані механізми процедурної справедливості, які забезпечуються саме державою. Соціальна політика в цьому випадку зосереджена навколо принципу «розподільчої справедливості», яка не може бути реалізована без втручання зовнішньої сили. Держава реалізує цей принцип шляхом насильницького перерозподілу. Держава цієї моделі справедливості має забезпечити зростання і розширення сектору реальної економіки (тобто виробництво, наявність продукту додаткової вартості тощо), керуючись принципом солідарності трудящих.

Принцип солідарності реалізується шляхом пошуків різноманітних форм взаємодопомоги, наприклад, соціальне страхування, боротьба з безробіттям, створення умов праці для працездатного населення, виплати соціальних пенсій, забезпечення якісною доступною освітою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аристотель. Нікомахова етика. Книга п'ята [Текст] / пер. В.Ставнюк. –К.: Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.
2. Платон. Держава. [Текст] / пер. з дав.-гр. Д. Коваль. – К.: Основи, 2000. – 355 с.
3. Ролз Джон. Теория справедливости [Текст] / пер. В. Целищева–Новосибирск: Изд-во НГУ, 1995 – 514 с.
4. Соціально-політична ситуація в Україні // УЦЕтаПД ім. О.Разумкова [Електронний ресурс] // Режим доступу: // <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsialna-polityka?start=0>
5. Хёффе Отфрид. Справедливость: философское введение [Текст] / пер. О. Кильдюшова. –М.: ПРАКСИС, 2007. – 192 с.
6. Юм Девід. Трактат про людську природу. – К.: Всесвіт, 2003.-552 с.

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Донченко Світлана Павлівна

д.і.н., професор

Журавель Богдан Олександрович,

студент

Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Вступ. / Introductions. З початком агресії Росії проти України і введення військового стану, робота демократичних інституцій в нашій державі в якійсь мірі згорнулася, стала вужчою, оскільки в умовах воєнних дій виникають необхідні технічні обмеження у виконанні демократичних процедур. Війна вимагає жорсткого об'єднання всіх владних структур, підвищення рівня ідеологічної роботи, посилення інформаційної діяльності задля перемоги [4, с. 14].

Мета роботи. / Aim. Мета роботи полягає в дослідженні та аналізі роботи політичних інститутів України в умовах війни з Росією і розробці рекомендацій з подальшого дослідження проблеми.

Матеріали та методи./Materials and methods. В процесі роботи використовувалися відомі дослідження українських політологів та істориків політичної історії, інтернет-інформація, інформація преси. Основними методами, які були використані, стали – історичний, хронологічний методи та метод верифікації.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Верховна Рада – законодавчий орган України – під час війни частково втратила свою роль у проведенні політичних дискусій [7]

Але, незважаючи на складності, всі ключові органи влади продовжують працювати в дещо звуженому і більш жорсткому режимі.

Повномасштабна російська агресія не могла не відбитися на політичних процесах. Зміни, які відбувалися з самого початку війни, були передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [8], тобто такими

обмеженнями як: призупинення виборів до всіх органів влади; заборона проведення референдумів, демонстрацій, мітингів; створення військових адміністрацій. Разом з тим, війна вплинула на політичне та інформаційне поле України. Але змін в політичній системі не відбулося, оскільки продовжують функціонувати всі гілки влади з відповідним розподілом повноважень.

З початку війни Верховна Рада України ухвалила на 15 % законів більше, ніж у попередній період [4]. Ці Закони пов'язані з воєнним станом. Але рівень довіри до парламенту у народу, за опитуванням, впав на 19 %. Прийняття головних рішень переходить до інституту президента та Збройних Сил України, які стали центром прийняття найважливіших воєнно-політичних рішень. Вони повністю представляють державу з її необмеженим правом в умовах війни мобілізувати всіх і всі необхідні ресурси. На перший план висуваються постаті лідерів, які уособлюють здатність і рішучість успішно протистояти вторгненню.

Проведене в Україні опитування свідчить про високий рівень легітимності діяльності В. Зеленського на посту Президента і Верховного головнокомандувача України, особливо, після сутички з Президентом США Дональдом Трампом.

Але підпорядковане становище владних інституцій означає ще й обов'язкову відмову від публічного обговорення сценаріїв можливих дій, пріоритетів у стратегічних цілях, а критика взагалі виключається із правил. Багато демократичних процедур призупинено тотальною війною [2].

Централізована верховна влада вимушено обмежує можливості регіональних і місцевих органів керувати і впливати на події. Військово-цивільні адміністрації, що формуються на термін дії воєнного стану, перебирають на себе частину функцій обласних рад, і представницьких установ. Це виклик для демократії, але він пояснюється тим, що це відбувається на фоні зростання довіри до силових структур [6].

Разом із кризою довіри до парламенту виникає і криза довіри до ключових суб'єктів політичного життя – партійної системи і до партій, причому і до парламентських в тому числі. [3]

З початком війни більшість політичних партій України не знайшли свого місця в умовах дії нових викликів і зникли з інформаційного поля. Прогнози експертів розходяться: щодо виникнення після війни двох політичних напрямів – військового і цивільного. Відбувається зростання рівня довіри до ЗСУ, ДСНС, Національної гвардії та волонтерів і громадських організацій, що працюють на дипломатичному фронті, мають серйозні інституційні структури, і сто відсотків будуть мати своїх представників у парламенті, в тому числі внаслідок зміни партійного фінансування, його деолігархізації [1]. Ідея залучення коштів громадськості, неолігархічного бізнесу може бути дуже добре реалізована. Важко передбачити ризиковані зміни в умовах війни. Думається, що можлива ще більша фрагментація політичного поля України. Перед нами виникає нова реальність – прихід військових до політики – як нової її сили. Вже зараз помітні спроби політичних партій залучити до своїх лав військових, рівень довіри до яких дуже високий – 95 %.

Безумовно, можна констатувати зникнення проросійських сил, чимало партій заборонені через колабораціоністську діяльність. Під час війни політичні процеси стають прихованими і їх дуже складно аналізувати [2].

В той же час з 2022 р. почав відбуватися прискорений війною процес націєтворення. Останні дані соціологічних досліджень свідчать, що етап громадянської самоідентифікації Україною вже пройдено. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на нашу територію практично завершило процес формування політичної нації та значною мірою нівелювало ті соціально-політичні розмежування, які завжди поглиблювали «кризу ідей» – мовні, релігійні, зовнішні орієнтири тощо. [1]. Зрозуміло, що надзвичайна ситуація вимагає сильного централізованого управління, але дуже важливо не допустити узурпації влади та обмеження демократичних свобод, що частково вже спостерігається [4].

Якщо говорити про раціональний підхід до використання влади, то має бути скоординована взаємодія між органами державної влади та місцевого самоврядування. [8]. Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану,

коли всі ланки владної ієрархії природно тяжіють до централізації управлінських рішень.

Відмічено, що внаслідок введення воєнного стану під час повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України відбулася зміна пріоритетів і вимог населення на діяльність місцевого самоврядування. Ще до війни в умовах реформи децентралізації, в було визначено ключову роль територіальних громад [10]. Деякі повноваження з центральних органів влади були передані до органів місцевого самоврядування. Така система забезпечувала вищу ефективність діяльності місцевих органів влади і підвищувала роль реалізованих проєктів громади [10]. Варто акцентувати увагу на низці інституційних проблем, які гальмують, а подекуди й унеможливають перехід на нові стандарти управління в сенсі підвищення рівня обороноздатності країни. Варто відзначити незавершеність адміністративно-територіальної реформи, що загрожує наростанням в Україні інституційних ускладнень у взаємовідносинах між органами державної влади й органами місцевого самоврядування різних рівнів.

На сьогодні на щаблях владної ієрархії почали з'являтися думки про доцільність згортання децентралізації та посилення владної вертикалі, причому не лише на період дії воєнного стану, але й у довгостроковій перспективі. Справа в тому, що розподіл управлінських функцій між органами державної влади, органами місцевого самоврядування й інститутами громадянського суспільства не був належним чином врегульований свого часу. Причому це стосується не лише організації суспільного життя, але й економіки, а також роботи з формування діяльності в безпековій царині.

Як показують події, військова агресія Російської Федерації змінила українську та світову реальність, створивши нові загрози та виклики в усіх сферах життя. Не стало винятком і державне управління, яке з 24 лютого 2022 р. і до сьогодні вимушене забезпечувати безперебійне функціонування політичного процесу в умовах війни [4].

У більшості вітчизняних досліджень вчені визначають ряд недоліків, які

були притаманні процесу управління в Україні: «корумпованість; недосконале законодавче врегулювання; кадрові кризи, брак компетентності у службовців; недостатній рівень прозорості та відкритості; нечіткість розмежування політичної та адміністративної сфер; недосконалість механізму політичного й адміністративного контролю. Усі зазначені фактори є деструктивними елементами в організації ефективної системи публічного адміністрування. Вирішення згаданих проблем залишається актуальним навіть в умовах війни, інакше актуалізується загроза виникнення кризи, яка здатна практично паралізувати державу за наявності зовнішнього тиску агресора» [4].

Висновки./Conclusions. Політична система України в умовах вторгнення РФ продемонструвала ефективність і стійкість. Відбулася часткова деолігархізація суспільних відносин, що створило широкий спектр потенційно нових можливостей для змін у політичному та медійному просторі. Волонтери, громадські організації та благодійні фонди мають потужну структуру та донаторів усередині країни і створили свою мережу зв'язків у країнах-союзниках України. Подолати негативні тенденції в розвитку політичних інститутів влади, покращити зв'язки влади з населенням можливо лише шляхом здійснення низки рішучих і виважених кроків із зупинення стихійної трансформації політичної системи суспільства та здійснення цілеспрямованої модернізації всього політичного механізму країни. Ця проблема вимагає додаткових досліджень політичної системи України в майбутньому, у післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкіна О. Політичний режим в Україні напередодні і під час воєнного стану //Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с. URL:<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/>

123456789/44822/Polityka%20ta%20pravo%20v%20umovakh

2. Борщевський В., Василиця О., Матвеев Є. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. 2022. № 2. С. 30–35.

3. Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні : монографія / авт. кол.: Г. І. Зеленько (керівник, наук. ред.), Т. А. Бевз, С. Г. Брехаря, М. С. Кармазіна, В. О. Ковалевський, О. Ю. Кондратенко, Н. В. Кононенко, Т. М. Ляшенко, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 416 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zelenko_Halyna/Zminy_politychnykh_rezhymiv_i_perspektyvy_zmitsnennia_demokratii_v_Ukraini.pdf?PHPSESSID=173m7fj4a6oj8nc1o98h64nhi3

4. Кобець Ю. Політична система України в умовах воєнного стану: проблеми ефективності. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. Випуск 16, 2024. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/6%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/6%20(2).pdf)

5. Миколук А. В. Публічне управління в умовах військового стану. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 29. С. 45–48.

6. Наумкіна С. М. Переосмислення сучасних реалій українського політичного простору у воєнний час. Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Трансформація українського суспільства в цифрову еру», м. Одеса, 25.03.2022. С. 14–21.

7. Політична система України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень, матеріали круглого столу, 27.10.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychnasystema-ukrayiny-v-umovakh-viynu>.

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

9. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>.

10. Територіальні громади в умовах воєнного стану: як забезпечити ефективне управління в контексті пріоритетів повоєнного розвитку. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=terytorialnihromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yak-zabezpechyty-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetivpovennoho-rozvytku>.

ПУБЛІЧНЕ ЛІДЕРСТВО В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСНИЙ ПІДХІД

Пашко Людмила Андріївна,

д.держ.упр., професор

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Нинішні умови функціонування держави є переконливим свідченням необхідності сучасного переосмислення сутності лідерства в публічному управлінні з обов'язковим урахуванням його гласного та резонансного впливу на стратегічну та державотворчу динаміку України як держави та країни.

Мета роботи. / Aim. Метою статті є обґрунтування сутності публічного лідерства в управлінській діяльності.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічну основу статті складає система загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що є дослідницьким підходом на емпіричному та теоретичному рівні нашого дослідження. Загальнонауковий аналіз дозволив опрацювати наукові джерела. Аналітичний метод, дедукція й індукція використано для опрацювання й узагальнення інформації та формулювання висновків статті.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про незгасну зацікавленість науковців проблематикою лідерства в публічному правлінні. Більшість дослідників акцентують свою увагу переважно на обґрунтуванні парадигми лідерства [1]; концепцій [2]; моделей лідерства [3]; окремих стилів лідерства: відповідального та глобального [4], інноваційного [5], емерджентного [6], морального [7], етичного [8], представницького [9], резонансного [10]; або на визначенні якісних характеристик лідера-управлінця [11].

Такі підходи та отримані наукові результати заслуговують на увагу

дослідників-послідовників та подальші наукові розвідки. І це зрозуміло, адже наукове бачення сучасних вчених таке ж багатогранне, як і багатогранність поняття лідерства в публічному управлінні.

Однак, в сучасних умовах функціонування Української держави необхідним, на нашу думку, постає оновлення змістової сутності лідерства крізь призму публічності державно-владної діяльності. При цьому необхідно наголосити, що публічність ми вважаємо найголовнішою ознакою та місією управлінської діяльності в органах влади.

Сучасне розуміння поняття лідерства в публічному управлінні має базуватися, на нашу думку, на уточненій сутності таких понять, як: “публічний”, “публічність” та “влада”. Поняття “публічний” походить від латинського слова *publicus*, тобто “суспільний”, “народний”. Словник іншомовних слів визначає поняття “публічний” як “відкритий”, “гласний”, “суспільний”. Новий тлумачний словник української мови подає такі значення слова “публічний”: “1. Який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий. 2. Призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний” [12].

Ми поділяємо думку науковців, що використовують поняття “влада” “задля позначення ступеня сконцентрованості загальних інтересів, міри співвідношення індивідуальних і колективних інтересів” [13]. Ми виходимо з тези про те, що діяльність органів публічної влади спрямовується на реалізацію заданих цілей і програм щодо забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів народу, безпеки держави і суспільства, вирішення питань соціально-економічного та культурного значення [14, с. 49].

Саме тому в контексті з’ясування сучасної змістової сутності поняття лідерства в управлінській діяльності доцільно акцентувати увагу на його публічному, тобто гласному характері. Такий підхід актуалізує усі рівні реалізації такого лідерства, а саме: особистісний, командний, інституційний. При цьому необхідно враховувати ще один рівень – громадівський, адже резонансність такого лідерства має неминучі результати та наслідки, причому

як позитивні, так і негативні, не лише для органів публічної влади, а й для громадян та суспільства в цілому.

На нашу думку, логічно за такого сучасного осмислення лідерства в публічному управлінні з акцентом на його публічності та резонансності усі напрацьовані науковцями стилі лідерства вважати не лише його складовими, а й критеріями його оцінювання. Пояснення цьому підходу вбачаємо у тому, що кожний з виділених науковцями стилів лідерства є відображенням певної риси лідера-управлінця.

Висновки./Conclusions. Проведений аналіз дозволив нам сформулювати низку висновків, а саме:

Осмислення сучасної сутності та значимості лідерства в державно-владній діяльності акцентує увагу на доцільності вести нині мову про публічне лідерство. Публічне лідерство ми розуміємо як процес реалізації владних повноважень з обов'язковим урахуванням його гласного та резонансного впливу на стратегічну та державотворчу динаміку України як держави та країни. Причому враховуватися має не лише конструктивно-креативний/позитивний, а й деструктивно-термінаторний/негативний резонансний вплив.

Публічне лідерство варто вважати родовим поняттям щодо усіх його видових проявів, представлених існуючими нині видами, стилями, моделями. Усі вони доцільно вважати складовими публічного лідерства, адже кожний з них уособлює певну рису або особистості лідера-суб'єкта владних повноважень або його управлінської діяльності.

Функціонування держави в сучасних динамічних, мінливих, непередбачуваних умовах свідчить про зайвість поділу лідерства на політичне та управлінське. Виходячи з їх обов'язкової публічності, суспільності та резонансності, політичне та управлінське лідерство доцільно вважати складовими публічного лідерства.

Подальшими напрямками наукових досліджень проблематики публічного лідерства в публічному управлінні можуть стати: мінімізація негативних

впливів публічного лідерства на державотворчість Української держави; механізми забезпечення гласності публічного лідерства у повоєнній модернізації Української держави; особливості реалізації публічного лідерства на усіх його рівнях: особистісному, командному, інституційному, громадівському; механізми забезпечення конструктивної резонансності публічного лідерства органами публічної влади; вплив резонансності публічного лідерства на динаміку суспільних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вільямс Дін. Від вождя до агента змін. Професор Гарвардського університету про перехід до нової парадигми лідерства. URL: [https://ceoclub.com.ua/article/leading in fractured world](https://ceoclub.com.ua/article/leading-in-fractured-world); Adair J. *Action Centered Leadership* Paperback. McGraw-Hill Inc., US (1 Jun. 1973). 200 p. 22. William B. Joiner, Stephen A. Josephs. *Leadership Agility. Five Levels of Mastery for Anticipating and Initiating Change*. Jossey-Bass, 2006. 336 p.
2. Nevins M. You Need A Leadership Triangle. *Forbes*. Mar 29, 2022. URL: <https://www.forbes.com/sites/hillennevins/2022/03/29/you-need-a-leadership-triangle/?sh=2cb6859c2205>
3. Петренко В.П., Кушнірюк В.М., Лютий М.О., Хамчук Г.П. Порівняльний аналіз функціональних моделей лідерства та обґрунтування доцільності їх використання в публічному управлінні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72) № 5. С. 64–75; Altman J. 4 Modes of Leadership for the 21st Century. *Medium*. Apr. 14, 2017. URL: <https://medium.com/thingsflux/4-modes-of-leadership-for-the-21st-century-bfd159771a2c>; Leadership Modes For Today. *Social fabric*. URL: <https://socialfabric.com/2021/03/5-leadership-modes-for-team-success/>. Fenwick A. A new model for leadership development in the 21st century. *HULT International Business School*. URL: <https://www.hult.edu/blog/a-new-model-for-leadership-development-in-the-21st-century/>; Симоненко О. Моделі політичного лідерства в Україні. *Політичний менеджмент*. 2007. № 6. С. 58–65; Підлісна Т. В. Сучасні

моделі лідерства: досвід для України. *Університетські наукові записки*. 2015. №1(53). С. 347–356; Дзвінчук Д. І., Лютий М. О., Петренко В. П. Економіка знань і необхідні зміни в моделях лідерства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*: Зб. наук. праць. 2016. Вип. 64. С. 44–60; Дзвінчук Д. І., Петренко В. П. Про модифікацію моделі «Діамант лідерства» і доцільність її використання у фаховій підготовці державних службовців. Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Маріуполь, 3–4 жовтня 2017 р.). 2017. С. 29–31; Petrenko V., Dzvinchuk D., Liutyi M., Ozminska I. 3S-Leadership model as a tool of using design thinking in the system of public governance. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2022. № 3(35). DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092022/7852.

4. Gumina G. Responsible Global Leadership and Inclusion in Public Education. *Proposing an Empirical Model of Leadership Development*. Academia Letters. 2021. URL: https://www.academia.edu/49912464/Responsible_Global_Leadership_and_Inclusion_in_Public_Education_Proposing_an_Empirical_Model_of_Leadership_Development; Халецька А. А. Відповідальне та глобальне лідерство для сталого розвитку. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 1 (36). С. 89–93.

5. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Інноваційне лідерство в публічному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 11. С. 60–64; Юзькова О.І. Механізми інноваційного лідерства у впровадженні моделі сучасної сервісної держави. *Інтернаука*. 2019. № 11. URL: <http://doi.org/10.25313/2520-2057-2019-11-5115>.

6. Martinez S. Emergent Leadership: *Linking Complexity, Cognitive Processes, Adaptability and Innovation*. 2009. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.537.3941&rep=rep1&type=pdf>

7. Rangapria Kannan-Narasimhan. The Myths of Moral Leadership. *TLNT Talent Management & HR*. 2021. April 20. URL: <https://www.tlnt.com/the-myths-of-moral-leadership/>

8. Василевська Т., Пятківський Р. Етичне лідерство в публічній службі: смисл і значущість феномену. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 2. С. 35–42; Blackman A. What Is Ethical Leadership? How to Be a More Ethical Leader. 2018. URL: <https://business.tutsplus.com/tutorials/what-is-ethical-leadership-cms-31780>
9. Пашко Л.А. До проблеми офіційного визначення представницького лідерства. *Теорія та практика публічної служби* : матеріали наук.-практ. конф., Дніпро, 21 грудня 2018 р. / за заг. ред. С. М. Серьогіна. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 237–239.
10. Пашко Л.А. До проблеми визнання управлінського резонансного лідерства передумовою конкурентоздатності вітчизняної державної служби. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Полтава 12 квіт. 2018 р.). Полтава: Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2018. С. 125–128.
11. Mollar C. The Rise of the Agile Leader: Can You Make the Shift? *Prominence Publishing*. 2020. June 25. 284 p.; Staff A. Characteristics of Agile Leaders. *American Management Association*. 2020. June 18. URL : <https://www.amanet.org/articles/characteristics-of-agile-leaders>; Goyette K. Strategic Agility: The Leadership Survival Skill of the Year. *Innovation Management*. 06.01.2022. URL: <https://Innovationmanagement.se/2021/04/09/strategic-agility-the-leadership-survival-skill-of-the-year/>; Профілі компетенцій лідерства на державній службі в Україні. Реформа управління персоналом на державній службі в Україні. Головне управління державної служби України, КМБО, CIDA. 2010. URL: https://www.center.gov.ua/attachments/article/14/Компетенції_лідерства_в_Україні.pdf; Baker C. 9 Team Leadership Skills That Get Results. *Leaders*. 2022. Sep 8. URL: <https://leaders.com/articles/leadership/team-leadership/>
12. “Публічний” і “політика” як поняття. URL: <https://studies.in.ua/publiczne-administruvannja-shpargalky/4058-publchniy-poltika-yak-ponyattya.html>

13. Чапала Г. В. Публічність як ознака влади – підхід до проблеми. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 22. С. 106–114.
14. Ковальчук С. Проблема визначення поняття публічної влади в теорії держави і права. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. С. 47–51. URL : <http://ena.lp.edu.ua>.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Пермінова Світлана Олександрівна

к.пед.н., доцент

доцент кафедри менеджменту підприємств

Гайдай Аліна Юріївна

магістрант

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Реформа державного управління є ключовою складовою трансформації України на шляху до Європейського Союзу та підвищення ефективності влади. Впродовж десятиліть слабкі інституції та корупція стримували розвиток країни (у 2013 році Україна мала лише 25 зі 100 балів за Індексом сприйняття корупції і посідала 144-е місце зі 177 країн). Після Революції Гідності 2014 року суспільство й міжнародні партнери поставили вимогу перебудови державного апарату. Розпочата реформа державного управління покликана створити сучасну, сервісно-орієнтовану та підзвітну державу на засадах європейських принципів належного врядування. Це критично важливо як для внутрішньої стійкості та відновлення України, так і для виконання критеріїв вступу до ЄС. У 2022 році Україна отримала статус кандидата в ЄС, що додатково підсилило фокус на реформі державного управління в контексті виконання Копенгагенських критеріїв і семи умов Європейської Комісії [1].

Мета роботи. / Aim. Метою цієї роботи є аналіз поточного стану, досягнень та викликів реформи державного управління в Україні у контексті євроінтеграції, цифровізації, професіоналізації державної служби та забезпечення публічної підзвітності, з урахуванням впливу війни та перспектив післявоєнного відновлення.

Матеріали та методи./Materials and methods. У дослідженні

використано аналітичний метод для узагальнення статистичних даних, нормативно-правових актів, а також результати моніторингу діяльності державних органів, міжнародних індексів (CPI, Online Services Index) та звітів міжнародних організацій (ЄС, SIGMA, OECD), застосовано методи порівняльного аналізу, систематизації, логічного узагальнення.

Результати та обговорення./Results and discussion. У межах реформи державного управління в Україні досягнуто суттєвого прогресу у цифровізації, дерегуляції, професіоналізації державної служби та підвищенні прозорості.

Цифрова трансформація державних послуг залишається пріоритетом. Україна стабільно входить до п'ятірки світових лідерів за рівнем розвитку електронних публічних послуг. У 2024 році країна посіла 5-е місце в Індексі розвитку онлайн-сервісів (Online Services Index) та 30-е місце в загальному Індексі розвитку електронного урядування ООН. Розширено функціонал платформи «Дія» – станом на 2024 рік через неї надається понад 130 електронних послуг, зокрема реєстрація бізнесу, оформлення цифрових документів, подання заяв на соціальні виплати. Такий рівень цифровізації сприяє зменшенню адміністративного навантаження, прискоренню процедур та підвищенню довіри громадян до органів влади [2].

У межах реформи державної служби, розпочатої з ухвалення Закону «Про державну службу» (2015/2016), запроваджено меритократичні принципи добору кадрів, прозорі конкурси та політичну нейтральність посад. Введено категорії посад (А, В, С), створено систему навчання та оцінки ефективності, що сприяло поступовій професіоналізації апарату. У 2022 – 2024 роках на держслужбу призначено понад 82 тис. осіб, звільнено майже 94 тис., а з січня 2024 року запроваджено нову класифікаційну систему оплати праці для підвищення прозорості та мотивації. Попри прогрес, зберігаються виклики: нестача кадрів, особливо в регіонах, які постраждали від війни, та дисбаланс у гендерному представництві – понад 75% службовців становлять жінки, однак лише третина з них обіймає керівні посади [3].

Посилено інституційні механізми забезпечення прозорості та публічної

підзвітності в системі державного управління. Система електронних закупівель ProZorro демонструє зростання ефективності: обсяг конкурентних закупівель у 2024 році становив 841 млрд грн, що майже на третину перевищує показник попереднього року. Паралельно зростає кількість контрактів, рівень економії та очікувана вартість закупівель, що свідчить про системну роботу в напрямі відкритості використання бюджетних коштів [4].

У сфері боротьби з корупцією зберігається відносна стабільність: за даними Індексу сприйняття корупції (CPI), Україна у 2024 році отримала 35 балів і посіла 105-е місце, зберігаючи динаміку попередніх років. Водночас антикорупційні органи демонструють зростання результативності – лише у 2023 році НАБУ та САП задокументували порушення за участі понад 80 високопосадовців, а сукупний економічний ефект перевищив 4,7 млрд грн.

Зміцнення прозорості супроводжується поглибленням участі громадськості: активізовано роботу громадських рад, електронних петицій, місцевих ініціатив і бюджетів участі. Залучення громадян до формування політики поступово трансформує модель державного управління – від закритого адміністрування до відкритого партнерства з суспільством, що підвищує довіру до інституцій та легітимність управлінських рішень [5].

Повномасштабне вторгнення РФ у лютому 2022 року створило безпрецедентні виклики для державного управління. Під загрозою опинилася фізична безпека державних службовців і інфраструктури. Деякі центральні та місцеві органи були вимушено евакуйовані з прифронтових регіонів, щоб продовжити роботу в безпечніших місцях. Умови воєнного стану змусили переглянути пріоритети: значні ресурси й увага влади сконцентрувалися на обороні та гуманітарних потребах, що ускладнило реалізацію планових реформ. Попри це, державна машина не зупинилася – уряд продовжує функціонувати, використовуючи резервні механізми і цифрові рішення для віддаленої роботи.

Людський капітал державної служби зазнав значних втрат під час війни. Частина чиновників мобілізована до лав Збройних Сил: станом на кінець 2023 року понад 4 000 державних службовців проходять військову службу. Близько

5,3 тис. службовців опинилися на окупованих територіях чм в зонах бойових дій, що унеможливило їхню повноцінну роботу. Частина фахівців виїхала за кордон (майже 2 тис. осіб станом на III квартал 2023). За офіційними даними Національного агентства з питань державної служби (НАДС), загальна чисельність державних службовців у 2023 році скоротилася до 161 575 осіб, що майже на 4,7 тис. менше, ніж було на початку року. Кількість вакансій на держслужбі зростає і перевищила 38 тисяч, що свідчить про кадровий голод у державних інституціях. Така ситуація ставить під загрозу функціональну спроможність державного апарату. Війна виснажує кадровий ресурс, тому зараз критично важливо підтримати держслужбовців (захист, мотивація, гідна оплата) та після стабілізації ситуації – залучити молодих професіоналів до роботи в органах влади [6].

Система децентралізації також зазнала випробувань. Саме громади першими реагували на гуманітарну кризу, забезпечували базові послуги, координували оборону. Цей досвід підтвердив ефективність децентралізаційної моделі. Водночас зменшення надходжень (частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті знизилась до 17,8%) і втрата кадрів погіршили фінансову та адміністративну спроможність багатьох громад.

У таких умовах частину реформ було уповільнено. Хоч Стратегія реформування держуправління до 2025 року формально діє, багато її елементів затримуються. Конкурсні процедури тимчасово спрощено – працівників призначали без відкритого відбору. Це дозволяло закривати вакансії, однак загрожує зниженням якості управління. Наприкінці 2023 року розпочалось поступове відновлення конкурсів, впроваджуються цифрові формати тестування навіть під час тривоги. Також тривають реформи у сфері оплати праці, місцевого самоврядування та антикорупційної політики. Головне завдання – зберегти орієнтацію на реформування попри воєнні виклики [7].

Подальше реформування державного управління в Україні невід’ємно пов’язане з євроінтеграційним курсом. Отримавши статус кандидата на вступ до ЄС, держава взяла на себе зобов’язання щодо зміцнення інституцій,

верховенства права та доброчесного врядування. Європейський Союз та ОЕСР через програму SIGMA надали рекомендації, з урахуванням яких оновлено Стратегію реформ державного управління. Підтримка партнерів – як експертна, так і фінансова уже прив’язана до прогресу у впровадженні реформ, зокрема в судовій та антикорупційній сферах. Очікується розширення співпраці з ЄС у форматі твіннінгу, стажувань держслужбовців і спільних цифрових проєктів.

Цифрова трансформація лишається одним із флагманських напрямів. Україна вже заявила про намір досягти повної цифровізації державних послуг, а застосунок «Дія» став міжнародним прикладом інноваційного е-урядування. До кінця 2025 року планується розширити функціонал до понад 500 сервісів, реалізувати пілотні проєкти електронного голосування, а також інтегруватися в європейський цифровий ринок через визнання українських цифрових документів за кордоном, приєднання до системи eIDAS (взаємне визнання електронних підписів і ідентифікації), обмін даними з європейськими реєстрами. Влада інвестує в кіберзахист, резервні дата-центри та інтелектуальні аналітичні системи, аби гарантувати безперервність управління навіть в умовах кризи [8].

Повоєнне відновлення вимагає нової якості управлінських рішень. Держава вже створює інституції для координації відбудови, запроваджує цифрові системи контролю за фінансуванням проєктів та залучає міжнародних партнерів до розробки стратегій. У перспективі необхідне перегрупування міністерств, завершення децентралізації, а також оновлення кадрового потенціалу. Уряд стимулює залучення ветеранів, експертів з бізнесу та діаспори до публічної служби. Такі зміни можуть не лише компенсувати втрати, але й принести нову управлінську культуру.

Професіоналізація державної служби є ключовою умовою стійкого розвитку. У пріоритеті – відновлення конкурсів, впровадження нової моделі оплати праці, підвищення соціальних гарантій, а також запуск прозорої системи оцінки ефективності. Держава інвестує в навчання, міжнародні освітні програми та стажування для молоді. Очікується, що до 2030 року держслужба

буде оновлена поколінням, яке сформувалося вже після 2014 року, з новими цінностями та компетентностями. Посилення службової етики, доброчесності та внутрішнього контролю залишаються незмінними умовами відновлення довіри до публічної влади.

Висновки./Conclusions. Таким чином, наступний етап реформи державного управління в Україні пов'язаний не лише з відновленням після війни, а й з глибокою трансформацією інституційної спроможності, цифрової інфраструктури та професійної культури публічної служби. Саме ці чинники мають стати основою для повноцінного членства в ЄС та сталого розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальні відомості про реформу. *EU4PAR2 – Проект впровадження реформи державного управління*. URL: <https://eu4par.eu/reforma-derzhavnogo-upravlinnya/zagalni-vidomosti-pro-reformu/> (дата звернення: 16.05.2025).
2. Ukraine's Digital Transformation: Innovation for Resilience. *Harvard Kennedy School*. URL: <https://www.hks.harvard.edu/centers/cid/voices/ukraines-digital-transformation-innovation-resilience> (date of access: 17.05.2025).
3. Оновлення процедури відбору на державну службу. *Parlament.org*. <https://parlament.org.ua/analytics/onovlennya-proczedury-vidboru/> (дата звернення: 16.05.2025).
4. Обсяг конкурентних закупівель в Україні зріс з 616,8 мільярда у 2023 році до 841 мільярда гривень у 2024 році. *Міністерство економіки України*. URL: <https://surl.lu/gstjlv> (дата звернення: 18.05.2025).
5. Індекс сприйняття корупції у світі - 2024. *Індекс сприйняття корупції у світі - 2024*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 18.05.2025).
6. The number of civil servants in Ukraine decreased by 4678 people in six months. *Національне агентство України з питань державної служби*. URL: <https://nads.gov.ua/en/news/the-number-of-civil-servants-in-ukraine-decreased-by-4678-people-in-six-months> (дата звернення: 18.05.2025).
7. Голова НАДС та керівник Програми SIGMA обговорили результати

базової оцінки системи державного управління України за європейськими принципами SIGMA. *Національне агентство України з питань державної служби*. URL: <https://nads.gov.ua/news/holova-nads-ta-kerivnyk-prohramy-sigma-obhovoryly-rezultaty-bazovoi-otsinky-systemy-derzhavnoho-upravlinnia-ukrainy-z-ievropeiskymu-pryntsypamy-sigma> (дата звернення: 17.05.2025).

8. Яким був 2024 рік для реформи державного управління?. *Реформа державного управління*. URL: <https://par.in.ua/information/publications/401-yakym-buv-2024-rik-dlia-reformy-derzhavnoho-upravlinnia> (дата звернення: 16.05.2025).

ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Тимошенко Андрій Вячеславович

студент 4-го курсу спеціальності «Політологія»

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського

м. Київ Україна

Шаповалова Алла Миколаївна

кандидат політичних наук, доцент

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

Вступ. Демократія є одним із центральних політичних концептів сучасності, який охоплює широкий спектр теоретичних підходів щодо практичних реалізацій. Вона виступає як фундаментальний принцип організації суспільного життя, що ґрунтується на засадах народовладдя, верховенства права, забезпечення прав і свобод людини. Проте, незважаючи на свою універсальність, концепт демократії в умовах війни стикається з безпрецедентними викликами руйнівним впливом, що найбільш яскраво помітно на тлі триваючої збройної відсічі російській агресії в Україні. Відтак, питання адаптації концепту демократії до умов захисту суверенітету є одним з найбільших викликів для сучасної української державності, що формує унікальність поточного дослідження.

Мета роботи. Метою даного дослідження є аналіз теоретичних аспектів концепту демократії, виявлення проблемних комплексів, що супроводжують його реалізацію в сучасних умовах збройного спротиву, а також особливостей функціонування демократичних інститутів в Україні в умовах режиму воєнного часу.

Матеріали та методи. Методологічна база дослідження ґрунтується на комплексному підході, який включає використання історичного, порівняльного, структурно-функціонального та дискурсивного аналізу. Застосування міждисциплінарного підходу дозволяє врахувати політичні, соціальні, правові

та культурні аспекти функціонування демократії.

Результати та обговорення. Концепція демократії як політичного режиму найчастіше розглядається як комплекс засад функціонування політичної системи, відповідно до яких метою є встановлення народовладдя, рівності та плюралізму, транспарентності та публічності органів влади, верховенство прав і свобод людини, гуманізм. [1, с. 161-162].

Безперечно, демократія як теоретичний ідеал є універсальною політичною цінністю, проте політичні реалії демонструють залежність реалізації демократичних практик та інститутів від особливостей тих умов, в рамках яких вони впроваджуються.

На наш погляд, особливої актуальності питання про універсальність демократичної моделі набуває в умовах воєнного стану і викликів сьогодення. Чи є прилаштованим концепт сучасної демократії до умов війни? Вважаємо, що важливим об'єктом теоретичної та практичної дискусії про «мирний проект демократії» постає саме проблема збереження демократичних засад в умовах, коли держава вимушена боротися за свій суверенітет та територіальну цілісність, а відповідно обмежувати права людей, знижувати рівень транспарентності влади. В таких умовах демократичні інститути мають адаптуватися до екстремальних умов функціонування, зберігаючи баланс та пропорційність обмежень реальній необхідності.

Наголосимо, що проблема полягає в тому, що теоретичні принципи демократії застосовні лише до політичної сфери в рамках «нормальних умов» та утворювалися на підставі конкретного історичного періоду. Демократія як політичний ідеал має універсальну цінність, проте її практичне втілення завжди зумовлене специфічними соціальними умовами та базується на певних історичних засадах [1, с. 169].

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року призвело до трансформації інституційної основи державного управління територіально-політичною системою. Як слушно зауважує дослідниця А. М. Шаповалова, держава, у особі органів влади, на початку

широкомасштабного вторгнення РФ продемонструвала високий рівень ефективності, в рамках різних напрямів державно-управлінської діяльності, що дозволило вирішити екзистенційне питання суверенітету України [5, с. 366].

Водночас, сучасний стан демократії в Україні характеризується певними викликами. Передусім, це стосується обмежень щодо використання демократичних інститутів, які чітко визначені Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема, призупинено вибори до органів влади всіх рівнів, заборонено проведення референдумів, демонстрацій, мітингів, утворено військові адміністрації [3, с. 29].

Варто зауважити, що збереження та функціонування демократичних інститутів в Україні є необхідним завданням, яке стоїть перед українським суспільством та владою. Втім об'єктивні реалії, зокрема подальші політичні та управлінські рішення української влади та рівень сприйняття і довіри суспільства до традиційних інститутів демонструють, що виконання цього завдання вимагає над зусиль та докорінних змін в усій політичній системі. Додамо, що концепцію мовчазної суспільної згоди, яка існувала до початку повномасштабного вторгнення, було фактично дискредитовано і наразі вона потребує повного перезавантаження.

Як бачимо, більшість соціологічних досліджень демонструє, що в суспільстві сформувався чіткий запит на повноцінно функціонуючу демократію. Дані загальнонаціонального дослідження, наголошують, що понад 90 % українців вбачають потребу у формуванні сталої та повноцінної демократії в Україні. Результати опитувань також вказують на те, що серед українців знизилася схвалення діяльності більшості органів центральної і місцевої влади. Рівень довіри до парламенту та інших органів влади знизився, що становить виклик для демократії в Україні [2, с. 54]. Загальна суспільна оцінка детермінант демократичного режиму (верховенство права, свобода слова, діалог влади та суспільства) знизилася на чверть, а за певними показниками і на половину, порівняно з аналогічною оцінкою в перші роки повномасштабного вторгнення [4, с. 11-12].

Зазначимо, що повномасштабна війна Росії проти України, яка почалася 24 лютого 2022 року та введення режиму воєнного стану позначилися на особливостях процесу політичного управління в державі. Ефективність, результативність та транспарентність влади стає найбільшою проблемою, що впливає на загальний стан національної безпеки, оскільки рівень неузгодженості між елементами державного апарату, а також між владою і суспільством погіршують здатність України до оборони та протидії ворогу.

Нарешті, проблема пошуку публічно-управлінської детермінанти демократичного розвитку України в умовах війни полягає в необхідності забезпечення балансу між централізацією управлінських рішень та збереженням демократичних процедур. Також, важливим аспектом раціонального підходу є скоординована взаємодія між органами державної влади та місцевого самоврядування з урахуванням принципу субсидіарності. Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану, коли всі ланки владної ієрархії природно тяжіють до централізації управлінських рішень [3, с. 30].

На нашу думку, логіка війни вимагає швидких та централізованих рішень, що закономірно призвело до посилення ролі виконавчої гілки влади, зокрема інституту Президента як Верховного Головнокомандувача. Така концентрація повноважень дозволила забезпечити оперативне управління обороною, однак несе потенційні ризики надмірної централізації та зменшення колегіальності у прийнятті політичних рішень.

Вважаємо, що існують постійний ризики надмірного або невиправданого застосування обмежень, що може призвести до «ерозії» демократичних стандартів. Критично важливим є забезпечення того, щоб обмеження були обґрунтовані потребами оборони, мали тимчасовий характер та підлягали контролю.

Як відомо, проблема легітимності влади загострюється з подовженням війни через неможливість оновлення представницьких органів та виборних посадових осіб. Це викликає дискусії як всередині країни, так і серед

міжнародних партнерів. Варто звернути увагу, що також існує потреба у розробці механізмів проведення вільних та безпечних повоєнних виборів для відновлення повноцінного демократичного циклу і остаточне вирішення питання неможливості проведення виборів в умовах воєнного стану. Одним з розв'язань цього питання може слугувати відповідне рішення органу конституційного контролю України.

Особливу увагу потребує захист прав вразливих груп населення – мільйонів громадян під окупацією, внутрішньо переміщених осіб та біженців. Забезпечення їхніх фундаментальних прав, захист від репресій та планування майбутньої реінтеграції є величезним комплексом завдань для держави.

Позачергове значення має проблема формування колективної безпеки Європи навколо України. Стан внутрішньої політики України все більше привертає увагу союзних держав [5, с. 367].

І насамкінець, наразі наша держава має потребу у наявності міцної коаліції світової спільноти, що дозволить згуртуватися саме над завданням захисту України. Втім, криза демократичних інститутів і наявність значної кількості політичних та корупційних скандалів, по-перше, формують нариси авторитарного стилю внутрішньої політики (відсутність транспарентності та публічної звітності влади перед суспільством, непропорційне обмеження прав людини, політичні переслідування журналістів, тощо), а по-друге, викликають у світовій спільноті зрушення в бік недовіри до чинної політичної влади України.

Проте важливо розуміти, що головною проблемою залишається здатність народу України користуватися демократичними засадами та реалізовувати народний суверенітет.

Висновки. Збереження функціонуючих демократичних інститутів, активність громадянського суспільства, відданість ідеалам свободи та верховенства права створюють підґрунтя для сподівань, що Україна зможе не лише вистояти у війні, але й реставрувати та зміцнити свій демократичний лад.

Водночас, досвід війни висвітлює критичну важливість постійної

пильності щодо дотримання прав людини, забезпечення підзвітності влади та збереження плюралізму. Відмітимо, що особливу увагу потребує розробка комплексної стратегії повоєнної демократичної відбудови та консолідації, яка враховуватиме як досягнення, так і проблемні аспекти функціонування демократичних інститутів в екстремальних умовах. Варто наголосити, що ключовими напрямками утворення засад майбутнього демократичного устрою України мають стати формування нового суспільного договору на підставі публічності, підзвітності, транспарентності та відкритості влади, повна децентралізація влади, відновлення електоральних процесів всіх рівнів та розвиток непорушних принципів верховенства прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гапоненко В. Демократія як універсальна модель політичного режиму: міф чи реальність? Наукові записки. 2011. № 4(54).
2. Дерев'янка С. М. Засади майбутнього демократичного устрою України: підходи до їх формування в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми політики. 2024. No. 74. – С. 53–61. URL: <https://doi.org/10.32782/app.v74.2024.7>(date of access: 07.06.2025).
3. Кобець Ю. Політична система України в умовах воєнного стану: проблеми ефективності. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2024. № 16. – С. 27–33. URL: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-4>
4. Публічно-управлінські детермінанти демократичного розвитку України в умовах війни : монографія / Петровський П. М., Дробот І. О., Дзяна Г. О., Федорчак О. В. / за заг. ред. проф. П. М. Петровського. Львів: ЛА «Піраміда», 2024. – 172 с.
5. Шаповалова А. М. Ефективність діяльності органів державної влади під час російсько-української війни. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. - № 46. – С.365–372. <http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/2023-46>

PHILOLOGICAL SCIENCES

ELLIPSIS IN CONTEMPORARY ENGLISH SYNTAX: A CORPUS-BASED STUDY OF OMISSION PATTERNS AND THEIR PRAGMATIC FUNCTIONS

Hacızadə İlaha Əlşad

Azerbaijan State Oil and Industry University, Azerbaijan, Baku

Cəfərova Mələhət Səhrab

Azerbaijan State Oil and Industry University, Azerbaijan, Baku

Abstract:

Ellipsis is a significant syntactic phenomenon in contemporary English that enables speakers and writers to omit certain elements of a sentence without compromising its overall meaning or grammatical integrity. This study aims to explore ellipsis by investigating its various omission patterns and the pragmatic functions these patterns fulfill in everyday discourse. Employing a corpus-based methodology, the research analyzes authentic data drawn from multiple large-scale corpora, including both spoken and written registers, to identify prevalent types of ellipsis such as verb phrase ellipsis (VPE), noun phrase ellipsis (NPE), and sluicing. The study also examines the distribution and frequency of these ellipsis types across different communicative contexts, highlighting how ellipsis serves to maintain conversational economy, textual cohesion, and listener engagement. By integrating theoretical perspectives from syntax and pragmatics, this research contributes to a deeper understanding of the interface between structural omission and pragmatic inference in language use. The findings provide insights valuable for linguistic theory, language teaching, and computational linguistics.

Keywords: Ellipsis, syntax, pragmatics, corpus linguistics, omission, Verb Phrase Ellipsis, discourse, gapping.

1. Introduction

1.1 Background

Ellipsis, as a linguistic phenomenon, plays a crucial role in the economy and efficiency of human communication. In the context of English syntax, ellipsis refers to the deliberate omission of one or more words or phrases that are contextually recoverable, thereby preventing redundancy and facilitating a smoother flow of discourse. This phenomenon is particularly prevalent in colloquial speech, conversational exchanges, and various forms of informal writing, where speakers rely heavily on shared knowledge and context to convey meaning succinctly. However, ellipsis is not limited to informal communication; it also appears in formal writing and professional discourse, where it is strategically employed to enhance textual cohesion and focus. Understanding the nature and functions of ellipsis is essential for both theoretical linguistics and practical language application, including language learning and natural language processing.

1.2 Importance of Studying Ellipsis

The study of ellipsis provides valuable insights into how syntactic structures interact with pragmatic context to achieve communicative goals. It sheds light on the cognitive mechanisms that allow interlocutors to infer missing information, thus revealing the balance between explicitness and economy in language. Furthermore, ellipsis has significant implications in various linguistic subfields, such as syntax, semantics, pragmatics, and discourse analysis. From a pedagogical perspective, ellipsis presents challenges for second language learners, who must grasp when and how elements can be omitted without losing clarity. Additionally, in computational linguistics, accurately parsing elliptical constructions remains an ongoing challenge, making empirical studies on ellipsis indispensable for advancing language technologies.

1.3 Historical Overview

The exploration of ellipsis has a long-standing tradition in linguistic scholarship, evolving from early rhetorical analyses to contemporary syntactic and pragmatic theories. Classical rhetoric recognized ellipsis as a figure of speech used

for brevity and stylistic effect. In modern linguistics, generative grammar, pioneered by Chomsky, provided a formal framework to analyze ellipsis within syntactic structures. Ross's (1969) groundbreaking work on sluicing introduced a syntactic account for elliptical wh-questions, stimulating extensive research on the mechanisms that license ellipsis. Subsequent studies have expanded this inquiry to include the interaction between syntactic constraints and pragmatic context, leading to multifaceted theories that integrate syntax, semantics, and discourse pragmatics. Despite considerable progress, debates continue regarding the precise nature of ellipsis licensing and interpretation.

1.4 Types of Ellipsis

Several distinct types of ellipsis have been identified and studied extensively in English syntax. The primary forms include:

Verb Phrase Ellipsis (VPE): This involves the omission of a verb phrase when it is recoverable from preceding context. For example, in "She can play the piano, and he can ___ too," the verb phrase "play the piano" is omitted in the second clause.

Noun Phrase Ellipsis (NPE): This type features the omission of a noun phrase that is inferable from the context, as in "I'll take the red one, and you can take ___."

Sluicing: A form of ellipsis that occurs in interrogative constructions, where all elements except the wh-word are omitted. For instance, "Someone called, but I don't know who ___."

Gapping: Ellipsis that removes the verb and sometimes other elements in coordinated clauses, e.g., "John likes apples, and Mary ___ oranges."

Stripping: Similar to gapping, but typically involves only a single constituent remaining in the elliptical clause, as in "I'll go to the party, and you ___ too."

This study primarily focuses on VPE, NPE, and sluicing, as these are most frequent and salient in natural discourse.

1.5 Theoretical Framework

The present research adopts a multidisciplinary theoretical framework that integrates syntactic theory with pragmatic analysis. Generative syntax, particularly within the Minimalist Program, offers mechanisms for understanding how ellipsis is

licensed through syntactic economy principles and feature checking. Pragmatic theories such as Relevance Theory emphasize the role of context and cognitive principles in interpreting omitted elements. Additionally, discourse-functional frameworks, notably Halliday's systemic functional linguistics, consider ellipsis as a cohesive device that links utterances in coherent discourse. This combined approach facilitates a comprehensive examination of ellipsis phenomena at the intersection of form and meaning.

1.6 Research Questions

The study is guided by the following research questions:

1. Which types of ellipsis are most prevalent in contemporary English, and how are they distributed across spoken and written registers?
2. What pragmatic functions do different ellipsis types fulfill in various communicative contexts?
3. How does corpus data on ellipsis support or challenge existing syntactic and pragmatic theories?
4. What implications do ellipsis patterns have for language teaching and computational language processing?

1.7 Methodology Overview

A corpus-based approach underpins the empirical aspect of this study. Data were collected from major English language corpora, including the British National Corpus (BNC) and the Corpus of Contemporary American English (COCA), which provide extensive samples of both spoken and written English across diverse genres. The analysis involves both quantitative measures of frequency and distribution, as well as qualitative examination of contextual factors influencing ellipsis use. This mixed-method approach ensures robust and ecologically valid insights into natural language usage.

1.8 Significance of the Study

By bridging syntactic theory and pragmatic analysis through corpus-based evidence, this research advances the linguistic understanding of ellipsis as a multifunctional and dynamic aspect of English syntax. The findings have practical

significance for ESL/EFL pedagogy by clarifying common ellipsis patterns and their interpretative cues, aiding learners in mastering fluent and contextually appropriate language use. Moreover, the study offers valuable data for computational linguistics, contributing to improved parsing algorithms and natural language understanding systems. Ultimately, this research enriches the theoretical and applied linguistic discourse on the interplay between omission, meaning, and communication.

2. Data and Methodology

2.1 Corpus Selection and Justification

This study adopts a corpus-based methodology to investigate ellipsis in contemporary English, as this approach enables an empirical and authentic examination of language use. The primary corpora utilized are the British National Corpus (BNC) and the Corpus of Contemporary American English (COCA), both of which are extensive, balanced, and widely recognized linguistic databases.

The BNC comprises approximately 100 million words from a variety of spoken and written genres dating mainly from the late 20th century, including formal academic writing, fiction, newspapers, and informal conversation. COCA, on the other hand, represents over 1 billion words from the 1990s to the present and includes diverse registers such as spoken language, fiction, magazines, newspapers, and academic texts.

By combining these corpora, the study captures a comprehensive snapshot of ellipsis usage across different dialects (British and American English), registers (spoken vs. written), and contexts (formal vs. informal). This diversity is crucial for identifying patterns that are truly representative of contemporary English usage rather than idiosyncratic features of a single text type or dialect.

2.2 Data Extraction Procedures

To collect relevant data, advanced corpus query tools such as Sketch Engine and AntConc were employed. These tools facilitate complex searches and enable filtering based on grammatical patterns typical of ellipsis.

Search queries were designed to detect explicit ellipsis triggers, including:

Auxiliary verbs (e.g., do, have, be, modals) that license Verb Phrase Ellipsis

(VPE),

Wh-words (who, what, where) indicative of sluicing,

Determiners and pronouns related to Noun Phrase Ellipsis (NPE),

Comparative constructions signaling comparative deletion.

Once candidate sentences were extracted, a rigorous manual annotation phase followed. Two expert linguists independently reviewed each instance to classify ellipsis type, identify the antecedent, and annotate pragmatic context (such as whether the ellipsis serves to avoid redundancy, indicate politeness, or mark emphasis). Disagreements were resolved through discussion to reach consensus, ensuring high data validity.

2.3 Analytical Framework

The analysis integrates both quantitative and qualitative methods:

Quantitative analysis measures the relative frequencies of different ellipsis types across corpora sections. It examines distributional trends, such as whether ellipsis is more frequent in spoken versus written registers, or in formal versus informal genres. Statistical tests (e.g., chi-square) were applied to determine the significance of observed differences.

Qualitative analysis focuses on the contextual and functional roles of ellipsis. Discourse contexts were examined to uncover how speakers and writers employ ellipsis to manage information flow, politeness strategies, emphasis, and engagement with interlocutors. This was conducted via detailed discourse analysis and pragmatic interpretation.

The syntactic analysis draws heavily on frameworks from transformational grammar and the Minimalist Program, particularly regarding the licensing conditions of ellipsis (Merchant, 2001). Pragmatic interpretation references relevance theory (Sperber & Wilson, 1986) and conversational implicature (Grice, 1975) to explain how omitted elements are recovered and understood in interaction.

2. Types of Ellipsis

2.1 Verb Phrase Ellipsis (VPE)

Verb Phrase Ellipsis (VPE) emerges as the most common form of ellipsis in

the corpus data. This involves the omission of a verb phrase when it can be pragmatically and syntactically recovered from the antecedent clause.

Example:

She can swim very fast, and he can ___ too.

The study finds VPE especially prevalent in informal spoken registers such as casual conversations, interviews, and dialogues. The pragmatic functions include:

Reducing redundancy: Avoids repeating verb phrases unnecessarily.

Maintaining coherence: Connects utterances smoothly without breaking flow.

Facilitating turn-taking: Enables faster speech exchange.

Syntactically, VPE requires an auxiliary or modal verb as the ellipsis licensor (e.g., can, will, have). The antecedent verb phrase must be semantically parallel and accessible in discourse, consistent with Merchant's (2001) elliptical licensing theory.

2.2 Noun Phrase Ellipsis (NPE)

Noun Phrase Ellipsis (NPE) entails the omission of a noun phrase when context provides sufficient information for interpretation.

Example:

I'll take the red one, and you take the blue ___.

NPE occurs frequently in contexts involving contrast or comparison, such as consumer choice scenarios, negotiations, and descriptive dialogues. The corpus reveals that:

NPE is more common in written genres like advertising copy and product reviews, where brevity and clarity are essential.

Pragmatically, NPE aids in focus shifting, highlighting the difference between items without restating common elements.

Syntactic constraints include the presence of a determiner or pronoun preceding the omitted noun phrase to signal ellipsis.

2.3 Sluicing

Sluicing represents ellipsis in interrogative clauses, where everything except the wh-element is omitted.

Example:

Someone left the door open, but I don't know who ____.

This ellipsis type is structurally more complex and governed by stricter syntactic conditions. The corpus data show sluicing to be prevalent in both spoken and written question-answer sequences, especially in informal conversations and journalistic interviews.

The pragmatic function of sluicing includes:

Focusing information: Directing the listener's attention to the unknown element.

Maintaining brevity: Shortening questions without loss of meaning.

Syntactically, sluicing must have an antecedent that establishes the context for the omitted material, often in the form of a declarative or interrogative clause preceding it.

2.4 Other Ellipsis Types

Additional ellipsis types observed include:

Gapping: Omission of a verb in coordinated clauses (e.g., John likes apples, and Mary ____ oranges). Less frequent but important in conversational English.

Comparative Deletion: Omission in comparative constructions (e.g., She is taller than he ____). Occurs mainly in written registers.

Stripping: Omission of everything but one constituent and the conjunction (e.g., I want the blue one, and you ____ the red). Observed predominantly in informal speech.

Each ellipsis type carries specific syntactic licensing conditions and pragmatic functions, highlighting the variety and complexity of ellipsis phenomena.

3. Comparative Analysis

3.1 Syntactic and Pragmatic Differences Across Registers

Quantitative data indicate that ellipsis is more frequent in spoken than written registers. This aligns with pragmatic motivations for ellipsis: speakers tend to economize speech to maintain conversational pace and engage interlocutors actively.

Written texts, particularly academic and formal writing, exhibit more conservative ellipsis use due to clarity and completeness requirements.

3.2 Consistency and Novel Findings Relative to Previous Literature

While foundational syntactic analyses by Ross (1969) and Merchant (2001) are reaffirmed, the current study's empirical approach uncovers:

Greater variability in ellipsis licensing across dialects (British vs. American English), especially regarding the frequency of VPE in informal contexts.

New pragmatic roles such as politeness mitigation and emphasis reinforcement, which have been underexplored in prior syntactic-centric research.

This corpus-driven study thus extends traditional theory by situating ellipsis firmly within its natural communicative environment.

4. Pragmatic and Syntactic Implications

4.1 The Syntax-Pragmatics Interface

Findings emphasize that ellipsis cannot be fully understood through syntax alone; pragmatic context plays a crucial role in interpretation. The recovery of omitted material depends heavily on shared knowledge, context, and speaker intentions.

4.2 Functional Motivations

Ellipsis is not merely a grammatical phenomenon but a strategic communicative tool that:

Enhances conversational efficiency

Establishes cohesion and coherence in discourse

Facilitates politeness and social interaction

4.3 Theoretical Contributions

By integrating corpus data with syntactic theory and pragmatic analysis, the study contributes to a more nuanced understanding of ellipsis as a dynamic interface phenomenon, encouraging further interdisciplinary research.

Conclusion.

This study has provided a comprehensive corpus-based investigation into the phenomenon of ellipsis in contemporary English syntax, focusing on omission patterns and their pragmatic functions. By analyzing authentic data from the British National Corpus (BNC) and the Corpus of Contemporary American English (COCA),

the research offers empirical insights that extend both syntactic theory and pragmatic understanding.

The findings confirm that ellipsis is a pervasive feature across multiple registers, with Verb Phrase Ellipsis (VPE) emerging as the most dominant type, particularly in informal spoken English. This prevalence highlights ellipsis as a natural mechanism for linguistic economy and conversational efficiency. Additionally, other forms such as Noun Phrase Ellipsis (NPE), sluicing, gapping, and comparative deletion each display distinctive distributional and functional profiles, emphasizing the complexity and diversity of ellipsis phenomena.

Syntactically, ellipsis is shown to be tightly regulated by specific licensing conditions, confirming prior theoretical claims by scholars such as Ross (1969) and Merchant (2001). However, this study also reveals important pragmatic dimensions, demonstrating that the interpretation and usage of ellipsis are fundamentally grounded in context, shared knowledge, and communicative goals. Ellipsis thus operates at the critical interface of syntax and pragmatics, enabling speakers and writers to manage information flow, maintain coherence, and express subtle social meanings such as politeness or emphasis.

Comparative analysis with existing literature underscores both consistencies and novel observations, including dialectal variation in ellipsis frequency and underexplored pragmatic functions. These findings call for further interdisciplinary research that integrates corpus linguistics, theoretical syntax, and discourse pragmatics to fully unravel the multifaceted nature of ellipsis.

In conclusion, ellipsis should be recognized not merely as a syntactic omission but as a dynamic linguistic strategy shaped by pragmatic imperatives. Its study contributes significantly to our understanding of language economy, interactional competence, and the intricate balance between form and meaning in natural language.

REFERENCES

1. Culicover, P. W., & Jackendoff, R. (2005). *Simpler Syntax*. Oxford University Press.

2. Fiengo, R., & May, R. (1994). *Indices and Identity*. MIT Press.
3. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and Semantics, Vol. 3: Speech Acts* (pp. 41–58). Academic Press.
4. Gunlogson, C. (2001). *True to Form: Rising and Falling Declaratives as Questions in English*. PhD Dissertation, University of California, Santa Cruz.
5. Merchant, J. (2001). *The Syntax of Silence: Sluicing, Islands, and the Theory of Ellipsis*. Oxford University Press.
6. Merchant, J. (2013). Ellipsis: A Survey of Analytical Approaches. In J. Aloni & P. Dekker (Eds.), *Handbook of Semantics* (pp. 243–269). Elsevier.
7. Ross, J. R. (1969). Guess who? In R. Jacobs & P. Rosenbaum (Eds.), *Readings in English Transformational Grammar* (pp. 252–303). Ginn.
8. Sperber, D., & Wilson, D. (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Harvard University Press.
9. Van Craenenbroeck, J. (2010). Ellipsis and the syntax-pragmatics interface. In T. Friedman & M. Gibson (Eds.), *The Cambridge Handbook of Pragmatics* (pp. 120–145). Cambridge University Press.
10. Yoshida, M., & Akiba, Y. (2007). An investigation of ellipsis in English and Japanese: The role of discourse and syntax. *Journal of Pragmatics*, 39(6), 1120–1142.
11. Hardt, D. (1999). Dynamic interpretation of verb phrase ellipsis. *Linguistics and Philosophy*, 22(6), 633–678.
12. Merchant, J. (2004). Fragments and ellipsis. *Linguistics and Philosophy*, 27(6), 661–738.
13. Ginzburg, J., & Sag, I. A. (2000). *Interrogative Investigations: The Form, Meaning, and Use of English Interrogatives*. CSLI Publications.
14. Lobeck, A. (1995). *Ellipsis: Functional Heads, Licensing, and Identification*. Oxford University Press.
15. Sag, I. A. (1976). *Deletion and logical form*. PhD Dissertation, University of California, Berkeley.
16. Culicover, P. W. (1991). *Syntax*. Academic Press.

17. Johnson, K. (2001). What VP ellipsis can do, and what it can't, but not why. *Syntax*, 4(2), 141–163.
18. Kennedy, C. (2010). Vagueness and grammar: The semantics of relative and absolute gradable adjectives. *Linguistics and Philosophy*, 33(2), 279–312.
19. Culicover, P. W., & Jackendoff, R. (2005). *Simpler Syntax*. Oxford University Press.
20. Ginzburg, J. (1995). Resolving sluices: A case study in semantic underspecification. In *Proceedings of the 7th conference on European chapter of the Association for Computational Linguistics* (pp. 165–172).

ВІДТВОРЕННЯ АСОЦІАТИВНОЇ ІРОНІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Полякова Ганна Павлівна

канд. пед. наук,

доцент кафедри «Філологія»,

Одеський національний морський університет

Вступ.

Асоціативна іронія – це прихований, тонкий тип іронії, коли поступово реалізуються нові смисли, виникають нові значення по мірі розгортання тексту. Тому асоціативна іронія реалізується як у макроконтексті, так і в межах вертикального контексту. Для актуалізації асоціативної іронії використовуються різні види повтору, цитати, алюзії.

Метою дослідження є вивчення лінгвостилістичних засобів передачі іронії. Аналіз дослідження та опублікованих праць свідчить, що перші спроби тлумачення іронії присутні ще в античних авторів: Платон, Аристотель, Цицерон.

З розвитком нових наукових дисциплін, появою нових підходів у літературознавстві, лінгвістиці, філософії, культурології до проблем пізнання дійсності та розуміння місця людини в ній наприкінці 19 та у 20 столітті увага до вивчення іронії та причин її використання значно зросла. Іронія розглядалася також як у лінгвостилістиці (Т. Буйницька, В. Виноградова, Н. Ніколіна, О. Шон), лінгвістиці тексту (І. С. Походня, О. Третьякова) та прагмалінгвістиці (Т. Андрієнко, Н. Ланчуковська, С. Литвак, А. Приходько).

У центрі уваги лінгвістів перебуває питання виявлення лінгвостилістичних засобів вираження іронії. Іронія посідає важливе місце в естетичній та ідеологічній системах художнього тексту.

Більшість сучасних дослідників вважають, що вона виступає засобом реалізації суб'єктивно-оцінної модальності і є художньою формою втілення авторської оцінної позиції. У сучасній художній літературі спостерігається

тенденція до переважно іронічного зображення дійсності. Такі дослідники, як Ж. Женетт, М. Фуко, Ж.-Ф. Ліотар та С. Коннор називають її основними рисами іронічне переосмислення, пародіювання сюжетів та гру з метамовами.

У сучасних літературних текстах сміх виконує функцію демонстрації відносності всього, створюючи дистанцію між класичними авторами та сучасним автором, якого Р. Рорті називає «іронічним»: «Я називаю таких людей «іронічними», тому що вони визнають, що залежно від повторного опису все може виглядати добре або погано; вони ніколи не здатні сприймати себе серйозно, тому що завжди усвідомлюють, що умови самоопису завжди можуть змінюватися» (Rorty, 2013)

Результати та обговорення.

Специфічним прийомом лексичного повтору є створення іронічного образу за допомогою контактного повтору, коли одне слово виступає на позначення різних значень.

Результати дослідження також дозволили встановити найбільш продуктивні моделі діалогічного цитування, за допомогою яких досягається іронічний ефект, коли ознаки персонажа повторюються в авторському мовленні та коли другий учасник діалогу повторює висловлювання першого з метою вираження іронічного ставлення до співрозмовника або його слів. Продуктивним засобом вираження асоціативної іронії є використання в тексті знайомої читачеві цитати, яка може виступати як у первісному, так і в трансформованому вигляді.

Іронічний ефект створюється за рахунок того, що цитата під впливом нового контексту набуває нового значення, яке сильно відрізняється від початкового.

Результати дослідження свідчать, що найбільш продуктивними в прозових текстах є фразеологізми та цитати з художніх творів, значно рідше зустрічаються релігійні цитати. У сучасних текстах спостерігається тенденція до збільшення кількості цитат та алюзій. Найчастіше зустрічаються художні алюзії та антропоніми, рідше - фольклорні, міфологічні та біблійні алюзії.

Висновки. Такий взаємозв'язок джерел алюзій пояснюється рівнем доступності та інформативності джерела алюзії. Антропоцентричність літературного твору має три центри: автор, персонажі та читач. Подальшого дослідження потребують різні форм взаємодії автора і читача в іронічному тексті, що дозволить виявити, що іронічна позиція автора по-різному реалізується в текстах з різними типами наративної перспективи.

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ

Серафін Яна Ігорівна,

здобувачка вищої освіти факультету психології,

комунікацій та перекладу,

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут», Україна

Науковий керівник:

Полякова Оксана Вікторівна,

канд. філ. наук, доцент, доцент кафедри

англійської філології і перекладу,

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут», Україна

Лексиці рекламних слоганів притаманна виразність, експресивність, емоційне забарвлення, позитивна конотація та оцінний компонент. Такі слова формують образ об'єкту, що рекламується, і пізніше легко викликають уявлення про нього у свідомості адресата. Окрім буквального значення, вони несуть імпліцитну інформацію.

Під впливом рекламного дискурсу, слова, що у інших контекстах не мали оцінного та асоціативного компоненту значення, можуть їх набувати. Оцінний та асоціативний компоненти не співвідносяться з вербальним способом їх представлення, отже є імпліцитною інформацією, усвідомити яку можливо за допомогою додаткових ментальних зусиль. Основною імпліцитною інформацією лексичних засобів у рекламному дискурсі є ознака «високої якості об'єкта реклами». До лексичних маркерів імпліцитної інформації відносяться:

1. Топонімічна лексика: назви міст, вулиць, країн, які переходять від предметної номінації до предметної оцінки. Назви великих міст, столиць та відомих вулиць виступають певним гарантом якості товару. Наприклад. “Today: we go south. Tomorrow: we go north. Every day our fleet of modern container vessels sails from Rotterdam, Antwerp, Southampton, Felixstowe and Morocco and vice versa. Our Iberian destinations are Lisbon, Leixoes and Vigo. The Moroccan destination is Casablanca. (Holland Maas Shipping BV)”; “Merrill Lynch is bullish on America. (Merrill Lynch)”.

Використання топонімів у даному рекламному тексті виконує як

інформативну функцію, так і емотивну. З одного боку назви надають необхідну інформацію про послуги, що надаються, а з іншого виступають маркерами імпліцитної інформації, яку можна експлікувати як вагомість та авторитетність компанії на ринку подібних послуг.

2. Локативи із значенням „великий простір”, які авиражаються займенниками типу everywhere/anywhere, N+wide. Такі лексеми несуть приховану інформацію про високу популярність і якість товару. Денотативне значення лексичної одиниці „everywhere” – «всюди, у кожному місці» доповнюється імпліцитною оцінною інформацією про становище товару на ринках збуту. Особливе забарвлення набуває структура N+wide: “nationwide”, “worldwide”. Вони також є проявами принципу мовної економії і несуть оцінну імпліцитну інформацію. Такі лексичні одиниці опосередковано інформують адресата про масштабність діяльності компанії, у наслідок чого, потенційний клієнт робить висновок про надійність цієї компанії та послуг, які вона надає. Наприклад: “More than 25 years’ experience with worldwide service and spare parts net”. (Hammar).

3. Лексика з денотативним значенням часу: прислівник now, протиставляючи (-) before - (+) now означає: 1) негативну інформацію, що передує висловлюванню (-) before; 2) позитивно оцінює теперішню інформацію (+) now; 3) ефективно залучає адресата до процесу декодування прихованої інформації. Наприклад, “Today, this pioneering spirit is more evident than ever. All new Chrysler vehicles, including Jeep Grand Cherokee, are now created by platform teams of designers, engineers, and experts in finance, marketing, and manufacturing all working together to reduce development times, maximize quality, and minimize costs”.

4. Дати стають маркерами імпліцитної оцінки якості об’єкта реклами. При зазначенні року заснування або року початку випуску товару, що рекламується, дати викликають у адресата асоціації зі стабільністю, надійністю компанії, які згодом переносяться і на об’єкт реклами. Наприклад: “BOFIL & ARNAN worldwide logistics. Since 1907. An organization at the service of your

company. (BOFIL & ARNAN)”.

5. Лексичні одиниці із значенням способу дії (handmade, handpainted, handcrafted) у дискурсі англomовної реклами також є маркерами імпліцитної інформації: “It is a simple handheld tool for monitoring the cross sectional profile of both wheels and rails”. (Greenwood engineering).

6. Іншомовна лексика виступає маркером емоційно-естетичної імпліцитної асоціативної інформації, яка формується навколо історично закріплених характеристик певної країни. Наприклад, заголовок рекламного тесту компанії Ansaldo Signal подано французькою, хоча основний текст написано англійською мовою: “BON VOYAGE. We feel as if we invented this universal expression ourselves. In fact, we build high-tech signaling and automation systems which always take you happily and safely to your destination” (Ansaldo Signal).

У рекламних текстах характерним є вживання часток, only, even, finally, at last які несуть приховану інформацію про стан справ до цього моменту і зараз, відповідно з негативною та позитивною оцінкою, наприклад, “Only this technology guarantees immediate re-opening of the track at maximum permissible line speed after completion of renewal and without the need for follow-up work? (Plasser & Theurer).

Прагматичне значення частки only в рекламному дискурсі полягає в її здатності виражати унікальність, особливість об’єкту реклами, виділяючи його з-поміж інших. Частки finally та at last викликають асоціацію з довгоочікуваним результатом, радістю та експресивним схваленням.

Крім того всю лексику, що вживається у рекламних текстах можна умовно розподілити на наступні групи:

1. Основний прошарок лексики рекламних текстів складають слова загальнолітературної мови, які вживаються у прийнятому загальнолітературною мовою значенні у текстах всіх функціональних стилів. Це перш за все всі службові та більшість смислових слів.

2. Другий шар лексики складають слова загальнолітературної мови, які

вживаються у прийнятому значенні, але зазвичай не використовуються в рекламних текстах. Якщо ці слова вживаються у тексті реклами, вони виступають засобом ефективної та нестандартної аргументації. Наприклад, “REVOLUTION. PANDROL FASTCLIP is revolutionizing railways all over the world irrespective of their cargo or location. So if you’re thinking about the future join the revolution and contact us today” (PANDROL FASTCLIP).

У наведеному прикладі вжито слово революція (revolution), як символ активної діяльності компанії на шляху до прогресу. Це слово вжито у якості заголовку, як дієслово у першому реченні і як нагадування у останньому. У такий спосіб об’єкт реклами PANDROL FASTCLIP подається як динамічна і активна компанія, яка не боїться змін.

3. Третя група лексики – спеціальна термінологія, пов’язана з типом товару, що рекламується і притаманна мові певної галузі науки чи сфері людської діяльності. Наприклад: “Reliable and economic traction equipment for rail vehicles. ELIN EBG Traction offers custom tailored three-phase AC technology such as IGBT traction inverters, microprocessor-based control equipment and traction motors for modern propulsion systems. Power that moves” (ELIN EBG Traction).

Терміни складають суттєву складову текстів бізнес-реклами, оскільки інформація, що подається про об’єкт реклами, нерідко несе технічний характер. В умовах рекламного дискурсу термін втрачає свою сти лістичну нейтральність і виконує не лише інформативну функцію, а й функцію переконання, а саме – раціональної аргументації.

4. Остання група складається з невербальних символів, куди входять адреси у мережі Internet, формули та символи. Наприклад, компанія SIEMENS запропонувала рекламний текст, який мав на меті зацікавити читача новим винаходом компанії. У рекламному тексті не надано жодної інформації про технічні характеристики, чи то визначні особливості нового продукту. Замість цього подана електронна адреса сайту, де надана детальна інформація. Таким чином, Інтернет адреса виступає ядром рекламного тексту і спонукає читача до активної взаємодії з компанією, що рекламується: A new star is born. The Desiro:

outstanding comfort and quality – a new dimension in regional transit. Train solutions from Siemens. www.siemens.com/desiro.

Перші три групи слів, виділені вище, безпосередньо приймають участь у вербальному оформленні рекламного тексту і можуть бути розподілені на: неключові слова, що використовуються для оригінальної рекламної аргументації; неключові слова, що використовуються для раціональної аргументації.

Ключові слова у більшості випадків належать до першої та третьої груп лексики, виділених вище. Їх головна функція – сформулювати основну тему рекламного тексту і встановити асоціативні зв'язки.

Неключові слова, що використовуються для оригінальної рекламної аргументації – це, як правило, слова другої групи лексики. Їх функції полягають в описі певної ситуації – сюжету рекламного тексту, а також у привертанні уваги адресата до теми рекламного тексту. Ця група лексичних одиниць виражає поняття, які не пов'язані безпосередньо з об'єктом реклами, але викликають певні асоціації у контексті рекламного дискурсу.

Неключові слова, що використовуються для раціональної аргументації – це лексичні одиниці, що належать до першої та третьої групи словникового складу реклами. Вони використовуються для раціональної аргументації з використанням логічних доводів на користь певного товару.

Розглянемо це на прикладі:

“Turbo is MOVING THE TRAINS OF THE WORLD. With ideas for future. Voith Turbo is a specialist in drive-line and control solutions, cooling systems and Scharfenberg couplers. Almost every freight or passenger train in the world has Voith Turbo equipment installed – for higher speed, higher comfort and lower noise levels. Our competence in the design of systems is based on decades of experience. This enables us to find individual solutions to every possible task, however complex and challenging it may be. We accept responsibility for our solutions, anywhere in the world, so that our customers can be confident even in their most ground-breaking projects”

У наведеному прикладі ключовими словами є the world, train, Voith Turbo та назви основних напрямків діяльності (drive-line and control solutions, cooling systems and Scharfenberg couplers). Як бачимо, ключові слова належать як до загальнолітературної лексики, так і до термінів. Таке поєднання необхідне для надання емотивності повідомленню та високої інформативності одночасно. Використання слів ideas, future, individual, every possible task, responsibility, be confident використовуються для оригінальної аргументації. Вони не несуть безпосередньої інформації про предмет реклами, але створюють певний образ всього повідомлення, тобто виступають маркерами імпліцитної інформації. Крім цих слів, у тексті реклами вжито слова, які можна трактувати як раціональну аргументацію рекламного повідомлення: specialist, for higher speed, higher comfort and lower noise levels, competence, decades of experience, complex and challenging, ground-breaking projects. Після основного тексту подається утилітарна інформація та слоган, який виконує функцію нагадування і сприяє запам'ятовуванню торгової марки та сфери її діяльності.

Отже, лексиці рекламних слоганів притаманна виразність, експресивність, емоційне забарвлення, позитивна конотація та оцінний компонент. Інформаційна складова представлена топонімами, локативами та спеціальною термінологією, що зумовлена метою наближення рекламного тексту до розмовного стилю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. BBC Radio 4. *Cabin Pressure*. 1.1. Abu Dhabi. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b00lmcxj/episodes/gui> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Crystal, D. *The Language of Advertising*. London: Routledge, 2003. (дата звернення: 21.05.2025).
3. Goddard, A. *The Language of Advertising: Written Texts*. 2nd ed. London: Routledge, 2002. (дата звернення: 21.05.2025).
4. Bovee, C.L., Thill, J.V. *Business Communication Today*. 9th ed. Upper

Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2008. (дата звернення: 22.05.2025).

5. Leech, G. *English in Advertising: A Linguistic Study of Advertising in Great Britain*. London: Longman, 1966. (дата звернення: 22.05.2025).

6. Власова О. О. *Лінгвостилістичні засоби впливу в англomовній рекламі*. Дніпро: ДНУ, 2015. (дата звернення: 23.05.2025).

7. Янков А. В. *Мовленнєвий вплив у рекламному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. (дата звернення: 24.05.2025).

8. American Marketing Association. *Advertising Terminology Guide*. URL: <https://www.ama.org/resources> (дата звернення: 25.05.2025).

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИРАЖЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Токарєва Тетяна Станіславівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Одним із найбільш значних досягнень сучасної лінгвістики є її звертання до прагматичних аспектів мовних явищ. Розглядаючи людину як особистість у якості одного із центральних факторів дослідження, лінгвістика не може обмежуватися аналізом випадків традиційного, формалізованого спілкування, вона повинна розкривати механізми спілкування на рівні особистісних смислів, тобто брати до уваги конкретних учасників комунікативного акту з їх змінними цілями та мотивами спілкування, з динамікою їхніх взаємовідносин, зміною їх настрою, з їхнім соціальним статусом.

Мета роботи. полягає у розгляді особливостей вираження ввічливості у німецькій мові.

Матеріали та методи. Для досягнення мети зазначеної наукової розвідки було використано метод критичного аналізу літературних джерел та синтетичний метод для формулювання основних положень викладеного матеріалу.

Результати та обговорення. Прагматичний напрямок у лінгвістиці має ще й таку перевагу, що результати його досліджень можуть і повинні знайти найширше застосування у викладанні іноземної мови. Звернемося перш за все до проблеми вживання імперативу як найбільш вживаної форми для вираження спонукання. Покликаний висловлювати у першу чергу волю мовця, імператив-враховуючи його обов'язкову орієнтованість на адресата – не залишає у своїй структурі місця для відображення особи цього адресата, за виключенням варіативності форм *Mach ...* та *Machen Sie ...* для німецької мови. Можна стверджувати, що комунікативна однозначність імператива

(спонукання-воля мовця) нашаровується на своєрідну безособовість слухача, яка закладена у цій формі.

Очевидно, що у процесі комунікації обидві названі риси імперативних речень (комунікативна однозначність та безликість слухача) в залежності від обставин можуть виявляти як свої позитивні, так і негативні сторони. Ідеальний імператив як форма для ситуацій, коли тонкощі взаємовідносин між мовцем і слухачем видаються нерелевантними, може стати перешкодою у тих випадках, коли соціальний, психологічний та особистісний фон набувають у процесі спілкування пріоритетного значення. Про це слід пам'ятати особливо під час спілкування іноземною мовою, коли до особистості мовця висувуються особливі, завищені вимоги. Слід зважати на те, що між живим повсякденним мовленням носія мови та розмовним мовленням іноземця існує доволі значна різниця. Це стосується не тільки лексики, але й граматичних форм, які мають різний етичний потенціал.

Етичне зниження імператива чітко виступає на фоні інших форм, які є близькими до нього у функціональному плані. Порівняємо, з одного боку *Nehmen Sie Platz!*, а з іншого – *Möchten Sie Platz nehmen? Wollen Sie nicht Platz nehmen? Könnten Sie mir helfen? Würden Sie mir helfen? Werden Sie vielleicht auch mit anfassen?*

Навіть ввічливе слово *bitte*, включене до складу імперативного речення, досить несуттєво підвищує ввічливість такого висловлювання; факти свідчать про те, що в сучасній німецькій мові слово *bitte* не може слугувати так званим «індикатором ввічливості», оскільки воно є однаково вживаним у всьому реєстрі спонукання, починаючи із прохання та завершуючи різким наказом. Ця прагматична однозначність імператива, неможливість при його допомозі відобразити все те розмаїття психологічних відтінків, які нам все частіше необхідно передати у процесі спілкування, і робить цю граматичну форму не завжди бажаною для іноземця, примушуючи у багатьох випадках віддати перевагу іншим способам вираження спонукання, тим більше, що система сучасної німецької мови надає для цього широкий вибір. Тут і питальні

речення, аналогічні вже наведеним, та розповідні структури, як то: *Sie können/müssen/sollen/dürfen es ihm glauben. Du könntest/solltest/darfst ihr etwas zur Hand gehen* та цілий ряд інших форм.

У порівнянні з імперативом всі вони мають перевагу в тому, що дозволяють варіювати прагматичний бік таких висловлювань завдяки можливості включення до них модальних дієслів, у таких конструкціях мовець може обирати форми індикатива чи кон'юнктива цих дієслів і т. ін. Існування у системі мови саме таких форм дає можливість уникнути прагматичної однозначності імператива та дає мовцеві можливість широкого вибору висловлювань залежно від конкретної ситуації спілкування, від співбесідника, від їх взаємовідносин, від настрою та ін.

Важливо, що деякі з цих форм дозволяють відобразити певні характеристики особистості мовця. У першу чергу це стосується питальних структур. Формулюючи та озвучуючи певне питання мовець визнає недостатність інформації, котру він має, та потрапляє у залежність від співбесідника, призваного доповнити цю неповну інформацію. Особливо очевидною ця інформація виявляється у тому випадку, коли суб'єктом таких питальних речень є співбесідник, який у всіх подібних випадках має однозначну перевагу перед мовцем, оскільки вибір позитивної або негативної відповіді визначається саме ним. У результаті формулювання таких питальних речень доволі сильно відчувається відтінок невпевненості, сумнівів, які характеризують мовця, його готовність прийняти як позитивну, так і негативну реакцію співбесідника.

Діапазон питальних речень (м'яке, більш делікатне *Möchten Sie ...*, більш різке *Wollen Sie ...*, тактовне *Würden Sie ...*, обережне *Könnten Sie ...*) розширюються завдяки можливості вживання у кожному з них заперечення, яке несе у даному випадку не свою конкретну функцію, а слугує засобом більш тонкої диференціації прагматично значимих параметрів ситуації, які мають прагматичне значення: *Möchten Sie (nicht) weiter gehen? Könnten Sie es (nicht) genauer formulieren? Würden Sie (nichts) bis morgen warten?* і т. ін.

Дещо інший прагматичний потенціал мають розповідні речення, які виступають у ролі функціональних синонімів імператива, а саме, висловлювання, які містять модальне дієслово: *Du darfst kommen! Sie müssen sich schämen! Das kannst du mir glauben!* і т. ін.

Завдяки семантиці модальних дієслів, які входять до їх складу, ці форми дозволяють мовцеві не лише по-різному обґрунтувати свою думку, підкресливши своє внутрішнє переконання чи безповоротність дії (*müssen*), тиск чужої волі (*sollen*) та ін., і таким чином співвіднести власну думку з чужою, наприклад: *Sie müssen kommen ↔ Sie können kommen ↔ Sie dürfen kommen ↔ Sie sollen kommen*.

Мовна система таким чином фіксує відмову мовця від монопольного погляду на оточуючий його світ, допустимість того, що різні індивіди можуть виокремити у одному і тому ж об'єкті різноманітні сторони, мають можливість по-різному оцінювати однакову об'єктивну дійсність. На відміну від однозначності та прагматичної обмеженості імперативних форм, розповідні речення з модальними дієсловами дозволяють мовцеві, з одного боку, висловити свою волю (спонукати співбесідника до зміни чи збереження існуючого стану справ), а з іншого боку - дотриматися принципу ввічливості, який є однією із найважливіших передумов людського спілкування. Модальне дієслово у складі таких речень знижує рівень імперативності, оскільки вдається до обґрунтування спонукання.

Існує точка зору, що розповідні речення з модальними дієсловами у директивній функції характеризуються як особливо категоричні та різкі. Однак мовний матеріал не завжди це підтверджує. Аналіз не лише конкретних висловлювань з дієсловом *dürfen*, але й перш за все ситуацій, у яких вони є вжитими, показує, що їх прагматичне забарвлення є неоднорідним та залежить від того, чи містять вони заперечення. Особливістю висловлювань із *dürfen* без заперечення є домінуюча позиція мовця, усвідомлення ним своєї зверхності над співбесідником: *Sie gefallen mir. Sie können gut zuhören. Sie dürfen noch einmal zu mir kommen. (Elgers)*

Провідна роль мовця відчувається у аналогічних висловлюваннях достатньо чітко. Він неначе визначає чітку ієрархію у стосунках між собою та своїм співбесідником, як то: *Я дозволяю вам ...*

Дещо інша ситуація спостерігається щодо висловлювань, які містять заперечення. У даному випадку мовець сприймає своє положення як залежне від співбесідника. Фактично завжди це ввічливе прохання, деколи з певною мірою вибачення, що може підкреслюватися широким контекстом, порівняємо: *Sie blickte mich an, als bitte sie um Verzeihung. „Sie dürfen es mir nicht übernehmen“, fing sie wieder an, „ich war ein wenig durcheinander.“ (Radtke)*

Додаткова прагматична інформація, яку передають висловлювання, що у своєму складі мають дієслово *dürfen*, із запереченням, більшою мірою відповідає українському «*будь ласка!*» Порівняємо із наведеним вище прикладом: «*Будь ласка, не сердьтеся на мене!*» Спонування, яке містить дієслово *sollen*, часто свідчить про підвищену емоційність висловлювання, що особливо помітно у випадках, коли воно використовується для оформлення повторного спонування до дії: *Die junge Dame sieht ihn böse an: „Zettel!“ sagt sie. Und ganz erregt: „Zettel sollen Sie ausfüllen!“ (Fallada)*. Таким чином складається враження, що мовець роздратований впертістю або недалекоглядністю свого співбесідника, тому повторне спонування практично завжди видається більш насиченим, ніж перше. Але це стосується лише тих висловлювань, де дієслово *sollen* вжите у формі індикативу (завжди претерит), що надає такому висловлюванню відтінку обережності, делікатності, підкреслюючи ввічливість, коректність мовця, його острах здатися нетактовним, надокучливим, наприклад: *Sie sollen vorsichtiger sein – Sie sollten vorsichtiger sein. Sie sollen gehen – Sie sollten gehen* і т. ін.

Отже, прагматична перевага розповідних речень з модальними дієсловами перед імперативом полягає, з одного боку, у тому, що за їх допомогою мовець не лише висловлює свою волю, але й впливає на розум та почуття слухача, вдаючись до обґрунтування свого спонування. Вживаючи дієслова *müssen* та *können* мовець апелює до розуму свого співбесідника: *Sie*

müssen mir glauben. Das kannst du ruhig mitnehmen; дієслово *sollen* більше акцентує увагу на емоційному боці висловлювання: *Du solltest dich schämen;* дієслово *dürfen* займає тут проміжне становище – у його семантиці поєднуються і розум, і почуття: *Sie dürfen es niemandem erzählen.*

З іншого боку, форми з модальними дієсловами (а саме із *können* та *sollen*) мають у порівнянні з імперативом ще й таку важливу перевагу, що, завдяки можливості варіювання у них індикатива та кон'юнктива вони дозволяють певним чином відобразити такі особистісні характеристики мовця, як підкреслена коректність, ненав'язливість і т. ін.: *Du kannst/könntest mir das ruhig erzählen. Sie sollen/sollten es auch versuchen.*

Висновки. Отже, присутність модальних дієслів у структурі таких висловлювань надає спонуканню, яке в них міститься, відтінку прохання, поради, рекомендації і т. ін. Але та обставина, що таке спонукання міститься у рамках розповідної структури, тобто містить свого роду повідомлення про щось, вже передбачає деяку перевагу мовця над співбесідником. Тому той рівень ввічливості, який досягається при допомозі модальних дієслів, дещо знижується розповідним статусом таких висловлювань. Але мовець завжди має можливість значно підсилити ступінь ввічливості свого декларативу, включивши його у питальну структуру, наприклад: *Sie können/müssen/sollen/dürfen ihm helfen. Könnten/Möchten/Wollen Sie ihm helfen?*

У будь-якому випадку, за умови присутності більшого чи меншого ступеню ввічливості, який виражається подібними формами, не можна не помітити, що частка суб'єктивної участі, суб'єктивної зацікавленості мовця у них є порівняно вищою, ніж у відповідних імперативах. І саме тому їм віддається перевага у спілкуванні (особливо на іноземній мові), оскільки вони не лише привносять різноманіття у мовлення, але й дають мовцеві можливість зробити його більш індивідуальним, таким, що більш тонко відображає індивідуальні риси мовця та унікальність ситуації.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АСПЕКТУ ТУРЕЦЬКОГО БІЗНЕС-ДИСКУРСУ

Шебуняєв Олексій Олександрович

аспірант 1го року навчання

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

науковий керівник – кандидат філологічних наук, професор

Сорокін Сергій Володимирович

Сучасний світ бізнес-комунікацій вимагає глибокого розуміння культурних і мовних особливостей, особливо коли йдеться про співпрацю між країнами з різними традиціями. Наше дослідження турецького бізнес-дискурсу в перекладацькому аспекті відкриває нові можливості для практичного використання його результатів у трьох ключових напрямках: укладання спеціалізованих словників, розробка перекладацьких стратегій для роботи з текстами бізнес-дискурсу та створення навчальних курсів для підготовки перекладачів. Ці напрями не лише сприяють ефективній міжкультурній комунікації, а й відповідають потребам глобалізованого ринку.

Першим практичним застосуванням результатів нашого дослідження є створення турецько-українських словників бізнес-лексики. Аналіз текстів турецьких контрактів, листів і презентацій показав, що терміни на кшталт *işbirliği* (співпраця) чи *taahhüt* (зобов'язання) часто мають ширший контекстуальний спектр, ніж їхні прямі еквіваленти в українській мові. Наприклад, у контракті між турецькою компанією та українським партнером слово *taahhüt* може означати не лише юридичне зобов'язання, а й моральну відповідальність, що потребує уточнення в перекладі. У реальному документі, як-от угоді про постачання товарів, це може вплинути на інтерпретацію строків виконання чи штрафних санкцій. Укладання словника з такими термінами, доповненого прикладами вживання з реальних документів, допоможе перекладачам уникати неточностей і підвищить якість перекладу. Попередні спроби створення подібних словників і перекладацьких ресурсів, як-от проєкт

Uluslararası Edebi Çeviri Atölyeleri від Міністерства культури Туреччини, підтверджують доцільність цього підходу (Т. С. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Такий словник може стати незамінним інструментом для перекладачів, які працюють із турецькими партнерами в Україні.

Другим напрямом є розробка перекладацьких стратегій для роботи з текстами турецького бізнес-дискурсу. Турецька ділова мова часто характеризується високою формальністю та ввічливістю, що відображається у фразах на кшталт *saygılarımızla* (з повагою) чи *rica ederim* (прошу). Наше дослідження виявило, що пряме перенесення цих формул в український переклад може здаватися неприродним через різницю в стилістичних нормах. Наприклад, у листі від турецької компанії до української фірми фраза *işbirliğimizin devamını dileriz* (бажаємо продовження нашої співпраці) потребує адаптації, як-от «сподіваємося на подальшу плідну співпрацю», щоб відповідати українським стандартам ділового листування. Ми пропонуємо стратегію контекстуальної адаптації, яка враховує культурні очікування обох сторін, спираючись на принципи, описані в літературі з перекладознавства (Baker, 2018). Ця стратегія включає аналіз цільової аудиторії, типу документа та його мети. Наприклад, у рекламних матеріалах турецьких компаній часто використовуються метафоричні вирази, як-от *iş dünyasında bir yıldız* (зірка у світі бізнесу), які в українському перекладі варто замінити на зрозуміліші аналоги, щоб зберегти маркетинговий ефект.

Третім напрямом є розробка навчального курсу «Турецький бізнес-дискурс у перекладацькому аспекті». Такий курс може бути інтегрований у програми підготовки перекладачів в українських університетах, наприклад, у рамках спеціалізації з ділової комунікації. Практичні заняття включатимуть аналіз реальних кейсів, як-от переклад угоди про вільну торгівлю між Україною та Туреччиною, яку було підписано у 2022 році (Міністерство економіки України, 2022). Студенти працюватимуть із фрагментами тексту, де терміни на кшталт *gümrük vergisi* (митний збір) потребують не лише перекладу, а й пояснення правового контексту. Курс також

може містити модуль із вивчення гармонії голосних у турецькій мові, що впливає на сприйняття формальних звернень, як-от *değerli iş ortaklarımız* (шановні бізнес-партнери). Додатково студенти могли б аналізувати відеопрезентації турецьких компаній, де інтонація та невербальні сигнали відіграють важливу роль у передачі повідомлення. Подібні підходи до навчання вже успішно застосовуються в онлайн-курсах турецької мови (Loecsen, 2023), але наш курс може бути унікальним завдяки фокусу на бізнес-контексті.

Отже, результати нашого дослідження мають значний потенціал для практичного використання. Укладання словників сприятиме точності перекладу, стратегії адаптації підвищать якість комунікації, а навчальний курс підготує нове покоління фахівців, здатних працювати з турецьким бізнес-дискурсом. Ці кроки не лише зміцнять українсько-турецькі ділові відносини, а й стануть внеском у розвиток перекладацької практики в умовах глобалізації. У перспективі ці ініціативи можуть бути розширені на інші мови та сфери, наприклад, юридичний переклад чи технічну документацію, що відкриває нові горизонти для міжкультурної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). Routledge.
2. Міністерство економіки України. (2022). Угода про вільну торгівлю з Туреччиною відкриває нові можливості для українського бізнесу. <https://www.me.gov.ua>
3. Loecsen. (2023). *V Studying Turkish online: Free courses*. <https://www.loecsen.com>
4. Міністерство економіки України. (2022). Угода про вільну торгівлю з Туреччиною відкриває нові можливості для українського бізнесу. <https://www.me.gov.ua>

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ЕПОХА ВІДРОДЖЕННЯ ТА ЇЇ ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНИЙ ЗМІСТ

Дяков Олександр Сергійович

Студент

Марасва Уляна Миколаївна,

к.філос.н., доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Вступ./Introduction. Епоха Відродження складає важливий етап у розвитку всієї європейської культури. Саме тоді були закладені основи проблеми людини як універсальної істоти, у її багатоманітності самовираження, потягу до досконалості, утвердження гуманістичних цінностей, світського вільнодумства, розробки соціально-філософських проблем, що стали фундаментом для новоєвропейської філософії. Саме епоха Відродження заклала основи інтелектуальної думки та освіченості, підтримала наукові та експериментальні пошуки, які змінили погляд на людину, природу, суспільство і Бога. Гуманістична традиція, що склалася в епоху Ренесансу, робить акцент на людині, її творчості, духовному оновленні, проблемі свободи та самоутвердження, який визначає не тільки соціокультурний зріз проблеми людини, а й соціально-політичний і правовий. Попри це, важливим досягненням епохи стає утвердження християнських цінностей, погляд на людину у синтезі матеріальних та духовно-душевних чинників. Вже філософи античності ставили питання не тільки про першоджерела існування світу, а фундаментальну філософсько-антропологічну проблему людини, її душі, свободи, самореалізації. Саме тут, в античності вперше проблема людини як космічної істоти та її меж обговорюється представниками античної класики та філософії еллінізму. Середньовічний ідеал з її персоналістичною традицією

наближає людину до Бога, визначаючи в людині її духовну сутність. Епоха Відродження, підсумовуючи досвід антично-християнських пошуків, дає нове потрактування образу людини, визначаючи першочерговими її творчі, інтелектуальні та практичні чинники.

Мета роботи. / Aim. Мета роботи – дослідити ціннісно-світоглядний зміст епохи Відродження у його діалогічності та взаємодоповненості щодо конструювання універсальних гуманістичних цінностей.

Матеріали та методи./Materials and methods. Досліджуючи феномен Відродження, варто звернути увагу на історико-культурні умови його формування, оскільки саме вони зумовлюють основні ознаки філософсько-світоглядної традиції, що склалася в добу Ренесансу і піднесла проблему природи, людини і суспільства на новий рівень її осмислення. У дослідженні за основу взято сукупність загальнонаукових методів, зокрема методи аналізу та синтезу, порівняння, абстрагування, що дали змогу узагальнити концептуальні напрями історико-філософського дискурсу; визначити методологічні засади розвитку вчення про людину з урахуванням зміни парадигм; методи індукції та дедукції, для встановлення рис епохи Відродження та її корелюючих понять: «людина», «гуманізм», «чесноти» і похідні «божественне», «духовне», «моральність», «справедливість»; принцип історизму, який дав змогу простежити логіку зародження і трансформацію цінностей гуманізму у системі соціокультурного знання; принцип системності, що сприяв дослідженню філософії епохи Відродження у системі міждисциплінарного дослідження.

Філософські методи, зокрема, діалектичний, дав змогу уточнити та здійснити смислову диференціацію ключових понять, визначити універсальний зв'язок явищ та процесів розвитку історико-філософської думки; феноменологічний, що допоміг з'ясувати феномен гуманізму як особливий феномен свідомості і самоусвідомлення людини та її буття в епохи Відродження; трансцендентальний, який допоможе встановити фундаментальні ціннісно-світоглядні орієнтири у самоствердженні особистості на тлі духовної

кризи сучасного суспільства.

Результати та обговорення./Results and discussion. Відродження (фр. Renaissance) – епоха, що охопила в кінці XIII – початку XIV століття спочатку Італію, згодом розповсюдилася на країни північної Європи, стала перехідним етапом від Середньовіччя до Нового часу. Назва епохи пов'язана з італійським художником, архітектором та істориком мистецтва Джоржо Вазарі, який звертає увагу на звернення до античних ідеалів і визначає нову культурно-історичну епоху, надавши слову *Ренесанс* означення «бойового паролю» культурно-гуманістичної діяльності.

Відродження як ідейний та соціальний рух асоціювався з антифеодалістичним та антисхоластичним спрямуванням, утверджуючи новий світоглядний принцип – гуманізм, та звернення до пізнання природи (натурфілософія, пантеїзм). Зосереджуючи увагу на «натуралістичних» мотивах, де природа постає як «істинне буття», на перший план виходять природничо-наукові знання (математика, механіка, оптика, фізика тощо). Гуманізм, розглядаючи людину як творця світу культури, а не пасивного спостерігача, призводить до антропологізму, де власне життя людини стає актом індивідуального вибору.

Висновки./Conclusions. Феномен Відродження можна трактувати різнобічно як у сфері соціально-культурних, так і філософсько-світоглядних досягнень в період XIV-XVI століть, в основі яких покладений синтез античних та християнських ідей. Головною ознакою епохи Відродження є звернення то зразків античного мистецтва, філософії, освіти та літератури у сфері гуманістичного знання. Піднесення людини, її творчих та інтелектуальних можливостей, індивідуалізм, свобода, вибір та права людини утверджують «*homo universale*» і закладають основи новоєвропейської соціально-філософської та політичної думки, утверджуючи гуманістичний світогляд як спосіб осмислення світу, природи, людини і Бога. Наукові відкриття епохи Відродження розкривають межі пізнання світу крізь призму пантеїстичного світобачення. Проблема людини, її природи, цінностей, свободи, духовного та творчого саморозвитку, її земного призначення стають основою нового

світосприйняття. Попри це, зберігається триєдність проблеми Бог-Людина-Природа. Однак, підхід до розуміння людини знімає її обмеженість, надаючи їй можливостей творчого саморозвитку, визначення нової системи цінностей з урахуванням індивідуальних особливостей людини: гідності, свободи, творчості. Людина перестає залишатися в тіні Бога, а індивідуалізм та волюнтаризм стають умовами її творчого зростання. Змінюються основи моралі, що утверджують права людини на земне щастя, відроджуються ідеї античного гедонізму та евідемонізму. Моральність розглядається як втілення людських потреб, конструювання соціально-правових відносин, суспільних обов'язків, втілення ідей свободи та рівності, національної самосвідомості.

Взаємовідношення людини і Бога в епоху Відродження формується у лоні романського та германського напрямків. Попри те, що новий світогляд об'єктивно містив заперечення релігії: людина скидає з п'єдесталу Бога і займає його центральне місце, гуманісти намагаються переосмислити основи раннього християнства та відкинути крайній аскетизм, віднайти одвічні християнські духовні цінності. Тому Ренесанс акцентує на людині духовній у єдності розуму, душі і духу. Це і є небесне походження людяності, моральності. Свобода вибору і самоутвердження робить людину вінцем творіння Бога, яка здатна будувати своє земне життя на принципах гуманності, толерантності, співчуття і милосердя. Антропологічні дослідження мислителів Ренесансу стають основою для утвердження основних чеснот людини в душі християнської традиції.

Українська філософська традиція утверджує гуманістичні принципи світосприйняття, наслідуючи головні ідеї представників європейського Відродження. Складні соціально-культурні та політичні умови України в період Відродження призводять до розробки низки головних проблем, серед яких: звільнення свідомості від теократизму, ідеї рівності, свободи, захист природних прав людини, формування національної самосвідомості на основі української автентичної культурної традиції. У творчості українських мислителів людина постає у синтезі матеріального та духовного буття, у взаємовідношенні з Богом та відповідно Його задуму. Християнські ідеї по-новому осмислюються, їх

джерелом стає неоплатонізм, що вплітається в багату колоритну національну культуру з її софійним, споглядальним та інтровертним характером. Відбувається злиття людського і божественного в людині, що надає їй можливості нести в собі іскру божественної благодаті в пізнанні істини. Тому людина – носій високих духовних цінностей і християнської моралі, а гуманістична традиція звернена до онтологічних засад буття людини, її гідності, призначення та ключової ролі в універсумі. В цьому розкривається гуманістично-пантеїстичний світогляд, в центрі якого – призначення людини, її природні потреби та інтереси, залежні від волі. Попри потяг до секулярної культури, мислителі прагнуть піднести людину до Бога в її духовних та моральних якостях, формуючи нову моральність та соціальну справедливість.

Важливим досягнення епохи Ренесансу є переосмислення християнських цінностей, які утверджують гуманістичні ідеали. Досконалість людини вимірюється не стільки її земним самовизначенням, а з урахуванням її цінностей та чеснот, де проявляється божественне начало. Любов до ближнього, надія, мужність, щедрість, справедливість, милосердя, у синтезі антично-християнських ідей постають уособленням нового типу людини. Творча індивідуальність виявляє себе у своїй унікальності, здатності робити розумний вибір, формувати власні якості і чесноти, вдосконалюватися інтелектуально, морально і естетично. Концепція Бога тут постає як важлива складова людинотворчого процесу, адже людина є божественним творінням, наділена особливою здатністю творити саму себе. Поєднуючи земне і божественне, людина покликана розвивати свою раціональність у нескінченному процесі очищення і вдосконалення. Отже, гуманісти наповнюють християнські чесноти новим змістом з урахуванням особливостей своєї епохи. Людина як втілення Духу будує своє земне життя відповідно до божественних істин, керуючись високою свідомістю, моральними законами, розумом і вірою, а основи нової моральності визначають перспективи її творчого самовдосконалення.

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ АМОСОВА

к. філософ. н., доцент

Ігнат'єв Віталій Аркадійович

Стріленко Олександра Олександрівна

Студентка

Донецький національний медичний університет науковий керівник

м. Кропивницький, Україна

Актуальність роботи. Філософські погляди Миколи Максимовича Амосова є важливим елементом його наукової і життєвої спадщини. Як видатного лікаря, вченого та мислителя, Амосов не лише зробив величезний внесок у медицину, а й сформулював глибокі думки щодо природи людини, здоров'я, самовиховання, волі та духовної стійкості. У сучасному світі, де проблеми фізичного та психологічного здоров'я набувають особливого значення, його ідеї про гармонійний розвиток особистості, силу духу та роль самодисципліни залишаються надзвичайно актуальними. Вивчення філософської спадщини Амосова допомагає не лише краще зрозуміти його науковий доробок, а й використовувати його думки у сфері освіти, медицини, психології та повсякденного життя.

Мета роботи. Метою даної роботи є дослідження філософських ідей Миколи Максимовича Амосова, аналіз їхнього формування, основних концепцій та актуальності у сучасному світі. Для досягнення поставленої мети було проведено аналіз наукових праць, публікацій та літератури, присвячених життю та творчості Амосова, зокрема його філософських міркувань щодо здоров'я, саморозвитку, волі та духовної стійкості.

Мета також передбачає виявлення взаємозв'язку між науковим світоглядом Амосова та його практичними рекомендаціями щодо самовиховання, фізичного та психологічного благополуччя. Окрім того, у процесі дослідження було визначено значення його ідей для медицини, педагогіки, психології та повсякденного життя людини.

Результати дослідження. У ході аналізу наукових праць, публікацій та

літератури з філософських ідей Миколи Максимовича Амосова було встановлено, що його світогляд формувався під впливом не лише медичної практики, але й глибокого осмислення людської природи, суспільства та взаємозв'язку між тілом і духом.

Амосов розглядав людину як біопсихосоціальне явище, де важливе значення мають як генетичні фактори, так і виховання, воля, звички та здоров'я. Він наголошував, що сила духу, самодисципліна та саморозвиток є основою гармонійної особистості. Зокрема, у своїх працях «Пізнай себе», «Про мудрість і силу духу» та «Про здоров'я» учений послідовно формулював концепцію активного довголіття, опираючись на поєднання фізичного здоров'я, психологічної стійкості та духовного розвитку.

Особливо актуальними є його думки про те, що здоров'я – це не просто відсутність хвороби, а активна форма життя, яка дає можливість людині реалізовувати свої плани, досягати мети та брати участь у житті суспільства. Ця ідея знайшла відгук в середовищі науковців, лікарів, спортсменів та педагогів.

Крім того, аналіз показав, що філософські погляди Амосова ґрунтуються на принципах раціоналізму, гуманізму та практичного застосування наукового методу в повсякденному житті. Він заперечував пасивне ставлення до власного здоров'я та долі, закликаючи кожного до самовдосконалення через систематичні тренування, правильне харчування, розвиток мислення та контроль над емоціями.

Таким чином, філософські ідеї Миколи Амосова залишаються актуальними й сьогодні, оскільки допомагають зрозуміти, що справжнє благополуччя будується не тільки на досягненнях медицини, а й на внутрішній дисципліні, свідомому способі життя та любові до себе й інших.

Висновок. Філософські ідеї Миколи Амосова є синтезом науки, практики та глибокого розуміння людської природи. Його погляди на здоров'я, саморозвиток, силу духу та самовиховання залишаються актуальними й сьогодні. Вивчення його спадщини допомагає краще зрозуміти шлях до гармонії між тілом, розумом і суспільством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов М. М. *Пізнай себе*. – Київ: Видавництво «Наукова думка», 1990. – 254 с.
2. Амосов М. М. *Про мудрість і силу духу*. – Київ: Видавництво «Здоров'я», 1988. – 192 с.
3. Амосов М. М. *Про здоров'я*. – Київ: Видавництво «Здоров'я», 1981. – 224 с.
4. Бондаренко О. І. *Філософські аспекти вчення М. М. Амосова* // *Український філософський журнал*. – 2005. – № 3. – С. 76–82.
5. Самойленко О. В. *Філософія здоров'я Миколи Амосова: навчальний посібник*. – Київ: Академвидав, 2010. – 180 с.

КАЛЕНДАРНО-ПОБУТОВА ОБРЯДОВІСТЬ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ

Нежута Олександра Ярославівна,

Спінчевська Поліна Сергіївна,

здобувачки вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Чернуха Олександр Васильович,

к.іст.н., доцент кафедри філософії та суспільних наук
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Вступ. Календарно-побутова обрядовість є важливою складовою традиційної культури українського народу, яка формувалася протягом століть під впливом природних циклів, господарської діяльності та духовних уявлень предків. Вона охоплює систему свят, обрядів та звичаїв, тісно пов'язаних із календарем, що відображають ритм життя селянської громади. Через такі обряди українці не лише організовували свій побут, але й передавали від покоління до покоління цінності, вірування та уявлення про світ, що формували колективну ідентичність [1, с. 45, 47; 2, с. 210]. Збереження та осмислення календарної обрядовості дозволяє сучасним українцям краще розуміти власне коріння, а отже – зміцнювати національну свідомість [3, с. 150].

Актуальність. У період глобалізаційних процесів та культурної уніфікації особливо гостро постає питання збереження національної ідентичності. В умовах активного переосмислення історичної спадщини, що відбувається в Україні в останні десятиліття, календарно-побутова обрядовість набуває нового значення як потужний інструмент збереження культурної самобутності [4]. Її вивчення та популяризація сприяють не лише збереженню народних традицій, але й формуванню почуття належності до української нації, гідності та патріотизму [5, с. 115, 117]. Актуальність теми також визначається потребою протистояти культурній асиміляції та відновлювати автентичні форми народної культури, які є основою самоідентифікації українців у

сучасному світі [6, с. 316].

Мета. Метою дослідження є аналіз календарно-побутової обрядовості як важливого чинника формування української національної самоідентичності. Також ставиться завдання з'ясувати, яким чином традиційні свята та обряди впливають на збереження культурної спадщини та самосвідомості українців.

Матеріали та методи. Проведено комплексний пошук інформації у наукових джерелах, включаючи праці з етнографії, фольклористики та культурології, зокрема монографії Олекси Воропая, Романа Кирчіва, Михайла Грушевського та матеріали Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Методологія дослідження базується на контентаналізі наукових праць, фольклорних джерел, а також порівняльному аналізі польових матеріалів, зібраних в різних регіонах України.

Результати. Календарно-побутова обрядовість є потужним чинником формування української національної самоідентичності, оскільки саме через традиційні свята українці зберігають історичну пам'ять, мову, символіку та світоглядні основи.

По-перше, традиційна обрядовість слугує засобом збереження колективної історичної пам'яті. За даними етнографічних досліджень Олекси Воропая, такі свята як Різдво, Великдень, Купала є репрезентацією архаїчних уявлень про взаємозв'язок людини і природи, що формувалися століттями. Саме ці свята містять символічні дії – колядування, освячення води, запалення купальських вогнів – які відображають традиційний уклад життя українців і єднають покоління у спільному культурному просторі [1, с. 123, 124].

По-друге, мова і пісенна творчість, які є невід'ємною частиною календарних обрядів, мають ключове значення у збереженні національної ідентичності. Роман Кирчів зазначає, що пісні, примовки, віршовані форми у святкових ритуалах (колядки, щедрівки, веснянки) виступають як засіб передачі культурних смислів, моральних норм та ідеалів народу. Наприклад, у колядках закладено побажання добробуту, миру та злагоди – базові цінності української спільноти [7, с. 92].

По-третє, календарно-обрядова практика забезпечує формування почуття спільності та належності до українського етносу. За висновками Інституту народознавства НАН України, участь у колективних святкуваннях, таких як Різдвяні вертепи чи Великодні хресні ходи, є соціальним механізмом згуртування громади. Саме в процесі спільного виконання обрядів виникає відчуття єдності, що є фундаментальним для національної ідентичності [5, с. 117].

Крім того, сучасні дослідження показують зростання інтересу до традиційної культури серед молоді. Наприклад, за результатами соціологічного дослідження Центру Разумкова, понад 65% опитаних українців вважають важливим збереження народних традицій як основи національної самосвідомості. Цей процес супроводжується активним відродженням обрядовості: проведення фестивалів народної творчості (наприклад, «Країна Мрій»), локальних свят (обряд Купала на Поліссі, обжинки на Поділлі), що сприяє популяризації культурної спадщини [8].

Значущість обрядовості як чинника самоідентифікації особливо посилилася після 2014 року, в умовах гібридної війни. За даними дослідження Українського інституту національної пам'яті, саме звернення до традицій, обрядів і символіки допомагає українцям мобілізуватися навколо національної ідеї, відчувати історичну неперервність і духовну силу [4].

Також варто відзначити загальні історико-культурологічні контексти, які висвітлюють Грушевський [2, с. 210, 212, 228], Нитченко [3, с. 145, 151] та Кульчицький і Толочко [6, с. 326, 338], що підкреслюють важливість традиційних обрядів для формування національної самосвідомості та культурної спадщини.

Таким чином, календарно-побутова обрядовість є не лише елементом культурного спадку, а й дієвим механізмом формування української національної ідентичності через мову, пісню, колективну пам'ять і символічну участь у традиціях, що зберігаються і розвиваються в сучасному суспільстві.

Висновки. Календарно-побутова обрядовість є важливим чинником формування української національної самоідентичності, оскільки через систему традиційних свят, символіку обрядів, мову та пісенну творчість українці зберігають історичну пам'ять, культурну спадкоємність та відчуття належності до спільноти. Обряди не лише відображають світогляд народу, але й зміцнюють його внутрішню єдність, особливо в умовах сучасних викликів. Сьогодні відродження і популяризація народних традицій сприяють формуванню патріотичної свідомості, підтримці національної гідності та культурної самобутності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. – Київ: Обереги, 1994. – 456 с.
2. Грушевський М. Історія української культури. – Київ: Наукова думка, 1993. – 512 с.
3. Нитченко О. Народна культура українців: традиції та сучасність. – Київ: Либідь, 2010. – 320 с.
4. Український інститут національної пам'яті. Національна пам'ять і національна ідентичність: виклики сучасності [Електронний ресурс] / Український інститут національної пам'яті, 2021. – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/publication/identychnist2021>. – Назва з екрана.
5. Пилипчук Т. Роль обрядової культури у формуванні сучасної української ідентичності // Народознавчі зошити. – 2021. – Вип. 3(153). – С. 115–122. – DOI: 10.15407/nz2021.03.115.
6. Кульчицький С.В., Толочко О.П. Історія української культури. – Київ: Либідь, 2015. – 410 с.
7. Кирчів Р. Українська народна обрядовість. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2001. – 378 с.
8. Центр Разумкова. Традиції як основа національної свідомості українців: соціологічне дослідження [Електронний ресурс] / Центр Разумкова, 2020. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/traditions2020>. – Назва з екрана.

ECONOMIC SCIENCES

DEVELOPING MOTIVATION IN SPORTING ACHIEVEMENTS IN SCHOOLCHILDREN

Jazykbayeva Baldirgan,

PhD doctor, professor

Borovikova Sholpan Omarbekovna,

Senior Lecturer

Bekesh Erbol Koblanduly,

Aldabergenova Gularu Zhenisbekovna,

Students of the Educational Program

"Physical Education and Sports Management"

Karaganda University of Kazpotreusoyuz

Karaganda, Republic of Kazakhstan

Introduction. In the conditions of modern sports, motivation is one of the key factors determining the success of sports activities, the development of physical qualities and the achievement of high results. Sports motivation is one of the key components of the successful activity of an athlete, determining his desire to achieve high results, maintain physical fitness and professional development. In the conditions of increasing competition in sports, the effective formation and maintenance of motivation is of particular importance for coaches, teachers and sports psychologists.

The aim of the study is to substantiate the pedagogical conditions for the formation of schoolchildren's motivation for high athletic achievements based on theory, statistics and official data.

Tasks:

1. Analyze the modern theory of sports motivation.
2. Identify current trends in the level of motivation of schoolchildren.
3. Research regional practices and statistics for Kazakhstan.

4. Offer pedagogical recommendations for enhancing motivation.

Theoretical basis:

In sports psychology, sports motivation is understood as a set of internal and external incentive factors that determine the athlete's activity in the process of training and competitive activities. It manifests itself in determination, persistence, readiness to overcome difficulties, as well as in the desire for self-realization through sports achievements. Age-related features of motivation formation: Children. In children, motivation in sports is formed mainly on the basis of play activities and external encouragement. The main motives are the pleasure of the game, praise from parents and coaches, the opportunity to be in the spotlight.

Teenagers. During adolescence, the importance of social motives increases: prestige, peer recognition, self-affirmation. Here, the support of significant adults and coaches who can direct motivation in a constructive direction is especially important.

Adult athletes. Adult athletes are dominated by internal motivation associated with self-realization, the desire for personal growth and professional achievements. At this stage, the role of personal responsibility and conscious choice of goals increases.

Influence of external and internal factors.

Internal factors:

- personal goals and values;
- level of aspirations and self-esteem;
- emotional state.

External factors:

- social support (coaches, family, friends);
- training process conditions;
- material incentives (bonuses, medals);
- cultural context and sports infrastructure.

Psychological aspects of sports motivation formation are especially important in the context of the work of coaches, sports psychologists and teachers, since they are the ones who ensure the creation of a favorable atmosphere for the development

of interest, determination and dedication in athletes. Analysis of the theoretical foundations of motivation and practical factors allows us to substantiate pedagogical conditions aimed at forming sustainable and productive motivation in athletes of different age groups. Sports at school perform not only a health-improving, but also a socio-cultural function. In Kazakhstan, funding for the sports industry is steadily growing: from 165 billion tenge in 2018 to 340 billion tenge in 2023. Active development of infrastructure and funding creates a favorable environment for motivating schoolchildren to achieve sports success.

According to Self Determination Theory, intrinsic motivation is formed through autonomy, a sense of competence, and social support.

At the initial stages, schoolchildren are motivated externally - praise, awards, social recognition. But to achieve high results, it is important to develop intrinsic motivation through an interest in mastering and growing.

Regional and international statistics

1. Number of sports sections and infrastructure. In the Aktobe region, there are 31 children's and youth sports schools, including Olympic reserve schools, covering about 19,000 children. This confirms a stable base for mass sports and the formation of motivation.

2. Educational load and activity. In Kazakhstani schools, approximately 102 hours a year are allocated for physical education (in Russian schools - the same). This ensures systematic coverage of school-age students.

3. International statistics. Global analysis shows that over 25,000 sporting events are held annually with over 1.2 million participants. These data highlight the potential for mass participation, which acts as an incentive for schoolchildren. 4. Scientific research. Research in Kazakhstan (ResearchGate, 2024, 2025) confirms the relevance of the topic: there is a shortage of sports psychological research, which requires a more in-depth analysis.

Empirical example

A survey of 120 schoolchildren (grades 7–9) revealed:

- 65% play sports for the sake of rewards and recognition (external

motivation).

- 30% focus on the process, the pleasure of training (intrinsic motivation).

These results indicate the need to stimulate the transition from external to internal motivation.

Pedagogical recommendations

Condition	Description
SMART- goal setting	Setting specific, measurable, achievable goals (e.g. improving technique or time)
Development of competence	Using Intermediate Feedback: Video Tests, Comparative Analysis
Creating a positive atmosphere	Public recognition of progress, team support
Integration with studies	Passion for sports through school events, projects and festivals
Family and social support	Parental involvement in the sports life of students - joint discussions and presence at competitions

Funding creates the base (infrastructure, teachers, equipment), but motivation is formed by coaches, teachers and parental support.

Conclusion

Practical recommendations:

1. Creating conditions for autonomy: involving the athlete in the decision-making process, setting goals, choosing training methods.
2. Supporting competence: regular feedback, recognizing achievements, using stage-by-stage progress monitoring.
3. Social connectedness: developing team spirit, organizing joint events, mentoring.
4. Forming adequate attributions: focusing on efforts and preparation, not random factors.
5. Taking into account age characteristics: using game methods for children, social incentives for adolescents and self-realization for adults.

Developing schoolchildren's motivation for high athletic achievements is a complex task at the state, school and family levels.

Active financing (340 billion tenge in 2023) creates a material base. However, in practice, external motivation prevails, which is confirmed by a survey of schoolchildren and research. To achieve sustainable intrinsic motivation, targeted pedagogical measures are needed, such as the introduction of SMART goal setting, active involvement of parents, and the creation of support that allows children to recognize success as a personal achievement.

LITERATURE:

1. Atkinson, J. Motivation for Success. - M.: Pedagogy, 1999.
2. Deci, E., Ryan, R. Self-Determination Theory: Development of Intrinsic Motivation. - SPb.: Rech, 2001.
3. Motivational Determinants of Self-Realization of Athletes in Kazakhstan // ResearchGate, 2024.
4. Sports in Kazakhstan: Financing and Infrastructure // Wikipedia.
5. Regional Sports Events with 1.2M Participants Annually // Comparative Sports Motivation, 2023.
6. National Data on Sports Schools: DYUSSh of Aktobe Region // Wikipedia, Aktobe Region, 2025.

IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY: CURRENT STATUS AND PROSPECTS

Koba Olena,

Candidate of Technical Sciences,

Associate Professor

Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic National University

Poltava, Ukraine

Introductions. In the context of European integration and future large-scale reconstruction, digitalization should become a key direction in the development of Ukraine's construction industry. Its implementation allows increasing the economic efficiency of construction enterprises and the quality of construction and installation works.

Aim. The purpose of the work is to determine the current state of implementation of information technologies in the construction industry and the prospects for their use in the future.

Materials and methods. The study is based on the analysis of statistical data characterizing the activities of enterprises in the construction industry of Ukraine.

Results and discussion. The construction industry of Ukraine, despite the difficulties associated with the conduct of hostilities, is gradually increasing the volume of activity, which significantly decreased in the first months of the war. According to data from the State Statistics Service of Ukraine [1], in 2023, the volume of construction products produced compared to 2022 increased by 47781.7 million UAH, or by 41.6% (Figure 1).

The growth in volumes in all segments of construction is positive, namely: – in residential construction by 11.1%, to UAH 2.24 billion, – in non-residential construction – by 38.1%, to UAH 11.48 billion, – in the category of engineering structures – by 52.6%, to UAH 34.07 billion. The share of new construction in the total volume of construction work performed was 36.3%, repairs – 42.9%, reconstruction and other works – 20.8% [1].

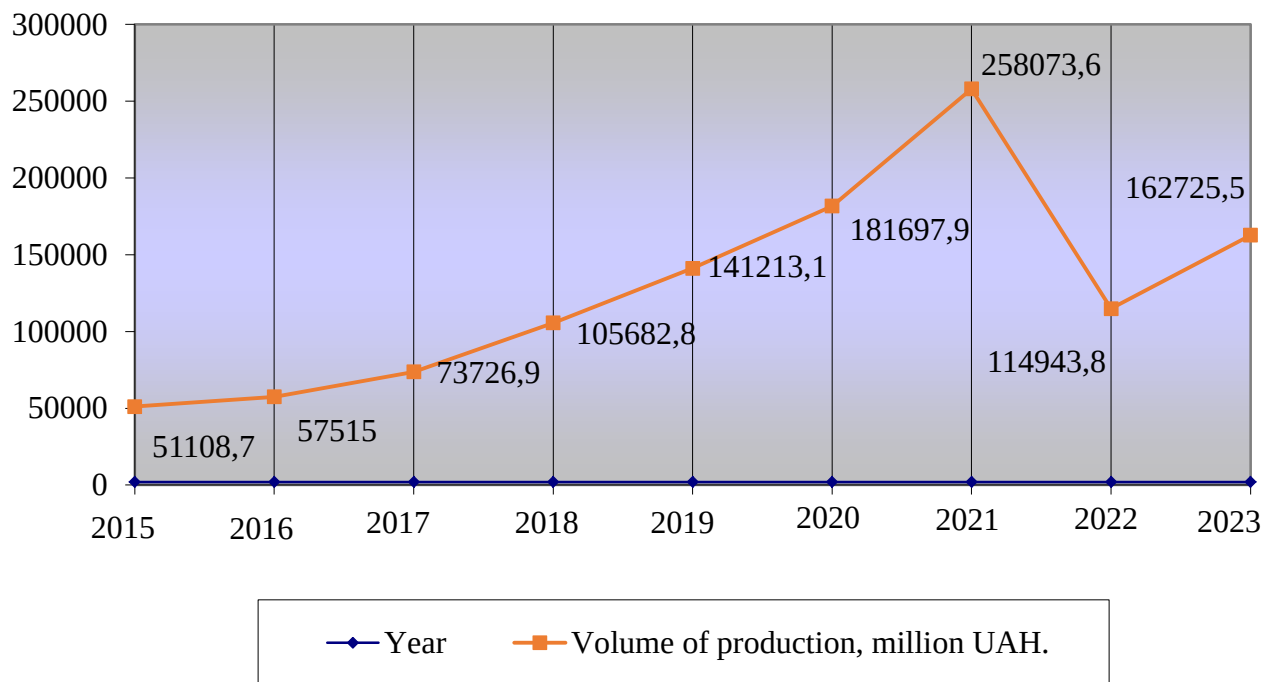

Fig. 1. Dynamics of volumes of manufactured construction products in Ukraine in 2015-2023, million UAH.

Source: developed by the author based on data from the State Statistics Service of Ukraine [1]

Further expansion of construction capacity significantly depends on the effectiveness of implementing digital technologies in the activities of construction companies and the industry as a whole.

Today, the Ukrainian construction industry, according to general expert assessments, has a relatively low level of digitalization compared to European countries. Most construction processes are performed using traditional methods.

A prominent place among such technologies belongs to Building Information Modeling, which allows you to create a model of an object, plans and sketches of its main elements, establish a sequence of work, and ensure control over construction participants. This helps reduce material costs, increase project profitability, accelerate the development of necessary design documentation, shorten construction times, and minimize inventory [2].

However, building information modeling, which is the basis of digitalization in

construction, is currently not used enough in Ukraine, but is actively developing. This is due to the fact that its use is beneficial only during the implementation of large, typical or foreign projects, for small projects the cost of such software packages and personnel training is too high.

Progressive international construction companies, in addition to BIM, are actively using 3D printers in their work to manufacture construction elements. There are already several houses in the world built exclusively using a 3D printer.

The use of drones in construction companies is effective for determining the scope of construction, problem areas, assessing the environment surrounding the facility, and organizing its security.

The use of virtual and augmented reality in construction is gaining momentum, allowing you to view a model of an object while in the office, and the augmented reality function makes it possible to evaluate a full-scale model in a landscape environment.

In martial law, the role of cloud technologies is growing, as they provide flexibility, availability, and data security.

Cloud services (Google Drive, Dropbox, Microsoft SharePoint/OneDrive) provide secure storage of large volumes of construction documentation (drawings, estimates, contracts, photos from facilities), as well as convenient access to it from any device and location. Cloud ERP systems (e.g., SAP S/4HANA Cloud, Microsoft Dynamics 365) or specialized construction finance programs allow you to manage project budgets, settlements with suppliers and contractors, record keeping, cost control, and financial reporting.

The increased efficiency of the construction industry is facilitated by the use of the Unified State Electronic System in Construction (USESEC), which processes and stores all data related to permits, urban planning documentation, and registers of construction participants. Its cloud-based nature ensures accessibility, scalability, and transparency.

It is worth noting that, despite the unequivocal usefulness of digital technologies for the development of the construction industry, their implementation is

associated with certain problems and challenges.

Firstly, it requires significant investments in software, equipment and personnel training, which is problematic, especially for small and medium-sized construction companies.

Secondly, Ukraine lacks specialists familiar with working with BIM, AI and other digital tools.

Thirdly, the implementation of digital technologies often encounters resistance within companies.

Fourthly, there is no clear strategy for the implementation of BIM at the state level, the regulatory framework is not aligned with European requirements, which slows down the digitalization process.

Fifth, the spread of digital technologies increases the risks of cyberattacks, which is critically important in wartime.

Conclusions. The Ukrainian construction industry has high potential and is able to overcome these challenges. The introduction of progressive digital technologies will reduce the estimated cost of facilities, increase investment efficiency, and reduce costs, which will contribute to the sustainable development of the construction industry.

ЛІТЕРАТУРА

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. URL: <https://ukrstat.gov.ua>. last accessed 2025/06/05 (in Ukrainian).

2. Novi tekhnolohii v budivnytstvi [New technologies in construction]. URL: <https://blokbud.lviv.ua/novi-tehnologiji-v-bydivnutsyvi/>. last accessed 2025/06/05 (in Ukrainian).

PROBLEMS AND WAYS TO IMPROVE WORKING COST MANAGEMENT OF CONSTRUCTION INDUSTRY ENTERPRISES

Kozlovskiy Anatoly Vyacheslavovich,

Postgraduate student,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Kharkiv, Ukraine

Introductions. Working capital is currently a resource whose impact on the security of functioning in the market, competitiveness and financial condition of enterprises is enormous. Working capital management concerns not only the sphere of finance. Decisions aimed at improving the level of working capital management come from many other disciplines, for example, logistics. Decisions made by managers in the field of forming the level and structure of working capital lead to: improving the security of functioning in the market; increasing financial results and good financial condition; increasing the competitiveness of enterprises. Each element of working capital determines a certain impact on the state of management of their general structure. The deterioration of the efficiency of business entities in various industries is due, among other things, to problems with working capital management. Management of this type of resource at the level of the construction industry enterprises we are studying is associated with specific problems characteristic of this sphere. Identification, typology and determination of ways to overcome such problems are relevant at the current stage of the formation of economic science.

Aim. The aim of the work is to systematize and characterize the problems of working capital management of enterprises in the construction industry, to formulate ways to overcome them. To implement this goal, a number of tasks have been defined, namely: to identify the main problems of the specified category and outline their characteristics; to determine ways of optimization in the specified area.

Materials and methods. In order to fulfill the specified research tasks, a methodological basis was formulated. In particular, the content analysis method made it possible to determine the main problems of working capital management of

enterprises of the industry based on scientific research materials (according to the most common definitions of difficulties and barriers in the specified field). The systematization method was also used, with the help of which the specified problems and ways to overcome them were classified.

The work uses the provisions of foreign and domestic modern scientific research in the field of working capital management.

Results and discussion.

Let us formulate the main problems of working capital management of construction enterprises and determine the ways to overcome them.

First, we can highlight the problem of optimal selection of inventory management methods that affect the efficiency of working capital management of construction enterprises. It is well known that construction enterprises belong to the category of business entities that have a high material intensity of construction activities. At the same time, the accumulation of funds in inventories implies an increase in average liquid working capital on the balance sheet of enterprises in the industry, which causes a certain slowdown in their turnover.

Analyzing the impact of the selected methods related to the organization of supplies for construction activities and repair work on the efficiency of working capital management of construction enterprises, it should be noted that they have the greatest impact on inventories. Modern inventory management methods are aimed at minimizing them. This is a risky approach to managing working capital. Errors, financial problems of suppliers can lead to the loss of customers, deterioration of financial condition.

The implementation of new strategies for optimizing working capital management, based on quality control of raw materials, materials, is burdened by high input costs. The advantage of such strategies is high quality of stocks, low level of defects and waste. The disadvantage is high additional costs for the implementation of quality management systems.

We can state that conservative strategies, on the contrary, generate costs. However, maintaining safety stocks will avoid cases of loss of contractors in case of

shortages in warehouses. Thus, the volume of construction work, as well as the sale of construction products (services) can increase, which will allow expanding sales markets.

It is worth noting that the increase in sales of construction products (services) causes an increase in receivables. Traditional strategies and strategies for planning inventory requirements lead to a relatively high level of receivables and inventories compared to the methods of just in time (JIT) and vendor managed inventory (VMI).

Systematization of scientific approaches has shown that the method of vendor managed inventory (VMI) is a modern approach to inventory management strategy. However, it requires great trust in the supplier. Such a situation can arise in situations where companies trust each other, since a dishonest supplier can lead the recipient to huge losses for construction companies, which can lead to loss of customers and bankruptcy in this market. Trust in the supplier should be as high as possible, which is especially important in conditions of changes in prices for building materials, raw materials, transportation problems, etc. At the same time, in the case of high trust in the supplier of materials (raw materials), the construction company may not incur costs for their storage, protection, etc.

As evidenced by the provisions of scientific works, the JiT method is mainly used when the construction company chooses the concepts of lean production of construction products (services). The JiT concept is an Americanized version of the Kanban system developed in Japan by Toyota Motor Company. The name Kan-ban refers to information cards attached to carts that are used to deliver a small number of necessary components to the company's divisions in Japan. Such cards (Kan) indicate the exact amount of replenishment of stocks and the exact time of launching additional deliveries. Materials, raw materials at enterprises using this management method must be delivered exactly at the moment when they are needed. This method is also called the two-hopper method. The purpose of the Just in Time method is to minimize the level of stocks. This is the effect of reducing stocks and very often eliminating safety stocks. The absence of safety stocks can lead to lost opportunity costs when they are in demand. The appearance of defective stocks also leads to the

cessation of construction activities, that is, it generates unnecessary costs for the urgent purchase of new batches. Therefore, it is very important to implement quality management solutions within the framework of using the specified inventory management method, which will avoid cases of damaged, defective deliveries of materials and raw materials. The use of this inventory management method can lead to the transfer of the burden of collecting stocks from the recipient to the supplier. Successful use of this method should lead to a decrease in stocks for both the recipient and the supplier. However, this method requires constant control over the timing and volume of the appearance of materials (raw materials).

It should be noted that the JiT and VMI methods are quite effective for construction companies, which is due to the fact that the latter do not require continuous supply of raw materials, materials, but they need them within the framework of the main stages of construction activities. Accordingly, resorting to such methods is acceptable and effective.

A high level of working capital is a safeguard against bankruptcy of a company. Currently, in a situation where many companies are going bankrupt, this is a very important factor that determines the future development of the company. JiT, VMI strategies are strategies that have an aggressive impact on working capital management. They lead to a decrease in inventory levels and rapid turnover of receivables. A low level of working capital can negatively affect the level of financial liquidity. A low level of working capital will reduce the costs of maintaining them, which will improve the profitability of enterprises. At the same time, the type of supply organization, in which a construction company has a minimum amount of inventory, due to the need for their constant renewal, will require constant support of free cash for the deliveries made.

In conclusion, we state that the choice of inventory management methods creates the level and structure of working capital, that is, cash reserves or receivables. The managers of the business entity themselves decide how they will manage the enterprise. Whether this will be the choice of aggressive strategies that can bring high profits, or conservative ones, the main goal of which is to ensure the continuity of

work, depends on the economic condition of the enterprise and the level of risk that the managers of the business entity are able to bear. An unreasonable choice of inventory management methods leads to a loss of efficiency in this area. But their adjustment of their composition may lead to overcoming problematic aspects. At the same time, the most acceptable is the modeling of optimal inventory management methods using modern intelligent technology of digital twins, which involves the creation of a digital model of the enterprise.

Secondly, the current problem of managing working capital of construction enterprises is the control of such a component of working capital as inventories.

Only effective inventory control allows construction enterprises to effectively manage logistics and working capital. Both logistics management and working capital are important for the current functioning of a business entity, for its liquidity, profitability and efficiency of resource use. Therefore, the choice of inventory control methods is important.

One of the priority areas of inventory control is monitoring the quality of production of construction products (services), associated with the prevention of shortages, spoilage of materials (raw materials). Accordingly, the occurrence of shortages implies the need for costs to eliminate them, purchase new materials (raw materials). As evidenced by scientific research, to prevent the occurrence of shortages of materials (raw materials), a strategy is needed to update production equipment and technologies used in the activities of construction enterprises. Maintaining a high level of high-tech equipment and innovative digital (including intelligent) technologies can be implemented through lending or investment in these types of assets. Although investments or lending in these non-current assets will affect the level of liquidity of the enterprise's funds, this measure will make it possible to reduce unproductive costs associated with the growth of shortages and an increase in the volume of construction waste.

Inventory control is also necessary due to frequent cases of theft of materials (stocks) at construction sites. The lack of effective methods and control systems in this area causes direct losses for enterprises in the construction industry, and predicts

an increase in the need for its growth due to a decrease in financial stability (losses due to new costs).

Inventory control and monitoring systems for enterprises in the construction industry are accounting approaches for tracking the amount of materials (raw materials) available. Analysis of scientific sources shows that there are two main control and monitoring systems, in particular, these are periodic and continuous tracking systems.

It has been found that most small construction companies still use periodic inventory management because it does not require complex software or inventory scanning. A periodic inventory system relies on occasional or regular physical inventory counts. At the company level, accounting periods are determined based on business needs, but inventory is not tracked daily or continuously. The problems with the periodic system are especially evident when physical inventory counts are conducted. Most construction companies' normal business activities must be suspended during the inventory count because it requires significant manual labor. Many companies hire additional staff and attempt to perform this outside of normal business hours, such as during the night shift. This type of system leads to more fraud because there is nothing to track inventory between physical counts, which reduces accountability between inventories, and because it is more difficult to determine where any inventory discrepancies have occurred.

Implementing a continuous control system can be more expensive than a periodic control system because of the hardware and software requirements. However, the system constantly and immediately updates the quantity of goods and materials. This system calculates inventory based on purchases and transfers to responsibility centers. Thus, the company always has an accurate record of the inventory in the warehouse. Analysis of scientific materials shows that barcodes can be part of a continuous or periodic inventory management system. A barcode is essentially a small image with text or numbers that is applied to each item of merchandise. The text or numbers store a large amount of information. A scanner reads this information and transmits it to a database that tracks the parts and their

location. The system scans when a new product arrives and when it is issued. Barcodes have a fast return on investment (ROI) by reducing operating costs after implementation, even for small businesses in the construction industry. Other advantages of barcodes include: eliminating manual data entry errors; faster collection of inventory information; automatic inventory updates; optimization of documentation and reporting; ensuring the movement of inventory between multiple warehouses and departments; easy and quick determination of minimum levels and reordering of required levels.

Conclusions. A theoretical analysis of the state and types of problems of working capital management of enterprises in the construction industry was carried out, and ways to overcome them were formulated. Among the key problems were identified: the problem of optimal selection of inventory management methods that affect the efficiency of working capital management of enterprises in the construction industry; inventory control, how it affects financial stability and competitiveness.

DEVELOPMENT OF FINANCIAL AND ACCOUNTING OUTSOURCING IN INTERNATIONAL COMPANIES

Kozub Viktoria

PhD in Economics, Associate Professor,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Kozub Serhiy

PhD in Economics, senior researcher
National Scientific Centre
«Honored Professor M.S. Bokarius Forensic Science Institute»
Kharkiv, Ukraine

Introductions. In the context of globalization, rapid development of information technology and increased competition, businesses are forced to look for new ways to optimize their operations, and outsourcing is becoming one of the most effective strategies. The growing popularity of outsourcing is explained by the ability to attract highly qualified specialists without the need to maintain a large staff, which is especially important for small and medium-sized businesses. In addition, it helps accelerate the digital transformation of enterprises, which is relevant in the context of the development of modern technologies such as artificial intelligence, cloud computing and business process automation.

Aim. The purpose of the study is to develop financial and accounting outsourcing in international companies.

Materials and methods. The issue of outsourcing as a business model has been studied by foreign scientists: A. McCarthy, S. Rosenberg, B. Zimmerman, A. Frazetto, K. Lohr, and others. Among Ukrainian scientists who study the prospects and opportunities of outsourcing in Ukraine, it is worth highlighting the works of O. Hubar, O. Ilyenko, N. Moroz, I. Zakharchenko, N. Reverend, E. Telestakov, O. Razumova, etc. [1-5]. Given globalization, the development of modern technologies and the need for mobile workplaces, outsourcing is becoming an increasingly popular way of doing business.

Results and discussion. Depending on the scope of application, there are

different types of outsourcing, including IT outsourcing, production, financial and accounting, logistics, and others.

Financial and accounting outsourcing is one of the key areas of modern business that allows companies to optimize costs, improve financial management and minimize the risks associated with accounting. In the context of globalization and digitalization, businesses are increasingly outsourcing their financial and accounting functions to specialized external institutions, which not only saves resources but also improves the quality of accounting and compliance with legal regulations. The growing complexity of tax regulation, frequent changes in financial legislation and the need to work with large amounts of financial data make outsourcing attractive to many international companies. The use of such services allows them to focus on their core business, avoiding accounting errors that could lead to penalties.

Additionally, the rapid development of automation, cloud-based solutions and artificial intelligence is contributing to the popularization of accounting outsourcing, as the introduction of the latest technologies is becoming affordable even for small and medium-sized businesses. SMEs that cannot afford a full-fledged finance department will increasingly turn to outsourcing companies. In addition, large corporations will also delegate some accounting functions to external contractors, focusing on strategic financial management.

Financial and accounting outsourcing is classified depending on the scope of the transferred functions, the specifics of the services and the model of cooperation (Table 1).

Thus, the choice of a specific type of financial and accounting outsourcing depends on the company's needs, its scale, financial capabilities and the level of trust in external contractors.

Table 1

Classification of financial and accounting outsourcing

Classification criterion	Types and their characteristics
Depending on the scope of the transferred functions	Full outsourcing involves the transfer of all accounting functions to an external company, including maintaining primary documentation, payroll, tax accounting and financial reporting.
	Partial outsourcing is used when a company retains some functions in-house,

	such as maintaining source documents, while an external contractor performs only certain tasks, such as tax planning or auditing.
Depending on the specifics of the service	Operational outsourcing includes standard accounting operations, such as cost accounting, balance sheet management and reporting
	Advisory outsourcing involves the provision of expert services, such as tax planning, financial risk assessment and implementation of modern accounting solutions.
	Strategic outsourcing focuses on long-term cooperation, when an external company participates in the formation of the company's financial policy.
Under the cooperation model	Local outsourcing means the transfer of accounting functions to companies operating within the same country, which ensures compliance with local legislation.
	International outsourcing involves using the services of foreign accounting companies, which can be beneficial in terms of cost savings, but requires taking into account the specifics of the legislation of different countries.

Here are the key features of financial and accounting outsourcing that shape its current appearance and determine the direction of development.

1. Business globalization and growing demand for financial efficiency. International companies operating in different countries seek to unify and centralize their financial and accounting functions. This is leading to the creation of Global Shared Services centers that serve several regions simultaneously. Such centers help to achieve economies of scale, standardize processes and increase control over the quality of financial reporting.

Outsourcing has become a response to the need to reduce costs, especially in a highly competitive environment. Companies outsource accounting functions to regions with lower labor costs, while maintaining quality through strict SLAs (service level agreements) (Table 2).

Table 2

Main outsourcing regions and their clients [7-8]

Country / Region	Type of services	Key clients
India	Accounting, analytics	USA, UK
Philippines	Payroll accounting, support	USA
Poland	Management accounting, audit functions	EU
Ukraine	Financial reporting, tax accounting	Germany, Israel

2. Technological transformation. Digitalization has become one of the main drivers of outsourcing development. The introduction of ERP systems (SAP, Oracle,

Microsoft Dynamics), cloud solutions, robotic process automation (RPA), artificial intelligence and data analytics significantly changes the functioning of accounting processes [6].

Accounting services are gradually transforming from routine tasks to an analytical function. This means that outsourcing is no longer limited to accounting alone - it includes analytics, forecasting, planning and decision support.

3. Centralization and standardization of accounting functions. International companies are striving to unify accounting standards and procedures across all regions of their presence. This helps to ensure transparency of financial processes, compliance with international standards (IFRS, GAAP), and faster response to changes in the regulatory environment.

Outsourcing becomes an effective tool for centralization – especially when a company has numerous branches in different countries. Centralization also helps to build a unified system of control, audit and management reporting.

4. Geographical diversification of service providers. Companies are increasingly choosing several outsourcing service providers in different regions. This helps to minimize the risks associated with geopolitical changes, local crises or changes in legislation. India, the Philippines, Poland, Hungary, Romania, and Ukraine remain popular destinations for outsourcing due to the availability of qualified personnel, competitive cost of services, and high level of technical training of personnel [5].

5. Increased security and compliance requirements. With the development of digital technologies, the issue of financial data security comes to the fore. International companies are required to comply with strict privacy regulations (GDPR, SOX, ISO 27001, etc.). Therefore, the role of compliance, audit, and legal safeguards is growing in the development of outsourcing relationships. Companies are introducing comprehensive mechanisms to monitor the work of contractors, including quarterly inspections, security testing, and contract performance audits (Table 3).

Table 3**Key outsourcing security regulations and certificates [7-8]**

Regulation / Certificate	Scope of application
GDPR	Personal Data Protection (EU)
ISO 27001	Information security
SOX (Sarbanes–Oxley)	Financial control (USA)
SSAE 18 / ISAE 3402	Audit of outsourcing providers

6. Evolution of partnerships. Modern outsourcing goes beyond the customer-performer model. Service providers are turning into strategic partners who are actively involved in the client's business processes. This is manifested in: joint resource planning; long-term contracts with clearly defined KPIs; creation of joint teams (onshore-offshore model); adaptation of services to industry specifics (e.g. pharmaceuticals, IT, logistics).

7. Changing the role of accountants and financiers. With the introduction of outsourcing, the function of financial specialists in a company changes. They are moving from technical accounting to strategic financial management, risk analysis, investment planning, and interaction with contractors. Specialists who used to deal only with reporting are now responsible for integrating external systems, checking data quality and making decisions based on financial analytics.

Conclusions. Thus, outsourcing is one of the key tools of modern business that allows companies to increase efficiency, reduce costs and focus on their core competencies. The development of financial and accounting outsourcing in international companies is driven by global changes in the business environment, increased competition, digitalization of processes, and companies' desire to improve efficiency.

REFERENCES

1. Ilienکو O. V., Moroz N. K. Analiz rynku IT-outsorsynhu v Ukraini. Scientific Bulletin of Kherson State University. 2014. 159 s.
2. Zakharchenko I. P. Outsorsynh yak instrument optymizatsii biznes-protsesiv. Enterprise management. 2021. № 12.
3. Hubar O. Analiz rozvytku IT-outsorsynhu v Ukraini v umovakh

hlobalizatsii biznesu. Entrepreneurship and innovation. 2020. №11-1. S. 69-73.
<https://doi.org/10.37320/2415-3583/11.10>.

4. Reverenda N., Reverenda M., Telestakov Ye. Outsourcing yak instrument upravlinnia liudskymy resursamy v umovakh hlobalizatsii. Economics and society. 2024. №61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-119>

5. Razumova O. Tendentsii rozvytku sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn v outsourcingu v umovakh hlobalizatsii. InterConf. 2021. №77. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/14913>

6. Martynenko I. I. Suchasni tekhnolohii v outsourcingu: RPA, AI, Big Data. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2022. № 2. S. 45–52. <https://wyszukiwarka-krs.ms.gov.pl/>

7. Deloitte. 2023 Global Outsourcing Survey. URL: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/operations/articles/global-outsourcing-survey.html>

8. McKinsey & Company. Outsourcing in the age of digital transformation. 2022. URL: <https://www.mckinsey.com>

ПОМИЛКИ ТА ОНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД УКРАЇНИ

Грамотнєв Віталій Едуардович

к.е.н., докторант

Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Вступ. Успішне післявоєнне економічне відновлення України неможливе без ефективної політики залучення іноземних інвестицій. В умовах обмежених внутрішніх ресурсів та поступового скорочення обсягів міжнародної допомоги, перед державою постає завдання не лише збільшити притік капіталу, а й забезпечити його якісну спрямованість та довгострокову віддачу. Хоча базові гарантії захисту інвесторів були закладені ще в законодавстві 1990-х років, воно залишалося фрагментарним і не перетворилося на цілісну стратегічну рамку. Досвід реалізації першого покоління спеціальних правових режимів (вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку) виявив концептуальні слабкості, нестійкість нормативної бази та інституційну уразливість, що підірвали довіру інвесторів.

У контексті масштабної повоєнної реконструкції постає необхідність принципово оновленого підходу до інвестиційної політики – з акцентом на прозору селекцію проектів, інституційну підтримку та передбачувану нормативно-правову основу.

Мета роботи. Виявлення ключових результатів, недоліків та уроків попередніх моделей державної політики стимулювання іноземних інвестицій в Україні з огляду на потреби післявоєнного економічного відновлення. Особливу увагу приділено аналізу інституційних причин обмеженої ефективності спеціальних режимів економічної діяльності, а також формулюванню стратегічних напрямів оновлення інвестиційної політики з урахуванням сучасних викликів.

Матеріали та методи. Дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує інституційний аналіз, історико-правовий огляд законодавчої бази та порівняльну оцінку ефективності різних спеціальних режимів інвестиційної діяльності. Джерельну основу становлять нормативно-правові акти, статистичні звіти органів державної влади, аналітичні огляди міжнародних організацій, а також результати опитувань ділової спільноти. Методологія включає критичний аналіз регуляторних механізмів, оцінку стабільності правового поля, а також узагальнення практичних висновків щодо факторів довіри інвесторів.

Результати та обговорення. Протягом трьох десятиліть державна політика стимулювання іноземних інвестицій в Україні еволюціонувала від фрагментарних рішень до складнішої, хоча й неповної системи правових і адміністративних механізмів. Законодавство 1990-х років сформувало базові гарантії захисту інвесторів, включаючи репатріацію прибутку, компенсацію збитків та стабільність умов. Водночас відсутність цілісної стратегії обмежувала практичну ефективність цих норм.

Першим поколінням інструментів інвестування стали спеціальні правові режими – вільні економічні зони (СЕЗ) і території пріоритетного розвитку (ТПР). Їх впровадження супроводжувалося фіскальними пільгами, однак реалізація відбувалася в умовах концептуальної нечіткості, розмитой нормативної бази та відсутності єдиних критеріїв добору проектів. Брак державних інвестицій в інфраструктуру, непрозорість рішень щодо створення зон, індивідуалізація правових режимів для кожної СЕЗ або ТПР – усе це сформувало нерівні умови та посилило ризики зловживань [1].

Незважаючи на завершення дії СЕЗ і ТПР, в українській науковій літературі зберігається консенсус, що сам формат таких режимів не був несумісним із потребами України. Частка інвестицій, спрямованих у пріоритетні сектори, свідчить про наявність позитивного потенціалу. Наприклад, у 2010 році понад 67% іноземного капіталу в межах СЕЗ спрямовувалося в електроніку, транспортне машинобудування, медичну

інфраструктуру та галузь зв'язку [2].

Ключові обмеження полягали в системних вадах дизайну: відсутності інтеграції в національну регіональну політику, фрагментованій нормативній базі, слабкій підзвітності органів управління та нерівних умовах доступу. Так, кожна СЕЗ функціонувала за індивідуальними правилами, що ускладнювало адміністрування та створювало ризики для правової стабільності [3].

Показовими є масштаби розбіжностей між окремими зонами: до 2010 року у СЕЗ «Славутич» обсяг освоєних інвестицій утричі перевищив планові показники, тоді як у СЕЗ «Рені» реалізовано лише 43% запланованого. В окремих ТПР, зокрема в Маріуполі та Донецьку, виконання інвестзобов'язань не перевищувало 23%, у той час як в Артемівську показник перевищив план утричі.

Регуляторна нестабільність стала структурною проблемою: у 1999 році запроваджено мораторій на створення нових СЕЗ [4], а в 2004 – обмежено реєстрацію нових проектів [5]. Завершенням стала повна ліквідація пільг у березні 2005 року – незалежно від етапу реалізації поточних проектів [6].

Наступним етапом стала поява індустріальних парків, започаткованих Законом України «Про індустріальні парки» [7]. На відміну від СЕЗ і ТПР, модель ІП від початку акцентувала не на фіскальних пільгах, а на розвитку інфраструктури та процедурній чіткості.

Створення парків ініціюється на місцевому рівні, що забезпечує їх відповідність регіональним потребам. Однак у 2022 році набули чинності податкові стимули, зокрема звільнення від податку на прибуток і ПДВ, що наближає модель ІП до фіскального типу СЕЗ. Це створює ризики повторення попередніх помилок, якщо не буде забезпечено нормативної стабільності, підзвітності та прозорого відбору проектів.

Висновки. Досвід України у сфері стимулювання іноземних інвестицій засвідчив обмежену ефективність попередніх підходів, що базувалися на фіскальних стимулах без належної інституційної основи. Ключовими бар'єрами стали правова нестабільність, фрагментоване управління та дефіцит довіри з

боку інвесторів.

Післявоєнна модель має ґрунтуватися на трьох засадах: стабільність правового середовища, вибіркове застосування оновлених інструментів – зокрема індустріальних парків – та стратегічна комунікація як елемент державної політики. Роль фіскальних стимулів має бути допоміжною, а не визначальною.

Надійність, передбачуваність і ефективна реалізація взятих зобов'язань повинні стати основою для відновлення довіри інвесторів і запуску повноцінної економічної трансформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткач, С. М. (2016). Спеціальні економічні зони в Україні: досвід та нові пріоритети просторової організації. Регіональна економіка, № 3 (81), с. 86-97. URL: https://re.gov.ua/re201603/re201603_086_TkachSM.pdf

2. Державний комітет статистики України. (2011). Доходи та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України за інвестиційними проектами у 2010 році. Київ. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/08_2012/bl_isz_2010.zip

3. Гейєць, В., Семиноженко, В. (2006, 17 листопада). Спеціальні економічні зони: «Чорні діри» чи точки економічного зростання? Дзеркало тижня. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/spetsialni_ekonomichni_zoni_chorni_diri_chi_tochki_ekonomichnogo_zrostannya.html

4. Кабінет Міністрів України. (1999). Про заходи щодо створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон та територій зі спеціальним інвестиційним режимом: Постанова № 1756 від 24.09.1999. Офіційний вісник України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-99-%D0%BF>

5. Верховна Рада України. (2003). Закон України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» від 27.11.2003 № 1344-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1344-15>

6. Верховна Рада України. (2005). Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів України» від 25 березня 2005 року № 2505-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2505-15>

7. Верховна Рада України. (2012). Закон України «Про індустріальні парки» від 21 червня 2012 року № 5018-VI. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 24, ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5018-17>

КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЇЇ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ США

Лімонова Ельвіна Миколаївна

к.е.н., доцент, науковий керівник

Ніколенко Олександр Андрійович

Студент

Університет імені Альфреда Нобеля

м. Дніпро, Україна

Вступ.

Сучасна світова економіка стрімко трансформується під впливом цифрових технологій. Зростання обсягу даних, автоматизація виробництв, впровадження технологій Інтернету речей (IoT), використання хмарних сервісів та систем штучного інтелекту суттєво змінюють структуру економічних відносин, у тому числі в найбільш розвинених країнах світу. Сполучені Штати Америки, як один із технологічних лідерів, є особливо вразливими до кіберзагроз через високу залежність від цифрової інфраструктури. Кібератаки можуть мати кумулятивний економічний ефект, коли окремі інциденти переростають у системні проблеми – як це було під час атак на Colonial Pipeline (2021) чи SolarWinds (2020), що призвели до втрат на мільярди доларів, зупинки виробництва, паніки серед населення та навіть вплинули на геополітичні відносини. З огляду на це кібербезпека розглядається як фактор макроекономічної стабільності, а не лише як інструмент технічного захисту. Крім того, економіка США має тісні зв'язки з глобальними фінансовими ринками, міжнародною торгівлею, логістикою та інвестиціями. Тому будь-які кібератаки проти американських інституцій можуть мати транснаціональні наслідки. Це вимагає від уряду США розробки інтегрованої національної стратегії, залучення бізнесу, розбудови кадрового потенціалу та постійного моніторингу кіберзагроз. У зв'язку з цим метою даної роботи є комплексний аналіз ролі кібербезпеки в економіці США, виявлення основних викликів, оцінка економічних втрат від кібератак, огляд політики державного та

приватного сектору щодо зміцнення кіберзахисту, а також визначення перспектив розвитку кіберінфраструктури як стратегічного елементу економічної безпеки країни.

Мета роботи.

Історично кібербезпека розглядалася переважно як частина інформаційних технологій, обмежена технічними засобами захисту даних. Проте з ростом цифрової трансформації економіки, роль кібербезпеки вийшла за межі IT-відділів та стала самостійною категорією, що має значний економічний вплив.

У сучасній економіці США майже кожен сектор діяльності – від фінансів до охорони здоров'я – функціонує на базі цифрових систем. Бізнеси здійснюють операції онлайн, урядові структури зберігають величезні обсяги даних в електронному вигляді, промислові підприємства інтегрують автоматизовані системи управління (SCADA) в хмарну інфраструктуру. Усі ці процеси залежать від ефективного кіберзахисту.

Матеріали та методи.

Фахівці з аналітики виділяють кілька прямих економічних функцій кібербезпеки: зменшення фінансових ризиків. Захист від атак знижує втрати, пов'язані з простоєм систем, витоком даних або шантажем; забезпечення стабільності бізнесу; компанії з сильним кіберзахистом демонструють вищу капіталізацію, кращу інвестиційну привабливість і сталість розвитку; захист інтелектуальної власності; IT-компанії та стартапи, які є основою інноваційної економіки США, потребують захисту своїх розробок від промислового шпигунства; розширення цифрового ринку; безпечне середовище сприяє активнішому використанню електронної комерції, онлайн-банкінгу, послуг телемедицини тощо; посилення регуляторного контролю. Кібербезпека формує нові стандарти, нормативи й інститути, які впливають на поведінку ринкових агентів.

Таким чином, кібербезпека є не лише питанням IT-функціоналу, а частиною економічної політики, адже вона прямо впливає на рівень довіри

споживачів, фінансову стабільність, темпи інноваційного розвитку та національну безпеку [1].

Економіка США з її високим ступенем цифровізації знаходиться серед найбільш уразливих до кіберзагроз, а отже – потребує системного підходу до захисту цифрового середовища. Саме тому уряд США та приватні компанії розглядають інвестиції в кібербезпеку не як витрати, а як стратегічні капіталовкладення, здатні принести економічну вигоду у формі знижених збитків і зростання довіри.

Економічні наслідки кібератак для США є масштабними й комплексними, охоплюючи безпосередні фінансові втрати, репутаційні ризики, порушення функціонування інфраструктури, втрату робочих місць і навіть геополітичні наслідки. За даними IBM, середня вартість витоку даних у США в 2023 році сягнула \$9,48 млн – найвищий показник у світі [2].

Нижче наведені найбільші атаки та як вони вплину на економіку США (табл.1).

Таблиця 1

Найбільш резонансні кібератаки та їх економічні ефекти

Рік	Атака	Сфера	Наслідки
2017	Equifax	Фінанси	Витік даних 147 млн осіб, штраф \$700 млн
2020	SolarWinds	Держструктури	Компрометація 18 тис. систем, \$100+ млн збитків
2021	Colonial Pipeline	Енергетика	Зупинка 45% поставок пального на східному узбережжі
2023	MGM Resorts	Туризм	Збитки \$100 млн, зупинка сервісів, втеча клієнтів

У цифрову епоху кібербезпека перетворилася на ключовий показник інвестиційної привабливості компаній і цілих економік. Для США – одного з лідерів глобального ринку цифрових інновацій – рівень захищеності кіберсередовища прямо впливає на здатність залучати інвестиції, підтримувати конкурентні переваги та зберігати довіру міжнародних партнерів. Інвестори

оцінюють компанії не лише за фінансовими метриками, але й за здатністю захищати свої активи, особливо у секторах, що працюють із великими обсягами даних: фінанси, e-commerce, охорона здоров'я, ІТ. Згідно з дослідженням Deloitte, 62% інвесторів знижують інтерес до компаній, які не демонструють прозорої політики кібербезпеки [3]. Кібербезпека – не лише бар'єр, а інструмент розвитку. Американські компанії, які інвестують у захист, частіше: виходять на закордонні ринки (завдяки відповідності міжнародним стандартам); зберігають свою інтелектуальну власність і технологічне лідерство; отримують контракти з державними структурами, для яких наявність сертифікованих систем захисту – обов'язкова умова.

Результати та обговорення.

Наприклад, компанії, що постачають технології для NASA, DARPA або Міністерства оборони США, зобов'язані відповідати вимогам CMMC (Cybersecurity Maturity Model Certification) [4].

Для екосистеми стартапів кібербезпека – критичний фактор, оскільки: Інвестори оцінюють ризики “зливу” інноваційних ідей конкурентами. Будь-який витік на ранніх етапах – фатальний для довіри споживачів. Програми акселерації (наприклад, Y Combinator) включають аудит безпеки як частину due diligence [5].

Держава відіграє провідну роль у формуванні національної кібербезпеки США через фінансування, законодавчі ініціативи, нормативні стандарти та співпрацю з приватним сектором. Уряди США останніх десятиліть послідовно визнавали кіберзагрози як одну з найнебезпечніших форм асиметричних атак, здатних підірвати економіку, обороноздатність і демократію.

У 2023 році Конгрес США затвердив понад \$10 млрд на забезпечення кіберзахисту федерального уряду, зокрема: \$2,9 млрд – на діяльність CISA; \$1,3 млрд – на модернізацію систем DHS (Department of Homeland Security); \$500+ млн – на гранти штатам та місцевим громадам для підвищення кіберстійкості.

Також передбачено створення Cyber Talent Management System для

залучення кращих фахівців до урядових структур [6].

Урядові структури активно координують свої дії з бізнесом через: Joint Cyber Defense Collaborative (JCDC) – платформа обміну даними між державою та лідерами галузі (Google, Microsoft, Amazon, AT&T). Ініціативи публічно-приватного партнерства – включають спільне тестування нових кіберзасобів, раннє виявлення загроз, обмін threat intelligence.

Наприклад, під час атаки SolarWinds CISA, Microsoft і FireEye спільно виявили інструменти шпигунства, що зменшило масштаб шкоди.

Кібербезпека – одна з найдинамічніших сфер на ринку праці США. Вона потребує висококваліфікованих кадрів, стратегічного планування та системи безперервної освіти. Попит на фахівців стрімко зростає, але пропозиція не встигає за темпами розвитку цифрових технологій, що створює системний дефіцит і відкриває нові можливості для інвестицій в освіту.

За даними CyberSeek, у США на 2024 рік відкрито понад 570 000 вакансій у сфері кібербезпеки [18]. Найбільш затребувані посади: аналітик інформаційної безпеки (Cybersecurity Analyst); інженер SOC (Security Operations Center); спеціаліст з етичного хакінгу; менеджер ризиків.

Згідно з LinkedIn, фахівці з кібербезпеки – у топ-10 найпотрібніших професій у США, а середня заробітна плата в галузі перевищує \$110 000 на рік [7].

За оцінками McKinsey & Company, надійна кіберінфраструктура може збільшити сукупний ВВП США на \$1 трлн до 2030 року за рахунок скорочення втрат від атак, підвищення ефективності бізнес-процесів і довіри до цифрових сервісів. У той час втрати від кібератак оцінюються на рівні 1–2% ВВП щороку. Наприклад, атака на компанію Colonial Pipeline у 2021 році паралізувала постачання палива на Східному узбережжі, спричинивши економічні втрати, які сягнули \$4,4 млрд. Наявність кіберстратегії: підвищує ефективність бізнесу-скорочується кількість збоїв, мінімізується час простою; знижує регуляторні ризики та витрати на дотримання вимог (наприклад, стандарт NIST, GDPR для компаній, які працюють у Європі); дозволяє масштабувати

цифрові продукти, не боячись витоків даних чи шахрайства. Підприємства, які інвестують у безпеку, отримують довгострокову конкурентну перевагу [8].

Висновки.

У ході дослідження було з'ясовано, що кібербезпека відіграє системоутворюючу роль в економіці США, виступаючи не лише інструментом захисту, а й потужним драйвером економічного зростання, інновацій та трансформації цифрової інфраструктури.

По-перше, зростаюча кількість кіберзагроз потребує постійного вдосконалення стратегій захисту, модернізації інфраструктури та розширення повноважень державних і приватних інституцій. Сектор кібербезпеки інтегрувався у всі сфери економіки – від енергетики до охорони здоров'я, забезпечуючи функціонування критичних систем і бізнес-процесів.

По-друге, інвестиції в кіберзахист – це економічно доцільне рішення. Як показує практика, вартість попередження кіберінцидентів є значно нижчою за потенційні збитки від успішних атак. Окремі кейси (як-от Colonial Pipeline) демонструють, що навіть одна уразливість може спричинити багатомільярдні втрати для економіки.

По-третє, ринок праці у сфері кібербезпеки розвивається вибуховими темпами, формуючи нову професійну культуру, підвищуючи попит на спеціалізовану освіту і стимулюючи розвиток сертифікаційних інститутів. США інвестують у людський капітал як в одну з головних конкурентних переваг у боротьбі з глобальними кіберзагрозами.

По-четверте, кібербезпека безпосередньо впливає на макроекономічні показники, зокрема ВВП, продуктивність праці та загальний інвестиційний клімат. Довіра до цифрових сервісів зростає лише тоді, коли користувачі й інвестори впевнені у захищеності даних і транзакцій.

По-п'яте, міжнародна співпраця США в царині кібербезпеки посилює не лише національну безпеку, а й зміцнює економічну позицію країни на світовому ринку. Спільні ініціативи в рамках НАТО, G7, AUKUS і двосторонніх угод сприяють уніфікації стандартів безпеки, обміну інформацією

та розбудові глобальної кіберекосистеми.

Таким чином, кібербезпека стала одним із базових елементів національної економічної політики США. Вона впливає на зайнятість, інвестиційну привабливість, інновації, міжнародну торгівлю та стратегічну стабільність. У найближчі роки її значення лише зростатиме – не як реактивної функції, а як активного інструменту розвитку й економічного домінування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. National Institute of Standards and Technology. Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity. – 2018. – <https://www.nist.gov/cyberframework>
2. Federal Bureau of Investigation. Internet Crime Report 2023. – https://www.ic3.gov/Media/PDF/AnnualReport/2023_IC3Report.pdf
3. White House. National Cybersecurity Strategy 2023. – <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/03/02/national-cybersecurity-strategy/>
4. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Significant Cyber Incidents. – <https://www.csis.org/programs/strategic-technologies-program/significant-cyber-incidents>
5. International Monetary Fund (IMF). Cyber Risk and the U.S. Financial System. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/01/25/Cyber-Risk-and-the-U-S-Financial-System-500967>
6. McKinsey & Company. The cyber-attack that could trigger a financial crisis. – <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk-and-resilience/our-insights/the-cyberattack-that-could-trigger-a-financial-crisis>
7. CNBC. Colonial Pipeline paid \$5 million ransom to hackers. – <https://www.cnbc.com/2021/05/13/colonial-pipeline-paid-5-million-ransom-to-hackers-source-says.html>
8. Deloitte Insights. The ROI of Cybersecurity: Defining the Value of Protection. – <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/public-sector/cybersecurity-investment-roi.html>

ФІНАНСОВІ ТА ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЦІОНІВ ДЛЯ ХЕДЖУВАННЯ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ-ЕКСПОРТЕРІВ

Панасейко Ірина Миколаївна,

к.е.н., доцент

Панасейко Микола Сергійович,

аспірант

Панасейко Сергій Миколайович,

к.е.н., доцент

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ. Дослідження застосування деривативів свідчить про те, що у світовій економіці вже п'ятий рік поспіль спостерігається зростання опціонного ринку. За даними американської фінансово-посередницької організації Options Clearing Corporation (організація надає послуги розрахунків для похідних інструментів та клірингу), обсяг опціонних контрактів у 2024 році у США досяг 10,2 млрд. дол. і в 2025 році очікується перевищення даного рівня [1].

Мета роботи. Метою дослідження є розгляд фінансових та податкових аспектів функціонування опціонів в Україні.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується законодавчій базі з питань оподаткування та фінансового ринку, інформації щодо застосування опціонів для хеджування валютних ризиків підприємств – експортерів.

Результати та обговорення. Динаміка опціонного ринку обумовлена поведінкою інвесторів, які прагнуть до максимізації своїх прибутків. Але причини успіху останні вбачають не в розмірах стартового капіталу, а саме в перевагах опціонного ринку. Завдяки умілому управлінню ризиками на основі використання опціонних контрактів інвестори досягають прибуткового та збалансованого портфеля. Торгівля опціонами надає трейдерам різні можливості для отримання прибутків. Торгівля опціонами вигідна для спекулятивних операцій, пов'язаних із змінами цін активів. При цьому за

менших вкладень трейдери отримують високу прибутковість.

В Україні такий фінансовий інструмент як опціони не має широкого розповсюдження. Згідно українського законодавства такий деривативний інструмент може застосовуватися у вигляді деривативного контракту (опціону), або деривативного сертифікату (деривативного цінного паперу).

Визначення «опціону» дається у Податковому кодексі України. Він розглядається як цивільно-правовий договір, за умовами якого один із учасників угоди бере на себе безумовне зобов'язання придбати (продати) у майбутньому базовий актив, а другий набуває права (але не зобов'язання) продати (купити) його на дату виконання або протягом терміну дії опціону. Кодексом обумовлено також те, що в договорі має бути зафіксована ціна базового активу, а покупець виплачує продавцю премію опціону [2].

Крім Податкового кодексу України визначення опціону надається у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (надалі Закон). В цьому Законі крім опціону дається визначення і «опціонним сертифікатам» [3].

В Законі визначення такого деривативного контракту як опціон доповнюється новими характеристиками. Зазначається, що опціон може укладатися як на організованому ринку, так і поза ним. Також виділяються два види опціонних договорів - кол та пут. На відміну від умов, зазначених у Податковому кодексі, в Законі вказується можливість (а не обов'язок) присутності в договорі умов обов'язкової сплати премії опціону.

В Законі також вказується можливість застосування і опціонних сертифікатів – таких деривативних цінних паперів (а не контрактів), які надають право їх власникам продати/придбати у емітента конкретний базовий актив. Ціна базового активу, строки та інші умови визначаються у спеціальних проспектах. Законом передбачається, що опціонні сертифікати можуть допускати розрахунки між суб'єктами без придбання або продажу базового активу. Існування опціонних сертифікатів може бути лише в електронній формі.

Опціонні сертифікати мають окремі переваги над опціонами. По-перше, на відміну від опціону, опціонний сертифікат може придбати не одна особа, а декілька – вони можуть перепродаватися шляхом укладання угод купівлі-продажу цінних паперів. Перевагою також є те, що участь Комісії у випуску даного деривативного інструменту робить такі операції більш безпечними порівнянно з деривативним контрактом. Тим більше, що останній може укладатися поза межами біржового ринку.

У світовій практиці найчастіше опціонний сертифікат вважається цінним папером, який підтверджує право на опціон. Іншими словами, власник сертифікату набуває права на продаж опціону.

Світова практика свідчить, що опціони набули розповсюдження на акції, зміну їх цін, боргові цінні папери, зокрема, казначейські векселі, облігації, на валютні курси, процентні ставки тощо. Існує також багато прикладів застосування екзотичних опціонів. Як приклад можна привести опціони на право продажу/купівлі металів, нафти, на право обміну акцій різних видів.

Опціони по своїй суті схожі на форвардні операції. Їх відмінність полягає в тому що суб'єкт, який володіє опціоном, може як виконати опціонну угоду, так і відмовитися від неї. При відмові від угоди власник опціону втрачає лише суму, витрачену на сплату премії.

Таким чином, основною функцією опціону можна вважати хеджування (страхування) ризиків. На практиці даний деривативний інструмент також застосовують для отримання спекулятивного прибутку, деколи – надприбутків [4].

Наведемо приклад страхування майбутніх доходів шляхом засосування валютного опціону – інструменту хеджування, в даному випадку, валютних ризиків. Український експортер укладає контракт на постачання продукції до Німеччини на суму 100000 євро., з оплатою через 3 місяці. Експортер боїться, що курс євро впаде, і він отримає менше гривень. Щоб захиститися від ризику, експортер купує опціон пут (put option) на продаж 100000 євро по фіксованому курсу 1 євро = 43 грн. з терміном дії 3 місяці. Премія за опціон становить,

наприклад, 1% від суми – тобто 1 000 євро.

Розглянемо дві ситуації.

Перша ситуація. Курс падає до 41 грн./євро: експортер реалізує опціон і продає євро по 43 грн., уникаючи збитків. Він отримує 4 300 000 грн. замість 4 100 000 грн., втративши тільки 1 000 євро на премії.

Друга ситуація. Курс зростає до 45 грн./євро: опціон не використовується. Експортер продає євро за ринковим курсом і отримує 4 500 000 грн. Він просто "втрачає" 1 000 євро премії, але загальний дохід вищий.

Висновки. Таким чином, хоча законодавство України визначає механізм дії опціонів та сертифікатів, реальна практика їх використання залишається мінімальною. У тому числі це пов'язано із недостатньою фінансовою обізнаністю, низьким рівнем довіри до фінансових інструментів. Однак, використання опціонів є перспективним напрямом, що може суттєво підвищити фінансову стійкість українських суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Торгівля опціонами у 2025 році: як обрати підхід і стартовий капітал. URL: <https://minfin.com.ua/ua/crypto/articles/torgovlya-opcionami-v-2025-godu-kak-vybrat-podhod-i-startovyy-kapital/>).
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-.VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
4. Карпова В. Опціони на підприємстві URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/8923-optsoni-na-pdprimstv>.

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБҐРУНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ КРИЗИ

Погребняк Андрій Тарасович,

аспірант

Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»

м. Львів, Україна

Анотація: Економічна діагностика є ключовим інструментом обґрунтування управлінських рішень, особливо в умовах економічної кризи. Вона дозволяє виявляти проблеми у фінансовому, організаційному та операційному аспектах діяльності підприємства. Діагностика забезпечує керівництво актуальною інформацією для прийняття стратегічних рішень. У кризовий період її значення зростає, адже вона сприяє оперативному реагуванню на зміни зовнішнього середовища. Особлива увага приділяється фінансовому аналізу як базовій складовій діагностики. Важливо також враховувати кадрові, технологічні та управлінські чинники. Прогнозування на основі діагностичних даних допомагає готувати адаптивні стратегії. Ефективність діагностики залежить від якості даних, цифрових інструментів і професіоналізму аналітиків. Її результати слід інтегрувати в загальну систему управління. Таким чином, економічна діагностика є основою стабільності й розвитку підприємства в умовах невизначеності.

Ключові слова: Економічна діагностика, управління, криза, аналіз, ризики, фінанси, стратегія, прогнозування, адаптація, рентабельність.

У сучасному світі, що характеризується високим рівнем нестабільності та частими кризовими явищами, ефективне управління підприємством потребує глибокого аналізу внутрішнього стану та зовнішнього середовища. Економічна діагностика в цих умовах виступає не просто елементом фінансового аналізу, а стратегічним інструментом, що дозволяє виявляти проблеми, оцінювати ризики

і формувати підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. У ситуації, коли зовнішні фактори змінюються непередбачувано, здатність підприємства оперативно адаптуватися залежить від точності, глибини і регулярності економічної діагностики.

Економічна діагностика – це системний і комплексний процес вивчення стану підприємства, який передбачає збір, аналіз та інтерпретацію фінансової, економічної та операційної інформації. Його мета – виявити як поточні, так і потенційні проблеми, що можуть вплинути на ефективність функціонування бізнесу. Особливої актуальності діагностика набуває у періоди кризи, коли рівень ризику зростає, а час для прийняття рішень скорочується. У таких умовах правильна оцінка фінансового стану, структурних змін, ринкових тенденцій і внутрішніх резервів стає вирішальним фактором виживання і подальшого розвитку компанії.

Кризові обставини змінюють звичні підходи до управління. У період економічних потрясінь підприємства змушені швидко перебудовувати свою діяльність, зменшувати витрати, шукати нові джерела доходу, адаптуватися до зміни попиту. Усі ці процеси мають ґрунтуватися на ретельному аналізі, і саме економічна діагностика є тим механізмом, що забезпечує інформаційну основу для антикризового управління. Вона дозволяє не лише оцінити поточний стан підприємства, а й спрогнозувати динаміку його розвитку, визначити точки опору та зони ризику, виявити внутрішній потенціал для зростання.

В умовах кризи особливого значення набуває фінансовий аналіз, як ключовий елемент діагностики. Аналізуючи показники ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості, обіговості активів, менеджмент може оцінити здатність підприємства виконувати зобов'язання, використовувати ресурси ефективно та забезпечувати прибутковість. Наприклад, зниження рентабельності може свідчити про неефективність бізнес-моделі або зростання витрат, що потребує термінового втручання. Оцінка ліквідності дозволяє виявити, чи зможе підприємство в короткостроковій перспективі розраховуватися за своїми боргами. Усі ці аспекти мають критичне значення в

періоди нестабільності, коли кожна помилка може коштувати бізнесу не лише фінансових втрат, а й самого існування.

Крім фінансових показників, важливо враховувати й інші аспекти: організаційну структуру, кадровий потенціал, технологічний рівень виробництва, якість управління. Комплексна діагностика передбачає вивчення взаємозв'язків між різними функціональними підрозділами, що дозволяє виявити вузькі місця в організації бізнес-процесів. Наприклад, зниження обсягів реалізації може бути спричинене не лише падінням попиту, а й неефективною логістикою, помилками в маркетинговій стратегії або низькою якістю продукції. Тільки системний підхід до діагностики дає змогу побачити повну картину й ухвалити виважені рішення.

Важливим аспектом економічної діагностики є прогнозування. На основі історичних даних, трендів та сценарного моделювання можна передбачити ймовірні варіанти розвитку подій. Це особливо важливо в умовах кризи, коли навіть невеликі зміни в економіці можуть мати серйозні наслідки для підприємства. Прогнозування дозволяє підготуватися до можливих викликів, сформулювати адаптивну стратегію, розробити резервні плани. Ефективне використання цього інструменту значно підвищує стійкість бізнесу до зовнішніх потрясінь. Успішне використання результатів економічної діагностики залежить від якісної інформаційної бази. Важливо, щоб дані були не лише точними, а й актуальними, своєчасно оновлювалися та були доступними для аналітиків і керівництва. У цьому контексті важливу роль відіграють сучасні інформаційні системи – ERP, CRM, BI-платформи, які дозволяють автоматизувати процес збору, обробки та візуалізації інформації. Завдяки їм управлінці можуть отримувати оперативні звіти, що дозволяє швидше реагувати на зміни ситуації та ухвалювати обґрунтовані рішення.

Варто також відзначити, що ефективна економічна діагностика неможлива без висококваліфікованих фахівців, здатних не лише збирати й обробляти дані, а й інтерпретувати їх у контексті стратегічних цілей підприємства. У кризових умовах зростає потреба в аналітиках, які володіють

не лише технічними навичками, а й стратегічним мисленням, розумінням ринкових тенденцій і здатністю працювати в умовах невизначеності. Такий персонал стає важливою конкурентною перевагою організації. Іншим важливим напрямом використання діагностики є формування антикризових стратегій. На основі результатів діагностичного аналізу підприємство може розробити конкретні заходи щодо виходу з кризи: оптимізацію витрат, реструктуризацію активів, зміну цінової політики, модернізацію виробництва або вихід на нові ринки. Водночас діагностика допомагає уникнути поспішних і неефективних рішень, які можуть погіршити становище. Наприклад, скорочення персоналу без урахування його кваліфікації і значення для ключових процесів може призвести до втрати критичних компетенцій.

Управлінські рішення, прийняті на основі економічної діагностики, мають бути інтегрованими в загальну систему управління підприємством. Це означає, що діагностика повинна стати регулярним, систематичним процесом, а не одноразовою реакцією на кризову ситуацію. Лише у цьому випадку вона здатна забезпечити довгострокову ефективність і стійкість бізнесу. Крім того, важливо забезпечити зворотний зв'язок між діагностикою та реалізацією управлінських рішень – для цього потрібно створити механізми моніторингу та оцінки ефективності впроваджених заходів. У підсумку можна стверджувати, що економічна діагностика є не лише важливим інструментом антикризового реагування, а й основою стратегічного управління в умовах невизначеності. Вона забезпечує підприємство актуальною, достовірною та комплексною інформацією, що необхідна для прийняття виважених рішень. Завдяки системному підходу, використанню сучасних технологій і участі кваліфікованих спеціалістів економічна діагностика перетворюється на фактор стабільності та зростання навіть у найбільш турбулентні періоди. Її впровадження як постійного елементу управлінського процесу дозволяє не лише вчасно виявляти загрози, а й активно використовувати наявні можливості для зміцнення конкурентних позицій підприємства.

ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СТРАТЕГІЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Поночовний Дмитро Олександрович,
доктор філософії, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
кафедра менеджменту імені професора Й. С. Завадського,
факультет аграрного менеджменту,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5292-7430>

Вступ. У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та зростання екологічних викликів підприємства стикаються з потребою переосмислення своїх стратегій управління. Особливої актуальності набуває концепція сталого розвитку, яка передбачає гармонійне поєднання економічної ефективності, соціальної відповідальності й екологічної безпеки. У цьому контексті управління персоналом відіграє ключову роль як механізм формування людського капіталу, здатного забезпечити стійкість і конкурентоспроможність організації. Інтеграція інноваційних технологій управління персоналом у стратегію сталого розвитку підприємства розглядається сьогодні не лише як засіб модернізації HR-процесів, а і як стратегічний інструмент трансформації всієї організаційної моделі.

Ключовим чинником ефективної трансформації HR-системи в умовах сталого розвитку є впровадження інноваційних технологій, зокрема цифрових рішень, аналітики великих даних, гнучких моделей роботи, платформ дистанційного навчання й автоматизованих інструментів управління талантами. Ці технології не лише оптимізують процеси управління персоналом, а й сприяють формуванню культури відповідальності, сталого мислення та підвищенню рівня залученості працівників. Отже, інноваційне HR-управління перетворюється на каталізатор організаційних змін і є основою довгострокової стабільності й розвитку підприємства в умовах глобальних викликів.

Мета роботи – аналіз можливостей інтеграції інноваційних технологій управління персоналом у стратегії сталого розвитку підприємства, а також обґрунтування практичних інструментів, які сприяють досягненню балансу між економічною ефективністю, соціальною стабільністю й екологічною відповідальністю.

Матеріали та методи. Для дослідження інтеграції інноваційних технологій управління персоналом у стратегію сталого розвитку підприємства застосовано комплексний підхід, що включає кілька методів. За допомогою методу аналізу й синтезу вивчено наукові джерела й розроблено концептуальну модель взаємодії інноваційних технологій і сталого розвитку. Для оцінювання практичної реалізації інноваційних HR-рішень на підприємствах застосовано метод порівняльного аналізу, що дав змогу виявити найбільш ефективні практики в компаніях, які активно впроваджують технології управління персоналом у контексті сталого розвитку. Контент-аналіз звітів провідних консалтингових компаній (Deloitte, PwC, WEF) забезпечив дослідження поточних тенденцій і прогнозів щодо розвитку HR-інновацій. Первинні дані зібрано за допомогою методу анкетування, проведеного серед HR-фахівців і менеджерів середньої ланки на підприємствах України, що дало змогу отримати інформацію про рівень впровадження інноваційних технологій у практику управління персоналом і їх вплив на досягнення цілей сталого розвитку.

Результати та обговорення. Сьогодні управління персоналом невід’ємно пов’язано з інформаційними технологіями. Сучасне підприємство, що прагне зберегти конкурентоспроможність, потребує не лише комп’ютерного забезпечення й доступу до інтернету, а й персоналу, який володіє цифровими навичками. Інформаційні технології дедалі активніше проникають у всі сфери діяльності, забезпечуючи автоматизацію та оптимізацію внутрішніх процесів підприємства. Завдяки цифровим рішенням значно спрощуються повсякденні функції управління персоналом – від ведення кадрового обліку, процесів рекрутингу й адаптації працівників до організації навчання та підвищення

кваліфікації.

Цифровізація дає змогу зменшити ймовірність помилок, пов'язаних із людським чинником, а також звільняє час для виконання стратегічних та аналітичних завдань. Знання й компетентності працівників у такому контексті застосовуються ефективніше. У сфері управління персоналом інформаційні технології стали ключовим чинником модернізації, значно полегшивши діяльність фахівців. Ці технології можна умовно поділити на кілька функціональних груп (рис. 1).

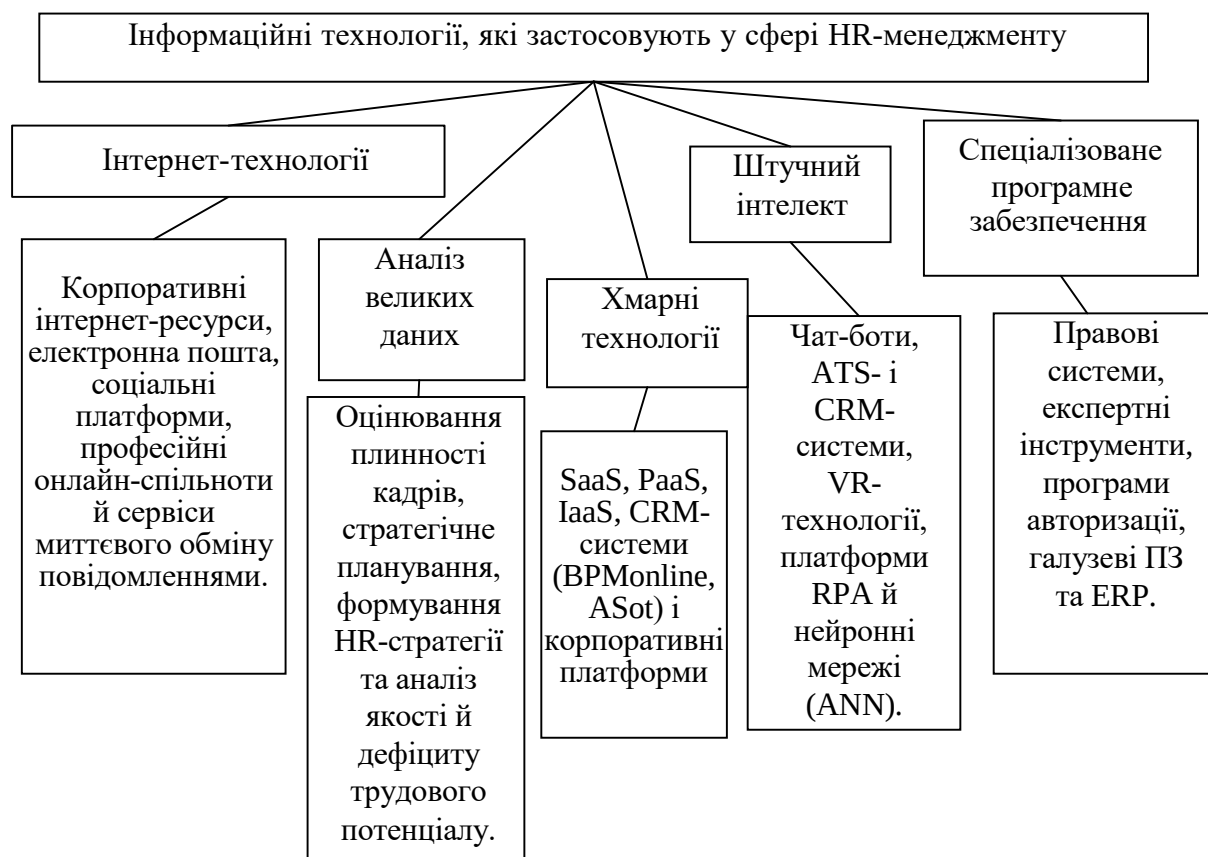

Рис. 1. Класифікація інформаційних технологій у сфері управління персоналом

Джерело: розроблено автором на основі [1].

Водночас у процесі управління персоналом важливо враховувати вікові відмінності. Так, старші працівники, які пройшли крізь періоди економічної нестабільності, зазвичай орієнтовані на стабільність, дисципліну, командну взаємодію та лояльність до компанії. Натомість представники молодшого

покоління, так зване «мережеве покоління», надають перевагу гнучкості, самореалізації та швидкому зворотному зв'язку. Для них значно важливішими за матеріальну винагороду можуть бути свобода дій, визнання досягнень і можливість кар'єрного зростання.

Пандемія COVID-19 стала яскравим прикладом необхідності цифрової трансформації функцій управління персоналом. В умовах соціального дистанціювання й самоізоляції особливо важливою стала здатність організувати ефективну дистанційну роботу. У сфері управління персоналом це сприяло прискореному впровадженню цифрових інструментів, які дають підприємствам змогу адаптуватися до нових реалій.

Сьогодні майже всі функції управління персоналом можуть бути переведені в цифровий формат. Автоматизовані системи забезпечують розрахунок заробітної плати і премій, моніторинг проходження навчальних програм, формування кадрового резерву за заданими параметрами. Молоде покоління працівників особливо цінує чіткий і регулярний зворотний зв'язок. Автоматизація системи мотивації в цьому контексті стає дієвим інструментом, який дає змогу не лише об'єктивно оцінювати результати діяльності працівників, а й надавати їм прозору інформацію щодо перспектив кар'єрного розвитку й очікуваних бонусів у режимі реального часу [2].

Інтеграція інноваційних інформаційних технологій у систему управління персоналом забезпечує комплексний вплив на всі основні HR-процеси, сприяючи реалізації принципів сталого розвитку підприємства. Для більш детального розуміння ролі та функціонального призначення цих технологій подано їх класифікацію за основними категоріями з урахуванням специфіки виконуваних завдань, впливу на економічний, соціальний та екологічний складники сталого розвитку, а також ключових аналітичних показників ефективності впровадження. Такий системний підхід дає змогу визначити пріоритетні напрями цифрової трансформації управління персоналом, що забезпечують підвищення продуктивності, мотивації працівників і довгострокову стабільність організації (таблиця 1).

Таблиця 1

**Класифікація інноваційних інформаційних технологій у системі
управління персоналом і їх вплив на стратегію
сталого розвитку підприємства**

Категорія ІТ в управлінні персоналом	Основні функції	Вплив на сталий розвиток	Ключові аналітичні дані
Автоматизація кадрового документообігу	Ведення обліку працівників, контроль робочого часу, нарахування зарплати	Підвищення економічної ефективності, скорочення часу на рутинні операції	72% компаній підвищили продуктивність праці на 15–20% (Deloitte, 2023)
Платформи рекрутингу й відбору	Аналіз резюме, оцінювання кандидатів за критеріями	Підвищення якості найму, зниження плинності кадрів	Зниження плинності кадрів і покращення адаптації молодих спеціалістів (PwC, 2022)
Системи навчання й розвитку	Онлайн-курси, тренінги, оцінювання ефективності навчання	Безперервна освіта, адаптація кваліфікацій без додаткових ресурсів	68% менеджерів підтверджують покращення адаптації молодих працівників (PwC, 2022)
Системи мотивації та оцінювання	Зворотний зв'язок, визначення KPI, стимулювання професійного зростання	Підвищення прозорості й об'єктивності оцінювання, підтримка соціальної справедливості	Регулярний зворотний зв'язок підвищує залученість працівників

Джерело: власна розробка автора.

Впровадження інноваційних інформаційних технологій у різні функції управління персоналом не лише оптимізує операційні процеси, а й сприяє формуванню корпоративної культури, орієнтованої на прозорість, залучення працівників і їхній професійний розвиток. Автоматизація кадрового документообігу дає змогу знизити ризики помилок і підвищити точність обліку, що є критично важливим для економічної стабільності підприємства. Застосування сучасних платформ рекрутингу забезпечує більш якісний підбір кадрів і скорочує час адаптації нових співробітників, що позитивно впливає на соціальний аспект сталого розвитку.

Системи навчання й розвитку відкривають нові можливості для безперервної професійної освіти, що сприяє підвищенню кваліфікації персоналу без значних додаткових витрат ресурсів згідно з екологічними вимогами ефективного використання ресурсів. Натомість системи мотивації та оцінювання забезпечують регулярний зворотний зв'язок і підтримують справедливую систему заохочень, що створює умови для формування високої мотивації та зниження плинності кадрів [3].

Впровадження комплексних інформаційних систем управління персоналом є пріоритетним напрямом модернізації HR-процесів на підприємствах. Такі системи мають інтегрувати автоматизацію кадрового документообігу, рекрутингу, навчання та мотивації, що дасть можливість підвищити ефективність управління людськими ресурсами та сприятиме реалізації стратегії сталого розвитку організації [4].

Крім того, необхідно розробляти адаптивні моделі цифрової трансформації управління персоналом, які враховують різноманітність поколінь працівників. Це забезпечить формування інклюзивної корпоративної культури, що враховує цінності, мотивації та поведінкові особливості різних вікових груп, завдяки чому підвищується залученість і лояльність персоналу.

Особливу увагу варто приділити розвитку аналітичних інструментів і впровадженню технологій штучного інтелекту для об'єктивного оцінювання продуктивності працівників. Це дасть можливість своєчасно надавати зворотний зв'язок, стимулюючи професійний розвиток і підвищення мотивації, що є ключовим чинником зростання загальної ефективності підприємства.

Необхідним елементом корпоративної стратегії має стати впровадження систем дистанційного навчання й розвитку персоналу, що сприятиме безперервній освіті кадрів, їхній адаптації до змін ринкових умов і зменшенню ресурсних витрат і відповідає принципам екологічного складника сталого розвитку. Загалом для забезпечення сталого розвитку підприємства доцільно розробити комплексний підхід до цифровізації управління персоналом, який інтегруватиме економічні, соціальні й екологічні аспекти діяльності організації. Такий підхід сприятиме підвищенню конкурентоспроможності й довгостроковій стабільності підприємства в умовах сучасних викликів.

Висновки. Інтеграція інноваційних інформаційних технологій у систему управління персоналом є одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку сучасних підприємств. Впровадження цифрових інструментів автоматизації, рекрутингу, навчання й мотивації сприяє підвищенню ефективності HR-процесів, оптимізації ресурсів і формуванню прозорості

корпоративної культури. Аналітичні дані підтверджують, що цифрова трансформація управління персоналом позитивно впливає на продуктивність праці, рівень задоволеності співробітників і зниження плинності кадрів.

Урахування особливостей різних поколінь працівників через адаптивні моделі цифрових технологій дає змогу створювати інклюзивне робоче середовище, яке підтримує мотивацію та залучення персоналу. Безперервне навчання й розвиток за допомогою онлайн-платформ є важливим складником сталого розвитку, забезпечуючи відповідність кваліфікацій співробітників потребам ринку. Отже, цифровізація управління персоналом є стратегічним інструментом, що сприяє довгостроковій конкурентоспроможності підприємства, збереженню людського капіталу й інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів у діяльність організації. Рекомендується подальше впровадження й удосконалення інноваційних технологій для забезпечення стабільного розвитку в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Могильна Л., Орехова А., Хромушина, Л. Використання інноваційних ІТ технологій для HR-менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-56>.
2. Гуцуляк Н. Сучасні технології управління персоналом. *Економіка і організація управління*. 2019. № 3 (35). С. 111–118. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.3.11>.
3. Жавела К., Жавела А. Сучасні концепції та інноваційні технології в системі управління персоналом. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 22. С. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.22.73>.
4. Федорова Ю., Єльнікова Г. Інноваційні інформаційні технології в підготовці та управлінні персоналом. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2021. Вип. 11 (22). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-11\(22\)-11](https://doi.org/10.33296/2707-0654-11(22)-11).

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Пташник С. А.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
УНУ, Україна

Розвиток цифрових технологій стрімко змінює систему публічного управління в усьому світі. В Україні в умовах децентралізації та реформування бюджетної системи цифровізація місцевого фінансового управління стала не лише викликом, а й необхідністю. Територіальні громади отримали більші фінансові повноваження, але разом з тим – і більше відповідальності за прозоре, ефективне та результативне управління бюджетними коштами. У таких умовах цифрові інструменти постають як ключовий засіб підвищення ефективності фінансового менеджменту на місцях.

Управління місцевими фінансами в Україні поступово переходить на цифрову основу, що охоплює різні етапи бюджетного процесу – від планування до моніторингу використання коштів. Серед ключових цифрових інструментів, які впроваджуються в органах місцевого самоврядування, можна виділити:

1. Інформаційно-аналітичні платформи
2. Геоінформаційні системи (ГІС)

ГІС-технології дозволяють ефективно управляти майном, землею, інфраструктурними об'єктами. Наприклад, інтеграція кадастрових даних із системами планування бюджету дає змогу краще планувати доходи від оренди земельних ділянок.

3. Автоматизовані системи бюджетування та управління фінансами

ERP (Enterprise Resource Planning) і CRM-системи дозволяють автоматизувати внутрішні процеси в ОМС – облік доходів і видатків, казначейське обслуговування, управління контрактами та звітність. Приклади систем – "М.Е.Дос", "IS-PRO", "Logica", BAS ERP для ОМС тощо.

4. Електронна демократія та цифрова участь громадськості

Цифрові платформи для участі громадськості у фінансовому процесі:

Громадський бюджет (електронне голосування за проєкти);

Електронні петиції;

Системи онлайн-опитувань, інтерактивні мапи потреб тощо.

Незважаючи на значний прогрес, в Україні існує ряд системних проблем, які стримують повноцінне впровадження цифрових інструментів в управлінні місцевими фінансами:

1. Фрагментованість IT-інфраструктури

Різні громади використовують несумісні між собою програмні продукти, що ускладнює інтеграцію даних, передачу звітності та централізований моніторинг.

2. Цифрова нерівність між громадами. Малі та сільські громади часто не мають: належної технічної бази, кваліфікованих IT-кадрів, доступу до сучасних цифрових рішень. Це посилює дисбаланс у рівні розвитку громад.

3. Низький рівень цифрової компетентності посадовців. У багатьох органах влади працівники не мають достатньої кваліфікації для ефективного використання цифрових інструментів або не проходили відповідного навчання.

4. Проблеми кібербезпеки. Зростання обсягів обробки фінансової інформації підвищує ризики: витоку даних, зовнішніх кібератак, втрати доступу до важливої інформації.

5. Неврегульованість нормативної бази

Часто законодавче забезпечення не встигає за технологічними змінами. Бракує: уніфікованих стандартів роботи з цифровими фінансовими системами; чітких вимог до інтеграції платформ; процедур захисту інформації.

Для досягнення якісної цифрової трансформації в управлінні місцевими фінансами необхідне цілеспрямоване реформування на кількох рівнях:

1. Формування єдиного цифрового середовища

Розробка національної платформи управління місцевими фінансами з можливістю інтеграції з ДПС, Державним казначейством, кадастрами тощо.

2. Підвищення кваліфікації кадрів: систематичне навчання персоналу; впровадження сертифікації фінансових менеджерів місцевого рівня; підтримка освітніх програм у сфері цифрового управління публічними фінансами.

3. Цифрова інклюзія громад. Забезпечення доступу до інтернету та техніки у віддалених громадах; створення центрів цифрової підтримки при ЦНАПах; підтримка цифрової участі громадян.

4. Розвиток правового забезпечення. Оновлення нормативних актів щодо захисту даних, кібербезпеки, електронного документообігу; Стандартизація звітності та цифрових процесів.

Цифрові інструменти управління місцевими фінансами – це не лише технологічне нововведення, а стратегічна складова фінансової спроможності територіальних громад. Їх ефективне впровадження дозволяє:

- ✓ зменшити витрати бюджету на адміністрування;
- ✓ підвищити прозорість та довіру громадськості;
- ✓ оперативно приймати управлінські рішення на основі даних.

Втім, досягнення цих результатів можливе лише за умов політичної волі, належного фінансування, розбудови цифрових компетентностей та нормативної підтримки. Тільки комплексний підхід дозволить трансформувати систему місцевого управління у відповідності до викликів цифрової епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Л. П. Барич-Тіновська, О. Л. Дурман. Сучасні цифрові інструменти підвищення прозорості та ефективності використання публічних коштів. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування, 2022, №3(2)

2. Ольга Глущенко, Мар'яна Швайко, Роман Єрмоменко. Фінанси місцевого самоврядування у воєнних умовах: сучасні тенденції, виклики, проблеми та шляхи розвитку. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences, 2024, №332.

ІННОВАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: АДАПТАЦІЯ ДО ВИКЛИКІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Соколова Катерина Юріївна,

аспірант

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі стрімкий розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту (ШІ) суттєво трансформує всі сфери суспільного життя: економіку, освіту, охорону здоров'я та державне управління. Ця трансформація створює безпрецедентні можливості для економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності, але водночас породжує нові правові, етичні та соціальні виклики. Україна, прагнучи інтегруватися у глобальний інноваційний простір та розбудовувати цифрову економіку, стикається з нагальною необхідністю оновлення та адаптації свого законодавства для ефективного регулювання інноваційної діяльності в умовах глибокої цифровізації. Попри наявність базових нормативно-правових актів у сфері інновацій, існує гостра потреба в їхній модернізації, аби вони відповідали сучасним викликам та глобальним тенденціям. Зокрема, актуальними є питання правового визначення та регулювання ШІ, захисту інтелектуальної власності в цифровому середовищі, забезпечення кібербезпеки та етичних аспектів використання новітніх технологій, які мають прямий вплив на інвестиційний клімат та інноваційний потенціал країни.

Ціль роботи. / Aim. Метою цієї роботи є аналіз поточного стану інноваційного законодавства України щодо його адаптації до викликів цифровізації та розвитку штучного інтелекту з урахуванням економічних наслідків та потенціалу для стимулювання інноваційного розвитку, а також обґрунтування пропозицій щодо його подальшого вдосконалення. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні та систематизації специфічних правових колізій та прогалин, що виникають на перетині українського

інноваційного законодавства та розвитку ІІ, з огляду на його економічні наслідки, що є недостатньо висвітленим аспектом у вітчизняній науковій літературі. Теоретична значущість роботи полягає в уточненні концептуальних підходів до правового регулювання новітніх технологій в умовах швидкої цифрової трансформації, пропонуючи міждисциплінарний погляд на взаємодію права та економіки в цифрову епоху.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Дослідження базується на аналізі чинних нормативно-правових актів України у сфері інноваційної діяльності, а також на вивченні стратегічних документів, концепцій, рекомендацій та наукових публікацій провідних українських та закордонних вчених, що стосуються розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту. Аналіз проводився в хронологічних рамках 2000-2024 років, охоплюючи період формування інноваційного законодавства та викликів, пов'язаних із цифровізацією. Використовувалися методи: системного аналізу для виявлення взаємозв'язків між різними елементами інноваційної системи та виокремлення ключових прогалин, а також їхніх економічних наслідків; порівняльно-правового аналізу для зіставлення українського та міжнародного досвіду правового регулювання ІІ (зокрема ЄС, США, Китаю) та оцінки їхніх економічних підходів до стимулювання інновацій, що дозволило ідентифікувати найкращі практики та оцінити їх адаптивність до українських реалій; прогностичний метод для формування рекомендацій щодо майбутнього правового регулювання, що сприятиме економічному зростанню та інтеграції в глобальний інноваційний простір; та формально-юридичний метод для інтерпретації правових норм з урахуванням їхнього впливу на економічну діяльність та інноваційний клімат.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Інноваційне законодавство України формувалося з початку 2000-х років. Основним документом є Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року № 40-IV [1], який визначає ключові поняття та принципи державної політики у сфері інновацій, а також механізми підтримки інноваційної

діяльності. Державне регулювання здійснюється через визначення пріоритетних напрямів та формування інноваційних програм [2].

Однак, попри наявність законодавчої бази, існують суттєві проблеми в її реалізації, що гальмують економічний розвиток та підривають інвестиційну привабливість. Зокрема, відсутність чіткої національної інноваційної стратегії, яка б синхронізувала дії різних міністерств та відомств щодо розвитку та впровадження ІІІ, призводить до фрагментації зусиль та розпорошення ресурсів. Недостатнє фінансування наукових досліджень та інноваційних проєктів (наприклад, низький відсоток ВВП, що витрачається на R&D, порівняно з країнами ЄС), а також слабка взаємодія між наукою, бізнесом та державою призводять до низького рівня комерціалізації наукових розробок, обмежують формування високотехнологічних стартапів та уповільнюють загальний економічний прогрес. Чинне законодавство не враховує специфіку цифрових технологій та ІІІ, що створює правові прогалини у регулюванні новітніх форм інноваційної діяльності. Наприклад, відсутні чіткі норми щодо використання алгоритмів ІІІ, обробки великих даних, захисту персональної інформації та етичних аспектів. Серед основних проблем – відсутність чітких правових визначень для понять, пов'язаних із ІІІ, таких як «алгоритм» чи «автоматизоване рішення» [3], що створює правову невизначеність для інвесторів та розробників, перешкоджаючи залученню капіталу в сектор.

Використання ІІІ у різних сферах (правосудді, охороні здоров'я, освіті) піднімає питання етичності, відповідальності та захисту прав людини. Автоматизовані рішення можуть призводити до дискримінації або порушення приватності, якщо не забезпечено належного контролю та прозорості алгоритмів, що, зі свого боку, негативно впливає на довіру суспільства до технологій та їхнє широке впровадження в економіку, стримуючи інновації. Ці аспекти потребують чіткого правового регулювання та нагляду, враховуючи міжнародний досвід. Наприклад, Європейський Союз розробляє нормативні акти з регулювання ІІІ (AI Act), що створюють певні економічні стимули та бар'єри для бізнесу, залежно від рівня ризику технології. США застосовують

більш гнучкий, "м'який" підхід, наголошуючи на інноваціях, тоді як Китай активно інвестує та регулює ШІ з позиції державного контролю, демонструючи різні моделі економічного стимулювання та контролю. У відповідь на виклики цифровізації, Україна розробляє стратегії. Ключовим документом є «Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні» [4], що передбачає гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами, розробку етичного кодексу ШІ та створення технічних комітетів стандартизації. Міністерство цифрової трансформації України у 2024 році опублікувало «Білу книгу» та «Рекомендації щодо відповідального використання ШІ», які визначають принципи інтеграції ШІ, зокрема прозорість алгоритмів та поетапне впровадження регулювання [6]. Ці документи є важливим кроком, проте їх імплементація потребує подальшої законодавчої роботи для забезпечення правової передбачуваності та стабільності для інвесторів.

У 2023 році внесені зміни до Закону України «Про авторські та суміжні права», які стосуються об'єктів, згенерованих комп'ютерними програмами. Тепер такі об'єкти підпадають під спеціальне право *sui generis* з терміном дії 25 років [5], що суттєво відрізняється від класичного авторського права. Це рішення викликає дискусії щодо економічної доцільності та того, як воно вплине на інвестиції в розробку ШІ-продуктів та їхню комерціалізацію, оскільки коротший термін захисту може зменшити стимули для довгострокових інвестицій. У контексті євроінтеграції, Україна розглядає імплементацію Закону Європейського Союзу про ШІ (AI Act) для створення ідентичних правових режимів та спрощення співпраці з європейськими партнерами, що є важливим кроком для залучення міжнародних інвестицій та інтеграції у глобальні інноваційні ланцюги. Для ефективного правового регулювання та стимулювання економічного зростання Україні необхідно здійснити комплексне оновлення нормативно-правової бази. По-перше, доцільно розробити та ухвалити окремий Закон України про штучний інтелект, що визначатиме ключові терміни, етичні принципи, рівні ризику та механізми регулювання, сприяючи стабільності та передбачуваності для бізнесу та

знижуючи транзакційні витрати. Ухвалення такого закону є критично важливим, оскільки існуюча законодавча база, розроблена без урахування специфіки ІІІ, не здатна забезпечити комплексне та цілісне регулювання всіх аспектів його застосування, що створює правову невизначеність та перешкоджає інвестиціям. По-друге, необхідно інтегрувати етичні принципи використання ІІІ у національне законодавство, забезпечуючи прозорість алгоритмів, запобігання дискримінації та захист персональних даних, що збільшить довіру споживачів та інвесторів та розширить ринки для ІІІ-рішень. По-третє, слід удосконалити правовий режим захисту результатів інтелектуальної діяльності, згенерованих ІІІ, та впровадити механізми цифрового моніторингу нормативно-правових актів, що підтримає подальший розвиток креативних індустрій та інноваційних стартапів, забезпечуючи адекватний захист їхніх інвестицій.

Висновки. / Conclusions. Інноваційне законодавство України потребує комплексної трансформації з урахуванням глобальних викликів цифровізації та стрімкого розвитку штучного інтелекту. Чинна нормативна база, хоч і створює певні підвалини для підтримки інноваційної діяльності, але не відповідає сучасним технологічним реаліям та економічним потребам безпечного й етичного використання цифрових рішень, що призводить до втрати конкурентних переваг та уповільнення інноваційного розвитку.

Україна зробила важливі кроки у цьому напрямі, затвердивши концептуальні документи та розпочавши гармонізацію з європейським правом. Однак подальше вдосконалення потребує не лише імплементації норм, а й переосмислення ролі права як інструменту стимулювання економічного зростання та інновацій у цифрову добу. Ефективна адаптація українського законодавства до викликів цифровізації та ІІІ стане важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності економіки, залучення прямих іноземних інвестицій, розвитку високотехнологічних галузей, створення нових робочих місць та захисту основоположних прав громадян, що є запорукою сталого економічного розвитку та добробуту суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
2. Стаття 6. Основні напрями державної політики у сфері інноваційної діяльності // Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#n71>
3. Штучний інтелект як інструмент правової реформи: потенціал, тенденції та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/19959>
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 02.12.2020 № 1556-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
5. Центр демократії та верховенства права. Регулювання штучного інтелекту: як ЄС планує це робити і що з цього може взяти Україна? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedem.org.ua/analytics/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu/>
6. Міністерство цифрової трансформації України. Регулювання ШІ: рекомендації для держави та суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Регулювання%20ШІ.pdf>

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Шумська Світлана Степанівна,
д.е.н., доцент, провідний науковий співробітник
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
національної академії наук України»,
м. Київ, Україна

Вступ. Серед важливих чинників, що визначають динаміку прискорення й траєкторію розвитку глобальної та національних економік, а також впливають на якість життя громадян, ключове місце, окрім фундаментальних факторів капіталу та НТП, займає фактор праці, динаміку якого відображають показники, що характеризують структурні зміни та ефективність використання, зокрема, продуктивність праці та кількість відпрацьованого робочого часу.

Ціль роботи. Метою дослідження є оцінка соціальних факторів у прискоренні продуктивності праці в Україні та виокремлення важливої ролі соціальної економіки як рушійної сили у сценаріях розвитку глобальної економіки орієнтованих на досягнення сталого розвитку.

Матеріали та методи. Дослідження проведено із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів: статистичного, логіко-історичного, економіко-математичного моделювання. Інформаційною базою слугували статистичні дані та дослідження експертів Світової лабораторії нерівності, Всесвітнього економічного форуму і Фонду соціального підприємництва Schwab.

Результати та обговорення. Перш за все, варто відмітити, що трансформаційні ефекти змін ринку праці на національному та глобальному рівнях є результатом структурних змін глобальної економіки й посилення соціального фактора, дія якого відображає зміну якості суспільних відносин. Масштабне дослідження експертів Світової лабораторії нерівності, що охоплює всі регіони світу за період з 1800 по 2025 рік, не тільки відображає історичні тенденції в динаміці показника відпрацьованого робочого часу, але й окреслює

потенційний шлях до високопродуктивного з високим дозвіллям майбутнього до 2100 року, одночасно задовольняючи зростаючий соціальний попит на планетарну стійкість і соціально-економічну справедливість [1].

За даними дослідження – упродовж двох століть динаміка показника відпрацьованого робочого часу значно скоротилась (-34%), з приблизно 3200 годин (що еквівалентно приблизно 60-65 годин на тиждень протягом усього року) до приблизно 2100 годин (близько 40 годин на тиждень, включаючи два тижні оплачуваної відпустки), хоча і з великими коливаннями за різними періодами [1].

Таке суттєве глобальне скорочення робочого тижня за період 1800-2025 рр. експерти закономірно пов'язують із зростанням продуктивності праці, при цьому відзначаючи значні відмінності по регіонах, часових проміжках та у секторах. На глобальному рівні погодинна продуктивність (внутрішній національний продукт за годину роботи) зросла приблизно з 0,7 євро в 1800 р. до 16 євро в 2025 р. (по ПКС, євро 2025) [1]. За оцінками експертів у 2025 році погодинна продуктивність складе від 4 євро в країнах Африки на південь від Сахари та до 55–60 євро в США, Швеції, Німеччині чи Франції. На всьому виділеному довгостроковому проміжку 60-65% приросту продуктивності праці було використано на збільшення виробництва, а близько 35-40% – на скорочення робочого часу та отримання додаткового дозвілля [1]. Вирішальну роль у скороченні робочого тижня (відпрацьованого робочого часу) відіграло зростання робітничого руху, активності профспілок і політичних партій зорієнтованих на зміну інститутів та соціальних норм.

На основі виявлених історичних тенденцій Марі Андреску, Ромен Лубес, Томас Пікетті та Анна-Софі Робійяр у своєму дослідженні провели перспективний аналіз можливих майбутніх траєкторій на період 2025–2100 років. Так, на думку експертів, при реалізації звичайного сценарію (продовження зростання продуктивності з темпами, що склалися упродовж 1990-2025 років), відбуватиметься поглиблення нерівності між країнами Півночі та Півднем, що призведе до величезного демографічного тиску, ризику

посилення політичного конфлікту з приводу кліматичних/постколоніальних репарацій та дуже великих труднощів у співпраці з питань клімату та інших глобальних проблем. Більш оптимістичний сценарій, який вимагає масштабних інвестицій в людський капітал та інфраструктуру (зокрема, в країнах глобального Півдня), передбачає, що до 2100 року глобальна погодинна продуктивність наблизиться до позначки близько 100 євро у всіх країнах, що буде супроводжуватися істотним скороченням всього відпрацьованого робочого часу, зменшенням нерівності і гендерного розриву, а також масштабним структурним перерозподілом робочого часу, зокрема його скороченням у найбільш екологічно забруднюючих секторах [1].

Незважаючи на значні успіхи в розвитку за останні півстоліття, на думку експертів у різних галузях, поточній глобальній економічній системі все ж бракує відповідних інструментів для своєчасного, адекватного та справедливого вирішення суспільних проблем. З іншого боку, сила зростаючої соціальної економіки та її бізнес-моделі, орієнтовані на цінності, показали, що суспільні виклики також можуть бути можливостями [2].

Уряди в усьому світі, що визнають потенціал соціальної економіки для вирішення національних і глобальних проблем, стикаючись з бар'єрами, які заважають їм розвиватися, шукають способи, за допомогою яких соціальна економіка, що живиться соціальними інноваціями, зможе вирішити деякі з найнагальніших викликів розвитку нашого часу. Наприклад, План дій Європейської Комісії щодо соціальної економіки має три ключові цілі: створити належну основу для процвітання соціальної економіки; відкрити можливості для розвитку суб'єктів соціальної економіки; а також посилити визнання соціальної економіки та її потенціалу [2].

У контексті сприяння стабільній економічній діяльності, створенню робочих місць та підвищення продуктивності праці важливою є оцінка впливу різних факторів на підвищення продуктивності праці в країні. Для того щоб визначити вплив «соціального» фактора на динаміку продуктивності праці (**PRODUCTIVITY**) в Україні побудовано ряд однофакторних регресійних

моделей. Зокрема, аналіз моделей (1)-(2) дає *підтвердження коректності висунутих гіпотез*: на підвищення **продуктивності праці** позитивний ефект дає зростання: **HDI** – індексу людського розвитку та **SOC_ZADOVOLEN** – показника, що характеризує *соціальне самопочуття*: задоволеність основних соціальних потреб.

Аналіз статистичних характеристик регресійних рівнянь та перевірка їх якості (щодо R^2 та відсутності автокореляції першого й вищих порядків, гетерекседастичності) свідчать про адекватність побудованих моделей. Варто зазначити, що одержані оцінки параметрів економетричних моделей отримано «за інших рівних умов», тобто без виділення впливу інших важливих фундаментальних чинників (в лінійних регресійних моделях це припущення враховано через включення константи, яка є статистично значущою).

Таблиця 1

**Емпірична оцінка впливу окремих факторів
на продуктивність праці в Україні**

	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>
Dependent Variable (Y)	PRODUCTIVITY	
Variable (X)*		
HDI	0.904966	
<i>Prob. t-Statistic</i>	0.0000	
SOC_ZADOVOLEN		0.012523
<i>Prob. t-Statistic</i>		0.0000
CONST	-0.550271	-0.348368
<i>Prob. t-Statistic</i>	0.0000	0.0000
R-squared	0.891484	0.889644
Prob(F-statistic)	0.0000	0.0000
Sample	1996 – 2021	

* Статистично значущі за 1% рівня (згідно з *Prob. t-Statistic* для кожного фактора).

Джерело: розрахунки автора з використанням статистичного пакета EViews 9.5.

Висновки. На сьогоднішній день у глобальному світі соціальна економіка створює інклюзивне та стійке глобальне економічне зростання. Його потенціал для підтримки досягнення цілей розвитку, передбачених у Порядку денному

сталого розвитку до 2030 року, є суттєвим і для України [3]. Використання світового досвіду впровадження соціальної економіки і здійснення необхідних кроків вже зараз може забезпечити більшу соціальну згуртованість, підвищити продуктивність праці і якість життя, допомогти прискорити існуючу економіку до більш інклюзивного, сталого майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Marie Andreescu, Romaine Loubes, Thomas Piketty, Anne-Sophie Robilliard. Global Labour Hours in Paid and Unpaid Work: Inequality, Productivity and Structural Transformation, 1800-2100. *WORKING PAPER* N°2025/08. URL: https://prod.wid.world/www-site/uploads/2025/05/WorldInequalityLab_WP2025_08_Global-Labour-Hours-in-Paid-and-Unpaid-Work_Inequality-Productivity-and-Structural-Transformation1800-2100_Final.pdf
2. Unlocking the Social Economy Towards an inclusive and resilient society. *Insight Report*. May 2022. URL: <https://www.weforum.org/publications/unlocking-the-social-economy-towards-an-inclusive-and-resilient-society-davos2022/>
3. Цілі Сталого розвитку. Держстат України. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/1/#top>

LEGAL SCIENCES

ЗАПОБІГАННЯ КОНТРАБАНДІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

Бондаренко Богдан Олександрович

Захаренков Дмитро Сергійович

Курсанти 3 курсу

Факультету підготовки фахівців

огранів досудового розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Актуальність запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів зумовлена низкою критичних чинників, що безпосередньо впливають на безпеку держави, добробут громадян і загальну криміногенну ситуацію в країні. Насамперед, зростаючі обсяги незаконного переміщення цих речовин через митний кордон України є викликом не лише для національної безпеки, а й для охорони здоров'я населення, особливо молоді. У сучасних умовах війни та нестабільності в державі контрабанда наркотиків стає ще більш загрозливою, оскільки використовується як джерело фінансування організованих злочинних угруповань, які часто мають міжнародні зв'язки. Складність ситуації посилюється високим рівнем корупції в митних та правоохоронних органах, що дозволяє протиправній діяльності залишатися непоміченою. Крім того,

наркотичні речовини, що потрапляють на внутрішній ринок, сприяють стрімкому зростанню наркозалежності, що, у свою чергу, веде до деградації суспільних цінностей, зростання рівня злочинності та загального ослаблення національного потенціалу. Особливо тривожним є те, що жертвами наркотизації найчастіше стає молодь, яка становить основу майбутнього держави. У зв'язку з цим, запобігання контрабанді наркотиків є одним із найважливіших завдань кримінальної політики України. Його ефективне вирішення потребує комплексного підходу: удосконалення законодавства, зміцнення митного контролю, підвищення професійної підготовки правоохоронців, а також формування належної правової культури серед населення.

Теоретико-правову базу для проведення дослідження особливостей контрабанди наркотичних засобів та механізмів її запобігання становлять наукові напрацювання таких провідних фахівців у галузі кримінального права та кримінології, як Л. В. Багрій-Шахматов, Ю. В. Баулін, В. Д. Басай, О. І. Бойко, В. М. Володько, Н. О. Гуторова, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, О. В. Козаченко, О. О. Кравченко, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, Н. А. Мирошниченко, О. В. Наден, А. М. Полях, Ю. Г. Пономаренко, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, М. С. Таганцев, М. І. Хавронюк, В. І. Шакур, В. А. Щербань, О. М. Ясінська та інші. Ці автори зробили вагомий внесок у формування наукового підґрунтя для аналізу проблем боротьби з контрабандою наркотичних речовин і розробки ефективних заходів її попередження.

Поняття контрабанди, визначене Кримінальним кодексом України, є вдалим, оскільки охоплює широкий спектр способів вчинення цього злочину. Через те, що наркотичні засоби є предметами, обіг яких суворо контролюється державою, та враховуючи їхню підвищену небезпеку, немедичне використання таких речовин завдає суттєвої шкоди здоров'ю населення. Саме тому злочин, передбачений статтею 305 КК України, не можна віднести до сфери господарських правопорушень. Кримінальна відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або

фальсифікованих лікарських препаратів встановлена у розділі XIII КК України. Закон класифікує такі діяння як тяжкі або особливо тяжкі злочини, що підкреслює високий рівень суспільної небезпеки, яку вони становлять [1, с. 336].

Контрабанда наркотиків є небезпечною не лише через сам факт незаконного переміщення, а й тому, що вона сприяє насиченню внутрішнього ринку забороненими речовинами. Це призводить до збільшення кількості осіб, які їх вживають, та зростання рівня злочинності, переважно корисливого характеру. З цим явищем тісно пов'язані наркоманія, міжнародна організована злочинність, корупція та моральна деградація влади [2, с. 227].

Контрабанда є однією з головних причин формування злочинних угруповань, які не лише переміщують наркотики, але й займаються їх збутом. Це явище підриває ґенофонд нації, адже наркотики впливають на репродуктивне здоров'я, особливо якщо вживаються під час вагітності. Вчені підтверджують, що наркотична залежність може передаватися спадково.

Економічна шкода від цього злочину теж є значною. Злочинні структури отримують прибутки від продажу наркотиків, вилучаючи кошти з легального обігу. За статистикою, на кожні 10 тисяч громадян припадає близько 21 особи, які незаконно вживають психотропні речовини [3, с. 141].

Тривожним є й те, що Україна з країни транзиту перетворюється на державу-споживача наркотиків, зокрема синтетичних речовин. Ситуацію ускладнює війна, яка створює додаткові ризики та сприяє наркозлочинності. Контрабанда рідко є ізольованим правопорушенням – її зазвичай супроводжують інші злочини, зокрема насильницькі, пов'язані з отриманням коштів для придбання наркотиків.

Серед основних способів вчинення контрабанди: переміщення наркотичних засобів поза митним контролем або з їх приховуванням. Це може бути здійснено за допомогою тайників, спеціально обладнаних схованок, підроблених документів чи дій посадових осіб, які зловживають службовим становищем [2, с. 228].

Протидія незаконному обігу наркотиків є глобальним пріоритетом. В Україні головну роль у цій боротьбі відіграють оперативні підрозділи Національної поліції, які збирають інформацію, здійснюють оперативні заходи для виявлення та запобігання злочинам, пов'язаним з наркотиками.

На думку Чорної А. Г. значне місце в протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів займає кримінальна відповідальність як один з кримінально-правових заходів, за допомогою якого обмежується можливість вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [4, с. 1097].

У підсумку, контрабанда наркотичних засобів залишається однією з найактуальніших загроз для України. Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу: посилення законодавства, підвищення кваліфікації митників, боротьби з корупцією та стимулювання легальної торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василевич, В. В.; Левченко, Ю. О. Запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023, 4: 335-339.
2. Карелін, В. О. Запобігання контрабанді наркотичних засобів. *Підприємництво, господарство і право*, 2021, 2: 226-230.
3. Горпинюк О. П. Сучасний стан наркозлочинності в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 4. С. 140–143.
4. Кузьмін, Ярослав Артемович; ЧОРНА, Аліна Геннадіївна. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. In: *the 12 th international scientific and practical conference “modern research in world science” (February 26-28, 2023) SPC “Sci-conf. com. ua”, Lviv, Ukraine. 2023. 1161 p. 2023. p. 1097.*

ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ

Гоголев Микола Віталійович

Здобувач вищої освіти
навчально наукового інституту
підготовки фахівців підрозділів
превентивної діяльності

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Фролов Михайло Михайлович

доцент кафедри
цивільного праву та процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Цивільно-правові договори є фундаментом правового регулювання майнових відносин у будь-якому суспільстві. Особливу роль серед них відіграють договори про передачу майна у власність. Вони забезпечують стабільність обороту майна, визначають правовий статус сторін та формують юридичні підстави набуття права власності. Метою даної роботи є аналіз сутності, ознак та різновидів договорів про передачу майна у власність в умовах чинного законодавства України. У цивільному праві договори відіграють провідну роль у регулюванні майнових відносин, які становлять основу ринкової економіки. Однією з ключових груп договорів є договори про передачу майна у власність. Їх значення полягає в тому, що вони забезпечують зміну правового титулу на майно, дозволяють здійснювати легальний обіг речей, гарантують правову двизначеність і захист прав сторін. Договір як правочин є формою вияву волевиявлення сторін, спрямованого на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. У випадку договорів про передачу майна йдеться про перехід права власності від однієї особи до іншої на підставі домовленості, що має юридичну силу [1].

Цивільний кодекс України 2003 року містить системний перелік

договорів, за якими передається майно у власність. Серед найпоширеніших договорів такого типу – купівля-продаж, дарування, міна, договір ренти. Усі ці договори мають спільну мету – передати майно у власність іншої особи, однак механізми, умови і правові наслідки цієї передачі є різними. Так, договір купівлі-продажу передбачає передачу майна за плату, дарування – безоплатно, а міна – обмін майна між сторонами. Договір ренти, натомість, передбачає передачу майна з умовою отримання періодичних платежів, що значно ускладнює його конструкцію. Незалежно від виду, кожен договір про передачу майна має включати істотні умови: предмет договору, волевиявлення сторін, умови щодо ціни (якщо вона застосовується) та порядок передачі речі [2].

Правова природа таких договорів ґрунтується на принципах свободи договору, диспозитивності, добросовісності та рівності сторін. Проте свобода договору не означає вседозволеність – закон встановлює вимоги до форми договору, обов'язкової державної реєстрації для окремих видів (зокрема, при відчуженні нерухомості), а також обмеження щодо суб'єктного складу (наприклад, в частині угод із неповнолітніми або особами з обмеженою дієздатністю). Окреме значення має письмова форма, яка передбачена законом для більшості видів договорів про передачу майна, а її недодержання може спричинити їх недійсність відповідно до положень ст. 218 та ст. 220 ЦК України. Передача майна є матеріальною дією, її юридичне оформлення набуває важливості саме через договір, що фіксує намір сторін змінити належність майна. Без належного оформлення правочину право власності не вважається набутим. Це особливо важливо при передачі об'єктів нерухомого майна, земельних ділянок, транспортних засобів тощо. Окрім Цивільного кодексу, нормативну базу таких правовідносин формують спеціальні закони-«Про нотаріат», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно», «Про оренду державного і комунального майна», інші акти, які деталізують окремі етапи договірного процесу [3]. Договори про передачу майна у власність є індикатором правової культури суспільства. Їх правильне укладення забезпечує захист майнових інтересів, дозволяє уникати конфліктів,

забезпечує дотримання балансу між інтересами приватних осіб і держави. В умовах розвитку цифрових технологій набувають актуальності електронні договори, які вже нині допускаються у багатьох випадках, крім тих, де обов'язковою є письмова або нотаріальна форма [4].

Таким чином, договори про передачу майна у власність становлять центральну категорію у договірному праві України. Вони охоплюють різні правові конструкції, що відображають потреби учасників цивільного обігу. Їх правильне укладення, оформлення і виконання є запорукою надійного функціонування приватноправових інститутів у державі. Укладення таких договорів є інструментом реалізації права приватної власності, що закріплено в Конституції України. Вони потребують дотримання низки правових формальностей, серед яких визначення істотних умов, належне оформлення, дотримання вимог щодо форми й реєстрації. Саме через ці договори відбувається безпечний, правомірний обіг майна в суспільстві. Поглиблене вивчення цього інституту дозволяє не лише підвищити правову обізнаність громадян, а й сприяє підвищенню рівня правової культури в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / [Аврамова О. Є., Вакулович Е. В., Горбенко А. С. та ін.]; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарєва. Харків : ХНУВС, 2023. 420 с.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Том 8. Договори про передачу майна у власність та користування / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2023
3. Борисова В. І. Цивільне право України. Том 2 : підручник / В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. В. Луць. Харків : Право, 2022. 640 с.
4. Коваленко І. А. Договори про передачу майна у власність / І. А. Коваленко // Science and technology: problems, prospects and innovations : proceedings of IX International Scientific and Practical Conference, Osaka, Japan, 8–10 June 2023. Osaka : CPN Publishing Group, 2023. С. 508–511.

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ПІДРОЗДІЛАМИ КІБЕРПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Дуняшенко Олександр Олександрович

курсант 3-го курсу ФПФОДР НПУ

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бойко Олексій Павлович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального

процесу та стратегічних розслідувань

Дніпровський державний університет

внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства цифрові технології стали невід'ємною частиною життя кожної людини, організації та держави загалом. Разом із позитивними змінами, які несе цифровізація, зростає і рівень кіберзагроз. Кіберзлочинність, яка включає шахрайства, злам інформаційних систем, викрадення персональних даних, фінансові махінації тощо, набуває масштабного характеру та суттєво ускладнює діяльність правоохоронних органів. У цих умовах надзвичайно важливою є ефективна взаємодія між органами досудового розслідування та підрозділами кіберполіції.

Враховуючи складність та високий технічний рівень кіберзлочинів, координація між різними структурами, зокрема слідчими підрозділами та спеціалізованими підрозділами кіберполіції, є ключовим фактором успішного виявлення, розслідування і попередження таких правопорушень. Однак у процесі взаємодії виникає низка організаційних, процесуальних та технічних проблем, що знижують ефективність спільної роботи. У цьому контексті ефективна протидія кіберзлочинності вимагає тісної та скоординованої взаємодії між органами досудового розслідування та підрозділами кіберполіції, які мають необхідні технічні засоби, фахову підготовку та аналітичні ресурси

для виявлення, фіксації та розкриття таких правопорушень. На практиці така взаємодія часто ускладнюється розмитістю повноважень, відсутністю єдиних стандартів обміну інформацією, обмеженістю технічного забезпечення та недостатньою правовою регламентацією процедур взаємодії. З огляду на це, дослідження шляхів оптимізації міжвідомчої співпраці між слідчими органами та кіберпідрозділами є надзвичайно актуальним. Воно сприятиме не лише підвищенню ефективності розслідування кіберзлочинів, а й загальному зміцненню інформаційної безпеки держави.

Кібербезпека – це стан захищеності кіберпростору як від реальних так й потенційних кіберзагроз; охорони та захисту важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час його використання як умови сталого розвитку інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища [1].

Наукові дослідження, присвячені визначенню ефективності досудового розслідування правоохоронних органів, ключові для розроблення концепцій і засобів реалізації та дозволяють здійснювати об'єктивну та комплексну оцінку їх діяльності. Серед провідних науковців, які присвятили свої дослідження цій темі, можна виділити таких вчених, як: Р. Благута, Т. Лелюк, А. Манукян, А. Мовчан, О. Москаленко, І. Пилипенко, Н. Татарин, О. Ромців та інші [3].

Підрозділи кіберполіції в Україні були створені як спеціалізовані структури для протидії злочинам у сфері використання комп'ютерних технологій. Їх головне завдання – реалізація державної політики в сфері протидії кіберзлочинності; завчасне інформування населення про появу нових кіберзлочинців; впровадження програмних засобів для систематизації кіберінцидентів; реагування на запити зарубіжних партнерів, які будуть надходити по каналах Національної Цілодобової мережі контактних пунктів [1].

Взаємодія підрозділів кіберполіції та органів досудового розслідування є визначальною для результативного розслідування кіберзлочинів. Слід окремо зазначити, що існує ряд проблем у такій взаємодії, а саме: відсутність у нормативно-правових актах прямої вказівки на спільний аналіз причин та умов,

що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, визначення профілактичних заходів щодо недопущення вчинення нових кримінальних правопорушень; відсутність в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень алгоритму дій під час взаємодії щодо протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності; недостатній рівень ефективності взаємодії підрозділів кіберполіції з органами досудового розслідування під час реалізації матеріалів оперативної розробки; відсутність критеріїв оцінки діяльності працівників оперативних підрозділів Національної поліції під час роботи за кримінальним провадженням [2].

Тому, на нашу думку, варто окреслити такі напрями оптимізації взаємодії: по-перше, створення єдиної інформаційної платформи: необхідно забезпечити технічну можливість оперативного обміну інформацією між підрозділами кіберполіції та органами досудового розслідування; по-друге, необхідно оновити кримінальне та процесуальне законодавство з урахуванням сучасних реалій кіберпростору, зокрема, чітке визначення понять цифрових доказів, методів їх збору, зберігання та використання в суді; по-третє, організація регулярних навчальних заходів, спільних навчань для слідчих і працівників кіберполіції, сприятиме глибшому розумінню ролі кожного підрозділу в розслідуванні та покращенню комунікації; по-четверте, співпраця з фахівцями приватного сектору, які мають високу технічну компетентність, дозволить забезпечити оперативну експертну підтримку при розслідуванні складних кіберінцидентів; по-п'яте, активізувати взаємодію з міжнародними партнерами, такими як INTERPOL, EUROPOL: на виконання цілей Стратегії кібербезпеки України, щодо розширення шляхом діалогу з міжнародними партнерами доступу правоохоронних органів України до ресурсів Європейського центру боротьби з кіберзлочинністю, працівникам поліції надано доступ до комунікаційної системи «Інтерпол І-24/7»; в умовах воєнного стану є важливим своєчасно інформувати громадян про роботу поліцейських,

як загальнодержавними, так і міжнародними новинними ресурсами, у тому числі Європолом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білобров Т. В. Адміністративно-правовий статус Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Дисертація. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d25a3281-5449-4814-aaf8-f7ccb8fc02fe/content> (дата звернення: 02.06.2025)
2. Кириченко О. В., Шендрик В. В. Проблеми взаємодії підрозділів кіберполіції з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/930/1/1.pdf> (дата звернення: 02.06.2025)
3. Кубаєнко А. В. Оптимізація організаційних процесів досудового розслідування: необхідність структурних змін. URL: http://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/31.pdf (дата звернення: 02.06.2025)
4. Кубаєнко А. В. Трансформація правоохоронної системи на сучасному етапі цифровізації та розвитку інформаційного суспільства. Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика: монографія. Авт. колектив: С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Т. А. Латковська та ін. Одеса: ВД Гельветика. 2022. С.369-405.
5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 02.06.2025)
6. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08.02.2019 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 02.06.2025)
7. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами

Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України: спільний наказ МВС України МОЗ України, Офісу Генерального прокурора від 09.03.2022 № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#n7> (дата звернення: 02.06.2025)

8. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами: наказ МВС України від 24.07.2017 № 621 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17#Text> (дата звернення: 02.06.2025)

9. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 02.06.2025)

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кацинський Кирило Дмитрович

курсантка 2 курсу

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Некlesa Олександр Вікторович

старший

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпровського державного університету

внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

У сучасній правовій системі повідомлення особи про підозру становить ключовий елемент, що визначає процесуальний статус особи у межах кримінального провадження, зумовлюючи відповідні права та обов'язки. Зазначена процедура врегульована чинним законодавством, що надає їй особливої ваги у контексті забезпечення принципів справедливості та охорони прав і свобод осіб, стосовно яких здійснюється досудове розслідування. Повідомлення про підозру виконує функцію юридичного інструмента, який фіксує момент офіційного набуття особою статусу підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, що, у свою чергу, може слугувати підставою для притягнення її до кримінальної відповідальності.

Водночас порушення, допущені суб'єктами кримінального провадження – слідчими, дізнавачами, прокурорами – під час реалізації положень цього правового інституту, можуть спричинити істотні негативні наслідки: підрив інтересів держави і суспільства, а також порушення основоположних прав і свобод людини.

Чинна редакція Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК України) не містить законодавчого визначення поняття

«повідомлення про підозру», що ускладнює правову характеристику цього процесуального явища. Науковці висловлюють різні підходи щодо його розуміння. Зокрема, Гринюк В. О. трактує повідомлення про підозру як процесуальне рішення, що приймається прокурором або слідчим (за погодженням із прокурором) на основі зібраних у ході досудового розслідування доказів, яке вміщує припущення про причетність певної особи до вчинення кримінального правопорушення із відповідним повідомленням цій особі та роз'ясненням її прав і обов'язків [1, с. 664].

У свою чергу, О. Гладун та О. Зелінський підкреслюють, що повідомлення про підозру, залежно від конкретного контексту, може бути охарактеризоване або як процесуальне рішення, або як процесуальна дія, але не одночасно як те й інше. У межах цієї концепції вони визначають повідомлення про підозру як процесуальну дію, за допомогою якої особу інформують про прийняте стосовно неї процесуальне рішення – письмове повідомлення про підозру [2, с. 58].

Попри наявну розбіжність у визначеннях поняття «підозра», загальновизнаним є факт, що підозра за своєю суттю являє собою припущення, суб'єктивну оцінку можливості причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, а також сумнів у її доброчесності та законслухняності. У юридичному аспекті підозра постає як підґрунтя для прийняття одного з ключових процесуальних рішень – повідомлення особи про підозру. Це рішення приймається слідчим або дізнавачем за погодженням із прокурором, або безпосередньо прокурором до завершення досудового розслідування.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) містить положення, що регламентують підстави для повідомлення про підозру, а також визначають зміст письмового повідомлення відповідно до ст.ст. 276, 277 КПК [3]. Укладання письмового повідомлення про підозру здійснюється прокурором або слідчим, дізнавачем за погодженням з прокурором.

У випадках, прямо передбачених законом, слідчий, дізнавач, прокурор або інша особа, уповноважена на затримання, зобов'язані без зволікання

повідомити підозрюваного про його процесуальні права відповідно до ст. 42 КПК України. Після цього, на вимогу підозрюваного, кожне з таких прав має бути детально роз'яснене.

Кримінально-процесуальне законодавство також встановлює процедуру вручення письмового повідомлення про підозру та основні вимоги до її здійснення. Згідно з ч. 1 ст. 278 КПК України, письмове повідомлення про підозру має бути вручено особі в день його складання слідчим, дізнавачем або прокурором. У разі неможливості такого вручення, воно має бути здійснене в порядку, визначеному КПК для вручення процесуальних документів.

Варто зауважити, що цей процесуальний документ підлягає особистому врученню виключно уповноваженими суб'єктами – слідчим, дізнавачем або прокурором. Делегування відповідного повноваження іншим особам є неприпустимим.

У разі неможливості особистого вручення повідомлення про підозру слідчим, дізнавачем або прокурором, чинне кримінально-процесуальне законодавство передбачає використання альтернативних, передбачених законом способів його доставки. Зокрема, йдеться про виклик повісткою, надіслання повідомлення поштовим відправленням, електронною поштою, нарочним або телефонним дзвінком. У випадках відсутності особи за зареєстрованим місцем проживання, повістка може бути вручена під розписку повнолітньому члену сім'ї, іншій особі, яка проживає разом з нею, адміністрації житлово-експлуатаційної організації або членам правління ОСББ за місцем проживання. Допускається також вручення повістки за місцем роботи чи навчання підозрюваної особи.

У цьому контексті звертає на себе увагу назва ст. 278 КПК України – «Вручення письмового повідомлення про підозру», яка, на думку окремих науковців, безпосередньо вказує на домінування саме особистого вручення як основного способу ознайомлення особи з підозрою. Цю тезу обґрунтовують положенням п. 5.1 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, згідно з яким облік осіб, яким повідомлено про підозру у зв'язку з

вчиненням кримінального правопорушення, здійснюється шляхом внесення відповідної інформації до Реєстру лише після складання повідомлення згідно зі ст. 277 КПК та безпосереднього його вручення згідно зі ст. 278 (із зазначенням дати і часу) [4, с. 52]. Такий підхід, який акцентує на пріоритетності особистого вручення, видається найбільш обґрунтованим з позиції дотримання вимог кримінального процесуального законодавства.

Окремий порядок передбачений для вручення повідомлення про підозру особі, яка затримана у порядку ст. 208 КПК України та перебуває в ізоляторі тимчасового тримання. Згідно з ч. 2 ст. 278 КПК, письмове повідомлення про підозру має бути вручено такій особі не пізніше 24 годин із моменту її затримання. У випадку невиконання цієї вимоги особа підлягає негайному звільненню. Водночас, в умовах воєнного стану, за наявності об'єктивних обставин, які перешкоджають своєчасному врученню повідомлення, передбачена можливість продовження строку до 48 годин. Недотримання цього строку також тягне за собою негайне звільнення затриманого.

У науково-практичному середовищі існує пропозиція щодо внесення змін до ст. 278 КПК України з метою вдосконалення регулювання інституту повідомлення про підозру. Зокрема, В.О. Фараон звертає увагу на відсутність у чинному законодавстві норми, яка б зобов'язувала слідчого негайно допитати особу після повідомлення їй про підозру, що було характерно для КПК 1960 року. На її думку, включення обов'язкового допиту до структури повідомлення про підозру забезпечить оперативне отримання від підозрюваного інформації щодо обставин кримінального правопорушення, рівня його участі, можливих співучасників та інших суттєвих даних. Відповідно, пропонується доповнити ст. 278 новою частиною п'ятою такого змісту: «Слідчий, прокурор після повідомлення особі про підозру зобов'язаний допитати її в якості підозрюваного не пізніше доби з моменту вручення письмового повідомлення про підозру» [5, с. 117–118]. Доцільним також є поширення таких повноважень на дізнавача.

Отже, повідомлення особи про підозру розглядається як одне з ключових

процесуальних рішень у межах досудового розслідування, реалізація якого відповідно до вимог КПК України, зокрема в умовах воєнного стану, є необхідною передумовою забезпечення прав, свобод і законних інтересів підозрюваної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гринюк В. О. Правова регламентація процесуального порядку повідомлення особі про підозру. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар.наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд.регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 663-666.*
2. Гладун О., Зелінський О. Повідомлення про підозру: кримінальна процесуальна дихотомія. *Вісник Національної академії прокуратури України. 2018. № 2. С. 58–72.*
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, №11-12, № 13. Ст. 88.
4. Божко Н.І., Чича Р.П. Питання процесуального порядку повідомлення про підозру. *Шляхи удосконалення досудового розслідування: організаційно-правові аспекти: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу. м. Харків. 2019. С. 51-54.*
5. Фараон О. В. Вручення повідомлення про підозру. *Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2014. С. 114–118.*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ
ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН
(МОЛОДІ, ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ, ВЕТЕРАНІВ)**

Луб'яний Максим Олександрович

Курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Логінова Марина Вікторівна

Викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Правове регулювання працевлаштування окремих соціально вразливих груп громадян, таких як молодь, особи з інвалідністю та ветерани, є одним із ключових напрямів реалізації соціальної політики України. Законодавчі акти, що регулюють відповідні питання, мають на меті гарантувати цим категоріям населення доступ до праці на рівних умовах із загальним трудовим контингентом, а також забезпечити спеціальні механізми підтримки та адаптації до ринку праці.

Молоді громадяни, зокрема неповнолітні, згідно зі статтею 187 Кодексу законів про працю України (КЗпП), прирівнюються у правах до повнолітніх працівників, однак для них встановлено ряд особливих гарантій у сфері охорони праці, скороченого робочого часу та додаткової відпустки. Разом із цим, відповідно до статті 188 КЗпП, забороняється працевлаштування осіб, яким не виповнилося 16 років, за винятком випадків, коли особа досягла 15-річного віку і надала письмову згоду одного з батьків або законного представника [2].

У контексті правового забезпечення працевлаштування особливої уваги заслуговує досвід нормативного регулювання трудових прав співробітників правоохоронних органів, оскільки ці працівники нерідко належать до категорій ветеранів чи осіб з інвалідністю. Як зазначає М. В. Логінова, правовий захист співробітників поліції охоплює як соціальні гарантії, так і механізми реалізації

права на працю після звільнення зі служби, з урахуванням специфіки їхньої професійної діяльності та ризиків для здоров'я [8, с. 75]

Держава активно стимулює роботодавців до створення умов для зайнятості молоді через систему квотування. Зокрема, відповідно до чинного законодавства, суб'єкти господарювання, у яких працює понад 20 осіб, зобов'язані резервувати щонайменше 5% робочих місць для працевлаштування молоді. Це забезпечує не лише соціальну відповідальність роботодавців, а й підвищує шанси молодих людей на здобуття першого трудового досвіду [4, с. 160].

Щодо осіб з інвалідністю, їхні права у сфері праці визначено у Законі України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні". У цьому законі чітко передбачено обов'язок роботодавців створювати безбар'єрне середовище на підприємствах, включно з облаштуванням спеціалізованих робочих місць, адаптацією виробничого процесу та наданням необхідних допоміжних засобів для праці [6].

Особливу увагу законодавець приділяє квотуванню праці осіб з інвалідністю. Із 1 січня 2025 року набувають чинності положення Закону України № 4219-IX, які зобов'язують роботодавців із чисельністю персоналу від 8 до 25 осіб забезпечити щонайменше одне робоче місце для особи з інвалідністю. Для підприємств, на яких працює понад 25 осіб, квота складає 4% від загальної чисельності працівників [5].

Також передбачено державну підтримку у вигляді соціальних послуг, що полегшують процес працевлаштування осіб з інвалідністю. До таких послуг належать соціальний супровід, послуги персональних асистентів, а також доступ до перекладу жестовою мовою для осіб із порушеннями слуху. Усе це спрямовано на забезпечення максимальної інклюзії таких громадян у трудове середовище [1, с. 21].

Питання працевлаштування ветеранів війни регламентується рядом нормативно-правових актів, зокрема Законом України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", де у статті 12 визначено переважне

право учасників бойових дій на працевлаштування. Проте наразі система законодавства у цій сфері залишається фрагментарною і не уніфікованою, що створює труднощі для реалізації прав ветеранів на працю [7].

Станом на 2025 рік не передбачено дієвих пілг для роботодавців, які працевлаштовують ветеранів війни. Це гальмує інтеграцію цієї категорії осіб у трудову діяльність. Водночас, якщо ветеран набув інвалідності внаслідок участі у бойових діях, на нього поширюються всі норми соціального захисту, передбачені для осіб з інвалідністю.

У зв'язку з актуальністю проблеми, у 2025 році розглядається законодавча ініціатива щодо запровадження обов'язкових нормативів працевлаштування ветеранів війни. Запропоновано ввести квоти для роботодавців, які мають зобов'язання створювати робочі місця для зазначеної категорії громадян [3, с. 181].

Отже, Національне законодавство України закріплює спеціальні умови для сприяння працевлаштуванню молоді, осіб з інвалідністю та ветеранів, проте потребує подальшого вдосконалення. Особливої уваги потребує створення єдиної нормативної бази для реалізації права на працю ветеранів війни, що дозволить зробити систему соціального захисту більш ефективною та узгодженою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк Я. Підтримка працевлаштування ветеранів в Україні. 2022р. 50с.
2. Кодекс законів про працю України : Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Кохан В. Працевлаштування ветеранів війни за результатами професійної адаптації: правові проблеми і виклики. *Право та інновації* №2. 46 2024р. 179-185с.
4. Лелека С. С. Правове регулювання праці осіб з обмеженими можливостями / наук. кер. О. П. Горбань // Перший крок у науку : матеріали XV

студентської конференції, м. Суми, 18 травня 2024 р. Суми : Сумський державний університет, 2024. С. 160-161.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права на працю осіб з інвалідністю : Закон України від 28.11.2023 № 4219-IX. Відомості Верховної Ради України. 2024. № 10. Ст. 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4219-IX#Text>

6. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 4. Ст. 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

8. Логінова М. В. Правовий захист співробітників поліції/ М. В. Логінова // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага – Ужгород, 2023р. Т. 2. Вип. 78. С. 73-76.

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ГАРАНТІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОЗАХИСТУ

Перетятко Олександр Віталійович

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
курсант 2 курсу, факультет підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної Поліції України

Науковий керівник:

Резворович Кристина Русланівна

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри Цивільно-правових дисциплін

Становлення України як правової держави з ефективною системою захисту прав і свобод людини нерозривно пов'язане з функціонуванням справедливого та доступного правосуддя. У цьому контексті система перегляду судових рішень у цивільному процесі посідає ключове місце, виступаючи не лише механізмом виправлення можливих помилок, а й фундаментальною гарантією права на справедливий суд, закріпленого як національним законодавством, так і міжнародними стандартами. Водночас, динаміка суспільних відносин, євроінтеграційні прагнення України та постійний запит суспільства на підвищення якості правосуддя ставлять перед науковцями та практиками завдання критичного осмислення наявних процедур та пошуку шляхів їх удосконалення.

З одного боку, існуючі інститути апеляційного та касаційного провадження, а також перегляду за нововиявленими чи виключними обставинами, покликані забезпечувати реалізацію принципу верховенства права та виправлення судових помилок. З іншого практичне застосування цих механізмів нерідко виявляє низку проблем, пов'язаних із тривалістю розгляду, надмірним формалізмом, неоднозначністю судової практики та, як наслідок, зниженням рівня довіри до судової системи.

Таким чином, дослідження гарантій справедливості та проблем ефективності правозахисту при перегляді судових рішень у цивільному процесі України набуває особливої уваги. Воно спрямоване на комплексний аналіз не лише теоретико-правових засад функціонування відповідних інститутів, а й практичних аспектів їх реалізації, з метою виявлення системних недоліків та обґрунтування пропозицій щодо підвищення дієвості механізмів судового захисту в Україні.

Інститут перегляду судових рішень у цивільному процесі є ключовим елементом механізму забезпечення судового захисту прав, свобод і законних інтересів осіб. Під переглядом судових рішень у цивільному процесі слід розуміти встановлену законом процедуру перевірки законності та обґрунтованості рішень, ухвал, постанов судів першої та апеляційної інстанцій у визначених випадках та порядку.

Як зазначає В. І. Тertiшник, інститут перегляду «є важливим гарантійним механізмом реалізації принципу законності та справедливості, що дозволяє виправити судові помилки та забезпечити єдність судової практики» [1, с. 128].

У принципу верховенства права перегляд судових рішень виступає не лише як засіб корекції судового акту, а як інструмент утвердження справедливості, пропорційності, правової визначеності. Як наголошує О. М. Бандурка, «право на перегляд рішення виступає проявом загального права на справедливий суд, адже без ефективної апеляції або касації реалізація цього права є лише декларативною» [2, с. 91].

Право на перегляд судового рішення є складовою частиною права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини неодноразово вказував на необхідність забезпечення ефективних процедур апеляції та касації, які відповідають критеріям неупередженості, незалежності та доступності [3].

Відповідно до ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право на

захист своїх прав і свобод у суді. Перегляд судових рішень є невід’ємною частиною реалізації цієї норми, адже він спрямований на відновлення справедливості у випадку допущених помилок. У цьому контексті, як зазначає Резворович Кристина Русланівна, «Рішення Конституційного Суду України, які визнають неконституційність окремих норм процесуального законодавства, є важливою підставою для перегляду судових рішень у соціальних справах за виключними обставинами, що забезпечує захист прав людини і гарантує справедливість судового розгляду» [с. 44, 11]

У контексті принципу верховенства права, перегляд виконує й іншу функцію забезпечення правової передбачуваності. Залишення в силі незаконного рішення підриває довіру до судової влади, тому перегляд виконує стабілізуючу роль у правовій системі.

На думку І. Є. Марцука, «синергія норм національного та міжнародного права є ключовою умовою формування ефективного процесуального механізму захисту» [4, с. 205].

У цивільному процесуальному праві України функціонує чотири основні форми перегляду судових рішень, таких як:

1. **Апеляційне провадження**, воно передбачає повну або часткову перевірку справи судом апеляційної інстанції. Має на меті усунення порушень, допущених під час розгляду справи судом першої інстанції. Підстави – неправильне застосування норм права чи неправильне встановлення обставин (ст. 367–389 ЦПКУ).

2. **Касаційне провадження** здійснюється Верховним Судом і має за мету забезпечення правильного й однакового застосування норм матеріального і процесуального права (ст. 389–400 ЦПКУ). Особливістю є обмеження на нове дослідження доказів.

3. **Перегляд за нововиявленими обставинами** здійснюється, коли з’являються факти, що не були відомі під час розгляду справи, і які могли вплинути на рішення (ст. 423–425 ЦПКУ).

4. **Перегляд за виключними обставинами** зумовлений рішеннями

міжнародних судів або Конституційного Суду, що встановили порушення прав особи (ст. 426–429 ЦПКУ).

Кожна з форм має власну процесуальну специфіку, коло суб'єктів, строки, підстави та правові наслідки. Водночас усі вони функціонують як частини єдиної системи процесуального контролю за законністю судових актів. Однією з головних проблем у контексті правозахисту є обмежений доступ до ефективного перегляду судових рішень. Формально право на перегляд гарантується як національним законодавством, так і міжнародними актами, проте на практиці доступ до апеляції чи касації часто ускладнений як через надмірну формалізацію процедур, так і через обмеження, встановлені самим законодавцем.

Так, зокрема, у касаційному провадженні діє принцип фільтрації справ: Верховний Суд приймає до розгляду лише ті скарги, що мають значення для формування єдності судової практики або в яких порушено фундаментальні права. Така практика є виправданою з погляду навантаження на суд, але породжує ризик нерівного доступу до правосуддя.

Як справедливо зауважує Н. Г. Шишка, «допущення до касаційного перегляду стало привілеєм, а не гарантією захисту для кожного» [5, с. 115].

Часто зустрічається проблема поверхневого, шаблонного підходу до обґрунтування рішень у таких інстанціях. Це стосується як апеляцій, так і касацій. Такий формалізм не лише знижує довіру до судової системи, але й порушує право на справедливе судове рішення. ЄСПЛ неодноразово вказував, що «судове рішення повинно містити зрозуміле й повне обґрунтування» (рішення у справі *Hirvisaari v. Finland*, 2012) [6].

Ще однією суттєвою проблемою є тривалі строки розгляду справ у таких інстанціях. Особливо це стосується касаційного провадження, де строк розгляду справи часто перевищує встановлені законом межі. Причини як об'єктивні (перевантаження суддів), так і суб'єктивні (недостатня кадрова укомплектованість, неефективна організація роботи).

За даними Державної судової адміністрації, у 2023 році середній строк

розгляду цивільної справи у Верховному Суді становив 7 місяців, а в окремих випадках перевищував 1 рік [7]. Це прямо суперечить принципу розумних строків, гарантованому ст. 6 Конвенції про захист прав людини.

У науковій літературі цю проблему часто іменують як "ефект декларативного правозахисту" – коли юридичне визнання порушення існує, але його наслідки залишаються. За словами І. Капліної, «проблема не в наявності механізму, а в небажанні судової системи визнати помилковість остаточного рішення» [8, с. 132]. Проблема нестабільності судової практики, особливо в таких інстанціях, породжує правову непередбачуваність. Різні склади суду, навіть у межах одного суду, можуть кардинально по-різному вирішити подібні справи. Це суперечить завданню касації як органу, що забезпечує єдність правозастосування.

З урахуванням вищенаведеного можна дійти висновку, що інститут перегляду судових рішень у цивільному процесі України, хоча й має стійке нормативне підґрунтя та виконує функцію конституційного гаранта справедливості, все ще перебуває на етапі становлення як ефективний інструмент правозахисту. Ілюзія доступності таких процедур часто розбивається об реалії судової практики: від формалізму та затягування розгляду до правової непередбачуваності й обмеженого застосування висновків ЄСПЛ. Право на перегляд – не лише процесуальний атрибут цивілізованої правової системи, але й показник її реального функціонування. Без його ефективної реалізації сам принцип справедливості ризикує перетворитись на декларацію. Тому завдання сучасної юриспруденції полягає не лише в технічному вдосконаленні норм цивільно процесуального кодексу, а в переосмисленні самої філософії судового перегляду: як інструмента довіри, гаранта єдності правозастосування і, зрештою, мосту між абстрактною ідеєю справедливості та конкретною людською долею. Адже, як зазначав Р. Дворкін, «правосуддя починається з того моменту, коли ми сприймаємо право не як текст, а як обов'язок діяти справедливо у кожному конкретному випадку» [с. 190, 10]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тертишник В. І. *Цивільний процес України*. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 448 с.
2. Бандурка О. М. *Апеляційне і касаційне провадження у цивільному процесі*. Харків: Право, 2019. С. 91.
3. Європейський суд з прав людини. *Рішення у справі Delcourt v. Belgium*, № 2689/65, 1970.
4. Марцук І. Є. *Правові засади перегляду судових рішень у цивільному процесі України*. Вісник Національного юридичного університету. 2021. № 3. С. 204–210.
5. Резворович К. Р. Рішення Конституційного Суду України як підстава перегляду судових рішень у соціальних справах за виключними обставинами. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2020. Вип. 48, т. 2. С. 44.
6. Європейський суд з прав людини. *Рішення у справі Hirvisaari v. Finland*, № 49684/99, 2001.
7. Державна судова адміністрація України. *Статистичний звіт про розгляд справ у Верховному Суді за 2023 рік*. URL: <https://court.gov.ua>
8. Капліна І. О. *Виключні обставини перегляду судових рішень: декларація чи реальний механізм?*. Право України. 2021. № 5. С. 130–134.
9. Європейський суд з прав людини. *Рішення у справі Beian v. Romania (No. 1)*, № 30658/05, 2007.
10. Dworkin R. *Taking Rights Seriously*. London: Duckworth, 1977. С. 190.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПОЛІЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Петренко Сергій Петрович

науковий керівник,
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ, майор поліції

Хорольська Тетяна Віталіївна

здобувач вищої освіти 2-го курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Анотація. У статті досліджено гендерні аспекти спеціальної фізичної підготовки працівників поліції як ключового елементу професійної підготовки правоохоронців. Проаналізовано особливості фізичного розвитку, психологічного сприйняття та соціальних ролей жінок і чоловіків у системі силових структур. Окреслено проблеми, з якими стикаються жінки під час проходження фізичної підготовки, зокрема стереотипізація, занижені або завищені нормативи, недостатня диференціація навантажень. Обґрунтовано необхідність впровадження індивідуалізованого підходу до підготовки поліцейських з урахуванням фізіологічних і психоемоційних особливостей обох статей. Представлено перспективні напрями удосконалення програм спеціальної фізичної підготовки з урахуванням принципів гендерної рівності, рівного доступу до професійного розвитку та безпечного виконання службових обов'язків.

Ключові слова: Гендер, поліція, спеціальна фізична підготовка, рівність, фізіологія, службова ефективність.

Актуальність. У сучасному суспільстві, яке прагне до рівноправ'я та

недискримінації, особливої уваги набуває питання забезпечення гендерної рівності в силових структурах, зокрема в органах Національної поліції. Одним із ключових компонентів професійної підготовки поліцейських є спеціальна фізична підготовка, що забезпечує здатність ефективно діяти в умовах підвищеного ризику, стресу та фізичних навантажень. Проте система фізичної підготовки в Україні, як і в багатьох інших країнах, традиційно формувалася з урахуванням типово чоловічих нормативів та характеристик, що зумовлює низку проблем у підготовці жінок-поліцейських. Актуальність вивчення гендерних аспектів спеціальної фізичної підготовки обумовлена необхідністю адаптації освітньо-тренувальних програм до сучасних соціокультурних умов, які визнають право жінок і чоловіків на рівний доступ до професії та службового зростання. Зростання кількості жінок в поліції вимагає перегляду підходів до оцінки їхньої фізичної підготовленості, врахування фізіологічних, анатомічних та психологічних відмінностей між статями. Недооцінка або, навпаки, завищення вимог до жінок може призводити до професійного вигорання, травматизму або дискримінації при відборі й просуванні по службі.

Крім того, питання гендерної справедливості в фізичній підготовці є частиною ширшого контексту забезпечення прав людини в системі державної служби. Воно тісно пов'язане з міжнародними зобов'язаннями України у сфері гендерної рівності, включаючи положення Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, а також європейські стандарти діяльності поліцейських формувань. Дослідження гендерних аспектів спеціальної фізичної підготовки поліцейських є надзвичайно важливим для формування ефективної, інклюзивної та справедливої системи професійної підготовки кадрів у сфері правоохоронної діяльності. Воно сприятиме не лише підвищенню службової ефективності персоналу, а й утвердженню принципів рівності, недискримінації та правової держави в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах реформування сектору безпеки України та приведення його до європейських стандартів важливого значення набуває забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до

професійної діяльності в поліції. Одним із ключових напрямів, який потребує детального наукового аналізу й практичного вдосконалення, є спеціальна фізична підготовка (СФП) працівників поліції, яка має відповідати принципам гендерної рівності, ефективності та безпеки.

Гендерні аспекти у фізичній підготовці не обмежуються лише біологічними відмінностями між чоловіками і жінками. Йдеться, перш за все, про соціальні ролі, очікування, доступ до ресурсів, можливості професійного зростання, а також про наявність або відсутність інституційної підтримки. На практиці жінки в поліції нерідко зіштовхуються з упередженням, що їхні фізичні можливості є менш ефективними порівняно з чоловіками. Це, у свою чергу, призводить до викривлень у процесі відбору, атестації та професійної адаптації [1, с. 85].

Одним із ключових викликів є стандартизовані нормативи фізичної підготовки, які традиційно орієнтовані на чоловічі фізіологічні параметри. Водночас фізична підготовленість жінок може бути не менш ефективною, але потребує іншого методологічного підходу – з урахуванням відмінностей у м'язовій масі, витривалості, швидко-силових якостях, циклічних фізіологічних коливаннях тощо. Ігнорування цих факторів призводить до дискримінаційної практики у фізичній оцінці, підвищує ризик травматизму та може впливати на психологічний стан працівниць поліції [2, с. 85].

Поряд із фізіологічними аспектами слід враховувати психологічні й соціальні бар'єри. Жінки в поліції, особливо ті, хто лише вступає до служби, часто стикаються з сумнівами у власних силах, спричиненими стереотипами з боку колег, керівництва та суспільства. Низький рівень очікувань щодо їхньої фізичної спроможності формує внутрішній бар'єр, знижує рівень мотивації до вдосконалення, а в окремих випадках – сприяє передчасному залишенню служби. Такі обставини потребують не лише корекції навчальних програм, а й створення безпечного психологічного середовища [4, с. 9].

Позитивний досвід країн Європейського Союзу та Північної Америки демонструє ефективність впровадження індивідуалізованих та адаптивних

підходів у системі СФП. Наприклад, у поліції Канади та Швеції розроблені модульні програми фізичної підготовки, де враховуються не лише гендер, а й вік, медичні особливості, службова спеціалізація. Важливу роль відіграють тренери, які проходять гендерно-чутливу підготовку, а також використання мотиваційних програм для підтримки жінок у силових підрозділах [5, с. 15]. Перспективним напрямом є розробка гнучких нормативів, що базуються на функціональних можливостях, а не лише на статевій належності. Це означає перехід від статичних нормативів до оцінки здатності ефективно виконувати службові обов'язки, з урахуванням специфіки посади. Також доцільним є впровадження окремих тренувальних модулів, спрямованих на розвиток навичок, необхідних у конкретних професійних умовах (наприклад, у підрозділах реагування, патрульній службі чи слідстві) [6, с. 29].

Необхідним є також включення в навчальні програми модулів з гендерної чутливості, психології стресостійкості та боротьби з професійними стереотипами. Це сприятиме формуванню культури взаємоповаги в поліцейському середовищі та зменшенню проявів латентної дискримінації.

Нормативи фізичної підготовки, які наразі використовуються в Національній поліції, здебільшого були сформовані на основі чоловічих фізіологічних можливостей. Для жінок нормативи частково адаптовані, однак навіть у цьому разі вони змушені докладати більше зусиль, щоб відповідати вимогам, що зумовлює потребу у спеціалізованому тренувальному супроводі. Жінки, які прагнуть досягти професійного успіху в поліції, повинні пройти складніший шлях фізичної адаптації [7, с. 135].

Водночас наукові дані та практичний досвід підтверджують, що за умов раціонально побудованого тренувального процесу жінки здатні досягати рівня фізичної підготовки, достатнього для виконання професійних завдань на рівні з чоловіками. Системна, індивідуалізована підготовка, що враховує особливості жіночого організму, дозволяє жінкам-поліцейським розвивати витривалість, швидкість реакції, координацію та загальну фізичну готовність. Для підвищення якості підготовки необхідно враховувати не лише біологічні, а й

психологічні особливості представників обох статей. У процесі тренувань важливо забезпечити підтримку, орієнтовану на розвиток сильних сторін кожного працівника. Зокрема, жінки часто демонструють високий рівень емоційного інтелекту, емпатії та комунікативної гнучкості – це дає їм перевагу у врегулюванні конфліктів, роботі з неповнолітніми, потерпілими особами, а також у побутових і соціально чутливих ситуаціях [8, с. 94].

Практика підтверджує, що жінки можуть бути особливо ефективними в оперативній роботі у сфері ювенальної юстиції, реагуванні на випадки домашнього насильства, участі в перемовинах та посередництві. Ці аспекти підсилюють аргументи на користь активного залучення жінок до поліцейської служби та створення для них рівних умов, у тому числі у сфері фізичної підготовки.

Серед основних напрямів удосконалення фізичної підготовки жінок-поліцейських варто визначити розробку гендерно орієнтованих нормативів, що базуються на фізіологічних і психофізичних особливостях жіночого організму; впровадження адаптованих програм тренувань із наголосом на витривалість, спритність і силу; створення науково-методичної бази, що включає моніторинг, супровід та аналіз тренувального процесу фахівцями спортивної медицини [3, с. 45]. В Україні існує значний потенціал для підвищення кількості жінок у лавах поліції, що є необхідною умовою не лише для дотримання принципів гендерної рівності, а й для оптимізації функціонування правоохоронної системи загалом. Оновлення підходів до фізичної підготовки, орієнтоване на гендерну чутливість, сприятиме підвищенню боєздатності, безпеки й ефективності службової діяльності [5, с. 20].

У сучасних умовах, коли служба в поліції потребує високої фізичної, психологічної та моральної стійкості, гендерно адаптована фізична підготовка стає не розкішшю, а нагальною необхідністю. Забезпечення рівного доступу до ресурсів, підтримки та професійного зростання для жінок сприятиме розвитку справедливої системи правоохоронних органів та формуванню нового, прогресивного обличчя української поліції [6, с. 3].

Отже, гендерні аспекти спеціальної фізичної підготовки в поліції є важливим напрямом дослідження та вдосконалення, оскільки від їх належного врахування залежить не лише ефективність виконання службових завдань, але й реалізація принципів рівності, справедливості й прав людини в системі правоохоронних органів. Усунення гендерних бар'єрів у фізичній підготовці дозволить залучити ширше коло фахівців до служби, знизити рівень професійного вигорання та підвищити якість виконання поліцейських функцій у сучасному безпековому середовищі.

Висновки. У контексті впровадження стандартів гендерної рівності та модернізації системи підготовки кадрів у Національній поліції України особливої ваги набувають перспективи реформування спеціальної фізичної підготовки з урахуванням гендерних чинників. Це є не лише вимогою часу, а й стратегічним кроком до створення справді інклюзивної та ефективної системи правоохоронної діяльності. Передусім, перспективним є впровадження індивідуалізованих програм фізичної підготовки, які враховують не лише стать, а й рівень початкової фізичної підготовленості, вік, медичні показники, функціональне навантаження на посаді та службову спеціалізацію. Такий підхід дозволить забезпечити об'єктивність у фізичній оцінці службовців та зменшити випадки дискримінації на основі гендеру.

Наступним перспективним напрямом є перегляд критеріїв та нормативів оцінювання фізичної підготовки, які мають базуватися не на формальних показниках сили чи витривалості, а на реальних професійних потребах у конкретних ситуаціях (наприклад, дії під час затримання правопорушника, евакуації потерпілого, тривалого патрулювання тощо). Перехід до компетентнісного підходу дозволить точніше визначити придатність поліцейського до виконання службових обов'язків незалежно від статі. На міжнародному рівні варто розвивати обмін досвідом із поліцейськими структурами ЄС, Канади, Ізраїлю, США, де гендерна інтеграція у силові підрозділи вже стала стандартною практикою. Це дозволить врахувати найкращі практики адаптації жінок до високих фізичних навантажень, розробки

гендерно чутливих тренувальних методик та забезпечення рівного доступу до службових посад.

У перспективі, реалізація вказаних напрямів не лише сприятиме підвищенню ефективності роботи поліції, а й закладе підґрунтя для інституційного утвердження принципів гендерної рівності, дотримання прав людини та формування позитивного іміджу Національної поліції України як сучасного, прозорого й відкритого інституту безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімов Д. О., Антипова А. К. Гендерні аспекти фізичної підготовки працівників правоохоронних органів. Молодий вчений. 2022. № 10 (110). URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5600/5478>.
2. Грибан В. Г., Скрипченко І. Т. Фізичне виховання як один із основних засобів формування фахівців правоохоронної діяльності. Проблеми фізичного виховання та здоров'я молоді в сучасному освітньому середовищі: зб. матер. міжнар. форуму (м. Дніпро, 18 травня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. 82
3. Дені Ліза. Гендерні питання у поліції. Гендерні питання у секторі безпеки: зб-к інф.-метод. мат-лів. Женева: DCAF, ОБСЄ/БДПЛ, ООН Жінки., 2019. 84 с.
4. Коляда О. С. Гендерні аспекти спеціальної фізичної підготовки поліцейських. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2020. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/29_05_2020/pdf/116.pdf.
5. Коляда О.С. Гендерні аспекти спеціальної фізичної підготовки поліцейських. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2020. С. 303-305.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
7. Скрипченко І. Т., Мороз Ю. М., Роженченко В. М. Формування

психологічної готовності на заняттях з вогневої підготовки з урахуванням гендерних особливостей. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України: тези V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 листопада 2021 р.) Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ: НУОУ, 2021. С.135-138

8. Фізіологічні особливості впливу фізичних навантажень на організм жінок. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/25644>.

ЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Піддубна Ганна Володимирівна
старший викладач
кафедри цивільного, господарського
та екологічного права
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

Анотація: розглядаються питання дотримання етичних правил фахівцями різних юридичних професій: суддями, адвокатами, прокурорами та інших. Визначено за ознаками спеціалізації види юридичної етики : суддівська етика; слідча етика; професійна етика прокурорів; адвокатська етика; етика нотаріуса; етика юрисконсульта. Виокремлені проблемні питання сучасної роботи юристів під час дії воєнного стану: колабораціонізмом, допомога постраждалим, правове переслідування воєнних злочинців та інші. Визначені та перелічені моральні вимоги, що ставляться до юристів різних професій, а також принципи професійної діяльності.

Ключові слова: Етика, моральні засади, правові засади, воєнний стан, юридична діяльність, адвокат, суддя, прокурор, нотаріус.

З початком повномасштабного вторгнення на територію України, наголошують Ю. Сушицька, І. Світлишина, Н. Войтович, підвищилась роль етичної поведінки юристів усіх спеціалізацій. Практикуючі юристи, адвокати, судді, прокурори проявили високий рівень правосвідомості, правової культури та етики [1].

Представники правничої спільноти підкреслюють, що питання репутації є важливим для кожного юриста без винятку. Визначальним чинником у формуванні професійної репутації фахівця є його діяльність, яка повинна

відповідати чинному законодавству та нормам професійної етики. Етичні стандарти мають дотримуватися на всіх етапах взаємодії юриста з клієнтом-під час надання правової допомоги в різних її проявах, у спілкуванні з колегами, а також у стосунках із представниками органів державної влади при захисті інтересів клієнтів. Дотримання професійних і етичних норм є особливо актуальним у нинішніх умовах воєнного стану, коли відповідальність юристів за якість та прозорість своєї роботи зростає [2].

Проблеми, пов'язані з реалізацією професійної юридичної етики, наголошує Рассомахіна О. А., є надзвичайно актуальним й в умовах війни, адже війна спричинила виникнення ряду морально-етичних і філософських дилем: проблеми особистого вибору, дотримання людяності в досить важких ситуаціях, інформаційної правди, відповідальності перед майбутніми поколіннями тощо, які до сьогодні не поставали надто гостро. Російсько-українська війна поставила перед людством фундаментальні запитання про цінність життя, межі моралі в умовах конфлікту й можливості відновлення миру. Ці дилеми залишаються відкритими, змушуючи кожного індивіда та суспільство загалом шукати баланс між етикою, справедливістю й прагматизмом, наголошує О. А. Рассомахіна [3, с. 21].

О. А. Рассомахіна наголошує, що моральні вимоги до юриста полягають у ставленні до людини як до найвищої цінності, в повазі та захисті прав, свобод і людської гідності громадян; чіткому дотриманні законності; ідейній переконаності в потребі й правоті своєї справи; глибокому розумінні соціальної значущості своєї ролі, відповідальності перед суспільством, державою за підтримання правопорядку й закону; розумному та гуманному використанні наданих законних прав у чіткій відповідності до цивільного, службового й морального обов'язку; принциповості, безкомпромісності, об'єктивності та неупередженості в прийнятті рішень; свідомій дисципліні, професійній солідарності, взаємодопомозі, підтримці; сміливості й морально-психологічній готовності до розумного ризику в екстремальних умовах; непідкупності, турботі про професійну честь і суспільну репутацію; постійному професійному

та моральному вдосконаленні, підвищенні рівня культури, обов'язковому дотриманні норм службового етикету; бездоганності особистої поведінки на службі й у побуті [3].

Виокремлюють за ознаками спеціалізації такі види юридичної етики :

1) суддівська етика, яка досліджує та розвиває спектр морально-етичних стосунків між суддею та учасниками судового процесу в час служби та поза службою; 2) слідча етика, що досліджує та розвиває морально-етичні стосунки між слідчим та учасниками слідчо-оперативного процесу в робочий та позаробочий час; 3) професійна етика прокурорів; 4) адвокатська етика, пов'язана із морально-етичною поведінкою адвоката із суддями, колегами, слідчими, клієнтами; 5) етика нотаріуса, розвиває та досліджує морально-етичні стандарти поведінки між державними органами, фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами; 6) етика юрисконсульта, що сприяє процесам формування світогляду та морально-етичних поглядів працівників юридичної сфери [2].

На думку О. А. Рассомахіної, суддівська етика не обмежується встановленням професійних стандартів для суддів, а також слугує орієнтиром для студентів-правників, формуючи у них відчуття моральної відповідальності. Завдяки дотриманню цих етичних принципів майбутні юристи вчаться поєднувати правову компетентність із моральними засадами, що є важливою складовою їхньої професійної діяльності. Основу суддівської етики становлять такі принципи, як неупередженість, чесність, незалежність і справедливість. [3].

Професійна етика прокурора є не лише набором фахових норм, а й орієнтиром для майбутніх юристів. Вона задає високий рівень моральної відповідальності, який слугує прикладом для нових поколінь правників. Особливо це проявляється у справах, де прокурор захищає інтереси найбільш уразливих категорій населення.

Етичні норми діяльності слідчого в Україні охоплюють як процесуальні й криміналістичні вимоги, так і морально-етичні засади. Процесуальні правила визначають формальні рамки здійснення слідчих дій, тоді як криміналістичні

рекомендації допомагають вибудувати ефективну стратегію розслідування. Водночас моральна складова професійної етики слідчого має особливе значення, оскільки від його рішень і дій залежить подальша доля конкретних осіб, що вимагає від майбутніх юристів високого рівня моральної відповідальності.

Етичні засади діяльності нотаріусів також мають значний вплив на формування моральної свідомості майбутніх юристів, оскільки їхня робота тісно пов'язана з дотриманням правових і моральних норм у суспільстві. Як неупереджені й об'єктивні правники, нотаріуси демонструють приклад чесності та поваги до закону. Їхня поведінка свідчить про те, що юридична практика неможлива без міцного морального підґрунтя, що, своєю чергою, формує в студентів усвідомлення важливості етичної складової у професійній діяльності.

Адвокатська професійна етика втілена у чіткі стандарти діяльності, що регламентуються відповідними документами й нормами. Ці стандарти не тільки визначають кваліфікаційні вимоги до адвокатів, але й формують етичну основу професії. Вони забезпечують не лише володіння юридичними знаннями, а й сприяють формуванню моральної відповідальності, необхідної для справедливого здійснення адвокатської діяльності [3].

У контексті російсько-української війни, що розпочалася у 2022 році, чимало українських юристів стали прикладом високої моральної відповідальності – вони активно захищали права громадян, виступали за справедливість та відстоювали демократичні принципи.

На національному та міжнародному рівнях уже сформовано розгалужену систему правового регулювання у сфері професійної правничої етики. Сьогодні існує значна кількість відповідних норм, правил і стандартів. В Україні основні правові засади, що регулюють етичну поведінку представників юридичної професії, закріплені у законодавчих актах і підзаконних нормативно-правових документах.

Як зазначають Ю. Сушицька, І. Світлишина та Н. Войтович, етична поведінка юриста є відображенням його правової свідомості, мотивації,

цінностей і світоглядних переконань. Вона базується на поєднанні знань і навичок у галузі психології, ораторського мистецтва, етики, соціології, деонтології, права, культури мовлення, етикету та методів комунікації. Етика юриста – це також прояв його особистої доброчесності, ввічливості, здатності до ефективної взаємодії з іншими правниками та повноцінного виконання своїх професійних обов'язків.

Воєнні реалії поставили юристів перед низкою складних етичних і моральних викликів, таких як боротьба з колабораціонізмом, допомога постраждалим, правове переслідування воєнних злочинців. У зв'язку з цим виникла гостра потреба у вдосконаленні юридичної освіти, зокрема, у підготовці фахівців із міжнародного гуманітарного та кримінального права, міграційного законодавства, а також у сфері прав людини, наголошує [3]. Воєнний час висуває нові вимоги до професійної правничої етики, вимагаючи від юристів неупередженості, правдивості, мужності, доброчесності, емпатії у взаємодії з людьми, здатності контролювати власні емоції, бажання та поведінку навіть у найскладніших обставинах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сушицька Ю., Світлишина І., Войтович Н. Значення етичної поведінки юриста для відновлення бізнесу, що зазнав втрат у зв'язку з повномасштабним вторгненням в Україну. Академічні візії. №14к. 2022. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/35836/1/%D0%A1%D1%83%D1%88%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%2B%D0%AE..pdf>

2. Професійна етика правників в умовах війни: нові виклики (17 серпня 2022). URL: <https://pravokator.club/news/profesijna-etyka-pravnykiv-v-umovah-vijny-novi-vyklyky/>

3. Рассомахіна О. А. Професійна етика та моральна відповідальність юристів в умовах війни. Європейський правничий часопис. 2024. Вип. 4. С. 20-29. URL: <https://irback.e-u.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30a97658-1ff6-46c5-af11-e1705a51a62b/content>

ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ ТА ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Пороховата Єлизавета Олександрівна

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий керівник:

Липницька Євгенія Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри інформаційного,

господарського та адміністративного права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. У реаліях воєнного стану особливо актуальним постає питання припинення права власності на землю з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб. Особливої ваги це також набуває при активній євроінтеграції, в рамках розвитку справедливого механізму розпоряджання земельними ділянками в Україні. Нарешті, постає питання також щодо співвідношення існуючого механізму припинення права власності на земельну ділянку з мотивів суспільної необхідності та реалізації принципу балансу між приватними та публічними інтересами громадян. Ефективне законодавче регулювання цієї сфери є важливим для забезпечення сталого розвитку нашої країни, а також захисту прав громадян.

Мета роботи. Можливість відчуження приватизованої землі для суспільних потреб, з одного боку, є необхідним інструментом для реалізації важливих соціальних цілей, з іншого боку, несе потенційні ризики порушення прав власників. Важливо забезпечити збалансований правовий механізм, який би забезпечував і ефективну реалізацію публічних інтересів і належний захист прав громадян та юридичних осіб. Метою даної роботи є комплексний аналіз

правового механізму припинення права приватної власності на земельні ділянки та розташоване на них нерухоме майно з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб в Україні.

Матеріали та методи. В рамках дослідження було проаналізовано нормативно-правову базу України (зокрема Земельний, Цивільний кодекс, спеціальні закони), наукові праці за останні роки (таких авторів, як Попадюк І., Літошенко О. та Паш Я.), а також практику Верховного суду (рішення за 2020 та 2023 рік). У даній роботі також було застосовано такі методи, як системний аналіз, порівняльно-правовий, логічний та метод узагальнення.

Результати та обговорення. Перший кроком у контексті дослідження питання буде беззаперечно проаналізувати законодавчу базу. Так, відповідно до статті 140 Земельного кодексу України відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб та примусове вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності є підставами для припинення права приватної власності [1]. Додатково приділено увагу і питанню припинення права власності і на об'єкти нерухомого майна, розташованого на земельній ділянці, та надання іншого майна як у Земельному, так і у Цивільному кодексі України. Зокрема ргідно зі статтею 351 Цивільного кодексу України, власник може втратити право власності на свою нерухомість (житловий будинок, інші будівлі, споруди та багаторічні насадження) у двох випадках: 1. за добровільною згодою, якщо відбувається викуп земельної ділянки, на якій розташована ця нерухомість; 2. примусово, за рішенням суду, якщо земельну ділянку відчужують. Крім того, власник має можливість вимагати надання йому іншої рівноцінної земельної ділянки у межах території, підконтрольній відповідному органу місцевого самоврядування чи виконавчої влади. Вартість цієї нової ділянки буде врахована під час визначення суми відшкодування за викуплене майно [2].

Спеціальні норми щодо даного правового механізму містяться у Законі України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних

потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (з останніми змінами). При його комплексному аналізі можна виділити наступні особливості припинення права власності на земельну ділянку з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб [3]: існує два механізми припинення права власності – добровільно (викуп земельної ділянки із одночасним відшкодуванням її вартості) або примусово (отримання рішення адміністративного суду про її відчуження); законодавство наводить чітке розмежування підстав для викупу чи примусового відчуження земельних ділянок з тих чи інших суспільних потреб (детально наведені у статті 7 та 15 Закону); примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності допускається лише у конкретних випадках, визначених Законом: розміщення об'єктів національної безпеки і оборони; лінійних об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури; об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин; природно-заповідного фонду; кладовищ.

Доцільним буде також розглянути основні наукові позиції обраних нацтовців та дослідників у сфері права (Попадюка І., Літошенка О. та Паш. Я.). По-перше, сьогодні існує чітка проблема розмежування строків звернення до суду. Вона передбачає відсутність встановлення у самому Кодексі адміністративного судочинства 1-річного строку звернення до суду щодо справ про примусове відчуження земельних ділянок, як це прямо передбачено у статті 12 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». Це створює проблеми у правозастосуванні і визначає потреби у приведенні до відповідності норм матеріального та процесуального права відповідно [4].

По-друге, Паш. Я. та Літошенко О. у своїй статті взагалі пропонують не виділяти в окремі правові механізми викуп земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб та її примусова відчуження через суд у зв'язку з незгодою власника на перший варіант. Пояснюють вони це таким чином [5]: викуп та примусове відчуження є першим та другим етапом

єдиного механізму припинення права власності на земельну ділянку з відповідних потреб; навіть у першому випадку не буде йти про рівність суб'єктів правовідносин, оскільки протиставляються публічні інтереси органу державної влади чи місцевого самоврядування та приватні інтереси фізичної чи юридичної особи.

Нарешті, доцільним буде також проаналізувати останню судову практику. Так, у Постанові у справі № 851/25/19 від 10 червня 2020 року Верховний суд наголосив: законодавство надає пріоритет волі власника щодо вирішення питання про можливість раціонального використання решти земельної ділянки при відчуженні її у не повному складі. Власник наділений правом також вимагати відчуження всієї земельної ділянки без обов'язку доведення неможливості раціонального використання решти землі [6]. Важливого значення, на мою думку, також має висновок ВС у справі № 851/15/19 від 07 серпня 2023 року, який виглядає наступним чином: сьогодні відсутні норми, які б регулювали правовідносини щодо окремого відчуження нерухомого майна для суспільних потреб без одночасного відчуження відповідної земельної ділянки. Вимоги про примусове відчуження нерухомості можуть бути задоволені лише одночасно з вимогою щодо відчуження відповідної земельної ділянки [7].

Висновки. Отже, аналізований у статті правовий механізм передбачає відчуження землі шляхом прийняття пропозиції на викуп від органу державної влади та місцевого самоврядування або виконання відповідного рішення суду (при цьому обов'язково відшкодовується вартість землі чи надається інша ділянка власникові). Наукові дослідження вказують на проблему неузгодженості строків звернення до суду у КАС, а також ідею єдиного механізму припинення права власності без потреби розмежування на добровільний та примусовий порядок. Водночас у судовій практиці з даного питання підкреслюється пріоритет волі власника при відчуженні частини земельної ділянки та неможливості окремого відчуження нерухомого майна без одночасного відчуження земельної ділянки, на якій воно розташоване.

Подальші наукові дослідження повинні бути, на мою думку, спрямовані на усунення існуючих колізій та обґрунтування нових підходів до його розуміння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 15.05.2025)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 15.05.2025)
3. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text> (дата звернення 15.05.2025)
4. Попадюк І. В. Примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності. *Наука і правоохорона*. Випуск 3 (65). 2024. С. 224-231. URL: https://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2024_3.pdf#page=223 (дата звернення 15.05.2025)
5. Паш Я. В., Літошенко О. С. Викуп земельних ділянок для суспільних потреб та примусове відчуження земельних ділянок, з мотивів суспільної необхідності: порівняльний аспект. *Розвиток науки та техніки під час воєнного стану*. 2022. С. 193-199. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/Kherson_2022.pdf#page=191 (дата звернення 15.05.2025)
6. *Постанова КАС ВС у справі №851/25/19 від 10 червня 2020 року*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89732571> (дата звернення 15.05.2025)
7. *Постанова КАС ВС у справі № №851/15/19 від 07 серпня 2023 року*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112672094> (дата звернення 15.05.2025)

РОЛЬ ТАКТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ НАВИЧОК В ПРОЦЕСІ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

Редька Владислав Віталійович

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
курсант 2 курсу, факультет підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Науковий керівник:

Бардін Євгеній Вікторович

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Перевірка документів є однією з найпоширеніших поліцейських процедур. Вона може проводитися в рамках різних заходів, таких як профілактичні рейди, затримання підозрюваних у вчиненні правопорушень, а також у зв'язку з іншими обставинами, що вимагають від поліцейського встановлення особи громадянина.

Для того, щоб перевірка документів пройшла успішно та без конфліктів, поліцейський повинен володіти певними тактичними комунікаційними навичками. Ці навички дозволяють йому встановити контакт з громадянином, завоювати його довіру та отримати від нього необхідну інформацію [3].

До основних тактичних комунікаційних навичок, необхідних поліцейському для проведення перевірки документів, відносяться:

1) Вміння встановлювати контакт з громадянином. Поліцейський повинен бути впевненим у собі та доброзичливим, щоб громадянин відчував себе комфортно та готовим співпрацювати.

2) Вміння спілкуватися з громадянином на зрозумілій для нього мові. Поліцейський повинен враховувати рівень освіти та соціального статусу громадянина, а також його особливості поведінки.

3) Вміння слухати громадянина. Поліцейський повинен уважно слухати, що говорить громадянин, щоб зрозуміти його мотиви та потреби.

4) Вміння давати громадянину зрозумілі та коректні пояснення. Поліцейський повинен пояснити громадянину причину перевірки документів та його права.

5) Вміння налагоджувати взаємодію з громадянином. Поліцейський повинен бути готовим до того, що громадянин може чинити опір або відмовитися від співпраці. У таких випадках поліцейський повинен використовувати свої комунікаційні навички для того, щоб заспокоїти громадянина та переконати його в необхідності співпрацювати [2].

Володіння тактичними комунікаційними навичками дозволяє поліцейському:

1. Провести перевірку документів швидко та ефективно.
2. Завоювати довіру громадянина та отримати від нього необхідну інформацію.
3. Знизити ризик виникнення конфліктів.
4. Забезпечити безпеку громадянина та поліцейського [3].

Важливим чинником підвищення ефективності роботи органів внутрішніх справ є налагодження відносин співпраці поліції з населенням на основі взаємодовіри, взаєморозуміння та взаємодії. Взаємовідносини поліції та населення можуть впливати на рівень ефективності діяльності поліцейських по охороні громадського порядку, профілактиці і попередженню злочинів. Працівник поліції має володіти не лише професійними знаннями, але ще хоча б мати достатні навички з основ психолінгвістики, соціолінгвістики, юрислінгвістики. Від якості контакту працівника поліції з різними групами населення буде залежати ефективність його діяльності. Одним із визначальних чинників ефективної роботи працівника поліції буде правильно сформована фахова комунікативна компетентність [1].

Перевірка документів в сфері діяльності поліції виявляється одним із важливих інструментів для забезпечення правопорядку та запобігання правопорушенням. Ефективне проведення таких перевірок залежить від вміння поліцейських застосовувати розвинені тактичні та комунікативні навички у

взаємодії з громадянами. Здатність поліцейського ефективно спілкуватися з особами під час перевірки документів вимагає здатності правильно оцінювати ситуацію, виявляти чутливість до невербальних ознак, а також вміння розуміти та враховувати психологічні аспекти взаємодії. Поліцейські повинні вміти побудувати довірливі відносини з громадянами, забезпечуючи високий рівень професіоналізму та відповідальності. Крім того, важливим є також вміння ефективно реагувати на можливі конфліктні ситуації, використовуючи діловість та спокій. Поліцейські повинні бути здатними контролювати свої емоції та вести себе професійно в будь-яких обставинах, забезпечуючи безпеку як для самих громадян, так і для себе.

Отже, розвинені тактичні та комунікативні навички у поліцейських є ключовим елементом успішної та ефективної перевірки документів, що дозволяє підтримувати високий рівень правопорядку та довіри в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яновська Т. А., Особливості комунікативної компетентності поліцейського у процесі професійно- ділового спілкування. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, с. 241. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20733/1/91.pdf> (дата звернення 23.10.2023)
2. Національна академія внутрішніх справ. Забезпечення особистої безпеки при виконанні службових завдань у різних умовах. URL: https://arm.naia.kiev.ua/books/occupational_h_s/info/lec10.html (дата звернення 22.10.2023)
3. Голобородько Д. В., Мінка Т. П., Комісаров О. Г., Репан М. І., Манжула А. А., "Нормативно-правові засади спілкування та перевірки документів, порядок проведення зовнішнього огляду речей та одягу особи (особистого огляду та огляду речей затриманої особи).", 2016, с. 5-8, URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2429/1/Методичні%20рекомендації_Перевірка%20документів_2016_редак13122016.pdf (дата звернення 22.10.2023)

ОСОБЛИВОСТІ ВИПЛАТИ ПРЕМІЯ ДО СВЯТКОВИХ ДНІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Руднєв Дмитро Вячеславович

Курсант 3 курсу Факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування

Національної поліції України

Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. У зв'язку з тривалим воєнним станом в Україні значна частина трудових норм і практик зазнала змін, зокрема й у сфері матеріального заохочення працівників. Преміювання до святкових днів традиційно виступало важливим елементом мотивації персоналу та проявом соціальної підтримки з боку роботодавця.

Однак під час дії воєнного стану підходи до нарахування та виплати таких премій можуть коригуватися з урахуванням фінансових можливостей підприємств, змін у законодавстві та пріоритетів у забезпеченні функціонування організацій.

Згодні з думкою Логінової М. В., що протягом періоду воєнного стану уряди можуть вводити обмеження та зміни до трудового законодавства з метою забезпечення національної безпеки та ефективного функціонування економіки [1, с. 653].

Мета роботи. Питання щодо нарахування та виплати премій роботодавець узгоджує з профспілковою організацією. Відповідно до пункту 3 частини 1 статті 38 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», виборний орган первинної профспілки на підприємстві, в установі чи організації спільно з роботодавцем бере участь у вирішенні питань, що стосуються оплати праці, зокрема премій, винагород та інших видів заохочувальних і компенсаційних виплат [2].

Структура заробітної плати визначається відповідно до ст. 2 Закону України «Про оплату праці», а саме [3]:

1. основна заробітна плата;
2. додаткова заробітна плата;
3. інші заохочувальні та компенсаційні виплати.

Додаткова заробітна плата – це оплата праці, яка здійснюється понад установлені норми, а також за досягнення у трудовій діяльності, прояв ініціативи та роботу в особливих умовах. До її складу входять різні види доплат, надбавок, компенсаційних і гарантійних виплат, передбачених чинним законодавством, а також премії, що нараховуються за виконання виробничих завдань і обов'язків [3].

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати включають, зокрема, винагороди за результатами роботи за рік, премії за окремими положеннями або спеціальними системами, виплати в межах грантів, а також додаткові грошові чи матеріальні виплати, які не передбачені законодавчими актами або перевищують установлені ними норми [4, с. 52].

Премії, що надаються до святкових дат, відносяться до категорії інших заохочувальних і компенсаційних виплат, які, як правило, здійснюються один раз на рік або мають одноразовий характер. Відповідно, така премія є частиною заробітної плати.

Результати та обговорення. Таким чином, питання преміювання працівників підприємства вирішуються безпосередньо роботодавцем через розробку Положення про преміювання. Це положення є елементом чинної системи оплати праці на підприємстві і зазвичай затверджується як додаток до колективного договору.

Як і сам колективний договір, документ про преміювання підлягає погодженню з профспілковим органом або іншим уповноваженим представницьким органом трудового колективу. У разі відсутності такого органу, погодження здійснюється з обраними представниками працівників. У Положенні про преміювання встановлюється перелік працівників, на яких

поширюється дія відповідної системи, а також визначаються критерії, умови, розміри, строки і порядок нарахування премій для кожної категорії персоналу.

Такий документ, як правило, включає основні розділи, серед яких:

1. Загальні положення;
2. Умови та порядок надання премій, доплат і надбавок;
3. Механізм визначення розміру виплат і процедури їх перегляду;
4. Умови та порядок виплати працівникам.

Крім того, у Положенні можуть бути передбачені обмеження або заборони щодо можливості преміювання окремих працівників

Відповідно до частини 1 статті 11 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», у період дії воєнного стану роботодавець має право тимчасово призупинити окремі положення колективного договору за власною ініціативою [5].

Якщо роботодавець не скористався цим правом і не ініціював призупинення або обмеження преміальних виплат, тоді положення колективного договору щодо преміювання залишаються чинними навіть у період воєнного стану.

У випадку, якщо ні колективний договір, ні Положення про преміювання не містять прямих заборон чи обмежень щодо виплати премій під час воєнного стану, така виплата може бути здійснена за умови наявності фінансових можливостей підприємства. Як правило, згідно з нормами зазначених документів, премії виплачуються також з нагоди святкових подій.

Святкові дні – це державні свята, перелік яких наведено у статті 73 Кодексу законів про працю України (КЗпП) [6]. Однак відповідно до статті 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», у період воєнного стану норми статті 73 КЗпП, а також низки інших норм (ст. 53, ч. 1 ст. 65, чч. 3–5 ст. 67, ст. 71, 78-1) не застосовуються.

Це означає, що під час воєнного стану святкові та неробочі дні не мають особливого статусу – вони вважаються звичайними робочими днями. Відповідно, за роботу у ці дні не потрібно видавати окремий наказ чи

компенсувати її у підвищеному розмірі або додатковим відпочинком.

Проте ці зміни не стосуються виплат премій. Якщо роботодавець не зупинив дію положень про преміювання, передбачених у відповідному Положенні (що є додатком до чинного Колективного договору), то премії до святкових дат можуть виплачуватись у звичайному порядку.

Норми статті 73 КЗпП регулюють лише надання додаткових вихідних та компенсації за роботу у святкові дні, але не впливають на можливість преміювання з нагоди свят. Що стосується професійних свят, не зазначених у ст. 73 КЗпП, то вони також можуть бути підставою для нарахування премій відповідно до Положення про преміювання, якщо це передбачено і дія документа не була призупинена [6].

Висновки. Таким чином, за умови, що роботодавець не ініціював змін або призупинення дії положень про преміювання у святкові дні, нарахування премій можливе навіть у період дії воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розумний, Ю. В.; Логінова, М. В. Обмеження трудового законодавства в Україні протягом дії воєнного стану. In: *The 7 th International scientific and practical conference “Science and society: modern trends in a changing world”*(June 10-12, 2024) MDPC Publishing, Vienna, Austria. 2024. 670 p. 2024. p. 654.

2. Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 р. № 1045-XIV, поточна редакція від 24.12. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення 05.05.2025)

3. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. року № 108/95, поточна редакція від 24.08.2024 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr#Text. (дата звернення 05.05.2025)

4. Бохонок А. Особливості виплати премій до святкових днів під час дії воєнного стану/ Південноукраїнські наукові студії : програма та матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених.

Одеса, 2024. С. 51-53

5. Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX, поточна редакція від 24.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 05.05.2025)

6. Кодекс законів про працю від 23.07.1996 року № 322-08, поточна редакція від 02.05.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 05.05.2025)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МАЛОЗНАЧНОСТІ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

Самченко Марта Юріївна,

к.ю.н.

доцент кафедри
адміністративного права та поліцейської діяльності
Львівський державний університет
внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Боротьба з корупцією в Україні, на сьогодні, є одним із пріоритетів в діяльності всієї правоохоронної системи. Саме корупція та її наслідки є тими складовими, які перешкоджають розвитку будь-якого демократичного суспільства. Тому важливо на кожному етапі сприяти такій боротьбі.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є аналіз практики застосування малозначності судами при розгляді справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Матеріали та методи./Materials and methods. В роботі використані матеріали Національного агентства з питань запобігання корупції та судової практики, яка склалася по даній категорії справ.

Результати та обговорення./Results and discussion. За даними Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), станом на 01.06.2025 в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення є 31076 записів, з яких 8826 – за вчинення кримінальних правопорушень, 20552 – за вчинення адміністративних правопорушень, 1690 – за вчинення дисциплінарних правопорушень, інші записи – без зазначення категорії справи (це ті записи, які були зроблені до 2019 року).

В розрізі 2024 року є 4015 записів, з яких 1502 – за кримінальні

правопорушення, 2004 – за адміністративні правопорушення, 509 – за дисциплінарні правопорушення.

Слід зазначити, що Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення – це інформаційний портал, в якому міститься інформація про всіх фізичних та юридичних осіб, яких визнано винними у вчиненні корупційних правопорушень. Інформація про осіб, які вчинили кримінальні та адміністративні правопорушення вноситься на підставі відповідного рішення суду, яке набрало законної сили. Інформація про осіб, яких було притягнуто до адміністративної відповідальності, вноситься на підставі відповідного розпорядчого документа органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові особи яких є суб'єктами відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Держателем та адміністратором цього Реєстру є НАЗК. Реєстр наповнюється з лютого 2019 року. Порядок формування та ведення Реєстру, а також надання відомостей з нього регламентується Положенням про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, затвердженим рішенням НАЗК від 09.02.2018 № 166.

Як ми бачимо, найбільша кількість записів в Реєстрі є про осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Зупинимося на деяких моментах, пов'язаних з притягненням правопорушників до адміністративної відповідальності. Адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі-КУпАП). У главі 13-А цього кодексу законодавець наводить перелік таких правопорушень. Зокрема, адміністративна відповідальність передбачена за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, порушення встановлених обмежень щодо одержання подарунків, порушення вимог фінансового контролю, порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, незаконне використання інформації, що

стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень, невжиття заходів щодо протидії корупції. Вказані порушення належать до тих діянь, вчинення яких найбільш часто виявляється суб'єктами протидії корупції. Саме цим пояснюється найбільша кількість записів, пов'язаних з адміністративними правопорушеннями, в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Порядок притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності є нескладний: наділений відповідними повноваженнями правоохоронний орган складає протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, цей протокол з матеріалами справи надсилається на адресу суду, і вже суд встановлює вину чи невинуватість правопорушника та виносить відповідну постанову. Разом з тим, на стадії судового розгляду є ряд питань, які потребують додаткового регулювання.

Перше за все, на що хочемо звернути увагу, це необґрунтовані, інколи, випадки, коли суд закриває провадження у справі про адміністративне правопорушення у зв'язку з його малозначністю та звільняє, таким чином, правопорушника від відповідальності. Така можливість передбачена статтею 22 КУпАП, в якій зазначено, що при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням. Разом з тим, відсутнє визначення поняття, що ж таке малозначність. Це дає можливість для певних зловживань.

Наприклад, розглядаючи справу № 757/38794/24-п про несвоєчасне, без поважних причин, подання суб'єктом, на якого поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (це адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена частиною 1 статті 172-6 КУпАП), Печерський районний суд міста Києва 26.09.2024 виніс постанову про закриття провадження у справі та звільнення правопорушника від

адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого адміністративного правопорушення, обмежившись усним зауваженням.

Аналогічна постанова Московського районного суду міста Харкова від 07.06.2024 в справі № 643/3837/24. На правопорушника було складено протокол про адміністративне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 172-6 КУпАП – у зв'язку з несвоечасним поданням декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Як і в попередній постанові, провадження у вказаній справі було закрито, а правопорушник був звільнений від адміністративної відповідальності за малозначністю вчиненого діяння.

Як в одному так і в другому випадку судді обґрунтовували своє рішення тим, що вирішуючи питання про визнання діяння малозначним суд у кожному конкретному випадку має виходити з того, що наслідки такої дії чи бездіяльності не представляють суспільної небезпеки, не завдали або не здатні завдати значної шкоди суспільним або державним інтересам, правам та свободам інших осіб. Будь-яких застережень щодо неможливості застосування до окремих складів адміністративних правопорушень положень статті 22 КУпАП закон не містить.

Таких прикладів є багато.

Що ми маємо? З однієї сторони, є частина 1 статті 172-6 КУпАП, яка встановлює відповідальність за несвоечасне подання без поважних причини декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. У разі вчинення такого правопорушення, санкція передбачає накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З іншої сторони, є стаття 22 КУпАП, яка надає право, у даному випадку, судді, який вирішує справу, звільнити порушника від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого адміністративного правопорушення та обмежитися усним зауваженням. При цьому, законодавець не встановив жодних критеріїв, при дотриманні яких те чи інше правопорушення можна було би віднести до малозначного. Тобто, фактично,

будь-яке діяння, за вчинення якого КУпАП передбачає адміністративну відповідальність, за винятком переліку правопорушень, які зазначені в примітці до статті 22 КУпАП, можна розглядати через призму малозначності.

Дана прогалина, на наш погляд, нівелює основні засади адміністративної відповідальності. Відповідно до статті 23 КУпАП, метою адміністративної відповідальності є виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Чи можна стверджувати, що досягається мета адміністративної відповідальності, коли правопорушника звільняють від такої відповідальності і закривають провадження у справі про адміністративне правопорушення? Скоріше ні, ніж так. Особливо, це стосується адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Застосовуючи малозначність до такої категорії правопорушень, суб'єкт прийняття рішення, фактично, звільняє особу, яка порушує вимоги Закону України «Про запобігання корупції», від відповідальності. А зважаючи на той пріоритет, який надає держава боротьбі з корупцією, такі речі мають бути неприпустимі.

Висновки./Conclusions. На підставі викладеного вище, з метою забезпечення мети адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, вважаємо за необхідне внесення змін до КУпАП, а саме: примітку до статті 22 «Можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення» з переліком статей, за порушення яких не застосовується вказана норма, доповнити словами «а також до правопорушень, пов'язаних з корупцією».

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Танченець Ілля Валерійович

курсант 2 курсу Навчально-наукового
інституту підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України

Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Некlesa Олександр Вікторович,

старший викладач кафедри

кримінального процесу

Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Введення правового режиму воєнного стану в Україні як відповідь на збройну агресію Російської Федерації обумовило необхідність трансформації національної правової системи відповідно до нових суспільно-політичних реалій. Це, у свою чергу, вимагає оперативних і вискоєфективних рішень у сфері кримінального судочинства. Однією з ключових проблем, що постала в цьому контексті, стало регулювання застосування запобіжних заходів, оскільки забезпечення правопорядку і дотримання основоположних прав і свобод громадян повинні здійснюватися навіть за умов надзвичайних ситуацій.

На підставі норм Кримінального процесуального кодексу України законодавець імплементував низку спеціальних положень, що регламентують процедуру обрання, зміни та продовження запобіжних заходів у період дії воєнного стану. Такі нормативні нововведення спрямовані, з одного боку, на стабільне функціонування системи кримінальної юстиції в умовах військового конфлікту, а з іншого – викликають активні дискусії щодо їхньої відповідності як національним, так і міжнародним стандартам захисту прав людини.

Актуальне законодавство демонструє значну гнучкість і адаптивність, що

набуває критичного значення в умовах збройного протистояння. Ця тенденція є наслідком безпрецедентних викликів, з якими зіткнулася система кримінальної юстиції в умовах війни. Одним із механізмів реагування на ці виклики стало оновлення назви розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України, що наразі має таку редакцію: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Водночас із моменту введення воєнного стану було здійснено масштабне коригування нормативно-правового регулювання, що стосується порядку застосування запобіжних заходів у межах кримінального провадження.

Специфіка застосування запобіжних заходів у період дії воєнного стану охоплює низку особливих правових аспектів, серед яких виділяються: процедура обрання запобіжного заходу у формі тримання під вартою; регулювання строків продовження такого тримання; механізм зміни запобіжних заходів, зокрема таких, як застава або домашній арешт; скасування запобіжних заходів щодо осіб, які підлягають виконанню військових обов'язків у період мобілізації; а також ухвалення рішень про затримання з метою забезпечення приводу [4].

У контексті процесуальних повноважень слідчого судді щодо обрання, продовження строків тримання під вартою та ухвалення рішень про затримання з метою приводу законодавець передбачив можливість «делегування» цих функцій керівнику відповідного органу прокуратури. Вказане положення є винятком із загальних норм щодо застосування запобіжних заходів, встановлених національним законодавством, і закріплено в статті 615 Кримінального процесуального кодексу України [6]. Подібний підхід може вважатися виправданим, з огляду на положення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка в статті 15 передбачає можливість тимчасового відступу від окремих зобов'язань держави в умовах надзвичайного стану [2].

Функціонування системи кримінального судочинства в умовах воєнного стану супроводжується низкою складнощів, пов'язаних із реалізацією

запобіжних заходів, зокрема через фізичну відсутність або часткову втрату матеріалів кримінальних проваджень. У своєму офіційному листі від 3 березня 2022 року Верховний Суд України визначив загальні процесуальні принципи оцінки відсутніх документів. У ситуаціях, коли зміна територіальної підслідності кримінальних правопорушень на етапі досудового розслідування супроводжується неповною або несвоєчасною передачею матеріалів провадження через активні бойові дії, слідчий суддя (суд) при розгляді клопотань щодо застосування або продовження запобіжних заходів керується всіма наявними документами, що додаються до подання [5].

Судова практика воєнного періоду демонструє тенденцію до ухвалення рішень про продовження запобіжних заходів, зокрема у формі тримання під вартою, без належної індивідуалізації оцінки конкретних обставин справи. В Єдиному реєстрі судових рішень за період дії воєнного стану переважають дві основні категорії рішень: ухвали про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та рішення про автоматичне визнання цього заходу продовженим. Така судова практика зумовлена змінами, внесеними до частини 6 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України [5].

У випадках, коли суд не має об'єктивної можливості забезпечити присутність обвинуваченої особи під час розгляду питання щодо продовження строку дії запобіжного заходу внаслідок збройної агресії з боку Російської Федерації, застосовується правова норма, закріплена в частині 6 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до цього положення, у ситуації, коли строк тримання під вартою, встановлений попередньою ухвалою суду, спливає, а суд не має можливості вчасно розглянути питання щодо його продовження у встановленому законодавством порядку, обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається автоматично продовженим до моменту ухвалення відповідного судового рішення, але на строк, що не перевищує двох місяців [5].

Закріплення на нормативному рівні можливості виключного застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, передбачене статтею 176

КПК України, а також автоматичне продовження строків тримання під вартою, визначене частинами 5 і 6 статті 615 КПК України, не відповідають як національним, так і міжнародним стандартам захисту права на свободу і особисту недоторканність. Такі положення створюють потенційні ризики порушення основоположних прав людини, гарантованих як Конституцією України, так і міжнародними правовими актами [5].

У межах правового регулювання, запровадженого в умовах воєнного стану, законодавець передбачив низку специфічних норм щодо порядку зміни запобіжних заходів, закріплених у пунктах 5 та 6 статті 616 Кримінального процесуального кодексу України. Відповідні законодавчі нововведення включають можливість трансформації запобіжного заходу у вигляді застави в особисте зобов'язання, а також заміни домашнього арешту на особисте зобов'язання. Запровадження цих норм, що передбачають спрямування коштів застави на потреби оборони України, є виправданим і своєчасним кроком з огляду на актуальні безпекові виклики [5].

Процедура зміни запобіжного заходу, зокрема переходу від застосування застави до особистого зобов'язання, здійснюється на основі відповідного клопотання, поданого підозрюваним або обвинуваченим. Це клопотання розглядається слідчим суддею або судом згідно з положеннями частини 5 статті 616 Кримінального процесуального кодексу України. Ухвалення рішення про зміну запобіжного заходу можливе лише за умови виконання вимоги щодо цільового призначення заставних коштів – їхнього перерахування на спеціалізовані рахунки Національного банку України з метою фінансування заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності держави. Важливість цієї правової ініціативи підтверджується положеннями пункту 10 офіційного листа Верховного Суду України «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 1/0/2-2 [1].

Нормативне врегулювання питань, пов'язаних із застосуванням запобіжних заходів під час воєнного стану, дозволило законодавцеві вирішити значну частину практичних проблем, що виникли внаслідок збройного

конфлікту. Водночас низка суттєвих аспектів залишилася недостатньо урегульованою, зокрема: а) відсутність детальної конкретизації обсягу і меж повноважень прокурора в умовах воєнного стану; б) правова невизначеність порядку продовження строків тримання під вартою у кримінальних провадженнях, де досудове розслідування було тимчасово призупинене; в) недостатнє регулювання процедури скасування запобіжних заходів щодо осіб, призваних на військову службу в рамках мобілізаційних заходів; г) відсутність чіткого правового механізму розгляду клопотань щодо застосування запобіжних заходів за відсутності підозрюваного під час судових засідань, що проводяться із використанням засобів відеоконференцзв'язку [6].

Таким чином, законодавчі зміни, прийняті в умовах воєнного стану в Україні, відображають необхідність оперативного й ефективного реагування на безпрецедентні виклики, спричинені військовою агресією Російської Федерації. Попри те, що більшість нововведень у сфері кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо застосування запобіжних заходів, є логічними, передбачуваними й обґрунтованими, окремі аспекти цієї реформи мають суттєві недоліки. Вони вимагають подальших наукових досліджень і практичного доопрацювання з метою забезпечення їхньої ефективності та відповідності як національним, так і міжнародним стандартам прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. *Закон і Бізнес*. Законодавство, влада, права людини. URL: <https://zib.com.ua/ua/pda/151472.html> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.03.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.03.2025).

4. Михайленко В., Гловюк І. Затримання особи та запобіжний захід в умовах воєнного стану. Сайт про кримінальну юстицію простою і зрозумілою мовою – JustTalk. URL: <https://justtalk.com.ua/post/zatrimannyaosobi-ta-zapobizhnij-zahid-v-umovah-voennogo-stanu-tekstova-versiya>. (дата звернення: 10.03.2025).

5. Михайленко В. Судова практика з питань запобіжних заходів в умовах воєнного стану. Правові та юридичні новини, юридична практика, коментарі. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychnapraktyka/sudova-praktyka-z-pytan-zapobizhnyh-zahodiv-v-umovah-voyennogo-stanu-2> (дата звернення: 10.03.2025).

6. Fomina T. H., Rohalska V. V. Features of the application of preventive measures in the state of war. The russian-ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects. 2022. S. 1289–1297. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-162> (дата звернення: 10.03.2025).

ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ

Трибушний Сергій Ігорович

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції
України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Фролов Михайло Михайлович

Доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

У межах цивільного права особливе місце належить договорам, які регламентують перехід права власності на майно. Суть договорів про передачу майна у власність полягає у створенні зобов'язальних правовідносин, що спрямовані на зміну титулу власності – тобто передачу речі або іншого майна від однієї особи до іншої. Найбільш типовим та поширеним різновидом таких угод є договір купівлі-продажу.

Договір купівлі-продажу, як класичний приклад правочину щодо передачі майна у власність, передбачає участь двох сторін: продавця, який зобов'язується передати майно, та покупця, який приймає майно у власність і сплачує обумовлену грошову суму. Такий договір завжди є двосторонньо зобов'язальним, оскільки кожна із сторін має відповідні права і обов'язки. Його укладення стає правовою підставою для виникнення зобов'язального правовідношення між сторонами, у результаті чого покупець набуває право власності на предмет договору, а продавець – право на отримання обумовленої грошової винагороди [1, с. 193].

Договори цього типу охоплюють ширший спектр угод, ніж лише купівля-продаж. До передачі майна у власність належать також дарування, міна, рента та інші подібні договори. Загальною юридичною ознакою таких договорів є момент переходу права власності, який, відповідно до положень Цивільного кодексу України, залежить від характеру майна (рухоме чи нерухоме), способу його ідентифікації, умов договору та факту передачі речі

[2, с. 74].

Ключове значення має точне визначення моменту виникнення права власності. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 334 Цивільного кодексу України, право власності у набувача за договором виникає з моменту передання йому речі, якщо інше не встановлено договором або законом. Для нерухомого майна чинне законодавство вимагає державної реєстрації такого переходу, що закріплено у ст. 182 Цивільного кодексу України [3].

Таким чином, договори про передачу майна у власність формують фундамент правового обігу матеріальних благ у цивільному обороті. Вони виступають інструментом реалізації диспозитивного начала у приватному праві, забезпечуючи динаміку майнових правовідносин та юридичну визначеність у сфері власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кубара У. М. Обмеження речових прав на підставі договорів про передання майна у власність. Часопис Київського університету права, (2), 2013. С. 192-196.
2. Вавженчук С. Я. Договір купівлі-продажу: класична доктрина та проблеми українського цивільного права. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право, (4), 2010. С. 73-76.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>